

WIDENER

HN NT7A N

Econ P 204.2

Harvard College Library

**BOUGHT WITH GIFTS RECEIVED
THROUGH THE COMMITTEE
APPOINTED BY THE BOARD
OF OVERSEERS TO VISIT THE
DEPARTMENT OF ECONOMICS**

DE ECONOMIST.

Gedrukt bij H. L. Smits, te 's Gravenhage

DE ECONOMIST.

Tijdschrift voor alle Standen

TOT BEVORDERING VAN VOLKSWELVAART, DOOR VER-
SPREIDING VAN EENVOUDIGE BEGINSELEN

VAN

STAATHUISHOUDKUNDE.

ONDER REDACTIE VAN

Mr. J. L. DE BRUYN KOPS

1866.

TE AMSTERDAM,
BIJ J. H. GEBHARD & COMP.

—
1866.

Econ P 204.2

HARVARD COLLEGE LIBRARY
GIFT OF THE
OVERSEERS COMMITTEE
TO VISIT THE
DEPARTMENT OF ECONOMICS

Aug 30, 1929

INHOUD.

	Pag.
Bankwezen. Terugblik op het jaar 1865, door N. G. Pierson	1.
De opheffing der Gemeente-accijnzen	23.
Richard Cobden	29.
Korte beschouwingen over Levensverzekering, door M. H. Pimentel	36.
De derde Indische nijverheids-tentoonstelling	50.
Het nieuwe systeem van koffijveilingen der Ned. Handelmaatschappij, door de HH. J. A. Joosten en Co.	79.
Veeziekte en centralisatie	91.
Het vierde rapport der Engelsche commissie over den arbeid van kinderen in fabrieken, door Mr. S. Le Poole	93.
Associatie en armverzorging	104.
Veilingen der O. I. producten door de Ned. Handelmaatschappij, door F. W. C. Blom	111.
Eene Enquete over de Doodstraf, door Mr. J. Heemskerk, Az.	128.
Vergelijkend overzicht van de Nederlandsche scheepvaart en scheepsbouw in de laatste jaren	138.
De Gemeentewet, door Mr. W. C. J. Cremers (<i>Boekaank.</i>)	141.
Stand van het werk der Staatsspoorwegen	143.
Vergoeding der verliezen door de veeziekte veroorzaakt, door Mr. A. M. Maas Geeeteranus	167.
Een woord over eenheid in muntwezen, door Credo	177.
Wat wij zouden kunnen	188.
Het geneeskundig Staatstoezicht volgens de nieuwe geneeskundige wetten	191.
Geboorde van het cultuurstelsel	193.
Arbeiders-vereeningingen, door N. G. Pierson	207.
Een woord over Hoofdelyke omslagen	224.
Overzicht van eenige ondernemingen over 1865	229.
Banken van Leening. I, door C. J. van Heel, Dz.	247.

Vergelijkend overzicht van eenige spoorweg-exploitatien	Pag. 257.
Het tweede verslag der Nederlandsche Bank	268.
Wat is er in de laatste jaren op het gebied der openbare werken belangrijks geschied?	274.
Banken van Leening. II, door C. J. van Heel, Dz.	282.
Petrolia	306, 337.
Dr. Samuel Sarphati, door N. G. Pierson	323.
Een opwekkend woord over de behandeling van jeugdige ontslagene gevangenen, door A. Meeter, Pz.	357.
De ware vraag van het oogenblik	370, 433.
Waarde en productie-kosten, door N. G. Pierson.	385.
Verslag omtrent de ambachtschool te Amsterdam, door Dr. S. S ^r . Coronel	406.
Voedsel-aanvoeren (vleesch van Zuid-Amerika)	414.
Commissie tot onderzoek der middelen ter verbetering van den gezondheidstoestand van 's Gravenhage	418.
Onze koffijmarkt en de Maatschappij-veilingen	455.

Statistieken in dezen jaargang voorkomende:

	Pag.		Pag.
<i>Opbrengst der rijksmiddelen over 1865</i>	103	<i>gave der Ned. Bank over 1865 en 1866</i>	18 v. tot 464
<i>Cijfers van den Nederlandschen in- en uitvoer 1846—1865. 72, 470</i>		<i>Wekelijksche opgave van wisselkoersen te Amst. en vreemde geldmarkten over 1865 en 1866.</i>	19 v. tot 465
<i>Overzicht der verzendingen van katoenen goederen naar Nederl. O. Indië, met certif. van Nederl. oorsprong, over 1866—1865. 67</i>	67	<i>Fransche, Engelsche en Pruis. Bank over 1865</i>	20
<i>De suikermarkt over 1865. In- en uitvoer en voorraadcijfers. 57 v.</i>	57 v.	<i>In- en uitvoer van goud en zilver hier te lande 1846—1864.</i>	22
<i>De koffijmarkt over 1865 . 63, 65</i>	63, 65	<i>Wekelijksche goud- en zilveruitvoeren van Engeland in 1866</i>	107 v. tot 466
<i>Stand der katoenmarkt in 1865 64</i>	64	<i>Nederlandsche in- en uitvoer van edele metalen, van en naar de verschillende landen over 1854—1864</i>	156
<i>Nederlandsche scheepvaart en scheepsbouw 1868—1865 138 v.</i>	138 v.	<i>Spoorwegen-statistiek. 153, 257</i>	
<i>Hoogste en laagste noteringen van effecten aan de beurs te Amsterdam over 1865 enz. . 68 v. tot 463</i>	68 v. tot 463		
<i>Oerzicht van de wekelijksche op-</i>			

	Pag.		Pag.
<i>Wekelyksche opgaven nopens de</i>		<i>ingeschreven en gestorte kapⁿ.)</i>	17
<i>veeziekte.</i>	110 v. tot 469	<i>Banken van Leening. Opgave</i>	
<i>Nieuwe maatschappijen in 1865</i>		<i>nopens Hulpkantoren en In-</i>	
<i>en twee voorgaande jaren in</i>		<i>brengekosten te 's Gravenhage</i>	
<i>Engeland opgerigt, (met de</i>		<i>1846—1866.</i>	289

Economische Nalezingen, berigten, enz.

	Pag.		Pag.
<i>Misbruik van de nieuwe regeling der</i>		<i>Systeem Hooibrink</i>	204, 240
<i>grondlasten</i>	71	<i>Rotterdamsche Hypotheekbank.</i>	206
<i>Handelstatistiek over 1865</i>	72	<i>Amsterdamsche Credietvereeniging</i>	238
<i>Landverhuizing 1865</i>	73	<i>Hulpbanken.</i>	239
<i>Verhouding der sterfgevallen in Enge-</i>		<i>N.- en Z.-Holl. Reddingmaatschappij</i>	240
<i>land</i>	73	<i>Duitsche Volksbanken</i>	241
<i>Het veefokken.</i>	74	<i>Lage prijzen en ruime opbrengst.</i>	243
<i>De Haarlemsche Bankvereeniging</i>	75	<i>De Nederlandsche Staatsloterij</i>	283
<i>Makelaardij</i>	108	<i>Uitbreiding van het stuurers-briefporto</i>	285
<i>Het Volksblad. Geven en nemen.</i>	157	<i>Duinbeplanting</i>	286
<i>Het kiesstelsel.</i>	158	<i>Buurtspoorwegen</i>	286
<i>Hygieine</i>	161	<i>Surinaamsche Bank</i>	329
<i>Vervalching van meel</i>	161	<i>Rotterdamsche drinkwaterleiding.</i>	332
<i>Parijsche Waterleiding</i>	161	<i>Staatk. en Staathuish. Jaarboekje</i>	332
<i>Hollandsche Ijzeren Spoorweg</i>	162	<i>Volksbibliotheken</i>	427
<i>De veeziekte</i>	164	<i>Landbouw-crediet.</i>	428
<i>Rotterdamsche Bank.</i>	199	<i>Passeroeansche trekspoorwegen.</i>	430
<i>Ned. Indische Stoomvaartmaatschappij</i>	203	<i>Tijdschrift voor Nederlandsch Indië</i>	431
<i>Prijznotering van aandelen in Nijver-</i>		<i>Voordeelen van stoombemaling</i>	467
<i>heidsondernemingen</i>	208	<i>Het Volksblad en partijzucht</i>	471
<i>Arbeiderswoningen</i>	208, 285		

BANKWEZEN.

TERUGBLIK OP HET JAAR 1865.

Wie op den tweeden dag van dit jaar de Amsterdamsche beurs heeft bezocht, is daar getuige geweest van eene kleine samenscholing in den effectenhoek, ergens beneden de klok. 't Was geen beweging in de Amerikanen, want die bevinden zich westwaarts op de planken. waar zij een permanenten guerilla-oorlog voeren tegen de kassiers. 't Was evenmin een beweging in de metallieken, want die waren op dat oogenblik niet bijzonder levendig gestemd. De oorzaak lag elders. Die saamgeschoolde menigte stond met haar oogen naar boven gericht om naar een zwart bord te staren, waarop met witte, duidelijke letters geschreven stond: *Geldkoersen bij de Ned. Bank*; en dan volgden de verschillende koersen die de Bank op 2 Januari voor hare diverse diensten in rekening bracht. Zoo iets was wel de moeite waard om naar te zien, want zoo iets was nog „nooit vertoond.” Van den dag harer oprichting tot den 1 Januari 1866 heeft de Bank altijd verzuimd aan de Beurs op officiële wijze de veranderingen te berichten, die in hare geldkoersen plaats grepen. Dit scheen de eerste officiële mededeeling van dien aard. Geen wonder, dat zij de algemeene oplettendheid tot zich trok.

Doch die kleine — schoon geenszins onbelangrijke — maatregel van orde heeft, dunkt mij, nog uit een ander oogpunt beschouwd hare beteekenis. Ik meen daarin een nieuw bewijs te zien, voor hetgeen men in den laatsten tijd reeds dikwijls heeft kunnen opmerken, te weten dat de Ned. Bank in onze dagen tegenover den handel een andere houding heeft aangenomen dan vroeger. Zij plaatste zich eertijds ver boven het publiek. Zij was een deftige, onderwetsche grootpapa, die voor alles er prijs op stelde bij zijne kleinkinderen respect aan te kweken. Hare mededeelingen waren schaarsch. Verkoos zij haar disconto te verhoogen, dan mocht het publiek daaruit afleiden, dat haar opereerend kapitaal vermeerderd,

haar specievoorraad verminderd was; zij zelve achtte het geheel overbodig zich wegens hare handeling te verantwoorden door het openbaar maken van een weekbalans. Eens in het jaar, op 31 Maart, gaf zij eenige cijfers in het licht en daarmee moest men te vreden zijn. Allengs is dit wel verbeterd. Op de jaarlijksche mededeeling is een maandstaat gevolgd; eene tantalus-terging, die de behoefte aan het zoo vurig begeerde slechts deed toenemen, zonder haar te bevredigen. Doch hoe geheel anders is de toestand nu. Van onzen grootpapa gelijk ze was, is de Bank onze oudste broeder geworden; onze vriend, die ons alle weken vertrouwelijk komt vertellen, hoe zijn zaken staan, welke schulden hij heeft en welke middelen hij bezit om die schulden te voldoen. De Bank is afgekomen van haar piedestal om een plaats in te nemen in ons aller midden en gezellig met ons te converseeren. De oude stijfheid en ongenaakbaarheid heeft zij vaarwel gezegd.

Voorwaar een groote vooruitgang, dien we, met ter zijde stelling van een fier rechtsgevoel, dankbaar moeten op prijs stellen. Maar ieder intimiteit heeft eene dubbele uitwerking. Zij leidt tot ruimere waardeering van de verdiensten, die we in onze vrienden opmerken, hoewel ook tot scherper kritiek van hunne gebreken. Zoolang we iemand op een afstand zien, is hij voor ons een conventioneel persoon, dien we in onze gedachten met de eigenschappen bekleeden, welke de openbare meening hem toekent. Doch treden we tot hem in nadere betrekking, dan gaan we zelfstandig oordeelen; wij volgen niet meer het gevoelen van anderen, wij raadplegen ons eigen inzicht. Dat inzicht moge dan in den aanvang soms falen, het zal eindigen met vrij wel aan de werkelijkheid te beantwoorden.

Of nu de meerdere intimiteit, die tusschen de Bank en het publiek is ontstaan, er reeds toe geleid heeft, dat dit laatste meer nauwlettend acht geeft op de handelingen van de eerste? Ik geloof van ja. Op menig kantoor wordt tegenwoordig een vel papier aange troffen, verdeeld in kolommen, waarop, 't zij door den chef, 't zij door den jongsten bediende, de cijfers worden ingevuld, die de Bank wekelijks openbaar maakt. Onder de gemelde kolommen bevindt zich, wat meer is, gewoonlijk een, waarin een getal wordt geplaatst dat de Bank niet publiceert, maar dat de quintessence van alles bevat, daar het aanwijst over welke krachten — over welchen surplus-metaalvoorraad of welke hoeveelheid onuitgegeven billetten — de Bank nog kan beschikken. Deze tabel wordt dan geraadpleegd, zoo vaak de chef er over denkt een disconto of beleening aan te

vragen. Zal hij nu reeds geld opnemen, of nog een weinig wachten? Is in de eerste dagen eene verlaging of eene verhooging van disconto waarschijnlijk? De tabel, vooral de laatste kolom van dezen, moet het hem zeggen en het tijdstip zijner aanvraag bepalen. Een heilzame gewoonte voorzeker, die nog veel meer algemeen moest worden. Ik hoop dat er weldra geen kantoor zij in ons land, waar de weekstaten der Ned. Bank niet geregeld worden bijgehouden. Slechts op die wijze kan de publiciteit, die de wet van 1863 heeft voorgeschreven, bevorderlijk zijn aan haar doel.

Toch zou ik wenschen, dat boven en behalve de cijfers die ik noemde, nog eenige anderen in den bedoelden tabel werden opgenomen, te weten, in de eerste plaats de voornaamste wisselkoersen op het buitenland, en vervolgens de rentekoersen op de groote geldmarkten van Europa: Londen, Parijs, Weenen, Frankfort en Berlijn. Men moet toch niet vergeten, dat de rentestand te Amsterdam tegenwoordig veel meer dan vroeger afhankelijk is van den rentestand in het buitenland. Eenige jaren geleden kon het gebeuren dat weken, ja maanden achtereen ons disconto drie of meer percenten lager was dan dat van Londen of Parijs, zonder dat daaruit eenige spanning ontstond op onze markt. Maar die toestand behoort tot het verleden. Meer en meer bespeurt men dat de geldkoersen op de verschillende plaatsen in een nauw verband staan tot elkander; en dit verband neemt gedurig toe. De oorzaken van dit verschijnsel zijn dunkt mij velerlei. In de eerste plaats zou ik wel de *spoorwegen* willen noemen, die het transport van edel metaal veel goedkooper hebben gemaakt. Men berekent b. v. dat een duitsche mijl transport den kostprijs van zilver met 0,00055, die van goud met 0,000035 pCt. verhoogt; — per vrachtwagen was dit juist twee maal meer, behalve het grootere renteverlies. In de tweede plaats zou ik aan de *internationale banken* willen herinneren die, als handelaars in kapitalen, deze natuurlijk het liefst daar opnemen, waar ze het goedkoopst te krijgen zijn, om ze weder uit te leenen, waar ze de hoogste rente kunnen opbrengen. In de derde plaats komt de *toenemende effectenhandel* in aanmerking. Vroeger had iedere markt haar eigen geliefkoosd fonds, dat bij haar beter dan elders te plaatsen was. Dit maakte den arbitragehandel in effecten natuurlijk niet gemakkelijk. Maar tegenwoordig wordt dit anders. 't Is waar, metallieken zal men altijd nog wel beter kunnen slijten te Amsterdam dan te Londen, doch Amerikanen b. v. vinden even goed op die beide plaatsen, als te Frankfort of elders nemers. Er komen meer en meer fondsen, die noch

op deze, noch op gene markt hoofdzakelijk thuis behooren, maar op iedere markt zonder moeite tot de noteering van den dag worden verhandeld. Wanneer nu te Frankfort de rentekoers belangrijk stijgt, dan vermindert daar de vraag voor effecten, omdat vele kapitalisten dan liever hun geld in beleening of disconto dan in staatspapieren uitzetten. Die verminderde vraag heeft eene daling ten gevolge; die daling een uitvoer; en waarheen moet zich deze laatste dan richten? Natuurlijk naar die plaatsen, waar de rentestand niet is verhoogd. Aldaar ontstaat dan meerdere vraag naar remise, de wisselkoersen stijgen en meermalen ook de koersen van het geld. — Zoo oefent de rentestand van de eene markt in onze dagen een grooteren invloed uit dan vroeger op dien van de andere markt, en de koopman, de kapitalist die hierop niet rekent, die nog altijd met zijne gedachten in den ouden aartsvaderlijken tijd leeft, toen men van al diergelijke transacties niets wist, zal natuurlijk dikwijls bedrogen uitkomen.

Daarbij komt nog iets, waarop de ondervinding die in het laatste jaar is opgedaan, van zelf onze aandacht vestigt. Het gebeurt tegenwoordig dikwijls, wanneer de rentestand te Amsterdam lager is dan elders, dat buitenlandsche fondsenhouders, die geld noodig hebben, hun papieren eigendom naar hier zenden, om 't zij aan de Beurs, 't zij aan de Bank beleend te worden. Zij laten zich dan crediteeren voor het bedrag bij hunne correspondenten hier ter stede en trekken op dezen voor hetgeen hun toekomt. Of wel, zij remitteeren hunne fondsen, trekken op langen termijn daartegen en laten de stukken eerst dan in prolongatie of beleening geven als de wissels vervallen. Op die wijze genieten zij almede een voorschot tot onze lageren rentekoers, daar toch, gelijk men weet, het verschil tusschen lang en kort papier wordt bepaald naar het disconto in 't land, niet van den trekker, maar van den betrokkene. Dergelijke, volmaakt geoorloofde, manoeuvres hadden vroeger ook al niet plaats, maar geschieden in onze dagen zeer dikwijls. Zij werken natuurlijk mede om de vraag naar kapitaal op de verschillende markten gelijk te maken, en veroorzaken mitdien dat onze rentekoers stijgt, alleen omdat die van het buitenland eene belangrijke verhooging heeft ondergaan.

De wisselkoersen nu zijn de onfeilbare barometer van al wat op het gebied der geldmarkt gebeurt. Zij toonen ons, in welke richting de kapitalen zich bewegen. Gaan deze in grooter mate dan vroeger naar Frankrijk, de koers op Parijs duidt het aan. Heeft Engeland een saldo van ons te vorderen, de noteering op Londen ondergaat

eene rijzing; vraagt Frankfort ons belangrijke voorschotten, de wisselkoersen zullen het verklappen of die voorschotten verleend worden of niet. Er zijn op dat gebied geen geheimen. Wie het zoover in de cijferkunst heeft gebracht om te weten dat *f* 57 meer is dan *f* 56, en *f* 11.90 meer dan *f* 11.70 bezit nagenoeg al de kennis die hier wordt vereischt.

't Zij mij thans vergund in korte trekken na te gaan, wat de wissel- en geldkoersen van 1865 ons te vertellen hebben. En hier moet ik den lezer in 't voorbijgaan doen opmerken, dat het statistische deel van mijn arbeid, de bron waaruit ik mijne beschouwingen put, aan het slot van dit opstel wordt gevonden, waar al de tabellarische overzichten bij elkander zijn geplaatst. Men zal daar b. v. een statistiek aantreffen van de Nederlandsche, de Engelsche, de Fransche en de Pruisische Bank; van de wisselnoteering op Londen, Parijs en Frankfort, en van den stand van het disconto op zeven verschillende plaatsen aan 't eind van elke week. Ook heb ik nog een tabel bijgevoegd, ontleend aan de jongst verschenen statistiek van onzen handel uitgegeven door het ministerie van Financiën, behelzende onzen eigen goud- en zilverhandel. Dat deze staat slechts tot 1864 loopt, en niets zegt omtrent de landen van herkomst of bestemming, noch eene splitsing maakt tusschen de beide metalen, is niet mijne schuld, maar die der Regeering, die ons geen betere opgaven verschaft. Wij willen hopen, dat de opvolger van den heer Betz hierin verbetering zal brengen en ons vaderland te dien opzichte niet langer zal achterstaan bij Engeland, Frankrijk en Noord-Amerika. De statistiek van den metaalhandel is tegenwoordig veel te belangrijk, ja onmisbaar om den loop der zaken zuiver te beoordeelen.

Allereerst dan een woord over ons eigen land. Het jaar opende zich onder gunstige verschijnselen; kort Parijs stond *f* 55½, kort Londen 11.66½, 6/w. Frankfort op *f* 98 genoteerd. Deze lage koersen, die bewezen dat het buitenland onze debiteur was, lokten veel specie naar ons toe. Men zag dan ook den metaalvoorraad bij de Bank gedurig aangroeien; van *f* 77⁹¹ klom hij allengs tot *f* 95⁴³ millioen. Het opereerend kapitaal daarentegen verminderd gedurende hetzelfde tijdsverloop van *f* 77⁴⁵ op *f* 60⁸¹ millioen; en de ongebruikte voorraad biljetten, die *f* 58⁷⁹ bedroeg, bereikte het hooge cijfer van *f* 98⁶⁹ millioen. 't geen gelijk staat met eene vermeerdering der surplus metaaldekking van *f* 23³⁹ op *f* 39⁴⁸ millioen. Onder den invloed van dit alles kon veilig het wisseldisconto den 8 Juni tot 3 pCt. worden verminderd, te meer daar particulieren op

dat oogenblik tot 2½ pCt. disconteerden. In de maand Juni was zeker de overvloed van geld aan onze Beurs zoo groot als hij in geen langen tijd geweest is. Men wist letterlijk met zijn kapitalen geen weg en elken middag bleven aanzienlijke bedragen ongeplaatst. Wie op dat oogenblik voorspeld had, dat 6 maanden later de prolongatiekoers op 9 pCt. zou staan, had zeker geen geloof gevonden.

Intusschen waren op dat oogenblik reeds teekenen aan de lucht, die een mindere ruimte van geld deden tegemoet zien. De wisselkoersen op Parijs en Londen, die gelijk wij zagen, in Januari zoo buitengemeen laag stonden, hadden zich langzaam maar aanhoudend verhoogd. Kort Parijs was geklommen van f 55½ tot 56½, kort Londen van f 11.66½ tot f 11.88½, in beide gevallen eene rijzing van 2 pCt. Van waar dit? Had de goederenhandel aan het buitenland zooveel te betalen? Wij gelooven het niet; de kooplieden klaagden op dit tijdstip niet weinig over stilstand van zaken; en al moge het nu waar zijn, dat de kooplieden tegenwoordig altijd klagen — 't is een mode geworden — zoo bewees toch de geringe vraag naar disconto, dat zij ditmaal niet overdreven. De oorzaak lag, dunkt mij, elders. De groote ruimte van geld had een belangrijke vraag naar effecten teweeg gebracht. De voorhanden voorraad was niet voldoende, derhalve werd het ontbrekende van buiten af aangevoerd. Deze aanvoer van fondsen nu heeft van het voorjaar van 1865 af tot op het huidig oogenblik met korte tusschenpoozen bijna onafgebroken voortgeduurd.

De wisselkoersen stegen dien ten gevolge aanhoudend. Den 14ⁿ Augustus stond kort Londen reeds f 11.93½, kort Parijs f 56½, 6/w Frankfort f 98½ genoteerd. Dat Parijs niet hooger steeg is eenvoudig daaraan toe te schrijven, dat het bij dien koers voordeliger werd specie uit te zenden. Voor aanzienlijke bedragen aan vijf francstukken — men zegt circa vijf à zes millioen — werden zoo hier als te Rotterdam in weinig tijds van de Bank gekocht, en hoezeer deze laatste ook hare zilverprijzen verhoogde, men bleef koopen. Na 26 Juni zien we dan ook eene geheele verandering ontstaan in de beweging der bankcijfers: alles wat voor dien tijd daalde, nam nu toe en wat vroeger steeg, onderging thans eene vermindering. Het opereerend kapitaal klom in elf weken tijd van f 60⁸⁷ op f 73⁸⁸; de metaalvoorraad daalde van f 95⁴³ tot f 87⁰¹; de beschikbare voorraad biljetten, die het cijfer van f 98⁸⁸ had bereikt, werd f 73¹³; en de surplus metaaldekking verminderde in gelijke evenredigheid van f 39⁴⁸ tot f 29⁴⁸ millioen.

Zoodanig was de toestand op 12 September bij een wisseldisconto van 3 pCt., terwijl de rentekoersen in het buitenland waren als volgt:

Parijs	3 pCt.	Frankfort	4 pCt.
Weenen	5 „	Hambnrg	4½ „
Berlijn	5 „	Londen	4 „

Desniettemin verhoogde de Bank haar disconto niet; eerst den 28 September ging zij daartoe over. Was dit in overeenstemming met die voorzichtigheid, die de Ned. Bank altijd heeft in acht genomen en waarmede zij hare Europeesche reputatie heeft verworven? Of had zelfs de verhooging van disconto reeds een paar weken vroeger moeten plaats vinden? Hoe moeten wij hierover oordeelen?

Als de theorie van den heer Percire waar is, volgens welke een geprivilegieerde bank nooit meer dan 4 pCt. in rekening mag brengen, dan voorzeker kan ons oordeel over de Bankpolitiek van 1865 verre van ongunstig uitvallen. Deze theorie is onlangs door de *Blackwoods Magazine* (van December) weder opgewarmd in een opstel, getiteld „Our invisible capital” waarschijnlijk afkomstig van de hand van Patterson, dezelfde die dat fraaie boek „The economy of capital” heeft geschreven. De strekking van dit opstel is eenvoudig deze. Er was vroeger een theorie, zegt de auteur, die luidde dat een volk slechts voordeel trekt uit zijn handel met het buitenland, wanneer het meer uit- dan invoert, omdat het alleen in zoodanig geval naar behooren van goud en zilver wordt voorzien. Deze leer nu, die velen ongerijmd toeschijnt, was wel beschouwd geenszins zoo dwaas als men meent. Immers, men kende destijds geen bankbiljetten, en goud en zilver waren dus de eenige ruilmiddelen, waarmede de vraag naar geld kon bevredigd worden. Men moest dus wel zorgen, dat de edele metalen in het land bleven. Maar in onze dagen is dit anders; nu kunnen wij het goud en zilver wel missen, niet geheel maar toch voor een belangrijk gedeelte; en als tegenwoordig de invoer van goederen den uitvoer overtreft en de specie het land verlaat, behoeven wij ons bij gevolg volstrekt niet ongerust te maken. Die specie keert wel heden of morgen terug en voorshands kunnen wij het manco door middel van banknoten aanvullen. Toch zijn er lieden, die zich bij dergelijke gelegenheden altijd ongerust maken en van meening zijn, dat de Bank, zoodra hare metaalreserve vermindert, terstond haar disconto moet verhoogden; ja die lieden hebben zooveel invloed bij de regeering, dat zij er in 1844 in geslaagd zijn haar te bewegen een wet te maken (de Peel-acte) waardoor de Bank bij vermindering harer reserve zedelijk wordt gedwongen tot disconto-

verhooging over te gaan. Welk een bespottelijk systeem nu! Waarvoor hebben wij bankbiljetten nodig, zoo niet onder zulke omstandigheden? En nu zegt de regeering als de nood aan den man komt en tengevolge van het verdwijnen van specie iedereen verlegen is om geld: Gij zult geen noten in handen krijgen of gij moet er eene woekerrente voor betalen! 't Is de dwaasheid ten top gedreven. Daarbij komt dat de verhooging van disconto tot niets leidt, want nauwelijks heeft zij plaats gevonden, of elders verhoogt men in gelijke mate, zoodat het kapitaal-aantrekkelijk vermogen geheel hetzelfde is gebleven.

Ziedaar de theorie van Blackwood's Magazine, die hier alleen voor de curiositeit een plaats vond. Is zij juist, ik herhaal het, dan behoefde er zeker van geen verhooging van disconto in het begin van September sprake te zijn. Maar wij zullen wel niet in goeden ernst behoeven te onderzoeken of de Bank op *dien* grond hare politiek heeft gebaseerd. Voorzeker moet zij andere en betere redenen hebben gehad, om bij een klimmend opereerend kapitaal, een zeer verminderenden specievoorraad en ongunstige wisselkoersen haar disconto zoo langen tijd onveranderd te laten.

Welke kunnen die redenen geweest zijn? Ik kom er rond voor uit, dat ik mij die vraag sedert het einde van Augustus herhaalde malen heb gesteld, doch zonder tot een bevredigend resultaat te komen. Dit wil niet zeggen dat de politiek van de Bank verkeerd is geweest: ik zal mij wel wachten een zoodanig oordeel uit te spreken. Ik wensch niet verder te gaan dan de verklaring, dat de gedragslijn die de Bank in 1865 heeft gevolgd mij even duister toeschijnt, als die, welke zij in 1864 heeft toegepast, helder en juist is. Verkiest men hieruit af te leiden dat het den schrijver dezer regelen ontbreekt aan een goed inzicht, dan zal hij de eerste zijn om te erkennen dat voor dit vermoeden meer pleit, dan voor de meening, dat een collegie van directeuren, 't welk zulke uitstekende elementen bevat, zou gedwaald hebben.

Nu dit eenmaal op den voorgrond is gesteld, — 't geen noodig was om een, anders billijk, verwijt te ontgaan — zij het mij vergund eene hypothese te wagen. Blijkt zij onjuist te zijn, welnu zij sterve den dood van alle overige onjuiste hypothesen. Is de Bank — ziedaar mijne gissing — ook in haar gedrag geleid door een al te grooten schroom van onnoodig den handel te kwellen? Nog kort geleden was ernstig strijd gevoerd over haar monopolie. Nauwelijks was die strijd practisch opgelost of de Bank had haar disconto tot 7 pCt. moeten verhoogen, 't geen haar, bij een groot

opereerend kapitaal, in staat stelde een prachtig dividend uit te deelen. Heeft zij nu ook wellicht gevreesd, dat men haar zou verdenken van boven alles de belangen harer aandeelhouders te zoeken, en niet — gelijk als publieke instelling haar plicht is — die van het algemeen? Dit zou verklaren, waarom zij slechts noode tot een disconto-verhooging overging toen in het najaar van 1865 de handel weér een weinig begon te herleven. Dit zou verder hare goede bedoelingen tot eer verstreken en pleiten voor hare juiste opvatting van de rol, die zij te vervullen heeft. Ik moet hier echter tot schade van de aanneembaarheid mijner gissing bijvoegen, dat dit *niet* zou verklaren, waarom de Bank in het voorjaar bij een sterk toenemenden specievoorraad en een verminderend opereerend kapitaal, zoolang gewacht heeft met haar disconto tot 3 pCt. te verlagen.

Nu ik mij eenmaal op het bekoorlijk terrein der fantasie bevind, kan ik het zoo spoedig niet verlaten. Ik zou mijne hypothesen wel een weinig verder willen uitstrekken en vragen, of niet het onraadzame van onder soortgelijke omstandigheden weder dezelfde politiek te volgen als ditmaal is geschied, uit den lateren loop der gebeurtenissen is gebleken. Eene verhooging van disconto heeft in den regel een magische uitwerking op de Beurs. Zij maakt een ieder oplettend. Zij doet naar de oorzaken der verhooging vragen en onderzoeken of die van tijdelijken of van voorbijgaanden aard zijn. Zij strekt tot eene waarschuwing om zich niet onbedachtelijk voort te bewegen op elken ingeslagen weg, maar na te denken of ook hier of daar een onweér broeit. Blijft daarentegen het disconto onveranderd, dan heeft juist het tegenovergestelde plaats. Men ziet dan alles couleur de rose in; men vreest geen gevaar en gaat rustig zijn gang. Welnu — de lezer gelieve te bedenken, dat ik nog altijd fantaseer — in September van 't afgelopen jaar was 't wel degelijk te wenschen, dat het publiek de zaken een weinig minder couleur de rose inzag. De ruimte van geld van Juni en Juli was reeds belangrijk verminderd. De wisselkoersen hielden niet op te stijgen. Desniettemin werden elken dag aanzienlijke partijen fondsen aangevoerd uit het buitenland, welke — ziedaar het ergste — niet in vaste handen kwamen, maar vlottend bleven bij speculanten, die ze slechts konden betalen met geleend geld. Daarbij lokte de lage bankkoers nog andere effecten hierheen, om — gelijk ik straks heb duidelijk gemaakt — voor vreemde rekening beleend te worden. Vooral geschiedde dit met *Amerikaansche* staatspapieren, die, zooals men weet, bij de Frankforter bank tegenwoordig in 't geheel niet als on-

derpand worden aangenomen. Zoodanig was de toestand, en het liet zich voorzien, dat zich weldra een groote geldschaarste aan de Beurs zou openbaren. Onder die omstandigheden had wellicht eene flinke verhooging in 't begin van September of zelfs reeds in 't einde van Augustus, zeer veel nut kunnen stichten. Zoodanige verhooging scheen te meer gewettigd wanneer men den staat van zaken vergeleek met dien van het voorjaar. De weekbalans van 11 September was stellig niet gunstiger dan die van 6 Februari. De surplus reserve was op laatstgemelden datum zelfs iets grooter, het opereerend kapitaal bijna 5 millioen kleiner. En hoe geheel anders liet zich in Februari den toestand aanzien! Toch oordeelde de Bank toen nog een disconto van $4\frac{1}{2}$ pCt. noodig. Was dan nu een cijfer van 3 pCt. geoorloofd?

Ten laatste — mijn fantaseeren neemt met deze opmerking een einde — wensch ik nog dit op te merken. Bij klimmende credietaanvragen, die gepaard gaan met ongunstige wisselkoersen en afnemende specievoorraden, moet de Bank altijd vroeg of laat tot een disconto-verhooging besluiten. Doet zij het niet langzamerhand en tijdig, dan moet zij het ten slotte overhaast doen. De juistheid dezer bewering schijnt zich ook ditmaal te bevestigen. Tusschen 30 October en 16 November, een tijdsverloop van slechts twee en een halve week, heeft de bank vier keeren moeten verhoogen, te weten, tot $4\frac{1}{2}$, 5, $5\frac{1}{2}$ en eindelijk tot 6 pCt. Eene dergelijke handelwijze nu verontrust veel meer dan noodig is, veel meer dan bedoeld werd. Zij waarschuwt niet, zij jaagt schrik aan; en schrik kan onder sommige omstandigheden licht tot paniek leiden, 't geen dan het kwaad vergrooten in plaats van genezen zou. Het voordeel van eene geleidelijke verhooging is daarin gelegen, dat daardoor het kwaad dikwijls voorkomen of althans in zijne geboorte gestuit wordt.

Na den 16 November — ik keer thans terug tot het gebied der werkelijkheid — heeft de Bank in 1865 hare koersen niet meer veranderd, dan alleen den 12 December, toen zij de rente voor beleening van buitenlandsche fondsen op 7 pCt. stelde, een maatregel die voorzeker bij allen, behalve bij hen wien het aanging, groote symphatie verwekten. Men heeft in den laatsten tijd dikwijls het gevoelen hooren uitspreken, dat de Bank zich van het beleenen van buitenlandsche fondsen geheel moest onthouden. Dat voor dit gevoelen veel te zeggen valt, blijkt o. a. reeds daaruit, dat in Frankrijk bij de jongste enquête schier alle autoriteiten, zelfs de warmste voorstanders van de fransche bank, verklaard hebben dat dergelijke beleeningen niet behoorden tot den eigenlijken kring der

werksaamheden van die geprivilegieerde instelling. Zooveel in elk geval schijnt vast te staan, dat de Bank den handel niet beter kan dienen, dan door in dit opzicht zeer moeilijk te zijn. Het gerucht wil, dat zij verleden jaar van eene groote maatschappij effecten als onderpand heeft ontvangen voortspruitende uit eene leening, die door het publiek nog niet geheel was genomen. Het doet er weinig toe of dit gerucht waarheid spreekt; zulke dingen zijn mogelijk en kunnen zelfs geschieden zonder dat de Bank zelve het weet, wanneer zij eenmaal buitenlandsche fondsen in beleening neemt. Nu behoeft het zeker geen betoog dat het niet de roeping is van de Nederlandsche Bank om voorschot te geven aan vreemde regeeringen; want daarop komen ten slotte dergelijke transacties toch neêr. Wij juichen daarom den exceptioneele maatregel van 12 December met ingenomenheid toe en wenschen niets liever dan dat de Bank in die richting moge voortgaan, ten einde een misbruik te weren, dat ten nadeele strekt van de Nederlandsche belangen.

Ofschoon het disconto na 16 November in 1865 onveranderd is gebleven, zoo steeg toch de prolongatiekoers tot een ongekende hoogte, te weten tot 9 pCt., welk cijfer in December bereikt werd. Verschillende oorzaken werkten daartoe samen. Behalve de reeds genoemde zou men de Braziliaansche en de Fransch-Oostenrijksche leening kunnen noemen, die beiden, direct of indirect, op de geldmarkt veel invloed uitoefenden. Doch meer dan dat alles, wij herhalen het, werkte de aanhoudende toevoer van vreemde effecten, die bijna uitsluitend in handen bleven van speculanten, zonder een vaste plaatsing te vinden.

Eind goed, al goed, zegt het spreekwoord. Als dit zoo is, dan was het „al” ditmaal volstrekt niet goed. Want het jaar 1865, dat onder zulke gunstige verschijnselen was begonnen, sloot hier te lande onder zeer ongunstige voorteekenen. Wel daalde op 30 December de prolongatiekoers eenige percenten, doch sedert 5 Januari van dit jaar zijn al de geldkoersen bij de Ned. Bank weder een half percent verhoogd en de toekomst is nog geenzins onbeneveld. Blijven nadeelige staatkundige gebeurtenissen ons gespaard dan zal waarschijnlijk de tegenwoordige spanning niet tot een crisis aangroeien. Maar is dit niet het geval, dan wacht ons een treurig lot; want de vraag naar geld is, ondanks het ruime aanbod, buitengemeen groot. Men zij dus niet beangst, want angst werkt altijd verkeerd, maar make zich aan den anderen kant geene illusies.

Niet alleen in Nederland, ook elders leverde het najaar van 1865 nadeelige bankstaten en hooge geldkoersen op. Alleen Frankrijk

bleef over het geheel vrij. Het disconto steeg daar in October tot 5 pCt. doch werd later weder tot 4 pCt. verlaagd. Het opereerend kapitaal der fransche bank was kleiner dan het vorige jaar en in den specievoorraad hadden op verre na zulke groote veranderingen niet plaats als toen. In Duitschland daarentegen, zoo te Frankfort als te Hamburg en te Berlijn, was de vraag naar geld in het najaar zeer aanzienlijk; vooral in laatstgemelde plaats, waar, naar men zegt, de Regeering belangrijke sommen heeft moeten opnemen, ten einde in tijdelijke behoeften te voorzien. Velen beweren zelfs, dat de geldschaarschte in Pruisen's hoofdstad geen andere oorzaak heeft gehad dan deze.

Engeland scheen aanvankelijk dit jaar ten einde te zullen brengen zonder eenige belangrijke verhooging van disconto. Men vestigde de aandacht op den vierden der bijgevoegde tabellen, en meer bepaald op de achtste en negende kolom. Daaruit zal men bespeuren, dat in het begin van Januari de wisselkoers op Hamburg zeer hoog was (13.74) en dat de verhouding tusschen de reserve en de schulden der Engelsche Bank het bekende minimum van 33 à 34 pCt. te naauwernood overtrof. Doch tevens zal men eene gestadige verbetering opmerken. Den 15 Juni zien wij, na eenige kleine *ups and downs*, het cijfer in de achtste kolom tot 47 pCt. gestegen, en 3 maands Hamburg van 13.7½ op 13.9¼ gedaald; (*) dus wat de krachten der bank betreft, hetzelfde verschijnsel als bij ons, namelijk verbetering; doch tegelijk, in tegenstelling met hetgeen hier geschiedde, verbetering in de wisselkoersen; derhalve in alle opzichten een gunstige toestand.

Na half Juni zien wij echter dien gunstigen toestand langzamerhand in een minder gunstigen verkeeren. Den 3 Augustus is de circulatie van billetten bijna 2 millioen pd. st. vermeerderd, de voorraad specie circa 1½ millioen pd. st. kleiner geworden. De verhouding tusschen de reserve der bank en hare contante schuld daalde van 47 op 31½ pCt. Deze verandering, die eene verhooging van het disconto tot 4 pCt. noodzakelijk maakte, was meerendeels het gevolg van binnenlandsche oorzaken, te weten, vooreerst de verkiezingen voor het parlement (men zegt, dat deze gewoonlijk eene uitgaaf veroorzaken van 7 à 800,000 pd. st.) en vervolgens de oogst. De uitvoeren van specie naar den vreemde waren wel niet onbelangrijk — tusschen 19 en 26 Juli b. v. ongeveer 600,000 pd. st. — maar geringer dan hetgeen voor binnenlandsche behoefte uit de

(*) Het zal wel onnoodig zijn te verklaren, waarom te Londen eene rijzing in de *notering* eene daling aanwijst in de *waards* der wissels.

Bank werd genomen. Men hoopte dan ook — te meer daar de wisselkoersen niets ongunstigs voorspelden — dat het kwaad weldra zou genezen zijn. Werkelijk steeg weder de voorraad biljetten ongeveer 1 miljoen pd. st. en het cijfer in kolom 8 steeg evenzeer, van 31⁵ tot 37¹ pCt. Doch juist op dat oogenblik kwam een nieuw element in 't spel, dat alle zoete droomen geheel vrijdeldde. Een oude vijand, die bijkans een jaar had gesluimerd, herrees weder als een fenix uit zijn asch om schrik te verspreiden in de gelederen van de money-market. Binnen weinige dagen vermeerderde het opereerend kapitaal der Bank bijna 3 miljoen pd. st. De *stock of notes* daalde tot 5⁰⁷ miljoen pd. st., zijnde slechts 23⁸ pCt. van de contante schuld in het banking department, en de directie was genoodzaakt weder naar haar oude wapen te grijpen, waarmede zij vroeger zegevierend uit den strijd was gekomen. Zij verhoogde haar disconto in tien dagen tijds vier malen, tot eindelijk het cijfer van 7 pCt. was bereikt. Dit hielp; wel waren er velen — o. a. ook de Engelsche Economist — die beweerden, dat de Bank dieper woude aan haar vijand moest toebrengen; doch dit bleek voor 't oogenblik onnoodig. De reserve klom weder tot 8⁵² miljoen pd. st. (43⁶ pCt. van de schulden), en eene verlaging van disconto tot 6 pCt. was den 23 December mogelijk. Het gevaar was echter groot geweest: want ten einde zich niet te veel te laten verzwakken had de Bank het zelfs noodig geacht voor ongeveer 1 miljoen pd. st. geld op te nemen aan de Beurs op onderpand van Engelsehe Staatspapieren, — een maatregel, die haar aan scherpe kritiek heeft blootgesteld.

Welke waren nu de oorzaken van die beweging? Ze waren drie in getal, doch een daarvan werkte meer dan de beide anderen te zamen, namelijk de katoen. Een enkel woord over de geschiedenis van dit artikel in 1865 moge hier een plaats vinden. (*)

Toen in den aanvang van het afgeloopen jaar het bericht zich verspreidde, dat de Zuidelijke Amerikaansche confederatie den strijd tegen het machtige Noorden niet langer kon volhouden, was bij velen, ja bij de meesten de overtuiging gevestigd, dat nu weldra belangrijke hoeveelheden Amerikaansche katoen in Europa ter markt zouden komen. Die verwachting was zeer overdreven, de ervaring heeft het thans aangetoond, doch zij benam in de eerste maanden

(*) Als ik hier het een en ander overneem uit een klein opstel voorkomende in het Bijblad tot het Amsterdamsch Effectenblad van 7 October ll. dan hebbe men de goedheid te gelooven, dat ik mij niet aan plagiaat bezondig.

van 1865 den speculanten allen moed. De prijzen ondergingen eene groote daling. In het midden der maand Juli waren zij b. v. als volgt:

	1865	1864
fair dollerah	14 pence	23 $\frac{1}{2}$ pence
middling Orleans	19 $\frac{1}{4}$ "	31 $\frac{1}{4}$ "
no. 40 Mule Yarn	1/10	3/1
Shirtings	15/—	22/6

Deze lagere noteeringen moesten het verbruik belangrijk doen toenemen; wel niet terstond, want de prijzen van den winkelier volgen die van de groote markt niet altijd onmiddellijk, maar toch op den duur. In de eerste zes maanden van het jaar was de consumtie dan ook niet veel grooter dan in 1864, maar aan het einde van Juni had eene aanzienlijke vermeerdering plaats. Het verbruik in Engeland bedroeg per week:

	1865	1864
1 Januari tot 1 Juli circa	33,700 balen	circa 32,300 balen.
1 Juli tot 15 Sept. „	40,000 „	„ 21,300 „

Aan den anderen kant deed de daling in de waarde den uitvoer verminderen; mitsdien werd de voorraad door twee oorzaken belangrijk kleiner. Op 15 September was de toestand als volgt:

Voorraad	427,590 balen
Zeilende naar Liverpool	233,025 „
	<u>660,025</u>

hetgeen bij een verbruik van 40,000 en een uitvoer van 16,000 balen per week, bijna genoeg was voor 12 weken; terwijl op het zelfde tijdstip in 1864 bij de toenmalige voorraden, consumtie en uitvoeren, het beschikbare quantum voor 21 weken toereikende was.

Het schijnt, dat men te Liverpool op eens tot het besef is gekomen van dien toestand, want plotseling ontstond een groote vraag voor speculatie en behoefte. Tusschen 15 en 30 September kochten alleen de fabrikanten 166,000 balen, terwijl de exporteurs 60,000 balen van de markt namen, zoodat de voorraad in die twee weken tijds tot 261,500 balen verminderde (tegen 518,000 in 1864) en de prijzen, zoo van ruwe katoen als van manufacturen, ongeveer 15 pCt stegen.

Doch die kolossale omzet, die, naar men berekent, alleen te Liverpool reeds een waarde vertegenwoordigde van 5 à 6 miljoen pd. st. 's weeks, moest eene groote vraag naar geld te weeg brengen. Daarbij veroorzaakte zij uitvoer van specie naar Britsch-Indië tot

aankoop van ruwe katoen. Een en ander gebood een verhooging van disconto. De beweging te Liverpool was wel is waar niet geheel onnatuurlijk; doch wanneer de speculatie zich eenmaal van een artikel heeft meester gemaakt, gaat zij licht te ver en overdrijving kon in dit geval stoornis te weeg brengen op de geldmarkt. Dit nu moest de Bank verhoeden. Aanvankelijk bleven hare maatregelen zonder uitwerking. Het disconto steeg tot $4\frac{1}{2}$ pCt., doch de speculatiewoede ging voort. Eene verhooging tot 5 pCt. volgde — met hetzelfde resultaat. Het disconto werd op 6 pCt. gesteld, doch de telegrammen uit Liverpool berichtten niettemin een zeer levendigen omzet. Eerst het cijfer van 7 pCt. bracht de markt tot staan. Toen had de Bank haar doel bereikt en zij behoefde haar disconto niet verder te verhoogen. Zelfs kon zij het den 23 November tot 6 pCt. verlagen.

Doch, al is de vijand tijdelijk bedwongen, geheel verslagen is hij niet, en zoolang de Amerikaansche toevoeren achterwege blijven moet Engeland hooge prijzen bieden, wil het zich elders van katoen voorzien. De Bank kan noch mag dit verhinderen. Het eenige wat zij doen kan, is, den speculatiegeest te temperen, te zorgen, dat er niet zonder noodzaak groote hoeveelheden specie bij voorbaat worden uitgezonden, en door een hoog disconto de handelsbalans in Europa ten gunste van Engeland keeren. De toekomst van de Engelsche geldmarkt is nagenoeg geheel afhankelijk van de toekomst der katoenmarkt en voor zoover het disconto te Londen invloed uitoefent op den rentestand in andere plaatsen, geldt hetzelfde van de algemeene geldmarkt in Europa. Doch hierin licht tevens opgesloten, dat het zeer moeilijk valt, ten aanzien van deze laatste iets met zekerheid te voorspellen, want de vraag, of Amerika wel dra belangrijke hoeveelheden katoen zal opleveren, is nog voor geene stellige oplossing vatbaar.

Ik sprak nog van twee andere oorzaken, die tot de geldschaarschte van October hebben bijgedragen. De eerste is de Feniansbeweging in Ierland, die versterking van de metaalvoorraden der Iersche banken noodzakelijk maakte; de tweede is de Braziliaansche leening, die verscheping van groote hoeveelheden goude ten gevolge had. Ook werkte in het najaar nog eene derde kracht, die evenwel slechts een tijdelijken invloed kon uitoefenen, te weten, de oprichting van nieuwe en het fourneeren van kapitaal ten behoeve van reeds bestaande maatschappijen. De gelden die hiervoor werden gevraagd keerden wel is waar na eenigen tijd op de markt terug, maar op een gegeven oogenblik werden zij toch aan het ver-

keer onttrokken, 't geen natuurlijk de schaarschte moest vermeerderen.

Ziedaar in korte trekken de voornaamste feiten vermeld, die in 1865 op het gebied van de geldmarkt zijn voorgevallen. Aan beweging heeft het ditmaal niet ontbroken. De goede oude tijd, toen het disconto te Parijs vijf en twintig jaar achtereen op 4 pCt. stond en hier te lande zelden meer dan 3 pCt. werd betaald, ligt ver achter ons. Zal hij ooit wederkeeren? Ik geloof het niet; maar de sterke rijzingen en dalingen, die men in de laatste jaren heeft waargenomen, kunnen toch ook op den duur niet blijven aanhouden. Wij verkeereren tegenwoordig in een abnormalen toestand, die hoofdzakelijk het gevolg is van de jongste gebeurtenissen in Amerika. En plein dix-neuvième siècle kan eene productie, die eene waarde van 500 millioen 's jaars vertegenwoordigt, zoo maar niet plotseling eindigen, zonder dat het algemeene handelsverkeer daardoor min of meer wordt gestoord. Wel beschouwd hebben wij reden om dankbaar te zijn, dat uit een zoodanige ramp geene algemeene crisis gelijk aan die van 1857, is voortgekomen.

Tot dankbaarheid stemt ook de herinnering aan 1865, als men in aanmerking neemt dat, ondanks het dure geld, geen faillissementen van belang hebben plaats gegrepen. Dit bewijst wel, dat de handel over het geheel in een gezonden toestand verkeerde.

Moge men aan het eind van 1866 hetzelfde kunnen getuigen en dan bovendien aan den financieselen horizon meer lichtpunten ontdekken dan thans het geval is.

Amsterdam, 8 Januari 1866.

N. G. PIERSON.

Toen dit opstel reeds was afgedrukt, kwam mij ter oore, dat men het bewuste bord, waarvan in het begin is gesproken, niet aan de Bank, maar aan het Beurs-comité is verschuldigd. Hierdoor vervalt een deel mijner redeneering, schoon niet de hoofdzaak. De directie der Nederlandsche Bank kan het echter niet kwalijk nemen, dat ik een maatregel, die zoo dringend werd gevorderd, zonder verder onderzoek aan haar goede zorgen toeschreef. Zij is niet gewoon, de plichten, die zij te vervullen heeft, door anderen te laten waarnemen.

TABEL I.

In 1865 werden in Engeland 287 *nieuwe* maatschappijen opgericht, waarvoor werd

gevraagd	106.995.000 pd. st.
ingeschreven	75.578.900 "
gestort	12.174.790 "

terwijl in 1864 werden opgericht 282 en in 1863 263 maatschappijen, waarvoor werd

	1864.	1863.
gevraagd	155.887.500 pd. st.	100.053.000 pd. st.
ingeschreven	106.523.000 "	78.135.000 "
gestort	12.545.800 "	8.875.500 "

Bovendien werd ten behoeve van *reeds bestaande* maatschappijen

	1865.	1864.
gestort	7.379.640 pd. st.	7.844.000 pd. st.
en aan premien betaald	539.500 "	8.839.833 "
Te samen	7.919.140 pd. st.	11.683.833 pd. st.

De volgende vreemde leeningen werden in 1865 in Engeland gesloten :

	Ingeschreven.	Gestort.
Oostenrijksche Leening	14.600.000 pd. st.	2.188.482 pd. st.
5 pCt's Peru	9.000.000 "	7.515.000 "
5 " Brazilië	5.000.000 "	1.250.000 "
5 " Turkye	3.636.363 "	1.818.181 "
6 " Idem	6.000.000 "	1.260.000 "
5 " Italië	8.000.000 "	6.200.000 "
Totaal	46.236.363 pd. st.	20.231.663 pd. st.

Het geheele kapitaal, dat in 1865 in Engeland voor diverse stortingen werd betaald, bedroeg dus:

voor nieuwe maatschappijen	12.174.790 pd. st.
" bestaande idem	7.919.140 "
" buitenlandsche leeningen	20.231.663 "
Te samen	40.325.593 pd. st.

TABEL II.

NEDERLANDSCHE BANK.

DATUM	1 Disconto's.	2 Beleeningen.	3 Oper. kapitaal.	4 Munt- voorraad	5 Bank- biljetten.	6 Saldo's van rek. ct.	7 Voorraad- biljetten.	8 Surplus metaal dekkng.	9 Wissel disconto.
	mill. gld.								
2 Jan.	46.90	80.55	77.45	77.97	97.78	38.66	58.49	23.20	5½
9 "	45.61	80.19	75.80	79.68	101.60	34.76	62.84	25.14	"
16 "	43.23	29.34	72.57	81.60	101.42	33.55	69.03	27.61	5 (10 Jan)
23 "	41.59	29.38	70.97	82.80	101.52	32.81	72.60	28.95	"
30 "	40.34	28.90	69.24	83.28	101.74	31.61	74.87	29.94	4½ (27 Jan)
6 Febr.	40.72	28.22	68.94	83.66	102.42	30.96	75.81	30.31	"
13 "	39.13	28.09	67.22	85.41	103.56	29.78	80.46	32.08	4 (18 Febr.)
20 "	37.79	27.61	65.40	86.25	102.50	29.80	83.—	33.33	"
27 "	36.51	27.—	63.51	87.27	102.30	29.05	86.42	34.73	"
6 Maart	36.18	26.41	62.59	86.96	102.68	27.39	87.32	34.68	"
13 "	35.97	26.51	62.48	87.16	102.92	27.20	87.77	35.12	3½ (24 Mrt.)
20 "	35.80	26.41	62.21	87.43	102.13	27.93	88.51	35.41	"
27 "	34.32	26.71	61.03	88.31	102.44	27.37	90.94	36.37	"
3 April	35.51	26.34	61.85	87.73	105.18	24.91	89.26	35.70	"
10 "	35.13	26.29	61.32	88.99	105.82	24.33	91.46	36.63	"
18 "	34.29	26.71	61.—	89.12	105.25	25.19	92.38	36.95	"
24 "	34.83	26.84	61.67	89.27	106.23	25.02	91.94	36.77	"
1 Mei	36.09	26.92	63.01	91.89	110.62	24.50	94.58	37.45	"
8 "	36.84	27.26	65.90	93.50	114.40	25.21	94.10	37.66	"
15 "	38.03	26.86	64.88	93.32	114.20	25.16	93.94	37.58	"
22 "	37.55	26.51	64.06	94.29	115.17	26.88	93.67	37.47	"
29 "	36.58	25.84	62.42	94.82	114.67	26.63	95.74	38.30	"
5 Juni	37.26	25.01	62.27	94.52	113.17	27.30	95.84	38.34	"
12 "	36.74	24.79	61.53	94.57	112.43	27.28	96.70	38.69	3 (8 Juni.)
19 "	35.54	25.34	60.88	95.18	112.67	26.95	98.33	39.34	"
26 "	34.86	26.01	60.87	95.43	114.86	25.02	98.69	39.48	"
3 Juli	35.83	29.44	65.32	94.81	113.81	29.81	93.38	37.37	"
10 "	36.77	29.89	66.66	94.49	115.92	28.74	91.56	36.63	"
17 "	35.49	30.28	65.77	94.0	119.10	24.17	91.98	36.80	"
24 "	35.47	30.99	66.46	93.76	118.46	25.11	90.84	36.34	"
31 "	34.97	30.94	65.91	93.10	117.33	25.24	90.93	36.38	"
7 Aug.	35.32	31.68	67.—	92.79	115.91	27.10	88.99	35.59	"
14 "	35.53	30.25	65.58	91.66	115.23	25.38	88.54	35.44	"
21 "	35.30	30.71	66.51	90.80	114.86	26.11	86.54	34.62	"
28 "	37.86	31.11	63.97	89.92	113.27	28.50	82.78	33.10	"
4 Sept.	39.62	31.38	71.—	88.59	114.39	28.38	78.71	31.49	"
11 "	41.59	32.10	73.69	87.07	114.32	29.63	78.73	29.49	"
18 "	43.08	32.87	75.95	85.85	114.91	29.97	69.74	27.90	"
25 "	44.01	33.94	77.95	85.61	115.59	30.97	67.46	27.—	3½ (28 Sept.)
2 Oct.	45.03	34.62	79.70	85.02	116.37	31.32	64.86	25.95	4 (6 Oct.)
9 "	43.18	36.11	84.29	84.54	120.85	30.91	59.59	23.84	"
16 "	48.60	37.35	85.90	84.06	121.82	31.07	57.26	22.91	"
23 "	47.81	37.76	85.57	82.45	118.80	32.07	55.28	22.11	"
30 "	49.17	38.69	87.86	81.58	117.30	34.94	51.71	20.69	4½ (30 Oct.)
									5 (3 Nov.)
6 Nov.	52.50	40.—	92.51	79.43	118.07	36.63	43.72	17.55	5½ (9 Nov.)
13 "	52.61	40.52	93.14	78.10	116.43	37.41	41.34	16.55	6 (16 Nov.)
20 "	52.57	40.93	93.50	76.81	114.66	38.23	39.13	15.25	"
27 "	51.56	41.54	93.11	76.82	112.02	40.44	39.53	15.84	"
4 Dec.	52.28	42.18	94.41	77.81	109.35	46.31	38.86	15.55	"
11 "	52.67	42.47	95.15	76.63	107.38	46.80	37.40	14.96	"
18 "	52.81	42.85	95.66	76.84	107.07	47.75	37.28	14.92	"
27 "	50.87	42.59	92.97	76.90	105.96	46.15	40.15	16.06	"

WISSELKOERSEN TE AMSTERDAM.

PROLONGATIE KOERS TE AMSTERDAM.

STAND VAN HET WISSELDISCONTO OP ZEVEN VERSCHILLENDE PLAATSEN BIJ HET EINDE VAN ELKE WEEK IN 1865.

Paris	Londen kort.	Frankfort 6/w.		Datum.	Paris.	Weenen.	Berlijn.	Frankfort.	Hamburg	Amsterdam.	Londen.
55 1/2	11.66 1/2	98	5 1/2	7 Jan.	4 1/2	5	6	5	4	5 1/2	6
55 1/2	11.67 1/2	98	5 1/2	14 "	"	"	"	"	"	5 1/2	5 1/2
55 1/2	11.68 1/2	98	5 1/2	21 "	"	"	"	"	"	"	"
55 1/2	11.71 1/2	97 1/2	5 1/2	28 "	"	"	"	4	"	4 1/2	"
56 1/2	11.72 1/2	98	4 3/4	4 Febr.	"	"	"	"	3	"	"
56 1/2	11.72 1/2	98	5	11 "	4	"	4	"	"	"	"
56 1/2	11.73 1/2	97 3/4	4 1/2	18 "	"	"	"	"	"	4	"
56 1/2	11.76 1/2	98	"	25 "	"	"	"	"	"	"	"
56 1/2	11.78 1/2	98	"	4 Maart	"	"	"	"	2 1/2	"	4 1/2
56 1/2	11.77 1/2	98	"	11 "	3 1/2	"	"	"	2 1/2	"	"
56 1/2	11.78 1/2	98	5	18 "	"	"	"	"	2 1/2	"	"
56 1/2	11.81 1/2	98	"	25 "	"	"	"	"	1 1/2 à 2	3 1/2	"
56 1/2	11.85 1/2	98	4 1/2	1 April	"	"	"	"	"	"	4
56 1/2	11.81 1/2	98	"	8 "	"	"	"	"	"	"	"
56 1/2	11.83 1/2	98	4 1/2	15 "	"	"	"	"	"	"	"
56 1/2	11.82 1/2	98	5	22 "	"	"	"	"	"	"	"
56 1/2	11.82 1/2	98	"	29 "	"	"	"	"	2 1/2	"	"
56 1/2	11.80 1/2	98 1/2	5 1/2	6 Mei	"	"	"	"	"	"	4 1/2
56 1/2	11.81 1/2	98	3 1/2	13 "	"	"	"	"	"	"	"
56 1/2	11.83 1/2	98	4	20 "	"	"	"	"	"	"	"
56 1/2	11.87 1/2	98	3 1/2	27 "	"	"	"	"	"	"	4
56 1/2	11.85 1/2	98	8	3 Juni	3	"	"	"	2 1/2	"	3 1/2
56 1/2	11.85 1/2	98	8 1/2	10 "	"	"	"	"	"	3	"
56 1/2	11.88 1/2	98	"	17 "	"	"	"	"	2 1/2	"	3
56 1/2	11.87 1/2	98 1/2	"	24 "	"	"	"	"	"	"	"
56 1/2	11.88 1/2	98 1/2	4 1/2	1 Juli	"	"	"	"	"	"	"
56 1/2	11.86 1/2	98 1/2	4 1/2	8 "	"	"	"	"	"	"	"
56 1/2	11.90 1/2	98 1/2	3	15 "	"	"	"	"	3	"	"
56 1/2	11.88 1/2	98 1/2	"	22 "	"	"	"	"	"	"	"
56 1/2	11.88 1/2	98 1/2	3 1/2	29 "	"	"	"	"	"	"	3 1/2
56 1/2	11.90 1/2	98 1/2	4 1/2	5 Aug.	"	"	"	"	"	"	4
56 1/2	11.92 1/2	98 1/2	4	12 "	"	"	"	"	"	"	"
56 1/2	11.93 1/2	98 1/2	3 1/2	19 "	"	"	"	"	3 1/2	"	"
56 1/2	11.93 1/2	98 1/2	4 1/2	26 "	"	"	"	"	3 1/2	"	"
56 1/2	11.95 1/2	98 1/2	4	2 Sept.	"	"	"	"	"	"	"
56 1/2	11.92 1/2	98	3 1/2	9 "	"	"	5	4	4 1/2	"	"
56 1/2	11.92 1/2	98 1/2	3 1/2	16 "	"	"	"	"	"	"	"
56 1/2	11.91 1/2	96	4	23 "	"	"	6	4 1/2	"	"	"
56 1/2	11.91 1/2	98	5	30 "	"	"	"	5 1/2	"	3 1/2	4 1/2
56 1/2	11.90 1/2	98	"	7 Oct.	4	"	"	"	6	4	6
56 1/2	11.92 1/2	98	"	14 "	5	"	"	"	"	"	7
56 1/2	11.98 1/2	98	"	21 "	"	"	"	"	5	"	"
56 1/2	11.97 1/2	99	"	28 "	"	"	"	"	5 1/2	"	"
56 1/2	11.98 1/2	99	5 1/2	4 Nov.	"	"	"	"	6 1/2	5	"
				11 "	"	"	"	"	6	5 1/2	"
56 1/2	11.96 1/2	99	6	18 "	"	"	"	"	6 1/2 à 7	6	"
56 1/2	11.90 1/2	99	6 1/2	25 "	4	"	"	"	5 1/2	"	6
56 1/2	11.88 1/2	98 1/2	7 1/2	2 Dec.	"	"	"	"	5 1/2	"	"
56 1/2	11.86 1/2	98 1/2	7	9 "	"	"	"	"	5	"	"
56 1/2	11.88 1/2	98 1/2	6 1/2	16 "	"	"	"	"	5 1/2 à 6	"	"
56 1/2	11.85 1/2	98 1/2	8	23 "	"	"	"	"	5 1/2	"	"
56 1/2	11.86 1/2	98 1/2	8 1/2	30 "	"	"	"	"	6 1/2 à 7	"	7
56 1/2	11.87 1/2	98 1/2	8	"	"	"	"	"	"	"	"

TABEL III.

FRANSCHÉ BANK.

	1	2	3	4	5
DATUM.	Bankbiljetten.	Depôts.	Portefeuille.	Beleeningen (*).	Specievoorraad.
	mill. fr.				
5 Jan.	790.52	280.17	691.78	90.37	930.07
12 "	806.32	244.56	678.48	91.38	814.77
19 "	817.44	231.24	668.16	91.46	818.17
26 "	808.26	228.72	645.40	90.24	822.11
2 Febr.	812.42	230.03	653.77	89.—	818.45
9 "	805.96	240.—	636.94	87.86	839.24
16 "	801.60	227.03	611.81	84.95	854.57
23 "	785.02	237.66	585.40	82.78	871.63
2 Maart	773.37	250.12	572.54	84.11	881.45
9 "	773.34	254.12	544.96	86.13	410.77
16 "	777.52	237.30	521.95	85.59	424.98
23 "	774.55	254.19	510.04	88.12	445.36
30 "	764.78	300.55	533.63	93.02	456.09
6 April	786.43	262.01	523.58	94.63	454.94
13 "	806.55	225.38	523.52	95.53	432.77
20 "	811.75	228.42	534.32	96.97	430.92
27 "	808.81	245.94	533.40	99.14	442.62
4 Mei	812.07	259.61	542.55	103.71	451.69
11 "	817.66	256.05	526.56	110.—	460.69
18 "	807.97	266.78	505.48	113.30	476.04
25 "	803.24	271.22	490.41	119.58	486.09
1 Juni	809.85	284.49	604.23	121.81	490.88
8 "	795.61	295.49	492.61	124.51	493.92
15 "	823.87	294.64	531.11	126.15	480.89
22 "	797.82	331.55	519.—	131.40	497.62
29 "	802.50	386.93	560.45	133.80	512.90
6 Juli	859.17	361.92	594.—	138.59	521.35
13 "	884.39	331.29	594.96	142.43	498.69
20 "	899.34	322.54	601.55	146.36	493.99
27 "	898.72	342.96	611.18	152.09	494.21
3 Aug.	898.33	363.95	629.54	151.94	493.25
10 "	897.35	348.38	619.95	150.96	486.36
17 "	877.84	348.98	606.52	145.14	488.07
24 "	879.82	345.87	591.96	143.90	500.44
31 "	916.50	349.23	638.24	142.97	498.95
7 Sept.	849.74	372.76	586.23	144.16	505.71
14 "	850.14	365.80	591.31	137.71	499.22
21 "	841.09	364.69	580.98	137.90	499.91
28 "	834.85	373.—	590.23	138.01	492.68
5 Oct.	883.26	359.16	658.37	132.43	470.91
12 "	893.59	344.17	688.42	129.14	437.75
19 "	875.75	331.83	675.06	119.57	431.10
26 "	868.96	315.93	657.92	113.65	430.77
2 Nov.	889.64	320.35	706.17	104.78	418.52
9 "	875.07	294.34	679.75	100.30	411.74
16 "	879.42	261.92	668.60	98.21	399.09
23 "	875.60	257.74	648.60	91.09	412.66
30 "	907.61	279.16	695.58	93.73	416.23
7 Dec.	864.68	286.72	639.29	94.94	438.47
14 "	875.56	284.38	650.67	93.41	434.52
21 "	859.41	284.24	626.19	92.58	448.18
28 "	879.68	292.09	655.10	91.85	443.86

TABEL IV.

	1	2	3
DATUM.	Circulatie van biljetten.	Staats depôts.	Particuliere depôts.
	m. pd. st.		
5 Jan.	20.51	8.50	13.87
12 "	20.48	4.44	16.17
19 "	20.71	4.18	14.65
26 "	20.14	4.83	14.55
2 Febr.	20.53	5.54	14.44
9 "	20.28	6.25	13.81
16 "	19.94	6.57	13.96
23 "	19.66	6.66	14.14
2 Mrt.	19.94	6.85	14.15
9 "	19.84	7.67	13.90
16 "	19.65	8.34	13.78
23 "	19.57	10.19	13.55
30 "	19.95	9.83	13.47
6 April	20.91	9.33	14.17
13 "	21.28	6.82	15.41
20 "	21.02	6.02	14.70
27 "	21.01	6.29	13.96
4 Mei	21.60	6.71	14.05
11 "	21.23	7.34	13.76
18 "	21.31	7.66	13.48
25 "	21.76	7.99	13.55
1 Juni	21.01	8.70	13.91
8 "	21.17	7.95	13.35
15 "	20.73	8.80	12.93
22 "	20.70	9.58	13.66
29 "	21.13	10.18	13.72
6 Juli	22.22	9.34	14.44
13 "	22.39	4.59	16.22
20 "	22.23	4.93	14.89
27 "	22.07	4.77	15.93
3 Aug.	22.64	5.21	14.68
10 "	22.02	5.26	14.68
17 "	21.98	5.32	14.96
24 "	21.78	5.58	14.71
31 "	21.60	6.09	14.49
7 Sept.	21.70	5.98	14.20
14 "	21.40	6.32	13.86
21 "	21.32	6.82	13.56
28 "	21.50	7.33	13.78
5 Oct.	22.78	6.89	13.79
12 "	22.31	7.22	13.50
19 "	22.32	8.58	14.01
26 "	21.82	8.79	13.27
2 Nov.	21.85	4.16	12.97
9 "	21.47	4.88	13.14
16 "	21.15	5.69	12.27
23 "	20.58	6.14	12.57
30 "	20.72	6.54	12.47
7 Dec.	20.75	6.61	12.64
14 "	20.55	7.08	14.25
21 "	20.36	7.37	14.09
28 "	20.46	8.54	13.23

(*) Inclusief de beleeningen op specie.

ENGELSCH E BANK.

4	5	6	7	8	9	10	11	12
Specie-voorraad.	Voorschotten aan particulieren.	Totaal der depôts en bank-uasignatiën.	Voorraad biljetten. (*)	Verhouding in procenten tusschen 6 en 7.	3/m koers op Hamburg.	Kort koers op Parijs.	Middenprijs van de tarwe per quarter.	Disconto.
13.31	21.71	22.86	8.06	35.2	13.7 $\frac{1}{2}$	25.17 $\frac{1}{2}$	37 10	6
13.40	19.83	21.15	8.26	39.0	13.7 $\frac{1}{2}$	25.20	38/3	5 $\frac{1}{2}$
13.41	18.26	19.35	8.10	41.8	13.7 $\frac{1}{2}$	25.20	38 $\frac{1}{2}$	"
13.56	18.05	19.85	8.07	40.6	13.7 $\frac{1}{2}$	25.17 $\frac{1}{2}$	38/10	5
13.73	18.92	20.45	8.58	41.9	13.7 $\frac{1}{2}$	25.17 $\frac{1}{2}$	38/6	"
13.77	18.78	20.58	8.88	43.2	13.7 $\frac{1}{2}$	25.17 $\frac{1}{2}$	38/4	"
13.78	18.88	21.—	9.26	44.1	13.7 $\frac{1}{2}$	25.15	38/4	"
13.76	18.99	21.24	9.59	45.1	13.8	25.15	38/4	"
14.01	19.30	21.45	9.51	44.3	13.8	25.15	38 2	4 $\frac{1}{2}$
13.91	19.82	22.03	9.57	43.4	13.8 $\frac{1}{2}$	25.20	38/6	"
14.09	20.08	22.58	9.88	43.8	13.8 $\frac{1}{2}$	25.25	38/4	"
14.45	21.26	24.20	10.88	42.9	13.9 $\frac{1}{2}$	25.25	38/3	"
14.57	21.16	23.75	10.05	42.1	13.8 $\frac{1}{2}$	25.22 $\frac{1}{2}$	38/4	4
14.40	21.51	23.95	9.—	37.6	13.8 $\frac{1}{2}$	25.20	38/11	"
14.10	20.14	21.71	8.30	36.2	13.8 $\frac{1}{2}$	25.20	39/8	"
14.14	19.27	21.18	8.60	40.7	13.9	25.17 $\frac{1}{2}$	41/1	"
13.91	19.05	20.69	8.39	40.5	13.9	25.20	"	"
13.85	20.27	21.24	7.72	36.3	13.9	25.20	39/5	4 $\frac{1}{2}$
13.95	20.06	21.86	8.27	37.8	13.9 $\frac{1}{2}$	25.20	39/10	"
14.08	20.02	21.61	8.36	38.6	13.9 $\frac{1}{2}$	25.22 $\frac{1}{2}$	40/1	"
14.35	19.71	22.01	9.08	41.2	13.9 $\frac{1}{2}$	25.20	41/8	4
14.91	19.82	22.13	9.46	42.7	13.9 $\frac{1}{2}$	25.20	41/9	3 $\frac{1}{2}$
14.89	19.71	21.78	9.24	42.4	13.9 $\frac{1}{2}$	25.22 $\frac{1}{2}$	41/11	"
15.09	19.51	21.19	9.96	47.0	13.9 $\frac{1}{2}$	25.20	41/5	3
15.34	20.75	23.69	10.23	43.1	13.9 $\frac{1}{2}$	25.20	41/1	"
15.42	22.03	24.66	9.93	40.2	13.9 $\frac{1}{2}$	25.20	41/3	"
15.12	23.22	24.28	8.50	35.0	13.10	25.20	41/6	"
14.56	21.16	21.37	7.79	36.4	13.9 $\frac{1}{2}$	25.20	42/5	"
14.14	20.49	20.38	7.49	36.7	13.9 $\frac{1}{2}$	25.17 $\frac{1}{2}$	43/1	"
13.60	21.78	21.22	7.08	33.3	13.10 $\frac{1}{2}$	25.17 $\frac{1}{2}$	43/—	3 $\frac{1}{2}$
13.60	21.66	20.45	6.45	31.5	13.10 $\frac{1}{2}$	25.17 $\frac{1}{2}$	42/10	4
13.34	21.84	20.50	6.85	33.4	13.10 $\frac{1}{2}$	25.20	42/6	"
13.24	21.68	20.83	6.85	32.8	13.10 $\frac{1}{2}$	25.22 $\frac{1}{2}$	42/—	"
13.27	21.41	20.83	7.09	34.0	13.10 $\frac{1}{2}$	25.25	43/1	"
13.56	21.25	21.12	7.54	35.7	13.10 $\frac{1}{2}$	25.22 $\frac{1}{2}$	45/4	"
13.42	21.36	20.72	7.27	35.0	13.9 $\frac{1}{2}$	25.22 $\frac{1}{2}$	46/7	"
13.30	21.24	20.73	7.41	37.1	13.10	25.22 $\frac{1}{2}$	46/—	"
13.34	21.33	20.91	7.55	36.1	13.10	25.22 $\frac{1}{2}$	44/7	"
13.12	22.52	21.65	7.10	32.8	13.9 $\frac{1}{2}$	25.22 $\frac{1}{2}$	42/—	4 $\frac{1}{2}$
12.44	24.17	21.28	5.10	23.9	13.10 $\frac{1}{2}$	25.22 $\frac{1}{2}$	40/10	5 (30 Sept.) 6 (5 Oct.) 7 (7 Oct.)
11.95	24.08	21.28	5.07	23.8	13.10 $\frac{1}{2}$	25.30	41/1	"
12.—	21.44	18.16	5.12	22.2	13.10 $\frac{1}{2}$	25.30	41/11	"
12.41	20.—	17.63	6.05	34.3	13.10 $\frac{1}{2}$	25.25	42.1	"
12.51	20.14	17.68	6.03	34.1	13.10 $\frac{1}{2}$	25.25	42/4	"
12.56	20.07	18.55	6.48	34.9	13.10	25.25	43/4	"
12.85	19.30	18.47	7.17	33.8	13.9 $\frac{1}{2}$	25.17 $\frac{1}{2}$	45/3	"
13.67	19.—	19.51	8.52	43.6	13.9 $\frac{1}{2}$	25.17 $\frac{1}{2}$	46/11	6
13.84	18.95	19.51	8.65	43.8	13.8 $\frac{1}{2}$	25.17 $\frac{1}{2}$	46/10	"
13.68	19.27	19.73	8.36	42.3	13.9 $\frac{1}{2}$	25.12 $\frac{1}{2}$	46/6	"
13.23	21.61	21.80	8.11	37.2	13.9 $\frac{1}{2}$	25.15	46/5	"
13.04	21.62	21.88	8.16	37.3	13.9 $\frac{1}{2}$	25.15	46/8	"
12.68	22.50	22.18	7.59	34.3	13.9 $\frac{1}{2}$	25.15	46/8	7

*) Inclusief de specie in het banking departement.

TABEL V. PRUISSISCHE BANK.

DATUM.	Portefeuille,	Beleeningen.	Bankbiljetten.	Depota.	Specie- voorraad.
	mi l. Th.				
31 Januarij	62.46	11.18	110.82	23.01	67.73
28 Februarij	60.33	11.43	108.29	22.94	68.81
31 Maart	65.38	12.37	118.82	22.34	68.68
30 April	68.23	11.73	116.78	22.52	68.45
31 Mei	67.88	11.00	117.56	22.10	69.19
30 Juni	83.25	13.89	136.14	21.15	69.44
31 Juli	80.84	12.36	128.91	22.54	69.87
31 Augustus	81.51	12.69	133.05	22.24	68.19
30 September	92.43	15.15	129.42	21.60	63.84
31 October	87.09	14.02	122.16	21.36	63.19
30 November	80.43	14.54	117.03	20.71	60.57
31 December	82.76	18.29	105.20	20.10	59.81

TABEL VI. STAAT VAN DEN IN- EN UITVOER VAN GOUD EN ZILVER
HIER TE LANDE IN DE ONDERSTAANDE JAREN.

Jaren.	Algemeene invoerwaarde.	Algemeene uitvoerwaarde.
1846	f 4.219.535	f 4.667.825
1847	617.504	2.924.664
1848	24.066.078	8.269.575
1849	4.821.641	495.807
1850	9.658.508	3.546.190
1851	21.493.464	5.218.905
1852	8.295.789	2.950.990
1853	2.073.529	6.942.047
1854	17.942.162	18.358.893
1855	3.393.907	19.557.684
1856	9.319.024	13.540.868
1857	15.956.233	21.127.065
1858	33.588.638	7.269.701
1859	14.065.220	15.115.813
1860	12.879.504	10.089.549
1861	7.592.146	21.416.973
1862	15.030.566	8.743.371
1863	15.235.113	16.326.230
1864	11.323.647	34.847.693

DE OPHEFFING ONZER GEMEENTE-ACCIJNSEN.

Onze lezers kennen de grondslagen waarop, door de belangrijke wet van 7 Julij 1865, eindelijk de zoolang gewenschte totale opheffing der gemeente-accijnsen tot waarheid verheven wordt, eene hervorming die een vijftiental jaren geleden nog door velen als eene utopie werd beschouwd, (*) ja, die, zelfs in 1864 door het gemeente-bestuur der residentie ondoenlijk werd geacht, ofschoon datzelfde gemeentebestuur, toen eenmaal de kogel door de kerk was, de volkomene uitvoerbaarheid ook wat 's Hage betreft, geheel beaamde, door zelfs de tegemoetkoming der uitzonderingswet, als tijdelijken maatregel, niet te willen aanvragen, terwijl het thans tevens van algemeene bekendheid is, dat de meerdere directe heffingen die voor 's Hage noodig zullen zijn, geenszins dien gevreesden druk voor de ingezetenen zullen medebrengen welken sommigen zich voorstelden.

Men vergelijkte over deze voor alle gemeenten zoo belangrijke kwestie, de beantwoording van de *Economist* in 1864 op de tegenwerpingen tegen de toen voorgedragen hervorming gemaakt (Zie *Econ.* 1864, p. 229). Wij willen de vorige polemiek niet hernieuwen, maar vragen eenvoudig, of de loop van zaken in den Haagschen gemeenteraad voor de zelfstandige houding van de gemeente-besturen tegenover het rijksbestuur niet gevaarlijk is te achten? Welk gewigt zal er in het vervolg aan protesten van gemeenteraden kunnen gehecht worden, wanneer het blijkt dat zelfs 's Gravenhage zonder genoegzaam grondig onderzoek de hervorming heeft bestreden, ja dat 's Hage *melius informata*, datgene aanneemt, wat zij zoo even, uit vooroordeel had verworpen!

Voorzeker, aan diegenen, die de zoo heilrijke autonomie der gemeenten zouden willen bestrijden, kan eenig argument geleverd worden door Amsterdam vóór 1856 en 's Hage in 1864. Wij hopen en vertrouwen dat de zoo gevreesde belasting-hervorming thans

(*) Men vergelijkte ook: *Over Indirecte Belasting als middel van plaatselijke inkomsten. Eene Staathuishoudkundige proeve.* Amsterdam, J. H. Gebhard. 1851.

even weldadig zal blijken voor den Haag, als zulks sedert 1865 voor Amsterdam het geval is geweest.

Men weet welke de middelen zijn, die bij de wet van 1865, als equivalent voor de afschaffing van alle *plaatselijke verbruiksbelastingen*, ter beschikking der gemeenten worden gesteld. De gemeenten kunnen n.l. beschikken over hoogstens $\frac{4}{5}$ gedeelte van de opbrengst van het rijkspersoneel, hetwelk in de gemeente wordt geheven; voorts zal het getal gemeente-opc. op de grondbelasting kunnen worden opgevoerd tot 40 voor de gebouwde eigendommen en 10 voor de ongeb. (terwijl de Gemeentewet van 1851 de heffing tot slechts 15 opc. geb. toeliet). Daarentegen laat het rijk zijne $21\frac{1}{2}$ opc. varen, zoodat ook bij opvoering tot het maximum, de werkelijke verhooging voor den meest bezwaarden huis-eigenaar slechts $3\frac{1}{2}$ procent kan bedragen (verg. Econ. Nalez. hierachter). Bij dezen afstand van rijksmiddelen kan dan ook eene grootere uitbreiding worden gegeven aan het beginsel van directe belastingheffing in de gemeente zelf, waarvoor onderscheiden bepalingen aan de Gemeentewet zijn toegevoegd.

Doch hoezeer die afstand van rijksmiddelen voor verreweg de meeste gemeenten voldoende is om het verlies aan inkomsten door accijnsen te dekken, sommige (een 48tal) zijn ook daardoor nog niet gebaat. Voor deze liet de wet van 1865 het nemen van uitzonderingsmaatregelen toe, mede bij de wet te verleenen. De ontwerpen daartoe zijn thans, na onderzoek, voorgesteld voor 48 gemeenten n.l. Delft, den Bommel, Brielle, Gorinchem, Gouda, Harderwijk, Hellevoetsluis, Hendrik-Ido-Ambacht, Katwijk, Maassluis, Middelharnis, Nieuw-Beijerland, Nieuwe Tonge, Ooltgensplaat, Oud-Beijerland, Oude Tonge, Piershil, Rhijnsburg, Ridderkerk, Schoonhoven, Stad aan 't Haringvliet, Strijen, Tiel, Vlaardingen, Westmaas, Zwijndrecht, Alkmaar, Edam, Helder, Hoorn, Medemblik, Oostzaan, Petten, Purmerend, Ransdorp, Terschelling, Urk, Vlieland, Zaandam, Middelburg, Veere, Vlissingen, Ameland, Schiermonnikoog, Stavoren, Workum, Zwartsluis en Maastricht.

De memorie van toelichting bij de 48 ontwerpen van wet herinnert dat de wet van 7 Julij 1865 (*Stbl.* no 79) een middel aan de hand geeft, om de invoering van het nieuwe stelsel van plaatselijke belastingen geleidelijk te doen plaats hebben. Naar het oordeel van den minister van Binnenl. zaken moet dit artikel vrijgevig worden toegepast. Bestaat in eenige gemeente, waar tot dusverre geen hoofdelijke omslag geheven werd, of waar deze reeds tot een aanzienlijk bedrag is opgevoerd, wezenlijk bezwaar om het tekort,

gevolg der toepassing van de wet, op eens door invoering of verhooging van directe belastingen te dekken, dan brengt het belang dier gemeente en niet minder de behoorlijke uitvoering der wet mede, dat aan zoodanige gemeente door tijdelijke afwijking van de gestelde regels worde te gemoet gekomen.

„De wetten, uit het uitzonderings artikel voortvloeiende”, zegt de mem. v. toel., „behooren slechts *bevoegdheid* tot afwijking te verleen. Goedkeuring der te heffen belastingen is volgens art. 142 der Grondwet de taak der regering, welke dus te beoordeelen heeft, of de belastingen, waarvoor afwijking werd verleend, gedurende het volle tijdvak en tot het bepaald bedrag zullen worden geheven. In de 48 wets-ontwerpen wordt de afwijking voor zes jaren voorgedragen, doch de minister is voornemens om, wanneer die ontwerpen tot wetten zullen verheven zijn, de goedkeuring der ingevolge die wetten te heffen belastingen telkens voor slechts één of twee jaren aan den Koning voor te dragen, ten einde na verloop van dien tijd te beoordeelen, of niet door verhooging van directe belastingen de verbruiksbelastingen tot minder bedrag kunnen worden geheven. In verscheidene gemeenten, waarvoor thans uitzondering wordt gevraagd, zal deze waarschijnlijk niet de volle zes jaren duren, maar volledige toepassing van het nieuwe stelsel reeds vroeger plaats hebben.

„Afwijking tot het heffen van belasting op het gedistilleerd is zoo weinig mogelijk voorgesteld, uit vrees voor ontduiking wegens de hoog opgevoerde rijksbelasting op dit middel. Daar het slechts eenen tijdelijken maatregel geldt, kan tegen de heffing van gemaal, vooral wanneer de rogge wordt vrijgesteld, geen bezwaar bestaan. Bij het gering bedrag van dezen accijns is geen of slechts weinig ontduiking te vreezen en behoeft ook geen uitgestrekt personeel voor contrôle in dienst te worden gehouden.

„Ten behoeve der gemeenten Alkmaar, Hoorn, Purmerend en Edam wordt afwijking van art. 254, 1° zinsnede, der gemeentewet, voor zooveel de heffing van wik- en weegloonen betreft, voorgesteld. Gelijk voorstel werd in de zitting van 1856 ten behoeve der drie eerstgenoemde plaatsen, ingediend, doch niet afgedaan. Deze inkomst kunnen die gemeenten vooralsnog niet missen. Langzamerhand moeten echter die loonen tot het wettig bedrag worden ingekort, en thans schijnt het de geschikte tijd, daarmede een aanvang te maken. De opbrengst van zoodanige heffingen neemt doorgaans toe en het bezwaar om ze af te schaffen wordt dan telkens grooter. Bij het voorstellen eener afwijking in 1856 was

de opbrengst te Alkmaar en Purmerend *f* 23,000 en *f* 11,000, thans brengen zij *f* 32,000 en *f* 13,000 op. In de aangeboden ontwerpen zijn die loonen van tachtig tot zeventig cents per honderd pond verminderd, en het voornemen is, gedurende het zesjarig tijdvak, waarvoor de afwijking wordt voorgesteld, met deze vermindering voort te gaan."

Verbruiksbelastingen, als *maximum* nog tijdelijk te heffen in de onderstaande gemeenten, die door dadelijke afschaffing van alle plaatselijke accijnsen te zeer bezwaard zouden worden.

Delft, gemaalbelasting op de tarwe van ten hoogste *f* 2 per 100 p.

den Bommel, idem à *f* 1.50.

Brielle, idem à *f* 3.34 en de spelt hoogstens *f* 1.67 en 100 op. op het geslagt.

Gorinchem, belasting op het gedistilleerd ad hoogstens *f* 15 per vat van 50 pCt. sterkte.

Gonda, gemaal tarwe hoogstens *f* 2 en spelt hoogstens *f* 1.10 per 100 p.

Harderwijk, gedistilleerd à *f* 14.50 per vat.

Hellevoetsluis, tarwe *f* 1.14, 50 op. op het geslagt, en *f* 6 per vat gedistilleerd.

Hendrik-Ido-Ambacht, tarwe *f* 1.00 per 100 p.

Katwijk, tarwe *f* 2 en spelt *f* 1.60.

Maassluis, tarwe *f* 3 en spelt *f* 1.60.

Middelharnis, tarwe *f* 3.

Nieuw Beijerland, tarwe *f* 1.50.

Nieuwe Tonge, tarwe *f* 3 en spelt *f* 1.60.

Ooltgensplaat, tarwe *f* 1.75.

Oud Beijerland, tarwe *f* 2 en spelt *f* 1.60.

Oude Tonge, tarwe *f* 1.50.

Piershil, tarwe *f* 1.

Rhijnsburg, tarwe *f* 2, spelt *f* 1.60.

Ridderkerk, tarwe *f* 1.

Schoonhoven, tarwe *f* 2.

Stad aan 't Haringoliet, tarwe *f* 1.50.

Streijen, tarwe *f* 1.

Tiel, tarwe *f* 1.

Vlaardingen, tarwe *f* 2.75 en spelt *f* 2.20.

Westmaas, tarwe *f* 1.50 en spelt *f* 0.48.

Zwijndrecht, tarwe *f* 0.50.

Alkmaar, wik- en weegloonen ad *f* 0.70 per 100 p.

- Edam*, tarwe f 3 en spelt f 1.60, turfbelasting 10 ct. per dubb. mud en op steenkolen f 5 per 1000 p. en 30 cents per mud; op brandhout 50 ct. per wisse.
- Helder*, tarwe f 3, spelt f 1.60, geslagt 100 opc., turf 20 cts. per dubbel mud en gedistilleerd f 15 per vat.
- Hoorn*, tarwe f 3, spelt f 1.60, geslagt 100 opc., wik- en weegloonen 70 cts. per 100 p.
- Medemblik*, tarwe f 3, rogge f 0.72½.
- Oostzaan*, tarwe f 3, spelt f 1.60, rogge f 0.60, turf 15 cents per dubb. mud, steenkolen 50 cts. per 100 p. en 30 cts. per mud.
- Petten*, tarwe f 2 en spelt f 1.60.
- Purmerend*, wik- en weegloonen f 0.70 per 100 p.
- Ransdorp*, tarwe f 2 en spelt f 1.60.
- Terschelling*, gedistilleerd f 10 per vat, turf 7½ cent per dubb. mud, steenkolen f 2.50 per 1000 p. en 15 cents per mud.
- Urk*, turf 5 cents per dubbele mud en 50 cents per wisse brandhout.
- Vlieland*, tarwe f 3, spelt f 1.60, rogge f 0.60, turf 10 cts. per dubbele mud, steenkolen f 3 per 1000 p. en 18 cts. per mud, gedistilleerd f 20 per vat.
- Zaandam*, tarwe f 3, geslagt 75 opcenten op den rijksaccijns en f 6 per vat gedistilleerd.
- Middelburg*, tarwe f 2,50.
- Veere*, tarwe f 2, rogge 50 cts., geslagt 100 opc., turf 10 cts. per dubbele mud, steenkolen f 3.30 per 1000 p. en 20 cent per mud, brandhout 50 cts. per wisse, lamp- en patentolie 4 cts. per kan, boter 5 cts. per p., gedistilleerd f 6 per vat.
- Vlissingen*, tarwe f 3, spelt f 1.60, rogge f 0.60, geslagt 150 opc., turf 10 cts. per dubbele mud, steenkolen f 5 per 1000 p. en 30 cts. per mud, olie 2½ cts. per kan, brandhout f 0.64 per wisse, gedistilleerd f 10 per vat.
- Ameland*, turf 20 cts. per dubb. mud en gedistilleerd f 10.50 per vat.
- Schiermonnikoog*, turf 7 cts. per dubb. mud en gedistilleerd f 10.50 per vat.
- Stavoren*, turf 20 cts. per dubb. mud.
- Workum*, 75 opcenten op het geslagt, turf 20 cents per dubb. mud en f 6 per vat gedistilleerd.
- Zwartsluis*, f 5 per vat gedistilleerd.
- Maastricht*, van 1°. Mei tot 30 Sept. 1866 de belastingen op geslagt, gemaal, boter, kaas, wild, gevogelte, eijeren, visch, olie, bouw-materialen en fourages tot het thans goedgekeurde bedrag; — van 1°. Mei 1866 tot 31 December 1871 belasting op bier en azijn, hoogstens 50 cts. per vat; — van 1 October 1866 tot 31 December 1871 geslagt, wat de kalveren betreft, ad hoogstens f 4.30 en voor de overige runderen f 18.50 per stuk.

De gemeenten voor welke tijdelijke heffing van plaatselijken gedistilleerd-accijns nog wordt voorgedragen zijn dus, volgens de wets-ontwerpen:

Gorkum, Harderwijk, Hellevoetsluis, den Helder, Terschelling Vlieland, Zaandam, Veere, Vlissingen, Ameland, Schiermonnikoog, Workum, Zwartsluis.

De vraag rijst bij deze voordragt, waarom dit tijdelijk middel van voorziening niet in meer gemeenten is te baat genomen, in stede van het *gemaal*? — In Delft en Hoorn b. v., ja vele andere wordt wel *gemaal* behouden, doch geen opc. gedistilleerd.

Indien men nu het heffen van plaatselijke gedistilleerd-opcenten (onzes inziens zeer teregt, verg. *Econ.* 1865 pag. 364) in zoovele gemeenten nog doenlijk acht, — zelfs tot *f* 15 ja *f* 20 per vat boven den tegenwoordigen rijksaccijns, — waarom dan niet meer algemeen aan eenige heffing b. v. ad *f* 10 à *f* 15 per vat de voorkeur gegeven, hetgeen geheele of althans ruimere opheffing van de broodbelasting zoude met zich kunnen voeren?

RICHARD COBDEN.

Het leven van RICHARD COBDEN den Apostel van Vrijen handel. Uit het Engelsch door E. C. MACKAY.
Amsterdam K. H. SCHADD 1865.

't Is een natuurlijk gevolg van de veranderde rigting der tijden, dat tegenwoordig eenvoudige burgers een invloed kunnen verkrijgen op het regeringsbeleid van hun land zoo groot, als in vroegere dagen alleen aan de uitnemendste staatsmannen gegeven was te bemagtigen. Men vestige het oog op een Garibaldi die, zonder wettig legerhoofd te zijn, toch de alles verwinrende veldheer was van zijn land; men zie op een Cobden die, ten spijt van bevoorregten adel, magtige ministers en een hooghartig Parlement, toch het door die allen zoo gehate beginsel van vrijheid van handelen zoo onwrikbaar wist te planten in de wetgeving van zijn land, dat geen stoutmoedig staatsman zelfs 't meer wagen zal het oude stelsel van uitsluiting der velen ten voordeele van enkelen daarvoor weer in de plaats te brengen. Maar de bekwaamheden voor het uitoefenen van zulk een invloed noodig, zijn groot, en vooral moet de overtuiging en de volharding van den magtigen hervormer, krachtig en onwrikbaar zijn.

Blijkbaar waren die overtuiging en die volharding het deel van Richard Cobden. Hij leefde geheel voor de verwezenlijking van dat ééne denkbeeld: vrijheid van arbeid, gelijkheid voor de wet van allen, geenerlei uitsluiting, geenerlei begunstiging van eenige weinigen ten nadeele van allen. Hoewel de engelsche adel in de bestendinging der beschermende graanwetten, het behoud zijner uitgestrekte landerijen en breede pachtrollen meende te moeten zoeken, en de engelsche natie den bloei van handel en scheepvaart en nijverheid aan het woeren der mededinging van den vreemdeling meende te moeten dank weten, wist Cobden toch zijne lijnrecht daartegen overstaande overtuiging ingang te doen vinden bij de meerderheid zijner landgenooten, en rustte hij niet, eer die nieuwe

beginselen de ouden in de wetgeving hadden vervangen. Toch was hij maar een eenvoudig boerenzoon en later een gewoon fabrikant van katoenen goederen. Noch de wieg, noch zijn latere werkkring bestemden hem dus voor het spelen eener zoo overheerschende rol in het regeringsbeleid van zijn land. Te opmerkelijker mag dat verschijnsel genoemd worden in een land als Engeland, alwaar nog de geboorte staatkundige voorregten verleent, en alwaar het aantal van hen die uitsluitend opgeleid worden voor het deelnemen aan de regering, grooter blijft dan ergers elders. Niet toch zoo als op het vasteland van Europa of als in de Vereenigde Staten, is ook in Engeland het Parlement zamengesteld uit de mannen die de tijd toevallig als geschikte elementen voor zulke betrekkingen oplevert, maar geheele geslachten blijven aldaar als voorbeschikt om voortdurend zitting te nemen in den raad des lands, en alleen de aanvulling van dien vasten kern geschiedt uit het groote publiek. Geen wonder dus dat de burgerman, die in Engeland overmagtigen invloed weet te verkrijgen in die oppermagtige raadzalen des lands, eene meer dan gewone bekwaamheid moet bezitten, en dat hij in eene volharding moet kunnen roemen, krachtiger dan velen gegeven is.

Wil men nu die bekwaamheden van Cobden afmeten met den standaard van wetenschap, dien men hier te lande al spoedig geneigd zou zijn daarvoor aan te wenden, en van hem eene kennis van staatsregt verwachten, waarbij die zijner tegenstanders klein te noemen was, men zou verkeerd handelen en de geheele rigting van den man miskennen. Ongetwijfeld was Cobden een bekwaam man, maar meer bekwaam in den zin van helderheid van hoofd en juistheid van blik, in meer dan gewonen moed en volharding, dan in dien van wetenschap. Hij was door zijn werken en reizen, door de niet altijd zachte lessen der ervaring en praktijk, gelouterd tot een man van oordeel, nuchter van opvatting en vrij van vooroordeelen. Op het gebied van de werkelijkheid, van den arbeid, was hij meester, niet op dat der regs-wetenschappen. En zoolang hij zich dan ook beperkte tot het uitspreken van een oordeel over de zaken die alleen op dit materiële terrein te huis behooren, was hij groot en groot ook zijn invloed. Zoodra hij daarvan echter afweek, en ook op het gebied van staatsregt handelende optrad, moest hij vallen en is hij ook in waarheid gevallen! Zijne houding als Vredes-apostel heeft hem geen goed gedaan, ja zelfs den luister van zijn apostelschap van vrijen handel voor eene wijle verduisterd, hoewel gelukkig het einde van zijn openbaar werken, het sluiten

van het handelstractaat met Frankrijk, hem den ouden roem heeft hergeven en hem dien ook heeft doen behouden tot aan zijn laatsten ademtogt toe.

Het leven van een man als Richard Cobden is daarom zoo belangrijk voor ons volk, omdat ook in ons land, juist onder den burgerstand, nog zoovele krachten sluimeren die wonderen zouden kunnen doen, wanneer maar de moed om voor zijne overtuiging uit te komen even krachtig was als die overtuiging zelve. Algemeen ontbreekt het den Nederlander waarlijk niet aan overtuiging, integendeel, de stijfhoofdigheid die ons gewoonlijk, en niet geheel ten onregte, als een nationale karaktertrek, om geen minder vleijend woord te gebruiken, verweten wordt, brengt dat reeds mede. Maar die overtuiging uit zich binnen'skamers alleen in woorden, en daar buiten in onze handelingen, zonder echter dat de daartegenover staande overtuiging ook hare bewijzen kan doen gelden. Zekere geslotenheid verergert die zonde nog, en in plaats dat door de wrijving der gedachten en meeningen licht ontstaat, blijft een ieder zijn gevoelens voor zich houden en daarnaar handelen. Uitte men zich meer, bij voorkeur in het openbaar, vele van die zoogenaamde overtuigingen, maar welker meer juiste naam vooroordeelen zou zijn, zouden door onderlinge wisseling van gedachten plaats maken voor juister inzichten. En de vereeniging van die, dan gelouterde en des te krachtiger overtuiging, overtuiging dan in waarheid, zou hier, even als in Engeland geschiedt, algemeene misbruiken op staatkundig zoowel als op maatschappelijk en ieder ander gebied spoedig doen verdwijnen, misbruiken waarover nu een ieder klaagt en zich ergert misschien, maar in stilte, makkende, zonder eenig nut voor het algemeen en hoogst verderfelijk daarenboven voor de rust van een ieder. De eene of andere groote maatregel van 's lands regering vindt heftige bestrijding hier, uitbundige toejuiching daar, maar alleen in den eigen kring wordt die toejuiching of afkeuring vernomen; naar buiten openbaart de algemeene stemming zich niet; want de dagbladpers, nog zoo zwak ten onzent, verbreidt alleen de meening der eigene partij. Een gemeentebestuur zal besluiten nemen in zaken van groot belang voor alle burgers, maar de algemeene stemming daarover blijkt niet, omdat een ieder zijn oordeel binnen den eigen kring alleen uitspreekt. Dat het publieke leven bij ons dan ook weinig ontwikkeld blijft, is natuurlijk; immers wanneer zij wier belangen men behartigen zal, hunne meening terughouden en alles aan de nog geringe krachten der pers overlaten, dan kan de lust om voor de bevordering dier belangen tijd en ge-

noegen op te offeren, niet groot zijn. IJdelheid en heerschzucht worden dan de drijfveeren genoemd waarom de eene de plaats in 's Lands vergaderzaal, de ander den municipalen zetel begeerlijk acht; en vele die er de bekwaamheden in ruime mate voor bezitten worden door dat gebrek aan publieke medewerking en algemeene belangstelling in het werk der bestuurders van land en stad teruggehouden, hunne diensten aan het algemeen belang te geven. Toch blijft het oordeelen, veroordeelen nog meer, binnen'kamers, krachtig en heftig zelfs, maar dikwijls ongegrond, onbewezen ten minste. En van waar dat verschijnsel? Alleen uit zekere schuchterheid, die tot zelfs bij de verkiezingen voor leden van welk bestuur ook geheime praktijken bevordert, maar die de flinke, ruitelijke en opene behandeling van de meerdere of mindere geschiktheid der gestelde candidaten onmogelijk maakt.

Nu had ook Cobden in den aanvang die schuchterheid, maar alleen omdat hij zich geen meester gevoelde over zijne woorden. De kracht van zijne overtuiging verleende hem echter al spoedig dat meesterschap. En toen hij door gedurig en gedurig het woord te voeren in vergadering en in volksbijeenkomst eindelijk zijne tong geheel tot zijn dienst had, toen was hij er zelfs tuk op zijne meening overal te verkondigen, waar hij verschil van gevoelen ontwaarde en voor het algemeen belang duchtte. Maar wat zou hem dat hebben gebaat wanneer zijne landgenooten hem óf voor ledige zitplaatsen hadden laten spreken óf zijne beweringen onbeantwoord gelaten in de openbare bijeenkomst, met het kennelijk doel om zich door een stortvloed van veroordeelingen in den besloten kring, voor dat zwijgen schadeloos te stellen? Nooit was Cobden dan geworden wat juist de strijd met zijne even openlijk tegen hem optredende landgenooten hem gemaakt heeft, nooit ook zou dan in Engeland die heilzame hervorming tot stand gekomen zijn, waardoor de welvaart van alle ingezetenen des lands zoo zeer is verhoogd. Schitterende talenten, veelzijdige kennis, diepe studie waren het deel niet van Cobden, daardoor niet heeft hij zijnen eenvoudigen en onbekenden naam tot een historischen naam verheven, daaraan niet hebben zijne landgenooten de vruchten te danken die zij van zijne werken dankbaar hebben geplukt. Maar aan de kracht van zijne overtuiging en aan de volharding waarmede juist die overtuiging hem bezielde, en daarenboven aan de vrij uitgesprokene meening zijner landgenooten en aan hun hulp zoodra hij optrad, dankt Engeland zijn Cobden, en Cobden den luister waarmede zijn naam is omgeven.

Wat Cobden was voor Engeland, een ware zegen, dat kunnen ook velen ten onzent voor hun land zijn, wanneer maar het volk zelf hen steunt die het goede willen bevorderen. Maar dan moet het vrije woord ook vrijer komen uit de vrije borst, dan moet de overtuiging van binnen niet schroomen naar buiten te treden, en eerlijkheid, niet blinde ingenomenheid met eigen meening, de bewering van den tegenstander toetsen. Blijkt de eigene meening onjuist, ze worde opgegeven, blijkt ze daarentegen in volle waarde, ze worde verdedigd, openlijk en krachtig. Dan, maar dan ook alleen kan van de vereeniging veler krachten één groot geheel komen.

Mannen van den aanleg van Cobden, telt Engeland er vele, maar niet velen wier volharding zoo groot is. Van eenvoudig man tot zoo invloedrijk lid van het Huis der Gemeenten op te klimmen, dat ministerzetel en adelstand voor hem geen verrassend, niet eens een wenschelijk aanbod moesten genoemd worden, en dat wel nadat hij juist tegen de eerste staatsmannen des rijks en tegen den hoogsten adel des lands zoo gestreden had als hij, waarlijk daartoe worden meer dan gewone krachten vereischt. Te vele van zulke strijdlustige mannen, zouden echter niet wenschelijk genoemd mogen worden in een land. Maar gewone krachten waren niet toereikend voor den arbeid die Cobden ondernam en zegevierend volvoerde. Waarlijk geen wonder dan ook dat een algemeen gevoel van droefheid geheel Engeland, ja zelfs het buitenland vervulde, toen de tijding van Cobden's dood kwam.

Want ook voor het buitenland heeft Cobden het groote beginsel vastgesteld, dat ieder burger regt heeft op vrijheid van bedrijf en dat de staat alleen door de toekenning van die vrijheid aan een ieder, groot en magtig kan, ja zal worden. Dat beginsel, hoe vele jaren vóór hem ook verkondigd, heeft hij vooral ingang weten te verschaffen, en dat beginsel sloop al meer en meer de nog in vele staten overgeblevene ringmuren van uitsluiting en bescherming. Frankrijk heeft gebukt voor dat beginsel en den apostel daarvan er hoogelijk om geëerd; nu weer zal Oostenrijk er de waarde van erkennen. Cobden en vrijheid van arbeid zullen synoniemen blijven.

Dat het leven van zulk een man de aandacht van een ieder, in welk land ook, hoogelijk verdient, is nauwelijks noodig uit te spreken. Maar niet een ieder is 't gegeven zulk een leven met juistheid te schetsen. Zoo ooit de waarheid erkend moet worden van de bewering, dat geene levensgeschiedenis goed is opgevat, wanneer de persoon niet geplaatst is in de lijst van zijn tijd, dan moet dat hier

het geval zijn. Cobden toch was geheel het kind van zijn tijd, en de omstandigheden van dien tijd hebben hem tot dien krachtigen hervormer op het tooneel der handelswetgeving gemaakt, wiens dood wij juist daarom betreuren. Zijn leven in dien kenteringstijd van adellijke voorregten tot burgerlijke gelijkheid, van nieuwe vindingen in de nijverheid en versnelde middelen van gemeenschap, waardoor de arbeid een nieuwen prikkel en de arbeider eene geheel andere en betere toekomst tegemoet gaat, heeft ook hem als met een nieuwen geest bezielde. Hij deelde ruimschoots in de voordeelen van die algemeene ontwikkeling, en het contrast tusschen den voorspoed der ondernemers en de ellende der arbeiders moest een zoo scherpsziend oog als het zijne wel treffen. Het bezoeken van den vreemde leerde hem de voorregten kennen van goedkoop voedsel al vast voor den arbeider, en het voordeel tevens, dat voor den ondernemer in goed en goedkoop gevoede arbeiders bestond. Duur brood was de nood van die dagen, duur brood, want groote eigene oogsten hielden de ruime toevoeren van den vreemde van Englands kusten verwijderd, en alleen bij eigen gebrek mogt het dan ook schaarsche en dus dure graan van den buitenlander den hongerenden Engelschen werkman voeden. Hij had met eigene oogen de rijke graanvelden in het Oosten van Europa bewonderd en de geringe waarde leeren kennen waarvoor het koren aldaar door den pachter werd verhandeld; wat wonder dat hij dweept met het denkbeeld den landgenoot dat goedkoope graan te verschaffen voor dien eersten prijs, bezwaard alleen met de kosten van vervoer! In Engeland was de adel toen nog oppermagtig, de wetgeving op den handel in granen ondergeschikt gemaakt aan de belangen der groote grondbezitters; de bevoorregting van enkelen stond dus als hinderpaal de bevrediging zijner wenschen in den weg. Maar hinderpalen telde de krachtige man niet, integendeel, ze waren welkom voor een zoo strijdlustigen geest als de zijne. Lang stond de adel pal, lang zagen de pachters in hem hun vijand, ja lang zelfs wantrouwden de arbeiders zijne bedoelingen. Maar toen hij hier en ginds de nadeelen van het bestaande en de voordeelen van zijn stelsel had aangetoond; toen de tegenpartij al meer en meer tot zijne zijde overging, en toen de drang van buiten ook binnen de muren van St. Stephens wonderen werkte, toen was eindelijk dat groote werk volbragt waaraan Sir Robert Peel niet zijn eigen naam maar dien van Richard Cobden wilde verbonden zien, opdat het nageslacht hem daarin zou eeren.

Is nu die toestand van Engeland, zoo helder en duidelijk in dit

boekske geschetst, dat men de ontwikkeling van Cobden's kracht ziet geboren worden en toenemen in gelijken tred met de omstandigheden? Wordt het beeld en het karakter, het leven en strijden van den man als verklaard door den gang der omstandigheden van geheel het land? Blijkt Cobden, juist door de getrouwe teekening van zijn tijd, ook het waarachtige kind van dien tijd? De lezer zelf oordeele in hoe verre de onbekende (?) Engelsche schrijver aan die immers billijke verwachtingen, heeft voldaan.

Want wij willen alleen eene aanbeveling van het hierboven aangeduide werkje leveren, geene kritiek. Al hadden wij den inhoud degelijker, den vorm behagelijker, den stijl juister, maar vooral de taal zuiverder gewenscht; aanprijzen willen wij het leven van een man als Richard Cobden, die zonder uitstekende talenten, toch een sieraad van zijn land en een zegen voor landgenoot en vreemdeling is geweest, reeds omdat hij eene overtuiging had en den moed bezat daarvoor uit te komen. Hoe velen zoeken eer en aanzien en grootheid, en offeren daaraan geheel hun leven op, zonder echter hun doel te bereiken, want juist door geene overtuiging te hebben, althans daarvan niet te doen blijken, meenen zij — ten onregte — een ieder welgevallig te zijn en door aller handen te zullen worden voortgestuwd. Maar hunne pogingen blijven ijdel. Cobden zocht noch grootheid noch eer noch aanzien, ja wees die zelfa van de hand toen ze hem als om strijd werden aangeboden, en alleen aan het bezit eener krachtige overtuiging en aan de eerlijkheid waarmede hij die van alle daken en markten predikte, heeft hij eene eer te danken grooter dan iemand die zal durven begeeren zelfs, en wel deze, dat geheel zijne natie bij zijne begrafenis erkende: „Engeland heeft een zijner meest edele zonen verloren.”

Mogt Cobden's voorbeeld, wat de flinke uiting eener waarachtige overtuiging vermag, wanderen wekken, ook in Nederland.

M.

KORTE BESCHOUWINGEN OVER LEVENSVERZEKERING.

Voor ieder weldenkend huisvader, die niet in staat is zijne vrouw en kinderen genoegzame middelen na te laten om na zijn overlijden, in hunne behoeften te kunnen voorzien, is die gedachte voorzeker eene treurige gewaarwording. Ons aardsch bestaan immers is hoogst onzeker. Wie zegt wat de dag van morgen zijn zal? Van hoevelen, in de kracht huns levens, zijn de dagen welligt niet reeds geteld?

Is de dood op zich zelf reeds voor velen een schrikbeeld, hoe veel te meer nog wordt hij dat, bij de gedachte dat door ons overlijden, onze dierbaarste betrekkingen met gebrek zullen te worstelen hebben? Lof verdienen dan ook zij die er op bedacht geweest zijn om instellingen op de verschillende levenskansen gegrond, op te rigten, ten einde den huisvader reeds tijdens zijn leven de ramp, die zijn overlijden anders ten gevolge zou moeten hebben, kunne voorkomen of lenigen.

De instellingen die wij hier bedoelen, maken slechts een gedeelte uit van die welke thans onder den meer algemeenen naam van *maatschappijen van levensverzekering* bekend zijn. Deze naam is eigenlijk onjuist, want welke inrigting is in staat iemands leven te verzekeren even als men bijv. een huis of een schip verzekert? Kon men het leven in eigenlijken zin verzekeren, waarlijk er zouden daarvoor veel liefhebbers worden gevonden! Het ware begrip der zaak is, dat men bepaalde personen verzekert tegen het geldelijk nadeel dat hen anders door iemands overlijden zoude treffen. Of de naam echter al of niet goed gekozen werd, is van minder belang; het is de zaak waarop het aankomt.

In algemeenen zin genomen, is eene maatschappij van levensverzekering eene zoodanige die ten doel heeft om, tegen voldoening eener vastgestelde som in ééns, of van jaarlijksche bijdragen ten behoeve òf van den verzekerde zelve, òf van zijne erfgenamen, òf van vooraf aangewezen derde personen, het genot van eenig geldelijk voordeel te verzekeren, welk voordeel van zijnen kant of wel in eene op eens te ontvangen geldsom, of wel in eene jaarrente bestaat. De uitkeering hiervan kan plaats hebben, al naar-

mate bedongen wordt, of na het overlijden des verzekerden persoons, of ook wel, eerst na verloop van een zeker aantal jaren.

Hij die bij de maatschappij eenig voordeel van dezen aard bedingt, heet de verzekerde, en de maatschappij zelve, die zich hiertoe verbindt, de verzekeraar.

Er zijn twee hoofdsorten van levensverzekering. Ten eerste alle zoodanige, waarbij de verzekeraar (stellen wij verzekering-maatschappij), belang heeft bij het spoedig overlijden van den verzekerde; ten andere de zoodanigen, waarbij de maatschappij, juist integendeel, voordeelige rekening vindt in het lang leven van den verzekerde.

Onder de *eerste hoofdsort* moet voornamelijk de lijfrente genoemd worden.

Iedere regelmatige uitbetaling eener bepaalde (vaste of jaarlijks opklimmende) rente, gedurende iemands leven heet lijfrente. De som die hiervoor moet worden betaald heet de prijs of de tegenwoordige waarde der lijfrente.

Deze lijfrenten worden in drieërlei soort onderscheiden:

1°. de zoodanigen waarvan het genot reeds dadelijk na het sluiten van het contract begint;

2°. die waarvan de voldoening eerst na verloop van een bepaalden tijd verzekerd wordt, en uit dien hoofde *uitgestelde* renten genaamd;

3°. die waarvan het genot slechts gedurende een bepaald aantal levensjaren verzekerd wordt, *tijdelijke* lijfrenten genaamd.

Is de lijfrentekas op dien voet ingerigt, dat het bedrag van de jaarlijksche renten, die door het afsterven van deelnemers vrijvallen, hetzij geheel of ten deele onder de nog overig blijvende gelijkelijk verdeeld worden, zoodat de langstlevende eindelijk in het bezit der gezamenlijke jaarlijksche renten moet geraken, dan heet zulk eene inrigting *tontine*, naar zekeren Italiaan met name Lorenzo Tonti, die voor het eerst ten jare 1689 zulk eene lijfrentekas in Frankrijk tot stand bragt.

Tweede hoofdsort. Inrigtingen waarbij na het overlijden des verzekerden aan zijne erfgenamen of weduwe, hetzij eene som in eens, hetzij gedurende het leven eene jaarrente uitgekeerd wordt, zijn meer bepaaldelijk bekend onder den naam van weduwen-fondsen of beurzen of ook soms prebende-societeiten. Deze inrigtingen behooren, zooals in den aard der zake ligt, onder de zoodanige waarbij de maatschappij voordeel heeft bij het lang leven des verzekerden.

Als van zelf zal nu de vraag rijzen: kunnen er werkelijk zulke

heilzame inrigtingen tot stand gebragt worden, waarvan de duurzaamheid aan geen twijfel onderhevig zij, zoodat bij deelneming het doel dat men zich hiermede voorstelt kan worden bereikt? Gelukkig dat die vraag allezins bevestigend te beantwoorden is. Niet alleen dat zulke heilzame inrigtingen kunnen tot stand gebragt worden, maar werkelijk bestaan er, en ook hier te lande, zoodanige. Er is echter ééne hoofdvoorwaarde, die ten deze nooit uit het oog mag verloren worden, nl. dat de berekening, zoowel van hetgeen men als deelhebber te betalen heeft, als van hetgeen de maatschappij zich verbindt uit te keeren, moet steunen op eene uit nauwkeurige waarnemingen opgemaakte afsterving, terwijl tevens de belangen van den verzekerde aan de eene, en van den verzekeraar aan de andere zijde op de meest billijke wijze moeten geregeld worden. Van de voorlichting der wetenschap moet gebruik gemaakt worden. En zij gedooft nooit, dat hare lessen straffeloos in de wind geslagen worden. Getuige o. a. het gebeurde met het fonds Rietveld—Tewinkel. Dat fonds steunde op geen wetenschappelijken grond. Een kunstmatig verkregen aanwas van deelnemers werd door de directie als een onfeilbaar kenmerk van bloeienden toestand voorgespiegeld. Wetenschappelijke mannen toonden aan, dat niets dan bittere teleurstelling van dit fonds te wachten was. De directie hield echter driest vol, dat de waarschuwing der zich noemende wetenschap, om aan dit fonds geen deel te nemen, op denkbeeldige cijfers berustte! Zij had waarlijk met evenveel recht kunnen beweren, dat de voorspelling eener zon-eclips, die over eenige jaren moet voorvallen, op denkbeeldige cijfers berustte en roemen in het heerlijk licht der zon, omdat men het nog niet dadelijk donker zag worden. En inderdaad, de zon-eclips voor het bedoelde fonds is geene ijdele voorspelling geweest!

Het spreekt van zelf, dat bij dit alles ondersteld wordt, dat op de goede trouw van de beheerders te rekenen valt. Wij spraken zoo even van waarnemingen omtrent de afsterving van het menschelijk geslacht. Het is noodig dat wij hierbij een oogenblik blijven stilstaan.

Gelijk men dikwerf bij schijnbare onregelmatigheden of afwijkingen in den loop der natuurverschijnselen, zekere wetten en eenheid ontwaart, zoo vindt men ook in de sterften zekere regelmaat. Men heeft namelijk bevonden, dat, behalve in tijde van buitengewone sterfte, tengevolge van epidemische ziekten, oorlog en dergelijke, zoowel de sterfte als het aantal geboorten, in ieder land, jaarlijks genoegzaam in dezelfde verhouding tot de bevolking blijft. De afwijkingen althans zijn binnen zeer nauwe grenzen beperkt.

Geregelde waarnemingen nopens de sterfte is men eerst sedert de helft der 17. eeuw beginnen te doen. Vooral Halley in Engeland heeft zich hierdoor een onsterfelijken naam gemaakt. Zulke waarnemingen worden in tafelen — sterftetafelen genaamd — vervat. Struik en Kerseboom hebben die het eerst hier te lande vervaardigd en wel voor renteniers, dus alle welgestelde personen, welke men aannam het meeste kans te hebben om lang te leven. Zulke lijven noemt men daarom „uitgezochte lijven.”

De raadpensionaris De Wit had zich reeds vroeger met lijfrentenberekningen bezig gehouden, die door hem (30 Julij 1671) werden ingeleverd ter vergadering der Staten van Holland en in de resolutien van dat staatsligchaam zijn gedrukt. (*) Zeer enkele afdrukken van die berekeningen kwamen daarvan onder een afzonderlijken tabel in omloop.

Wij spraken zoo even van zekere regelmaat in de sterfte. Men vatte sulks echter niet in dien zin op, dat de sterfte der menschen overal en ten alle tijde, dezelfde verhouding volgt. Zij hangt van vele omstandigheden af, als: plaatselijke gesteldheid, voeding, levenswijze in het algemeen, zedelijkheid, matigheid, reinheid der in-

(*) De brief die deze berekeningen begeleidde, luidt aldus:

Edele Groot Mogende Heeren,

Nademaal het, om veele reedenen U Edele Gr. Mog. ten besten bekend, voor eene huishoudinge van soo grooten omslag als die van het gemeene Land van Holland en West-vrieland, beeter geraaden is Penningen te negotieeren op Lyfrenten, die, na den loop van de natuure, onfeilbaarlyk met ter tyd afsterven, dan op Loarenten en Interessen, die eeuwiglyk blyven loopen; En dat van de andere zyde voor particuliere huishoudingen van goede menage, die haar overschot industrienslyk tot vermoerding van haar Capitaal weeten te gebruiken en aan te leggen van meerder utiliteit is haare Gelden te besteeden aan Lyfrenten dan wel aan Loarenten of Interessen tegens vier ten honderd in het jaar, om dat sy daar van, selfs na de voorsz. Lyfrenten verkogt werden tegens den Penning veertien, waarlyk nog veel meerder trekken na proportie, dan van eene Loarente tegens den penning vyf en twintig, soo als ik U Edele Groot Mog. te meermalen eerbiediglyk hebbe geaffirmeert, met verseekeringe, dat sulks by my op vaste gronden demonstrativelyk konde werden aangewezen en dat de Leeden generalyk hare begeerte getoont hebben om van het bewys van dien in geschriften te mogen worden gedient, soo werd het selve bewys mits deese aan U Edele Groot Mog. met behooryk respect voorgesteld, in voege en manieren hier na volgende.

De bedoelde berekeningen werden door J. Hudde voor deugdelijk verklaard. Die verklaring is mede opgenomen in de resolutie der voormelde Staten. Jaargang 1671, bl. 418.

woners, en van den aard der beroepen of bedrijven, die zij uitoefenen. Het is toch ligtelijk te begrijpen, dat de uitoefening van het eene beroep meer schadelijk voor de gezondheid moet zijn dan een ander.

Door voorbeelden kan dit gestaafd worden. Slechts één zal, naar ik vertrouw, sprekend genoeg zijn. Uit het dezer dagen in het licht verschenen verslag der commissie, toezigt houdende op het gebruik van kinderen in fabrieken enz. in Engeland, blijkt, dat het $\frac{3}{4}$ gedeelte (zegge drie kwart) der mannen die te Sheffield tot het maken van vorken en messen gebezigd worden beneden de 40 jaren sterft, terwijl zij alle door elkander genomen beneden de 32 jaren sterven. Het fijne stof dat van het staal afspringt dringt in de longen en van daar deze verwoesting van zóóvele menschenlevens.

Van niet weinig invloed is bij dit alles ook de meerdere of mindere zorg, die de regering voor den algemeenen gezondheidstoestand heeft.

Van het meest belang is de kennis der sterfte op elken gegeven ouderdom. Veelvuldige waarnemingen op onderscheiden tijden en plaatsen in het werk gesteld, leeren dat in gewone tijden — namelijk wanneer er geene buitengewone oorzaken van sterfte aanwezig zijn — de natuur ten deze eene bewonderenswaardige orde en regelmaat volgt. Die orde is zelfs zóó dat de gemiddelde uitkomsten van een groot aantal sterfgevallen in hetzelfde land of dezelfde gemeente voorgevallen aan eene bepaalde wet schijnen gebonden te zijn, die men daarom wet van sterfelijkheid noemt. Ik acht het niet te onpas, hier in het voorbijgaan een denkbeeld te geven van hetgeen men onder gemiddelde uitkomsten verstaat:

Gesteld in eene gemeente sterft	het 1e jaar	545 zielen
	„ 2e „	605 „
	„ 3e „	655 „
	„ 4e „	595 „

Dan is de som van dit aantal overledenen gedurende 4 jaren 2400 „

En het gemiddelde over elk der 4 jaren is die som, of 2400, gedeeld door 4, dat is 600 zielen.

Er schijnen zeer enkele belangrijke zaken te zijn, die eene verandering in de sterfte te weeg brengen. Zoo zou volgens Bleekrode's Jaarboekje van Wetenschappen en Kunsten voor 1849 bl. 721 de koepokinenting een merkwaardigen invloed op de sterfte hebben uitgeoefend. Dupin moet namelijk hebben waargenomen, dat op een millioen inwoners, kinderen beneden 15 jaren in leven waren: vóór de inenting 493,721, ná de inenting 425,702; dus minder 68,019. Grijsaards boven 65 jaren: vóór de inenting 88,108, ná de inenting

103,241; dus meerder 15,133. Er bestonden dus na de inenting minder kinderen en meer grijsaards te onderhouden. Waarlijk een sonderling verschijnsel, dat wij niet zouden kunnen of durven verklaren.

Alleen de meeste naauwkeurigheid der godane waarnemingen geeft aan de sterftetafels waarde. De registers of acten van den burgerlijken stand zijn een onfeilbaar middel tot het verzamelen van naauwkeurige waarnemingen.

Vroeger werd van de geboorten, sterfte en huwelijken alleen door kerkelijke besturen aanteekening gehouden. Bedriegen wij ons niet dan geschiedt dit heden ten dage nog zelfs in Groot-Brittanie. De bedoelde vroegere aanteekeningen werden op zeer slordige wijze gehouden. Vandaar dan ook dat men zeer omzigtig moet wezen in de vergelijking der uitkomsten van vroegere en latere waarnemingen. Men belooft anders het gevaar tot zeer onjuiste gevolgtrekkingen te geraken (*).

Het opmaken van eene sterftetafel komt neder op het bepalen hoeveel er van een bepaald aantal tegelijk levend geboren en na verloop van ieder jaar aanwezig blijven. Voor deze bewerking zou men moeten gebruik maken van de registers van den burgerlijken stand, of van de vroegere aanteekeningen nopens de geboorte of sterfgevallen op dezelfde plaats, gedurende eene gansche eeuw voorgevallen. Doch behalve wegens het gebrekkige van vroegere aanteekeningen, zou men bij zoodanigen arbeid met andere onoverkomelijke hinderpalen te kampen hebben. Om het beoogde doel te bereiken heeft men dus naar andere hulpmiddelen moeten uitzien. Men heeft hiertoe twee handelwijzen, die wij hier echter bezwaarlijk kunnen verklaren.

In eene sterftetafel is het vooral noodig de beide geslachten wél van elkander te onderscheiden. Waarnemingen nopens de sterfte stellen het buiten allen twijfel, dat de afsterving der beide geslachten, vooral op hoogere jaren, geenszins dezelfde wet volgt. Blijkens de in 1864 van wege het Departement van Binnenlandse zaken uitgegeven sterftetafelen voor het koninkrijk der Ne-

(*) Zoo maakt het b. v. een verschil in de uitkomst der sterfteberekening, of een kind dat eenige oogenblikken geleefd heeft, als *levenloos wordt aangegeven*, dan of het 1°. een geboorte en 2°. een overlijden op de registers ten gevolge heeft. Gevallen van doodgeborenen tellen in de sterfteverhouding niet mede, en dus kan een land waar naauwkeurig van *leven en sterven* aanteekening geschiedt, juist daardoor een sehijbaar ongunstig sterftecijfer erlangen. [RED.]

derlanden is naar de telling over 1850/59 reeds één jaar na de geboorte bij het mannelijk geslacht ruim $\frac{1}{4}$, en bij het vrouwelijke ruim $\frac{1}{2}$ overleden. Uit de tafels blijkt verder dat van de 100,000 geboren en van het mannelijk geslacht, reeds na verloop van 31 à 32 jaren bijna de helft is uitgestorven. Bij het vrouwelijk geslacht heeft dit eerst tusschen het 35 à 36e jaar plaats. Dit is voorzeker een belangrijk verschil ten voordeele van het vrouwelijke geslacht. Ik kan de vrouwen nog meer gerust stellen, door de verzekering te geven, dat over het algemeen bij het vrouwelijke geslacht minder sterfte dan bij het mannelijke plaats heeft.

Uit de zoo even vermelde sterfte-tafels blijkt, dat volgens dezelfde telling over 1850/59

Aanwezig waren op den ouderdom van	Op de 100,000 gelijktijdig geboren en.	
	Mannen:	Vrouwen:
60 jaren	28680	32275
70 "	16594	19738
80 "	4875	6128
90 "	263	384
95 "	9	37

Er zijn intusschen zekere jaren gedurende welke er onder de gehuwde vrouwen meerdere sterfte dan onder de gehuwde mannen plaats heeft.

De aanzienlijke sterfte van jonggeborenen, waarvan wij zoo even gewaagden, vindt meer waarschijnlijk hare oorzaak hierin, dat zij gedurende dien leeftijd veel verzorging eischen, dat deze jeugdige; teedere planten, dan veel koestering vorderen, waartoe men onder den mingevoeden stand veeltijds niet in staat is (*). Wij willen hiermede volstrekt niet te kennen geven, dat onder dien stand minder teedere kinderliefde wordt aangetroffen.

(*) Welk een invloed op de sterfte kan worden uitgeoefend door sommige doeltreffende maatregelen b. v. bij de arbeidende klasse, blijkt o. a. { nit het navolgende, door een verdienstelijk schrijver over hygieëne onlangs medegedeeld.

De heer Dollfus, fabrikant te Mulhausen, bekend door zijne bevordering van vrijhandels begrippen en goede instellingen voor den arbeiderstand, heeft o. a. een reglement ingevoerd, volgens hetwelk de vrouwen op zijn fabriek werkzaam, gedurende een zeztal weken na hare bevalling, het volle loon blijven trekken, onder voorwaarde, dat zij hare kinderen zoo doenlijk zelf zogen, en zich geheel aan de verzorging der kinderen wijden. — Welnu, zoozeer zijn die maatregelen van invloed geweest, dat in een tijdverloop van 4 jaren, de sterfte onder het jaar van 24 pCt. der kinderen tot 11 pCt. is verminderd. [Red.]

Neen, driewerf neen! Die dit beweert heeft nooit de schamele woningen der armen bezocht; is nooit de huizen in de achterbuurten binnengetroden, waar de moeder — de natuurlijke voedster harer kinderen — dezen nooit aan vreemde borsten toevertrouwt en voor die kinderen eene liefde betoont die waarlijk keesterend is. Ja, dikwerf werden de model-moeders juist onder dien stand aangetroffen!

Zonder ons van wiskundige taal te bedienen, is het onmogelijk hier in bijzonderheden te treden omtrent de samenstelling van sterfte-tafels. Genoeg zij het te weten, en dit kan ieder zich na het voorgaande wel voorstellen, dat elke welingerigte levensverzekering-maatschappij op zoodanige sterftetafels moet gegrond zijn. Voorts is het ligtelijk te begrijpen dat zij hare werkzaamheden over een zoo groot mogelijk aantal deelnemers moet uitstrekken. Het bestaan eener levensverzekering-maatschappij, zelfs wanneer zij naar de beste sterfte-tafels ingerigt is, loopt gevaar, zoo het aantal deelnemers gering blijft. Eene concurrentie d. i. mededinging van dusdanige inrigtingen in het zelfde land, vooral wanneer de bevolking niet talrijk is, is uit dien hoofde dan ook altijd heilloos. Eene maatschappij van levensverzekering behoort in hare berekeningen nopens den prijs de bijzondere wet van sterfte voor elke klasse van menschen uit naauwkeurige waarnemingen opgemaakt, ten rigtsnoer te hebben. Wij hebben toch gezien, dat de sterfte niet alleen bij elk der beide geslachten, maar zelfs voor de onderscheiden standen of klassen van ingezetenen verschillend is.

Maar, vraagt men welligt, is het bij alle naauwkeurigheid van berekening evenwel niet mogelijk, dat onvoorziene buitengewone omstandigheden bijvoorbeeld ten gevolge van epidemische ziekten enz. de maatschappij met zoodanige lasten bezwaard worde, dat haar bestaan aan het wankelen geraakt? Voor maatschappijen van algemeene levensverzekering behoeft hiervoor minder vrees te bestaan. Eene algemeene maatschappij van levensverzekering is namelijk eene zóódanige die niet alléén weduwen-pensioenen, maar ook lijfrenten en uitgestelde rentebetalingen uitkeert.

Sterven er nu meer menschen dan gewoonlijk, dan moeten er wel ja meer weduwen-pensioenen uitgekeerd worden, maar aan den anderen kant heeft men, tengevolge van diezelfde meerdere sterfte, ook aanwinst op de lijfrenten en uitgestelde rentebetalingen. Bovendien treft de meerdere sterfte natuurlijkerwijze ook evenzeer de reeds pensioen trekkende weduwen, waardoor ook van dien kant vermindering van uitgaven ontstaat. Aan de eene zijde moet

dus meerder uitgegeven worden, maar aan den anderen kant wordt bespaard. De vereeniging alzoo in ééne en dezelfde maatschappij van in strekking geheel tegenoverstaande soorten van levensverzekering levert wederzijdsche vergoeding of stelt, om het zoo uit te drukken, evenwigt daar.

Wat wij hierboven ten aanzien van buitengewone sterfte aanmerkten, geldt ook, maar in omgekeerden zin, met opzigt tot bijzonder gunstigen gezondheidstoestand. Ten gevolge van de mindere sterfte die alsdan plaats heeft, is er wel meer te voldoen wegens lijfrenten en uitgestelde rentebetalingen, maar aan den anderen kant heeft men minder aan weduwen-pensioenen te betalen, terwijl ook minder moet uitgekeerd worden aan kapitalen betaalbaar na overlijden van de deelgenooten.

Uit dien hoofde zijn dan ook maatschappijen die deze tegenovergestelde zaken in zich vereenigen het meest aan te bevelen.

Bovendien eischt de voorzigtigheid het daarstellen van een afzonderlijk *reservefonds*, dat in geval van buitengewone schade kan aangesproken worden.

Er is nog iets wat als een waarborg voor de soliditeit eener goed ingerigte levensverzekering-maatschappij strekt. Bij de berekening wordt den deelnemers namelijk de interest steeds lager in rekening gebracht, dan de maatschappij werkelijk in staat is voor hare fondsen te maken, hetzij door het beleggen in schuldbrieven van den Staat, het doen van beleeningen of andere soliede handelingen van dien aard.

Thans een woord over de berekeningen.

Ik zal mij hier slechts bepalen bij;

1°. de lijfrenten, niet gedurende een bepaald aantal jaren, maar gedurende het geheele leven, daarom doorlopende lijfrenten genaamd.

2°. de weduwen-pensioenen.

De *doorlopende lijfrenten*.

Geheel onzeker is het gedurende hoeveel jaren de uitkeering zal moeten geschieden, onzeker vooral wanneer het slechts een enkele persoon betreft. Men weet toch niet hoe lang de verzekerde zal blijven leven. Daar echter de lijfrente-kassen voor een groot aantal deelnemers zijn ingerigt, zoo neemt men zijne toevlugt tot naauwkeurige sterfte-tafels, waaruit kan worden opgemaakt hoeveel er in opvolgende jaren van eene gegevene vereeniging van deelgenooten waarschijnlijk zullen overig blijven om de rente-betaling te genieten. Naarmate de vereeniging uit een grooter aantal personen zamengesteld is, zal de graad van naauwkeurigheid der berekening ook grooter zijn.

Dat bijv. gevraagd worde de waarde eener lijfrente van f 100 voor een man van 85 jaren te bepalen. Men heeft dus te vinden hoeveel deze persoon in eens heeft te betalen om bij zijne deelneming tot aan zijn overlijden jaarlijks f 100 te ontvangen.

Stel dat de vereeniging uit 118 mannen bestaat en dat uit de sterftetafels blijkt, dat er van de 118 mannen van 85 jarigen leeftijd na verloop van een jaar nog 93 zullen aanwezig zijn.

Na verloop van 2 jaren 73;

" " " 3 " 56.

Het eerste jaar heeft de maatschappij uit te betalen $93 \times f$ 100.

het 2e jaar $73 \times f$ 100.

" 3e " $56 \times f$ 100.

Maar f 100, na verloop van een jaar te betalen, heeft eene tegenwoordige waarde van f 96. D. i. f 96 beloopt na een jaar interest ad 4 pCt. f 100. Dus $93 \times f$ 100 na verloop van een jaar $93 \times f$ 96. f 100, na verloop van 2 jaren te betalen heeft eene tegenwoordige waarde van f 92, dus $73 \times f$ 100, na verloop van twee jaren $73 \times f$ 92. f 100, na verloop van drie jaren heeft eene tegenwoordige waarde van f 89, dus $56 \times f$ 100, na verloop van 3 jaren $56 \times f$ 89.

Zoo gaat men voort tot bijv. op den leeftijd van 101 jaren, als wanneer er slechts 2 deelhebbers zullen leven, en de vereeniging derhalve geacht kan worden nagenoeg uitgestorven te zijn. Dit is dus 16 jaren na het begin. f 100 na verloop van 16 jaren te betalen, heeft eene tegenwoordige waarde van f 53, dus $2 \times f$ 100 na verloop van 16 jaren $2 \times f$ 53. De uitkomsten van de straks gemelde vermenigvuldiging, telt men bij elkander op en deelt de hierdoor te verkrijgen som door 118, zijnde het aanvankelijk aantal deelnemers, omdat ieder hunner dezelfde aanspraak op de rente heeft.

De som welke men op die wijze bekomt is de waarde der begeerde lijfrente, d. i. hetgeen men te betalen heeft om van 85 jaren af, gedurende zijn volgend leven f 100 's jaars te genieten. Door eenvoudige vermenigvuldiging met 2, 3 enz. vindt men wat de 85 jarige man te betalen heeft voor een lijfrente van f 200, f 300 enz. Op veel minder omslagtige wijze kon de berekening met behulp der logaritmetafel worden ingerigt.

De weduwen-pensioenen.

Voor het berekenen dezer pensioenen was het de beroemde Halley die hiertoe den weg aanwees. Hij onderstelde eene vereeniging van 1000 mannen en 1000 vrouwen, elk een bepaalden ouderdom, bijv. van 60 jaren, bereikt hebbende. De sterftetafel voor ieder geslacht

wijst onmiddellijk aan, hoe veel mannen en vrouwen er bij het einde van het 1e, 2e, 3e jaar enz. van deze vereeniging waarschijnlijk nog in leven zullen zijn.

Na verloop van 60 jaren zijn er van 10,000 levend geboren mannen nog 2051 aanwezig, die een jaar later tot op 1953 zullen verminderd zijn. Het aanvankelijk aangenomen getal (1000) zestigjarige mannen wordt in deze verhouding na verloop van één jaar verminderd tot op 952, hetgeen men door eenvoudige regel van drieën vindt.

Op gelijke wijze blijkt dat er bij het eind des volgenden jaars nog 904 in leven zijn. Voorts berekent men met behulp der sterfetafel voor het vrouwelijk geslacht, op overeenkomstige wijze, hoe het aangenomen getal (1000) vrouwen elk jaar vermindert.

Men vindt: na 1 jaar zijn er nog 964 in leven

" 2 jaren	" "	" "	" "	927	" "	" "
" 3 "	" "	" "	" "	888	" "	enz. enz.

In de onderstelling dat het aangenomen aantal van 1000 mannen en 1000 vrouwen 1000 gehuwde paren zijn, kan men nu vinden hoeveel dezer huwelijken bij het eind van elk jaar onverbroken zullen blijven. Men kan de berekening voortzetten tot op de geheele uitsterfing van het gegeven getal huwelijksparen, onverschillig of de man en vrouw van gelijken ouderdom zijn, dan wel of zij op onderscheiden ouderdom in het huwelijk treden. Voorts kan men nu vinden het aantal weduwnaars en weduwen, bij het eind van elk jaar van het 1000tal gehuwde paren overig blijven. Met andere woorden, men kan berekenen aan hoe vele weduwen waarschijnlijk pensioen zal moeten verleend worden. Hoe veel voor de verzekering behaart voldaan te worden, wordt op bijna gelijksoortige wijze gevonden als met betrekking tot de lijfrenten, waarvan wij zoo even een voorbeeld hebben trachten te geven.

Ook in het belang van deugd en goede zeden zijn de levensverzekeringen, vooral voor de werk- en ambachtslieden — dien breeden zoom der maatschappij — zeer aan te bevelen.

Vele ondeugden toch kunnen onder die klasse worden voorkomen door hare toetreding tot levensverzekering-maatschappijen.

De vrijwillige opoffering die men zich hiervoor getroost, zal een prikkel tot meerdere werkzaamheid wezen, waardoor geen of minder verkwisting buiten 's huis zal plaats hebben. De jeneverkroeg zal er ja door lijden, maar de zedelijkheid er door winnen. Zij die aan het hoofd van fabrieken en werkplaatsen staan, zijn zelfs ook in hun eigen belang, verplicht hunne werklieden aan te sporen, zoo

mogelijk tijdig aan eene levensverzekering deel te nemen. En daar het voor lieden der bedoelde klasse dikwerf nog bezwarend is om bij eene soliede maatschappij — en wat baat toetreding tot eene niet soliede? — deel te nemen, zoo is het wenschelijk, dat eene of meer op goede grondslagen berustende maatschappijen worden opgericht, uitsluitend voor den bedoelden stand en die o. a. ook weduwen-pensioenen verzekeren. Wij bedoelen eene maatschappij, ook voor een gedeelte door bijdragen van ware menschevrienden in stand gehouden en ondersteund, zoodat de ambachts- of werkman voor het bedoelde einde een niet te hooge en zijne finantieele krachten te boven gaande opoffering zou hebben te doen. (*)

Eene levensverzekering-maatschappij voor den ambachtsstand alleen door menschevrienden en niet voor een gedeelte door den ambachtsman zelve in stand gehouden, zou bij deze het gevoel van zelfstandigheid en eigenwaarde te veel dooden.

„Het groot beginsel van zich zelve te helpen, van zoo min „mogelijk, althans niet geheel op anderen te leunen, maar zelf de „handen uit te steken,” — dit beginsel hetwelk in handel en nijverheid zoo algemeen gehuldigd wordt, moet zoo veel deenlijk ook ten deze niet uit het oog verloren worden. Bovendien zou door de oprigting eener levensverzekering-maatschappij voor maar niet of althans niet gedeeltelijk ook door den ambachtsman het middel worden ongebruikt gelaten, dat zich juist hier aanbiedt om hem tot spaarzaamheid aan te sporen. Er verrijzen dagelijks zoo vele instellingen, die de vrucht van waar humanisme zijn en „als zoo vele tempelen der nieuwere zamenleving” zijn te beschouwen. Zou ook niet eene maatschappij van levensverzekering voor den ambachtsman, zooals wij straks aangaven, kunnen worden in het leven geroepen door de vereenigde zamenwerking van den ambachtsman zelve met menschevrienden, die in zijn lot belang stellen?

Er zijn enkele soliede verzekering-maatschappijen in ons vaderland, die ook den ambachts- en werkman in de gelegenheid stellen om door zijne deelneming daaraan de onzekere toekomst met minder ongerustheid te kunnen te gemoet gaan, maar het valt niet te ont-

(*) Wij voor ons gelooven dat dit een gevaarlijk beginsel zoude zijn. Elke levensverzekering-maatschappij of pensioenkas moet hare toekomstige uitkeeringen alleen vinden uit de contributies van hen die deelnemen; vrijwillige bijdragen behooren niet in aanmerking te komen. Men mag er, voor een lange reeks van jaren althans, niet op rekenen, en zoude het onwillekeurig gaan doen. De maatschappij van weldadigheid kan toonen, wat daarvan de gevolgen zijn. Men vergelijk ook het bekende werk van *Hubard*, over levensverzekeringen. [Red.]

kennen dat de opoffering die men zich hiervoor moet getroosten, voor lieden van dezen stand nog te groot is; en dit kan wel niet anders zoo lang niet belanghebbenden met belanglooze menschenvrienden op de wijze, gelijk ik zoo even aangaf, ten deze zamenwerken. (*)

Van de bedoelde maatschappijen kan bijzonder aanbevolen worden, het uitkeering-, pensioen-, weduwe-, spaar- en beleengenootschap *Prudentia*, gevestigd te Driebergen, goedgekeurd bij Kon. besluit van 25 November 1863, n°. 96. Zij stelt zich ten doel:

1°. het geven eener geldelijke uitkeering in eens, na het overlijden van een bepaalden persoon aan zijne erven of regtverkrijgenden, ter bestrijding van begrafenis en andere kosten;

2°. het verleenen van een jaarlijksch pensioen of inkomen aan een deelhebber, te genieten op zestigjarigen leeftijd;

3°. het verleenen van een jaarlijksch pensioen of inkomen, gedurende den weduwenstaat aan weduwen, wier echtgenooten deelhebbers waren;

4°. het in besparing nemen van gelden, welke de aandeelhebbers in dagen van voorspoed kunnen afzonderen; en

5°. het geven van geldelijke voorschotten aan de deelhebbers in dagen van ziekte of tegenspoed.

Zie hier eenige voorbeelden der inrigting van dit fonds.

Voor een uitkeering bij overlijden van f 50 in eens moet men wekelijks betalen:

20 jaren f 0.2^s, 30 jaren f 0.03, 40 jaren f 0.04, 50 jaren f 0.06.

Voor een pensioen op 60jarigen leeftijd van f 50 's jaars en eene uitkeering van f 25 in eens, na het overlijden van den gepensioneerde moet men wekelijks betalen:

20 jaren f 0.07, 30 jaren f 0.13, 40 jaren f 0.28^s, 50 jaren f 0.81.

Voor een weduwe-pensioen van f 50 's jaars en eene uitkeering van f 25 in eens, na het overlijden der trekkende weduwe:

Man en vrouw beide	20 jaren	wekelijks	f 0.27.
" " " "	30	" "	" 0.29 ^s .
" " " "	40	" "	" 0.32.
" " " "	50	" "	" 0.41 ^s .
Man 30 jaren en vrouw	25	" "	" 0.31 ^s .
" 40 " " "	35	" "	" 0.35 ^s .
" 50 " " "	45	" "	" 0.46 ^s . enz.

En in diezelfde verhouding voor de veelvouden, zoodat, indien men in plaats van f 50, f 100 wil genieten, men 2 maal, f 150, 3 maal de gemelde wekelijksche bijdragen betaalt, enz. enz.

(*) Zie noot op de vorige blad.

Er blijft mij nog over met een enkel woord te wijzen op de noodzakelijkheid dat de regering bij de oprigting van alle vereenigingen die zich het sluiten van contracten van levensverzekering ten doel stellen, toezigt houde. Zóódanig toezigt is in het *algemeen* belang. Het is immers voor het algemeen in geenen deele onverschillig of de met moeite bespaarde penningen met volkomen gerustheid voor het beoogde doel kunnen worden ten offer gebracht. Het *publiek* kan geenszins over de juistheid der tabellen van berekening oordeelen. Alléén zij die zich met de theorie der levensverzekeringen bezig houden, zijn hiertoe in staat, — en er zijn altijd eene menigte gelukzoekers, die op de onwetendheid der menigte, ten eigen voordeele jagt maken. Getuige het aantal insoliede levensverzekering-maatschappijen, die na het haar toevertrouwde geld verzwolgen te hebben, moesten springen. Naar den aard der zaken is de regering het best in de gelegenheid deskundigen te raadplegen, gelijk zij ook het meest in staat is grondig te doen onderzoeken of de maatschappij mede in andere opzigten waarborgen van soliditeit oplevert.

Ik kan mij hier beroepen op het gezag van iemand, aan wien men toch niet ten laste kan leggen, een tegenstander van vrijheid te zijn. Hij zegt: „Of eene levensverzekering-maatschappij soliede is of niet, kan door ervaring slechts na een zeer lang tijdsverloop blijken, wanneer velen zich welligt reeds bedrogen zullen vinden. En het bepalen van de waarde eener maatschappij door een voorafgaand kritisch onderzoek der statuten en tafels vordert eene vrij diepe studie, die men niet bij al de deelnemers kan veronderstellen, of billijkerwijze kan vorderen. Om die redenen is er dus hier voldoende grond voor den Staat, om voor het belang der deelnemers te waken, hotzij door eene jaarlijksche openbaarmaking van het beheer en de uitkomsten der onderneming verplichtend te maken, hotzij door een voorafgaand onderzoek der tafels en statuten als voorwaarde der toelating te stellen, ten einde daardoor aan de ingezetenen althans een minimum van zekerheid te waarborgen.” (*)

M. H. PIMENTEL.

(*) Mr. J. L. de Bruyn Kops, Beg. v Staathe 2° deel. 3e druk, bl. 354.

Noot der Redactie. Wij verwijzen onze lezers overigens naar een artikel over Maatschappijen van Levensverzekering en het *Naschrift der Redactie*, voorkomende in de *Economist* 1863, pag. 101—108.

DE DERDE INDISCHE NIJVERHEIDS-TENTOONSTELLING.

In 1829 werd de eerste, in 1853 de tweede Indische nijverheids-tentoonstelling te Batavia gehouden. Den 16 October 1865 had de plegtige opening plaats der derde „tentoonstelling van grondstoffen en nijverheids-voortbrengselen van Nederlandsch-Indië.” Zij was het jaar te voren uitgeschreven door de „Ned.-Indische Maatschappij van Nijverheid en Landbouw,” die zelve aan de vorige tentoonstelling haar ontstaan en dat van haar museum te danken had, en die o. a. door hare vee-tentoonstellingen — die men hoopt tot geregelde veemarkten zullen leiden — reeds herhaalde blijken had gegeven van haar besef van het nut, om door zulke tentoonstellingen, den producent en den consument nader tot elkander te brengen.

De gouverneur-generaal gaf van zijne belangstelling in de zaak blijk, door de tentoonstelling te openen met eene rede, waarin hij, in antwoord op de toespraak van den voorzitter der tentoonstellings-commissie, op het hooge gewigt der zaak wees, ook als bewijs van de in vele opzichten aanmerkelijke ontwikkeling van den inlander in onderscheidene takken van industrie, door hem geheel uit eigen beweging beoefend.

Volgens de Indische dagbladen bevat de tentoonstelling veel merkwaardigs en is een belangrijke vooruitgang der inlandsche nijverheid in vergelijking met 1853 niet loochenbaar; vooral zouden de meubelmakerij en de bewerking van metalen groote vorderingen hebben gemaakt en zou de teelt van vele gewassen eene aanzienlijke uitbreiding hebben verkregen. Wij zullen de rapporten der juries van beoordeeling en der tentoonstellings-commissie moeten afwachten om over dat alles in bijzonderheden te kunnen oordeelen. Maar ten einde een beknópt overzicht te geven van hetgeen deze tentoonstelling te zien geeft, meenden we uit het Bataviaasch Handelsblad van den 29 October jl. de beschrijving te moeten overnemen eener wandeling door de zalen van het gebouw der

tentoonstelling. We meenen dat daaruit blijkt dat de tentoonstelling door den gouverneur-generaal teregt merkwaardig werd genoemd vooral als bewijs van de ontwikkeling der inlandsche nijverheid.

Slechts een zeer oppervlakkig beoordeelaar kan betwisten, dat deze tentoonstelling veel merkwaardigs oplevert, en ruime stof geeft tot bemoeiding. Den opmerkzamen beschouwer biedt zij niet alleen een vrij volledig overzicht aan der grondstoffen en voortbrengselen van nijverheid in Ned.-Indië, maar zij bewijst hem tevens, dat ontwikkeling en vooruitgang hier geen droombeelden zijn, dat ook de inlander niet altijd aan het oude blijft hangen en dat de Indische werkman bij goede leiding met den Europeeschen wedijveren kan. Indien het ons vergund is onzen lezers bij een wandeling door de zalen der tentoonstelling tot gids te zijn, zullen wij (zonder evenwel ééniige aanspraak te maken op volledigheid) menige aanleiding vinden om evenzeer de vaardigheid des arbeiders te bewonderen als den rijkdom van den grond.

In de zijkamer links bij den ingang van het gebouw vindt men in de eerste plaats keurig bewerkte meubelen, waaronder uitmunten een groote kast en speeltafels, door den heer Ontrop, en een groote schrijftafel door baas Hadjie ingezonden. Waar de inlandsche meubelmakerij reeds zulke producten leveren kan, zal het weldra geheel overbodig worden meubels te doen uitkomen uit Europa. Een schitterende verzameling van goud- en zilverwerk van allerlei aard en uit verschillende streken van den Archipel afkomstig, blinkt ons verder tegen. Batavia, Samarang, Soerabaja, Banoemaas, Japara en Padang vooral hebben rijkelijk daartoe bijgedragen. Het door den heer Olieslaeger ingezonden garnituur zou in geen Parijsch magazijn misplaatst zijn. En geen Parijsche goudsmid zou het goud en zilver zoo fijn weten te bewerken als die van Padang het doet; een prachtige collectie dier kunstvoorwerpen is door den Gouverneur van Sumatra's Westkust ingezonden. De étagère-voorwerpen van schelpen, met zilver gemonteerd, uit Japara afkomstig, munten evenzeer uit door smaak en fijne bewerking. De Rembangsche wapenen en de sirdoozen van Soerabaja zijn bijzonder fraai, en de heer van Arcken heeft de diamant-slijperij hier tot volmaaktheid weten te brengen. De heeren Herment en Oger stellen goud- en zilverborduursel ten toon, dat voor het Europeesche niet behoeft te wijken. Uit Cheribon zijn goede zilveren lepels en vorken, uit Samarang prachtige wapenen, met goud geborduurde pantoffels en ander goud- en zilverwerk gezonden; uit Djoejocarta voortreffelijke gedamasceerde, rijk versierde wapenen; uit Soerakarta goud- en zilverpassement. Een paauwenvleeren vloerkleed van Tagal trekt in dezelfde kamer de aandacht. Minder schitterend eindelijk maar niet minder kunstig dan dit alles is de proeve van zet- en drukwerk door den bekwamen directeur der Landsdrukkerij, den heer Pinéda, ingezonden en terzelfder plaatse tentoongesteld.

Deze zijkamer verlatende en onze wandeling links voortzettende, merken wij kleedingstukken van de heeren Herment en Oger; een verzameling laarzen en schoenen van den heer Combet, even deugdzaam en zeker niet duurder dan Europesche producten van gelijken aard. De heeren Lange & Comp. zonden een belangrijke verzameling van hier gedrukte boekwerken; de boekbinderij wordt door het werk van de heeren Abrahams en Geselschap waardig vertegenwoordigd. Het photographisch album van den heer T. Pryce is het werk van een dilettant, die menigen meester den loef afsteekt.

Een aan den zolder opgehangen pajjong met gutta-percha bekleedsel uit de Padangsche bovenlanden is het *non plus ultra* van een ligt en tevens ondoordringbaar regenscherm. De modellen van een rijstpelmolen en dorschmaschine, door den heer Francke tentoongesteld, zijn onzer aandacht overwaardig; en niet minder — in de nabijheid daarvan — de interessante verzameling chemicalien van den heer Maier, vervaardigd in het laboratorium alhier. De heer Göring heeft zich door zijn bereiding van minerale wateren en limonade gazeuse verdienstelijk gemaakt.

Eene cereplaats onder het merkwaardigste dezer tentoonstelling komt toe aan de modellen van telegrafien, door en onder opzigt van den heer J. Hamburg vervaardigd. Fijner en volmaakter werk zou voorzeker nergens te leveren zijn.

Krawang heeft prachtige monsters zijde ingezonden, waardoor het buiten twijfel is gesteld, dat de zijdeteelt daar met goed gevolg kan worden gedreven, al moge zij op het oogenblik nog niet winstgevend zijn. Daarnaast verdienen de voortreffelijke machinale steenen van den heer Steward de opmerksaamheid.

Er zijn voorwerpen wier bestemming door een lang gebruik steeds nederiger wordt, doch een gamelang uit de Bagelen — waarbij vier ledige kelderflesschen een voorname rol vervullen — bewijst dat die van sommige andere zeer veredeld wordt. Een verzameling padie-monsters, van kanceel en andere producten uit hetzelfde gewest is van grooter gewigt. Daarnaast bemerkt men een schoen uit één stuk, door den vernuftigen sergeant Wiggers vervaardigd. Met belangstelling zal men een aantal modellen van landbouwwerktuigen uit Probolingo in oogenschouw nemen.

Een prachtig uitgesneden bruidsbed en andere meubelen van Japara bewijzen, dat de meubelmakerij in dit gewest voortdurend met succès beoefend wordt. Het Samarangsch lederwerk van den heer Gottschalk is voortreffelijk, beter dan het Bataviaasche en bijna even goed als het Europesche. De sijne stroohoeden van Tangerang zijn te Parijs voor niet veel lager prijzen dan echte Panama's verkocht geworden; tegen Java's gloeiende zon komen zij ons echter voor geene voldoende bedekking te zijn.

De artillerie-constructiewinkel te Meester Cornelis heeft uitnuntend bewerkte geweren en toebehooren, geheel door inlanders vervaardigd, ten

toon gesteld. Uit de Kadoe vindt men o. a. bijzonder fraai matwerk, en een groote verzameling rijst-soorten. Een stuk van den stam van een enormen koffijboom en een ontzettend groote toppi, bij het veldwerk in gebruik, trekken de aandacht.

Billiton munt uit door zijn specimens van tin- en mandwerk; Banka door prachtige geweven kleedingstukken, waaronder een ter waarde van f 300, door zijn tin en vele andere producten, en door een zeer groote verzameling houtsoorten, waaronder van uitstekende hoedanigheid.

Het model van een huis door baas Moeloed te Noordwijk verdient nauwkeurige bezigtiging.

Het Soerabaijsche snij- en lakwerk, de fraai bewerkte schelpen en buffelhoorns, en de vermaarde *kajins* van dat gewest zijn goed vertegenwoordigd. Van de petroleum in die Residentie gewonnen, zijn gezuiverde monsters aanwezig. Het model van een bok en van een weegtoestel, in den constructiewinkel te Soerabaija vervaardigd en op Onrust in gebruik, bewijst dat de zwaarste werken van dien aard in Indie even goed als in Europa uitgevoerd kunnen worden.

Japara blinkt uit door prachtig houtsnijwerk — waaronder zeer aardige speeldozen van diverse houtsoorten vervaardigd — en door zijn katoenmonsters van uitmuntende hoedanigheid. Het model van een woning te Koedoes, ingezonden door den Regent van dat gewest, is merkwaardig; ook modellen van prauwen en allerlei soorten van touwwerk. Zeer ingenieus is het systeem van een vuurtoren, hoofdzakelijk bestaande uit een wenteltrap, van den heer C. Beth te Soerabaija. Ook de suiker- en de tabak-monsters van Soerabaija, de voorwerpen van schildpad, een petroleumlamp, gemaakt door een inlander, een schaa- en dambord, het model van het staartstuk van een veld-affuit en een prachtig afgewerkte schuifpasser, klokken van de heer Baijer en een zadelbok verdienen nauwkeurige beschouwing. Van Soerabaija werd mede een uitgebreide verzameling medicijnen en chemicalien gezonden, en monsters van mooie katoen.

Van Sumatra's Oostkust vinden wij o. a. een verzameling mineralien, waaronder bijzonder rijke kopererts van Bintang, was en gutta percha, en prachtige *kajins*. — Van Bantam: monsters van 231 houtsoorten en verschillende voorwerpen van industrie; goed bewerkte cigaarkokers en matwerk van Tjiringien en de vermaarde Bantamsche hoeden. Van Batavia is, gelijk van Samarang, eene verzameling door inlanders bewerkte wagentuigen en ander lederwerk aanwezig, die echter voor de Samarangsche onderdoen in netheid van bewerking en deugdzzaamheid. Van Ternate en de Lampongs zijn vooral grondstoffen gezonden, ook huisraad en kleedingstukken.

Benkoelen is in diezelfde opzigten bijzonder volledig vertegenwoordigd. Een primitief kleedingstuk, van boomschors vervaardigd, trekt de aandacht; gewigtiger zijn de monsters steenkool uit de ommelanden van Benkoelen,

wier exploitatie voor dat gewest een bron van welvaart kan worden, en zijde van uitmuntende hoedanigheid.

Van Buitenzorg zond de heer P. ten Cate twee merkwaardige verzamelingen van 99 hout- en 84 padiesoorten, en vier kleedjes te Tjampea geweven van katoen en zijde van dat land afkomstig. De Buitenzorgsche sarongs zijn fraai en sterk. De heer Weber van Tjogrek heeft zich verdienstelijk gemaakt door zijn pogingen om van het omhulsel der maïsvrucht touw, grof-linnen en grondstof voor papier te vervaardigen; het voortreffelijke papier dat te Weenen van dit omhulsel wordt verkregen, is mede op deze tentoonstelling aanwezig.

De ijverige Cochin-Chinees André Loeas, die met den heer Diard op Java gekomen is en later den heer Loudon vergezeld heeft op zijn togt naar Siam, heeft de zijdeteelt met goed gevolg in het Buitenzorgsche beoefend, en een verbeterd werktuig voor het padiesnijden uitgevonden, waardoor althans 50 à 60 halmen tegelijk af te snijden zijn. Een inlander in dat gewest maakt goede photographien.

Iets verder vestigt zich de blik op een verzameling wapenen uit de Padangsche bovenlanden, even sierlijk als deugdzaam, behoorende tot het museum van het Bataviaasch Genootschap v. K. en W., en op een model van de oude stadskerk te Batavia, p. m. 30 jaar geleden afgebroken, waarmede geen der thans bestaande kerken in de verte wedijveren kan.

De heer Floquet zond van Banjermassing eene allermerkwaardigste verzameling gedroogde planten, opgezette vogels en dieren; voorts vindt men van dit gewest een aantal kleedingstukken, wapenen, modellen van prauwen, grondstoffen, gereedschappen, en zeer aardige van steenkool vervaardigde voorwerpen. De sarongs en kajings door den Sultan van Pontianak en den heer R. Wijnen gezonden, zijn kostbaar.

Onder de voortbrengselen der Preanger Regentschappen bemerken wij twaalf monsters thee van de onderneming Parakansalak, ingezonden door den heer A. W. Holle, een verzameling meerendeels zeer goede tluwsoorten van inheemsche grondstoffen vervaardigd, kunstig bewerkte vloer-kleedjes (alcatieven) van Soekapoera, een groote menigte andere voorwerpen van industrie, kleedingstukken, modellen van weefstoelen enz.

De suiker van Wonopringo, door het raffinage-direct van den heer Montelar verkregen, is prachtig. Hoogst belangrijk is ook de zeep-industrie van den heer Houtman te Pekalongan; deze zeep wordt uit klapper-olie bereid en is in den handel verkrijgbaar; dezelfde inzender heeft goede inkt uit djoknoten verkregen. Onder de kajins van dit gewest zijn er mede die door kostbaarheid bijzondere aandacht verdienen. Rembang heeft paauwenveeren eigaarkokers en een dito pet ten toon gesteld van keurige bewerking; de tabak in dat gewest geteeld is door vele monsters vertegenwoordigd.

Onder de voorwerpen van Banjoemaas bemerkt men eene volledige verzameling van in die Residentie geteelde rijstsoorten, met en zonder bolster, en

vergezeld van eene beschrijving; drie monsters palmolie, vervaardigd uit de vruchten van den met goed gevolg van Guinea naar Java overgeplante oliepalm; het model van een hangbrug over de Serajoe; proeven van kunstig inlandsch houtsnijwerk van Bandjar-Negara. Te Menado heeft de majoor van Tonsca, de heer Pelenkahu, zich bijzonder verdienstelijk gemaakt; hij heeft ook aldaar eene goede soort zijde weten te teelen, en een groote menigte voorwerpen van inlandsche nijverheid en grondstoffen ingezonden. Uit Cheribon zond de Factory der N. H. M. net bewerkte monster van 157 houtsoorten, en Mevr. Ament een belangrijke verzameling van welriekende oliën. Dit gewest is voorts door een groot aantal modellen en werktuigen vertegenwoordigd. Men weet daar van steentjes, die gevonden worden langs den oever der Tjitandooi, aardige sieraden te vervaardigen.

Vestigen wij thans een blik op de twee reusachtige verzamelingskaarten van de Residentien Bagalen en Djococarta, op het topografisch bureau onder de leiding van den majoor Versteeg door inlanders zamengesteld, welke kaarten aan beide zijden van den zetel van Z. E. den Gouverneur-Generaal zijn uitgerold. Volgens deskundigen is dit werk voortreffelijk.

In de nabijheid daarvan staan twee ingenieuze werktuigen, door den Temongong van Banka uitgevonden om bij den mijn-arbeid van dienst te zijn, het ééne om voor de tinsmelting twaalf blaasbalgen tegelijk in werking te brengen, het andere om aarde uit de mijn op te halen en ter zijde te werpen.

Van Djococarta zond de ingenieur van Dijk eene hoogst merkwaardige verzameling mineralien, en de heer H. J. Lion eene even merkwaardige verzameling indigo-monsters, welke het bewijs leveren dat de Natal- of zaad-indigo even goed als de stek-indigo op Java geteeld worden kan. Voorts vindt men hier een aantal wapenen, wandelstokken en veel andere belangrijke of curieuse voorwerpen.

Onder het tentoongestelde uit Passaroean trokken de inlandsche medicijnen en oliën, benevens mooie kapas-monsters bijzonder onze aandacht. Een zeer fraaije gamelang, waarvan het gesneden houtwerk figuren van tijgers en andere wilde dieren vertoont, verdient naauwkeurige bezigtiging; zoomede een aantal voorwerpen in dezelfde rei, ingezonden door de Maatschappij van Nijverheid en Landbouw, als groote doozen van areng- en klapperhout, touw en matwerk in de gevangenis te Singapore vervaardigd (wanneer zullen de gevangenen te Batavia tot eene zoo nuttige bezigheid worden angespoord?), gemoetoe-bekleding voor telegraafdraad, monsters van Ceylonsche koffij-soorten door den heer van Spall medegebragt, en modellen van werktuigen bij de koffij-cultuur op Ceylon in gebruik, proeven van uitmuntend papier te Weenen uit het omhulsel van de maisvrucht en linnen van de vezels dier vrucht gewonnen. Daarnaast ziet men een blaasbalg met een helsche machine om insecten in veldgewassen en huizen te doden, uitgevonden door den heer Thijsmann.

Verlaten wij thans Ned. Indie voor een oogenblik, om de voortbreng-

selen van Japansche Nijverheid, ingezonden door de Factory der N. H. M., te bewonderen. De Japanners mogen barbaren zijn, maar die barbaren zijn in meer dan één opzicht onze meesters. Wij bedoelen nog minder het onnavolgbare lakwerk en porselein dan de in Japan dagelijks gebezigde gereedschappen, die in fijnheid en keurigheid van bewerking zoowel als in deugdzaamheid *alles* overtreffen wat van dien aard in Europa of Indie wordt voortgebracht. Een beschaafd inlander, gevraagd wat naar zijne meening op deze tentoonstelling den eersten prijs verdiende, kende dien aan de Japansche timmermans-werktuigen toe. En inderdaad, zij zijn volmaakt in hun soort. Ook overigens is deze verzameling merkwaardig door typen van Japansche kleederdragt, huisraad, papiermonsters, muziek-instrumenten en vele andere zaken. Het lakwerk van Palembang, aan den anderen kant dierzelfde tafel, is verdienstelijk, hoewel ver beneden het Japansche; bijzonder fraaije rottansoorten uit dat gewest zijn ten toon gesteld; kunstig gesneden ivoor; twee kolossale olifantstanden (wellicht de grootste bekende exemplaren), katoen, tabak en meer produkten van goede hoedanigheid.

Suiker. Circulaire der H. H. J. en C. Ruob en Zn. te Rotterdam. De totale invoeren van ruwe suiker in Nederland bedroegen over 1865 een hoeveelheid, begroot op 115⁴ mill. Ned. ponden, tegen 108¹ m. en 119 m. in in jaren 1864 en 1865.

De aanvoer heeft dus dit jaar 7¹/₂ mill. kilo meer bedragen dan vorig jaar en verdeelt zich in ruim 1 mill. minder van vreemde Kolonien, en daartegen bijna 8¹/₂ mill. meer van Java.

	In dit jaar.	1864.	1863.
Van Java werden aangev.: door de N. H. M.	270,742	269,197	266,116
„ Particulieren	238,511	198,759	213,397
			Kranjanga.

De uitvoeren van Ruwe Suiker bedroegen:

naar den	België.	Rus'and.	Frankrijk.	Overige Landen.
12 ¹ / ₂	8 ¹ / ₂	1	—	5 ¹ / ₂ mill. kilo.
tegen 8 ¹ / ₂	1 ¹ / ₂	—	4 ¹ / ₂	2 ¹ / ₂ „ „ in 1864.
en 12 ¹ / ₂	5 ¹ / ₂	10 ¹ / ₂	8 ¹ / ₂	8 „ „ „ 1863.

Door de Nederl. raffinaderijen werden gekocht: circa 90 mill. kilo tegen 88 mill. in 1864 en 85 mill. in 1863.

De uitvoer van Geraffineerde suiker heeft bedragen: 74¹/₂ mill. kilo tegen 71¹/₂ mill. in 1864 en 65¹/₂ in 1863.

Ruwe Suiker. Onder den indruk eener buitengewoon groote voorraad van Suiker en steeds voortdurende onzekerheid omtrent den afloop van den Amerikaanschen oorlog, waren de eerste maanden dezes jaars zeer ongunstig voor den Suikerhandel, dewijl elke kans op verbetering, ten gevolge van de hoop op vermeerderde consumtie, door steeds grooter toevoeren verduisterd werd. Eerst toen er uitzigt bestond op vrede in Amerika, en de consumtie in Europa zich te gelijk krachtiger ontwikkelde, veranderde de toestand van het artikel, en meer bepaald sedert de eerste dagen van Augustus. Van dat tijdstip dateert dan ook eene vrij geregelde langzaam voortgaande rijzing, welke met uitzondering van enkele oogenblikken van stilstand tot het einde dezes jaars aanhield.

Onnoodig zal het voor de bekenden in dien handel zijn, hierbij te herinneren welken invloed de al of niet vergrootte berigten van enorme beetwortel-nitzaaijingen, de kans op het welslagen van dien oogst, of weder het mislukken derzelve in enkele streken van Europa nu en dan uitoefenden, terwijl ten slotte de waarschijnlijke uitkomst dezer campagne in Europa nauwelijks 10 pCt. meer dan de voorgaande zal bedragen. De invloed van die cultuur, die thans ruim 1/3 van het handels suikerverbruik vervult, is dan ook zoo belangrijk geworden en verder jaarlijks te verwachten, dat, zonder inachtneming van derzelve gevolgen, in verband met de oogsten van Koloniaal Suiker, vele berekeningen zouden kunnen falen.

Reeds in de maand Januarij vond een teruggang plaats van f 2 op de prijzen van December; de Engelsche markt, overstelpd door voorraad en aanvoeren, liep belangrijk terug en de ongunstige indruk daarvan liet zich voor Nederland in een zeer gebrekkig debiet van Geraffineerd Suiker in de Middellandsche Zee gevoelen. In Februarij toonde zich tijdelijk een iets betere toon op de noordelijke markten, doch Frankrijk volgde niet, doordien de consumtie aldaar belangrijk scheen te lijden. In Maart bleef de markt gedurende de eerste helft dier maand flauw gesoutineerd tot aan den afloop der veiling van de N. H. M. In die veiling vond eene onverwachte daling van f 3 à f 3¹/₂ voor bruine en blonde soorten plaats, terwijl witte Suiker f 4 moest toegeven om koopers te vinden, in de vooruitzichten van het te ratificeeren internationale tractaat op de Suiker-

wetgeving. De daling sedert de laatste N. H. M. veiling November des vorigen jaars bedroeg dus f 7 voor bruine en blonde en f 8 voor witte Suiker, en niettegenstaande buitenlandsche inkoopende de markt steunden, verbeterde de markt zich niet, en moesten, zoowel in Nederland als in Engeland, de eigenaars besluiten hunne ladingen op te slaan.

De maand April ging zonder groote verandering voorbij, doch gunstiger Amerikaansche berigten gaven algemeen aan de markt een vaster aanzien, waardoor begin Mei zelfs eene verbetering van f $1\frac{1}{4}$ à f 2 plaats vond.

De aanneming van het internationaal tractaat veroorzaakte eene kleine reactie, en werkte andermaal ongunstig op witte Suiker in de N. H. M. veiling, niettegenstaande men de verzekering verkreeg dat de invoer der nieuwe verordeningen in Nederland niet vóór 1 Augustus zoude plaats vinden. De vraag voor uitvoer gaf echter een groote steun, doch slechts korte dagen na de Mei-veiling begonnen de berigten van de gunstige vooruitzichten van de te veld staande Beetwortelooftten zich te doen gelden, en niettegenstaande de Engelsche markt zich in Junij vrij wel soutineerde en zich daar zelfs reeds speculatie vertoonde op de berigten van vrede in Amerika, liep de Nederlandsche markt f 2 à f $2\frac{1}{2}$ en dus tot Maartprijzen terug, bij een overgrootten voorraad van Java Suiker, die alleen bij particulieren tuschen 70 à 80,000 Kranjange varieerde.

Eerst van af half Junij was er iets meer vastheid te bespeuren, en herstelde de markt zich langzaam tot f 1 à f $\frac{1}{2}$ onder Mei. In die evenredigheid liep dan ook de veiling in Julij af. Engeland toonde echter langzamerhand steeds meer en meer eene vaste houding en eene rijaing van 2 shillings aldaar was daarvan het gevolg.

Sedert begin Augustus verbeterde zich de geheele toestand. De zekerheid dat Amerika ten gevolge van den vrede weder als belangrijke Suikerverbruiker zoude optreden en de ongunstiger berigten van den Beetwortelooft, die in enkele landen van Europa veel geleden scheen te hebben van te groote hitte, vernieuwden het vertrouwen; en hoewel die telkens afwieselende gunstiger of ongunstiger vooruitzichten nog menigen koper terughielden, trok toch het afnemen der voorraden van Koloniaal Suiker veler aandacht en klom de markt in September f $1\frac{1}{4}$ à f 2, nog bevorderd doordien de meeste eigenaars, naarmate de markt in October vooruitging, bunne partijen terugtrokken. De prijzen klommen door een en andere oorzaken in October wederom f 2, en bereikte de Nederlandsche markt langzaam de pariteit der Engelsche, toen de verhoogingen van Disconto's aan verdere beterschap weder bezwaren in den weg legden. De Engelsche markt ondervond dien indruk het meeste, terwijl de Nederlandsche markt zich blijkens den afloop der November-veiling vrij vast soutineerde.

Na deze vele wisselingen in de waarde toonde die laatste veiling, niettegenstaande dezelve voor bruin en blond f $4\frac{1}{2}$ à f 5 en voor wit f $3\frac{1}{2}$ à f 4 boven Maart was, toch nog eene verlagings van f 1 voor bruin en blond en grijs, f $1\frac{1}{2}$ à f 2 voor half wit en f $2\frac{1}{2}$ à f 3 voor wit, tegen de November-veiling van 1864.

In de maand December scheen het vertrouwen op de toekomst meer veld te winnen, en toonde de Nederlandsche markt, als bij uitzondering, veel kooplust en ondernemingsgeest, in de verwachting van kleinere koloniale oogsten en minder gunstige eindresultaten der beetwortelooft, thans voor een goed deel verwerkt, doch waaromtrent de latere berigten van vele zijden ongunstig luiden. De verkoopen in eerste hand alhier en te Amsterdam in deze maand bedroegen tot heden, zoo van zeilende als opgeslagen partijen, 22,681 Kranjangs, waarbij nog te voegen zijn circa 5000 Kran-

janga uit de tweede hand. Voor de meeste opgeslagen partijen werd November-waarde besteed. Zeilende partijen bedongen $f \frac{1}{2}$ en zeer enkelen $f \frac{3}{4}$ boven November-waarde.

De *algemeene aanvoeren* van koloniale suiker in Europa waren in de 11 eerste maanden 897 millioen kilo tegen 882 mill. kilo in 1864 en 936 mill. kilo in 1863.

De *algemeene afleveringen* waren 882 mill. kilo, tegen 803 mill. kilo in 1864 en 884 mill. kilo in 1863.

De *algemeene voorraad* 1 Dec. was 283 mill. kilo tegen 291 mill. kilo in 1864 en 267 mill. kilo in 1863.

De *aanvoeren in Amerika* waren :

	mill. kilo.	tegen	mill. kilo.	in 1864 en	mill. kilo.	in 1863.
In de 11 maanden	847	tegen	224	in 1864 en	267	in 1863.
De Afleveringen.	836	"	191	" 1864 "	268	" 1863.
De voorraad op 1 Dec. bleef	41	"	43	" 1864 "	29	" 1863.

Gezamenlijk waren dus in Europa en Amerika :

De aanv. in 11 maanden	1244	tegen	1106	in 1864 en	1208	in 1863.
De aflev. in 11 maanden	1218	"	994	" 1864 "	1152	" 1863.
De voorraad op 1 December	324	"	334	" 1864 "	296	" 1863.

De voorafgaande statistiek bewijst, dat het verbruik van suiker gedurende dit jaar belangrijk is toegenomen en de algemeene voorraad eerder kleiner is dan vorig jaar.

Volgens de meeste waarschijnlijkheid zal Amerika, in het hersteld genot van vrede, spoedig in de algemeene consumtie van koloniale suiker, hare gewone kwantiteit (zijnde ca. $\frac{1}{3}$ van de in den handel komende hoeveelheid) benodigd hebben, en moet men verwachten dat de reeds groote Engelsche consumtie te gelijk nog toenemen zal. Intusschen zijn de berigten van vele koloniale oogsten niet gunstig, en is eene voortgaande verbetering van prijzen dus onder die omstandigheden waarschijnlijk; alhoewel *nog* onderworpen aan de einduitkomst van den beetwortelooft, die voor Frankrijk en België gunstig, voor Duitschland beneden de verwachting, en in Rusland als gedeeltelijk mislukt beschouwd wordt, en 50 millioen kilo meer of minder kunnen eene groote wending geven. Immers niettegenstaande zoo in ruwe als geraffineerde suiker, inkoopten met uitzigt van Russische voorjaarsbehoefte gedaan zijn, schijnt zelfs dáár te lande nog geene bepaalde zekerheid omtrent den beetwortelooft verkregen te kunnen worden.

Zonder derhalve aan enkele omstandigheden, hetzij van kleinere koloniale aanvoeren, of meerdere, dan wel mindere behoefte voor deze of gene wereldstreek te veel gewigt te hechten, verdient de algemeene toestand van het artikel thans alle vertrouwen, in welke stemming vele houders van zeilende ladingen nog ongezind zijn tot realisatie, niettegenstaande de winsten vrij aanlokkend zijn.

Geraffineerd. De handel in dit artikel was blijkens het bereikte eindcijfer der uitvoeren eerder nog belangrijker dan vorig jaar, niettegenstaande de evenredigheid tusschen ruw en geraffineerd suiker veeltijds voor de fabriekanten veel te wenschen overliet, en waaraan alleen te gemoet gekomen konde worden door inkoopten van ruwe suiker op zoodanige gunstige oogenblikken, als bij de groote variatiën in het artikel menigvuldig voorkwamen en die men zich ten nutte moest maken. De uitvoeren naar de Harzesteden, Zwitserland, Zweden en Zuid-Amerika namen ca. 4 millioen kilo toe, terwijl de Middellandsche zeehandel door het ophouden van eene der grootste Marseillaansche fabrieken tijdelijk iets toenam, zonder dat daaruit echter eenig bewijs te vinden is, dat onze suikerhandel der-

waarts vooral in evenredigheid van de aldaar toenemende consumtie niet jaar op jaar afneemt. De transitoverschepingen naar Zuid-Amerika via België verminderden, terwijl het debiet (voornamelijk van gepapierde Melissen) naar Engeland ruim 4½ miljoen kilo minder was dan vorig jaar. De verlagingen en verhoogingen der prijzen volgden derhalve niet altijd gelijktijdig dezelfde wisselingen der ruwe markt.

Van af Januarij tot begin April liep de markt f 4 terug, toen eene trapsgewijze verhooging van ca. f 2 tot half Mei stand hield; van toen af tot einde Augustus daalden de prijzen wederom f 1½, en veel later dan voor ruwe suiker, vertoonde zich eerst begin September eene beterschap, die van toen af echter met minder snellen voortgang dan voor ruw aanhield tot ultimo October, waardoor de meeste fabrieken zich konden ontdoen van hunne winterleveringen en daardoor in November de invloed van de hoogere rente-standaard alleen voor de koopers eene kleine nadeelige uitwerking had, waardoor de prijzen in die maand eenigzins gedrukt werden voor dadelijke levering. Op het einde derzelve vertoonde zich echter eenige speculatie voor leveringscontracten op Jan., Febr. en Maart met uitzigt voor Russische behoefte, waardoor de prijzen zich andermaal verhieven, en de markt van geraffineerd thans f 1½ à f 2 hooger sluit dan einde 1864. Voor verdere bijzonderheden verwijzen wij naar onze overige opgaven.

Wij laten hieronder volgen den uitvoer van Geraffineerde Suiker over de 10 eerste maanden uit Frankrijk, België en Nederland gedurende de jaren:

	1863.			1864.			1865.		
	Frankrijk.	Belgie.	Nederland	Frankrijk.	Belgie.	Nederland	Frankrijk.	Belgie.	Nederland
Noord-Busland	—	618,850	12,909,773	—	—	207,409	—	—	630,052
Zuid-Busland	—	—	—	—	212	—	—	—	—
Hanze Steden	—	802,679	2,908,832	—	562,249	1,069,609	—	338,196	1,601,328
Mecklenburg-Schwerin	—	507,784	—	—	440,882	—	—	528,311	37,749
Tolverbond	—	111,584	2,107,393	433,502	5,400	1,259,293	223,795	13,423	2,400,050
Zwitserland	674,511	493,488	—	7,060,954	389,507	—	9,054,897	492,162	—
Zweden en Noorwegen	—	415,104	720,842	—	477,961	—	—	532,379	947,598
Denemarken	—	15,320	60,780	—	296,468	—	—	466,942	236,160
Belgie	126,190	—	297,405	32,808	—	828,321	601,144	—	174,804
Groot-Brittanie	8,390,738	2,969,790	11,128,242	12,781,648	1,798,350	32,962,414	9,582,946	1,779,113	29,990,626
Frankrijk	—	424,286	1,227	—	1,019,295	43,380	—	1,828,678	1,161
Spanje en Gibraltar	1,042,757	—	550,832	294,967	—	606,472	339,884	72,938	758,644
Koninkrijk Italië	23,233,213	5,751,659	11,969,240	18,072,930	1,222,593	12,762,340	3,445,533	905,812	13,485,420
Kerkelijke Staat	3,634,289	223,134	396,497	2,413,862	—	373,208	3,208,839	—	1,332,788
Oostenrijk	4,929,723	960,246	8,830,845	1,745,842	138,844	3,748,643	1,980,060	142,497	3,085,467
Turkye	14,630,524	1,130,347	171,343	10,748,180	60,021	873,761	15,614,621	5,774	1,247,456
Griekonl. en Jon. Eiland.	2,456,603	—	217,618	2,348,787	—	—	3,690,123	—	—
Egypte	1,294,373	—	—	8,330,738	—	—	3,457,850	—	—
Chili	3,548,698	70,151	1,592,509	841,475	217,410	943,931	1,855,176	250	1,801,067
Rio de la Plata	—	430,009	1,273,638	—	126,048	1,448,946	—	127,816	3,002,340
Australie	—	—	60,482	—	—	—	—	—	—
Japan	—	—	47,485	—	—	34,696	—	—	75,857
Algerie	4,104,034	—	—	4,559,798	—	—	3,021,674	—	—
Verschillende Landen	17,381,060	194,230	142,455	7,404,855	103,858	224,227	10,645,334	123,306	387,515
Totaal	93,350,834	16,208,828	63,490,318	73,004,116	6,287,691	59,298,634	66,851,776	6,337,527	59,797,492

Handels-circulaire van de HH. Bloemen & Gebhard, Amsterdam, 27 December 1865.

Ons jaarlijksch overzicht van den suikerhandel omvat ditmaal een tijdperk dat in belangrijkheid meest alle vroegere overtreft, alzoo daarin eene verbintenis gesloten is, die beschouwd kan worden als de beslissing te zijn

geweest over de toekomst van den suikerhandel en van de suikerraffinering hier te lande. De voorloopige overeenkomst, die in November van het vorige jaar door onze Regeering met de Engelsche, Fransche en Belgische Gouvernemenen getroffen was, en die tevens eene geheele hervorming van onze accijns wet op de suiker bedoelde, werd in dien zin en met terzijdestelling van alle daartegen ingebragte bedenkingen, op den eersten Junij van dit jaar door de wetgevende magt goedgekeurd, en tot wet verheven, op den eersten Augustus daaraanvolgende in werking gebragt.

Dat deze conventie en niet minder het daaruit voortgevloede wetsontwerp tot regeling dier hervorming, als eene levenskwestie voor onzen suikerhandel beschouwd, tot eene veelzijdige bestrijding aanleiding gaf, lag wel ten deele in de vernietiging van hetgeen nog als bescherming voor onze suikerindustrie in de vroegere wetgeving bestond en waaraan zij hare ontwikkeling en groote uitbreiding te danken heeft gehad; maar ook en vooral daarin, dat deze zoogenaamde internationale suikerregeling, volstrekt niet als eene regeling ten gunste van onze koloniale en handelsbelangen, maar veeleer ten bate van de andere daarbij betrokken landen beschouwd werd (*), wier ligging en grootere bevolkingen reeds op zich zelf zooveel meer voordeel en handelskracht aanbieden, dan wij in onzen aan zooveel mededinging onderworpen uitvoerhandel bezitten. Bovendien werd in het hoofdbeginsel dier overeenkomst — de invoering van het typenstelsel — veel bezwaar en zeer weinig waarborg gevonden, dat daarvan overal eene gelijke toepassing kon en zou plaats hebben, hetgeen niet alleen alle waarde aan dezen schijnbaar eenstemmigen grondslag der conventie ontnam, maar ook de meening versterkte dat juist daarin het grootste gevaar voor onzen suikerhandel verborgen lag.

Wat nu ook de toekomst dienaangaande moge uitwijzen, die ongunstige verwachtingen hebben toch reeds een schadelijken invloed uitgeoefend op den gang der zaken, en evenzeer bijgedragen tot eene angstvallige beperking van vele ondernemingen, als tot vermeerdering der nadeelige uitkomsten, die vooral in de acht eerste maanden des jaars in den suikerhandel geleden zijn.

Doch ook in andere opzichten heeft het afgelopen jaar zeer veel teleurstelling opgeleverd en was, met uitzondering der vier laatste maanden, de handelsbeweging traag en onregelmatig; grootendeels uit oorzaken wier invloed niet alleen den suikerhandel hier, maar overal en aanhoudend beheerschten en waardoor de prijswaarde, tegenover die van het vorige jaar, zoo aanzienlijk verlaagd is geworden. Tot die oorzaken moet vooral gerekend worden de buitengewoon groote voorraad, die op alle hoofdmarkten van Europa bij den aanvang des jaars aanwezig was en die gestadig door ruime en buiten verwachting vroege toevoeren uit de Kolonien aangevuld, de afleveringen tot verbruik ver bleef overtreffen; daarenvens de gunstige uitkomsten, die de vorige bestwortelooft bijna overal had opgeleverd,

(*) Wij kunnen deze ongunstige beschouwingen aangaande het beginsel van het tractaat niet deelen. *Vooreerst* „vernietiging” van protectie is er nog niet, doch slechts voortgang op *den weg van vermindering*, waarbij juist de Nederlandsche suikerindustrie zoo krachtig is vooruit gegaan, getuigen de aanhoudend toenemende uitvoercijfers, van 1832 af; — ten andere waren de concurrerende industrien nog meer bevoordeeld dan de nederlandsche; het kan dus geenszins als eene benadeeling worden aangemerkt, indien Frankrijk en België zich thans verboden hebben hante terugzagen bij uitvoer in dezelfde billijker verhouding te zullen behouden, als wij, en om tevens de beetwortelsuiker naar dezelfde mate te zullen belasten. Van benadeeling der Nederl. industrie tegenover die der medecontracterende staten kan dus, naar wij meenen, niet wel sprake zijn.

zoodat deze langen tijd gestrekt heeft om in de landen dier productie, zonder gebruikmaking van koloniaal suiker, in eigen behoefte te voorzien. Niet alleen heeft dit een groot gemis van debouché veroorzaakt, maar is daaruit ook gevolgd, dat door eene successive prijsverlaging van 15 à 20 pCt., de zoo belangrijke invoeren van ruwe suiker even ontmoedigende resultaten hebben opgeleverd, als aan de uitvoeren van geraffineerde suiker veelal verbonden zijn geweest.

Dat een en ander bij den storenden invloed van een zeer langdurigen winter, de handelslust aanhoudend ontstemd en de duurzaamheid der tijdelijke verbeteringen, die de prijzen nu en dan verkregen, aanmerkelijk verkort heeft, is zoowel gebleken in Februarij als in April, toen geheel onverwachts eenige herleving van vraag voor Crushed en ook voor Melis in papier voor Engeland ontstond, en dit in verband met geruchten omtrent eene nabijzijnde vereffening der Amerikaansche verwickelingen, tot buitengewoon groote omzettingen aanleiding gaf. Telkens werd dat opgewekte vertrouwen in eene betere toekomst teleurgesteld en bragten de daaruit gevolgde prijsverhoogingen van f 1½ à 2 weinig voordeel aan, alzoo die verbeteringen zich te spoedig in een langduriger stilstand van zaken en in een teruggang der prijzen oplosten, van meer belang dan de verhooging die de tijdelijke kooplust had aangebragt.

Het meeste heeft zich dit geopenbaard in en na de drie eerste Veilingen der Ned. Hand. Maatschappij, waarvan de afloop, vooral der Maart-veiling, niet alleen ver beneden de verwachting bleef, maar in deze en in de Julij-veiling eene algemeene verlaging der waarde werd aangewezen van f 5½ à f 6½ voor de bruine en blonde en f 7 à 8 voor de witte soorten, sedert de laatstgehoudene veiling in 1864. Hoe aanzienlijk deze prijsverlaging ook was, toch scheen zij nog onvoldoende, om aan de markt een vast standpunt te verzekeren, want na elke veiling, moesten de daaropvolgende verkoopten tot telkens lagere prijzen, meestal f 1 à 1½ daaronder, geschieden en niet zelden moesten nog vele van de toen zoo aanzienlijke arrivementen, vooral van de witte soorten, uit volslagen gebrek aan kooplust en onder den ongunstigen indruk der bovengemelde wetsvoordragt, onverkocht blijven.

Deze toestand duurde tot in September, toen de afneming der aanvoren en de aanzienlijke vermindering der voorraden, weder eenigen steun gaf aan den stand der markt en de opinie versterkten dat daardoor en vooral door de herstelling van den vrede in Amerika, de handelslust zou herleven en de daaruit te verwachten mededinging veel zou bijdragen, om in de toekomst aan de Europeesche markten een groot deel der gewone toevoeren te onthouden. Naarmate deze meening in werkelijkheid overging en de berigten uit de verschillende koloniën, maar vooral van Havana, de enorme voor Noord-Amerika gedane inkoopten mededeelden, verving toenemende kooplust de vroegere lusteloosheid en herstelde zich in de vier laatste maanden het geschokte vertrouwen zoodanig, dat daardoor eene successive verbetering der prijzen van f 3 à 4 is verkregen; hetgeen, in verband met de uitzigten op eene herstelling van debouché naar Rusland, bij de vrees die in den laatsten tijd aldaar en ook in Duitschland ontstaan is wegens onvoldoende uitkomsten van den tegenwoordigen beetworteloogst, den handel nu in een merklijk beteren toestand doet verkeeren, dan bij den aanvang van dit jaar het geval was.

Omtrent den algemeenen invoer, uitvoer en voorraad verwijzen wij naar de onderstaande daartoe betrekkelijke opgaven, waarvan de cijfers als handelsomvang beschouwd, zeer bevredigend zijn; vooral is de uitvoer van geraffineerde suiker boven verwachting groot te noemen, daar toch op bijna

alle markten, waarheen zich onze uitvoer rigtte, het fransche fabrikaat bij de altijd lagere aanbiedingen daarvan, ons debouché aanhoudend benadeeld en dikwerf opofferingen veroorzaakt heeft, die overwegend hebben bijgedragen tot de reeds vermelde ongunstige uitkomsten.

Ten slotte voegen wij aan een vergelijkend overzicht van den omvang des handels over de 10 laatste jaren, ook de opgaaf van het aandeel dat de particuliere handel aan de invoeren van Java gehad heeft.

Table with columns for years 1865-1866 and rows for Invoer van Ruwe Suiker, Uitvoer, Geraffineerde Suiker, Voorraad, Suiker op 24 December, Algemeens Voorraad van Ruwe Suiker, etc.

De uitvoer van geraffineerde suiker verdeelde zich aldus:

Table comparing Amsterdam and Rotterdam for years 1862, 1863, 1864, and 1865, showing mill. ned. pd.

Koffij. Aan den Jaarstaat der HH. Leonard Jacobson & Zonen, te Rotterdam, 31 December 1865, onleenen wij de navolgende opgaven.

Large table with columns: Jaaren, Invoeren in Nederland (KOFFIJ. O. I. Balen, KOFFIJ. w. r. Balen), VEILINGEN van goed ord. (JAVA KOFFIJ. Balen), PRIJZEN van goed ord. (JAVA KOFFIJ., Cents), and PRIJZEN van goed ord. (BRAZIEL KOFFIJ., Cents).

De Katoenmarkt in 1865. Het *katoenbericht* van de Heeren Gildemeester en Boissevain te Amsterdam dd. 23 December behelst vooreerst een uitvoerige statistiek der Liverpool-markt, voor elk der weken van het jaar 1865. Daaruit blijkt dat de prijs van *middling N-Orleans*, die in Januarij op 27 pence opende, allens onder den invloed van vredelievende berigten dalende werd, totdat hij op de tijding van den val van Richmond, in 't begin van April, het laagste jaar-standpunt, nl. 13½ bereikte, (tegen 10 fair Doll. en 5½ Scinde). Op dit standpunt begint bij de meerdere aankopen der spinnerijen eene rijzing, die spoedig, einde Junij, de 20 pence overtreft, om zelfs na eenige dobberingen reeds half Oct. weer 24½ te bereiken.

Bij het einde des jaars waren de prijzen echter weer gedaald tot: N-Orl. 21 p., fair Doll. 17½, f. Scinde 13½ in afwachting van groote toevor volgens de berigten van Amerika.

Een *grafisch overzicht* van de jaren 1806—1865 toont verder „dat de prijzen van midd. Amerik. van 1826 tot 1861, alzoo in 35 jaren, gefluoteerd hebben tusschen 4½ en 12 d. Slechts eenmaal, in 1848, daalde deze soort tot beneden 5 d.

Van 1838 tot 1860 zijn de uiterste grenzen 5 en 10 d. (met genoemde uitzondering.) In 1862 steeg die soort van 12 tot 30 d. Van 12 Aug. 1864 tot 21 April 1865 had er eene daling plaats van 31½ d. tot op 13½ d. alzoo van 18½ d. in ruim 8 maanden tijds.

De vraag, die wij niet beantwoorden zullen is: wanneer zullen deze lijnen weder het karakter van 1826 à 1860 aannemen? Doch wel spreken wij de vrees uit, dat die tijd nog verre is.”

Eindelijk ontleenen wij nog aan het bericht de navolgende opgave aangaande de ho veelheden door de N. H. M. geveild en verkocht, en de daarbij betaalde prijzen.

JAAREN.	N.-Orleans & Texas.		Mobile.	Georgia.	Suratte.	Tinnevelly.	Ned. Oost-Indische	Japan en China.	Ameri-kaansch.	O.-Indisch enz.	TOTAAL.
	Balen.	Balen.									
1854	4682	—	1302	—	150	—	—	—	5964	150	6114
1855	3182	—	2371	—	500	—	—	—	6153	500	6653
1856	7178	954	7429	—	1000	—	—	—	15561	1000	16561
1857	11903	—	7631	4554	850	—	—	—	18884	5404	24288
1858	4909	1358	8965	11203	1417	—	—	—	15222	12650	27872
1859	10190	1802	8842	7553	—	4	—	—	20824	7587	28411
1860	6999	1451	893	2644	—	—	—	—	17352	3544	19896
1861	5733	1490	7876	9374	3000	78	—	—	16099	12452	27551
1862	—	—	—	4192	—	—	—	—	—	4192	4192
1863	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1864	—	—	—	—	2390	463	87	—	—	2353	2853
1865	—	—	—	4086	8074	753	2505	—	—	11418	10418
Bijeen	54656	7056	53605	43526	12381	1298	2592	118079	59750	174799	

Prijzen betaald in de Veilingen, door de N. H. M. in 1865 gehouden.

DATUM.	Fair Dhollera.	Fair Broach	Good Middl. Comptah.	Fair Tinnevelly.	Good fair Japan.	Fair N. O. Ind.
30 Mei.	—	—	42½ à 44	50 à 50½	54½ à 54½	32½ à 36½
11 Aug.	—	—	59½ „ 60½	66½ „ 67½	68½ „ 69½	40 „ 45½
26 Oct.	100 à 103	103 à 107½	91 „ 91½	101 „ 103	109 „ 104½	76½ „ 80½
8 Dec.	94 „ 94½	(BS)	—	91 „ 93	100½ „ 109½	—

De Koffijmarkt. Over het algemeen is het resultaat van dit jaar gunstig te noemen. Het nieuwe veilingssysteem, in 1864 in werking gebragt, heeft in 1865 bewezen in het belang van het gouvernement te zijn, terwijl het ook in het voordeel van de handelaren was, ofschoon voor hen eene nog vrijere wijze van verkoopen, bij voorbeeld elke week of van elke lading, nog wel zoo verkieslijk zou zijn.

Invoeren, afleveringen en voorraad van Koffij in tons op 1 December:

	<i>Invoer in de eerste 11 Maand.</i>			<i>Af. in de eerste 11 Maand.</i>		
	1865.	1864.	1863.	1865.	1864.	1863.
Holland . . .	55935	68038	60438	66897	66532	61812
Londen . . .	44104	36988	37459	42878	37451	35821
Havre . . .	31233	20592	26139	28619	23451	24767
Antwerpen . . .	94771	11688	13227	17851	13869	14155
Hamburg . . .	43550	30750	40400	43550	33750	40150
Totaal . . .	199299	168066	177663	199795	175053	176705
	<i>Voorraad 1 Januarij.</i>			<i>Voorraad 1 December.</i>		
	1865.	1864.	1863.	1865.	1864.	1863.
Holland . . .	28218	25002	23832	17256	26508	22458
Londen . . .	10440	11215	8410	11666	10762	10048
Havre . . .	5822	9586	7337	8436	6727	8709
Antwerpen . . .	1270	3586	2742	2896	1069	1814
Hamburg . . .	5000	5750	5750	10000	2750	6000
Totaal . . .	50750	54803	48071	50254	47816	49029

Bovenstaande cijfers zijn bepaald zeer opmerkelijk; terwijl de voorraad in Holland sedert het begin van het jaar 11000 ton is vermindert, is die op de 4 overige markten grooter geworden, die van Hamburg zelfs het dubbele; en terwijl op geen der 4 overige markten zoo veel werd afgeleverd, als aangevoerd, waren de afleveringen in Holland circa 11000 ton grooter dan de aanvoeren: het beste bewijs dat de voorraad van de andere stapelplaatsen uit vele gemeene ord. soorten bestond, die minder geschikt zijn voor de cons., terwijl het verbruik van goedsmakende soorten toeneemt. Het is daarom te meer te bejammern, dat de aanvoer in de 6 volgende maanden in Holland niet groot genoeg zal zijn, om den handel meer aan te bieden dan het vorige jaar, en dat op Java de oogst van dit jaar weder een tekort van circa 150,000 pic. tegen gemiddeld de overige oogsten oplevert. In Ceylon neemt de cultuur daarentegen weer goed toe, en de laatste oogst beliep 43805 ton, tegen 32632 in 1864, 39375 in 1863, 29256 in 1862, en 30156 in 1861. Voor 1866 verwacht men een even gunstig resultaat als dit jaar. Van Rio Janeiro werden van 1 Julij tot 30 October 16000 balen meer dan in 1864, en 131000 bn. meer dan in 1863 uitgevoerd; n. N.-Amerika gingen in dezelfde tijdruimte 260000 bn. tegen 125000 en 113000 in 1864 en 1863, terwijl naar het noorden van Europa en het kanaal 233000 bn., tegen 269000 en 224000 bn. in 1864 en 1863 verschept werden. Het is opmerkelijk dat de markt te Rio reeds sedert meer dan een half jaar meest ord. en gemeene soorten heeft aangeboden, die minder geschikt zijn voor Europa, terwijl er minder betere kwal. waren. Dit mag ook gedeeltelijk de oorzaak zijn dat de uitvoer naar het noorden van Europa vermindert is. In het geheel zijn de vooruitzichten voor den verderen gang van den koffijhandel gunstig. Lagere prijzen zijn voor goede bruikbare koffij voor langen tijd onwaarschijnlijk geworden. (N. B. G.)

Econ. 1866.

5

UITVOER VAN INLANDSCHE LIJNWADEN NAAR NEDERLANDSCH-INDIË.
— Overzicht van den uitvoer van eenige der voornaamste katoenen fabriekaten, gedurende de jaren 1855—1865.

	1/4 Maddapolliams			3/4 Maddapolliams			6/4 Maddapolliams			7/4 Maddapolliams			8/4 Maddapolliams		
	N. H. M.	Part. II.	Totaal.	N. H. M.	Part. II.	Totaal.	N. H. M.	Part. II.	Totaal.	N. H. M.	Part. II.	Totaal.	N. H. M.	Part. II.	Totaal.
1-30	6 100	20,705	33,808	80 300	108,763	219,063	32 103	211 183	243,283	12,950	42 403	55 411	500	2,030	3 130
1-31	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-32	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-33	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-34	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-35	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-36	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-37	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-38	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-39	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-40	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-41	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-42	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-43	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-44	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-45	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-46	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-47	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-48	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-49	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-50	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030

	1/4 Callicots.			3/4 Callicots.			6/4 Callicots.			7/4 Callicots.			8/4 Callicots.		
	N. H. M.	Part. II.	Totaal.	N. H. M.	Part. II.	Totaal.	N. H. M.	Part. II.	Totaal.	N. H. M.	Part. II.	Totaal.	N. H. M.	Part. II.	Totaal.
1-51	6 100	20,705	33,808	80 300	108,763	219,063	32 103	211 183	243,283	12,950	42 403	55 411	500	2,030	3 130
1-52	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-53	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-54	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-55	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-56	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-57	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-58	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-59	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-60	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030

	Molton Dekens.			Total maddapoll			Total callicots.			Total madd. & callicots.			Total Maddep. Callicots, Drillings en Shirts.		
	N. H. M.	Part. II.	Totaal.	N. H. M.	Part. II.	Totaal.	N. H. M.	Part. II.	Totaal.	N. H. M.	Part. II.	Totaal.	N. H. M.	Part. II.	Totaal.
1-61	6 100	20,705	33,808	80 300	108,763	219,063	32 103	211 183	243,283	12,950	42 403	55 411	500	2,030	3 130
1-62	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-63	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-64	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-65	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-66	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-67	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-68	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-69	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030
1-70	32 361	58,994	91,355	37 030	53 310	85,310	68 350	132,330	137 100	8 330	33,888	41 238	736	9,000	1,030

OPGAVE der hoogste en laagste Coursen van de onder

	Volle jaar 1864.		Jan. 1865.		Febr. 1865.		Maart 1865.		April 1864.		Mei
	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	
Nederl. Cert. W. Sch. 2½ pct.	58½	64½	61½	62½	61½	62½	61½	62½	60½	62½	61½
Dito dito 3 "	70½	76½	72½	73½	71½	73½	72½	73½	72½	72½	72½
Dito dito 4 "	93½	99½	95½	96½	95½	97	95½	96½	94½	96½	95½
Aand. Ned. Bank 4 "	185	130	225	230	229½	230	229	230	230	230	222
Handel.-M. op resc. 4½ "	133½	248	139½	142½	141½	143½	142½	145½	143½	145	144½
Aand. Holl. Spw.-Maats.	108	118½	117	117	—	—	123½	123½	117	122	122½
Leening idem 4½ pct.	97½	101½	99	99½	—	—	99	99	99	99	99½
Dito dito 4 "	—	—	90½	91	91	91	91	91½	—	—	91
Aand. Rijn Spoorweg 4½ "	105	105½	105½	106½	106½	106½	106½	107½	107	107½	107½
Obl. dito 2e Leening 4½ "	97½	101½	99	99½	99½	99½	99½	99½	99½	99½	100
Rijn shares 16 £ gestort f	202	260	256	258	257½	257½	252	255	276	276	269
Rijn shares volgefourn.	257	302	309	315	309	310	308	315	315	340	338
Aand. Centr.-Spw.-Maats.	—	—	80	80½	27	29½	29	30	28½	30	29
Obligatien idem f	—	—	111	112	111½	112½	112½	113½	113½	117	117
Aand. Exp.-Spw.-Maats. .	—	—	81	87	81½	89	89½	93	92	92	93
Credit Deposito Bank . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Alg Maats. v. Haud. en Nijv.	—	—	70	72½	—	—	68	74	68	68½	61
Pandbr. Nat. Hyp. B. 4 pct.	—	—	95½	95½	95½	95½	94½	95½	94½	94½	92
Spanje. Obligatien 2 pct.	39½	47	38½	40½	39	41	40½	41	40	41	37
Dito 3 "	46	53½	46½	49	47	48½	47½	48	46	48	46
Dito Binnenlandsche 3 "	41½	51	40	43½	39½	43	42	43½	42	43½	40½
Portugal. Obligatien 3 "	44½	48	45½	46½	45½	46½	46	46½	46	47	46
Dito 1850/1863 3 "	44½	48	45½	46½	45½	46½	46	46½	46	46½	46
Rust Oul. Hope & Co 1798 5 "	99½	102	94	95½	94	95	94½	95½	94	97	95½
Dito id. 1828/29 5 "	97½	101½	99	99½	99½	100	100	100	100	100	100
Cert. id. 1831/33 5 "	—	—	70	71½	71	73	72½	74	72	73	72
Obl. Stiegl. 5e serie 5 "	68	77½	67	67½	67	68½	68½	69½	68	69	69
Dito 1815, 6e serie 5 "	80½	88	79	80½	80	81	80½	81½	81	83	82
Dito Adm. Londen 3 "	50½	54	51½	52½	51½	52½	51½	53	52	53	53
Dito bij Hope 1860 4½ "	80½	80½	83	84	83	83	82½	84	84	85	84
Leening 1863 5 "	80½	90½	85	86	85	86	85	86½	86	88	88
Dito 1864 5 "	—	—	86	87	87	87	87	90	90	92	92
Certificaten van dito 6 "	44	50	44	45	44	44	44	44	44	45	44
Spoorweg-Aandelen f	180	193	180	187	180	184	183	187	186	189	188
Fraussen. Obl. 1859 5 "	100	104	101	102	101	102	101	102	101	102	101
Oostenryk. Obl. Metall. 5 "	53½	60	57	58	55	59	59	59	59	62	59
Dito Keute Amsterd. 5 "	77	82	79	81	79	80	79	80	78	80	78
Dito Nationale 1854 5 "	60	67	63	65	64	65	64	65	65	66	65
Weener Bank Actien 3 f	739	808	770	841	825	835	829	840	838	869	862
Dito Aand. fl. 250, 1839	342	405	392	416	413	430	421	424	423	437	420
Dito " fl. 250, 1854 4 pct.	218	242	231	236	235	240	235	245	233	240	237
Dito " 500, 1860 5 "	434	508	477	495	492	496	492	504	504	527	499
Dito " 100, 1864 f	—	—	83	90	86½	90	89	94	93	100	91
Aand. Oost. Cr. inst. 1856 fl. 100	121	141	125	131	129	132	132	136	132	135	134
Fr. Oost. Sp. Hope & Co. f	—	—	118	119	119	123	119	125	121	125	121
Turkije. Obl. Binnel. 5 pct	—	—	46	49	45	50	44	51	50	52	46
Equador. Oblig. 1855 1 "	7½	13½	11	11	11	11	11	11	11	12	11
Venezuela. Obligatien 2 "	—	—	17	17	17	18	17	18	16	17	16
Dito 1 "	—	—	9	9	9	9	9	9	9	9	8
Grenada. Obl. Gestemp.	11	14	11	12	11	12	11	12	12	13	11
Dito 2 "	24	30	23	26	26	27	27	28	26	27	28
Dito Gestempelde 1 "	6	8	6	6	6	6	6	6	6	7	6
Mexico. Obligatien 3 "	24	65	26	27	25	27	26	26	24	26	22
N.-Amerika. Ver. Staten 5 "	—	—	44	51	48	54	50	54	54	64	60
Dito dito 6 "	—	—	46	53	51	56	52	59	58	70	66
Dito dito 1882 6 "	—	—	45	52	50	56	57	58	58	71	67
Griek. Obl. Geld. 1825 5 "	19½	25½	22	23	20	23	19	20	19	20	17
Cours v. A. Geld. Belceening	4	7	4	4	4	5	4	4	4	4	4
Prolongatie	8	8	4	5	4	6	4	5	4	5	3
Disconto	4	7	4	5	4	4	3	4	3	3	3

865	Julij 1865.		Aug. 1865.		Sept. 1865.		Oct. 1865.		Nov. 1865.		Dec. 1865.		Volle Jaar 1865.	
Uysic COURS	Laagste COURS	Hoogste COURS	Laagste COURS	Hoogste COURS	Laagste COURS	Hoogste COURS	Laagste COURS	Hoogste COURS	Laagste COURS	Hoogste COURS	Laagste COURS	Hoogste COURS	Laagste COURS	Hoogste COURS
62½	62	63½	61½	62½	61	62½	60½	61	60½	61½	60½	61½	60½	61½
73½	72½	74½	72½	73½	7½	73½	71½	72	70½	71½	70½	71½	70½	71½
98½	96½	98½	96	97½	94½	97½	94½	96	93½	95½	94½	95½	93½	98½
143	140	143	132½	133	130½	130½	126	130	130	130	129	130½	117	133
147	140	148½	132½	133	130½	130½	126	130	130	130	129	130½	117	133
99½	99½	99½	99½	99½	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90
91½	90½	90½	90½	90½	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90
100½	110½	111	112½	113	111½	112½	110½	112	110½	110½	110	110½	105½	113
27½	270	271½	273	272½	273	287½	—	—	—	—	—	—	99	100½
339	334	340	336	338	340	352	350	357	358	360	348	361	309	361
37½	35	37	34	35	34	31½	31	33	32	32½	30	30	30	41
125½	121	124	123½	124½	123	124½	121	123½	122	125½	122	125½	111	126
92	91	91½	90	91	90	90½	90	90½	90	90	90	90	92	90
—	100	100	100	100	106	107	—	—	100	101½	101½	101½	100	107
—	61	64	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	61	70
93½	92½	93	92	93½	93½	93½	93½	93½	94	94	94	94	92	95½
40½	39½	40½	39½	39½	39	40	37½	39½	38½	38½	38½	37½	38½	41½
48½	48	49½	47½	48	47½	47½	45½	45½	44	44½	43½	43½	43½	48½
41½	39½	41½	39½	41	38½	40½	37	39½	38½	38½	38½	38½	38½	43½
47½	46½	47½	46½	47	45½	46½	44½	45½	44½	44½	44½	44½	44½	47½
47½	46½	47½	46½	47	45½	46½	44½	45½	44½	44½	44½	44½	44½	47½
99	98½	99½	97½	99½	98½	100	97½	98½	96½	98½	97½	98½	94	100
100½	100	100½	100½	100½	100	101	100½	100½	100½	100½	99½	100½	99	101
73½	73½	73½	73½	73½	71	73½	71	72½	72½	72	71½	72½	70	74
71½	69½	72½	70½	70½	67½	67½	69	67	68½	68½	67½	67½	67	71½
86½	84½	86½	84½	85½	82½	85	81½	83	81	83	81	81	79½	86½
55½	55½	56½	55½	56	54½	55½	52½	54½	52½	53½	52½	53½	51	56½
88½	87½	88	87½	88	85½	88	84½	85½	84	85½	85	87½	85	88½
90½	89½	90½	89½	90½	88½	91½	87	88½	85	88½	86½	88½	85½	91½
96	95	9½	95½	96½	94½	97	93½	95	94	95	93½	95	96	97½
45½	46	46½	45½	46½	44	45½	42½	44½	43	44½	42½	43½	44	46½
194½	190½	193½	190½	192	185½	192½	188½	191½	190	192	190	192½	180	198½
102	101	102½	101½	101½	101½	101½	100	102	—	—	101½	101½	101½	102½
61½	59½	61	58½	60½	57½	59½	50½	58½	55½	57½	55	56½	55	62½
80	79	80½	79½	80½	78½	80½	78	79½	78½	79½	78½	79½	78½	80½
65½	63½	65½	63½	64½	61½	63½	60	61½	58½	61½	57½	59½	57½	65½
865	849	859	833	850	830	845	830	846	830	848	840	850	770	870
392	388	395	388	392	385	390	380	385	374	381½	388	388	374	437
240	230	235	229½	232	227	230½	228	230	225	230	228	227	228	245
504½	492	505	481	497	478	487	463	483	456	472	469	474	472	527
95½	86½	89	85	88½	84	85½	81½	82	82	85	85	87	82	100
136½	131	138	130½	132	131½	133	125	128½	126	127	128	126	125	136½
122½	121½	125½	124	126½	119½	121½	118½	120½	118½	119½	117	121	117	126½
49½	47½	48½	46	48½	46½	47½	43½	46½	40½	41½	—	—	40½	52½
11½	—	—	10½	10½	11½	11½	11	11½	11½	12	11½	11½	10½	12½
16½	16½	17½	15½	16½	16	17	15	15½	14½	15½	13½	15½	13½	18½
8½	8½	9½	8½	8½	8½	8½	8½	8½	7½	7½	7½	7½	7½	9½
12	11½	11½	11½	11½	12½	12½	13½	14½	14	15½	14	14½	11½	15½
29½	28½	29½	28½	28½	29½	32½	29½	31	30½	31½	29½	30½	25½	32½
6½	6½	6½	6½	6½	7	8	7½	7½	7½	8	7½	7½	8	8
24½	23½	24½	22½	23½	23½	24½	24½	26	24½	25½	22½	24½	22½	27½
71	64	69½	63½	66	63½	66	62½	66	62½	68½	61½	65	44	71
79	72½	76½	73½	73½	71½	73½	68½	72½	68½	69½	68	71	46	79
78½	71½	77½	70½	73	70½	73½	69½	72½	67½	69½	66½	70½	45½	78½
—	20	21½	19½	20½	19½	20½	17½	18½	—	—	12½	15½	12½	23½
4	3	3½	3½	3½	3½	4	4	5	5	6	6	6	8	7
5	2½	5	3½	4½	3½	4½	5	6	6	8½	6½	9	2½	9
8½	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8

OVERZIGT sedert 1848. — Stand op ult. Maart (sluiting boekjaar.)

ult. Maart.	saldo's r.c.	oml. bb.	m. en muntm.	ult. Maart.	saldo's r.c.	oml. bb.	m. en muntm.
1848	7 ¹ m.	87 ³	85 ⁹	1856	14 ⁶	91 ²	75
1849	14 ⁴	44 ⁴	66	1857	9 ¹	80 ⁷	70
1850	16 ⁶	48 ⁷	71 ¹	1858	11	76	70 ⁴
1851	20 ⁶	20 ⁸	72	1859	30 ³	86 ⁸	107
1852	24 ⁷	67 ³	93 ³	1860	22 ⁴	98 ⁵	99 ⁶
1853	26 ⁷	77 ⁵	101 ³	1861	20 ¹	103 ⁶	104 ⁴
1854	22 ²	93 ⁸	100 ²	1862	29 ³	94 ⁶	85 ⁴
1855	15 ⁹	95 ⁵	102 ¹	1863	48 ⁵	99 ⁴	114 ¹
				1864	89 ²	105 ³	91 ⁶

VERGELIJKENDE OPGAVE der Nederl. Bank (saldo's van rek. cour., omlopende bankbilj. en munt en muntmateriaal) in millioentallen guldens.

	1864.					1865.			
	saldo's omloop.		munt en			saldo's omloop		munt en	
	r. c.	bankb.	muntm.	Glob. bedrag.		r. c.	bankb.	muntm.	Glob. bedrag.
				disc. beleen.					disc. beleen.
9 Mei	31 ⁴	119 ³	86 ³	53 ⁹ 27 ¹	9 Jan.	34 ⁷	101 ⁶	79 ⁶	45 ⁶ 31 ²
13 Junij	33 ¹	105 ⁹	83 ⁹	43 ⁵ 28 ⁴	6 Febr.	30 ⁹	102 ⁴	83 ⁶	40 ⁷ 25 ²
11 Julij	29 ⁶	103 ³	79 ⁷	42 ³ 30 ⁷	6 Maart	27 ³	102 ⁶	86 ⁹	36 ¹ 26 ⁴
15 Aug.	28 ⁴	104 ³	77 ⁶	42 ⁸ 29 ⁵	10 April	24 ⁸	105 ⁸	88 ⁸	35 ¹ 36 ³
19 Sept.	32 ⁴	99 ⁶	72 ⁵	45 ¹ 31 ⁶	15 Mei	25 ¹	114 ¹	94 ³	38 26 ⁸
15 Oct.	35 ⁶	100 ¹	70 ⁵	50 ⁹ 32 ⁹	19 Junij	26 ⁹	115 ⁶	93 ¹	35 ⁵ 25 ³
15 Nov.	36 ⁴	104 ²	73 ¹	53 ⁵ 31 ³	17 Julij	24 ¹	119 ¹	94 ¹	35 ⁴ 30 ²
13 Dec.	88 ⁵	74 ⁹	99	49 ⁷ 31 ¹	7 Aug.	27 ¹	115 ⁹	92 ⁷	35 ³ 31 ⁶
					4 Sept.	24 ³	114 ³	88 ⁵	39 ⁶ 31 ³
					9 Oct.	30 ⁹	120 ⁸	84 ⁵	48 ¹ 36 ¹
					13 Nov.	37 ⁴	116 ⁴	78 ¹	52 ⁶ 40 ⁵
					11 Dec.	46 ⁶	107 ³	76 ⁶	52 ⁶ 42 ⁴

1866.

	saldo's r. c.	omloop bankb.	munt en muntm.	Glob. bedrag.
				disc. beleen.
8 Jan.	42 ⁶	109 ⁸	76 ³	62 ¹ 42 ³
15 "	41 ²	109 ⁸	76 ⁶	60 41 ⁵

NR Volgens de bepalingen der nieuwe Bankwet geschiedt thans wekelijksche publicering oemer verkorte balans Wij vervolgen met die cijfers, onze maandelijksche opgaven. De cijfers der disconto- en beleenings-rekening worden thans afzonderlijk opgegeven, terwijl wij vroeger het gezamenlijk bedrag dier operatiën uit de overige cijfers opmaakten.

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERIGTEN.

Misbruik van de nieuwe regeling der grondlasten. Men leest in de *Staatscourant*: „Er schijnen onjuiste geruchten te loopen over het hooger bedrag, dat men in dit en volgende jaren tengevolge der wet van 7 Julij 1865 aan grondlasten zal moeten betalen, en hiervan schijnen sommigen, tot opdrijving van huishuren misbruik te maken.

„Intusschen is die verhooging zeer gering. Het rijk heeft van de 21½ opercenten op de grondbelasting der gebouwde eigendommen, die het vroeger te zijnen behoeve hief, afgezien, en daarentegen aan de gemeentebesturen vrijheid gegeven om 25 opercenten meer dan vroeger te heffen. De provinciale opercenten op die belasting zijn dit jaar in Zuidholland en Overijssel met ¼ verminderd, en in Zeeland en Friesland met 1 vermeerderd.

„Voor elke honderd gulden, die men vroeger aan grondlasten voor gebouwde eigendommen betaalde, kan dus de verhooging in Zuidholland en Overijssel niet meer dan drie gulden, en Zeeland en Friesland niet meer dan vier gulden vijftig cents, en in de overige provinciën niet meer dan drie gulden vijftig cents bedragen.” — De *N. R. Ct* maakt hierop de opmerking dat deze opgave niet volkomen juist is. Dat is ook zoo, in zoverre het berigt *Staatscourant* bedoelde, en had kunnen zeggen: „voor elke 100 gulden hoofdsom der grondbelasting” enz. Het is in elk geval goed, duidelijk te doen uitkomen dat men, zelfs in het allerergste geval, het geldelijk bedrag dat men aan grondlasten betaalde, met slechts ca 2 pCt. zal zien vermeerderen en niet eens met 3½ percent!

Immers men betaalde in 1865 hoogstens: 21½ opercenten ten behoeve van het rijk, 4 voor de provincie, 15 voor de gemeente en 2 buitengewoon, te zamen 42½ opercenten, makende met 100 hoofdsom f 142.50. In 1866 kan worden geheven: Voor het rijk geen opercenten, voor de provincie 4, voor de gemeente 40 en buitengewoon 1½; te zamen 45½, makende met 100 hoofd-

som, te zamen f 145.50. Men betaalt dientengevolge op de f 142.50 reene verhooging van f 3, dus, *geldelijk*, circa $2\frac{1}{10}$ percent meer.

Handels-statistiek over 1864. De omvang van den Nederlandschen handel over 1864 wordt in de onlangs verschenen *Statistiek voor Handel en Scheepvaart* medegedeeld. Met bijvoeging van vorige jaren, sedert den aanvang dezer regeerings uitgave, vindt men in millioentallen guldens:

	Algemeene Invoer.	Invoer tot verbruik.	Algemeene uitvoer.	Uitvoer uit vrij verkeer.	Doorvoer.
1846	f 255 m.	f 162 m.	f 210 m.	f 118 m.	f 92
1847	260	169	209	126	82
1848	254	181	192	124	67
1849	275	180	217	127	89
1850	234	188	230	137	92
1851	303	200	242	144	98
1852	322	205	272	157	115
1853	321	204	272	154	118
1854	356	244	303	193	115
1855	342	249	314	217	96
1856	411	294	333	225	112
1857	413	300	343	231	112
1858	416	312	331	231	100
1859	399	288	356	242	114
1860	452	316	389	251	137
1861	469	335	401	273	127
1862	445	329	381	253	127
1863	442	351	374	287	87
1864	474	330	433	344	89

De waarde van den Algemeenen Invoer over 1864 is dus toegenomen met ruim 7 pCt., de Invoer tot Verbruik met ruim 8 pCt., de Algemeene Uitvoer met bijna 16 pCt., Uitvoer uit het vrije verkeer met ruim 19 pCt., de Doorvoer met ruim 12 pCt.

Het lijvig folio deel dezer statistiek bevat, als gewoonlijk, een uitvoerig voorbericht, waaruit ons o. a. blijkt dat tot de vermeerdering van de invoerwaarde hebben bijgedragen: *koffij* ruim f 5 m. meer, *steenkolen* bijna f 4 m. meer, *manufacturen* ruim f 6 m. meer, *tin* ca. f $2\frac{1}{2}$ m., *saad* ca. f $2\frac{1}{2}$ m. meer, *ijzerwerk* bijna f 2 m. meer.

Van uitvoer-artikelen werd o. a. meer uitgevoerd: *boter* ca. f $1\frac{1}{2}$ millioen meer; *ruw ijzer* ca. f $4\frac{1}{2}$ m.; *ijzerwerk* ca. $2\frac{1}{2}$ millioen meer; *slagvee* ca. $4\frac{1}{2}$ meer; *olas* ca. f 6 m.; *geraff. suiker* ca. $1\frac{1}{2}$ m. meer.

De opgaven nopens de *accijnsen* aan het slot der verzameling, zijn thans gaandeweg ingekrompen tot één staatje van veraccijnsd slagvee, waaruit ons blijkt, dat in 1864 zijn veraccijnsd 177.067 stuks rundvee, ter ver-

eenigde waarde van f 13.058.096 of f 73.74 gemiddeld per stuk; alsmede 112.099 kalveren, ter ver. waarde van f 2.040.390 of f 18.20 gemiddeld per stuk. Hopen wij dat ook deze accijns-statistiek weldra niet meer zal kunnen geleverd worden.

Landverhuizing. Uit het jaarlijksch rapport betreffende het aantal personen, die in den loop van 1865 uit Liverpool als landverhuizers in zee zijn gegaan, blijkt, dat onder contrôle der regering zijn vertrokken: naar de Vereenigde Staten 264 schepen met 94,444, naar Canada 32 schepen met 8684, naar Nieuw-Zuid-Wallis 2 schepen met 2187, naar Queensland 6 schepen met 2242, naar Victoria 25 schepen met 6622 en naar Zuid-Amerika 3 schepen met 294 landverhuizers. In het geheel waren daarbij 6460 passagiers der eerste en 107,147 der tweede klasse, onder welke laatste zich bevonden 31.819 Engelschen, 3051 Schotten, 49,401 Ieren en 22,576 van andere rijken. Bovendien vertrokken er 202 particuliere schepen met 7339 passagiers. Het totaal landverhuizers bedroeg dus 121,046, tegen 125,445 in 1864, dus over 1865 een getal van 4399 minder.

— De jaarlijksche verhouding der sterfgevallen in sommige groote steden van Engeland is als volgt: Over het geheele land is de verhouding der sterfte tot het cijfer der bevolking 31. Te Londen 28. te Liverpool 47, Manchester 37, Salford 33, Birmingham 32, Leeds 35, Bristol 34 en Hull 27, alles per duizend zielen. Hieruit blijkt, dat te Londen, waar eenige jaren geleden de gemiddelde sterfte veel hooger was dan het gemiddelde cijfer over het geheele rijk, thans beneden dat getal is gekomen. Men schrijft dit toe aan de groote zorg die aan de saniteitsmaatregelen is besteed. Daaronder behoort in de eerste plaats te worden genoemd de betere riolering van sommige gedeelten der stad en de betere afvoer der faecale stoffen, door welke het water vroeger als verpest was. De enorme sommen daaraan besteed, zijn niet te vergeefs uitgegeven. Vooral wordt het stuiten van vele epidemiën daaraan toegeschreven, dat de waterleidingen thaus behoorlijk voorzien zijn van zuiver water. Met het oog op vele andere steden kan men hieruit eene nuttige les trekken, die, hoewel niet nieuw, daarom toch wel in herinnering mag worden gebracht. De zeer groote betrekkelijke sterfte te Liverpool wordt beschouwd als een gevolg der vele fabrieken, onder welke bevolking de dood steeds grootere verwoestingen aanrigt dan ergens elders. Betere ventilatie dan in vroegere jaren, bij de zorg voor behoorlijke voeding en zindelijkheid in de localen, werken evenwel ook aldaar reeds gunstig.

N. B. C.

Vee-fokken. Reeds meermalen maakten wij melding van de hooge prijzen voor fokvee in Engeland besteed, en menig veehouder die gewoon is te fokken, zal zeker wel eens nagerekend hebben hoeveel meer voordeel zijn boerderij zou kunnen geven, ja hoe hij een rijk man zou kunnen worden, als hij prijzen daarvoor kon maken, die maar eenigzins die ongelooftlijk hooge cijfers naderden.

Men denkt daarbij echter al spoedig, dat met ons gewone vee daar niet van komen kan, en dat men reeds een heele baas is, als men maar wat meer als zijn buurman, of den hoogsten prijs op de najaarsmarkt weet te maken. En toch is dat zoo niet. Elk veeras bezit de eigenschap om tot veel grooter volkomenheid te worden gebracht, dan dat hetwelk met de gewone zorgen, bijna zou men kunnen zeggen zorgeloosheid, wordt groot gebracht, en iemand, die de gaaf van vee-fokken bezit en een erkenden naam als zoodanig weet te verkrijgen, kan er staat op maken, dat hij het zoover zal kunnen brengen, dat zijn fokvee het dubbele en drievoudige waard is van het gros van het vee, dat voor fokvee wordt verkocht.

Ziehier daarvan een voorbeeld uit den vreemde, — niet uit Engeland, waar het vee fokken sinds langen tijd op groote hoogte staat, — maar uit Frankrijk, waar men, even als bij ons, tot voor korten tijd tusschen stieren of koeijen van hetzelfde ras zeer weinig onderscheid in prijs maakte, en niet ligt gezind was voor wat puiks veel boven de gewone marktwaarde te betalen.

De heer de Bouillé wijdde zich sedert 1837 aan den landbouw op zijne boerderij „de Villars”, ruim 100 bunders groot, in het departement Nièvre, nabij de stad Nevers. Het is een rijke weidestreek, waar men het rundvee-ras van Charolais vindt, zeer voor de vetweiding geschikt, en dat met het Hollandsche rundvee veel overeenkomst heeft.

Reeds terstond zag hij in, dat dit ras nog veel veredeld kon worden, en besloot hij op zijne hoeve zich op het voortbrengen van puik fokvee toe te leggen. Aanvankelijk was hij niet gelukkig, want in 1841 verloor hij een groot deel van zijn stal door de longziekte. Hij liet zich echter niet ontmoedigen, en weldra begon het vee, dat zijn stal verliet, een goeden naam te verkrijgen.

Sinds 1843 behoefde hij geen stierkalf meer te laten snijden; 220 stieren en 150 vaarzen werden door hem verkocht niet alleen in Frankrijk, maar zelfs naar het buitenland. De uitstekende eigenschappen van zijn vee worden zoo zeer geschat, dat enkele stieren tot met f 1000 zijn betaald geworden, en dat was nu geen vreemd vee, waarvoor liefhebbers een modeprijs betalen, maar vee van hetzelfde ras als overal in den omtrek, waar men dus ook voor de gewone prijzen van f 100 à f 200 ruimschoots zijn gading vinden kan.

In 1864 waren de gewone prijzen: voor een stierkalf van twee maanden f 500; voor een vaarskalf van dien leeftijd f 200; voor een schot of

jonge koe f 450. Jaarlijks worden er ongeveer 24 stuks fokvee verkocht. In dit jaar bestond de eigen stal uit 3 stieren, 30 koeijen, 19 vaarzen en 29 kalveren; op een stier na, allen van eigen fokkerij.

Het is door eene juiste keuze van zijne fokdieren, dat de heer Bouillé zijn vee tot die volkomenheid heeft gebragt. Zijn beste vee verkreeg hij door paring in naauwe bloedverwantschap, hetgeen echter slechts met omzigtigheid werd toegepast, daar de uitkomsten zeer verschillend waren, en men daarbij dan eens een zeer voortreffelijk, en dan weder een zeer middelmatig dier verkreeg.

De kalveren krijgen al de melk hunner moeders; zoodra zij kunnen vreten, geeft men ze gesneden groenvoeder, gebroeiide wortelgewassen en raapkoeken, en somwijlen wat garstemeel.

De koeijen die de kalveren zogen, worden ruim maar niet zwaar gevoed; het jonge vee gaat de zes zomermaanden in de weide; maar de koeijen staan gedurende negen maanden op stal; alleen bij groote hitte drijft men ze des nachts buiten. Elke maand weegt men het vee; het oog ziet veel, maar de weegsohaal juist, en snelle groei en ontwikkeling leveren het beste kenmerk voor voordeel gevend vee, vooral waar vetmesten de hoofdzaak is.

Buitengewone zaken zijn het dus niet; ieder kent ze. Een goed vee-fokkers oog om aan de meest geschikte koe de best geëigende stier te geven, ruime voeding en goede verpleging van de eerste jeugd af aan; daarmede kan elk veehouder van goed vee uitstekend vee fokken, dat de stal tot een goudmijn maakt. *(Weekblad v. Haarlemmermeer.)*

De Haarlemsche Bankvereeniging. Wij vestigen de aandacht onzer lezers op de navolgende bijzonderheden, getrokken uit eene circulaire, die onlangs algemeen verspreid werd. De Haarlemsche Bankvereeniging tracht eene bescheiden doch zeer nuttige plaats in te nemen in de reeks van crediet-ins'ellingen die in de laatste jaren bij ons te lande zijn opgerigt. Wij willen hier alleen kortelijk opmerkzaam maken op de voordeelen, welke door het hier toegepaste Schotsche stelsel van rentegenietende dépôts in rekening-courant met beschikking bij kwitantie wordt aangeboden.

De Haarlemsche Bankvereeniging, voor ongeveer anderhalf jaar opgerigt, heeft zich, blijkens de circulaire, onder meerdere verrigtingen, ook ten doel gesteld:

het geldelijk verkeer zooveel mogelijk te vereenvoudigen en weinig kostbaar te maken;

gelegenheid te geven tot eene gemakkelijke wijze van tijdelijke gelbelegging, ook voor kleine sommen en voor korten termijn;

het geven van voorschot onder verschillende vormen.

Gedurende de eerste elf maanden van 1865 werd op dépôtrekening in-

gebracht p. m. f 726,000, wederom uitbetaald p. m. f 582,000; het aantal der dépotrekeningen bedraagt ruim twee honderd en vijftig.

De interest, welke voor de tertond opeischbare déposito's vergoed werd, bedroeg 3 tot 5 pCt. naar den stand der geldmarkt; voor gelden voor bepaalden tijd geplaatst, werd de volle koers van prolongatie, zonder korting, uitgekeerd, en dus dikwerf zeer hooge interest, tot 8 pCt. toe, genoten.

Het in dépot geven van gelden zal echter nog aanzienlijk kunnen toenemen, wanneer meer algemeen door handelaars, winkeliers en particulieren het voordeel en het gemak wordt erkend om de gelden, die zij voor hunne gewone betalingen noodig hebben, bij de Bankvereniging in dépot te brengen, en die betalingen te verrigten door het afgeven van kwitantien van beschikking over deze gedeponeerde gelden.

Deze kwitantien of kassiersbriefjes zijn zoo ingerigt, dat men daarop het juiste bedrag 't welk men te betalen heeft, kan invullen, en hij, die ze in betaling krijgt, ze niet zelf behoeft te gaan ontvangen, maar die ook weder aan een ander in betaling kan geven, door ze op diens naam te stellen.

Er zijn boekjes verkrijgbaar gesteld, met 30, 40 of 100 dergelijke kwitantien, waarin men tevens aanteekening houden kan van den persoon aan wien men ze afgeeft, en van het bedrag dat men hem betaalt. Wanneer men dus gelden bij de Bankvereniging heeft en zulk een boekje bij zich draagt, kan men elk oogenblik als dit noodig is betalingen verrigten.

Ieder dépotgever kan op die wijze dagelijks tot over drie honderd gulden beschikken, zonder voorafgaande kennisgeving. Bij beschikking over een grooter bedrag behoeft men slechts een paar dagen vooruit daarvan kennis te geven, terwijl dit nog eenvoudiger kan geschieden door op het kassiersbriefje in te vullen, dat dit betaalbaar is na een of meer dagen bij de Bankvereniging te zijn vertoond.

In Engeland en Schotland vooral is het betalen op die wijze zeer algemeen; zelfs particulieren betalen elkander bijna nimmer anders dan met briefjes op hunnen bankier of op de bank, waar zij hunne rekening hebben. Het lastige afpassen en verrekenen met geld wordt daardoor vermeden, en men behoeft niet meer geld in huis te hebben en renteloos te laten liggen, dan voor de zeer kleine dagelijksche betalingen noodig is. Men zendt het geld dat men ontvangt en alle overige geldswaarden, als vervallen coupons, dividendbewijzen, kassiersbriefjes enz. terstond aan de Bank, en wanneer men een wissel of rekening betalen moet, of aan personen, zoowel in als buiten de stad, geld schuldig is, vult men slechts een kassiersbriefje voor het juiste bedrag in en geeft dit in betaling.

Voor gelden, die voor eenigen tijd vast kunnen worden geplaatst, is gelegenheid tot belegging tegen hooger interest, zooals uit het reglement voor de déposito-kas blijkt. Ook groote bedragen worden terstond bij aanbieding tegen den koers van den dag aangenomen.

Voor de op die wijze belegde gelden kan aan de Besturen, welke daartoe door hunne reglementen verplicht zijn, een onderpand van effecten worden gegeven.

De gemeente Haarlem en het Hoogheemraadschap van Rijnland maken b. v. reeds van die gelegenheid gebruik om van hunne kasgelden tijdelijk interest te genieten; een voorbeeld dat voorzeker nog door vele andere corporatiën zou kunnen worden gevolgd.

Voor hen, die in geregelde handelsbetrekking met andere plaatsen zijn en alzoo buiten de stad inkasseeringen en betalingen te verrigten hebben, en papier op het buitenland behoeven of van daar remisen ontvangen, bieden de voorwaarden voor rekening-couranthouders veel gemak en voordeel aan.

Volgen meerdere voordeelen voor de rekening-couranthouders, wat het loon voor inkasseringen, remises enz. betreft.

Spoorwegverkeer. De tegenwoordige zachte winter maakt het vertier in de haven te Almelo, die omstreeks dezen tijd van het jaar gewoonlijk door ijs gesloten is, nog vrij levendig. De vele expeditiën van goederen, die hier naar en van Twenthe plaats vonden, zijn sedert de opening van den spoorweg van Almelo over Hengelo naar Salzbergen nog aanmerkelijk vermeerderd. Door dien weg verbonden aan het Duitsche spoorwegnet, ontvangt onze haven aanzienlijke partijen goederen, waaronder koffij en thee uit Amsterdam voor Hannover, Oldenburg en vele plaatsen in Noord-Duitschland, te wijl belangrijke hoeveelheden handelsartikelen uit die streken, waaronder veel meel uit Rheine, Munster, enz., als het ware dagelijks hier worden aangebragt, om langs het kanaal en verder over de Zuiderzee naar de hoofdstad vervoerd te worden. De directie van de maatschappij tot exploitatie van staatsspoorwegen, die, zoo als bekend is, de exploitatie van den weg van Almelo naar Salzbergen overnam, heeft door vaststelling van een tarief voor regtstreeksch goederen-verkeer tusschen haren spoorweg en die in Hannover gezorgd, dat de goederen, welke hier uit de schepen onmiddellijk op de wagens geladen worden, zonder verdere overpakking hunne bestemming kunnen bereiken, terwijl lage scheepvrachten op Amsterdam om misschien nog andere redenen voor den handel een prikkel te meer schijnen te zijn, om zijne verzendingen langs den waterweg van deze plaats te ontvangen of op den spoorweg te brengen. Men vleit zich dan ook hier, dat, zoodra het meer algemeen bekend wordt, dat een handelsweg vele belangrijke plaatsen van Duitschland met Amsterdam verbindt, de beweging op het station sterk zal toenemen, en Almelo als overladingsplaats nog veel in belangrijkheid zal winnen.

(N. R. Cl.)

Veeziekte. — Volgens de officieele opgaven betreffende de veetyphus in de Provinciën Zuid-Holland en Utrecht, zijn de navolgende aantallen rundvee:

IN DE WEEK. VAN	aange- last.	d.ziekte gestorv.	afge- maakt.	her- steld.	aan 't eind der werk- nog ziek.	SEDERT HET BEGIN DER VEEZIEKTE.				
						tot	aange- last.	aan de ziekte gestorven.	afge- maakt.	her- steld.
1—7 Oct.	764	134	122	92		30 Sept.	3319	1169	674	717
7—14	684	111	116	67		7 Oct.	4084	1421	844	941
14—21	654	169	111	62		14 "	4768	1671	1031	1276
21—28	678	133	133	77		21 "	5420	1887	1153	1509
28—4 Nov.	651	83	158	42		28 "	6093	2121	1361	1752
4—11	983	110	234	76		4 Nov.	6744	2318	1554	1969
11—18	1010	114	223	48		11 "	7725	2505	1893	2209
18—25	1217	112	287	78		18 "	8734	2728	2203	2478
25—2 Dec.	1399	102	331	102		25 "	9950	3006	2678	2791
2—9	1439	142	270	81		2 Dec.	11348	3343	3174	3205
9—16	2464	306	394	142	1622	9 "	12757	3598	3 22	3627
16—23	3114	402	387	232	2093	16 "	15251	4157	4231	4141
23—30	3072	444	379	136	2063	23 "	18365	5007	4972	4894
						30 "	21437	6121	5750	5835
Prov. Utrecht.										
16—23 Dec.	311	92	geene	55	332	23 "	756	229	35	170
23—30	349	165	2	146	367	30 "	1104	394	27	316

HET NIEUWE SYSTEEM VAN KOFFIJVEILINGEN DER NED. HANDELMAATSCHAPPIJ.

Aan de Economist.

Wij zijn in het jaar 1864 met opzet afgeweken van onze gewoonte, om bij onze jaarlijksche statistiek van aanvoeren etc. van koffij (*) eenige beschouwingen te voegen, omdat wij na eene ondervinding van slechts één jaar, geen oordeel wilden vellen over de nieuw ingevoerde wijze van verkoop der Java-koffij bij de N. H. M.

Wij zijn ook om die reden met stilzwijgen voorbijgegaan alle geschriften, hoofdzakelijk in de *Economist* geplaatst, die het tegenwoordig systeem geheel of gedeeltelijk aanprezen.

Nu echter een tijdsverloop van 2 jaren ons over 18 veilingen ondervinding heeft doen verkrijgen, achten wij ons bevoegd tot het uitspreken van onze opinie; daarbij tot punten van uitgang nemende de bijdrage van den heer F. W. C. Blom in de *Economist* van Febr. 1865, en de redevoeringen van dienzelfden heer in de zitting der Tweede Kamer van 2 Dec. 1865.

Het systeem dat gedurende een dertigtal jaren gevegeerd heeft en onloochenbaar aan den koffijhandel in Nederland dat gewenschte overwigt heeft verschaft (*) waarin wij ons zoo lang hebben mogen verheugen, is gevallen onder de afkeuring die verschillende bevoegde en onbevoegde veroordeelaars daarover hebben uitgestort, en die, behalve op holle theorien, ook gebaseerd was op de meening dat het systeem niet meer aan de eischen van den dag beantwoordde.

Van onze zijde hebben wij in der tijd niet geschroomd openhartig de bezwaren bloot te leggen, die onzes inziens daaraan kleefden.

Een verkoop-systeem, zal het ten allen tijde aan den verkooper coulanten verkoop verzekeren, moet dunkt ons, gelegenheid geven tot ontwikkeling aan:

den groothandel;

(*) Bij dit artikel, van de heeren Joosten en Cie., vergelijkte men ook het naschrift der redactie, pag. 90.

den kleinhandel of tusschenhandel, en den ondernemingsgeest (wel te onderscheiden van de zuivere of eigenlijke speculatie).

Nu kwam het ons voor dat de inrigting van het oude systeem aan dien eisch niet voldeed, en daarom namen wij nu 6 jaren geleden de vrijheid eene wijze van verkoop voor te stellen, die naar onze overtuiging aan de meeste bezwaren te gemoet kwam.

Die bezwaren tegen het oude systeem meenden wij te moeten vinden in:

Verlamming van de veerkracht van het artikel, daar de grootste handelaar met den kleinsten winkelier hier en in het buitenland gelijk stond.

Het nadeelige van het bekend zijn der vaste veilingsprijzen, daar die bekendheid winstbehaling en daardoor omzettingen tegenhield, en nog daarenboven een soort van oneer wierp op dengenen, die ten gevolge van veranderd inzicht omtrent het artikel zou willen verkoopen;

en eindelijk daarin dat concurrerende markten in onze stabiliteit gereede aanleiding vinden om met hunne soorten de hand te ligten. (*)

Anderen (†) voegden daarbij:

De versterking van de geldcirculatie door de groote bedragen der veilingen;

en het nadeelige voor den verkoper van het bijeenvoegen van vele gelijksortige koffij's onder een nummer. (§)

Het kwam en komt ons nog voor, dat eene wijze van verkoop, waarbij de aanvoerder of aanvoerders, naar mate van de aankomst der ladingen, zonder eenige kunstmatigheid hunne koffij aan de markt brengen, de eenige natuurlijke wijze mag heeten.

Wij begroeten voor deze consideratie, eenen bondgenoot in den heer F. W. C. Blom, waar Z.Ed., in *de Economist* van Febr. 1866, bl. 57, reg. 13 v. b. en volg. zegt:

„Om de bezwaren, door de praktijk aan het licht gebracht, weg te nemen, diende er voor het veroordeelde systeem een ander in, de plaats te worden gesteld, en dan lag het voor de hand, dat men in de allereerste plaats trachten moest eenen gekunstelden, toestand tot eenen zoo natuurlijk mogelijken terug te brengen.

(*) Vergelijk onze: *Bedenkingen over de Koffijveilingen*, No. 1860.

(†) Vergelijk *Beschouwingen* enz., door F. W. C. Blom, 1853.

(§) Wij bespreken die beide punten hieronder.

„Men behoefde daartoe slechts het oog te slaan zoowel op de lessen „der wetenschap, als op hetgeen op andere groote handelsmarkten „plaats had: daar werden koffij en alle andere artikelen voortdurend „aan de markt gebragt en niet systematisch opgezouten, om ze op „gezette tijden, slechts een paar malen 's jaars in veiling te brengen. „Daar in den vreemde en bij ons bij den particulieren handel was „evenwel ieder aanvoerder geheel zijn eigen meester, en kan zijne „goederen aan de markt brengen of terughouden, al naar zijn be- „lang dit medebrengt.

„Dit kan nu echter ten onzent bij de maatschappij-veilingen niet „zoo worden toegepast; het gouvernement, dat nu eenmaal planter „en koopman is, kan niet op volkomen gelijke wijze als een par- „ticulier koopman handelen, zonder in tal van moeilijkheden te „geraken, en zich aan het verwijt van willekeur bloot te stellen.”

Tot dusver de heer Blom.

Wij kunnen ons voor een goed deel met bovenstaande beschon- wing vereenigen, maar komen tot een groot verschil in de toepassing.

De heer Blom meent, dat maandelijksche veilingen het hulp- middel moeten zijn, om den volgens zijn denkbeeld, niet toepas- selijken natuurlijken toestand, meest nabij te komen, en het is daarin, dat wij met dien heer verschillen.

Wij gaven in 1860 als onze meening te kennen, dat wij van 4, 5 of meer veilingen, op de oude leest geschoeid, geene verbetering verwachten, daar wij dan eene vermeerdering te gemoet zagen van de bezwaren van het oude systeem.

Die bezwaren: gebrek aan tusschenhandel, gebrek aan onderne- mingsgeest, door den verlamdenden invloed der vaste veilings- prijzen, die de natuurlijke veerkracht van het artikel braken, konden onmogelijk door vermeerdering van veilingen worden weg- genomen, daar bijv. maandelijksche veilingen den tusschenhandel onmogelijk *moesten* maken (en ook finaal onmogelijk *hebben* gemaakt), daardoor alléén in de veilingen zelve fluctuatien konden te weeg brengen en door de gedurige herhaling eenerzijds en het kleine quantum anderzijds de belangstelling van het buitenland noodwendig *morsten* verminderen (en ook zeer sterk *hebben* verminderd.)

Wij behoeven nauwelijks te zeggen, dat men bij verstandige kooplieden onmogelijk ondernemings- of speculatiegeest kan aan- treffen voor een artikel, dat zoodanig, door éénen aanvoerder, op lang vooraf bekende tijden, bij vooraf bepaalde quantum, in het openbaar wordt aan de markt gebragt.

In 1860 voorspelden wij; in 1865 constateeren wij.

In 1863 troffen wij eenen bondgenootaan in eenen geachten voor-
namen handelaar hier ter stede, die de aanstaande toen nog on-
bekende wijze van verandering in het veilinga-systeem, in een
circulaire besprekende, zeide:

„Een systeem van meer veilingen zal ons alligt een deel der
„verkeerdheden teruggeven, die wij trachten te ontgaan.

„Met het denkbeeld van eenen verkoop bij ladingen verbindt zich
„aanvankelijk een gevoel van rusteloosheid. Men zal zich niet kun-
„nen vrijwaren voor de bezorgdheid, dat de prijzen er onder zullen
„lijden. Maar een juist beginsel leidt eindelijk toch tot groote uit-
„komsten.”

Volkomen waar; maar juist daarom zijn wij het oneens met den
heer Blom, dat verkoop maandelijks op de wijze zoo als thans ge-
schiedt, de eenige weg zou zijn, die voor de Regering het naast
aan den natuurlijken grensde. Wij hebben in maandelijksche vei-
lingen nooit een juist beginsel gezien en konden dus ook geene
groote uitkomsten verwachten.

De heer Blom beweert t. a. p. verder, dat de uitkomsten der
maandelijksche veilingen in 1864 voor de Regering gunstig zijn
geweest:

1°. In de prijzen.

2°. In ondergeschikte punten.

Wij zijn van een lijnregt tegenovergesteld gevoelen. De eerste
veiling in Maart 1864 gehouden, na een stilstand van c. 6 maanden
was groot 80 000 balen; wat wonder dat de consumtie zich in die
veiling à tout prix moest voorzien en dus den prijs tot 46 c. dreef.
En toch was die prijs nog maar gelijk aan dien van September
1863, en volkomen geregvaardigd door de vooruitzigten van het
te veilen quantum over 1864. De prijs is na Februarij successi-
velijk teruggelooopen tot op 40½ c. in September en wanneer men
nu de volgende cijfers vergelijkt

1864.	Afleveringen.	Prijs v. goed ord.	Disconto.
Maart	86,430 Bn.	46 c.	4. 5½ pCt.
April	78,297 "	45	4. 6 "
Mei	65,296 "	44	4½. 6 "
Junij	97,372 "	43	4½. 6 "
Julij	83,034 "	42	3½. 5 "
Augustus	81,419 "	42	5. 5½ "
September	107,717 "	40½	5. 6 "
October	92,428 "	41½	6½. 8 "
November	89,983 "	46	6. 8 "

dan wagen wij niets door te beweren, dat de loop der prijzen ge-
heel onafhankelijk is geweest van de buitenlandsche politiek en de

geldmarkt, maar alleen werd geïnfluenceerd door de nieuwe wijze van veilen, terwijl de betere stemming die een herstel der prijzen op de werkelijke waarde in het leven riep gebaseerd was op een vooruitzicht van veel kleiner aanvoeren in 1865, die dan ook

258,000 balen minder 1862

120,000 " " 1863

318,000 " " 1864 bleven.

In 1865 waren de buitenlandsche omstandigheden vredelievender en nu was de toestand aldus:

	Afleveringen.	Prijs v. goed ord.	Disconto.
Februarij	87,937 Bn.	45½ c.	4 pCt.
Maart	103,738 "	45	4 "
April	73,333 "	44	3½ "
Mei	95,176 "	44½ 45	3½ "
Junij	77,296 "	45½	3½ "
Augustus	62,877 "	45	3 "
September	83,854 "	44½	3 "
October	88,454 "	44½ 45	4 "
November	93,470 "	45½	6 7 "

In beide jaren waren de willigste veilingen Maart 1864, October en vooral November 1864, Februarij, Junij en November 1865, omdat de veilingen van Maart en Februarij na eenen stilstand werden gehouden, de veilingen van November 1864, Junij en November 1865 in de behoefte van resp. 3, 2, 3 maanden moesten voorzien, en October 1864, het in November te veilen quantum reeds was bekend en verzekering gegeven dat voor Februarij 1865 geene andere koffij door de Maatschappij zou worden aangeboden, terwijl eindelijk November 1864 een herstel bragt in de prijzen die op een zoo laag standpunt stonden dat het door geene enkele aanleiding uit het artikel zelve was geregtvaardigd.

De veilingen tussehen die uitersten in liepen meest zeer ongeanimeerd en in eerder flauwe stemming af; en hoewel zich nu in 1865 niet herhaalde de voortdurende daling in 1864, zoo was toch de doorsneeprijs nog ruim 1 c. onder den herstelden prijs in November 1864 en dat ondanks de gunstige statistiek.

Men verlieze daarbij niet uit het oog dat in 1863 de politieke omstandigheden evenmin als de geldmarkt zoo bijzonder gunstig waren (het tegendeel is waar),

en dat bij veilingen van 826 Bn. in 1863

" 834 " " 1864

" 852 " " 1865

de in 1863 betaalde doorsneeprijs voor goed ord. het hoogste is geweest.

Zoolang nu, dank? zij de onvoldoende productie op Java, de aanvoeren of het veilings-quantum maar even toereikend zijn voor de consumtie, of daaronder blijven, zullen de prijzen nooit zó laag kunnen vallen, dat het gezondste artikel aan de beurs, de koffij, door de wijze van veilen, geheel wordt gedeprecieerd, maar wij durven gerust beweren dat de doorsneeprijzen van 1864 en 1865 zijn gebleven onder de werkelijke waarde, en dat die waarde is uitgedrukt door de prijzen betaald in die veilingen, waarin de handel verademd was, of verademing te gemoet zag.

Hetgeen nu in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, zitting van 2 December 1865, door den heer Blom is gesproken omtrent de gunstige resultaten der veilingen, berust eensdeels op de persoonlijke overtuiging van dien heer, en anderdeels op een argument, dat ons in den mond van eenen koopman verwonderde, en ook, zoo wij ons vleijen, gemakkelijk door ons kan worden wederlegd.

Wij bedoelen: dat het groote verschil in prijs tusschen Java en Brazil koffij „een zeer afdoend bewijs” zou zijn dat „de Regering dit jaar den hoogst mogelijken prijs bedongen heeft.”

Wel verre dat de Java-koffij buiten verhouding hoog is, (wij meenen dit boven te hebben aangetoond) zoo is de Brazil-koffij buiten verhouding laag; een natuurlijk gevolg van het nog steeds ontbrekende of althans nog zeer onvoldoende débouché van Brazil-koffij in Noord-Amerika, waardoor eindelijk op de Europeesche stapelplaatsen grootere voorraden zijn opgehoopt; zoodat zeilende ladingen van die soort, steeds zeer goedkoop werden aangeboden, ondanks de rijzing van andere soorten.

In Hamburg alléén is de voorraad $14\frac{1}{2}$ millioen ponden of bijna 3 malen grooter dan voorleden jaar, nl. 20/m. tegen $5\frac{1}{2}$ /m. ponden.

Bij herstel van den normalen stand van zaken in Noord-Amerika, kan men de prijzen van Brazil- en Santos-koffij 5 centen zien rijzen, zonder dat de andere soorten die rijzende beweging behoeven te volgen.

Wij achten het, afgescheiden van dit alles, een door niets opgewogen nadeel voor den verkooper, dat de tusschenhandel geheel is vernietigd en daardoor gebroken de veerkracht van het artikel, zoo noodig om bij grootere toevoeren of veilingen zoo als bij.

in 1859 1,020,000 Balen

„ 1862 920,000 „

eenen coulanten verkoop te helpen bevorderen.

Bij aanvoeren of veilings quantum groter dan de *oogenblikkelijke* consumtie, blijft noodwendig een deel over voor den ondernemingsgeest van groothandelaren en grossiers of voor speculatie. Is nu de wijze van verkoop zoodanig ingerigt dat en de grossiers en de groothandelaren, in den aard hunner zaak gelegenheid kunnen vinden tot eenen gunstigen wederverkoop; of wel de ruimte van tijd en gelegenheid uitlokkend voor speculanten, dan wordt daardoor de concurrentie op de aangeboden partijen, in het voordeel van den verkooper vermeerderd.

Van 30 veilingen van Maart 1849 tot en met September 1863 liepen 7 op Taxatie,

6 beneden „

17 boven „

af en van die 17 veilingen waren de grootsten tevens de willigsten, nl. die van Sept. 1850, Sept. 1853, Sept. 1855, Sept. 1856, Maart 1857, Sept. 1858, Maart 1859, Sept. 1860, April en September 1862.

Hoe grooter kans dus voor de koopers op coulanten wederverkoop, des te grooter concurrentie in het voordeel van den verkooper.

Eene wijze van verkoop dus, die bevorderlijk is aan tusschenhandel, omzettingen op de plaats en speculatie zoo voor binnen- als buitenlandsche rekening, lokt talrijke en wat meer zegt magtige concurrentie, waarvan de verkoopers eerst de zoete vruchten plukken.

Daarentegen moet elke wijze van verkoop, die den verkooper berooft van de concurrentie van groothandelaren, grossiers en speculanten, hem overleveren aan de consumtie en alleen dan wanneer het aangeboden quantum maar even toereikend is voor de oogenblikkelijke consumtie, zal de verkooper er niet al te slecht bij staan.

Maar bij eenigen aanwas van toevoer of aanbod kan de boven, als verloren gegeven concurrentie alléén door ongemotiveerd lage prijzen worden herwonnen, daar de omstandigheden van verkoop eene winst als handelsoperatie belemmeren, zoo niet onmogelijk maken.

Wij kunnen den lust niet weerstaan hier en passant ter sprake te brengen het argument dat de vorige wijze van verkoop de geldcirculatie stoorde.

De gemiddelde laatste ontvangdag was vroeger voor de Maartveilingen 1 Mei en voor de Septemberveilingen 1 November.

Nu was het Disconto bij de Nederlandsche Bank in

	Mei.	November.	
	pCt.	pCt.	
1856	4	5	
1857	4	6 6½	(goederen crisis)
1858	3½	3½	"
1859	8	8	"
1860	8	8	"
1861	8	8	"
1862	3½	4	"
1863	3½	3½	"
1864	5	7	"
1865	3½	6 7	"

Wanneer men nu in aanmerking neemt dat reeds onmiddellijk na de vroegere veilingen het grootste gedeelte werd verzonden of geleverd, dan volgt daaruit dat bij den laatsten ontvang-termijn doorgaands de helft ter betaling overbleef, want hetgeen in natura werd ontvangen, en niet op ceel kwam, *moest* binnen 3/w. na aflevering betaald zijn. Hieronder een staatje van de afleveringen van koffij in de maand waarin de veiling werd gehouden.

	Maart.	September.
	Bn.	Bn.
1856	253,000	820 000
1857	255,000	144,000
1858	206,000	404,000
1859	195,000	187,000
1860	198 600	806,000
1861	217,000	148,000
1862	255,000	191,000
1863	142,000	190,000

De groote verschillen in de cijfers hangen af van den datum der veilingen, n.l. of die wat vroeger of later in de maand plaats hadden; waren ze later en dus de afleveringen kleiner, dan waren die in de volgende maand zooveel te grooter.

Van eene voorjaarsveiling p. m. 400,000 balen, waarde *f* 20,000,000, was dus de helft van het bedrag p. m. *f* 10,000,000.

Van eene najaarsveiling p. m. 500,000 balen, waarde *f* 25,000,000, was dus de helft van het bedrag p. m. *f* 12,500,000.

Terwijl bijv. de 1 Mei te betalen Maartveilingen 1864 en 1865 bedroegen p. m. *f* 4,000,000 en die van Sept. 1864 p. m. *f* 6,500,000
 " " 1865 " " " 4,500,000

Zoodat dus het geheele verschil neerkomt op p. m. *f* 6,000,000 en nu achten wij het te veel beweerd, dat eene som van *f* 6 m. de geldcirculatie zou verstoren van eene markt waarop zonder eenig bezwaar zoo menige vele millioenen bedragende buitenland-landsche leening coulant is geplaatst.

Ging overigens het argument op, dan zou het boven medege-deelde discontostaatje *bewijzen*, dat juist de kleine veilingen de

geldmarkt meer drukken dan de groote veilingen ooit deden. Quod absurdum.

Wij zullen nu trachten te bewijzen, dat ook in ondergeschikte punten voor den verkooper niets is gewonnen.

1°. De verkooper zou rente en pakhuishuur hebben bespaard.

Juist het tegendeel heeft plaats gehad en wel voor een vrij aanzienlijk bedrag; eene eenvoudige uitrekening staaft ons beweren.

Datum.	Geveild.	Tegenwoordige ontvangtijd.	Ontvangtijd vroeger gemidd.	Rente-	
				winst bij de tegenw. prijzen.	verlies
1864 Maart	80,000	Bn. 1 Mei	} voorjaars- veiling 1 Mei.	—	—
April	82,500	" 1 Junij		—	1 maand.
Mei	86,200	" 1 Julij		—	2 "
Junij	86,100	" 1 Augustus		—	3 "
Julij	86,900	" 1 September		—	4 "
Augustus	83,000	" 1 October	} najaars- veiling 1 Nov.	1 maand	—
September	123,000	" 1 November		—	—
October	121,500	" 1 December		—	1 maand.
November	85,000	" 1 Januarij		—	2 "
1865 Februarij	87,200	" 1 April		} voorjaars- veiling 1 Mei.	1 maand
Maart	86,500	" 1 Mei	—		—
April	88,800	" 1 Junij	—		1 maand.
Mei	85,200	" 1 Julij	—		2 "
Junij	84,200	" 1 Augustus	—		3 "
Augustus	85,400	" 1 October	} najaars- veiling 1 Nov.	1 maand	—
September	87,000	" 1 November		—	—
October	126,000	" 1 December		—	1 maand.
November	122,100	" 1 Januarij		—	2 "

gelijksstaande voor 1864 met $1\frac{1}{4}$ maand verlies aan rente en pakhuishuur over het geheele quantum of in cijfers met f 300,000, voor 1865 voor $\frac{1}{2}$ maand over het geheele quantum of in cijfers met f 180,000, zoodat de eerste winst blijkt verlies te zijn

2°. Enkele soorten zouden minder in qualiteit zijn teruggegaan: mooie groene of blaauwe koffijs zijn in 1864 of 1865 bijna niet aangevoerd, en het herhaalde aanbod van bruine en hooggele koffijs (waarin vroeger steeds eenig winkeldebit was) heeft die soorten zoodanig gedeprimeerd dat zij van 62 c. tot 55 c. daalden en nu 57/58 genoteerd staan.

3°. De vorige wijze van sorteeren is door eene andere vervangen die elke nuance meer op waarde doet uitkomen, ook door het opbeiden met $\frac{1}{4}$ c.

De aanmerkingen over de vroegere sorteering en bijeenbrenging zijn niet nieuw, wij zullen ons de moeite getroosten die op nieuw te beantwoorden.

Geen koopman, die der sake kundig is, zal in ernst kunnen beweren, dat de verkooper, vroeger voor alle betere qualiteiten,

die in een groot nummer heette te schuilen, en waarvan alleen „voorbetachtelijk” en „als mystificatie” het „slechtste” werd uitgegeven, te weinig geld ontving. Wij zouden, even apodiktisch in schijn, maar juist in der daad, durven beweren, dat de monsterpakking, (gesteld eens er waren zulke grove vershillen) onder den hooger prijs voor de verwacht wordende, betere qualiteiten doorliep en dat dus de mindere goede koffij te hoog werd betaald. Wij spreken uit ondervinding.

Maar..., in geen jaren zijn zoo vele klagten over verkeerde monsters, en totale verwarring in de sortering voorgekomen als in 1864 en 1865, nu de sorteering geschiedt zonder eenige verantwoordelijke contrôle.

De heer Blom klaagt in de meer genoemde aflev. *Economist* over de vele (115) monsters in de veiling van September 1864, uitmakende volgens onze bijeenvoeging voor ons eigen gebruik 8 hoofdsorten.

In Nov. 1865 waren in veiling 162 monsters aanwezig.

Wij geven aan alle belangstellenden de verzekering dat in die veilingen „niet elke nuance op zijne juiste waarde is betaald” en dat wel ondanks de zoo hoog geprezen opbieding bij $\frac{1}{4}$ c. en ondanks dat ze „buiten eenige makelaars-combinatie” „bij vrije opbieding” konden worden gekocht.

„En zal nu, door de maandelijksche koffijveilingen, de Nederlandsche markt te gronde gaan en zij niet meer den toon geven „aan de andere markten van Europa.”

Te gronde gaan niet; maar haar overwigt heeft zij reeds verloren; zij geeft den toon reeds niet meer aan! Zeker de kleine toevloeren van Java bij uitbreiding met reuzenschreden van concurrerende soorten, zijn daarvan mede een oorzaak; maar het is een feit, dat het buitenland in onze maandelijksche veilingen alléén dan belangstelt wanneer zij hooger afloopen dan verwacht werd, omdat dan de concurrerende markten hunnen voorraad tot iets lager prijzen dan de onzen loslaten. De klagt over weinig bevredigende „accepten” van 't buitenland is algemeen. Behalve de afdoeningen uit de eerste hand, waarop zich de algemeene attentie meer en meer vestigt, is er eigenlijk geen handel op de plaats overgebleven.

Evenwel, de heer Blom opent ons daartoe een blij verschiep:

„Zijn dan niet Liverpool en Hâvre voor 't katoen Londen voor „suiker, de toongevers voor den geheelen handel? en daar heeft

„men nimmer aan massale, periodieke veilingen gedacht. Neen, „daar veilt, verkoopt en handelt men *dagelijks*, en juist dit geeft „levendigheid en vertier en invloed op de geheele handelswereld. „*Zoo zal het bij ons ook gaan* en althans men make zich niet on- „gerust, dat, mits wij onze aanvoeren behouden, ons prestige zal „verloren gaan.”

Wij zouden hier willen lezen „mits wij onze aanvoeren vermeerderen en verbeteren,” maar nemen overigens nota van de voor-spelling, dat ook bij ons de koffijhandel zoo zal worden, dat men dagelijks veilt, verkoopt, en handelt. Dat dit niet mogelijk is bij een systeem als het thans vigeerende, en alléén mogelijk, wanneer, gelijk overal elders geschiedt, de ladingen bij aankomst worden verkocht, is dunkt ons, duidelijk.

Het tegenwoordige stelsel belemmert den dagelijkschen handel. Een verkoop ladingsgewijze bevordert dien door gelegenheid te geven tot ontwikkeling van kapitaal, kunde en relatien en herstel van den tusschenhandel. Is nu het tegenwoordige systeem een in sommiger oog onvermijdelijke overgangmaatregel (hetgeen wij nog niet zoo gaaf toegeven) dan troosten wij ons met de hoop op de verwezenlijking van bovengemelde voorspelling, hoewel die hoop bij ons zwak is.

Onze slotsommen zijn deze.

1°. Het oude systeem was meer „de wolf in kwaad gerucht” dan inderdaad ondanks zijne, door ons zelve erkende, gebreken, zóó slecht als het werd uitgekreten, het is echter door bestrijding onmogelijk geworden, en wordt ook door ons, om zijne gebreken, niet teruggewenscht.

2°. Het tegenwoordige systeem heeft onzes inziens geen der werkelijke bezwaren tegen het oude opgelost; en daarenboven door vernietiging van den tusschenhandel den verkooper geschaad, door vermindering van concurentie; het is om die reden ook voor den handel niet voordeelig.

3°. Eene geheel vrije, natuurlijke wijze van handelen, zoo als die overal elders plaats vindt, is ook voor de Nederlandsche markt niet alleen wenschelijk en mogelijk, maar gebiedend noodzakelijk, wil zij haar overwigt en prestige herwinnen en behouden; de omstandigheid, dat de staat *nog* planter en koopman is, kan hier, met het oog op de actualiteit op koloniaal gebied, niet als exceptie van incompetentie worden aangevoerd.

Amsterdam, Dec. 1865.

J. A. Joosten & Co,

Naschrift der redactie. Wij hebben ten blijk onzer onpartijdigheid aan dit stuk geene plaats willen weigeren, doch zullen onze lezers wel niet behoeven te verzekeren dat wij ons met de daarin vervatte denkbeelden niet vereenigen. Wij konden dat in der tijd evenmin met de door de geachte stellers in 1860 uitgegeven brochure „Bedenkingen over de koffijveilingen enz.” op welke zij zich thans beroepen en herinneren ons dat die „Bedenkingen” destijds zeer uitvoerig werden wederlegd door den heer F. W. C. Blom in zijne brochure „Speculatie en tweede hand” Rotterdam 1860. 't Verwonderde ons wel eenigzins dat in bovenstaand stuk van die wederlegging met geen enkel woord melding wordt gemaakt, en zij, als 't ware, geheel geïgnoreerd wordt.

Wij zullen ons thans niet in uitvoerige beschouwingen begeven. In een volgend n^o. zal daartoe gelegenheid zijn. Slechts zij door ons voorloopig opgemerkt dat de geachte stellers in de appreciatie van het oude veilingstelsel ons toeschijnen niet zeer duidelijk te zijn: immers zij schijnen het af te keuren en deden dat ook in hunne bovengemelde brochure; maar toch zeggen zij nu dat het toch zóó slecht niet was, en zelfs dat het naar hunne meening onloochenbaar is dat het stelsel gedurende 30 jaren aan den Ned. koffijhandel zijn overwigt heeft verschaft. Wij zouden denken dat het *veiling-stelsel* daar weinig mede te maken had, maar dat het de *aanvoeren* waren die aan onze markt dat overwigt verschaften. Trouwens de geëerde stellers zeggen zelve niet te vrezen dat ons prestige zal verloren gaan, „mits wij onze aanvoeren vermeerderen en verbeteren”

Dat de belangstelling van het buitenland in onze koffijveilingen zou verminderd zijn, en onze markt zelfs den toon niet meer aangeeft, zijn wij met de stellers niet eens. Wij hebben daartoe slechts het oog te slaan op de door Nederland bedongen prijzen in vergelijking met die der concurrerende soorten en dan zien wij, dat het prijsverschil tusschen Java en Braziel-koffij zelden zóó groot geweest is, ten gunste van de eerste, als in 1865. Nu zegge men niet „de prijs der Braziel-koffij was exceptioneel laag”; dat neemt o. i. het gewigt van het feit volstrekt niet weg. De hoogte of laagte van een prijs is toch alleen door vergelijking te bepalen. En wanneer nu het buitenland voor verreweg de grootste koper van onze koffij is, dan ligt daarin toch waarlijk geen bewijs, dat wij ons overwigt in het buitenland zouden verloren hebben.

De voorgestelde verkoopwijze bij ladingen op ongeregelde tijdstippen moge voor den particulieren handel goed zijn, ja zelfs tot de meest gewenschte behooren, wij willen dat niet tegenspreken; maar betwijfelen, of zij bij een ligchaam als de N. H. M. dat in zoo geheel exceptionelen toestand verkeert, wel zoude toe te passen zijn. Moeijelikheden zouden zich daarbij opdoen die, naar wij meenen, bezwaarlijk uit den weg te ruimen waren.

Bij deze korte opmerkingen zullen wij ons voor het oogenblik bepalen.

R. D.

VEEZIEKTE EN CENTRALISATIE.

Vrij opmerkenswaard zijn de discussiën die, bij de heropening van het Engelsche Parlement in den aanvang dezer maand, zijn gevoerd over de kwestie of de regering genoegzaam tijdige en krachtige maatregelen tot wering der veeziekte heeft genomen.

In het Hoogerhuis werd de aanval op de regering geopend door den hertog van Rutland, die haar verweet, dat zij tegenover dat onheil reeds te lang werkeloos was gebleven. Zijns inziens was het evenwel nog niet te laat om alsnog maatregelen te nemen. De hertog van Richmond, die dezelfde zienswijze was toegedaan, wees inzonderheid op de verklaring van prof. Symonds, dat de maatregelen der regering tot nu toe zelfs de besmetting meer hebben verspreid dan het geval zou zijn geweest, wanneer men de ziekte eenvoudig op haar beloop had gelaten. Lord Feversham ging nog verder en stelde een amendement voor, strekkende om in het adres het leedwezen der vergadering uit te drukken over de houding der regering, omdat zij niet de verantwoordelijkheid op zich heeft genomen van een uniformen maatregel tot verbod van alle transport en allen invoer van vee. Zonder bepaaldelijk in dit amendement te treden, vroeg lord Carnarvon, waarom de regering, wanneer zij in zulk een maatregel bezwaar zag, dan niet vroeger het parlement heeft bijeengeroepen, om daarop een beroep te doen. Lord Essex daarentegen liet dit punt rusten, maar wenschte alleen te weten, wat de regering nu wel ten opzichte der veeziekte voornemens was te doen.

Naar aanleiding van deze opmerkingen trad lord Granville in eene uitvoerige verdediging van de handelingen der regering, hoofdzakelijk hierop nederkomende: „De regering heeft eerst den 10^{en} Julij vernomen, dat de ziekte in Engeland was uitgebroken. Een uniform stelsel daartegen uit te vaardigen, was op dat oogenblik onmogelijk. Zoo iets behoort tot die maatregelen, die men nu wel zou goedkeuren, doch waarover men destijds zeker anders zou hebben gedacht. In sommige andere landen kon dat wel geschieden, maar daar staat de regering in eene geheel andere positie dan de Engelsche. Zoo is bijv. in Frankrijk het gezag geconcentreerd en daarvan kon

toen gebruik worden gemaakt, doch in Engeland bestaan andere verhoudingen. Het gezag gaat in Frankrijk zóó ver, dat een particulier soms op zijn eigen grond geen boom kan doen omhouwen, zonder magtiging van den minister van Binnenlandsche Zaken. Maar over dat stelsel van centralisatie wordt ook geklaagd en al heeft de regering daardoor een meer regtstreekschen invloed op de aangelegenheden des lands, men gevoelt toch dat het plaatselijk gezag er door verlamd wordt. Even zoo konden in Pruisen zulke maatregelen genomen worden, maar niet in Engeland. En wat de beweerde werkeloosheid betreft, hoe kon de regering sneller handelen? In denzelfden namiddag, toen prof. Symons kennis gaf van het uitbreken der ziekte, werd hem onmiddellijk een onderzoek daaromtrent opgedragen, en werden aan de politie de noodige bevelen gegeven, om hem daarbij van eene voldoende medewerking te verzekeren. Den 17^a Julij, dus 10 dagen later, maakte prof. Symonds zijn rapport op; den 18^a werd dit bij de regering ingezonden, en dienzelfden dag hield zij daarover eene conferentie. Inmiddels werd de bévolking ten platten lande gewaarschuwd, en den 24^a gaf de regering hare eerste algemeene bevelen. Tevens werd er eene commissie tot onderzoek benoemd, zoo spoedig de regering daartoe op grond der verkregen inlichtingen kon overgaan, Deze en dergelijke feiten zijn bekend en pleiten toch niet voor een verwijt tegen de regering. En wat nu betreft de vraag, wat zij in de gegeven omstandigheden denkt te doen, daarop is het antwoord eenvoudig, dat zij zich voorstelt zeer spoedig bij het Lagerhuis een wets-ontwerp dienaangaande in te dienen."

Men ziet dat het standpunt zoowel der oppositie, als der regering ongeveer terug geeft hetgeen hier te lande plaats vond. Gesteld nu eens het uiterste geval: gesteld, „de oppositie heeft gelijk." Geheel *a posteriori* sprekende, en dus geholpen met het licht dat de regering een half jaar geleden niet had, neme men een oogenblik aan: dat het beter ware geweest toen een andere weg in te slaan; wat dan nog? Dan blijkt het dat wij in een der gevallen zijn, waarin *groote centralisatie*, nevens hare menigvuldige nadeelen, ook soms iets goeds kan hebben. Frankrijk, aan den strengen teugel gewend, gehoorzaamt ook nu, en zal er zich welligt goed bij bevinden, doch het gaat niet aan, om te verlangen dat een vrijheidlievend en ongecentraliseerd land plotseling, en juist bij de exceptie waar het nut kan hebben, ook de enkele voordeelen van strenge centralisatie ondervinde.

HET VIERDE RAPPORT VAN DE COMMISSIE VOOR HET ARREIDEN VAN KINDEREN IN ENGELAND.

Toen in de jaren 1829 en 30 geheel Engeland over de afschaffing van de slaven in de West-Indien in beweging was, en Henry Brougham in Yorkshire, voor welk district hij afgevaardigde was, door zijne welsprekendheid de menschen tot daden opwekte; toen het „slaves be free”, en het „Britons never shall be slaves”, alomme gehoord werd, toen dacht men niet dat in datzelfde Yorkshire, kinderen 14, 15, 16 ja soms 18 uren in wolspinnerijen en fabrieken, welke toen nog niet door de wet geregeld waren, moesten werken, dat zij onder dien afmattenden arbeid hoogstens 30 minuten rust hadden, en dat zij, wanneer zij uitgeput waren, door wreede middelen soms aan hun werk gehouden werden.

Goede beginselen, — men zag het daar, en wie onzer weet het helaas! niet bij ervaring — worden niet altijd in de naaste omgeving het eerst beoefend. Maar Yorkshire is tot inkeer gekomen, mannen zijn er opgestaan, die vol sympathie voor de afschaffing der slavernij, de beginselen in hunne medevoorstanders ook op den meer dan slaafschen arbeid der kinderen in fabrieken wilden toegepast hebben. Dagbladen, openbare volksvergaderingen, Short-time Committees, alle middelen werden te baat genomen om de aandacht op de „factory-children” te vestigen en hunne werkuren verkort te krijgen. „Yorkshire-slavery” werd naast „West-Indian slavery” geplaatst, en beiden zijn afgeschaft, eere aan de consequente toepassing van beginselen door mannen, die meenden, dat men het eene moest doen, en het andere niet nalaten. De wet van 1833 was de kroon op dit werk, een wet op zich zelve in vele opzichten nog onvolmaakt, maar later in 1844, nadat de leemten waren aangetoond, veel uitgebreid en verbeterd. Bij de geschiedenis van dit alles, hoe belangrijk dit ook zijn moge, langer hier stil te staan, is ons hier overbodig (*). Wij moeten op de geschiedenis van latere, ja zelfs

(*) Vergelijk o. a. een overzicht der kwestie, Bijbl. *Economist* 1864 p. 1 volg. en *Economist*. p. 411. „De achtjarige fabriekarbeider.

van de jongst verledene dagen onze oogen vestigen, om te doen zien, dat men in Engeland voortgaat met aan eigene kinderen niet te onthouden, wat aan de betrekkelijk vreemden geschonken wordt.

Vooraf echter een blik naar binnen, en zien hoe het met deze zaken bij ons, in ons eigen land gesteld is. Wij vinden bij ons wetten, houdende opheffing van de slavernij in de Nederlandsch West-Indische kolonien, maar zoeken te vergeefs naar iets dat van vrijmaking van en toezigt op de kinderen bij ons in fabrieken arbeidende slechts maar den schijn heeft. Naar hun toestand wordt *sinds ruim twee jaren* een onderzoek ingesteld, dat is al wat gezegd kan worden, en de tijd zal leeren, wat dit onderzoek ten gevolge zal hebben. Ons geduld op dit gebied moet geoefend worden, maar we hopen met den heer van Heemskerk Az. (*) „dat die commissie veel zal vinden, veel mededeelen en dat met volledige kennis van zaken zal kunnen gehandeld worden.” In Engeland gaat het vlugger: daar werd in 1862 eene Koninklijke commissie benoemd om onderzoek te doen naar den toestand van kinderen in die ambachten en fabrieken, welke nog niet onder het bereik der wet gebragt waren, en nu in de maand Juli van dit jaar is door die commissie haar 4de rapport reeds uitgebragt.

Men moet dit boekdeel in folio formaat zien, waarvan het rapport van commissarissen 47 bl. en de bewijzen en verslagen van de assistent-commissarissen 277 bl. bevat, om weder de ernst en energie van de Engelschen te bewonderen. De bedrijven door die commissie onderzocht zijn de volgende: de metaal-industrie (metal-manufacture) van Sheffield in haren ganschen omvang, de ijzersmederijen en smelterijen en machinefabrieken van Leeds en andere steden van Yorkshire, de werven aan de Theems en de Clyde, waar ijzeren schepen gebouwd worden, de lettergietterijen in Londen, de koperfabrieken in Zuid-Wallis, sommige tapijtfabrieken, de kamslagerijen van Manchester en omstreken, parapluie- en parasol-fabrieken, fabrieken waar kunstbloemen gemaakt worden, gutta-percha fabrieken, schoen-, kleeder, hoeden- en handschoenmakerijen, papiorfabrieken, glasfabrieken en blazerijen.

Het zou de moeite waard zijn om sommige van deze rapporten afzonderlijk te bewerken zooals o. a. die over de metaalindustrie, de papierfabrieken en glasblazerijen. Misschien zal zulks in dit Tijdschrift later nog wel eens geschieden, maar nu moeten wij ons bepalen bij een overzicht van hetgeen over dit rapport in Engeland gezegd en

(*) Tweede Kamer, sitting 2 December 1863.

geschreven is. De Economist en de Times zijn voor dit laatste onze bronnen, terwijl voor het eerste, het besprokene op het in October te Sheffield gehouden „Congress for the promotion of social science” onze bron zal zijn. Om met de Economist te beginnen, in het nummer van 14 Oct. 1865 vinden wij een kort maar krachtig artikel tot titel hebbende: „het betamelijke van het regelen van het arbeiden van kinderen” (*) „Niet waarschijnlijk is het”, zegt de schrijver, „dat het in het vierde rapport door de commissie voor het arbeiden van kinderen aanbevolene, veel tegenspraak in het Parlement zal vinden. De commissarissen vragen alleen de uitbreiding van een wet — the Factory Act — welke de proef reeds heeft doorgestaan, en de feiten die zij meedeelen zijn te eenvoudig en te vreeselijk om tegenstand te dulden, zelfs al wilden de fabrikanten dien maken, wat niet het geval schijnt te zijn.” Na de opnoeming van eenige feiten gaat hij over tot een krachtige verdediging van regeling van dit onderwerp bij de wet. De argumenten daarvoor door hem gebezigd bewaren wij tot later, om nu onze aandacht op een artikel van de Times van 4 Oct. te vestigen, waarin het Congres van Sheffield wordt aangekondigd en de industrie van die stad besproken. Dit artikel is te zeer wat de Engelschen noemen „a clever article”, dan dat wij het in het belang van het bij ons, in ons land aanhangige onderwerp niet in zijn geheel bijna zouden overnemen.

„Het social science Congress komt heden te Sheffield bijeen, en zal zonder twijfel beproeven over de gewigtigste quaestien van den dag, de beraadslagingen van het Parlement vooruit te loopen. Een onderwerp ligt er echter voor ons, dat bijzonder in den geest van hare vergaderingen valt, en meer geschikt is om besproken te worden dan hervorming (Reform) of Staats-evenwigt (Balance of Power). Dit onderwerp wordt door het 4de rapport van de commissie voor het arbeiden van kinderen, aan de hand gedaan, waaruit wij reeds uittreksels hebben medegedeeld en hetwelk de treurigste dingen openbaart omtrent den toestand van hen, die in velen van onze belangrijkste takken van nijverheid hun brood verdienen. Het zou inderdaad schrikverwekkend zijn, als wij al het menschelijk lijden door de voortbrenging van de meest noodzakelijke artikelen voor ons huishoudelijk leven veroorzaakt, konden tasten en zien. Als een mes, een scheermes of een vork hunno geschiedenis konden verhalen, de plaats beschrijven waar zij geslepen zijn, en doen zien hoe veel vergif-

(*) The propriety of regulating the labour of Children.

tige metaalstof in de longen van den werkman is opgenomen, dan zouden wij bijna geneigd zijn de beschaafde gewoonten te betreuren, welke ons dwingen alzoo ten koste van de gezondheid en het leven van onze medemenschen te leven. De beschrijving van sommige bedrijven in Sheffield is werkelijk verschrikkelijk. Het verlies van menschenlevens in het leger is niets, vergeleken met de offers die in deze burgerlijke dienst gevorderd worden. — —

„Het zou al droevig genoeg zijn te weten, dat onze dagelijksche behoeften zulke offers van volwassenen eischen, maar het is hartverscheurend te vernemen, dat kinderen aan hetzelfde lijden zijn blootgesteld.”

Na droevige voorbeelden daarvan te hebben medegedeeld, gaat de schrijver voort, en zegt: „Laat een huisvader zich eens voorstellen, dat zijne kinderen van 6—12 jaren den geheelen dag en een groot deel van den avond in een temperatuur van 100 graden moeten werken, drie mijlen per uur loopen, en onophoudelijk opletten moeten zijn, daarbij slecht gevoed en verstoken van eenig onderwijs; laat hem daar eens over nadenken, en hij zal zich iets kunnen voorstellen van den toestand waartoe duizende kinderen door het voorzien in zijn noodzakelijke behoeften veroordeeld zijn.”

Van de groote onwetendheid waarin zulke kinderen moeten opgroeijen, geeft hij nu eenige treffende bewijzen, en zegt dan dat, al waren er geene andere redenen, zulke wreede praktijken als boven zijn opgesomd, wettelijke tusschenkomst allezins noodzakelijk zouden maken. Maar indien die beschouwingen al smartelijk zijn, er zijn anderen, die nog meer opzien baren. Als de arbeiders wreed en onbeschaamd zijn, en op zich zelve en hunne kinderen als bloot dierlijke machines nederzien, dan is het onbegrijpelijk dat de fabrikanten dit uithouden en zulke praktijken in hunne fabrieken kunnen zien plaats hebben. Maar als zij ook al door den doodenden, werktuigelijken dampkring van de plaats zijn aangedaan, dan is het toch onbegrijpelijk, dat zij uit beginselen van bloot eigenbelang niet tusschenbeiden komen en een meer gezond en natuurlijk stelsel van arbeiden invoeren. Het is toch duidelijk dat het gebruikmaken van jonge kinderen tot zulken overmatigen arbeid, de ontwikkeling moet belemmeren en de kracht verwoesten.

En nogtans deze kinderen zijn de bouwstof waaruit onze toekomstige werklieden moeten gevormd worden. Sommige bewerkingen in de nieuwere fabrieknijverheid vragen veel fysieke kracht en maken dat het gehalte en de kracht van den werkman elementen zijn van het grootste belang bij de voortbrenging. Het schijnt

werkelijk als of de fabrikanten den raad van den inspecteur en de leiband van de wetgeving noodig hebben om hunne eigene zaken goed te leeren besturen. Geen fabrikant zou jong hout of ijzer zoo zorgeloos gebruiken als dikwijls met het teeder zamenstel van hun menschelijke grondstof het geval is. Bovendien, zoowel de fabrikanten als de werklieden weten het zeer goed en bekennen het ook aan de inspecteurs, dat het overmatig werken dat wij beschreven, noch voor de volwassenen, noch voor de kinderen dienstig is, en ten laatste ook niet eens voordeelig voor de ondernemers. De mensch kan boven een zekeren grens niet meer goed werken, en waar hun werk geregeld wordt, daar vindt men dat zij binnen een beperkten tijd meer en beter werken dan wanneer zij hunne kracht en energie door voortdurend arbeiden tot laat in den avond uitputten. Bovendien waar laat werken noodzakelijk is, en waar de voorwaarden onder welken gearbeid wordt zoo nadeelig en gevaarlijk zijn, dan is het zoowel voor de heeren als voor de knechts te meer van belang, dat de arbeid geregeld worde, en dat er geen gevaarlijk element worde overgelaten, dat met mogelijkheid zou kunnen worden weggenomen. Dat is het beginsel waarop iedere fabrikant zijn machine stelt en gebruikt, en men zou verwachten dat hij ten minste even zooveel oplettendheid aan de menschelijke kracht bewees.

Het verzuim van onderwijs en opvoeding wreekt zich op een ernstige en leerzame wijze. De onwetendheid der Sheffieldsche werklieden maakt, dat de invoering van werktuigen welke de nadeelige zijde van hun arbeid zou wegnemen, wordt tegen gehouden. De Franschen en de Belgen hebben reeds in de vijlslijperijen machines ingevoerd en zijn bijgevolg in staat even goed vijlen te maken, en tegen mindere kosten als te Sheffield. . . Kortom de meesters delven hun eigen graf door de middelen te verwaarloozen waardoor de physieke en morele toestand van hunne arbeiders kan verbeterd worden.

Dit zijn de beschouwingen welke wij aan het Social Science Congress in overweging geven. Of er zoo iets als „Wetenschap der Zamenleving” werkelijk bestaat, zulks zullen wij niet wagen te beslissen, maar als het werkelijk zoo is, dan zijn juist deze de kwalen welke zij moet aan den dag brengen. De misbruiken toch welke wij beschreven hebben zijn te meer vernederend, daar het blijkt dat het weinig moeite zou veroorzaken om die, zonder den handel te benadeelen, uit den weg te ruimen. Het is bekend, dat het gebruik maken van het eenvoudige instrument, den waaijer (fan)

de nadeelen van de vijlalijsperijen ontzaggelijk vermindert. Zulke beschouwingen ruimen alle bedenkingen tegen wettelijke regeling uit den weg, en het schijnt dat de fabrikanten zoowel als de werklieden met blijdschap de wettelijke invoering van noodzakelijk voorzorgen zouden begroeten. De een werpt de schuld op den ander en zoo verderfolijk schijnen hunne gewoonten geworden te zijn, dat niets dan wettelijke regeling, allen evenzeer treffende, noodzakelijk is om eene hervorming te bewerken. De meesters kunnen de arbeiders niet controleren, evenmin als de arbeiders de meesters, en de groote kantoren beweren dat zij de gebruiken, nu nog in zwang, niet kunnen vaarwel zeggen tenzij de kleinere, welke met hen concurreren, gedwongen worden hetzelfde te doen. Waar de wettelijke regeling beproefd is, daar heeft zij de beste resultaten opgeleverd. De geneeskundige ambtenaar van Barnsley noemt haar een maatregel die op bewonderingswaardige wijze de tevredenheid en goede gezindheid der werklieden heeft bevorderd, allen prijzen haar. Zelfs de fabrikanten en anderen die er eerst tegen waren, terwijl de arbeiders haar *onze grondwet*, *our grand charter* noemen. In dezen streek kunnen wij het best beoordeelen. De verandering in deze stad sedert hare invoering, van een toestand van staatkundige en maatschappelijke wanorde tot een van orde en tevredenheid, is wezenlijk wonderbaar. Iemand die niet bekend is met de feiten kan zulks niet begrijpen. Kortom, over dit onderwerp zijn de menschelijkheid en de staathuishoudkunde het volkomen eens, en wij vertrouwen dat men geen tijd zal laten verloren gaan om aan hare vereenigde voorschriften gevolg te geven."

Gelijk wij zien zullen uit het in de afdeelingen: Onderwijs en Opvoeding en Hygiene behandelde, is de Times in zijne verwachting van het congres niet teleur gesteld geworden. Naar die afdeelingen hebben wij ons nu te begeven, terwijl wij trachten zullen uit het daar verhandelde een beknopt overzicht te geven en verplicht zijn over andere bijzonderheden, zooals b. v. de openingsrede van den 87jarigen lord Brougham, het stilzwingen te bewaren.

In de eerstgenoemde afdeeling: *Opvoeding en Onderwijs* las Mr. E. Carleton Tuffnell, een van de commissarissen belast met het onderzoek naar het arbeiden van kinderen, een belangrijke verhandeling voor, waarin hij eene beschrijving geeft van den vreeselijken toestand van de kinderen wier arbeiden nog niet geregeld is, en er op wees hoe daartoe in 1862 de „Child'rens Employment Commission" benoemd is. Sedert die benoeming had zij 4 rapporten uitgebragt. waarvan het gevolg geweest is dat reeds eenige

van die bedrijven door de Factory's Extension Act van 1864 onder wettelijk toezigt geplaatst zijn en alzoo voor het eerst maatregelen genomen om den toestand van kinderen die op ambachten werken, te verbeteren. De fabriekinspecteurs Redgrave en Baker hebben den goeden uitslag van deze maatregelen in hunne rapporten reeds medegedeeld. De fabriekswetten voor 1864 bragten 573.898 kinderen (8—13 j.) en jongelieden (13—18 j.) onder wettelijk toezigt. Dit getal is met 30000 vermeerderd door de uitbreiding der Factory Acts in 1864 en bijaldien de voorstellen der commissie om deze wetten nog verder uit te breiden worden aangenomen, dan zouden hier ongeveer 1,200,000 kinderen bijkomen. Niet alleen de groote werkplaatsen, fabrieken genaamd, maar ook kleinere, ja zelfs de huizen waar de man, met behulp van vrouw en kinderen hetzelfde vak uitoefenen als in de groote werkplaatsen, zouden dan bij de voorgestelde maatregelen worden opgenomen. Bijaldien dit laatste werd aangenomen, vraagt hij of voor de goede werking der wet op de kracht der publieke opinie van de inwoners en op hen die de misbruiken zouden aan den dag brengen zou kunnen vertrouwd worden, of dat het noodig zou zijn de wet door een nieuw administratief systeem te controleren. Indien het laatste wenschelijk geacht werd, dan zou het systeem van fabriekinspectie het verkieslijkste zijn en ongetwijfeld het meest doeltreffend. Maar indien door bezuiniging het doeltreffende zou opgeofferd worden, dan konden de kleine fabrieken en werkplaatsen, die hier en daar verspreid zijn, en soms weinig in getal, te zamen geplaatst worden onder toezigt van de plaatselijke overheid, onder den waarborg natuurlijk, dat zij hare pligten getrouw zou nakomen. Het Parlement zou deze quaestie, welke haar grootste belangstelling verdient, moeten beslissen.

Na het lezen van deze en andere verhandelingen over dit onderwerp, werd er een discussie geopend, waarin Mr. Edwin Chadwick het in een van die verhandelingen beweerde dat er slechts weinige kinderen in S. gebruikt worden, en dat hunne arbeid niet zoo overmatig was, bestreed. Hij betoogde dat alle arbeiden van kinderen overmatig is zoo zij tegen volwassenen moeten opwerken, en dat iedere arbeid van het kind, zoo zij nadeelig is voor de gezondheid, daardoor schadelijk wordt. Wanneer de onderzinking van de fabrikanten en werklieden uit Manchester met hun beperkten arbeid van 10 uren daags ook in Sheffield kon gemaakt worden, dan zouden de fabrikanten erkennen dat het met de tusschenkomst van den Staat nog mogelijk was met het buitenland te con-

curreren, en de uitbreiding van de fabriekwetten ook voor hunne inrigtingen vragen. Zelfs al wordt ook de industrie van Sheffield voor een groot deel in de huizen van de arbeiders uitgeoefend, zou er toeh geene moeilijkheid bestaan om de beperking van dien arbeid en het belang van het onderwijs uitgebreid te krijgen, daar de werkman dan een bewijs van den schoolmeester zou noodig moeten hebben om te kunnen bewijzen dat het kind de vorige week de school bezocht had. Met een voorstel van Mr. Chadwick werd de discussie besloten en luidde als volgt: dat de afdeeling meent dat de meest praktische wijze der uitvoerbare voorstellen van de Children's Employment Commission, zou zijn om de Privy-Council te verzoeken de uitbreiding van de Factory Acts voor sommige bedrijven aan te nemen, met die bepalingen welke voor iederen bijzonderen tak het meest passend waren;

dat sterftetafels voor iederen tak van nijverheid, waarin de meeste sterfte wordt waargenomen, zouden worden opgemaakt en door den Registrar General bekend gemaakt.

In de afdeeling *Hygiene* werd door den oudsten geneesheer aan het gasthuis te Sheffield, Dr. J. C. Hall, een verhandeling voorgelezen, die in en buiten de stad de grootste belangstelling heeft opgewekt; namelijk over „de uitwerking van sommige bedrijven, en vooral van de slijperijen, op de levensduur en de gezondheid.” Na een beschrijving van Sheffield die allezins merkwaardig mag genoemd worden, zegt hij dat de toepassing van de wettelijke regeling op de vijlslijperijen in Sheffield, waarboven wel mogt geschreven worden: „Alle hoop begeve hem die daar binnentreedt,” hem allezins wenschelijk voorkomt, en regt verheugd was hij dat deze zijne meening, voor 8 jaren reeds in zijn werk over de oorzaken, voorkoming en behandeling der ziekten van de vijlslijpers in Sheffield geuit, door de bewijzen van de Children's Employment Commission bevestigd werd. De jeugdige leeftijd waarop deze kinderen door hunne ouders naar de vijlslijperijen gezonden worden, die hen alleen schijnen te beschouwen als middelen om de wekelijksche inkomsten te vermeerderen, en hen, zoo jong zijnde, zoo lang mogelijk laten werken, verzwakt hunne verstandelijke vermogens, maakt hen spoedig onbruikbaar en dikwijls naar het ligchaam voor altijd gebrekkelijk. Zoo vroeg versleten, in de lente huns levens reeds uitgeput, komen zij zelden tot den zomer van den mannelijken leeftijd. Onder zulke omstandigheden is het onmogelijk de kinderen de opvoeding te geven, die zij noodig hebben, alsmede die algemeene ontwikkeling en beschaving en dat godsdienstig onderwijs, welk

een Christelijke Staat (zeide S.) verplicht is onder alle klassen van burgers te verspreiden. Zoo gaan we voort in Sheffield, het eene geslacht voor, het andere na, even onwetend als onmatig, de kinderen van heden zijn de typen van de vaders van gisteren, ze zijn zonder den Goddelijken zegen in de wereld gekomen in de huizen, die hunne vaders te dikwerf zonder hoop verlaten hebben. Zonder opvoeding, zonder zedelijke en godsdienstige ontwikkeling gaan die kinderen op hun tienden of elfden levensjaar naar de werkbanken, en daar wordt hunne opvoeding voltooid door de gesprekken van andere jongens en mannen, van wie ieder woord een hinderlijke uitdrukking of een vloek bevat. Zeker die feiten zijn aan onze philantropen onbekend gebleven, anders hadden wij al lang van eene Zending in de vjlslijperijen gehoord."

Onze taak als verslaggever is afgelopen, maar voor dat wij eindigen, kunnen wij den wensch niet onderdrukken, dat het bij ons moge gaan als in Engeland, waar de afschaffing der slavernij door vrijmaking van der kinderen slaafschen arbeid gevolgd werd, opdat we ook bij ons in de toepassing van goede beginselen in de naaste omgeving ons mogen verblijden. Wij verheugen ons reeds in de weldadige wet van 8 Augustus 1862, houdende opheffing der slavernij in de kolonie Suriname, maar hopen dat de gunstige bepalingen van die wet ook eerlang op onze jeugdige fabriekarbeiders zullen toegepast worden, zoodat de alzoo vrijgemaakten tot hun achttienden jaar (*) onder een bijzonder toezigt van den Staat geplaatst worden met betrekking tot:

- hun onderwijs, art. 19 dier wet,
- een, in verhouding hunner krachten en bekwaamheden, ligten arbeid, art. 24 B § 25,
- de regeling hunner werkuren, art. 27.

Hoe ook onze commissie van enquête zal rapporteren, wij zullen altijd blijven volhouden, dat:

overmatig werken en van onderwijs verstoken te blijven,
 een nadeelige toestand is, alleen door eene wet te verhelpen.
 „Al zet men alle menschlievende beschouwingen op zijde,” zegt the Economist in het hierboven aangehaalde artikel, „dan kan er reeds niet aan getwijfeld worden of overmatig werken in de jeugd is kapitaalverspilling, even als zulks het geval zou zijn b. v. met

(*) Zie het naschrift der Redactie.

een trein die men tweemaal harder dan noodig was, zou laten stoomen, om dan dien uitgewonnen tijd op halton te verbeuzelen. Maar wij ontkennen dat alle menschlievende beschouwingen zouden moeten ter zijde gesteld worden. Immers, het nut van alle onze economische wetten bestaat hierin, dat de menschen gelukkiger en beter worden, en van het oogenblik dat daarop zichtbaar inbreuk wordt gemaakt, houdt dat voordeel op."

Leiden.

MR. SAMUEL LE POOLE.

[Wij voor ons zijn geen voorstanders van een zoo uitgestrekt staattoezigt als door S. wordt beoogd, doch meenen evenwel dat de wet

1° het bezigen van zeer jonge kinderen tot fabriekarbeid zou kunnen verbieden of minstens aan een maximum van werkuren binden;

2° de noodige waarborgen zou kunnen eischen voor het niet verstoken blijven van onderwijs, stel b. v. tot 12 of 13jarigen leeftijd;

3° speciale bepalingen zou kunnen maken ten aanzien van ongezonder of gevaarlijken fabriekarbeid, waartegen voorziening in redelijkheid kan gevergd worden (doch dan niet alleen ten behoeve van kinderen, doch ook voor werklieden in het algemeen).

Adressen tot regeling van kinderen-arbeid in fabrieken bij de wet, zijn overigens dezer dagen ingediend. Het Gemeentebestuur van Almelo schijnt het voorbeeld gegeven te hebben, hetwelk door dat van Kampen is gevolgd.

Een staattoezigt tot op 18jarigen leeftijd schijnt ons in geen geval aanbevelenswaardig.

Wij verwijzen ook naar een welgeschreven stukje van Dr. S. Coronel in den Spectator, Februarij 1866. Overigens hopen wij eerlang, hetzij in dit Tijdschrift, hetzij in het *Bijblad Economist* eenig nader overzicht te geven van het zeer belangrijk rapport der Engelsche commissie, in 1865 verschenen. Fourth rapport of the Commissioners (Children's employment commission.)

Vele getuigenissen van fabriekanten en andere personen met de nijverheid in betrekking staande, komen daarin voor, die bij ieder wien het welzijn van den werkman eenigzins ter harte gaat, de meeste belangstelling zullen moeten vinden.]

(Ten aanzien der Nederlandsche Commissie kunnen wij nog mededeelen, dat de voorbereidende werkzaamheden nagenoeg zijn afgelopen, — moelende de bekomen resultaten alsnog worden geclasseificeerd en vergeleken, zoodat men reeds dezen zomer haar belangrijk verslag zal kunnen tegemoet zien. RED.)

OVERZIGT van de Opbrengst der middelen (hoofdsom en opcenten)
over de twaalf maanden van 1865, in vergelijking gebragt met
de raming van dat jaar en de opbrengst over 1864.

BENAMING DER MIDDELEN.	BEDRAG der raming.	OPBRENGST over de twaalf maanden van 1865.	OPBRENGST over de twaalf maanden van 1864.
<i>Directe Belastingen.</i>			
Grondbelasting	10,481,900	10,506,801	10,481,820
Personeel	7,464,000	7,617,145	7,486,517
Patenten	3,110,400	3,200,525	3,120,620
Regt op de Mijnen	893	897	057
Totaal	21,037,183	21,394,420	21,099,033
<i>In- Uitgaande Rechten.</i>			
Rechten op den In- en Uitvoer	3,840,000	4,043,034	3,836,016
Vuur- Ton- en Bukengelden	830,000	833,427	844,947
Formaat-zegel	10,330	11,463	10,738
Totaal	4,180,330	4,409,028	4,101,102
<i>Accijnzen.</i>			
Suiker	2,000,000	2,030,633	1,846,671
Wijn	1,320,000	1,427,215	1,383,237
Gedistilleerd	8,850,000	9,214,015	8,660,334
Zout	2,640,000	2,772,610	2,714,506
Zeep	1,260,000	1,333,326	1,281,940
Bieren en Azijnen	540,000	638,527	586,816
Gezigt	1,440,000	1,630,913	1,527,262
Totaal	18,030,000	19,127,204	17,070,860
<i>Waarborg en Belasting der gouden en zilveren werken.</i>			
Belasting	255,000	281,818	270,012
Essaaloon	1,500	1,356	1,523
Totaal	256,500	283,174	271,535
<i>Indirecte Belastingen.</i>			
Zegelrechten	2,070,000	2,281,888	2,345,676
Registratie-rechten	6,348,000	6,704,306	6,801,565
Hypotheekrechten	517,500	583,002	587,132
Regt van successie en van overgang bij overlijden	3,864,000	4,274,803	4,282,451
Totaal	12,799,500	13,833,500	14,016,823
Domeinen	1,200,502	1,280,130	1,205,340
Postreijen	2,250,000	2,256,603	2,101,900
Rijkstelegraphen	443,900	500,962	431,452
Staatsloterij	410,000	413,360	413,150
Akten voor de jagt en vischerij	100,000	113,706	111,783
Loedagelden	700,000	728,564	716,042
Totaal geneeraal	61,510,027	64,486,633	62,718,955

ASSOCIATIE VOOR ARMVERZORGING.

Aan de Economist.

Onlangs werd door den Kerkeraad der Waalsch-Hervormde gemeente te Middelburg het besluit genomen, om de opbrengsten der wekelijksche collecte voor de armen, aan de diaconiekas der Nederduitsch-Hervormde gemeente aldaar uit te keeren, dewijl zij zelve voor hare armverzorging aan die gelden geen bepaalde behoefte heeft.

Ook te Utrecht wordt (blijkens N. U. Ct.) op dezelfde onbekrompen wijze gehandeld door de Remonstrantsche gemeente, die de opbrengst der armen-collecte tusschen de Hervormden en Evang.-Lutherschen verdeelt.

Dergelijke handelingen verdienen voorzeker allezins toejuiching en algemeene navolging. Zoo er nog in algemeene of bijzondere kerkelijke reglementen, bepalingen mogten zijn, die dat verhinderen, dan behooren die te worden ingetrokken. — Ongetwijfeld zullen er vele kerkelijke gemeenten in soortgelijken toestand zijn, die thans hare ruime inkomsten of tot onnoodig hooge bedee-ling, of tot eenvoudige vergrooting van kapitaal besteden. Kan men zich nu noch met het ruime bedeel- noch met het pot-systeem vereenigen, dan worden soms een of meerdere collecten eenvoudig afgeschaft. Daartegen is nu zeker niet veel in te brengen, indien de gelden, vroeger in die collecten gegeven, daarna ten bate der andere kerkelijke armverzorgeren komen, doch het ligt wel in den aard der zaak, dat dat slechts ten deele het geval zal zijn. Bij den overvloed der collecten zal men dikwijls blijde zijn er een of meer eenvoudig kwijt te raken. Is het dan niet nog meer aanbevelenswaard, om op den weg der beide straks genoemde gemeenten, de bestaande collecten te behouden, en na aankondiging, de opbrengst als subsidie te gebruiken, hetzij voor eenvoudige armbedeeling van anderen, hetzij tot andere nuttige doeleinden in verband met het armwezen.

Ook voor de wees- en armhuizen schijnt dergelijk verbroedering-

stelsel allezins de overweging waard. Door vereeniging van krachten zou hier met dezelfde middelen voorzeker veel grooter nut kunnen verkregen worden. Hoe vele dier gestichten zijn er niet, die ruime middelen hebben, en toch slechts een gering getal *eener bepaalde gezindheid* kunnen opnemen, terwijl in dezelfde gemeente andere gestichten, mede voor protestantsche gezindten, ter naauwer-nood kunnen toekomen. — *Associatie voor armoedeverzorging*, op verschillende wijze toegepast, zou dus, naar ik meen, de leuze moeten worden, bij de tegenwoordige meer verlichte denkbeelden, en vooral, daar toch de grenzen der gezindheden, — zooals die door de oude benamingen worden aangeduid, — meer en meer wegvallen.

Een oud-diaken.

CORRESPONDENTIE.

De heer M. H. Pimentel verzoekt ons den lezers van dit tijdschrift te doen opmerken, dat in zijn opstel over levensverzekeringen in ons vorig nummer opgenomen, voor de berekeningen op bladz. 45 voorkomende, *ronde* getallen genomen zijn, ter vermijding van breuken en ten einde zoo-veel mogelijk een populaireren vorm te behouden. Zoo is bijv. f 96 na een jaar interest ad 4 procent *niet* f 100, maar f 99.84 enz. enz. De oplet-tende lezer zal dit welligt reeds bespeurd hebben. Voorts moet in den 4ⁿ regel van bladz. 43 (van boven) in plaats van *nooit* gelezen worden: *bijna nooit*.

OPGAVE der hoogste en laagste Courseen van de onderstaande Effecten aan de Beurs te Amsterdam.

	Volle jaar 1865.		Jan. 1866.	
	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.
<i>Nederl.</i> Cert. W. Sch. 2½ pet.	60½ _r	63½	60½ _n	61½
Dito dito 3 "	70½ _g	74½	71½	71½ _g
Dito dito 4 "	93½	98½	95½	95½ _g
Aand. Ned. Bank 4 "	222	245	248	251
Handel-M. op resc. 4½ "	139½	148½	148½	147½
Aand. Holl. Spw.-Maats.	117	133	129	129½
Leening idem 4½ pet	97½	99½	97½	97½
Dito dito 4 "	89½	91½	89½	89½
Aand. Rijn Spoorweg 4½ "	103½	113	107½	109
Obl. dito 2e Leening 4½ "	99	100½	97	97
Rijn shares 16 £ gestort f	252	287½	264	264
Rijn shares volgefourn. /	300	361	341	350
Aand. Centr.-Spw.-Maats.	30	41	32	32½
Obligatien idem f	111	126	118½	122½
Aand. Exp.-Spw.-Maats. .	81	92½	93	92½
Credit Dispositio Bank . .	100	107	104½	104½
Alg. Maats. v. Hand. en Nijv.	61	70	—	—
Pandbr. Nat. Hyp. B. 4 pet	92	95½	93½	94
<i>Spanje.</i> Obligatien . . . 2 pet	36½	41½	33	36½ _g
Dito 3 "	33½	48½	41½	43½
Dito Binnenlandsche 3 "	35½	43½	32	37½
<i>Portugal.</i> Obligatien . 3 "	44½	47½	44½	45½
Dito 1856/1863 . . 3 "	44½	47½	41½	45½
<i>Rusl.</i> Obl. Hope & Co 1798 5 "	94	100	96½	99
Dito id. 1823/29 5 "	99	101	100	100½
Cert. id. 1831/33 5 "	70	74	71½	72
Obl. <i>Stiegl.</i> 5e serie 5 "	67	71½	65½	66½
Dito 1855, 6e serie 5 "	79½	86½	80	81½
Dito Adm. Londen 3 "	51½	56½	53	54
Dito bij Hope 1860 4½ "	83	88½	85½	87½
Leening 1862 . . . 5 "	85½	91½ _n	86½	87½
Dito 1864 5 "	86	97½	93½	95
Certificaten van dito 6 "	44	46½	43	44½
Spoorweg-Aanderlen 5 f	180	198½	184	193
<i>Pruissen.</i> Obl. 1859 . 5 "	101½	102½	100½	101½
<i>Oostenrijk.</i> Obl. Metall. 5 "	55	62½	55½ _n	56½
Dito Rente Amsterd. 5 "	75½	80½ _n	75½ _n	78½
Dito Nationale 1834 5 "	57½	65	58½ _g	59½ _g
Weener Bank-Actiën 3 f	770	870	825	846
Dito Aand. fl. 250, 1839 "	374	437	386	405
Dito „ fl. 250, 1854 4 pet	223	245	223	237
Dito „ 500, 1860 5 "	472	527	471	479
Dito „ 100, 1864 . . . f	82	100½	85	87
Aand. Oost. Cr. inst. 1858 fl 100	123	136½	126	131
Fr. Oost. Sp. Hope & Co. f	117	126½	119½	121
<i>Turkije.</i> Obl. alg. schuld 5 pet.	—	—	38½	39½
<i>Equador.</i> Oblig. 1855 1 "	10½	12½	—	—
<i>Venezuela.</i> Obligatien 2 "	13½	18½	14½ _g	15½
Dito 1 "	7½	9½	7½	8
<i>Grenada.</i> Obl. Gestemp. . .	11½	15½	13½	14
Dito 2 "	25½	32	29½	30
Dito Gestempelde . 1 "	6	8½	7½ _g	7½
<i>Mexico.</i> Obligatien . . 3 "	22½	27	20	22½
<i>N.-Amerika.</i> Vor. Staten 5 "	44	71	62½	65
Dito dito 6 "	46	79½	69½ _g	70½
Dito dito 1882 6 "	45½	78½	67½ _g	69½
<i>Griek.</i> Obl. Geld. 1825 5 "	12½	23	13	15
<i>Cours v. h. Geld.</i> Beleening	3	7	6	6½
Prolongatie	2½	9	6	7½
Disconto	3	6½	6	6½

NEDERLANDSCHE BANK.
(In millioentalen guldens.)

DATUM.	Discon- to's.	Belee- ningen.	Oper. kapitaal.	Bank- biljetten.	Saldo's rek. crt.	Munt- voorraad.	Voorraad biljet.	Surplus dekking.	Wissel- disconto.
Jan. 2	51.14	42.40	93.60	109.06	43.40	76.72	30.34	15.74	6
" 8	52.16	42.23	94.39	109.96	42.93	76.37	38.11	15.23	6½ (5 Jan.)
" 15	50.99	41.40	92.48	109.97	41.22	76.83	40.89	18.36	"
" 22	50.30	40.54	90.84	109.15	40.18	76.73	42.50	17.—	"
" 29	49.52	39.40	88.93	108.17	39.06	76.55	44.15	17.66	"
Febr. 5	50.04	38.04	88.03	103.40	38.18	76.96	45.83	18.33	"

WISSELKOERSEN TE AMSTERDAM.					PROLONGATIE KOERS TE AMSTERDAM.	STAND VAN HET WISSELDISCOONTO OP ZEVEN VERSCHILLENDE PLAATSEN BIJ HET EINDE VAN ELKE WEEK IN 1866.							
DATUM.	Parijs kort.	Hamb. kort.	Frankf. 6/w.	Londen kort.		DATUM.	Parijs.	Weenen	Berlijn.	Frankfort.	Hambourg.	Amsterd.	Londen.
Jan. 2	56 $\frac{3}{4}$	35½	99	11.87½	6½	Jan. 5	5	5	7	5½	6½	6½	8
" 8	56½	"	98½	11.90	7	" 12	"	"	"	"	"	"	"
" 15	"	"	99	11.87½	6½	" 19	"	"	"	"	5½	"	"
" 22	"	35½	9½	"	7	" 23	"	"	"	"	"	"	"
" 29	56½	35½	"	11.86½	7	Febr. 2	"	"	"	5	5	"	"
Febr. 5	56½	35½	"	"	7								

1866. ENGLAND'S IN- EN UITVOEREN VAN EDELE METALEN.

In de week eindigende.	INVOER VAN GOUD EN ZILVER.			UITVOER VAN GOUD EN ZILVER.		
	Goud.	Zilver.	Totaal.	Goud.	Zilver.	Totaal.
Januarij 8	pd. st. 778.797	315.567	1094.364	pd. st. 849.168	237.000	1106.168
" 10	17.839	104.561	122.200	390.480	135.871	526.351
" 17	116.938	216.989	333.927	71.834	419.032	490.866
" 24	244.483	103.893	348.378	175.477	45.358	220.835
" 31	131.737	283.739	415.496	231.795	325.178	556.973

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERIGTEN.

Makelaardij. — Dezen winter is ook te Rotterdam, in navolging van eenige andere steden, eene vereeniging tot oefening in het publiek spreken, of zoogenaamde debating club gevestigd, die algemeene medewerking ondervindt.

In de derde bijeenkomst 13 Februarij, zijn de navolgende stellingen verdedigd.

„De ontwikkeling van den Nederlandschen handel sedert de invoering van het wetboek van koophandel heeft vooral in de laatste jaren de behoefte doen kennen aan wijziging der wetsbepalingen betreffende de makelaardij.

„De opvatting dier wetsbepalingen in de praktijk is in strijd met de bedoeling der wetgevers.

„Op de makelaardij moet, evenzeer als op iederen anderen tak van handel, het beginsel van vrije concurrentie worden toegepast.

„Tot dat einde behoort in het bijzonder te vervallen:

1°. De aanstelling van makelaars door eenig openbaar gezag.

2°. Het verbod voor makelaars om handel te drijven in de vakken, waarin zij de makelaardij uitoefenen.”

Deze stellingen hadden, zoo als men trouwens verwachten mogt, de belangstelling in hooge mate opgewekt. Zoo talrijk was het aantal der leden dat opgekomen was, dat de zaal hen nauwelijks kon bevatten.

Na in een grondig betoog de stellingen nader te hebben toegelicht en het te hebben betreurd dat hij wegens de uitvoerigheid van eene historische beschouwing van deze handels-instelling hiervan moest afzien, schetste de spreker den loop der makelaardij in de versohillende handeldrijvende landen.

In de eerste plaats stond hij stil bij Frankrijk, waar de wettelijke bepalingen steeds worden toegepast, en het aantal makelaars dan ook beperkt is; nogtans worden daar naast de makelaardij, de *Courtiers-marrons* geduld, die ongetwijfeld een ruim aandeel hebben in de zaken, welke worden gesloten. Reeds sedert 1831 heeft de handel evenwel getracht om de beperking te doen wijzigen. De groote meerderheid der kamers van koophandel ondersteunde die pogingen, die tot het resultaat leidden, dat door het gouvernement onlangs een ontwerp van wet is ingediend, waarbij de makelaardij in goederen is vrij verklaard; tevens werd bij dit ontwerp een

crediet aangevraagd van 30 millioen francs, ten einde hen, die de betrekking van makelaar gekocht hadden, met het regt haar weder te verkoopen, schadeloos te stellen. Wat Engeland aangaat, wees de spreker er op, dat alleen te Londen *Sworn-brokers* bestaan, die door de *Aldermen*, op aanbeveling van een 6tal handelaren en onder borgtocht, worden aangesteld; talrijke *brokers*, die geene aanstelling behoeven, vormen met beëdigde makelaars de tusschenpersonen bij koper en verkooper. Ook in België verlangt men vrijheid op dit punt, en de regering, aan dezen wensch toegeevende, heeft een voorstel van wet in dien geest ingediend, terwijl de commissie uit de kamerleden benoemd, zich ten gunste daarvan heeft verklaard. Te Stettin zoowel als te Hamburg zijn de vrije makelaars naast de aangestelde toegelaten; althans in laatstgenoemde plaats zullen de koopbriefjes van niet-aangestelde makelaars mede verbindend worden verklaard. Alleen in Spanje, Portugal en Oostenrijk bestond de makelaardij — naar de spreker meende, — nog op den ouden voet. In Nederland, waar de wetsbepalingen hoofdzakelijk aan den *Code Pénal* zijn ontleend, is de wet evenwel niet gehandhaafd zooals in Frankrijk het geval is; verschillende plaatsen hebben verschillende gebruiken aangenomen waar het de aanstelling van makelaars gold, gelijk spreker bewees door te wijzen op Amsterdam, Schiedam en Rotterdam. De benoeming in Rotterdam gaf, naar des sprekers gevoelen, geen waarborg voor den handel, aangezien iedereen werd benoemd, die zulks vroeg, mits zijne moraliteit onbesproken was. Bovendien stelde hij de vraag, of de makelaars het verbod van eigen handel te drijven, naleefden? Spreker twijfelde zelfs aan de mogelijkheid dit te doen, terwijl het toch geacht mogt worden strijdig te zijn met de moraliteit, wanneer een eed niet nagekomen werd. Uit dien hoofde wenschte hij òf toepassing der wettelijke bepalingen, met voldoende waarborgen voor den handel, òf vrijheid. Tusschen die twee stelsels moest noodzakelijkerwijze eene keuze worden gedaan. Natuurlijk verklaarde spreker zich voor het laatste stelsel, en wel voornamelijk op grond, dat de handel zelf even goed over de bekwaamheid der makelaars als die van andere tusschenpersonen in den handel kan oordeelen; de handelaar, niet de wet, moet het brevet van bekwaamheid toekennen. Nogtans wenscht hij den makelaar niet afgeschaft te zien; integendeel, hij achtte zijn bestaan voor den handel eene behoefte.

Na nog in een uitvoerig betoog te zijn getreden, waarin verschillende motieven werden aangevoerd voor het wenschelijke dat dit bedrijf zoowel als andere geheel vrij moest zijn, werd het woord gegeven aan een ander der tegenwoordig zijnde leden, die meende dat die vrijheid reeds in de wet ligt, aangezien art. 63 Wetb. van Kooph. de zoogenaamde *bonnhazon* erkent. Dit beweren werd echter wederlegd. Een ander spreker betoogde de wenschelijkheid dat, bleef men bij het oude stelsel, men het sluiten van alle zaken door middel van den makelaar verplichtend moest maken, opdat

deze, die geene eigene zaken mag doen, aan de concurrentie der beunhazen het hoofd zou kunnen bieden. Intusschen verklaarde deze spreker zich voor de vrijheid; hij vreesde voor geene te groote concurrentie onderling, omdat ook dan het aantal makelaars zich naar de behoefte zou regelen. Een ander lid betoogde, dat de aangestelde makelaars, met het oog op de Nederlandsche Handelmaatschappij, wel degelijk iets voor hebben op de niet-aangestelde; volgens de zienswijze van den spreker werkte het oorrectief van de *courtiers-marrons* niet krachtig genoeg. Hij verklaarde zich voor „vrijheid” in dit bedrijf, hij geloofde volstrekt niet dat de zaken minder goed zouden gaan, als dit beginsel werd toegepast; tot staving van zijn beweren wees hij er o. a. op, dat te Rotterdam geene effecten-makelaars bestaan, terwijl men te Amsterdam die in assurantie mist.

Nadat nog verschillende sprekers hun gevoelen hadden toegelicht, werd eindelijk tot de stemming overgegaan, waaruit bleek, dat bijna geen enkel lid zich tegen de strekking der stellingen verklaarde, terwijl luide toejuichingen daarenboven van ingenomenheid met den eersten spreker getuigden.

(N. R. Ct.)

Veenziekte. — Volgens de officieele opgaven betreffende de veetyphus in de Provinciën Zuid-Holland en Utrecht, zijn de navolgende aantallen rundvee:

IN DE WEEK. van	aan 't eind der week					tot	SEDERT HET BEGIN DER VEENZIEKTE.				
	aange- last.	d.ziekte gestorv.	afge- maakt.	her- steld.	weck nog ziek.		aange- last.	aan de ziekte gestorven.	afge- maakt.	her- steld.	nog ziek.
6—13 Jan.	2721	447	302	202	1770	16 Jan.	27027	8133	6899	8763	3204
13—20	2034	280	226	218	1310	20 "	29031	8966	7410	9596	2759
20—27	2135	261	208	164	1502	27 "	31105	9643	7846	10962	2714
27—3 Febr.											
Prov. Utrecht.											
6—13 Jan.	299	112	17	165		13 "	1710	612	65	723	280
13—20	424	148	—	203		20 "	2134	790	65	926	353
20—27	259	147	—	244		27 "	2393	937	65	1170	221

VEILINGEN DER OOST-INDISCHE PRODUKTEN DOOR DE NEDERLANDSCHE HANDEL MAATSCHAPPIJ.

OPMERKINGEN NAAR AANLEIDING VAN HET IN HET VORIG NUMMER
VAN DE „ECONOMIST” GEPLAATSTE OPSTEL VAN DE HEEREN
J. A. JOOSTEN EN C^o.

Ik heb ergens gelezen dat er over de koffij-veilingen al tot vevens toe was geschreven. Door mij mag deze uitspraak worden aangehaald, want zoo iemand dan heb ik tot die verveling het mijne ruimschoots bijgedragen. Mijne schuld is 't intusschen niet zoo ik, op straffe van haar verder uit te breiden, nog eens met het onderwerp voor den dag kom. Maar ik mag niet zwijgen: het opstel van de Heeren J. A. Joosten en Co., in het vorig Nummer van dit tijdschrift, noodzaakt mij tot spreken en tot wederleggen.

Het geleidelijkst zal zijn zoo ik mij houd aan de drieledige slotsom door de Heeren Joosten aan het eind hunner beschouwingen medegedeeld; ieder deel dier slotsom zal mij gelegenheid aanbieden om hunne aangevoerde argumenten te behandelen.

1°. Het eerste deel der slotsom zegt:

„Het oude systeem was meer „de wolf in kwaad gerucht” dan inderdaad ondanks zijne, door ons zelve erkende, gebreken, zóó slecht als het werd uitgekreten; het is echter door bestrijding onmogelijk geworden en wordt ook door ons, om zijne gebreken, niet terug gewenscht.”

Is hetgeen hier gezegd wordt wel geheel juist? Ik geloof het niet. In hunne brochure van 1860 „Bedenkingen over de koffijveilingen” kwamen de Heeren Joosten, naar 't mij toescheen, op onderscheiden gronden tot de conclusie dat het oude systeem van twee massale veilingen in 't jaar, niet meer van onzen tijd was en door eene andere en betere verkoopwijze diende vervangen te worden. En thans komt het mij inderdaad voor als of ze dat oude systeem, niet-tegenstaande zij zelve nu zeggen het niet terug te wenschen, weder meer in bescherming nemen. Immers hun gezegde blz. 79, „dat het

Econ. 1866. 8

„systeem onloochenbaar aan den koffijhandel in Nederland het groote „overwigt heeft verschaft” riekt al vrij wel naar eene lofredede, terwijl zij voorts trachten aan te toonen dat na de afschaffing der twee massale veilingen, de handel zoo wel als de verkooper, het Gouvernement, daardoor nadeel hebben geleden en dat onze markt, na de verandering, haar overwigt op andere Europeesche markten reeds verloren heeft, ja zelfs den toon niet meer aangeeft. Bij deze lof op het oude systeem voegt dan nu ook voorzeker hun gezegde „dat het door *bestrijding* onmogelijk was geworden.”

Neen; niet door bestrijding is het oude systeem onmogelijk geworden, maar omdat het, eenmaal misschien goed, sedert lang uitgediend had, niet meer van onzen tijd was, en zich zelve zou vernietigd hebben. Dit hebben de bestrijders van het oude systeem sedert jaren telkens aangetoond en waren de geopperde bezwaren ongegrond geweest, er zouden zich meer en betere verdedigers voor hebben in de bres gesteld dan zulks — de Heeren Joosten zullen het mij gereedelijk toegeven — het geval is geweest.

Zoo als ik zoo even zeide kwam het in de brochure der Heeren Joosten van 1860 mij voor dat zij, met mij, het toen bestaande veilingstelsel, thans door hen weder eenigermate in bescherming genomen, afkeurden. Trouwens waartoe anders in diezelfde brochure een geheel ander en geheel nieuw verkoopsysteem door hen aanbevolen? Ik heb toen, kort na de uitgave der beschouwingen van de Heeren Joosten getracht die te wederleggen in een boekje, getiteld „Speculatie en tweede hand. Rotterdam 1860” en ik wil wel bekennen dat het mij eenigsints leed heeft gedaan daarop later niets van hen te vernemen; ook in hun opstel dat ik thans behandel, wordt daarvan met geen enkel woord gewag gemaakt. Er waren toch, dunkt mij, punten in die hun bij het op nieuw behandelen van het onderwerp uitnemend te pas hadden kunnen komen. Mij zou het hoogst aangenaam zijn geweest hunne wederlegging van mijne meeningen te vernemen en op de geregelde voortzetting der discussie met geachte mannen van het vak als zij, zou ik hoogen prijs gesteld hebben. Nu is, door het eenvoudig met stilzwijgen voorbijgaan mijner brochure, de discussie eenigsints van aard veranderd en zal ik nu daardoor wellicht genoodzaakt zijn breedvoeriger te worden dan anders noodig geweest ware.

Maar nu moet ik, eer ik verder ga, en terwijl ik zeg dat ik het met de conclusie van den Heer Joosten ten eenenmale oneens ben, toch de verklaring afleggen dat zij in mij niet moesten zien een verdediger en lofredenaar *quand même* van het nieuwe thans be-

staande stelsel, even als of wij nu met de hervorming reeds geheel klaar waren. Ik herinner aan hetgeen ik in dit tijdschrift, Februarij-nummer 1865, blz. 61, vroeg: „dat de volmaaktheid reeds „bereikt zou zijn! wie zou het willen beweren?” en dit zeg ik nog. Ik beschouw het tegenwoordige systeem wel als eene groote schrede voorwaards, maar niet als de eindpaal der hervorming. Wij zijn op weg om te verbeteren; meer nog niet.

Het oude systeem, in 1860 door de heeren Joosten, en door mij reeds veel vroeger, gelijkelijk veroordeeld, bragt ons beiden tot opsporing en aanbeveling van middelen tot herstel. De heeren J. stelden toen, even als nu nog, eene totale hervorming voor met algeheele tersijde stelling van de traditie en van den bestaanden toestand. Zij wenschten verkoop der koffijladingsgewijze; wel is waar bij veiling, maar met *vergrooting* der kavelingen, met meerder *complicatie* van die kavelingen door ze uit eene geheele lading met al hare verschillende sorteringen te doen bestaan en dus — daar het aantal kavelingen aanzienlijk kleiner zou worden — met vermindering van het aantal der gegadigden. Ik daarentegen was minder radikaal dan zij; ik stelde voor de veilingen te behouden, maar ze te zuiveren van de bestaande gebreken, door ze te vermenigvuldigen en ze anders en beter in te rigten. Te dikwijls heb ik de gronden voor mijne zienswijze met breedvoerigheid uiteen gezet, dan dat het nu nog noodig zou zijn die hier te herhalen. Ik kan dus bij de behandeling van dit deel hunner conclusie zeer kort zijn.

2°. Ten tweede concluderen de Heeren Joosten „dat” naar hunne meening, „het tegenwoordige systeem geen der werkelijke bezwaren tegen „het oude opgelost heeft; dat het daarenboven door vernietiging van den „tusschenhandel den verkooper geschaad heeft door vermindering van „concurrentie; dat het om die reden ook voor den handel niet voordelig „gewees is.”

Hoe! het tegenwoordige systeem zou geen der werkelijke bezwaren tegen het oude hebben opgelost! Maar waren dan ophooping van massa's in eens aan de markt gebragt, groote pakkingen onder een nummer op één monster dat geene waarheid was noch kon zijn, totale belemmering der gegadigden om uit eigen oogen te zien, naar eigen wil en naar omstandigheden in de veiling te handelen, geene bezwaren? en zijn die nu niet reeds, voor een goed deel, weg genomen? Mij komt het voor dat in deze gebreken van den vroegeren toestand reeds eene aanmerkelijke verbetering is te weeg gebragt die men, al blijve men dan ook om andere redenen

tegen het nieuwe systeem ingenomen, niet *mag* voorbij zien. Ik zou er nog meer kunnen noemen, maar welligt komt dit later van zelve nog ter sprake.

Het oude systeem dat gedurende een dertigtal jaren vigeerde, heeft, volgens de HH. J., „onloochenbaar aan den koffijhandel in „Nederland dat gewenschte overwigt verschaft waarover wij ons zoo „lang hebben mogen verheugen.” Ik geloof niet dat deze uitspraak juist is; in alle geval zou men om deze stelling te verdedigen het bewijs moeten leveren dat onder een ander systeem dat overwigt minder zou geweest zijn. Even goed, en ik geloof met meer regt, zou men de stelling kunnen opperen dat onder een ander meer natuurlijk systeem ons overwigt nog grooter geweest zou zijn en mij komt het voor dat deze laatste stelling op theoretische gronden uitnemend te verdedigen ware. Zijn overwigt in den koffijhandel heeft Nederland te danken niet aan een veilingssysteem, dat er, naar mijne wijze van zien, slechts secondair in betrokken is, maar aan de aanvoeren, aan onze ruimschoots voorsiene markt en aan de activiteit onzer Nederlandsche commissiehuizen. Trouwens op blz. 88 en 89 van hun opstel ontkennen de HH. J. niet dat het overwigt onzer markt kan en zal behouden blijven „mits” zoo voegen zij er bij „wij onze aanvoeren vermeerderen en verbeteren.” Tegen deze hunne bijvoeging heb ik, in zoo ver, geene bedenking, daar het van zelf spreekt dat hoe meer aanvoeren wij verkrijgen hoe grooter onze invloed zijn zal. (*) Maar zelfs al bleef dan ook de gouvernements aanvoer stationair en de N. H. M. bragt voortaan niet meer dan 8 à 900,000 balen jaarlijks aan de markt, dan nog zou dit cijfer, aanzienlijker dan eenige markt in Europa kan aanwijzen, voldoende zijn, geloof ik, om ons overwigt te handhaven. Nogmaals herhaal ik wat ik bij vorige gelegenheden reeds zeide: waaraan hebben andere markten dan hun beslissend overwigt voor andere artikelen te danken? nergens aan *massale* periodieke veilingen.

Ten stelligste ontken ik dat onze markt haar overwigt op andere markten van Europa reeds zou verloren hebben. Trouwens de gronden die de HH. J. voor deze uitspraak aangeven zijn gemakkelijk te wederleggen. „Het is een feit” zeggen zij „dat het

(*) Ik heb ook in zoover niets tegen de brochure van de Heer Joosten „een woord over koffij, Amsterdam 1865,” als de conclusie daarvan is dat er toch meer koffij naar Nederland moge komen. Dat ik overigens mij niet vele argumenten die in die brochure voorkomen niet kan vereenigen, zal ik hier niet behoeven te verzekeren.

„buitenland in onze maandelijksche veilingen alléén dan belangstelt „wanneer zij *kooger* afloopen dan verwacht werd, omdat dan de „concurrerende markten hunnen voorraad tot iets lager prijzen dan „de onze loslaten.” Ik laat daar of dit „feit” wel juist geconstateerd is; doch gesteld eens dit ware zoo, dan meen ik te mogen vragen: was dit dan vroeger anders? Maar bovendien, zullen de Heeren J. toch wel niet willen beweren dat het buitenland geen belang in onze veiling zou stellen wanneer die eens *lager* afliep dan men verwachtte. Mij dunkt dat er dan evenzeer belang in gesteld moest worden en dat men onzen prijs zou moeten volgen, wilde men der concurrentie met onze koffij het hoofd kunnen bieden. Is dit waar, dan heeft onze Nederlandsche markt die, volgens de HH. J. vroeger tweemaal 's jaars den toon aan de markten van Europa gaf, sulks in de beide laatste jaren negen malen 's jaars gedaan. Zij heeft dus *meer* invloed uitgeoefend dan vroeger. De klacht over weinig bevredigende „accepten” van 't buitenland, zeggen de HH. J., is algemeen. Is die algemeener dan vroeger? en zijn de HH. J. de vele, als 't ware stereotype, klachten van voorheen dan vergeten? In alle geval behoeven de Nederlandsche handelaren voor de kans van accepten thans vrij wat minder hoeveelheid te wagen dan voorheen toen de gelegenheid daartoe zich slechts tot twee tijdstippen in het jaar bepaalde, en menigeen onder zijne belangrijke voor-
kopen in de veiling bij gebrek van accepten bleef zuchten.

Maar hoeveel gewigt men hechten kan aan de klachten over de weinig bevredigende accepten waarvan de HH. J. gewagen, kunnen overigens de afleveringen door de N. H. M. ons leeren:

in 1862 verkocht de N. H. M. 920,819 b. en leverde af 870,092 b.

„ 1863	„	„	826,344	„	„	795,682	„
„ 1864	„	„	836,812	„	„	890,113	„
„ 1885	„	„	851,926	„	„	860,466	„

Wanneer men nu in aanmerking neemt dat in de beide laatste jaren het door de HH. J. veroordeelde stelsel vigeerde, dan vraag ik of deze cijfers, die ik aan hen zelven ontleen, niet welsprekend genoeg zijn? Zij leeren mij dat in 1864 en 1865, bij algemeene klacht — altijd volgens de HH. J. — de afzet 61,841 b. *grooter* was dan de geveilde hoeveelheid, terwijl in 1862 en 1863 de afzet 81,389 b. *kleiner* was dan de veilingen in die jaren bedroegen.

En waaruit blijkt het dan nu dat onze markt haar overwigt zou verloren hebben? Zijn het de bedongen prijzen? Ik geloof juist door die bedongen prijzen het bewijs te kunnen leveren dat onze markt haar prestige volkomen gehandhaafd heeft. In het Nummer van

Febr. 1865 van dit tijdschrift heb ik, op gronden van hooge waarschijnlijkheid, aangetoond dat gedurende 1864 de maandelijksche veilingen voor het Gouvernement en voor den handel beide voordelig zijn geweest en dat zij verkooper en koopers voor groote schade hebben behoed. En wat het afgeloopen jaar 1865 betreft, zoo geloof ik uit den proportioneel hoogen prijs te mogen afleiden dat wij alle redenen tot tevredenheid kunnen hebben en onze markt haar overwigt volkomen gehandhaafd heeft. De HH. J. vallen mij hard wegens hetgeen ik in de Tweede Kamer, zitting van 2 Dec. 1865, gezegd heb, dat in het groote verschil in prijs tussehen Java en Braziel koffij een zeer afdoend bewijs zou gelegen zijn dat de Regering in 1865 een hoogen prijs zou bedongen hebben, en trachten dit mijn gezegde te wederleggen door te betoogen dat niet de Java koffij buitengewoon hoog, maar wel de Braziel koffij buitengewoon laag in prijs was. Maar is dit nu in ernst een argument? Hoogte of laagte van eene prijsnotering is zuiver relatief en alleen door vergelijking te constateren en zoo de HH. J. willen betoogen dat de Braziel koffij buitengewoon laag in prijs was (door welke oorzak, dat doet er hier niets toe) dan gronden zij zich op vergelijking; met hetzelfde regt en op dezelfde gronden van vergelijking blijf ik dus beweren dat de prijs der Java koffij hoog te noemen was. Mij dunkt deze conclusie is eenvoudig en zuiver.

Het zal overigens de HH. J. niet onbekend zijn dat Londen gedurende 1865 met zijne native Ceylon koffij een sterke concurrent voor onze Java koffij was, niet enkel in Duitschland en Belgie, maar zelfs op onze eigene markten, bij onze binnenlandsche consumtie. En zoo nu, niettegenstaande oek deze sterke concurrentie, de prijs onzer Java koffij in 1865 van 9 tot 10½ *kooger* was dan die van de daarmede nog algemeener concurrerende Braziel koffij, — een prijsverschil aanzienlijker dan sedert vele jaren het geval was — zou daarin dan toch niet het bewijs liggen van de belangstelling van het buitenland in onze koffij? Immers verreweg het grootste gedeelte, omstreeks twee derde, wordt door het buitenland gekocht en het is dus wel degelijk die groote kooper, het buitenland, die ons die prijzen betaalt. (*) Ware het beweren van de

(*) Op meer dan eene plaats spreken de Heeren J. van aanvoeren, of veilingquantum, *maar even toereikend voor de consumtie*. In het gewone spraakgebruik verstaat men onder consumtie alleen het verbruik binnenslands; ik geloof echter dat dit niet hunne bedoeling kan zijn en zij onder consumtie, verbruik en verzending beide begrijpen. Intusschen bij deze laatste — zoo ik geloof juist — opvatting verlies hunne redenering op die „consumtie” gebouwd, nog al wat van hare kracht.

HH. J. juist, het zoude zich immers of in een minderen afzet of in minder voldoende prijzen moeten openbaren? Noch het een noch het ander was, vooral in 1865, het geval.

De heeren J. geven bl. 82 de prijzen op die de N. H. M. in 1864 voor hare koffij bedong en zeggen gerust te durven beweren dat de loop der prijzen toen geheel onafhankelijk is geweest van de buitenlandsche politiek en van de geldmarkt, maar alleen geïnflueneerd werd door de nieuwe wijze van veilen. Dit noem ik inderdaad een stout beweren. Volstrekt buiten rekening te laten twee zoo magtige factoren als buitenlandsche politiek en geldmarkt, gaat toch waarlijk niet aan en de schuld, zonder verdere adstractie, op het veranderde veilingssysteem te werpen, moge een persoonlijk gevoelen zijn, het bewijs voor dit gevoelen leveren zij niet. Ik zou, wilde ik ten opzichte der. prijzen van 1864 de heeren J. wederleggen, uitvoeriger moeten zijn dan thans past; maar ik kan nog volkomen volstaan met mijn meergemeld opstel in dit tijdschrift van Februarij 1865 en neem de vrijheid den belangstellenden lezer daarnaar te verwijzen. Met betrekking tot de in 1865 bedongen prijzen en de mate van tevredenheid die men daarmede hebben kan, heb ik mijn gevoelen reeds gezegd.

Dat de geldmarkt door twee massale veilingen meer gestoord werd dan bij maandelijksche veilingen het geval moest zijn, wordt door de heeren J. wedersproken en zij trachten zulks zelf te bewijzen. Ik moet hun hieromtrent doen opmerken, vooreerst: dat juist uit den staat dien zij bl. 86 mededeelen, reeds blijkt dat in die jaren waarin de geldmarkt zich sterk bewoog, de disconto altijd in het *sajaar* het hoogst was, wanneer de N. H. M. hare meeste en grootste veilingen hield en bovendien de veldproducten mede kapitalen van de markt namen. Ten tweede: dat men bij het raadplegen van den stand der geldmarkt, niet enkel op de notering in Nederland, maar wel degelijk ook op die in het buitenland te letten heeft en dat eene uitbreiding van den nu geleverden discontostaat dan een geheel ander aanzien, met sterk sprekender contrasten, zou verkrijgen. Ten derde dat de vergelijking van het koopvermogen der Nederlandsche handelaren met de gemakkelijheid waarmede hier te lande geld voor buitenlandsche leeningen wordt gefourneerd, niet wel opgaat; immers de bronnen waaruit die gelden voortvloeijen zijn niet dezelfde. En nu moge het waar zijn dat het jaarlijksche bedrag der koffij door de N. H. M. aangeboden, circa 45 millioen, de koopkracht onzes handels volstrekt niet te boven gaat; tegen te spreken is 't toch wel niet, dat het den handel ten opzichte van

de geldcirculatie vrij wat gemakkelijker moet zijn 9 malen in 't jaar 5 millioen, dan 2 malen 20 of 25 millioen te besteden. Er komt bovendien nog dit bij dat slechts een *deel* der Nederlandsche handelaren zich met koffij bemoeit en dat velen van deze ook andere artikelen behandelen, waarop, hebben zij voor de koffij alleen een groot kapitaal op een gegeven tijdstip noodig, dit van invloed moet zijn.

Met verwondering las ik het beweren van de heeren J., als zou de N. H. M. bij de nieuwe wijze van veilen geene pakhuishuur en rente hebben bespaard. Zij trachtten dit door eene eenvoudige uitrekening te staven, maar zijn daarin niet zeer gelukkig geslaagd; immers de staat die zij ons (blz. 87) voorleggen, is geheel onjuist.

Vooreerst is de *gemiddelde* ontvangtijd der oude voorjaarsveilingen, gerekend naar die van 1859 tot 1863, niet 1 Mei maar 16 Mei (*). Ten andere zijn de *écheances* der veilingen van 1864 en 1865 niet juist opgegeven. Voorts begaan de heeren J. een misslag bij het afdeelen der veilingen van 1864 in twee halfjaarlijksche. Zij stellen eene voorjaarsveiling van 421,700 balen en eene najaarsveiling van 412,500 balen. Intusschen zou, onder het oude systeem, de N. H. M. hare voorjaarsveiling van 1864 omstreeks 1 Febr. hebben moeten aankondigen en op dat tijdstip bedroeg haar voorraad slechts 349,600 balen.

Gesteld nu, dat de N. H. M. haren ganschen voorraad van 349,600 balen had aangeslagen; dan zou de najaarsveiling begin Augustus hebben moeten worden aangekondigd en het zal den Heeren J. niet moeilijk vallen te becijferen dat de N. H. M. op 1 Augustus 1864 geen grooteren voorraad dan van c. 434,000 balen zou gehad hebben. Zij zou dus, onder het oude stelsel, in 1864 niet meer dan c. 784,000 b. hebben kunnen veilen, dus c. 50,000 balen minder dan nu verkocht werden. Deze c. 50,000 balen zouden dan tot de voorjaarsveiling van 1865 hebben moeten blijven liggen.

Ook bij de afdeeling der veilingen van 1865 in twee halfjaarlijksche verdeelen de heeren J. die weder zoo alsof de N. H. M. to: regel had de voorjaarsveilingen de grootste te doen zijn, terwijl zij zeer goed weten dat juist het tegenovergestelde het geval was.

Ik laat dus hunne tabel, doch gerectificeerd, hier volgen en kom dan tot een geheel ander resultaat.

(*) In 1858 expireerde de ontvangtijd der Voorjaarsveiling eerst den 1 Junij.

Data.	Zou vroeger geweest zijn.	Geveild.	Ontvangstijd.	Gemiddelde ontrantijd vroeger.	Rente en pakhuisuur. Winst.	Verlies.
1864 16 Maart	} voorj. veiling 834.800 b.	80.000 b.	4 April	} 16 Mei	42 dagen	
13 April		82.500 "	2 Mei		14 "	
18 Mei		86.200 "	6 Junij			21 dagen
15 Junij		86.100 "	4 Julij			49 "
13 Julij	} naj. veiling 449.400 b.	86.900 "	1 Aug.	} 1 Nov.	92 dagen	
17 Aug.		83.000 "	5 Sept.		57 "	
14 Sept.		123.000 "	3 Oct.		29 "	
19 Oct.		121.500 "	21 Nov.			20 dagen
23 Nov.		85.000 "	27 Dec.			56 "
1865 15 Febr.	} voorj. veiling 897.200 b.	50.000 b.	"	} 16 Mei	140 dagen	
15 Maart		87.200 "	20 Maart		57 "	
19 April		86.500 "	18 April		28 "	
17 Mei		88.300 "	22 Mei			6 dagen
2 Junij	} naj. veiling 504.700 b.	85.200 "	19 Junij	} 1 Nov.	84 "	
9 Aug.		84.200 b.	24 Ju ij		100 dagen	
18 Sept.		85.400 "	11 Sept.		51 "	
18 Oct.		87.000 "	16 Oct.		16 "	
22 Nov.		126.000 "	20 Nov.			19 dagen
		122.100 "	25 Dec.		54 "	

gelijkstaande voor 1864 met 13 dagen en voor 1865 met 18 dagen *winst* aan rente en pakhuisuur over het geheele quantum, of, in cijfers, met ca. f 215.000 *winst*. (*). Men ziet hieruit dat het door

(*) Zie hier de berekening.

1864		Winst.	1864		Verlies.
		dagen.			dagen.
Maart	80.000 b. × 42 =	3.360.000	Mei	86.200 b. × 21 =	1.810.200
April	82.500 " × 14 =	1.155.000	Jnnij	26.100 " × 49 =	4.214.900
Julij	86.900 " × 92 =	7.944.800	Oct.	121.500 " × 20 =	2.430.000
Aug.	83.000 " × 57 =	4.731.000	Nov.	85.000 " × 56 =	1.960.000
Sept.	123.000 " × 29 =	3.567.000			
				328.800 b.	10.419.100
	455.400 b.	20.807.800			<i>winst.</i>
	328.500 "	af		10.419.100	<i>verlies.</i>
	784.200 b.	blijft		10.358.700	
				784.200	= over 784.200 b. in 1864 13 d. <i>winst.</i>
1865		dagen.	1865		dagen.
Nov. 1864	50.000 b. × 140 =	7.000.000	April	88.300 b. × 6 =	529.800
Febr. 1865	87.200 " × 57 =	4.970.400	Mei	85.200 " × 84 =	2.896.800
Maart	86.500 " × 28 =	2.422.000	Oct.	126.000 " × 19 =	2.394.000
Junij	84.200 " × 100 =	8.420.000	Nov.	122.000 " × 54 =	6.593.400
Aug.	85.400 " × 51 =	4.355.400			
Sept.	87.000 " × 16 =	1.392.000		421.600 b.	12.414.000
	480.300 b.	29.559.800			<i>winst.</i>
	421.600 "	af		12.414.000	<i>verlies.</i>
	901.900 b.	blijft		16.145.800	
				901.900	= over 901.900 b. in 1865 18 d. <i>winst.</i>
1864	784.200 b. à ± f 50 p. b. = f 39.210.000	18 dag. rente à 5 pCt.	f 70.795.83		
		Pakhuisuur en assurance à 8½ c. per baal per maand.	f 11.898.70		
			f 82.689.53		
1865	901.900 b. à ± f 50 p. b. = f 45.095.000	18 d. rente à 5 pCt.	f 112.737.50		
		Pakhuisuur en assurance à 8½ c. p. b. per maand	f 18.939.90		
			f 181.677.40		
			f 214.866.98		

de heeren Joosten geleverde bewijs den toets van het onderzoek niet kan doorstaan, maar dat het, na verbeterd te zijn, tegen hunne stelling en vóór de mijne getuigt.

Maar, er is meer. Indien de tijd van overgang geheel voorbij is en de N. H. M. achterevolgens haren voorraad meer zal opgeruimd hebben, dan is het nergens toe noodig dat zij eene te groote hoeveelheid in hare pakhuisen bewaart. Indien zij hare periodieke veilingen zoo inrigt dat het aantal daarin te veilen koffij in overeenstemming is met haren jaarlijkschen invoer, dan *kan* zij onmogelijk er een zeer grooten voorraad op nahouden, en dan moet, dunkt mij, de eenvoudigste het begrijpen dat minder voorraad in 't pakhuis ook minder aan pakhuishuur, aan rente, en aan assurantiepremie *moet* kosten dan wanneer zij verplicht was, als voorheen, om soms 3 tot 600,000 balen gedurende geruimen tijd tot de volgende veiling te bewaren.

Wat teruggang in kwaliteit van groene en blaauwe koffij betreft, zoo slaat hetgeen blz. 87 daarover gezegd wordt niet op hetgeen ik daarover zeide en nog volhoud. Dat er weinig van die soorten in den laatsten tijd werd aangevoerd doet, ten deze, niets ter zake; maar dat lang in 't pakhuis bewaren nadeelig op de kwaliteit van zoodanige koffij werken moet, en dat het dus voordeelig voor den verkooper is ze iedere maand aan de markt te kunnen brengen, is iets dat de heeren Joosten mij onmogelijk kunnen tegenspreken.

En nu de sortering. Zeer verklaarbaar vind ik het dat de heeren makelaars Joosten partij trekken voor de vroegere wijze van sorteren die nu niet meer door de makelaars maar door de N. H. M. zelve geschiedt. Dat ze voorheen toch niet zoo volkomen juist was zeggen zij echter zelve: immers zij beweren blz. 88 op grond van ondervinding, dat vroeger minder goede koffij daardoor te hoog werd betaald. Was dit dan zoo goed en zoo voordeelig voor de koopers? En was het voor het gouvernement zoo voordeelig dat betere koffij — ik spreek *ook* uit ondervinding — door een onjuist monster te laag werd betaald? Aan die misbruiken is althans nu een einde gemaakt. Maar mogt het waar zijn dat er gegronde klagten over onjuiste sortering te maken zijn geweest, dan zal de N. H. M. voor het vervolg wel maatregelen weten te nemen om daarin verbetering te brengen. Immers dit heeft zij geheel in hare magt.

De verzekering van de heeren Joosten dat in de veilingen van 1864 en 1865 niet iedere nuance op hare juiste waarde is betaald,

wil ik gaarne als hun persoonlijk gevoelen eerbiedigen, maar ik vind dese hunne verzekering wel wat heel kras. Zij stellen zich daardoor toch boven het geheele publiek dat die veilingen bijwoonde en die prijzen betaalde. Ik wil in hun beweren liever zien het bewijs dat in onze vrijere veilingen zich eene verschillende opvatting van de waarde uit, juist door dat ieder koopt wat hem het beste past. De een zal dus, naar zijne overtuiging, billijk koopen dat wat een ander als te hoog beschouwt. De weg om tot de juiste waarde te kunnen koopen, is den gegadigden nu althans gemakkelijker gemaakt dan onder het vervallen systeem met pakkingen van 100,000 balen op één monster, zonder vrije opbieding en met al den aanleve van dien.

3. Als derde deel hunner conclusie zeggen de heeren Joosten:

„Eene geheel vrije, natuurlijke wijze van handelen zoo als die overal elders plaats vindt, is ook voor de Nederlandsche markt niet alleen wenschelijk en mogelijk, maar gebiedend noodzakelijk, wil zij haar overwigt en prestige herwinnen en behouden; de omstandigheid dat de staat nog planter en koopman is, kan hier, met het oog op de actualiteit op koloniaal gebied, niet als exceptie van incompetentie worden aangevoerd.”

Met het begin dezer conclusie ben ik het eens, maar niet met hetgeen er verder volgt. Zoo iemand, dan ben ik een groot voorstander van eene geheel vrije, natuurlijke wijze van handelen, maar daar wij ten deze niet op een geheel vrij en natuurlijk standpunt staan kunnen wij niet handelen zonder de omstandigheden uit het oog te verliezen. Ik ontken dus de *mogelijkheid* van hetgeen de heeren J. verlangen en wel bepaaldelijk omdat het juist *de staat* is die als planter en koopman ons zijne koffij te koop aanbiedt. Wierd de hoeveelheid die het gouvernement jaarlijks ontvangt, aangevoerd door één of meer groote handelshuizen die geheel naar eigen inzigten handelen konden en aan niemand rekenschap deswegens verschuldigd waren, de gang der zaken zou voorzeker volkomen natuurlijk en vrij kunnen zijn; men zou aan de markt komen wanneer men het goed vond, men zou zijne conditiën stellen zoo als men dat noodig achtte, men zou al of niet tot de gebodene prijzen afgeven, men zou dezen handelaar of tusschenhandelaar begunstigen, anderen niet; kortom men zou hier zien gebeuren wat op alle andere markten gebeurt. Maar dit is nu eenmaal het geval niet; het is de Staat die voor zijne rekening aanvoert en die zijne belangen laat behartigen door de N. H. M. De Staat, als princi-

paal, mag niet geheel naar willekeur, maar moet volgens regelen handelen en verschilt daarin met den gewonen koopman; terwijl de N. H. M., als zijn gemagtigde, door hare statuten die haar o. a. ook voorschrijven „hare goederen op gezette tijden en in het openbaar te verkoopen”, gebonden is.

Zoo lang nu deze omstandigheden bestaan en niet zijn weg te redeneren, zijn zij een onoverkomelijk beletsel om anders dan naar vaste regelen, en eenigsints gekunsteld, te handelen en moet de wensch naar „eene geheel vrije natuurlijke wijze van handelen, zoo als die overal elders plaats vindt,” noodzakelijk onder de *pia vota* blijven behooren. Maar, omdat men nu de volmaaktheid niet kan bereiken, moet men daarom stil zitten en zich rustig bij het oude houden of moet men trachten het vrije en natuurlijke althans zoo veel mogelijk nabij te komen? Het was de innige overtuiging van dit laatste die mij sedert jaren aanspoorde naar verbetering te trachten (*). Afscheiden van de bezwaren van ondergeschikten aard die aan de oude veilingen kleefden en die er voorwaar niet op verbeterden, was het mij steeds eene absurditeit dat een verkooper slechts tweemaal 's jaars de markt met zijnen opgegaarden grooten voorraad overstroemde, daardoor zoo wel zich zelven als den handel volstrekt onnoodig de handen bond en, naar mijne meening, benadeelde. Nogmaals herhaal ik het, dat ik over den oorsprong van dat systeem den staf niet zal breken; maar onder totaal veranderde omstandigheden, onder een algeheelen ommekeer in de handelsbeweging, nog te blijven doen zoo als voor 25 jaren gedaan was, daartegen meende ik mij steeds te moeten verzetten. En ware nu nog de koffij een monopolie, er zouden *misschien* nog enkele gronden voor bij te brengen zijn; maar dit was en is het geval in geenen deele. Niet alleen dat de N. H. M. hier te lande nog andere invoerders van koffij nevens zich heeft — in 1865 toch was (†) het cijfer van invoer van O. I. koffij bij particulieren c^a. 313,500 balen, tegen c^a. 638,500 bij de N. H. M. — maar zij concurreert tevens met alle andere Europesche hoofdmakten; en als al die binnen en buitenlandsche concurrenten volkomen vrij zich

(*) De heeren Joosten spreken van veroordeeling van het oude systeem gebaseerd ook op „holle theorien.” Ik weet niet of hetgeen ik nu en dan argumenteerde door hen daaronder geassocieerd wordt; maar dit weet ik dat argumenten van sommige voorstanders b. v. „grootte zaken moeten groot behandeld worden,” „hoe grooter „veilingen hoe hooger prijzen” en dergelijke, zeer zeker tot de holle theorien behooren; 't zijn magtspreuken, anders niet.

(†) Volgens den jaartaal van de heeren J. A. Joosten en Co.

bewegen, moet zij zich zelve en den handel dan meer aan banden leggen dan volstrekt noodig is? En wat lag dan meer voor de hand dan om althans te trachten nabij te komen aan hetgeen bij den particulieren handel zoo hier als elders plaats vond, namelijk door de markt, zoo veel mogelijk, het geheele jaar door te voorzien? Naar mijne meening is deze stap voorwaarts bereikt door het aantal veilingen van twee op negen te brengen. Bij mij blijft echter nog de vraag bestaan of de N. H. M. zich welligt nog niet iets minder aan banden had kunnen leggen? Later hierover nog een woord.

Zoo ik gewaagde van middelen tot herstel van het verkeerde door mij in het openbaar aan het oordeel van anderen onderworpen, dan wil ik hier niet voorbij zien dat ook de heeren Joosten, niet-tegenstaande zij thans nog eenigermate den lof van het oude systeem schijnen te verkondigen, hetzelfde deden. Ik meen evenwel in hetgeen zij in 1860 voorstelden en hetgeen zij in het nu besproken opstel zeggen eenig verschil te bespeuren. In 1860 prezen zij verkoop ladingsgewijze aan maar in de onderstelling dat dit in de periodieke veilingen, wier aantal zij niet wenschten te vermeerderen, zou geschieden. Thans laten zij zich eenigsints anders uit: zij wenschen verkoop ladingsgewijze, doch zwijgen nu van veilingen en komen er nu zelfs rond voor uit dat zij verkoop van ladingen, bij aankomat, als het meest wenschelijke beschouwen.

Den in 1860 door de heeren J. aanbevolen maatregel heb ik destijds in mijne bovengemelde brochure breedvoerig in beschouwing genomen. Ik acht het onnoodig thans wat ik toen zeide, te herhalen doch herinner alleen dat ik dien maatregel toen als een stap *terug* en als eene mogelijke begunstiging van enkelen, maar ten koste van velen, meende te moeten beschouwen. Maar op hetgeen zij nu aanprijzen meen ik toch eenvoudig te mogen vragen of zoo een verkoop ladingsgewijze, bij aankomst (in veiling of uit de hand?) wel mogelijk zou zijn? Wie zou de N. H. M. daarmede belasten? Welken makelaar? Moet de N. H. M. daarvoor alle makelaars *à tour de rôle* gebruiken of enkelen uitkiezen aan wie zij haar vertrouwen schenkt? Dit is één bezwaar en een zeer praktisch bezwaar. Vóór alles moet de N. H. M. dunkt mij alle aanleiding tot begunstiging of willekeur streng vermijden. Bij het tegenwoordige systeem staat zij aan de beschuldiging daarvan niet bloot.

Maar ik wil nu de ondergeschikte punten laten rusten, en liever

de hoofzaak behandelen waarom het de HH. Joosten eigenlijk te doen is. Zij willen een tusshenhandel, een zoogenaamde 2^e hand, in het leven roepen en het is tegen deze poging dat ik meen mij met kraacht te moeten verzetten.

Niet dat ik het nut van den tusshenhandel wil betwisten; voorzeeker niet: hij kan zijn en is een nuttig element in de handels-beweging, maar hem kunstmatig aan te kweeken, daar kom ik tegen op. Men vergete niet dat de distinctie van groothandel, klein- of tusshenhandel en speculatie of ondernemingsgeest eigenlijk niet meer van onzen tijd is, nu alles er naar streeft om producent en consument zoo na mogelijk tot elkander te brengen en het raderwerk van den handel te vereenvoudigen. Men moge dit nu betreuren en de tijden terugwenschen toen het produkt, eer het tot den verbruiker kwam, een meer of minder langen weg af te leggen had en aan tusshenpersonen ook verdiensten bezorgde, soms zelfs volgens wettelijke regeling; maar dit treuren helpt weinig daar waar de veranderde en vereenvoudigde loop der dingen een noodzakelijk gevolg is van veranderde omstandigheden, van versneld en goedkooper personen- en goederen-verkeer, van kleinere winsten door grootere omzettingen ruim beloond, van meer openbaarheid in alle zaken, van betere toepassing van geldsomloop en crediet. (*) Ontkennen kan men het niet dat dit alles een natuurlijk gevolg is van den loop der dingen en van veranderde omstandigheden. Men moge trachten dien stroom des tijds in zijne vaart te belemmeren; keeren kan men hem niet (†).

(*) Een voorbeeld uit den ouden tijd. Lang, misschien 40 à 50 jaren, geleden was de wijnhandel in het groot, hier ter stede, in handen van 2 of 3 huizen. Deze ontvingen ladingen en sloegen ze in hunne pakhuizen op om daarmede slechts eens, hoogstens twee malen in het jaar aan de markt te komen. Men noemde dit toen dat „de pakhuizen opengesteld werden;“ daar voorsagen zich dan, na lang op dit „openstellen“ getuurd te hebben, de eigenlijke wijnkoopers en nimmer zouden deze laatsten het hebben durven wagen, om zelf eens eene lading of eene partij te Bordeaux of elders te bestellen. En wat gebeurt er thans? Een particulier bestelt te Bordeaux een mand afgebottelde wijn die hem spoedig na de bestelling met de stoomboot wordt toegezonden. Zou men nu dien ouden tijd terug wenschen? Maar zoo ja, zou het *mogelijk* zijn hem terug te verkrijgen? De lezer beslisse zelf. — Intusschen de wijnhandel is niet vernietigd; de rollen zijn slechts anders verdeeld. De verbruiker, geloof ik, heeft er zich het allerminst over te beklagen.

(†) Als proeve hoe in een naburig Rijk, dat nog niet lang de vrije handelsbegrippen huldigt, de Regering over den tegenwoordigen toestand denkt, moge het volgende dienen. In de uitmuntende memorie van toelichting behorende bij het wetsontwerp tot hersiening der bepalingen betreffende de maaklaardij in goederen (Juni 1865) zegt de Fransche regering:

„l'Établissement des chemins de fer, des télégraphes électriques et des aua-

Hetgeen de HH. Joosten wenschen komt hierop neder dat de koffij, door de N. H. M. aan de markt gebragt, 't zij dan in veiling of uit de hand, niet meer onder het bereik kome van koopers van matige hoeveelheden, in den regel thans 100 balen, maar bij aanzienlijk grotere pakkingen, bij ladingen, aangeboden worde. Het resultaat hiervan kan geen ander zijn, dan dat de kleinere koopers daardoor verwijderd en alleen grootere koopers in de gelegenheid gesteld zouden worden die grootere hoeveelheden tot zich te nemen. Het spreekt van zelf dat het aantal gegadigden hierdoor kleiner en de concurrentie der koopers dus verminderd zou worden. Kan dit nu, onbevooroordeeld beschouwd, in het belang van den verkooper, het Gouvernement, of in dat van het algemeen zijn? Ja, zeggen de HH. J. want dan worét de lust tot speculatie opgewekt; dan koopen groote ondernemers aanzienlijke pakkingen om die naderhand in kleinere hoeveelheden met winst weder aan den man te brengen. Zij vergeten echter dat wanneer dit werkelijk het resultaat is en er op dien eerste verkoop door de koopers winst behaald wordt, de oorspronkelijke aanvoerder en verkooper die winst dan even goed zelf in den zak had kunnen steken en er, naar mijn meening, geen enkelen redelijken grond te bedenken is waarom de verkooper eser partij van b. v. 3000 balen die aan éénen koper tot lagere prijs zou moeten afgeven dan b. v. aan 30 koopers van 100 balen of 15 koopers van 200 balen. Neen, zoo bedoelen wij het niet, zullen de heeren J. welligt zeggen; wij willen niet, en kunnen oemogelijk willen, dat het gouvernement zijn koffij *onder* de marktwaarde afgeve, maar wij wenschen dat nadat die volle marktprijs door de koopers voor groote partijen betaald is, deze er iets aan verdienen door hunne sortering en door hunnen uitverkoop bij kleinere hoeveelheden. Maar is dit wel iets dat men op goede gronden verlangen kan? Moeten de koopers van honderd of honderde balen dan prijzen betalen *boven* den marktprijs? Of zullen wij voortaan dus tweeërlei marktprijs hebben, een *en gros* en een *en détail*? Is dit

„gains généraux, le développement même de la concurrence et les nécessités
 „d'économie qu'elle entraîne, ont amené une sorte de révolution dans les rela-
 „tions commerciales. Le commerce s'est attaché à réduire ses frais le plus pos-
 „sible; il a fait des efforts pour supprimer les intermédiaires inutiles; la fa-
 „cilité des transports et des communications lui en donnaient les moyens. Le
 „rôle des marchands en gros et des commissionnaires a cessé d'avoir l'import-
 „tance qu'il avait anciennement. Les rapports directs entre les producteurs ou
 „importateurs d'une place et les fabricants d'une autre place, entre les fabricants
 „d'une localité et les marchands d'une autre se sont accrus dans de très grandes
 „proportions; les opérations de la place, entre commerçants résidant tous deux
 „sur la place, se sont notablement réduites.”

denkbaar, vooral bij een artikel als koffij dat in zoo vele handen komt en waarin, door sterke concurrentie, zoo wel hier als in het buitenland, de waarde zoo juist bekend is?

Op blz. 85 wijzen de HH. J. nog op „ruimte van tijd en gelegenheid, uitlokkend voor speculanten” en bedoelen hiermede zeker een vroegeren stilstand van 6 maanden. Maar zoo dit uitlokkende een redelijken grond had, het zou moeten zijn dat na eene halfjaarlijksche veiling de prijzen dan ook *rezen*. En dat dit niet altijd het geval was zal ik hun wel niet uit de statistiek, die voor mij ligt, behoeven aan te toonen.

De tusschenhandel die de heeren J. kunstmatig willen in 't leven roepen, moet en zal van zelve ontstaan door de prijsfluctuatien der markt en bij 9 of 10 veilingen zullen deze fluctuatien levendiger kunnen zijn dan bij slechts twee. Zoo als de heeren J. den tusschenhandel voorstellen zou hij moeten zijn ten koste of van den verkooper, of van den detaillist, of van den consument; zeker zou noch de eene noch de andere partij daarmede gediend zijn. Hoe men de zaak ook keere of wende, het voorstel van de heeren J. berust op niets anders dan op eene *illusie* en zou onmogelijk in de praktijk stand kunnen houden.

Noch eene aanmerking eer ik eindig. Op blz. 81 van hun opstel zeggen de HH. J. „dat de maandelijksche veilingen den tusschenhandel *onmogelijk* hebben gemaakt.” Ik geloof dat deze uitspraak ten eenenmale onjuist is en de HH. J. niet zullen blijven beweren dat er in de tusschentijden van de eene Maatschappijveiling tot de andere, geene omzettingen hebben plaats gehad; de staten maandelijks door de HH. makelaars uitgegeven zouden alleen reeds voldoende zijn om dat beweren te wederspreken. Maar ik wijs daarbij overigens nog op de particuliere aanvoeren van koffij in Nederland en wanneer dan van deze koffij in 1865 ongeveer 300,000 balen op geheele vrije wijze aan de markt gebragt werden en koopers vonden, terwijl de N. H. M. in dat jaar circa 852,000 balen verkocht, dan is dat cijfer van den particulieren omzet toch waarlijk niet onbeteekenend te noemen. Allermint geeft dit regt tot het zeggen dat de tusschenhandel *onmogelijk* gemaakt is. (*) Trouwens

(*) Volgens den jaarrstaat van de heeren J. A. Joosten en Co. was de voorraad bij part. in Ned. op 24 Dec. 1864 O. I. ca. 24,500 b. W. I. ca. 650 b. de part. aanv. van 24 Dec. 1864—24 Dec. 1865

„	ca. 245,552 „	„	ca. 68,066 „
de voorraad bij part. in Ned. was op 24 Dec. 1865	ca. 270,052 b.	ca. 68,716 b.	
	„ 13,750 „	„ 22,000 „	

zoodat er dus van particulieren aanvoer ca. 256,302 b. en ca. 46,716 b. gedurende 1865 aan de Nederlandsche markten zijn verhandeld geworden.

de kansen van rijzing of daling der prijzen, die den ondernemenden handelaar in zijne operatiën leiden, hangen niet alleen af van de wijze waarop de waren aan de markt worden gebragt; vooral niet bij een zoo algemeen artikel als koffij waarvan de waarde niet door Nederland alleen, maar door de geheele handelsrijvende wereld bepaald wordt. ~~En waarom zou men geene speculatiën kunnen ondernemen in een artikel dat voortdurend aan de markt gebragt wordt? Hoe gaat dit dan in andere landen, en in andere artikelen, bij regelmatige voorziening van de markt?~~

En nu wachte men ten slotte van mij geene onvoorwaardelijke lofrede op het tegenwoordige veiling systeem. Ik heb reeds gezegd dat ik het eene belangrijke schrede op den weg van verbetering achtte, maar meer nog niet. Naar mijn bescheiden meening had het Gouvernement méér kunnen doen en zich minder schroomvallig moeten betoonen. Om van meer ondergeschikte punten te zwijgen zie ik b. v. de noodzakelijkheid niet in waarom de N. H. M. bij de aankondiging eener veiling zich lang vooruit omtrent eenige volgende veilingen behoeft te verklaren; ik zou haar, wat de hoeveelheden betreft althans, minder gebonden willen wenschen. Het blijft mij eveneens een raadsel waarom men in de maand Julij geene veiling houdt; even als of in die maand alle handel en dus ook de handel in dit artikel stil stond; 't is nog iets van den ouden zuurdeesem. Ik zou willen dat men voor andere artikelen, b. v. tin, mede voor goed met den ouden sleur brak en door beter en veelvuldiger aanbod ook aan dit artikel eenen meer natuurlijken handel trachtte te bezorgen. Maar genoeg; mogt men mij van te veel voortvarenheid willen beschuldigen, ik zal er de Regering niet al te hard over vallen dat zij langzamer te werk gaat, mits zij slechts het doel niet uit het oog verlieze. Er is nog veel te hervormen; er moet nog meer gedaan worden, wil men den Gouvernementshandel en in de allereerste plaats dien in koffij verder verbeteren. Dat wij nu op een slechten weg zijn, ontken ik ten sterkste; ik beweer met volle overtuiging het tegendeel en vestig op de toekomst mijne hoop, die sterker is dan die welke de HH. Joosten op blz. 89 uitspreken.

Rotterdam, 1 Maart 1866.

F. W. C. Blom.

EENE ENQUÊTE OVER DE DOODSTRAF.

Vóór meer dan eene eeuw stelde Cesar Beccaria in zijn beroemd werk (*„dei delitti e delle pene”*) de vraag: „Is de doodstraf waarlijk „regtmatig, nuttig en noodig in een wel ingerigten Staat?” en beantwoordde haar in ontkennenden zin. De edele schrijver was één der velen, die in dat tijdperk van hoop en schoone verwachtingen (de 2e helft der 18e eeuw, vóór de Fransche omwenteling) naar eene toekomst uitzagen, waarin algemeen dwang door vrijheid, vrees door liefde, de heerschappij van booze hartstogten door die der Rede zou worden vervangen. De invloed van zijn boek op de rechtspleging in Europa was groot en heilzaam; barbaarsche en onbillijke wetten en gebruiken verdwenen in weinig jaren alom voor den indruk, dien zijne krachtige taal maakte. — Maar de sociale vraag omtrent de doodstraf was niet zoo spoedig hare oplossing nabij. De groote Omwenteling stelde maar al te zeer de verwachting der menschlievende wijsgeeren, die haar hadden voorbereid, op schromelijke wijze te leur. De zegepraal van de menschelijke Rede, die zij zoude hebben ingewijd, werd in weinig tijds die der laagste driften, soms tot razernij toe losgelaten. Onder de beste vruchten van haren arbeid, op wetgevend gebied, behoorde het Fransche strafwetboek van 1791; en het was bij de vaststelling dáárvan, dat de eerste openbare en altijd hoogst gedenkwaardige discussie over de doodstraf plaats had. Geen wonder, dat, in een maatschappelijken toestand, zoo als de Constituerende Vergadering toen reeds vóór zich zag, zij, bij groote meerderheid, die straf als een krachtig wapen tot verdediging van orde en wet heeft wilden behouden; maar niettemin merkwaardig zijn zoowel de argumenten der minderheid, die aan Beccaria's leer getrouw bleef, als de namen van hare voornaamste woordvoerders, waaronder Robespierre eene der eerste plaatsen bekleedde! Duizende doodvonnisssn zijn sedert die dagen, gedurende en na het omwentelingstijdperk uitgesproken en uitgevoerd; duizende malen is het regt van gratie door de Rege-

'ringen uitgeoefend; ja, wat meer zegt, de doodstraf is in geheele Staten werkelijk afgeschaft, in nog enkele afgeschaft en weder ingevoerd. En toch bestaat er, ook bij de meest ontwikkelde klasse der natien, die den toon van beschaving en vooruitgang in Europa aangeven, nog geene welgevestigde openbare meening over de zaak der doodstraf. Maar al te veel wordt die meening geslingerd tusschen den natuurlijken, eigenlijk physieken afschuw, dien ieder gevoelig mensch ondervindt, als hij zijn evenmensch op gewelddadige wijze ziet sterven, en den niet minder natuurlijken schrik, dien gruwelijke en hoogst gevaarlijke misdaden, zoo dikwijls zij rechtbaar worden, te weeg brengen.

Meer dan ooit is in de laatste jaren die groote vraag besproken en behandeld, waartoe eenerzijds de oppervlakkige, maar pathetische voorstellingen van Victor Hugo, anderzijds de geleerde arbeid van Mittermaier: „die Todesstrafe” veel heeft bijgedragen. Maar ook in de weinige goede geschriften, die van wederzijden de questie hebben toegelicht, worden over het algemeen nog te veel de intieme kennis van feiten, de eigenlijke gegevens der ervaring gemist, die kunnen strekken tot oplossing der vraag: welk verband bestaat er tusschen *de mate van straf* en de geneigdheid van den zwakken of boosaardigen mensch om misdrijven te plegen? En het is eerst uit de beantwoording van deze, dat men tot het resultaat kan komen, of de maatschappij, al dan niet, de doodstraf als waarborg voor de meest mogelijke veiligheid harer goede leden behoeft.

Ook in Groot-Britannië werd, na menige hervorming en wijziging op het gebied van strafregt en regtspleging, het geoorloofde en noodzakelijke der doodstraf ter toetse gebragt. Het Parlement achtte zich, wijselijk, niet genoeg ingelicht door éénzijdige individueele beschouwingen; het begeerde dat, ten zijnen behoeve, de kennis en ervaring van diegenen, die door hunne studiën of door verschillende maatschappelijke betrekkingen het meest met het vraagstuk gemeenzaam waren geworden, zou worden verzameld. Van daar ontstond eene Commissie van onderzoek, wier arbeid thans voltooid en ter algemeene kennis is gebragt.

Ik meen dat het nuttig kan zijn, den hoofdinhoud van dat breedvoerige werk (*) ter kennis van het Nederlandsche publiek te brengen, en vlei mij, dat het bij de lezers van dit tijdschrift belangstelling zal vinden, nadat de geachte hoofdredacteur in de Nos van

(*) *Report of the capital punishment commission, together with the minutes of evidence & appendix.* London 1866.

April en December 1865 op uitnemende wijze de vraag over behoud of afschaffing der doodstraf in Nederland, in verband tot eenige uitkomsten der getegtelijke statistiek, heeft behandeld.

Bij besluit van 8 Julij 1864 benoemde koningin Victoria eene Commissie „om onderzoek te doen naar de bepalingen en de toepassing der wetten, in het Vereenigde Koninkrijk vigterende, krachtens welke de doodstraf kan worden toegepast op personen, die aan zekere misdaden zijn schuldig verklaard, alsmede naar de wijze, op welke doodvonnissen worden ten uitvoer gelegd, en om verslag te doen over de vraag of, en zoo ja, welke, veranderingen in deze wetten of in ééne of meer daarvan, of in de voormelde wijze van uitvoering wenschelijk zijn?” De ruimste magt om getuigen te hooren en zich officieele stukken te doen voorleggen, werd aan deze Commissie gegeven. Zij bestond uit de heeren Ch. H. hertog van Richmond, E. H. S. lord Stanley, Stephen Lushington (regter in het hoog gerechtshof der admiraliteit), J. Taylor Coleridge, T. O. Hagan (procureur-generaal in Ierland), allen leden van den Raad der Koningin; James Moncrieff (advocaat der kroon voor Schotland), Horatio Waddington, John Bright, William Ewart, Gathorne Hardy, G. Ward. Hunt en Ch. Neate. De termijn, tot het onderzoek vergund, was aanvankelijk op zes maanden bepaald, maar werd op verzoek der Commissie bij Kon. besluit van 5 Januarij 1865, met één jaar verlengd.

In het haar vergunde tijdsbestek hoorde de Commissie 37 getuigen, waarvan 3 tweemaal voor haar werden ontboden. Van deze verhooren werden 3683 vragen en antwoorden te boek gesteld. Zij deed aan 31 Regeringen van andere landen zes vragen omtrent de aldaar bestaande wetgeving en verkregene ondervinding, en ontving van alle, meestal zeer uitvoerige, antwoorden. Bij deze voegde zij nog een aanzienlijken bundel brieven en statistieke opgaven uit het Vereenigde Koninkrijk en zijne koloniën. Eindelijk drukte zij hare overtuiging, als slotsom van het gehouden onderzoek, in het volgende rapport uit:

„§ 1. Wij hebben ons een geruimen tijd bezig gehouden met getuigenissen te verzamelen omtrent de aan ons oordeel onderworpen vragen. Vele getuigen werden gehoord en een zorgvuldig opgesteld kort begrip hunner verklaringen gaat dit rapport vooraf (*). Ter aanvulling der mondelinge verhooren, hebben wij vragen gesteld

(*) Niettemin zijn de processen-verbaal voluit ook daaraan toegevoegd.

aan en antwoorden bekomen van bijna al de volken van Europa en sommige van de Vereenigde Staten van Amerika, betreffende de wetten omtrent de doodstraf in ieder van die landen bestaande. Wij hebben de meening gevraagd van al de regters Harer Majesteit in Engeland, Schotland en Ierland en van andere in het strafregt ervaren regtsgeleerden, omtrent de vraag, of het raadzaam is, wijziging te brengen in de wetten, volgens welke de aan zekere misdaden schuldig verklaarden met den dood kunnen gestraft worden? Ter beantwoording van onze vragen hebben eenige regters hunne meening schriftelijk doen kennen, terwijl anderen voor de Commissie zijn verschenen en mondelinge verklaring hebben afgelegd. Al de schriftelijke en mondelinge verklaringen zijn in de bijlagen opgenomen.

§ 2. De leden der Commissie onthouden zich van vertoogen omtrent het wenschelijke van het behoud of de afschaffing der doodstraf in het afgetrokken, over welk onderwerp verschil van gevoelen tusschen hen bestaat, maar zij zijn eenstemmig van gevoelen, dat eenige wijzigingen in de bestaande wetten wenschelijk zijn.

§ 3. De éenige misdaden, thans *werkelyk* met den dood strafbaar in het Vereenigde Koninkrijk, zijn landverraad en moord; wij zeggen: *werkelyk*, omdat in Schotland vele andere misdrijven regtens met den dood strafbaar zijn, hoewel nooit een geval van toepassing dier straf daarop voorkomt (*).

Wij raden zeer aan, deze onregelmatigheid niet te doen voortduren, maar onderscheidene verouderde wetten in te trekken.

§ 4. Wij hebben wijders, in de eerste plaats, te adviseren, of, met behoud der doodstraf, eenige wijziging raadzaam is in de toepassing dier straf op de misdaad van landverraad, en wij zijn omtrent dit punt tot het besluit gekomen, dat geene verandering vereischt wordt. Het statuut van het jaar 11/12 Victoria, cap. 12, bekend onder den naam van „wet op hoogverraad” heeft, zonder de vroegere wet omtrent hetzelfde onderwerp af te schaffen,

(*) In Schotland kan de procureur-generaal voor sommige misdrijven eene lagere straf pro arbitrio eischen, en gaat de regter alsdan niet boven dien eisch. Volgens de Schotische wetten zijn (met dat voorbehoud) met den dood strafbaar: moord, poging tot moord, invoer van vergift, verkrachting, vervloeking of mishandeling van ouders, slagen aan regters, straatroof, gequalificeerde diefstal, veediefstal, heeding, brandstichting, dooding van eens anders vee, vernieling van plantsoen, bloedschaude, overspel, onnatuurlijke ontucht, zeeroof, schelmerij van schippers, landverraad, muitერი in krijgadienst, tweegevecht, oproer als daarbij eene kerk is afgebroken, enz. enz.

een nieuw en genadiger regt ingevoerd, hetwelk waarschijnlijk bij de toepassing, in alle gevallen, behalve van uiterst ernstigen aard, het oude en strengere zal vervangen. De zwaarste straf in deze wet genoemd is levenslange dwangarbeid (*), hetgeen ons genoegzaam voorkomt in geval van verraderlijken aanslag, onverzeld van openlijke daden van gewapenden wederstand, doodslag of ander geweld. Maar voor landverraad *met* deze omstandigheden gepaard, meenen wij dat de doodstraf moet blijven bestaan.

§ 5. Wij gaan nu over tot de beschouwing der misdaad van moord en de daarop te stellen straf, en meenen, tot opheldering van deze moeilijke vraag, allereerst den tegenwoordigen stand der wetgeving te moeten aantonen.

§ 6. Naar regten is moord „het onwettige doden van een mensch met voorbedacht boos opzet”, en wij houden deze bepaling in beginsel voor naauwkeurig. Ongelukkig zijn deze woorden niet altijd beperkt tot eigenlijken voorbedachten raad om te doden, maar hebben, in de regtspraak, eene eenigzins gewrongene opvatting verkregen, die lang als 's lands wet heeft gegolden. Men heeft door *boos opzet* in wettelijken zin niets anders verstaan, dan eene booze bedoeling om, zonder oorzaak of verschooning, een ander leed te doen, en dat, wanneer een mensch ten gevolge van zulk een booze bedoeling gedood is, de wet *voorbedacht boos opzet* aanneemt, ofschoon geen bestaande vijandschap of vooraf beraamd plan kan worden bewezen; zij eischt aldus geen voorbedacht opzet om te doden, maar een boos opzet in het algemeen. Nog verder gaat de regtsleer in het zoogenaamd ingewikkeld boos opzet (*implied malice aforesought*) welke de wet altijd aanneemt te hebben bestaan, als iemand, bezig zijnde een misdrijf te begaan, al ware dit van ligten aard, een ander doodt, hoewel de bewezene feiten geen voorbedachten raad, noch bedoeling om te doden of zelfs ernstig te verwonden, aantonen.

Deze gevolgtrekking komt ons alleen dan juist voor, wanneer de doodslag begaan is gelijktijdig met het plegen van zulke zware misdaden, als door ons in § 12 genoemd worden.

§ 7. De groote gestrengheid van deze regtsleer is eenigzins verzacht geworden door de wet op enkelen manslag (*manslaughter*) waaronder verstaan wordt „het onwettig doden van een mensch „zonder boos opzet.” Om de beschuldiging van moord tot die van

(*) *Penal servitude* is dwangarbeid, die zoowel in eene gevangenis, als in eene plaats van deportatie kan worden opgelegd.

manslag te doen afdalen, veroorlooft de wet het bewijs van terging of uitdaging (provocatie), waardoor dan de gevolgtrekking, dat er boos opzet bestaan heeft, wordt ontzenuwd. Hierbij heeft echter de regtspraak weder eenige willekeurige regels ingevoerd, die de verzachtende werking der wet aanmerkelijk beperken. Door uitspraken onzer Gerechtshoven is beslist, dat geene terging door woorden, blikken of gebaren, hoewel smadelijk en beleedigend, noch door gewelddadigheid aan roerend of onroerend goed, voldoende is om den schuldige aan doodslag niet schuldig te verklaren aan moord, zoo hij met een doodelijk wapen (*) heeft gedood, of op eenige wijze de bedoeling heeft aan den dag gelegd om te doden of ernstig te verwonden. In deze gevallen kan wel het uitdrukkelijk voorbedacht boos opzet worden verwijderd door het geleverde tegenbewijs, maar dit is niet voldoende om het algemeen boos opzet, hetwelk uit de wreedheid en boosheid der daad voortvloeit, te ontzenuwen. Zonder ons te verdiepen in de fijne praktikale vragen, die omtrent dit onderwerp zijn gerezen, achten wij het voldoende, te constateren dat deze toestand der wetgeving niet bevredigend is. Een man, die in eene hevige drift, plotseling ontstaan door eene beleediging aan hem zelve of aan zijne vrouw, den beleediger doodt, is, naar onze wet, schuldig aan dezelfde misdaad en aan dezelfde straf onderworpen, als de moordenaar, die lang vooruit den doodslag heeft beraamd en overdacht (†). De groote meerderheid der getuigen, die wij over dit punt hebben ondervraagd, drukken hunne overtuiging uit, dat dit gedeelte van ons strafregt moet worden herzien en verbeterd, althans wat de straf betreft, en wij zijn eenstemmig tot hetzelfde advies gekomen.

§ 8. Wij zullen dus aanwijzen welke wijzigingen ons raadzaam voorkomen omtrent de bestraffing der misdaad van moord. Op tweeërlei wijze kan daarin verandering worden gebracht.

(*) *A deadly weapon.* — Het wapen, waarmede gedood is, zal wel altijd een doodelijk wapen zijn. Deze onderscheiding is dus niet gemakkelijk te begrijpen, tenzij de Engelsche jurisprudentie gunstiger denkt over dengene, die *zonder wapen* iemand doodt, b. v. door hem met de hand de keel dicht te knijpen. Maar dit is bezwaarlijk te gelooven en blijkt ook niet uit de enquête.

(†) De lezer zal het groote verschil tusschen de Engelsche en Nederlandsche wet opmerken. De laatste straft den doodslag zonder voorbedachten raad, hoewel met boos opzet, nooit met den dood. Zij kent daarenboven, 1o. de *excuses légales* van den Code, art. 321 en 322; en 2o. de onbepaalde verzachtende omstandigheden van art. 9 der wet van 29 Junij 1854, waardoor de tuchthuisstraf zelfs tot eene korte gevangenisstraf kan worden verminderd.

§ 9. Het eerste denkbeeld is, de bestaande wet omtrent moord af te schaffen, en eene nieuwe bepaling van die misdaad te geven; deze zou dan moeten worden beperkt tot zeer gruwelijke gevallen van doeding, waardoor alsdan van zelf de minder afschuw wekkende onder de categorie van enkelen manslag zouden vallen.

§ 10. Het andere denkbeeld is datgene, waaraan in die Staten van Noord-Amerika, welke zich in het algemeen aan de Engelsche wetten (*common law*) houden, op groote schaal gevolg gegeven is. Dit laat de bepaling van moord, en de grenslijn tusschen moord en enkelen manslag, onveranderd, maar verdeelt de misdaad van moord in twee klassen of graden, waarvan alleen de eerste (of ergste) graad met den dood wordt gestraft.

§ 11. Wij hebben beide denkbeelden ernstig overwogen, en zijn van oordeel, dat de gewenschte wijziging het best kan worden aangebracht naar het tweede plan, omdat het geen inbreuk maakt op de onderscheiding tusschen moord en enkelen manslag, geene verandering noodzakelijk maakt in de wetten betreffende poging tot moord, en de traktaten met vreemde mogendheden omtrent de uitlevering van beschuldigen wegens moord onveranderd laat bestaan. Het beoogde doel kan worden bereikt door een kort en eenvoudig statut, bepalende, dat de doodslag alleen in de daarin genoemde gevallen met den dood zal worden gestraft. Deze moesten genoemd worden moorden van den eersten graad; de overige (van den tweeden graad) wierden dan strafbaar gesteld, zoo als wij (in § 12, 3°.) aanbevelen.

§ 12. Wij adviseren dus:

- 1°. dat de doodstraf behouden blijve voor alle moorden begaan met opzet en bepaald voorbedachten raad, welke omstandigheid de jury feitelijk moet uitmaken;
- 2°. dat de doodstraf ook behouden blijve voor alle moorden, begaan bij of in verband met het bedrijven, of ontsnapping na het bedrijven, of poging tot het bedrijven van de volgende misdaden: moord, brandstichting, verkrachting, huisbraak, straatroof of zeeroof;
- 3°. dat in alle andere gevallen de straf worde bepaald op levenslang of tijdelijken dwangarbeid, naar 's Hofs oordeel, mits niet korter dan van zeven jaren.

§ 13. Onze aandacht is verder gevestigd geworden op de veelvuldige mislukte vervolgingen in gevallen van kindermoord. De kindermoord is, als afzonderlijke misdaad, onderscheiden van moord in het algemeen, in de Engelsche wet niet bekend. Zoodra een

kind levend ter wereld is gekomen, is het onder dezelfde bescherming der wet, als een volwassen mensch.

§ 14. Wij hebben overwogen, of de mislukking der strafvervolgung, welke zonder twijfel dikwijls in gevallen van kindermoord voorkomt, niet kan worden verholpen door eenige verandering in de wet, ten einde het leven van pasgeboren kinderen beter te beschermen? Het voornaamste beletsel om kindermoord te doen straffen is thans de groote moeilijkheid om wettig bewijs te leveren, dat het vermoorde kind volkomen levend geboren was.

§ 15. Wij zijn na ernstig onderzoek tot de meening gekomen, dat eene wet moet worden gemaakt, bepalende dat het een misdrijf zal zijn, strafbaar met dwangarbeid of gevangenisstraf, naar 's Hofs oordeel, wanneer iemand met boos opzet ernstig lichamelijk leed of nadeel toebrengt aan een kind gedurende de geboorte, of binnen zeven dagen na de geboorte, indien dat kind ten gevolge daarvan is gestorven. Daarbij moet worden bepaald, dat het bewijs dat het kind volkomen levend geboren was, niet worde gevorderd. Ook behoort niemand te kunnen worden schuldig verklaard aan verberging van de geboorte van een kind, wanneer hij terecht staat wegens kindermoord, maar voor het lichtere misdrijf moet eene afzonderlijke terechtstelling worden vereischt.

Zij, die terecht staan wegens kindermoord of verberging van geboorte, moeten niet worden vrijgesproken wanneer het blijkt, dat het gepleegde feit moord of enkele manslag is.

§ 16. Op één punt zijn de door ons gehoorde getuigen bijna éénstemmig, namelijk, dat de bevoegdheid om het doodvonnis te doen te boek stellen, aan de regters worde teruggegeven. Wij achten deze verandering wenschelijk. (*)

§ 17. Omtrent een ander punt verklaarde zich ook eene belangrijke meerderheid vóór eene wijziging in de bestaande wet. De getuigen, door ons gehoord, zijn, met weinige uitzonderingen, vóór de afschaffing der openbare tenuitvoerlegging van de doodstraf, zoo als die thans plaats heeft, en het schijnt niet mogelijk, het

(*) Volgens eene Engelsche wet van 1837, kon de regter, nadat de jury iemand schuldig had verklaard aan eene misdaad, waarop de doodstraf gesteld was, het doodvonnis óf plegtig uitspreken óf te boek doen stellen (*record*); in 't laatste geval teekende de regter bij 't vonnis aan, welke straf hij gepast oordeelde, en gewoonlijk werd deze aanwijzing gevolgd bij de uitoefening van het regt van gratie. Nadat het getal der met den dood strafbare misdaden aanmerkelijk was verminderd, werd in 1861 eene wet gemaakt, die de magt van te boek stellen en dus van invloed op de gratie uit te oefenen, aan de regters ontnam.

gezag van zóó vele deskundigen te minachten. Wij bevelen dus eene wet aan, die bepale, dat de executie van doodvonnissen niet meer in het openbaar plaats hebbe, maar binnen de omwalling der gevangenis, onder zoodanige regeling, als gepast zal voorkomen tot wering van misbruiken.

§ 18. Er zijn nog andere belangrijke vragen, waarover wij getuigen gehoord hebben, als:

- 1°. het raadzame om in criminele zaken hooger beroep omtrent de feiten toe te laten;
- 2°. de wijze op welke de Secretaris (minister) van Binnenlandsche zaken de Kroon vóórlicht omtrent de uitoefening van het regt van gratie;
- 3°. de tegenwoordige regtstoestand omtrent den aard en de mate van waanzin, die vereischt wordt om de verantwoordelijkheid van den dader, in geval van misdaad, weg te nemen.

Deze moeilijke vragen betreffen blijkbaar niet alleen misdaden, waarop de doodstraf gesteld is, maar de geheele toepassing der strafwet. Zij vallen dus buiten de grenzen van den aan ons opgedragen last. Terwijl wij ons dus onbevoegd achten om aan Uwe Majesteit eenig advies te geven over deze punten, meenen wij verplicht te zijn, die tot nader onderzoek aan U. M. aandacht aan te bevelen.

Welk alles wij nederig aan U. M. overweging onderwerpen. 8 Januarij 1866. (*Onderteevend door de 12 leden der commissie.*)”

Aan het rapport is toegevoegd de volgende verklaring van de heeren S. Lushington, John Bright, Ch. Neate en W. Ewart (*), „De ondergeteekenden, leden der Commissie, zijn van meening, dat de doodstraf veilig, en met voordeel voor de maatschappij, zoude kunnen worden afgeschaft.” — Die zelfde minderheid, met een vijfde lid, den heer J. Moncrieff, dienden nog een protest in, houdende dat zij zich niet vereenigden met het advies der commissie omtrent voltrekking van doodvonnissen in de gevangenis. — Eindelijk gaf een ander lid der meerderheid, de heer Th. O'Hagan zijne eenigzins afwijkende meening te kennen, als volgt: „Mijne meening is, met verschuldigten eerbied voor die van andersdenkenden, dat het beste gezag van de getuigen en beoordeelaars de schaal doet overslaan ten voordeele van de afschaffing der doodstraf. Ik zou, uit dien hoofde, de verklaring van den heer Ewart

(*) De Heer W. Ewart heeft meermalen in het Lagerhuis vóór de afschaffing der doodstraf gesproken, en was, waarschijnlijk om die reden, tot lid der Commissie benoemd.

hebben onderteekend, ware het niet dat ik twijfel of de openbare meening in ons land rijp is voor zulk eene verandering; en zoo deze tot stand kwam zonder volledige instemming van die openbare meening, dan zou ik vreezen dat eene reactie [ten voordeele der doodstraf] zou volgen na het bedrijven van eene of andere zware misdadaad. Ik meen ook dat het vervangen der doodstraf door eene lichtere straf belangrijke wijzigingen in de tucht en inrigting van onze gevangnissen noodzakelijk zou maken; deze wijzigingen acht ik niet onmogelijk, maar zij zullen moeilijk zijn, en zouden nog moeten worden beraamd. Om deze redenen, en lettende op het praktische doel der Commissie, kan ik mij niet vereenigen met het advijs tot dadelijke afschaffing der doodstraf, maar huldig, met het door mij gemaakte voorbehoud, het daarbij gestelde beginsel."

Bovenstaand rapport werd besproken in het n^o. van *the Economist* van Zaterdag 30 December 1865, dus reeds eenige dagen vóór de dagteekening die het draagt; de redactie van dat tijdschrift oordeelde het niet zeer mooi (*not a very able report*), maar verblijdde zich dat de meerderheid der Commissie niet „het overdreven en anti-„maatschappelijke advijs had gegeven, om de doodstraf geheel af „te schaffen." — Het ongunstige in deze beoordeeling van het stuk was vermoedelijk daaraan toe te schrijven, dat de gronden der meerderheid vóór het behoud der doodstraf in het algemeen, even zoo min als die der vier leden vóór de afschaffing, zijn uiteengezet.

Het komt mij ook vreemd voor dat de Commissie heeft gemeend, dat geene redenering over dit gewigtige punt tot hare taak behoorde. Maar met behulp der overvloedige bouwstoffen in hare processen-verbaal en bijlagen nedergelegd, is het toch zeer doenlijk, zich rekenschap van hare uitspraak te geven. In een volgend stuk, hetzij in dit Tijdschrift, of in het Bijblad, hoop ik den hoofdinhoud der ingewonnen getuigenissen en berigten, voor zoover die den Nederlandschen lezer belang kunnen inboezemen, met vermijding van al wat tot het technische der Engelsche strafregtsleer behoort, te geven.

9 Maart 1866.

J. HEEMSKERK AZ.

**VERGELIJKEND OVERZICHT VAN DE NEDERLANDSCHE SCHEEPVAART
EN SCHEEPSBOUW IN DE LAATSTE JAREN.**

Nevensgaand overzicht (*in duizendtallen* (*)) van de scheepvaart der acht laatste jaren op en van de Nederl. havens, is, met gewijzigde classificatie, zamengesteld volgens de opgaven in de *Staats-Overzigt* voorkomende

	INKLARINGEN MET LADING.			UITKLARING MET LADING.				
	Ned. Vlag.		Totaal.	Ned. vlag.		Totaal.		
	Sch.	Tonn.	Sch. Tonn.	Sch. Tonn.	Sch. Tonn.	Sch. Tonn.		
1858	3 ⁴	621	4 ⁰ 980	8 ³ 1601	2 ² 478	2 ¹ 519	4 ³ 997	1858
1859	3 ³	580	4 ³ 876	7 ² 1456	2 ³ 488	2 ² 501	4 ⁵ 940	1859
1860	3 ⁷	639	4 ⁵ 952	8 ² 1591	2 ⁶ 508	2 ³ 553	5 1062	1860
1861	3 ⁸	671	4 ⁷ 1009	8 ⁶ 1680	2 ⁴ 489	2 ² 542	4 ⁶ 1081	1861
1862	3 ⁴	623	4 ⁸ 1072	8 ³ 1695	2 ⁴ 498	2 ⁴ 610	4 ⁸ 1103	1862
1863	3 ⁴	616	4 ⁴ 974	7 ⁰ 1591	2 ³ 491	2 ⁵ 623	4 ⁰ 1114	1863
1864	3 ⁸	637	4 ¹ 1005	7 ⁰ 1692	2 ² 496	2 ⁶ 713	4 ⁶ 1214	1864
1865	3 ³	623	4 ⁴ 1132	7 ⁰ 1756	2 ³ 498	2 ¹ 790	5 1239	1865

Met bijvoeging der *ongeladen* schepen bevindt men:

	INKLARINGEN.			UITKLARINGEN.				
	Gel. schep.		In ballast.	Tot. inkl.	Gel. schep.			Tot. uitkl.
	Sch.	Tonn.	Sch. Tonn.	Sch. Tonn.	Sch. Tonn.	Sch. Tonn.		Sch. Tonn.
1858	8 ³	1601	0 ⁴ 62	8 ⁸ 1664	4 ³ 997	4 ⁵ 722	8 ⁰ 1720	1858
1859	7 ⁶	1456	0 ⁴ 58	8 ¹ 1514	4 ⁵ 940	3 ⁵ 571	8 1511	1859
1860	8 ²	1591	0 ⁴ 66	8 ⁷ 1657	5 1062	3 ⁰ 674	9 1726	1860
1861	8 ⁶	1680	0 ⁴ 66	9 ¹ 1746	4 ⁶ 1081	4 ⁴ 739	9 1770	1861
1862	8 ³	1695	0 ⁴ 62	8 ⁸ 1757	4 ⁶ 1108	4 ² 731	9 1839	1862
1863	7 ²	1591	0 ⁴ 71	8 ⁴ 1662	4 ⁸ 1114	3 ⁶ 695	8 ⁵ 1739	1863
1864	7 ⁰	1692	0 ⁵ 104	8 ⁵ 1796	4 ⁸ 1214	3 ⁷ 627	8 ⁵ 1841	1864
1865	7 ⁰	1756	0 ⁴ 130	8 ⁵ 1886	5 1239	3 ⁶ 696	8 ⁷ 1935	1865

	Totaal der in- en uitkl. in lading.		Totaal der in- en uitkl. in ballast.		Alg. totaal van in- en uitkl.		
	Sch.	Tonn.	Sch.	Tonn.	Sch.	Tonn.	
1858	12 ⁶	2598	4 ⁰	784	17 ⁵	3384	1858
1859	12 ¹	2396	4	629	16 ¹	3025	1859
1860	13 ²	2653	4 ⁴	740	17 ⁶	3393	1860
1861	13 ²	2711	4 ⁸	805	18	3516	1861
1862	13 ¹	2803	4 ⁷	793	17 ⁶	3596	1862
1863	12 ⁶	2705	4 ¹	696	16 ⁰	3401	1863
1864	12 ⁸	2906	4 ³	732	17 ¹	3638	1864
1865	13	3045	4 ³	826	17 ³	3871	1865

(*) Men houde bij deze staatjes de globale aanduiding, bij duizendtallen, in het oog. zoo wordt bijv. tot vereenvoudiging gezet: Sch. 7⁰ 1692 ton. s. 0⁵ 104 ton in plaats van 7.900 1.692.000 560 104.000

In het totaal der scheepvaartbeweging (3.871.000 ton) was 826.000 ton (of ruim 21 pCt.) aan *ongeladen* schepen begrepen (in 1863 en 1864 was deze verhouding *c*° ruim 20 pCt. en in 1862 *c*° 22 pCt.). De ongeladen scheepsruimte over 1865 was aldus te verdeelen: bij de inklaringen: 130.000 ton (of bijna 7 pCt. der totale inklaringen) en bij de uitklaringen: 696.000 ton (of *c*° 35 pCt. der uitklaringen). De verhouding der geladene en ongeladene tonneemaat bij de uitklaringen sedert 1854 is aldus:

	1854	1855	1856	1857	1858	1859	1860	1861	1862	1863	1864	1865	pCt.
gelad.	54	56	61	60	58	62	60	58	61	64	66	65	
ball.	86	44	39	40	42	38	40	42	39	36	34	35	

De *verhouding* der nationale vlag in de scheepvaart toont over het algemeen vermindering in de laatste jaren, en gaf voor het jaar 1865 het geringste cijfer aan.

Voor de *ongeladene* schepen op zich zelve wordt in de opgave der Staats-Courant geen onderscheid van vlag aangeduid.

Het percentsgewijs aandeel der tonneemaat onder *nationale* en *vreemde vlag* bij *geladene* schepen, toont

	Inklaringen met lading.			Uitklaringen met lading.			Gezamenlijk.		
	Ned. vl.	Vr. vl.	pCt.	Ned. vl.	Vr. vl.	pCt.	Ned. vl.	Vr. vl.	pCt.
1856	44 pCt.	56 pCt.	100 pCt.	50 pCt.	50 pCt.	100 pCt.	46 pCt.	54 pCt.	100 pCt.
1857	42	58	100	50	50	100	45	55	100
1858	49	61	100	49	51	100	42	58	100
1859	40	60	100	47	53	100	42	58	100
1860	40	60	100	47	53	100	42	58	100
1861	40	60	100	47	53	100	42	58	100
1862	37	63	100	45	55	100	40	60	100
1863	39	61	100	44	56	100	41	59	100
1864	41	59	100	41	59	100	41	59	100
1865	35	65	100	40	60	100	37	63	100

De Nederl. *koopvaardijvloot* bestond op het eind van elk der vier laatste jaren uit de navolgende schepen:

Soort v. Schepen.	Aanwezig op den 31 December 1862.		Aanwezig op den 31 December 1863.		Aanwezig op den 31 Decemb. 1864.		Aanwezig op den 31 December 1865.	
	Sch.	Last.	Sch.	Last.	Sch.	Last.	Sch.	Last.
Clipperschepen.	9	3.067	12	3.941	11	3.552	15	5.605
Fregatten . . .	127	50.565	120	47.785	117	50.291	113	49.726
Barken	354	105.019	336	100.323	323	97.595	311	94.239
Brikken	147	17.565	149	18.957	178	21.227	181	21.826
Schoeners . . .	385	32.125	384	32.117	390	32.754	399	33.517
Brig. en Bark.	2	186	1	85	2	197	2	197
Galjoten	814	19.488	811	19.182	804	18.794	802	18.877
Koffen	492	30.593	468	29.073	449	27.623	439	26.851
Smakken	242	7.401	219	6.691	219	6.699	222	6.772
Bom- en Pinks.	76	1.107	76	1.107	91	1.336	92	1.351
Over. zeilsch.	103	3.638	105	3.664	100	3.476	85	3.046
Stoombooten . .	88	6.818	40	6.997	43	7.931	42	7.534
Totaal	2289	277.122	2231	269.929	2227	271.476	2206	269.338

VERGELIJKENDE STAAT der Zeeocheper, waaraan voor de eerste maal Nederlandse Zeevrijeren zijn wilgeretst, in elk der jaren 1857 tot en met 1865.

	Clippers.	Fregatten en Barken.	Brikken.	Schoonerr.	Brigan-tijnen.	Galjoeten.	Koffen.	Overige Zeilscheperen.	Stoom-booten.	Totaal.
1857	Sch. Laast. 1 889	Sch. Laast. 89 18980	Sch. Laast. 80 8811	Sch. Laast. 40 8708	Sch. Laast. "	Sch. Laast. 44 2767	Sch. Laast. 9 498	Sch. Laast. 81 916	Sch. Laast. 11 928	Sch. Laast. 808 27487
1858	" " "	" " 18 5881	" " 12 1980	" " 44 8788	" " "	" " 45 8176	" " 18 939	" " 16 499	" " 2 449	" " 155 16106
1859	" " "	" " 18 24651	" " 10 970	" " 27 8211	" " 1 98	" " 29 1850	" " 6 207	" " 106 1517	" " 1 282	" " 106 10787
1860	" " "	" " 7 1887	" " 12 1111	" " 26 1979	" " "	" " 26 1674	" " 9 429	" " 28 886	" " 8 294	" " 108 7900
1861	" " 8 982	" " 4 1385	" " 6 686	" " 80 2816	" " "	" " 22 1877	" " 6 205	" " 44 1088	" " 1 161	" " 116 8290
1862	" " 2 518	" " 5 2090	" " 5 680	" " 33 2771	" " "	" " 24 1442	" " 7 294	" " 26 748	" " 2 825	" " 104 8748
1863	" " 8 874	" " 7 2576	" " 21 2487	" " 28 2281	" " "	" " 24 1859	" " 8 822	" " 12 891	" " 2 679	" " 105 10869
1864	" " 8 874	" " 18 10385	" " 29 8853	" " 28 1969	" " 1 112	" " 16 888	" " 28 888	" " 84 854	" " 5 1869	" " 149 19678
1865	" " 5 2260	" " 10 4548	" " 12 1414	" " 80 2824	" " "	" " 17 981	" " 13 454	" " 11 327	" " "	" " 98 12498

Neveaagrand overzicht is zamengesteld uit de verschillende opgaven van de *Staats-Con-rant. (Fery. vorye opgaven, Scow.)*

De totalen verdeelen sich aldus, wat binnen- en buitenlandschen scheepbouw betreft:

	Binnen- gebouwd.	Buiten- gebouwd.	Totaal.
1857	Sch. Laast. 187 m. 24829	Sch. Laast. 18 m. 2558	Sch. Laast. 205 m. 27487
1858	" " 144 " 14808	" " 11 " 1298	" " 155 " 16106
1859	" " 95 " 9831	" " 11 " 966	" " 106 " 10787
1860	" " 89 " 6856	" " 16 " 1644	" " 105 " 7800
1861	" " 113 " 7960	" " 8 " 830	" " 116 " 8290
1862	" " 92 " 6899	" " 8 " 1846	" " 104 " 8748
1863	" " 93 " 9008	" " 12 " 1861	" " 105 " 10869
1864	" " 122 " 14332	" " 27 " 6341	" " 149 " 19678
1865	" " 88 " 9911	" " 10 " 2587	" " 98 " 12498

Voor de *stoomboeten* vindt men, over al de jaren:

	1859.	1860.	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.
Binn. geb.	—	—	—	1 m. 202 L.	—	—	—
Buiten. geb.	2 m. 440 L.	1 m. 288 L. 3 m. 294 L.	1 m. 101 L. 1 " 133 "	2 m. 679 L.	4 " 1158 "	—	—
samen	2 m. 440 L.	1 m. 282 L. 3 m. 294 L.	1 m. 101 L. 2 m. 325 L.	2 m. 679 L.	4 m. 1390 L.	—	—

De gemiddelde tonnenmaat van al de nieuw geb. schepen bedroeg:

in 1857 1858 1859 1860 1861 1862 1863 1864 1865

134 104 102 75 71 84 108 123 127 L.

De kolom *Fregatten* en *Barken* is zamengesteld:

	Fregatten.	Barken.	Tz samen.
1857	Sch. Laast. 12 4786	Sch. Laast. 27 9194	Sch. Laast. 39 13980
1858	" " 6 2202	" " 12 3678	" " 18 5881
1859	" " 4 1599	" " 9 2958	" " 13 4552
1860	" " 2 780	" " 5 1077	" " 7 1857
1861	" " 2 781	" " 6 574	" " 4 1355
1862	" " 2 1078	" " 8 942	" " 5 2020
1863	" " "	" " 7 2576	" " 7 2576
1864	" " 13 8838	" " 5 1967	" " 18 10855
1865	" " 5 8028	" " 5 1525	" " 10 4548

Voor de *Fregatten* en *Barken* gezamenlijk was de gemiddelde tonnenmaat:

1857	1858	1859	1860	1861	1862	1863	1864	1865
358	327	850	265	339	404	367	575	485 Laast.

Wat nu de verhouding van buitenlands gebouwd schepen aangaat, zoo bedroeg, van de geheele tonnenmaat die voor % eerst Nederlandsche zeevrijeren bekwam, de *buitenlands* gebouwd, in elk der jaren:

1857	1858	1859	1860	1861	1862	1863	1864	1865.
0 ¹ / ₄	0	0 ¹ / ₄	20 ¹ / ₄	4	21	17	27	20 pct.

BOEKAANKONDIGING.

De Gemeentewet, regelende de samenstelling, inrigting en bevoegdheid der gemeentebesturen, met aantekeningen door Mr. W. C. I. J. CREMERS, *lid van den Gemeenteraad en der Arrondissements regtbank te Winschoten.* (Groningen J. B. Wolters 1866. 248 bl. in 8°. Prijs f 1.90.)

Een nuttig en aanbevelenswaardig boekje. Niet voor hem die theoretisch iets van de Gemeentewet wil leeren, de geschiedenis en beginselen dier wet wil leeren kennen, — maar het boekje is nuttig als praktische handleiding, als vraagbaak voor dengene, die weten wil wat over de verschillende wetsartikelen is geschreven en wat daaromtrent bij administratieve beschikking of regterlijke uitspraak is beslist. Voor hen, die de Gemeentewet moeten toepassen is het werkje van den heer Cremers een gemakkelijke gids.

Men meene echter niet, dat het boekje volledig is. De heer Cremers erkent het zelf en een zoodanige volledigheid te verkrijgen is trouwens hoogst moeilijk. Indien slechts de voornaamste beslissingen zijn opgesomd (en dat is werkelijk het geval), is er reeds grond tot tevredenheid.

De schrijver doet in zijne voorrede uitkomen, dat er meermalen tegenstrijdige beslissingen in zijn boekje zijn opgenomen. Uit den aard der zaak kan dat niet wel anders. Maar toch waarom zoodanige uitspraken van lagere regterlijke collegiën opgenomen; daar waar eenig punt bij arrest van den Hoogen Raad is beslist? De opname van het laatste zou, dunkt ons, voldoende zijn geweest. Een voorbeeld vindt men o. a. op bl. 46 sub n°. 270 en 271, waar, na de uitspraak van den Hoogen Raad, en wel bij arrest van 2 December 1864, die van de regtbank van Tiel van het jaar 1852 achterwege had kunnen blijven. Onze voornaamste opmerking geldt evenwel de plaatsing van sommige aantekeningen. Er zijn er, die verdwaald zijn geraakt onder artikelen, waar ze niet te

huis behooren en waar men ze volstrekt niet zou zoeken. Zoo vinden wij (bl. 40) op art. 59, handelende over de *benoeming* van den Burgemeester, het nog recente en vrij belangrijke besluit, dat attestatiën de vita alleen mogen worden afgegeven aan personen, die in de bevolking-registers zijn ingeschreven; (bl. 56) op art. 95 over de *benoeming* van den Secretaris, de vraag, of deze onder hem berustende stembriefjes mag weigeren af te geven op de vordering van Gedeputeerde Sten; (bl. 69) op art. 120, over het regt der Gemeentebesturen om de belangen hunner gemeenten bij den Koning, de Staten Generaal en de Provinciale Staten voor te staan, eene beslissing over de stranden der zee; (bl. 92 en 94) over de plaatselijke verordeningen, art. 150 en 151, beslissingen omtrent schorsing en vernietiging, die misschien meer systematisch op bl. 95 zouden zijn gebragt, onder art. 153, dat opzettelijk handelt over schorsing en vernietiging, enz.

Om billijk te zijn, mogen wij echter niet verzwijgen dat een alphabetisch register op de aantekeningen is toegevoegd en dat daardoor wel is te gemoet gekomen aan het bezwaar, dat anders door eene min juiste plaatsing van sommige punten zou ontstaan.

Na vermelding dat natuurlijk de wet van 7 Julij 1865 (Staatsbl. n°. 79) mede is opgenomen en artikelsgewijs over de daardoor afgeschafte artikelen der Gemeentewet is geplaatst, meenen wij onze aankondiging te mogen besluiten, met den wensch, dat het werkje in handen moge komen van allen, voor wie het, blijkens de verklaringen van den schrijver, is zamengesteld, namelijk van hen, die dagelijks de Gemeentewet in toepassing helpen brengen.

STAND VAN HET WERK DER STAATSSPOORWEGEN.

Als naar gewoonte deelen wij aan onze lezers mede een kort extract van het Verslag betreffende den aanleg van Staatsspoorwegen, (van 1 Julij tot 31 December 1865.)

In het geheel zijn thans ter onteigening aangewezen: 3430 bunder, 8 roede, 92.50 el ongebouwde, en 12 bunder, 43 roede, 48 el gebouwde eigendommen; terwijl is aangekocht: 2617 bunder, 44 roede, 6 el ongebouwde, en 8 bunder, 65 roede, 57 el gebouwde eigendommen; en geregeld onteigend: 252 bunder, 61 roede, 22 el ongebouwde, en 29 roede, 44 el gebouwde eigendommen. Voor den aankoop werden 5706 koopacten gesloten.

De vervaardiging van spoorstaven in Engeland, volgens bestek n°. 160, nadert hare voltooiing; er blijft nog te leveren over 1570 ton. Van de haakbouten die te Morlanwelz gemaakt worden is nog 99 ton te leveren.

De vervaardiging van stalen spoorstaven voor de halve wissels, te leveren volgens bestek n°. 172, werd, nadat de walsrollen waren hersteld, geregeld voortgezet en is afgeloopen. Met de zamenstelling der halve wissels werd geregeld voortgegaan. 160 complete halve wissels werden naar Dordrecht verzonden. Er blijven nog 40 stuks te leveren over.

De levering van ijzeren dwars- en lengteliggers is bijna afgeloopen. Met het in elkander zetten daarvan is men te Deventer bezig. De eiken klossen zullen in het begin van 1866 alle geleverd zijn. Voor het leveren der voetplaten, klemplaten en schroefbouten, ter verbinding van de spoorstaven bij het gebruik der ijzeren dwarsliggers, is eene overeenkomst gesloten met L. Enthoven te 's Gravenhage. De vervaardiging geschiedt in de fabriek La Providence te Marchienne en is voor de helft afgeloopen.

Met de werkzaamheden aan de 200 tongbewegingen volgens bestek n°. 194 is begonnen; het ijzer daarvoor is reeds grootendeels aangevoerd. Dit werk is aangenomen door L. J. Enthoven en C^o. te 's Hage, voor f 40,929.

Er werden aanbesteed volgens bestek n°. 204, 10,000 ton spoorstaven met eindverbindingen, in 5 perceelen; 2 perceelen werden aangenomen door Blondiaux en C^o. te Thy le Chateau voor f 338,000 en de drie overige door de Dorlodot frères te Acoz, voor f 504,651. De werkzaamheden zullen in Februarij 1866 aanvangen.

Volgens bestek n°. 207 werden aanbesteed 2 draaischijven van 13.50 el middellijn. Aannemer werd de firma D. A. Schretlen & Co. te Leiden voor f 8400.

Volgens bestek n°. 208 werd door de firma L. J. Enthoven en C^o. te 's Hage aangenomen de levering van 9 waterkranen voor f 6102.

Lijn Arnhem-Leeuwarden. Sectie *Arnhem-Zutphen*. De stationsinrigtingen te Zutphen, die den 1^{en} Februarij 1865 gedeeltelijk in gebruik waren
Eoek. 1866. 10

genomen, werden den 20ⁿ September door den aannemer geheel voltooid opgeleverd.

Sectie *Zutphen-Meppel*. a. Gedeelte ZUTPHEN-DEVENTER. De werken voor den spoorweg Zutphen-Deventer (bestek 118) en de stationsinrichtingen te Deventer (bestek 146) waren in het begin van Augustus zoover gereed dat dit gedeelte den 5ⁿ dier maand voor het verkeer kon worden opengesteld.

De eerste oplevering der werken naar bestek n°. 118 geschiedde den 21ⁿ September en van die volgens bestek n°. 146 den 11ⁿ November daaraanvolgende.

b. Gedeelte DEVENTER-ZWOLLE. Door de aannemers Jockin en van Wijlick werden de werken beschreven in bestek n°. 159 voortgezet. De spoorweg werd over eene lengte van nagenoeg 26,000 el opgeworpen en grotendeels onder profiel gebracht en bezood; eene lengte van ongeveer 1500 el is nog onder handen.

In de gemeente Olst kan over eene lengte van 700 el, op de gronden van eenen eigenaar die niet bij minnelijke schikking waren te verkrijgen, nog niet worden gewerkt. Vertraging in den aanvoer per spoor van den ballast is daardoor te vreezen. Het geding ter onteigening wordt voorbereid.

Tusschen de piketten n°. 562 en 621 is de spoorbaan gelegd. De aanvoer te water van grind voor ballast werd door den lagen waterstand op den IJssel zeer belemmerd en gedurende geruimen tijd geheel onmogelijk gemaakt.

De opreden voor ruim 70 overwegen zijn onder profiel gebracht; de evenwijdige wegen zijn alle geëgaliseerd.

Het ijzerwerk voor de bruggen wordt vervaardigd in de fabriek van de firma D. A. Schretlen en Co. te Leiden. De brug bewesten den Schelleweg is gereed; die beoosten dien weg is onder handen.

Met den raad van administratie der Nederlandsche Centraal-spoorweg-maatschappij is eene overeenkomst gesloten, regelende het gebruik van gronden van den Staat, ten behoeve der aansluiting van de lijn Utrecht-Zwolle aan de lijn Zwolle-Kampen.

c. Gedeelte ZWOLLE-MEPPEL. Den 2ⁿ Augustus werd door den aannemer J. van Hoof een begin gemaakt met de uitvoering der in bestek n°. 188 beschreven werken.

De aardewerken zijn onder handen over eene lengte van ongeveer 6500 el, waarvan 1500 el geheel en 5000 el voor gemiddeld $\frac{2}{3}$ gedeelte is opgehoogd. De onderbouw voor de bruggen over de Reest en over den havenmond te Meppel is voltooid. De punt voor de brug over den havenmond te Dedemsvaart is ontgraven; de funderingkuipen zijn gereed. Een duiker en twee kokers zijn gelegd. Spoorstaven met eindverbindingen worden aangevoerd, alsmede eenige dwarsliggers.

Sectie *Meppel-Leeuwarden*. a. Gedeelte MEPPEL-HEERENVEEN. De door gemagtigden voor onteigening ingezonden waarderingstaten werden achtereenvolgens goedgekeurd, waarna met de eigenaren over den afstand der gronden is onderhandeld. De uitslag dier onderhandelingen mag zeer gunstig worden genoemd, daar in betrekkelijk kort tijdsverloop het grootste gedeelte der benoodigde gronden is aangekocht.

Na de beslissing op de adviezen, uitgebragt over de ter zitting van gecommiteerde leden uit Gedeputeerde Staten van Overijssel, Drenthe en Friesland ingekomen bezwaren tegen het plan van aanleg, kon het ontwerp-bestek voor de te maken werken in deze lijn worden voltooid.

De aanbesteding dezer werken, beschreven in bestek n°. 205, had plaats den 2ⁿ November; de uitvoering werd aangenomen door W. G. van Heukelom te Doornenburg voor f 1,428,700.

6. Gedeelte **HEERENVEEN-LEEUWARDEN**. Naar aanleiding van de bij de eerste ter visie legging ingekomen bezwaren, heeft een uitgebreid onderzoek plaats gehad, ten gevolge waarvan de noodige wijzigingen in het ontwerp zijn gemaakt.

De benooidigde gronden werden bij Koninklijk besluit van den 1st December 1865, n°. 45, ter onteigening aangewezen.

Lijn Harlingen-Hannoversche grenzen. Sectie Leeuwarden-Groningen. De onteigening voor dit gedeelte is geheel afgelopen.

Naar mate de benooidigde perceelen beschikbaar werden kon met de aardewerken worden voortgegaan; deze zijn met uitzondering van een gedeelte ter lengte van 500 el in de nabijheid van Zuidhorn voltooid. De gemetselde onderbouw voor alle vaste en beweegbare bruggen is gereed; de gemetselde duikers zijn voltooid en de ijzeren buizen gelegd. De ijzeren bovenbouw van alle vaste bruggen is gesteld. Van vijf der zes draaibruggen is de ijzeren bovenbouw gesteld; van de zesde brug, zijnde die over het Noord-Willemskanaal nabij Groningen, werd de bovenbouw aangevoerd en is met het stellen een aanvang gemaakt.

Het spoor is gelegd van Leeuwarden tot aan Zuidhorn en van Groningen tot op een afstand van ongeveer 2000 el ten oosten van Zuidhorn, zoodat de spoorwegverbinding van Leeuwarden met Groningen spoedig kan gemaakt zijn. De aanvoer van grind ondervond door verschillende oorzaken vertraging. Van de 78,934 kubiek el grind, welke voor deze sectie benooidigd zijn, werd deels op de baan, deels op de opslagplaatsen eene hoeveelheid van ruim 71,500 kubiek el aangevoerd. De overwegen werden gelijktijdig met de aardebaan voltooid en nagenoeg alle van afsluitingen voorzien. Alle tussenstations en haltegebouwen zijn gereed. Op het halte-emplacement Hardegarijp werden alle wissels gelegd; te Veenwouden, Buitenpost, Grijpekerk en Zuidhorn is men daarmede nog bezig. De werken op het emplacement Groningen worden met kracht voortgezet. Het stationsgebouw is gereed, uitgezonderd het verwerk en een gedeelte van het stukadoorwerk. De bergplaatsen voor rijtuigen en locomotieven zijn behalve eenig verwerk en straatwerk en het leggen der sporen voltooid. De bergplaats voor steenkolen is afgewerkt. De haven werd op de diepte gebracht en van de beschoeiing voorzien. De veelading is behalve de bestrating gereed.

Het maken van eene bergplaats voor goederen en van eene woning voor den stationschef werd den 10^{en} Augustus aanbesteed en voor f 52,460 aangenomen door J. Kooij te Amsterdam.

Sectie Groningen-Hannoversche grenzen. Gedeelte GRONINGEN-WINSCHOTEN. De aankoop der benooidigde perceelen ontmoet op dit gedeelte geen noemenswaardige bezwaren. Waarschijnlijk zal slechts voor enkele het geding tot onteigening behoeven te worden gevoerd. In de gemeente Hoogezand, Sappemeer, Muntendam, Meeden en Winschoten, hebben alle eigenaren het aanbod aangenomen, terwijl in de gemeenten Groningen, Haren, Zuidbroek en Scheemda slechts 7 eigenaren zich tot heden niet gezind betoonden om met de hun aangeboden vergoeding genoegen te nemen.

De werken voor deze sectie werden op den 21^{en} September bij herbesteding aangenomen door P. J. Lienders te Venlo, voor f 1,655,000.

Door bijzondere omstandigheden kon eerst in het begin van December met de voorbereidende werkzaamheden der uitvoering worden aangevangen.

Gedeelte WINSCHOTEN-HANNOVERSCHES GRENZEN. Overeenkomstig art. 1 van het traactaat, tusschen de Nederlandsche en Hannoversche regeringen

gesloten, ter verbinding van de lijn Harlingen-Hannoversche grenzen met de Hannoversche Westbaan, werd het juiste punt van aansluiting op de grens bij proces-verbaal door wederzijdsche commissarissen bepaald.

De onteigening op dit gedeelte schijnt niet vele moeilijkheden te zullen opleveren.

In de gemeente Winschoten betoonden alle en in de gemeente Beerta zeer vele eigenaren zich bereid om hunne percelen tegen den aangeboden koopprijs af te staan.

Het maken van het gedeelte van Winschoten tot het stationsemplacement Nieuwe Schans werd op den 21st December aanbesteed en aangenomen door P. J. Lienders te Venlo, voor f 298,350.

Lijn Meppel-Groningen. De opnemingen voor deze lijn, werden in den loop van de maand Augustus ten einde gebracht. Met het opmaken der onteigeningstukken wordt zooveel mogelijk spoed gemaakt.

Lijn Zutphen-Prussische Grens. Gedeelte ZUTPHEN-HENGLO. Dit gedeelte der lijn is op den 1st November voor het verkeer geopend, waardoor in verband met den spoorweg Almelo-Salzbergen, de aansluiting van de Nederlandsche aan de Hannoversche spoorbanen tot stand gebracht kon worden.

De gebouwen en kunstwerken zijn tot Hengelo alle voltooid.

Op het gemeenschappelijk station Hengelo, moet het binnenwerk in het hoofdgebouw en de afsluiting van het terrein met bandrastering nog gedeeltelijk worden gemaakt. Van al de bijgebouwen en inrigtingen op dat station kan voor de dienst gebruik gemaakt worden.

Gedeelte HENGLO-PRUSSIÏSCHE GRENZ. De aardebaan is op de hoogte en onder profiel, uitgezonderd eene lengte van nagenoeg 3500 el, zijnde de ingraving beoosten en de ophooging bewesten Enschedé, waar het grondvervoer met locomotief over spoor wordt voortgezet, maar nog ongeveer 80,000 kub. el grond op die wijze te vervoeren overblijft.

De gebouwen voor baanwachters op dit gedeelte zijn bijna gereed, gelijk ook de kunstwerken, met uitzondering eener brug over den spoorweg beoosten Enschedé, waarvoor echter het metselwerk gemaakt is en de ijzeren bovenbouw gesteld wordt.

Tusschen Hengelo en Enschedé is 6 mijlen lengte spoor gelegd en beoosten Enschedé $\frac{1}{2}$ mijl.

Lijn Maastricht-Breda. Sectie Maastricht-Venlo. Gedeelte MAASTRICHT-ROERMOND. Het gedeelte van Maastricht tot Roermond werd gelijktijdig met het gedeelte van Roermond tot Venlo den 6st November feestelijk geopend en den 21st daaraanvolgende voor het publiek verkeer opengesteld.

De werken voor het verleggen van den weg te Elaloo ten gevolge van verzakking der aanhooging werden op den bepaalden tijd op voldoende wijze gereed opgeleverd. Bij de vroegere afschuiwing van grond in het Bunderbosch bleef de toestand onveranderd.

Gedeelte ROERMOND-VENLO. Ten gevolge van den gang der onteigening kon de oplevering der werken volgens bestek n°. 74 niet worden gevorderd voor den 1st Mei 1866.

Ten gevolge eener overeenkomst voor vervroegde oplevering der werken volgens bestek n°. 74, met den aannemer gesloten, werden die werken met zooveel kracht voortgezet, dat op den 6st November de opening van den weg gelijktijdig met het gedeelte Maastricht-Roermond kon plaats

hebben. Ook met den aannemer der werken, volgens bestek n°. 56, waarvan de uitvoering door den gang der onteigening was vertraagd, is eene overeenkomst tot stand gekomen, volgens welke de werken op het stations-emplacment te Venlo den 25ⁿ October werden opgeleverd en al de werken den 1ⁿ Januarij 1866 moeten gereed zijn.

Op den 10ⁿ Augustus had de aanbesteding plaats van het maken van een stationsgebouw met twee nevengebouwen, brugwachtershuisjes en eenige verdere werken in en bij Venlo, volgens bestek n°. 196. Het werk werd aangenomen door H. H. Jockin en H. van Wijlick voor de som van f 145,000.

Sectie Venlo-Helmond. Al de werken in en nabij Venlo (bestek n°. 56) zijn gereed. De bruggen volgens bestek n°. 95 zijn geheel voltooid. Aan den ijzeren bovenbouw der brug over de Maas te Venlo werd het verftoestel aangebragt en het verfwerk gedeeltelijk verrigt. De laatste verflaag zal in het aanstaande voorjaar worden aangebragt.

De aankoop van gronden voor den spoorweg Venlo-Helmond is afge-looken. Voor zeven eigenaren moest geregtelijke onteigening worden toegepast.

De aardebaan op het Limburgsche gedeelte is over eene lengte van 15000 el en op het Noordbrabantsch gedeelte over nagenoeg 10000 el afgewerkt. Aan het afwerken en bekleeden der taluds wordt met kraacht gewerkt. In de Peel is de ontgraving van het veen geheel geschied en ongeveer 60000 kub. el zand aangevoerd. In het geheel is verwerkt ongeveer 435000 kub. el grond. De spoorbaan is gelegd over de geheele lengte van de lijn Venlo-Helmond.

Voor het Noordbrabantsch gedeelte wordt de grind van Maastricht aangevoerd. Ongeveer 40000 kub. el ballast is gedeeltelijk langs de baan opgelegd en gedeeltelijk in de spoorbaan verwerkt. Al de kunstwerken op het Limburgsch gedeelte zijn gereed, en het grootste gedeelte der ijzeren buizen is gelegd. Op het Noordbrabantsch gedeelte zijn de bruggen over de rivier de Aa geheel en van de draaibrug over de Zuid-Willemsvaart de onderbouw voltooid. De gemetselde duikers bij de piketten n°. 328 en 329 zijn gereed; een groot gedeelte van de ijzeren buizen is gelegd.

Den 26ⁿ October had de aanbesteding plaats van het maken, leveren en stellen van den ijzeren bovenbouw van twee draaibruggen in het spoorweggedeelte van Venlo naar Helmond, volgens bestek n°. 206. Dit werk werd aangenomen door G. Dallemagne te Sclessin voor f 55,750.

Sectie Helmond-Tilburg. Gedeelte HELMOND-BOXTEL. Al de gronden op dit gedeelte zijn bij minnelijke schikking aangekocht.

De aardebaan is tusschen Boxtel en Eindhoven geheel afgewerkt; tusschen Helmond en Eindhoven is nog ongeveer 1400 teerling el grond te verplaatsen. Over de geheele lengte ligt het spoor. De kunstwerken zijn alle voltooid met uitzondering van eenig voeg- en verfwerk. Drie vierde gedeelten van den aan te voeren ballast zijn op de lijn gebragt. De meeste wissels op de stations zijn gelegd. Al de overwegsluitingen zijn gesteld. De gebouwen zijn met uitzondering van eene arbeiderswoning onder de kap. Aan het binnenwerk van het stationsgebouw te Eindhoven en het haltegebouw te Best, wordt met kraacht gewerkt. De bergplaats voor goederen te Eindhoven en de verschillende bergplaatsen zijn gereed.

Gedeelte BOXTEL-TILBURG. Op dit gedeelte zijn geene werken meer uitgevoerd.

Sectie Tilburg-Breda. Ook op deze sectie zijn geene werken uitgevoerd.

Lijn Roosendaal-Vlissingen. Sectie *Roosendaal-Bergen op Zoom*. Voor het inrigten en het gebruik voor gemeenschappelijke dienst van het station Roosendaal is met de betrokken maatschappij eene overeenkomst gesloten.

Van de voor de uitbreiding van het station benoodigde perceelen zijn slechts enkele in der minne aangekocht kunnen worden. De overige worden geregelijk onteigend. Het bestek met teekeningen en begrooting van kosten voor de te maken werken is nagenoeg gereed. De besteding zal spoedig kunnen geschieden.

Sectie *Roosendaal-Woensdrecht*. De uitvoering der werken volgens bestek 88 werd gedurende dit halfjaar geregeld voortgezet. Het grondvervoer had plaats met locomotief over hulpspoor. Tusschen het station Bergen op Zoom en den Augustapolder en de Borgvlietsche kreek, is de aardebaan over ongeveer 1700 el lengte voltooid.

Het gedeelte van den dam door de Ooster-Schelde, volgens genoemd bestek, ter lengte van 1000 el, is over 500 el lengte geheel voltooid. De tijdelijke kop aan dit gedeelte aangebragt, ligt onder eene helling van 6 op 1, met klei bekleed en met rijsbeslag onder steenbezetting verdedigd. Voorts is tegen eventuele stormschade de noodige voorraad materialen aangevoerd.

Het haltegebouw te Woensdrecht is nagenoeg voltooid.

Een bestek met teekening, begrooting van kosten en verdere bijlagen voor de voltooiing van de afdamming der Ooster-Schelde is nagenoeg gereed.

De besteding van dat werk zal vermoedelijk spoedig kunnen geschieden, tot voorbereiding der werkzaamheden in het jaar 1866, om na de opening van het kanaal door Zuidbeveland in 1867 de Schelde te sluiten.

Sectie *Woensdrecht-Goes*. In December van dit jaar zouden, overeenkomstig de bepalingen van bestek 115, alle daarin vervatte werken voltooid opgeleverd zijn. Die oplevering is vertraagd door enkele perceelen, welke niet bij minnelijke schikking konden aangekocht worden. Door de Arrondissements-regtbank te Goes werd bij vonnis van 6 October de geregtelijke onteigening dezer gronden uitgesproken, zoodat thans alle gronden voor den spoorweg tusschen de Ooster-Schelde en Goes aan het Rijk zijn overgegaan en met de nog te maken aarde- en kunstwerken geregeld kan worden voortgegaan. De lengte van de baan, welke thans als voltooid kan worden beschouwd, bedraagt 24000 el. Alle kunstwerken zijn gereed, behalve eenige te metselen waterkeeringen. De metselwerken voor den onderbouw van de brug in den spoorweg over het kanaal door Zuidbeveland werden tot aan de draagvlakken voor den ijzeren bovenbouw afgemaakt en alle bijbehorende remmingwerken, de steunpijlers, wachtershuisjes, duc d'alven en meerpalen aangebragt en voltooid, het middenpenant werd geheel afgewerkt en de spil voor de draaibrug gesteld.

Van de in het bestek opgenomen gebouwen is het station Goes, de halte Kapelle-Biezelinghe, de dubbele brugwachterswoning geheel, en de halten Krabbendijke en Kruintingen, uitgezonderd de trottoirs en stoepen en eenig verw- en behangwerk, voltooid.

Een bestek met teekeningen en begrooting van kosten van bijna al de werken, die nog gevorderd worden om het gedeelte van den spoorweg van de Ooster-Schelde tot Goes te voltooijen, is ter goedkeuring ingezonden.

Met het opstellen der vaste gedeelten van de spoorwegbrug over het kanaal door Zuidbeveland, bestek 153, werd in de werkplaatsen der fabriek van John Cockerill te Seraing een aanvang gemaakt. De spijkoker van het beweegbaar gedeelte is gegoten en wordt afgewerkt. Met het samenstellen

der hoofdgraagwanden is men begonnen. De dwarsliggers zoowel voor het vaste als voor het beweegbaar gedeelte zijn grootendeels gereed. Al het ijzer voor de brug is nagenoeg vervaardigd. Met het uitslaan en het maken der modellen voor de opzettoestellen is aangevangen.

Sectie Goes-Vlissingen. Als een vervolg op en een geheel uitmakende met de onteigeningsbescheiden voor den spoorweg van Goes tot Middelburg, werden die voor den spoorweg van Middelburg tot Vlissingen, met inbegrip van het kanaal door Walcheren en havenwerken bij Vlissingen, ter voldoening aan art. 7 van de wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 125) in Julij op de secretarissen van de daarbij betrokken gemeenten ter inzage gelegd. Het ontwerp van wet voor de onteigening werd door de beide Kamers der Staten-Generaal aangenomen.

De gemeente Middelburg heeft zich bij verschillende raadsbesluiten, voor het geval dat in verband met den aanleg van den Staatsspoorweg van Goes langs Middelburg naar Vlissingen van Rijkswege een kanaal door Walcheren mocht worden gegraven, tot ondersteuning van de uitvoering dezer werken verbonden:

a. eene jaarlijkse bijdrage te leveren van f 20,000 gedurende 25 achtereenvolgende jaren, in te gaan een bepaalden tijd na de opening van dat kanaal;

b. aan het Rijk vrij van alle hypothecaire inschrijvingen, regten en lasten kosteloos over te dragen den eigendom:

1°. van de tegenwoordige Nieuwe haven van Middelburg met de daartoe behorende leidijken, onder afstand van het aan de gemeente Middelburg toegekende regt tot heffing van havengelden;

2°. van alle gemeentegronden met de daarop staande gebouwen, voor de spoorweg- en kanaalwerken op Walcheren noodig, onder betaling door den Staat aan de gemeente van eene bepaalde som voor den afkoop van de bestaande erfpachten;

c. op eigen kosten te voorzien in de wijziging die het riolenstelsel van Middelburg bij afsluiting van de Nieuwehaven van Middelburg zal moeten ondergaan;

d. na voltooiing, van het Rijk in beheer en onderhoud over te nemen lig-, los- en laadplaatsen, die langs het kanaal en den toegangsweg die naar de kanaalbrug zal gemaakt worden.

Op het eiland Walcheren werden voor de kanaal- en spoorwegwerken de noodige grondboringen verrigt.

Lijn Venlo-Prussische grens. De aankoop van ruim de helft der in te nemen gronden heeft in der minne plaats gehad.

Op den 7^{en} September werd de bouw van den weg aanbesteed en aangenomen door G. L. Verwaaijen te Pannerden voor f 80,000.

De werkzaamheden zijn op den 8^{en} November aangevangen en werden voor zooveel den gang der onteigening dit toeliet met kracht voortgezet.

Sectie Utrecht-Kaatsburg. Sinds geruimen tijd waren de werkzaamheden van de aardebaan en kunstwerken van het Rhijndijkje tot den Noorder Lekdijk, volgens bestek n°. 50, niet alleen onbeduidend, maar stonden op het laatst geheel stil. De aannemer en zijne borgen werden tot de voltooiing der werken opgeroepen, doch zonder gevolg. Zij werden mitdien in gebreke gesteld en de nog te voltooien werken werden den 16^{en} November in het openbaar aanbesteed, volgens bestek n°. 216, en aangenomen door G. Key te Rotterdam voor de som van f 23,350.

Na de tweede ter visie ligging van de onteigeningsbescheiden voor het

gedeelte van Utrecht tot het Rhijndijkje, werden door de commissie uit Gedeputeerde Staten van Utrecht, bijgestaan door den eerstaanwezend ingenieur, de bezwaren van belanghebbenden aangehoord. Daarna zijn de te onteigenen perceelen bij Koninklijk besluit aangewezen. De gemagtigden tot de onteigening werden benoemd, en zijn met hunne werkzaamheden zoo ver gevorderd, dat zij de waardering hebben ingezonden, die ook is goedgekeurd. De bestedingstukken voor den onderbouw van dit gedeelte zijn gereed.

De werken volgens bestek n°. 51 aan de landhoofden, pijlers enz. voor de brug over de Lek bij Kuilenburg vorderden goed.

Het inheijen der dampalen voor den stroompijler leverde geene bijzondere zwarigheid op. Afwisselend werd met een of met twee stoomheijen aan die fundering gewerkt. De laatste paal werd den 29ⁿ Julij geslagen. De beheijng werd dus in twee maanden volbragt

Het heijen aan het linker landhoofd heeft niet geregeld achter elkaar plaats gehad, wyl zoo veel mogelijk beide stoomheijen voor den stroompijler in werking waren, ten einde met inspanning van alle krachten dezen pijler voor den winter nog boven water gemetseld te krijgen; evenwel was de beheijng van het linker landhoofd den 23ⁿ Augustus geheel voltooid. Gedurende het hijen aan de damwanden werd reeds in de funderingputten gebaggerd, zoodat onmiddellijk na de sluiting van den paalwand, den 31ⁿ Julij, met storten van beton in den stroompijler kon worden aangevangen. Het storten van beton werd geregeld voortgezet, eerst in den stroompijler en terstond daarna in het linker landhoofd. Op den 1ⁿ November was dit gedeelte van het werk voor die beide afgeloopen. Op den 23ⁿ September werd beproefd met eene kleine stoompomp en een paar tonmolens den put van den stroompijler leeg te malen; dit mogt aanvankelijk niet gelukken; een krachtiger gemaal was daartoe noodig.

Toen daarop den 7ⁿ October een krachtige centrifugaalpompe in het werk werd gesteld, en inmiddels eenige voorzieningen waren genomen, kon den 12ⁿ October de eerste zware hoeksteen gesteld worden. Niet zonder inspanning was den 26ⁿ October de onderste laag hardsteen en metselwerk geheel voltooid en de grootste moeilijkheid overwonnen. De buitengewoon lage waterstand werkte ook daarna gunstig mede om den stroompijler in dit seizoen nog tot de hoogte van 4.43 el + AP. op te trekken. Dewyl het weder het toeliet, is nog beproefd geworden in het linker landhoofd de onderste hardsteenlaag te stellen, waarin men gelukkig geslaagd is, daar het uitmalen en drooghouden volstrekt geen bezwaar gaf. Die laag was den 11ⁿ December volgemetseld. Met het stellen der tweede laag werd toen nog aangevangen. Men mag dus hopen in het aanstaande voorjaar niet te zeer van hooge waterstanden afhankelijk te zijn.

Het bestek met teekeningen voor den bovenbouw der brug te Kuilenburg werd gedrukt en kwam den 25ⁿ November in het licht. De aanbesteding zal den 18ⁿ Januarij plaats hebben.

Stetie *Kuilenburg-Bommel*. De minnelijke aankoop is als afgeloopen te beschouwen, slechts enkele eigenaren zijn ongenegen om het gedane aanbod aan te nemen.

De onderbouw van den spoorweg van den zuider Lekdijk bij Kuilenburg tot den Noorder Waaldijk tegenover Bommel, volgens bestek n°. 151, werd met ijver voortgezet. De grondwerken zijn reeds voor over eene lengte van 5180 el op de hoogte gebracht, terwijl 3988 el onderhanden zijn. Het baggeren van zand uit de Lek en de Waal gaat onafgebroken voort en ook van het terrein, genaamd het Zand, wordt dagelijks voornamelijk voor

het station Kuilenburg, met een locomotief sand aangevoerd. In elk der rivieren zijn twee stoombaggermolens werkzaam. Van de Lek wordt het sand door een in den uiterwaard gegraven hulpkanaal, lang 500 el, tot nabij den Zuider Lekdijk gebragt, alwaar een hooge steiger is geplaatst, waarop een stoomloskraan van 8 à 10 paardekracht werkt, die het sand uit de vletaken in ijzeren bakken eene hoogte van 13 el opvoert en uitstort op wagens, waarmede het over een ijzeren spoor in de baan gebragt wordt.

Het begin der hooge baan binnen den Zuider Lekdijk kost veel zand-aanvoer, daar de bodem onder het zware ligchaam belangrijk ingedrukt en aan beide zijden zelfs tot ruim 8 el hoogte wordt opgeperst. Het uit de Waal ontleende zand wordt van de losplaats langs den uiterwaard, en door eene insnijding ter diepte van 2.00 el in den Waaldijk over hulpspoor aangevoerd.

De beheijing der funderingen is met kracht voortgezet; meestal palen van 11 à 13 el lengte zijn vereischt en ongeveer 40,000 strekk. el is verbruikt geworden. Tot het inheijen waren soms 10 heistellingen werkzaam. Het drooghouden der putten is geschied met tonmolens en eene locomobiel; over het algemeen heeft dit weinig tegenspoed ondervonden. De afdamming van de Linge werd plotseling door hoogen waterstand bedreigt met doorbraak; spoedig aangewende maatregelen hebben haar in voldoende staat gehouden. Een locomobiel van 6 paardekracht werd tot het drooghouden van dezen funderingput vereischt en gebezigd.

De scheepvaart is door een hulpkanaal onbelemmerd gebleven. Twee betonfunderingen zijn met paalfunderingen verwisseld geworden wegens den onvoldoenden wederstand der grondlagen; de beide overige, waaronder die van de poort over den straatweg te Waardenburg zijn voorspoedig aangelegd. Aan de kunstwerken werd 8630 kub. el metselwerk verwerkt. De landpijlers en het linker landhoofd van de Lingebrug zijn tot de hoogte der dekljst opgetrokken; het regter landhoofd en de stroompijler zijn door eenige wijziging in de fundering eenigzins vertraagd, maar zijn toch ook reeds bijna tot genoemde hoogte voltooid. De geheele gang van het werk is door ruimen aanvoer van materialen en goed weêr bespoedigd geworden.

De aannemer van den ijzeren bovenbouw van poorten en bruggen in den spoorweg van Kuilenburg naar Bommel, volgens bestek 185, heeft eene werkplaats doen bouwen op het stationsterrein te Geldermalsen, ter lengte van 77 el en breedte van 10 el, voorzien van een stoomwerktuig en een ketelgebouw. In deze werkplaats zullen de Lingebrug en eenige andere bruggen vervaardigd worden; het overige heeft men onderhanden aan zijne fabriek te Utrecht. Behalve aanvoer van werktuigen en gereedschappen is te Geldermalsen aangevoerd circa 162000 pond ijzer, waarvan ongeveer 78000 voor de Lingebrug. Op beide plaatsen wordt geregeld voortgewerkt.

De werkzaamheden aan het bouwen der landhoofden en pijlers enz., voor de brug over de Waal bij Bommel, volgens bestek no. 154, zijn over het geheel met kracht voortgezet. Op den regteroever is in het geheel ruim 95000 en op den linkeroever ruim 107000 kub. el grond verplaatst, zoodat men kan rekenen dat ruim de helft van het grondwerk is afgedaan. Voor het heiwerk worden zeven stoomheijen gebezigd, waaronder twee van kleine afmeting.

Het ontwerp voor het verleggen van de beide Waaldijken bij Bommel werd goedgekeurd. De onteigeningsbescheiden lagen ten tweedemale ter visie. De bezwaren der belanghebbenden werden aangehoord door eene commissie

uit Gedeputeerde Staten van Gelderland, bijgestaan door den eerstaanwesend ingenieur. Het besluit tot aanwijzing van de te onteigenen perceelen werd door den Koning genomen den 28^{en} Augustus. De gemagtigden tot de onteigening voor de verlegging werden benoemd. Zij kwamen met hunne waardering gereed en zonden die in. Magtiging tot aankoop voor de verlegging van den Noorder Waaldijk werd reeds gegeven.

De aanbesteding volgens de bestekken n°. 212 en 213 had plaats den 7^{en} December. Voor de verlegging van den Noorder Waaldijk volgens bestek n°. 212 was de minste inschrijver J. Verwaaijen en A. Visser Pz., voor de som van f 211,800, voor de verlegging van den Zuider Waaldijk volgens bestek n°. 213 dezelfden, voor de som van f 173,800.

Sectie *Bommel-Boxtel*. De wet tot verklaring van algemeen nut deser sectie kwam tot stand; de tweede ter visie legging had plaats. Door de commissien uit Gedeputeerde Staten van Gelderland en Noordbrabant, bijgestaan door den eerstaanwesend ingenieur werden de bezwaren van belanghebbenden aangehoord. De staat voor het Koninklijk besluit tot aanwijzing der te onteigenen perceelen werd opgemaakt en ingezonden.

Intusschen werd een aanvang gemaakt met het gereed maken van het ontwerp voor den spoorweg 's Bosch-Boxtel.

In de eerste plaats zal de aanbesteding plaats hebben voor den spoorweg van de Dieze tot Boxtel met inbegrip van alles wat tot de geheele voltooiing noodig is, met uitzondering alleen van de gebouwen op het station 's Bosch, die afzonderlijk zullen worden aanbesteed.

Het bestek voor den spoorweg kwam gereed en werd ingezonden. Met de aanbesteding wordt gewacht tot dat de aankoop van een gedeelte des benodigde eigendommen zal zijn geschied.

Lijn Rotterdam-Breda. Sectie *Rotterdam-Willemsdorp*. Den 6^{en} November werd ingezonden het ontwerp voor den onderbouw van de brug over de Oude Maas nabij Dordrecht. Na wijziging ten gevolge van eenige daarop gevallen bedenkingen werd het andermaal den 7^{en} December ingediend. De besteding is bepaald op den 8^{en} Februario 1866. Ook werd ingezonden het bestek van de aardebaan, de bovenbouw en de kunstwerken door het eiland van Dordrecht. Door eene wijziging die later is opgekomen, sullen waarschijnlijk dese stukken eene gedeeltelijke omwerking moeten ondergaan.

De onderhandelingen met dijkgraaf en hoogheemraden van Schieland, aangaande het dempen der Rotte, zijn voortgezet en ten einde gebracht.

Het overleg met het gemeentebestuur van Rotterdam betreffende het plan voor den spoorweg op Eijenoord en door de kom der gemeente werd voortgezet.

Sectie *Moerdijk-Breda*. De grondaanvullingen en de bovenbouw van dese sectie zijn, van het punt van aansluiting met den Nederlandsch-Belgischen spoorweg bij Breda, nagenoeg gereed.

De kunstwerken zijn nagenoeg voltooid.

Lijn Nieuwe Diep-Amsterdam. Sectie *Nieuwe Diep-Alkmaar*. Dese sectie is nagenoeg voltooid en den 5^{en} December 1865 bij proces-verbaal aan de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij ter exploitatie overgegeven. Den 20^{en} daaraanvolgende is de spoorweg van den Helder naar Alkmaar voor het publiek verkeer opengesteld.

Er ontbreken nog eenige zaken, die evenwel de exploitatie niet hinderen. De overdragt van enkele perceelsgedeelten, waarbij administrative bezwaren bestaan, moet nog plaats hebben.

Sectie *Alkmaar-Amsterdam*. Gedeelte ALKMAAR-ZAANDAM. De onderbouw der draaibrug met vaste gedeelten over de Nauernasche vaart is bijna geheel voltooid; over de oostelijke opening zijn de vaste brugliggers van den bovenbouw reeds geplaatst; de draaibrug is in de fabriek grootendeels gereed gemaakt en zal vroeg in het voorjaar gesteld kunnen worden, even als de vaste liggers over de westelijke opening.

Den 14ⁿ December had de aanbesteding plaats van het maken van den spoorweg van Alkmaar tot den Noorder IJdijk te Zaandam. Dat werk werd aangenomen door J. Verwaajen Ds. en A. Visser Pz. voor 1,756,800.

Aan een bij het verslag gevoegde Bijlage ontleenen wij nog de navolgende totaal-cijfers over den stand van het geheele werk.

	TOTAAL Noorderlijnen.	TOTAAL Zuiderlijnen.	TOTAAL Generaal.
Lengte in elck, waarvan			
de rigting is voorgesteld	425,044	865,796	790,840
„ „ vastgesteld	425,044	846,853	771,897
de ontegenwoordigheden gereed zijn	425,044	846,853	771,897
de ontegenwoordigheden uitgevaardigd	425,044	846,853	771,897
in aanleg	396,594	279,186	675,780
in exploitatie	158,478	124,965	283,443

Van deze lengte kwam in exploitatie:

- Tilburg—Bréda, sedert 5 Oct. 1863.
- Huizingen—Leeuwarden, sedert 27 Oct. 1863.
- Roerendaal—Bergen-op-Zoom, sedert 24 Dec. 1863.
- Arihem—Zutphen, sedert 2 Febr. 1865.
- Boxtel—Tilburg, sedert 1 Mei 1865.
- Zutphen—Déventer, sedert 5 Aug. 1865.
- Zutphen—Hengelo, sedert 1 Nov. 1865.
- Maastricht—Venlo, sedert 21 Nov. 1865.
- Nieuwediep—Alkmaar, sedert 20 Dec. 1865.

**OPGAVE der hoogste en laagste Course van de onderstaande
Effecten aan de Beurs te Amsterdam.**

	Volle jaar 1865.		Jan. 1866.		Febr. 1866.	
	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.
<i>Nederl.</i> Cert. W. Sch. 2½ pct.	60½	63½	60½	61½	60½	61½
Dito dito 8 "	70½	74½	71½	71½	71½	71½
Dito dito 4 "	98½	98½	95½	95½	94½	95½
Aand. Ned. Bank 4 "	222	245	248	251	258	254
Handel-M. op resc. 4½ "	139½	148½	145½	147½	146	147
Aand. Holl. Spw.-Maats.	117	133	129	129½	131	133
Leening idem 4½ pct.	97½	99½	97½	97½	97	97
Dito dito 4 "	89½	91½	89½	89½	89	89½
Aand. Rijn Spoorweg 4½ "	105½	118	107½	109	107½	107½
Obl. dito 2e Leening 4½ "	99	100½	97	97	—	—
Rijn shares 16 £ gestort f	252	287½	264	264	269	269
Rijn shares volgefourn. f	309	361	341	350	339	341
Aand. Centr.-Spw.-Maats.	30	41	32	32½	30	30½
Obligatien idem f	111	126	118½	122½	120	123
Aand. Exp.-Spw.-Maats. .	81	92½	92	92½	91½	92
Credit Dispositio Bank . .	100	107	104½	104½	102	104½
Alg. Maats. v. Hand. en Nijv.	61	70	—	—	62	62
Pandbr. Nat. Hyp. B. 4 pct.	92	95½	93½	94	93½	93½
Rott. Bank	—	—	—	—	102	105
<i>Spanjo.</i> Obligatien 2 pct.	36½	41½	38	36½	35½	37½
Dito 3 "	43	48	41½	43	41	42
Dito Binnenlandsche 3 "	35½	43	32	37½	34	36
<i>Portugal.</i> Obligatien . 8 "	44½	47½	44½	45	44	45
Dito 1856/1868 . . 3 "	44½	47½	44	45	44	45
<i>Rusl.</i> Obl. Hope & Col 1798 5 "	94	100	96½	99	95½	97
Dito id. 1828/29 5 "	99	101	100	100½	100	100
Cert. id. 1831/33 5 "	70	74	71½	72	69½	71
Obl. <i>Stiagl.</i> 5e serie 5 "	67	71½	65½	66½	63½	66
Dito 1855, 6e serie 5 "	79½	86	80	81½	78	80
Dito Adm. Londen 3 "	51½	56	53	54	51½	53
Dito bij Hope 1860 4½ "	83	88	85½	87½	83	86
Leening 1862 . . . 5 "	85½	91	86	87	87	88
Dito 1864 5 "	86	97	98	95	90	94
Certificaten van dito 6 "	44	46	48	44½	42	48
Spoorweg-Aandeelen 5 f	180	198	184	193	183	186
<i>Pruisen.</i> Obl. 1859 . 5 "	101½	102	100	101	100	100
<i>Oostenrijk.</i> Obl. Metall. 5 "	55	62	55	56	55	56½
Dito Rente Amsterd. 5 "	75½	80	75	78	74	75
Dito Nationale 1854 5 "	57½	65	58	59	57½	59
Weener Bank-Actiën 3 f	770	870	825	846	832	846
Dito Aand. fl. 250, 1839 "	374	437	386	405	404	418
Dito " fl. 250, 1854 4 pct.	223	245	228	227	227	229½
Dito " 500, 1860 5 "	473	527	471	479	458	480
Dito " 100, 1864 . . . f	82	100	85	87	86	87½
Aand. Oost. Cr. inst. 1858 fl 100	125	136	126	131	128½	131
Fr. Oost. Sp. Hope & Co. f	117	126	119	121	119	121
<i>Turkiye.</i> Obl. alg. schuld 5 pct.	—	—	38	39	36	38
<i>Equador.</i> Oblig. 1855 1 "	10½	12	—	—	11	11
<i>Venezuela.</i> Obligatien 2 "	13	18	14	15	14	14
Dito 1 "	7	9	7	8	7	7
<i>Grenada.</i> Obl. Gestemp. . .	11	15	13	14	13	14
Dito 2 "	25	32	29	30	29	30
Dito Gestempelde . 1 "	6	8	7	7	7	7
<i>Mexico.</i> Obligatien . . 3 "	22½	27	20	22	19	22
<i>N.-Amerika.</i> Ver. Staten 5 "	44	71	62	65	64	69
Dito dito 6 "	46	79	69	70	70	74
Dito dito 1882 6 "	45	78	67	69	69	78
<i>Griek.</i> Obl. Geld. 1825 5 "	12	23	18	15	11	18
<i>Cours v. k. Gold.</i> Beleening	8	7	6	6	6	6
Prolongatie	8	9	6	7	6	7
Disconto	8	6	6	6	6	6

NEDERLANDSCHE BANK.

(In millioentallen guldens.)

DATUM.	Discon- to's.	Belee- ningen.	Oper. kapitaal.	Bank- biljetten.	Saldo's rek. crt.	Munt- voorraad.	Voorraad biljet.	Surplus dekking.	Wissel- disconto.
Jan. 2	51.14	42.46	93.60	109.06	43.40	76.72	39.34	15.74	6
" 8	52.16	42.23	94.39	109.86	42.95	76.37	38.11	15.25	6½ (5 Jan.)
" 15	50.99	41.49	92.48	109.97	41.22	76.83	40.89	16.36	"
" 22	50.80	40.54	90.84	109.15	40.18	76.73	42.50	17.—	"
" 29	49.52	39.46	88.98	108.17	39.06	76.55	44.15	17.66	"
Febr. 5	50.04	38.04	88.08	108.40	38.18	76.96	45.83	18.33	"
" 12	49.22	36.98	86.20	107.32	37.42	77.10	48.—	19.20	"
" 19	47.86	36.15	84.01	105.91	35.82	76.36	49.17	19.67	6 (19 Febr.)
" 26	47.92	35.36	83.28	104.60	36.18	76.27	49.90	19.96	"
Mrt. 5	47.23	34.49	81.72	104.53	34.44	76.18	51.85	20.54	"
" 12	46.36	33.57	79.93	103.05	34.25	76.32	53.50	21.40	"

WISSELKOERSEN TE AMSTERDAM.

STAND VAN HET WISSELDISCONTO OP ZEVEN VERSCHILLENDE PLAATSEN BIJ HET EINDE VAN ELKE WEEK IN 1866.

DATUM.	Parijs kort.	Hamb. kort.	Frankf. 6/w.	Londen kort.	PROLONGATIE KOERS TE AMSTERDAM.	STAND VAN HET WISSELDISCONTO OP ZEVEN VERSCHILLENDE PLAATSEN BIJ HET EINDE VAN ELKE WEEK IN 1866.							
						DATUM.	Parijs.	Weenen.	Berlijn.	Frankfort.	Hamburg.	Amsterc.	Londen.
Jan. 2	56½	35½	99	11.87½	6½	Jan. 5	5	5	7	5½	6½	6½	8
" 8	56½	"	98½	11.90	7	" 12	"	"	"	"	6	"	"
" 15	"	"	99	11.87½	6½	" 19	"	"	"	"	5½	"	"
" 22	"	35½	95½	"	7	" 25	"	"	"	"	"	"	"
" 29	56½	35½	"	11.36½	7	Febr. 2	"	"	"	"	5	"	"
Febr. 5	56½	35½	"	"	7	" 9	"	"	"	"	4	6½	"
" 12	"	35½	"	11.88½	7	" 16	4½	"	"	4½	3½	6½	"
" 19	56½	35½	"	11.90	6	" 23	4	"	6	"	3	6	7
" 26	56½	35½	"	11.88½	7	Mrt. 2	"	"	"	"	4	3½	"
Mrt. 5	56½	35½	98½	"	6	" 9	"	"	"	4½	"	"	"
" 12	"	"	"	11.90	7½								

1866. ENGELAND'S IN- EN UITVOEREN VAN EDELE METALEN.

In de week eindigende.	INVOER VAN GOUD EN ZILVER.			UITVOER VAN GOUD EN ZILVER.		
	Goud.	Zilver.	Totaal.	Goud.	Zilver.	Totaal.
	pd. st.			pd. st.		
Januarij 3	778.797	315.567	1094.364	849.168	257.000	1106.168
" 10	17.639	104.561	122.200	390.480	135.871	526.351
" 17	116.938	216.989	333.927	71.834	419.052	490.886
" 24	244.483	103.895	348.378	175.477	45.858	220.335
" 31	131.757	233.739	415.496	231.795	325.178	556.973
Februarij 7	100.779	140.177	240.956	99.405	129.053	228.458
" 14	117.799	909.717	1027.516	41.743	231.323	273.066
" 21	495.875	103.685	599.560	84.562	162.690	197.252
" 28	26.572	52.675	79.247	58.166	326.568	384.734
Maart 7	120.366	252.943	373.309	41.254	129.478	170.727

RIJKE MET ALLEN.
 Invoer in Nederland gedurende de onderstaande elf jaren (in duizendduidelijke guldens waarde).

uit:	Tolverbond.	België.	Groot-Brittannië.	Frankrijk.	Hamburg.	Hannover.	V. S. v. N.-Amerika.	Sardinië.	Kaap de G. Hoop.	Pruisen.	Engeland.	Peru.	Japan.	Zweden.	Mexico.	Chili.	Onbekend.	Suriname.	Caracas.	Kust van Guinæa.	Java.	TOTAAL.	
1864	492	15,165	3,087	21	107	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17,942
1865	115	1,355	261	1,564	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3,892
1866	287	4,155	890	3,849	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9,319
1867	488	14,480	271	—	3	—	—	—	156	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15,966
1868	2,870	21,918	3,281	—	5,970	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	32,836
1869	—	12,207	804	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14,065
1890	—	10,870	945	286	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13,879
1861	—	4,688	2,122	38	28	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7,892
1862	—	7,753	1,084	41	76	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	966
1863	—	11,007	621	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15,030
1864	—	4,017	3,206	—	662	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11,823
Totaal	4,359	106,626	15,035	5,797	6,974	—	—	—	126	18,663	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	186,206

Uitvoer uit Nederland gedurende de onderstaande elf jaren (in duizendduidelijke guldens waarde).

naar:	Hamburg.	Tolverbond.	België.	Groot-Brittannië.	Frankrijk.	Rusland.	Napels.	Hannover.	Kaap de G. Hoop.	Eng. O. L. Bezittingen.	Pruisen.	Japan.	Denemarken.	Suriname.	Caracas.	Kust van Guinæa.	Java.	TOTAAL.					
1864	31	3,027	1,201	2,062	205	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18,858
1865	306	1,181	10,283	2,679	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19,257
1866	274	3,633	69	1,548	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13,440
1867	40	6,532	122	2,214	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21,127
1868	—	777	107	412	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7,289
1869	137	—	1,668	3,804	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16,715
1860	—	—	108	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10,096
1861	—	—	105	721	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8,682
1862	—	—	6,165	708	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12,088
1863	—	—	2,177	708	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8,745
1864	—	—	1,781	2,862	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6,382
1864	—	—	811	1,838	75	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16,326
Totaal	781	15,222	21,941	19,229	881	22	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	186,389

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERIGTEN.

Het *Volkblad*. Op economisch en zedekundig gebied heeft het *Volkblad* doorgaans onze volle sympathie, doch op politiek terrein wordt de regel van „geven en nemen” naar onze meening wel wat veel in praktijk gebracht. Het geven en nemen is eene noodzakelijke en aangename leefregel voor den dagelijken persoonlijken omgang, — ’t is een gevaarlijke en vaak onpraktische regel in het staatkundige, waar het geen personen geldt, en waarin men juist alleen door vasthouden aan beginselen iets tot stand kan brengen. Men moge partijdigheid en partijgeest met reden veroordeelen, in het constitutionele leven zijn partijen onmisbaar. Zij zijn het natuurlijk, onvermijdelijk gevolg van het *parlementair stelsel*; waar in een parlementairen staat geen partijen bestaan, daar is berusting, dat is gemis van den heilsamen prikkel die voor elke regering weldadig en noodzakelijk is, — daar is parlementaire doodalaap, gelijk bij ons te lande van 1830—1840. Het *Volkblad* is zulk een vriend van geven en nemen, dat elke opinie volgens hem, wat van haren kant moet weten in te schikken, opdat er alsoo geen „partijen” zijn. Maar, zeggen wij, wordt dat niet, in anderen vorm en met betere bedoeling, een soort van *parasitische politiek*? Elke wet moet toch het uitvloeisel zijn van een bepaald inzicht aangaande regeringsbeleid, en wat is daartoe verkieslijker: de uitdrukking van levende krachtvolle overtuiging, die heeft gestreden en overwonnen, of wel een weeloortig bezinskeel van conciliante, den strijd ontwijkende meeningen? Het antwoord kon niet wel twijfelachtig zijn.

Het *Volkblad* is zoodanig een vriend van „geven en nemen” dat het o. a. bij de beoordeeling van den heer Thorbecke geregeld met de eene hand terugneemt wat het met de andere heeft gegeven. Zoo leest men in het *Vbk.*, dd. 8 Maart ll.

„De uitstekende verdiensten van den heer Thorbecke als staatsregtsgeleerde en als organiserend staatsman moet men ten volle erkennen, maar de onbekende schrijver in *de Gids* overdrijft de verdiensten van het eerste ministerie van Mr. Thorbecke. Ook toen heeft hij na drie jaren zeer veel onvoltooid gelaten, even als thans.” — Tegen de „volle erkenning van *uitstekende verdiensten als organiserend staatsman*”, volgt dus hier als verwijt: „dat hij in zijn eerste ministerie na drie jaren veel onvoltooid heeft gelaten.” — NB. In die drie jaren, toen alles te maken was, is *alleen* de *kieswet*, de *provinciale wet*, de *gemeente wet* geleverd, met de *wet op het nederlandschap*, *onteigeningswet*, die op de *telegrafie*, zonder van vele andere

wetten te spreken. Moet hier het *onvoltooid laten van veel* als verwijt worden tegengeworpen, dan vrage men welke persoon ter wereld dat verwijt na die drie jaren zou hebben kunnen ontgaan?

Is hier het Volksblad, de vijand der partijen, wel zelf onpartijdig genoeg?

Het Kies-stelsel. In de vergadering der *Rotterdamsche Debating-Club* op 13 Maart 11., had een der leden zich het *kiesstelsel* en de *kiesverenigingen* tot onderwerp van behandeling gekozen. Volgens den geachten spreker heeft ons kiesstelsel onderscheidene gebreken, waarvan hij de twee grootste aanwees, namelijk: 1°. de census, 2^d. de wijze waarop de leden der Eerste Kamer verkozen worden. 1°. Hij wilde de census niet afgeschaft noch vervangen zien door het algemeen stemregt, hetwelk steeds tot misbruiken leidt en niets is dan schijn, waarom het dan ook meest altijd hand aan hand gaat met het despotisme; maar hier te lande is men wat al te behoedzaam en verliest te veel uit het oog, dat een census nooit de maatstaf kan zijn van de intelligentie van hem, die het kiesregt moet uitoefenen. Spreker zou dan ook wenschen, dat, afgescheiden van de census, allen feitelijk kiezers waren, wier maatschappelijke betrekking a priori het vermoeden kan doen ontstaan van genoegzame intellectueele ontwikkeling voor de uitoefening van het kiesregt. 2°. De getrapte verkiezingen voor de eerste kamer, door middel van de provinciale staten uit sommige hoog aangeslagenen in de belasting, verminderen het prestige dier kamer. Daarin zou verandering wenschelijk zijn, waartoe evenwel niet zonder eene herziening der grondwet te geraken is. Intusschen, hoewel niet zonder gebreken, heeft ons kiesstelsel sedert 1848 dan toch groote verbetering ondergaan, ten bewijze waarvan spreker een parallel trok tusschen het heden en het verleden, en daarbij in herinnering bragt hoe vroeger de leden der eerste kamer, levenslang en tegen bezoldiging, door den koning benoemd werden, — hoe de leden van de tweede kamer door de provinciale staten en deze weder door drie standen, de ridderschap, de stedelijke besturen en het platteland, werden verkozen, — en hoe de gemeenteraden werden zamengesteld door een bij loting verkregen één derde gedeelte van een klein, door de kiesgeregtigden in dwazen vorm gekozen kiescollegie. Dat noemde men destijds de *nationale* vertegenwoordiging, en met het oog op dien stand van zaken zijn wij zeker belangrijk vooruitgegaan en mogen wij ons in het bezit van een beter kiesstelsel verheugen. Zal het evenwel aan zijn doel beantwoorden, dan moet deelneming aan het verkiezingswerk beschouwd worden als burgerpligt, tot welke deelneming spreker het algemeen opwekte, daar hij het betreunde dat onze eeuw meer eene staatsburgerlijke is, dan de individuen zelve staatsburgers zijn. Men maakt van de stembus geen genoegzaam gebruik en doet evenals die lieden, die ter eere van hunnen vorst ieder een flesch wijn in een vat moesten gieten; één was er die meende wel een flesch water te kunnen bezigen, — dat zou op de massa weinig ter zake doen; maar toen men den volgenden

dag den eerewijn aan den vorst wilde aanbieden, bleek het dat ieder het op zijnen naasten had laten aankomen, want het vat hield *niets* dan water in, — gelijk men op die wijze uit de stembus gevaar zou loopen eene geheel onverwachte verschijning te zien verrijzen! Trouwe deelneming aan de verkiezingen, alzo nuttig, noodig en wenschelijk zijnde, is echter tot uitoefening van dien burgerpligt voorafgaand overleg der kiezers onderling, onontbeerlijk. Dit overleg in kiezers-vergaderingen, heeft slechts waarde en beteekenis zoodra kiesvereeningen gevormd worden die haar regt van bestaan ontleenen aan een duidelijk omschreven algemeen beginsel, dat al de leden der kiesvereening bij de verkiezingen wenschen te zien zegpralen. Ontbreekt zoodanig beginsel, of is het niet duidelijk omschreven, dan leidt de kiesvereening of tot doellooze kiezersvergaderingen zonder beteekenis, of tot eene partijschap die gevaarlijk is voor den staat. In het eerste geval wordt de kracht van het kiesregt verlamd, in het laatste misbruikt. Eene kiesvereening zonder beginsel, is ondenkbaar, mist alle regt van bestaan, *tensij* men als reden van bestaan de treurige verontschuldiging zou willen aanvoeren, dat nog zoo weinigen den moed hunner meening hebben. Ieder behoort dien moed te hebben en te bedenken dat alsdan tirannie van de zijde der meerderheid onmogelijk is. Immers de minderheid behoudt van hare zijde, wanneer zij slechts haren kiezerspligt vervult, het regt om zich vrij te bewegen en voor hare overtuiging te strijden, bringende spreker daarbij halde aan de anti-revolutionnaire partij, tot wie hij niet behoort, die, trots dat zij zich altijd in de minderheid bevond, voor hare overtuiging strijdt, en wier ijverig streven, al leed zij steeds de nederlaag, toch op den algemeenen stand van zaken niet zonder invloed is geweest. Eene kiesvereening sonder bepaald beginsel daarentegen, kan nooit eenig gewenscht resultaat bezorgen, sticht niets dan verwarring, roept slechts, vóór het tijd is en alzo nutteloos, verspilling van krachten in het leven, en kan eene politieke factie worden en tot partijschap, woelingen en burgerkrijg leiden, — de geschiedenis leert dat voldingend. De toepassing van alle deze beginselen en denkbeelden vordert alzo, volgens spreker, in hoofdzaak: *a.* Kiesvereeningen voor de verkiezingen van gemeenteraden, afgescheiden van die voor de verkiezingen van leden der Provinciale Staten en Staten-Generaal. *b.* Volledige openbaarheid van de beginselen van iedere kiesvereening en van *alles* wat op de vergaderingen harer leden voortvalt. *c.* Veroordeeling van alle kiesvereeningen en kiesvergaderingen waartoe ieder, zonder onderscheid van beginsel, wordt toegelaten.

Deze stellingen die met nadruk werden toegelicht, ondervonden geen noemenswaardige bestrijding. (N.-Rott. Ct.)

— Het onderwerp van het *Kiesregt* is te meer waard, thans vooral de belangstelling in Nederland op te wekken, daar in twee bij uitstek constitutioneele landen, Engeland en België, tot hervorming en aanzienlijke uitbreiding van het kiesregt, thans de handen aan het werk worden geslagen.

Den 12ⁿ dezer heeft in het Engelsche parlement de kanselier der schatkist het schema der *reformbill* die het gouvernement wenschte in te dienen, uiteengezet. Na gewoos te hebben op de moeilijke omstandigheden, waarin het gouvernement ten deze was geplaatst, aangesien vershillende kabinetten reeds pogingen hadden aangewend om eene reform-bill in te dienen, zeide hij dat het tegenwoordige gouvernement, na een naauwkeurig onderzoek, sich genoopt had gevoeld om dit ontwerp in te dienen. De daarin gedane voorstellen komen in hoofdzak op het volgende neder: In de graafschappen zal ieder kiesgerechtigd zijn, die een inkomen van 14 pd. aan renten geniet; bovendien zullen zij, die gedurende twee achtereenvolgende jaren 50 pd. in de spaarbanken gedeponceerd hebben, hetzelfde regt kunnen uitoefenen. De census is geheel afgeschaft. Wat de steden betreft, zullen zij, die eene huurwaarde betalen van 10 pd. kiesgerechtigd wesen, onverschillig of zij huizen of ongemeenbeleeerde vertrekken hebben gehuurd. In de *boroughs* zal het kiesregt worden verleend aan hen, die een inkomen genieten van 7 pd. aan rente. Voorts deed de kanselier opmerken, dat het aantal personen der werkende klasse in het cijfer der bevolking eene aanmerkelijk grootere verhouding heeft gekregen, zoodat die stand, over de geheele massa van de bevolking der *boroughs* gerekend, door 21 pCt. van het totaalcijfer der kiezers wordt vertegenwoordigt. Nu kwam het der regering niet raadzaam voor, om het kiesregt aldaar toe te kennen aan hen die slechts 6 pd. huur betalen, omdat daardoor in die plaatsen de geheele politieke magt in handen der werkende klasse zou berusten. Dit heeft het parlement trouwens ook nooit beoogd, en bovendien zou het met alle regelen der voorzigtigheid in strijd zijn, in dat opzigt een plotselinge of te omvangrijke overgang tot stand te brengen. Wordt het regerings-voornstel aangenomen, dan wordt het aantal kiezers aldaar toch reeds met 144,000 vermeerderd, terwijl het atelsel in zijn geheel eene vermeerdering zal te weeg brengen van 172,000 kiezers in de graafschappen, 204,000 in de steden en 24,000 onder de klassen der bij anderen inwonende personen en dezulken die bij de spaarkassen gedeponceerd zullen hebben. Van het hieruit verkregen totaal der vermeerdering met 400,000 kiezers, zal de helft behooren tot den werkenden stand en de andere helft tot hetgeen men meer bepaaldelijk noemt den middenstand. Bij deze vermeerdering wordt tevens eene vermindering voorgesteld, door aan de werklieden in de maritieme arsenalen het kiesregt te ontnemen.

Teregt drukt de begaafde Gladstone aan de Kamers op het hart, dat wanneer langz dien weg de natie naauwer aan de constitutie wordt verbonden, zij ook zooveel te meer aan den troon en aan de wet gehecht zal zijn. „Daardoor” — zeide hij — „zal om de natie een bolwerk worden opgeworpen van hooger waarde dan goud en silver, en magtiger dan vloten en legers tot bescherming van den roem en de veiligheid des lands.”

Voorzeker is dat juist gezien, en ten onregte stelt men de regering en

het volk dikwijls tegenover elkaar. De regering behoort de uitdraking te zijn der natie, en daartoe geeft vrije uiting van alle volkbelangen den besten waarborg. Hoe breeder dan de basis, hoe hechter het gebouw.

Te oordeelen naar de sprekers der verschillende partijen die zich reeds bij de eerste lezing vóór het ontwerp hebben verklaard, schijnt er grond, zich met een aanmeming daarvan te mogen vleijen.

Arbeid van kinderen in fabrieken. Ook eenige andere gemeente-besturen behalve Almelo en Kampen hebben adressen aan de regering ingediend tot ondersteuning van het verzoek der eerstgemelde om eene wetgeving tot regeling van den arbeid van kinderen in fabrieken in het leven te roepen.

Hygiëne. In sommige dagbladen wordt de aandacht gevestigd op een geval van *vergiftiging* tengevolge van eenige kernels hagels die bij het spoelen op de bodem van een flesch waren vastgeklemd, terwijl de flesch later voor azijn werd gebruikt.

Dit feit is wel waard de aandacht te trekken, te meer daar een eenvoudig middel ter voorkoming van dat gevaar aan de hand wordt gedaan, nl. het uitspoelen der flesschen met sijn *rivergrind*, hetwelk tevens uit een oogpunt van zindelijkheid nog de voorkeur verdient.

Vervalsching van meel. Bij het bestuur der Rotterdamse afdeling van Fabrick- en Handwerkszijverheid is ingekomen de volgende vraag: „Dasser dagen zijn alhier uit Engeland ingevoerd honderde balem „wit,” „tot vermenging onder ander meel, enz. Het is geen zwaarspath, geen „orenschwit of gemalen steen. Men vraagt of dit witte poeder, dat in „den handel onder den naam van *Kryetisch* voorkomt, ook bekend is als „handels-artikel bestemd voor bovengenoemd doel?” Op deze vraag werd aan de vergadering inlichting gevraagd, waarop voor het oogenblik slechts onvolledig kon worden geantwoord. Een der leden heeft sich evenwel bereid verklaard, deze vraag, die zeker van hoog publiek belang is, breedvoerig te beantwoorden.

Parijsche waterleiding. In dezen tijd, nu er hier en daar en overal van frisch en helder water, van waterleidingen en wat daartoe behoort sprake is, zal het welligt niet onbelangrijk voorkomen, mede te deelen wat een Engelsch wetenschappelijk tijdschrift zegt van de groote Parijsche waterleiding uit de rivier de Dhuys. De aanvoer van water uit de rivier de Dhuys naar de stad Parijs behoort onder de meest belangrijke werken van dien aard, en dit werk, nu onlangs eerst geheel voltooid zijnde, verdient uit dien hoofde wel eenige vermelding. Het doel is, den voorraad van zuiver water voor dagelijksch gebruik in Parijs te vermeerderen, en

wel voornamelijk voor de hooger gelegen gedeelten der stad. De waterleiding uit de Dhuis begint te Pargny in het departement Aisne en loopt door de departementen Seine et Marne, Seine et Oise en Seine. De geheele lengte dezer leiding is 135 kolometers (Nederl. mijlen), ongeveer 80 Engelsche mijlen, of 27 uren gaans. De geheele waterleiding is gebouwd van massief metselwerk, met eene helling of verval van ongeveer 7 Eng. duimen per mijl, met uitzondering echter van een gedeelte van 9 à 10 mijlen lang, waar het water door gegoten ijzeren pijpen van 55 Eng. duimen (1,50 el) diameter, over of door eene vallei, moest worden heengevoerd, en waar de helling 13 duim per mijl bedraagt. Over eene lengte van ongeveer zes mijlen van haren oorsprong ligt de steenen waterleiding onder den grond; de vier voornaamste tunnels hebben eene lengte van 730 tot 1850 Nederl. ellen. Vier van de ijzeren buizen hebben eene lengte van 920 tot 4500 ellen. Het werk voor de „aqueduc” begon in Junij 1863 en was voltooid in de maand September 11.; de totale uitgaven, met inbegrip van de onteigeningkosten, hebben bedragen de enorme som van f 8,400,000 of circa 20 millioen francs. Binnen weinige dagen na de voltooiing, toen de buizen en tunnels door het doorstroomende water goed gereinigd waren, begon de openbare dienst; de reservoirs zijn te Menil Montant en leveren, door de kanalen gevoed, 40,000 kubieke ellen water in de 24 uren. Door de bestaande waterleiding uit de Marne, en andere middelen wordt nu de totale aanvoer van versch water te Parijs op 200,000 kubieke ellen daags gebracht. Men kan zich eenig denkbeeld vormen van den omvang dezer reusachtige werken, als men nagaat, dat de kleppen of stopschijven, die de hoofdpijp aan de reservoirs afsluiten, ieder meer dan 4000 Nederl. ponden wegen. De pijpen selven hebben een diameter van 39 Engelsche duimen (1 el 10 d.), en de afsluitingskleppen zijn, zoo als reeds gezegd is, zware gegoten ijzeren schijven, in de lengterigting van de pijp geplaatst, of overdwars, naarmate de toevoer moet worden opengelaten of afgesloten. (*N. B. C.*)

Holl. IJzeren Spoorweg-maatschappij. Het verslag, hetwelk de Raad van Administratie over het boekjaar 1865 aanbiedt, is het eerste na de belangrijke uitbreiding, welke de werkring der Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij door het aanvaarden van twee nieuwe concessiën heeft ondergaan (nl. exploitatie van den Noord-Holl. Staatspoorweg, en aanleg en exploitatie van een eigen verbindingstak Haarlem—Uitgeest.) Zoowel deze uitbreiding als de groote finantieële maatregelen, welke daarvoor en voor de voltooiing der spoorversmalling noodig waren, zijn thans in de balans en in de winst- en verlies-rekening opgenomen, en hebben ook aan dit verslag in enkele opsigten een gewijzigden vorm doen geven. Toeh is de toestand noodwendig nog een transitioire, en doet hij zijn invloed voor het oogenblik (even als zulks ook nog gedurende eenige volgende jaren het geval zal zijn) voornamelijk op de uitgaven gevoelen. De

belangrijke verhooging dezer lastaten, ten gevolge van de vermeerdering van het bedrag voor rente en aflossing bestemd, is echter overtroffen door een nog sterkere toeneming der opbrengst van het reizigers-vervoer (nl. f 1,596,000, tegen 1,478,000 in het voorgaande jaar), waardoor het mogelijk is, de uitdeeling voor te stellen van een dividend, niet alleen niet kleiner, maar zelfs nog iets grooter dan van het vorige jaar, (f 72.50 per aandeel, tegen 69.50 in het vorige jaar.)

Het totaal der inkomsten (f 1,596,000 of f 18,895 per mijl) was f 117.000 meer dan in het vorig jaar.

Het *goederenvervoer* op zich zelf was iets minder, veroorzaakt door het minder veevervoer ten gevolge der veeziekte der laatste maanden.

Het totaal der exploitatie-kosten (f 689,000 of f 8,150 per mijl) staat ongeveer gelijk met het vorig jaar.

De verhouding der exploitatie-kosten tot de ontvangst, vroeger vrij hoog, is gaandeweg van 60 à 63 pCt. tot 43¹¹ pCt. over 1865 verlaagd, — waardoor dan ook het dividend, reeds sedert 1861 de 5 pCt. en thans voor het eerst de 7 pCt. overtreft.

Eene 4 pCts. leening van f 5 millioen ad 90 pCt. is voor drie vierden volteekend, terwijl met de aflossingen der voorgaande leeningen in klimmende mate wordt voortgegaan.

De geheele voltooiing der Spoorwegversmalling en de opening der dienst op het smal spoor, mag tegen den zomer van dit jaar te gemoet worden gezien. Dit belangrijk werk is door het leggen van een geheel nieuw spoor naast het oude verrigt en zal dus na zijn voltooiing tevens de gelegenheid geven, om door versmalling van het bestaande spoor den geheelen weg van een dubbel spoor te voorzien: iets, waaraan thans reeds op sommige sectiën behoefte bestaat, en hetgeen bij verbeterde aansluiting en bij de dientengevolge verwachte toeneming van het goederenvervoer eene volstrekte noodzakelijkheid zal worden; terwijl ook de dienstregeling eerst dan onafhankelijk kan zijn van omstandigheden die daarop thans dikwijls een belemmerenden invloed uitoefenen.

Teregt mag het verslag er ten slotte op verwijzen hoe deze Maatschappij, de oudste Spoorweg-Maatschappij in Nederland, onvermoeid voorwaarts streeft. Zij heeft even als ieder, die een nieuwen, onbekenden weg betreedt, in ruime mate ondervonden, welke zwaarigheden aan een eerste poging verbonden zijn, en aan hoeveel dwalingen men bloot staat, die eerst later en met groote opofferingen kunnen worden hersteld. Niet alleen heeft zij haar baan moeten aanleggen onder de werking van een veel gebrekkiger onteigeningswet, (*) dan waarvan latere ondernemingen het voordeel mogten trekken, maar ook was er niemand, die in 1836 het

(*) Naar wij meenen, ook zonder vrijstelling van registratierechten bij de overdragt der gronden. Rzd,

keelsame vervoer en het groote Speerwegnet voorzag, dat thans geheel Europa overdekt. Van daar, dat noch de weg, noch het materiël, noch de Stationsinrigtingen berekend waren voor den toestand, die zich later ontwikkeld heeft, en waarmede zij thans hoe langer hoe meer in overeenstemming worden gebragt.

Van daar, dat men, bij het kiezen der punten van aankomst niet kon letten op toekomstige aansluitingen, en dat men, zelfs door de Regering daartoe gedrongen, een spoorwijdte aannam, die, zoolang zij onveranderd bleef, alle aansluiting met doorlopend vervoer onmogelijk moest maken. Het eene vóór en het andere na, komt de Hollandache IJzeren Spoorweg-Maatschappij al deze bezwaren te boven, maar de krachtsinspanning en de offeringen, die daartoe vereischt worden, zijn des te grooter, omdat de Maatschappij alleen staat bij het herstellen der fouten, ook waar zij niet alleen stond, toen de fouten werden begaan. Zij heeft echter niet gearzeld, en als eerste vrucht harer offeringen, heeft zij de Concessiën zien tot stand komen, die de aansluiting ten Noorden verzekeren. Voortgaande in dezelfde rigting, mag zij met vertrouwen verwachten, dat ook die ten Zuiden niet zal uitblijven. Waar het publiek de behoefte aan aansluiting gevoelt, en de Maatschappij harezijds de gelegenheid daartoe met miljoenen schelte tot stand brengt, zal ook de laatste stap, die daartoe noodig is, voorzeker niet ongedaan blijven.

Veeziekte. In de memorie van beantwoording der regering op de bedenkingen der kamer, ten aanzien van het ontwerp tot verhooging van hoofdstuk V der staatsbegroting voor 1866, (*Ziekte onder het randsde*) zegt de minister o. a. het volgende:

Welke gedragelija gevolgd zal worden, is nu nog niet in bijzonderheden aan te geven; de omstandigheden kunnen daarop van grooten invloed zijn. Maar toch aarzelt de minister niet te verklaren, dat hij in beginsel instemt met het door zijn voorganger in dezen gevolgd regeringsbeleid. Het stelsel door dezen aangenomen, was bijna geheel in overeenstemming met de wenschen van de talrijke vergadering van deskundigen en belanghebbenden, die onlangs te Amsterdam is samengekomen, om over de maatregelen die tot wering van den vestyphus behooren genomen te worden, van gedachten te wisselen: een militair cordon om de besmette streek, onteigening en afmaking daarbuiten, zoeveel mogelijk tegenhouden van de verspreiding daarbinnen. Dat de maatregel van onteigening en afmaken buiten het cordon in sommige gevallen niet is toegepast, moet geweten worden aan tegenwerking van veehouders of gebrek aan medewerking van gemeenten of provinciale besturen.

Ten einde zekerheid te bekomen in hoever de regering bij de onteigening en afmaking op de medewerking van Gedeputeerde Staten zal kunnen rekenen, is door den minister aan dezen de vraag gerigt, of zij bij wei-

gering der gemeentebesturen onteigening of afmaking sullen gelasten, wanneer buiten het oorden de voetyphus uitbreekt. Toen uit de antwoorden bleek, dat alleen Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland en Utrecht zich daartoe ongeneigd betoonden, heeft de minister het besluit genomen, den loop van de lijn van afsluiting nogmaals te wijzigen en Utrecht en Zuid-Holland geheel daarin te brengen. Die maatregel wordt voorbereid en zal zeer spoedig ten uitvoer worden gelegd.

De vrees door de kamer te kennen gegeven, dat de som van f 100.000 niet teorekend zal zijn, schijnt inderdaad niet ongezond; de minister is daarom bereid tot wijziging van het wetsontwerp en het bedrag der aangevraagde som te brengen op f 200,000.

In antwoord op eenige nadere statistieke inlichtingen wordt medegedeeld, dat gedurende het tijdsverloop van 13 Januarij tot 3 Maart in de provincien Zuid-Holland, Utrecht en Noord-Holland in het geheel 14,672 runderen aan de ziekte zijn gestorven, terwijl 17,900 zijn hersteld. Van de 21,873 zieken derhalve, bij welke de ziekte haren loop heeft gehad, zijn er 53⁹⁸ pCt. hersteld.

Op den 3den Maart heerschte de ziekte nog in 56 gemeenten van Zuid-Holland, 14 van Utrecht en 9 van Noord-Holland. In Zuid-Holland heerschte zij dus in 18 gemeenten minder dan den 13den Januarij, toen nog 74 gemeenten waren aangetast.

Uit deze opgaven blijkt, dat het aantal gevallen in de laatste weken aanmerkelijk is afgenomen, en dat het karakter der ziekte alweder goed-aardiger is geworden.

Den 18den Januarij immers waren van de aangetasten, bij welke de ziekte haren loop heeft gehad, 53 pCt. hersteld, den 3den Maart 53,9 pCt., den 18den November des vorigen jaars slechts 46,8 pCt.

Het valt echter niet te ontkennen, dat er steeds neiging bestaat tot uitbreiding aan de periphèria. Daartegen zal door het oorden, in verband met onteigening en afmaking daarbuiten, zoo veel mogelijk gewaakt worden.

Invoer van vee binnen het oorden is tot nu toe zooveel mogelijk belet en tegengegaan. Aanvoer van gezond vee naar de besmette streek zou, meende men, steeds nieuw voedsel aan de ziekte geven. Het verbod heeft ten doel om de epizootie te doen wegsterven, even als het vuur uitgaat waar geene nieuwe brandstof wordt bijgebracht.

Het denkbeeld van sommige leden om eene soort van onvrij territorium rondom den afgesetten kring te hebben, reeds vroeger aanbevolen en overwogen, is bezwaarlijk te verwezenlijken wegens de vele verwickelingen, die er het gevolg van zouden zijn; ook zoude dan eene tweede lijn buiten de eerste moeten bewaakt worden, waartoe eene aanzienlijke troepenmacht zou vereischt worden.

De minister deelt het gevoelen van die leden, welke zich tegen de weder-invoering eener veebelasting en zelfs van een veefonds verklaarden.

Zich tegen mogelijke schade te vrijwaren, is de taak van belanghebbenden; het is geene regeringszorg. De staat kan niet administrateur eener assurantie-maatschappij zijn. Eene belasting op het vee in te voeren, vooral in een tijd als deze, en daardoor bij uitsluiting één stand te treffen, die thans bovendien reeds zwaar beproefd wordt, zou de regering niet wenschen voor te stellen.

Tot opheffing van alle belemmeringen van het vrije verkeer binnen de besmette streek kan de minister voortsnog niet besluiten. De veehouders, die met veel beleid, moeite en zorg de ziekte van hunne stallen wisten af te houden, hebben recht op bescherming; men vergete niet dat in de besmette streek nog een zeer aanzienlijke veestapel is, die van de ziekte nog vrij is gebleven.

De vraag of door de regering niet kan worden medegewerkt tot bewaking der grenzen van Friesland en Groningen, is toestemmend te beantwoorden. Op verzoek van den commissaris des koning in Friesland is reeds een detachement cavalerie voor de bewaking der Overijsselsche grens beschikbaar gesteld.

Veeziekte. — Volgens de officieele opgaven betreffende de veetyphus in de Provinciën Zuid-Holland, Utrecht en Noord-Holland, zijn de navolgende aantallen rundvee:

Prov. Zuid-Holland.

IN DE WEEK. van	aan 't eind der week				tot	SEDERT HET BEGIN DER VEEZIEKTE.					
	aange- tast.	d.ziekte gestorv.	afge- maakt.	her- steld.		aange- tast.	aan de ziekte gestorven.	afge- maakt.	her- steld.	nog ziek.	
6—18 Jan.	2721	447	802	202	1770	16 Jan.	27027	8138	6899	8768	8204
13—20	2034	280	226	218	1310	20 "	29081	8966	7410	9896	2759
20—27	2185	261	208	164	1502	27 "	31165	9643	7846	10962	2714
27—3 Febr.	1916	288	179	177	1272	3 Febr.	33025	10871	8159	11817	2678
8—10	1899	235	121	190	1353	10 "	34924	11079	8419	12789	2657
10—17	1510	240	125	133	992	17 "	36434	11843	8678	13656	2357
17—24	1340	259	108	130	843	24 "	37774	12451	8874	14412	2037
24—3 Mrt.	1000	184	49	56	711	3 Mrt.	38774	13012	8978	16008	1781

Prov. Utrecht.

6—13 Jan.	299	112	17	165	18 Jan.	1710	612	65	723	280
13—20	424	143	—	303	20 "	2134	790	65	926	353
20—27	259	147	—	244	27 "	2393	937	65	1170	221
27—3 Febr.	212	103	—	136	3 Febr.	2605	1040	65	1306	194
8—10	321	77	—	158	10 "	2936	1117	65	1464	290
10—17	288	132	—	177	17 "	3224	1309	65	1641	269
17—24	250	81	4	244	24 "	3461	1330	69	1365	197
24—3 Mrt.	195	72	—	109	3 Mrt.	3658	1402	69	1974	211

Prov. Noord-Holland.

10—17 Febr.	225	45	20	10	150	17 Febr.	632	129	178	76	249
17—24	275	35	19	69	152	24 "	817	174	199	175	269
24—3 Mrt.	179	84	26	45	280	3 Mrt.	986	258	225	223	280

VERGOEDING DER VERLIEZEN DOOR DE VEEZIEKTE VEROORZAAKT.

Bij de vele verzoeken en wenschen, bij gelegenheid der veeziekte tot de regeering gericht, heeft zich een nieuwe wensch gevormd. In een tweetal adressen reeds is er op aangedrongen, dat uit 's Rijks kas de verliezen vergoed worden, door de veehouders ten gevolge der veeziekte geleden.

Het eerste adres is door den Gemeenteraad van Voorschoten aan den Koning gericht en luidt als volgt:

„Geeft met verschuldigten eerbied te kennen de Raad der Gemeente Voorschoten, provincie Zuid-Holland,

„dat ook in zijne Gemeente de Runderpest, zich sedert een geruimen tijd heeft „vertoond, en verscheidene veehouders daardoor belangrijke verliezen geleden „hebben en gedeeltelijk van welvaart in armoede gedompeld zijn;

„Dat de ziekte zich elken dag dreigt uit te breiden, en de hoofdtak van bestaan „in de Gemeente, veehouderij, in haar hartader aan te tasten.

„Dat de adressant de vrijheid neemt U. M. in het belang zijner gemeente te „verzoeken, zoo spoedig mogelijk aan de Staten-Generaal een wetsvoorstel te doen, „waarbij bepaald moge worden, dat aan hem, die door de ziekte runderen verliest, „eene matige schadevergoeding uit 's rijks kas zal gegeven worden; en dat de daar- „door ontstaande uitgaven weder aan die kas vergoed moeten worden, door eene „belasting te heffen, hetzij op de runderen alleen, hetzij voor één zeker deel op „de runderen, voor één ander door het heffen van opcenten op de grondbelasting „wat de ongebouwde eigendommen betreft, en voor nog één deel door opcenten „op de personeele of op andere daarvoor geschikte, door het algemeen gedragen „wordende belastingen en dat die belastingen zoolang geheven moeten worden, „totdat het geheele kapitaal, dat door het rijk te dezer zake wordt uitgegeven, „des noods met de rente, weder aan 's rijks kas zal zijn teruggegeven.

„Tot ondersteuning van zijn verzoek zij het den adressant vergund met de meeste „bescheidenheid het navolgende onder de aandacht van U. M. te brengen.

„Een bezwaar dat er tegen kan worden aangevoerd is wellicht dat de Staat zich „niet kan bemoeijen met de schade van enkele burgers, en evenmin als hij ver- „goedt die, welke brand of watersnood veroorzaakt, hij evenmin, hetzij geheel, „hetzij gedeeltelijk kan vergoeden die, welke door de veepest bij den veehouder „ontstaat.

„Tegen dit bezwaar dat wij niet willen verwerpen, veroorloven wij ons op te merken, dat de beide eerstgenoemde rampen, hoe uitgebreid zij ook mogen zijn, altijd blijven beperkt tot zekere plaatsen en tijden; en nimmer volkerampen zijn, op zoo uitgebreide schaal voor zoo langen tijd als de veepest dreigt te worden.

„De Staat geeft hulp daar waar golfslag de dijken teistert, als het betrokken waterschap de krachten mist om de schade te herstellen. Hij doet dat in het algemeen belang, om dat deel van het Vaderland voor ondergang te bewaren.

„De Staat geeft hulp voor de uitvoering van groote werken, waarvoor de particuliere krachten te kort schieten, hij doet dat om algemeene welvaart te vermeerderen, welke zonder die hulp niet zou kunnen ontstaan.

„Wij bidden U. M. uit dit oogpunt ons verzoek te beschouwen.

„Een veefonds door particulieren opgericht kan niet op algemeene deelneming hopen, omdat de ondervinding van vele vroegere fondsen daar is, om te bewijzen dat zij bij veelvuldige verliezen niet kunnen blijven bestaan. Maar bovendien mogen wij vragen, wie zal een maatschappij oprigten, en zijn kapitaal er aan wagen als hij weet, ten minste de hooge waarschijnlijkheid er voor is, dat hij binnen weinig tijd voor duizenden en tien duizenden van de door hem te verwaarborgen voorwerpen vergoeding zal moeten geven.

„Niet alzoo de Staat, die kan verplichten tot terugbetaling van het voorschot dat hij doet tot leniging van de nationale ramp, tot zooveel mogelijke bewaring van nationale welvaart. Hij is in staat die terugbetaling over vele jaren te doen loopen. Hij handelt uit het oogpunt van zelfbehoud, daar hij voorkomt algemeene groote vermindering van welvaart.

„Er is toch geen tak van volksbestaan die niet in meerdere of mindere mate de gevolgen van de veepest of reeds ondervindt of in de toekomst, bij algemeene verarming van de veehouders, ondervinden zal.

„Het stelsel van schadevergoeding zal krachtig aansporen tot nakoming van de verordeningen, die tot beteugeling van de ramp gegeven worden; bij niet nakoming kan verbeurte van vergoeding bepaald worden. Tot zorgeloosheid zal het nimmer voeren. Al vergoedt men ook de geheele waarde van het gestorven dier, in gezonden staat, men vergoedt toch niet, de inkomsten die door middel van het dier genoten worden, en ieder veehouder weet nu reeds dat het herstelde dier eene verhoogde waarde heeft, eene waarde die voor hem wel alleen eene balanswaarde is, daar hij met het oog op zijn bestaanmiddel het dier niet in den handel kan brengen, maar eene waarde die hem (gesteld hij had het voornemen er toe) van zorgeloosheid zal weerhouden.

„Het belang niet slechts van onze Gemeente, maar van het geheele vaderland doet ons wenschen, dat deze gronden, die wij met den meesten eerbied aan U. M. ter overweging aanbieden, strekken moge om ons verzoek te doen verhooren.

’t Welk doende, enz.”

Het adres, als resultaat der meeting in het Paleis voor Volksvlijt te Amsterdam gehouden, aan den Koning ingediend, luidt aldus:

„Geven enz.

„dat op den 18 Februari 11. in het Paleis voor Volksvlijt eene vergadering werd gehouden, naar aanleiding der heerschende veeziekte;

„dat deze vergadering door vele belanghebbenden (veehouders, grondeigenaars, enz.) en deskundigen uit alle oorden des lands werd bijgewoond;

„dat, ofschoon men ter vergadering was opgekomen in de verwachting van treurige berigten te zullen vernemen, het niet is te ontveinzen, dat de mededeelingen van ooggetuigen en deskundigen uit alle oorden eene veel grootere vrees voor de toekomst voor onzen geheelen veestapel deden ontstaan:

„dat die toekomst zich te duisterder voordoet, omdat met de vernietiging van onzen rijken veestapel, behalve de veehouder ook de landeigenaar, handelaar, fabrikant, ja bijna alle door dezen slag zouden worden getroffen;

„dat, na de verklaringen der aanwezige deskundigen, de volgende maatregelen noodzakelijk zijn geacht;

„5°. De vergoeding (naar de volle waarde in den gezonden staat) uit te strekken tot al het door de ziekte te verliezen vee, mits het vooraf is aangegeven, en het daartoe benodigde kapitaal te vinden hetzij door eene belasting op het vee (hoorngeld), hetzij door het waarborgen der rente van aflossing aan de maatschappij of maatschappijen, die de voorschotten doen.

„t Welk doende, enz.”

Het vooropgesteld beginsel, vergoeding der verliezen door de veehouders geleden, uit de staatskas, verdient met een enkel woord besproken te worden. Op den voorgrond wensch ik te stellen, dat het een bepaalde afwijking is van het stelsel der staathuishoudkunde, hetwelk tusschenkomst der overheid in de bijzondere aangelegenheden der ingezetenen verbiedt, en als zoodanig, vooral in dit tijdschrift, niet anders dan in afkeurenden zin kan besproken worden. Maar toch bestaat er reden om deze afkeuring met eenige uitvoerigheid toe te lichten.

In de eerste plaats is het altijd noodig, — wanneer eenmaal de betrekkingen tusschen volk en regeering, zoo als hier te lande, steunen op de erkende waarheden der economische wetenschap, — zoo vaak een enkel dezer grondwaarheden wordt bestreden of ontkend, voor haar te strijden, even als of de groote overwinning die tot hare meer algemeene erkenning leidde, nog niet behaald ware.

Te meer bestaat thans de plicht om het in deze adressen vervat verzoek uitdrukkelijk aan de wetenschap te toetsen, nu vooreerst tot aandrang gebezigd wordt het gevaarlijk sophisme: *aux grands maux il faut de grands remèdes*, en in de tweede plaats het verzoek uitgaat van eene vergadering, aan wier uitspraken en beraadslagingen, — zoo als in de Tweede Kamer gebleken is, — door sommigen veel gewicht wordt gehecht. (*)

(*) Op de Amsterdamsche meeting werden wel meer denkbeelden verkondigd, die den toets eener nadere beschouwing niet doorstaan kunnen. Zoo sprak een

Tweeledig als het verzoek in de adressen is, komt het mij ook uit twee oogpunten verkeerd voor. In de eerste plaats, omdat het uitgaat van de stelling, dat de Staat de verliezen der veehouders behoort te vergoeden. In de tweede plaats om de wijze van rem-boursement, die het aan den Staat aan de hand doet.

I. Mijn tegenwerping tegen de eerste stelling van de verzoekers is, in de meest algemeene termen: *de Staat behoort geen verliezen van particulieren te vergoeden*. Ze berust op eene eenvoudige beschouwing van wat de Staat eigenlijk is. De Staatskas is geen reserve fonds voor de ingezetenen des lands, waaruit de een of ander putten kan, wanneer het hem in zijne nijverheid niet voorspoedig gaat, of wanneer hij zware verliezen lijdt; maar de Staatskas is ons aller kas, gevormd uit ons aller bijdragen, om de staatsdienst geregeld te doen voortgaan, om te zorgen voor de verdediging onzer haardsteden, voor de behartiging onzer belangen buitenslands, voor onze rechtsbesteding en voor de veiligheid van onze personen en goederen. De Staat is geen op zich zelf staand, buiten, boven of tegenover de maatschappij geplaatst persoon, maar de Staat zijn wij allen te zamen genomen. Het kan dus nooit een wettelijke verplichting voor ons allen worden hem of hen bij te staan, die eenige verliezen geleden hebben, evenmin als wij bevoegd zijn te bepalen, dat de winsten van anderen gelijkelijk of naar eenigen maatstaf door allen sullen gedeeld worden.

Deze regel laat geen uitzondering toe. Hoe exceptioneel de toestanden ook schijnen, als Staat behooren wij allen ons nooit te bemoeien met de toestanden of omstandigheden van eenigen onder ons, tenzij die bemoeiing te brengen zij tot den engen werkkring van den Staat als zoodanig.

Wijkt men van dezen regel af, zoo volgt storing van de natuurlijke orde der maatschappij, het gemeen belang loopt gevaar en lijdt schade in plaats van gebaat te zijn.

De redeneering der adressen volgende, zullen we dit bewaardheid zien.

der aanwezigen tegen het leggen van „nieuwe belasting op het vee, dewijl de veehouder reeds genoeg wordt gedrukt, die door de belasting op het geslacht 20 pCt. betaalt. Dat accijnsen drukken op den consument wordt toech, dunkt mij, vrij algemeen erkend.

Het is te hopen, dat het Verslag der meeting in het Algemeen Handelsblad, de bron waaruit ik putte, vrij onvolledig als het over het algemeen is, op dit punt het gesprokene niet geheel juist wedergegeven hebbe.

Het Voorschotensche adres zegt: bij brand en watersnood geeft de Staat geen vergoeding, omdat die altijd beperkt blijven tot zekere plaatsen en tijden, maar bij volksrampen op zoo uitgebreide schaal voor zoo langen tijd als de veepest dreigt te worden, behoort vergoeding gegeven te worden *in het algemeen belang*, op denzelfden grond, waarop de Staat subsidie verleent in het onderhoud van dijken aan onvermogene waterschappen, of aan de uitvoering van groote werken, waarvoor de particuliere krachten te kort schieten.

Het Amsterdamsche adres deelt mede, dat „groote vrees voor de toekomst van onzen geheelen veestapel” tot het verzoek aanleiding geeft.

Men vreest dus, dat de veeziekte een nationale ramp zal worden door vernietiging (lees: beduidende vermindering) van den veestapel.

Men wenscht deze nationale ramp te keeren door aan het publiek hooger belasting op te leggen, ten einde daaruit de veehouders voor hunne geleden verliezen schadeloos te stellen.

Het middel zal niet alleen tegen de kwaal niet baten, maar integendeel de kwaal verergeren.

Op welken grond toch zal men de veetyphus, — in de onderstelling altijd dat hij blijft doorgaan voor langen tijd, — eene nationale ramp noemen? Niet omdat de veehouders 50 pCt. van hun vee aan de ziekte verliezen, niet omdat „verschillende veehouders daardoor belangrijke verliezen geleden hebben en gedeeltelijk van welvaart in armoede gedompeld zijn.” Dit zijn de dadelijke gevolgen van de ziekte, die inderdaad door schadevergoeding kunnen hersteld worden. Maar de middelijke gevolgen, die inderdaad van de ramp eene *nationale* ramp maken, zijn de zoodanige, die door het *geheele* publiek, niet-veehouders zoowel als veehouders, gevoeld zullen worden. Vooreerst het buiten werk raken van vele arbeiders, in wier onderhoud particuliere en publieke armenkassen moeten voorzien, daarna de daling der prijzen van voor weiland geschikte gronden en der pachten, waarvan de landeigenaars het slachtoffer worden, — het minder aanbod der grondstoffen voor vele takken van nijverheid, looierijen, schoenmakerijen enz., de duurte eindelijk van het vee en de veeproducten, vleesch, melk, boter, kaas enz., tot de meest onontbeerlijke levensbehoeften van het publiek behoorende, en welke door geen enkelen regerings-maatregel kan worden gekeerd, welke zonder onderscheid ten laste van ieder individu, die tot de natie behoort, zal strekken.

De groote harmonie, die in de maatschappij heerscht, waar men

niet als in een keurslijf de vrije werking van alle deelen belemmert, en de verliezen van een enkelen stand gedeeltelijk over allen verdeelt, even als ze zorgt dat ook, in tijden van voorspoed, de winsten gedeeltelijk ten bate van allen komen, zal ook in de zaak der veeziekte, als in alle andere werkzaam zijn. Juist de omstandigheid, dat door de vermindering van den veestapel en de daarop volgende duurte van veeproducten, *alle* ingezetenen min of meer schade lijden, maakt van de veeziekte eene *nationale* ramp. En hoe wil men deze ramp afweeren of voor den een of ander minder drukkend maken?

De natuurlijke gang der dingen, — onvermogen even als eenige regeering het feit der ziekte zelve weg te nemen, — geeft echter de meest natuurlijke, en juist daarom meest billijke, verdeeling der verliezen over het algemeen aan. De veehouder, eerste verliezer, erlangt door hem later eenige vergoeding. Immers, tegenover zijn kapitaal-verlies aan gestorven runderen staat de kapitaal-winst aan meerdere waarde der herstelden en overblijvenden, — tegenover zijn rente-verlies aan gemis der producten van de gestorvenen staat de rente-winst aan hoogere prijzen, welke hij voor de producten der overblijvenden bedingt. In den eersten tijd dus is de veehouder alleen verliezer, doch het tijdperk der compensatie breekt spoedig aan, en nu is hij de eenige, wiens inkomsten door prijsverhooging vermeerderen. (*)

Wat stelt men nu hiervoor in de plaats, wanneer men den veehouder uit de algemeene kas zijne verliezen vergoedt?

In den grond veranderen kan men de zaak niet: de veeziekte wegnemen kan men niet: schaarste van runderen en schaarste van producten blijft dus, ook na de vergoeding, bestaan. De wet van prijsbepaling door vraag en aanbod is van regeeringsmaatregelen onafhankelijk.

De veeziekte zal dus blijven een ramp, welker nadeelige gevolgen, op de omschreven wijze, de geheele natie ondervinden zal.

Maar bovendien ontvangt nu de veehouder, volgens den wensch der adressanten, behalve de natuurlijke compensatie, de prijsverhooging, een kapitaal, dat hem althans het kapitaal-verlies der gestorven runderen vergoedt. Van de andere zijde zal de natie, het groote publiek, behalve de nadeelige gevolgen der prijsverhooging,

(*) Deze „Vermeerdering van inkomsten” is natuurlijk op te nemen in vergelijking met het lage standpunt waarop die inkomsten door het veeverlies waren gedaald.

ook nog in eens, uit de algemeene kas, aan de veehouders eene kapitale som betalen als schadevergoeding.

Vergoeding, uit de Staatskas, van de verliezen door de veehouders ten gevolge der veeziekte geleden, komt dus eenvoudig neer op:

1°. het verdubbelen van de nationale ramp.

2°. het schenken eener premie aan de veehouders.

Eene premie, ziedaar wat het inderdaad wezen zal. Zoo als ik aantoonde, zal, — mengt de Staat zich er niet in, — de veehouder rentewinst genieten tegenover het renteverlies, kapitaalwinst tegenover kapitaalverlies. Maar wanneer vergoeding gegeven wordt, zoo houdt het kapitaalverlies geheel op, daar de volle waarde van het vee *in gezonden staat* zou vergoed worden (*). Het renteverlies wordt mede beduidend gereduceerd, daar het wegens vergoeding ontvangen kapitaal, hoe ook uitgezet, immer renten afwerpt. Het kapitaal van den veehouder gaat dus vooruit door de ontvangen som en door de waardeverhooging zijner overige runderen; zijne inkomsten vermeederen door de prijsverhooging der producten.

Hij geniet dus eene premie uit de kas van het algemeen, dat weldra, de producten van den veestapel koopende, nog eens aan zijne verliezen te gemoet komt.

Kan men eene handelwijze die tot zoodanige resultaten leidt, aanprijzen *in het algemeen belang*? Of zal, om met het Amsterdamsche adres te spreken, „landeigenaar, handelaar, fabrikant, ja bijna iedereen” door dezen slag niet meer worden getroffen, dan zoo men de zaak haar natuurlijken gang liet gaan?

II. De wijze, waarop men den Staat aan de hand geeft zich te remburseeren, bevestigt het verkeerde van den grondslag van het verzoek. Het Amsterdamsch adres verlangt een hoorn geld. Hoe men echter in een adres, dat „vernietiging” van den veestapel voorspiegelt, de verliezen van de veehouders door de veehouders wil doen dragen, is niet duidelijk. Maar ik wil niet aan woorden hangen, en voor „vernietiging” „beduidende vermindering” lezen.

(*) Althans zoo verlangen 't de beide aangehaalde adressen. Andere rekestranten zijn zoo discreet niet. Zoo deelde dezer dagen de dagbladen een verzoekschrift aan den Koning mede, — zoo ik mij niet bedrieg uit Utrecht, — waarin niet alleen vergoeding gevraagd werd van de volle waarde in gezonden toestand van het vee, maar van een surplus, evenredig aan de winstderving.

Op zoodanige wijze zou inderdaad de ramp een zegen kunnen worden ... voor den veehouder, maar niet voor het groote publiek!

Van een hoorngeld van den vernietigden veestapel zal het Rijk niet veel kapitaal ontvangen. Dan, ook in de bedoeling van het adres, zal de invoering van een hoorngeld wel noodig zijn om de veehouders de verliezen der veehouders, dus hunne eigene verliezen, te doen dragen? Zal, bij onthouding der regeering, ook dit resultaat niet langs den natuurlijken weg verkregen worden?

De stellers van het Voorschotensche adres zagen verder. Zij stellen een alternatief òf hoorngeld, òf eene drieledige belasting: hoorngeld, opcenten op de grondbelasting der ongebouwde eigendommen, opcenten op 's Rijks personeele, of eenige andere algemeene belasting. Zij stellen voor de verliezen te doen dragen in de volgende orde: veehouders, grondeigenaars, het groote publiek.

Of de regeering het recht heeft zoodanige verdeling van verliezen te bepalen is zeer betwifelbaar. Ik voor mij zou oordeelen, dat de regeering, wanneer ze zegt: „omdat de veehouders veel koeien aan de veeziekte verloren hebben, zult gij veehouder, die tien of twintig koeien over hebt, voor ieder een of twee guldens betalen; gij, grondeigenaar, zult voor ieder bunder lands eenige guldens betalen; en gij allen, wie ik op eenige wijze door mijne directe belastingheffing bereiken kan, zult naar den een of anderen maatstaf, de een meer, de ander minder, maar allen iets, offeren,” zich niet op recht, noch op redelijkheid beroepen kan.

Juist de opmerking in het Voorschotensche adres, dat tot deelneming in een particulier veefonds niet kan worden *verplicht*, brengt ons hier op het juiste terrein.

We zagen reeds, dat het vergoeden van verliezen het nationale van de ramp niet wegnemen kan, omdat ze immer op de geheele natie blijft drukken. Al wordt de vergoeding nóg zoo hoog gesteld, zoo blijft het feit, vermindering van den veestapel, toch dáár, en het geldt nu alleen de vraag, wie de nadeelen dier vermindering dragen zal. We zagen ook, dat als laatste, doch onvermijdelijke verliezer altijd verschijnt het publiek, het groote publiek. Hierin brengt dus de schadevergoeding uit de staatskas geen verandering. Ze kan dus nooit zijn een zaak door staatsbelang gewettigd.

Het is dus een ander gevoel, dat op de schadevergoeding aandringt, een gevoel van medelijden of wel de verwachting, dat bij soortgelijke verliezen in eigen kring op dezelfde wijze ook van anderen schadevergoeding zal ontvangen worden. En nu ontken ik het recht van den Staat mij te verplichten medelijden te betoonen aan wien ook, of mij de verplichting tot bijstand op te leggen jegens een

ander, zelfs met het uitzicht van bij eigene verliezen op dezelfde wijze geholpen te worden.

Dit uitzicht echter kan niet dan zeer onzeker zijn. Naar het beginsel van het Voorschotensche adres zal de effectenhouder en fabrikant aan de verliezen van den veehouder, door directe geldoffers betalen; — maar zal men dan ook de zekerheid geven kunnen, dat de een uit de staatskas vergoeding ontvangen zal, wanneer hij door eenig staatsbankroet te gronde gericht wordt, of dat de ander uit de Staatskas zal worden schadeloos gesteld, indien ten gevolge van oorlog of concurrentie, zijne débouchés gesloten zijn of zijn debiet vermindert? En dit zal toch in *foro conscientiae* het geval behooren te zijn, wil men niet onbillijk worden.

Het Voorschotensche adres, — meer betoogend dan het Amsterdamsche, — verwerpt de vergelijking met brandsohade. Deze is, zegt het, meestal van lokalen aard. Ik geloof niet, dat de vergelijking juist daarin hapert. Naar mijne meening schuilt het onderscheid vooral hier, dat men meestal verstandig genoeg is zich tegen brandgevaar te verzekeren. Bestonden er geen brandassurantiemaatschappijen, zoo zou schadeloosstelling wegens brand even billijk zijn als die wegens veeziekte. Bestond er, van den anderen kant, een vee-verzekeringfonds, het Voorschotensche adres zou vermoedelijk niet zijn opgezonden.

Het lokaal karakter eener zaak komt alleen te pas, waar men in het publiek belang spreekt. Doch waar alleen medelijden, alleen de prijszwaardige aandrift om de verliezen zijner naasten te vergoeden tot handelen aanzet, komt de uitgebreidheid van de ramp niet in aanmerking, en heeft de man, wiens huis is afgebrand zonder verzekerd te zijn, evenveel aanspraak op tegemoetkoming als alle veehouders, wier stallen door den rundertyphus geledigd zijn.

Tegen de willekeurige bepaling der orde, waarin de verliezen zullen geleden worden in het latere remboursement van den staat heb ik ook bezwaar. Door billijk te willen zijn vervalt men tot onbillijkheid. Van het hoorngeld sprak ik reeds. Doch zullen de grondeigenaars nog niet genoeg benadeeld worden door de verlaging der landprijzen en pachten en door de prijsverhooging der producten, dan dat men hen nu nog eens laat betalen, door meer opcenten op de grondbelasting en op het personeel te heffen? Bovendien, wat moet er worden van die groote klasse onzer landbouwers, de bezwaarde kleine eigenaars? Zij zullen vooreerst worden gedrukt door het hoorngeld, daarna door de opcenten op de grondbelasting, om eindelijk met het gansche publiek nog eens de ver-

hoogde personeele belasting te betalen. En toch is één enkel der natuurlijke gevolgen van de veeziekte, — de vermindering der landprijzen, — reeds voldoende om hunne toestand uiterst hachelijk te doen zijn.

Een billijke maatstaf, om daarnaar ieder te verplichten in de verliezen der veehouders te deelen, zal hoogst waarschijnlijk niet te vinden zijn. Evenmin als de adressanten uit Amsterdam, evenmin als de gemeenteraad van Voorschoten, weet ik er een aan te wijzen, die niet vele bezwaren met zich voert, zelfs al kwame dat groote bezwaar, onbillijkheid van den geheelen maatregel, er niet bij.

Het eenig middel, dat ik er op weet, is: *laissez faire, laissez passer*. Gij, regeering, onthoudt u tusschen beiden te komen tot vergoeding der geleden verliezen. Gij, publiek, laat u niet te spoedig door medelijden vervoeren, want de arme veehouders zullen op den duur niet de lijdende partij blijven. Wanneer gij gaarne iets tot hunne tegemoetkoming mocht willen afzonderen, bewaar het nog een poos, en het zal dra versmelten in de prijsverhoging van boter, kaas, melk, vleesch, en wat dies meer zij.

Al geeft gij, — of de staat, dat zijt gij en ik, — de ruimste vergoeding aan den veehouder, al brengt gij de grootste offers, gij kunt de natuur niet dwingen; gij kunt de doode koeien niet weer levend maken; gij kunt de prijsverhoging van het vee niet weer keeren; gij kunt de prijzen uwer dagelijksche behoefte voor zoover die van den veestapel afkomstig zijn, niet kunstmatig voor stijging bewaren.

Een ding kunt gij echter wèl doen, dat is — zorgen, dat ge, in plaats van éénmaal, tweemaal betaalt: ééns vrijwillig, de tweede maal door de omstandigheden gedwongen.

Maar eilieve, dan die vrijgevigheid ook overgelaten aan den vrijen wil van de welgezinden onder ons. Moet er een offer van Christelijke liefde gebracht worden, laat ons dan de waarde van dat offer niet verminderen door er elkander toe te dwingen.

Hillegersberg, Maart 1866. Mr. A. M. MAAS GEESTERANUS.

EEN WOORD OVER EENHEID VAN MUNTWEZEN.

Etat de la question de l'uniformité des monnaies, des poids et des mesures. Traité économique et statistique, par Maurin Nahys. — L. E. Bosch en Zoon te Utrecht. 1865.

„En welk nut hebben nu die congressen?” was de vraag mij verleden jaar meermalen op twijfelenden toon gedaan door zogenoemde practici, die als bij instinct van alle dingen eerst naar het nut zien, dat er door te weeg wordt gebracht. — „Er wordt veel geredeneerd, zoo ging men voort, veel en om 't mooist fransch gesproken, veel geajoleerd, veel geapplaudisseerd, veel vuurwerk afgestoken, ieder komt met zijn eigen hoed en zijne eigen overtuiging in de sectie en brengt beiden ongeschonden weer thuis; men brengt na zeer lange improvisatiën, veelal meer geestig dan degelijk, de kwestie geen duimbreed verder; ik vraag u nogmaals waarvoor dient zulk een congres?” Inderdaad moeilijk is het antwoord aan hem die slechts dadelijke resultaten wil zien. Wie een weinig meer gematigd en redelijk in zijne eischen is; wie ook dan nog in die internationale zamenkomsten wil roemen, al zijn hare vruchten nog niet dadelijk te genieten; wie bij ervaring weet dat alle gezonde ontwikkeling langzaam pleegt te geschieden, vooral die op intellectueel gebied, de zoodanige treurt niet, al vindt hij de wereld, sedert de invoering der congressen, nog weinig anders en beter dan vroeger. Ook ik geloof dat er nog zeer veel in de lucht geschermd wordt, en juist door de beste sprekers, maar ook deze doen nut; zij maken de bijwoning tot een genot, een genoegen, zij leveren de ontspanning; zij geven de smakelijke saus over een zeer voedzaam, maar eenigzins droog geregt. Ik stem toe dat vaak de discussie eindigt uit gebrek aan tijd, terwijl de overtuiging vrij ongeschokt huiswaarts keert, ook, dat de improvisatie zich meer leent tot geest dan tot degelijkheid; evenzoo dat er zulk eene massa onderwerpen wordt omgehaald van zeer ongelijke soort, dat de naam van „congres voor sociale wetenschappen” minder past dan die van „congres voor bespreking van *alle* wetenschappen.”

Maar, al verheugde ik mij ook nog meer bijaldien er grootere soberheid van vraagstukken, meer bescheidenheid in velerlei vorm, dieper indringen in eenvoudiger onderwerpen op genoemde congressen mogt gevonden worden; ik weet, ook zij zijn eene vrucht van hunnen tijd en ik neem ze aan, hardnekkig optimist die ik ben, dankbaar voor 't goede dat ze brengen. Een der eerste waarlijk nuttige gevolgen noem ik de aanleiding die de gevoerde discussiën bij later herdenken en nadenken geven om spreken door schrijven te vervangen. Het gesproken woord, hoe ook door stem en gebaarden gesteund, wordt vaak mis verstaan of mis geduid, terwijl het geschrevene dien lezer die niet dadelijk begrijpt, gelegenheid geeft, ja noopt tot herhaalde lezing en overpeinzing. Hierin komt wel is waar de stenographie voor een deel te hulp, in zoo ver namelijk door haar de geïmproviseerde rede niet onherroepelijk verloren is; echter is de mondelinge bestrijder er dan niet door gebaat, en herinnert hij zich bij later lezing somtijds, dat hij, bij de eerste opvatting van het gesprokene, zich in de bedoeling des sprekers vergistte.

Daarom verheugde ik mij toen ik onlangs het boven deze regelen gemelde werkje ontving, waarin een van de vijf vraagstukken in het vorige jaar in de economische sectie van het congres besproken, grondig wordt behandeld. In een vorig congres had de schrijver zelf deze kwestie uitgelokt, voor hem dus schijnt ze een bijzonder groot gewigt te hebben. Hiervan getuigt ook weder ten duidelijkste de aanhef der voorrede. Daar wordt de stelling voorop gezet, dat handel en nijverheid boven alles eene vrije en gemakkelijke ruiling en daarom ook eenvormige munten, maten en gewigten vereischen. Of deze stelling zoo algemeen, zoo absoluut kan worden aangenomen valt te betwijfelen. Vrije en gemakkelijke ruil is zeker het ideaal, waarnaar men streven moet; maar omdat zij noodig en dus wenschelijk zijn, is 't nog niet uitgemaakt, dat men daarvoor de drie genoemde eenvormigheden behoeft. Daartoe moet men eerst nog het bewijs leveren dat het gebrek van die eenvormigheid eene groote, eene schier onoverkomelijke (*) en toch ligt te verwijderen hinderpaal voor de internationale ruilingen daarstelt. En hierin geloof ik dat de geachte schrijver, wiens talent ik huldig, wat overdrijft. Inderdaad geloof ik niet dat er in de handelswereld te wijzen is op internationale ondernemingen, afgesprongen enkel op verschil van munt, maat of gewigt. De koopman kent die verhoudingen,

(*) Deze eischen zijn, naar onze meening, te gestreng gesteld. Zoo alléén die hervormingen gewettigd waren die „schier onoverkomelijke hinderpalen“ uit de weg ruimen, dan zoude menige nuttige verbetering achterwege moeten blijven. Rzd.

waarmede hij dagelijks omgaat, en voor hem is de conversie van ponden sterling in guldens, en van yards in ellen iets, waarbij hij door dagelijksche oefening naauwelijks papier en potlood behoeft. Het bezwaar en de last dier ongelijkheden is grooter voor de steeds zich uitbreidende klasse der reizigers; ook voor de berekeningen der statistiek vooral ware de eenvormigheid der eenheden gewenscht. Zonder dus die wenschelijkheid te willen ontkennen, verschil ik met den geachten schrijver slechts in de kracht harer uiting. Ook ik zou dien toestand van eenheid wel begeeren; maar ook die van taal, van regtspleging, van handelsregt en usantie, van belastingstelsels acht ik wenschelijk, — en wat er over eenige eeuwen zal zijn is naauwelijks te gissen; — maar als ik zie hoe ver wij van al die wenschelijkheden nog verwijderd zijn, terwijl er nog zoo heel veel te doen is in die zelfde rigting, maar meer onder het bereik onzer nog zwakke krachten liggende, dan geloof ik inderdaad dat de bespreking van die onderwerpen nog weinig ander nut kan hebben dan oefening in economische beschouwing: dus bespiegeling. Toch acht ik ook dit nut zelfs niet gering. De bespiegeling is de moeder der daad. Hadden vroegere denkers uit vorige eeuwen zich wat meer aan zulke onderwerpen gewijd, in stede van zich in metaphysische haarkloverijen te verdiepen, zeker ware de algemeene toestand des menschdoms nu bevredigender en de welvaart grooter, al schijnt ook de kennis van hooger zaken gewigtiger dan wat met het dagelijksch brood in eenig verband staat. Ware echter die kennis door zulke onvruchtbare gedachtenspelen waarlijk vooruitgebracht, men had regt de stoffelijke belangen te doen achterstaan waar de hoogere gebaat worden; maar mag men dit wel beweren? Ik geloof waarlijk dat door een eeuwenlang verzuim in dezen de algemeene sociale toestand zóó merkelyk geleden heeft, indien niet in achter- dan toch in vertraagden vooruitgang, dat er nog geen verzuim is, indien men nu aan de orde stelt wat eerst over vele jaren kan verwezenlijkt worden.

Daarbij is er in de drie behandelde éénvormigheden een groot en — haaste ik mij dit te zeggen, — door den schrijver (pag. 7) aangewezen verschil en gradatie. Bij hem alleen bestaat dit slechts in meerdere ingewikkeldheid, en bezwaar van uitvoering. Voor mij is 't onderscheid belangrijker, ja zelfs zóó dat ik de eenvormigheid van maten en gewigten geheel van dat der munten afscheid, als iets van gansch verschillenden aard. Maten en gewigten zijn onveranderlijke grootheden, daargesteld om onbepaalde en dagelijks uiteenlopende hoeveelheden onder zoodanige cijfers te brengen

dat men er de betrekkelijke belangrijkheid door leert kennen om, de kwaliteit der stoffe mede in aanmerking nemende, te komen tot eene juiste waardering der zaken. De onveranderlijkheid dier eenheid is een allereerst vereischte, en men heeft er de naauwkeurigste bepalingen voor vastgesteld om den eens aangenomen basis, bij 't metrieke stelsel de *mètre*, ongeschonden te behouden, zoo dat zelfs de temperatuur is aangewezen, wyl de warmte de deelen van den standaard doet uitzetten. Er is dus eene fysieke mogelijkheid om die eenheid de geheele wereld door aan te nemen, en in dezen zijn er geene andere bezwaren tegen de eenvormigheid der maten en der daarop gebaseerde gewigten dan de gehechtheid van ieder volk aan zijne eigene gewoonten: een bezwaar niet ligt te achten, als men nagaat hoe weinig, na meer dan vijftig jaar geleden te zijn ingevoerd, de nieuwe of nederlandsche el nog het burgerregt verkreeg; en dit terwijl de naam voor de onbeschaafde massa geene ergernis kon zijn, noch haar den vreemden oorsprong verraden. Bij meer heldere begrippen, door meerder reizen bevorderd, kan echter eenmaal de tijd komen dat men algemeen het voordeel van eenen algemeenen lengtemeter leert inzien, zoodat de daartoe gebezigde grootheid, hetzij hier, 't zij te Londen, te Parijs, te New-York, volmaakt dezelfde lengte zal hebben.

Bij de munten daarentegen is de gelijkvormigheid iets van anderen aard dan die der maten en gewigten. Ook al ware eenheid van muntstelsel door de geheele wereld ingevoerd, ware daarmede de ongelijkheid, zich uitdrukkende in gedurig veranderlijke wisselkoersen, niet weggenomen. Het klaarste bewijs hiervoor is de steeds variërende koers, te Batavia genoteerd voor wissels in het moederland betaalbaar in guldens, geheel in gewigt en gehalte overeenkomende met de op Java wettige muntspecien. Evenzoo zou er ook bij invoering van gelijke munt toch een wisselkoers blijven bestaan van papier op Londen en Parijs, al naar gelang dit werd gevraagd of aangeboden.

Terwijl dus gelijkvormigheid van munten en de ongelijkheden, de lastige becijferingen toch niet geheel kan wegnemen, is zij steeds de moeilijkste om in te voeren, zooals de schrijver zelf erkent. Zou er dan geen grond zijn om zich vooreerst te bepalen tot het nuttigste dat tevens het bereikbaarste is?

In eene der afdelingen onzer Tweede Kamer is ook dit onderwerp ter sprake gebracht en de minister heeft geantwoord dat de regering elke gelegenheid zou aangrijpen om de gewenschte eenvormigheid te bevorderen. Mogt ook ons gouvernement eenmaal in

zulke gelegenheid komen, zoo hoop ik dat het zich bijeenen practischen wensch tot algemeene aansluiting aan het metrieke stelsel, reeds door ons en door een groot deel van Europa gevolgd, moge bepalen.

Na hiermede op dit principieel verschil gewezen te hebben, breng ik gaarne hulde aan de grondige behandeling van dit onderwerp. De schrijver verdeelt, na op eenige pogingen van Engeland en Duitschland gewezen te hebben om hun muntstelsels te verbeteren, de landen van Europa (de Vereenigde Staten van Amerika bleven helaas buiten deze beschouwing), in drie groepen: I waar het decimale stelsel is aangenomen, verdeeld in: (a): de landen met gelijkvormig muntsysteem: Frankrijk, Belgie, Luxemburg, Zwitserland, Italie, bijna $\frac{1}{2}$ der europesche bevolking: (b) de daarvan afwijkende landen als: Oostenrijk, Spanje, Lichtenstein, Griekenland, Nederland, Portugal, Rome, Rusland, Zweden, Turkije, makende deze geheele groep ruim $\frac{2}{3}$ dier bevolking uit; II waar het systeem berust op het muntgewicht in zuiver zilver van Zollpfund van 500 grammen (half kilo), welke groep den geheelen deutschen bond bevat, met uitzondering van Bremen en Hamburg en waar wij Oostenrijk en Lichtenstein (uit de eerste groep) nogmaals aantreffen; deze afdeeling splitst zich in: (a) landen waar de thaler à 30 per Zollpfund, (b) dezulke waar de florijn à 52 $\frac{1}{2}$ per dito en (c) die waar de florijn 45 per dito gebruikt wordt; III waar verschillende systemen bestaan als Hamburg, Bremen, Holstein, Schleswig, Denemarken, Engeland en Noorwegen. De waarde van al die munten wordt in guldens, francs, thalers en florijnen opgegeven, zoodat die tabel een zeer practisch overzicht aanbiedt. Aan het einde van zijnen arbeid geeft de schrijver een paar denkbeelden aan om reeds tusschen de deutsche en de fransche en daarmede gelijkstaande munten, in afwachting van geheele gelijkvormigheid, eene toenadering te bewerken door verdeeling van den thaler niet in drie deelen, zooals men in 1861 te Heidelberg voorstelde, maar in 15 deelen (elk $\frac{1}{6}$ oostenrijksche florijn) onder den naam van *b. v. vereinsgrosschen*, waarvan er vier op een frank zouden gaan. Deze wenken doen zien dat met eenigen goeden wil de betrekking der verschillende systemen zeer goed ook voor langzame verbetering vatbaar is. Evenzoo las ik, voor eenige jaren reeds, een voorslag om in Engeland het decimale stelsel in het muntwezen in te voeren, iets wat op zich zelf reeds zeer gewenscht is, door namelijk de sovereyn, in $20 \times 12 \times 4$ (960) farthings verdeeld, voortaan in 1000 farthings te verdeelen, waarvan 50 een shilling, en 100 een

florijn van 2 shillingen zouden uitmaken. Van deze laatste munt gewaagt de schrijver ook op p. 9 als eene poging der engelschen om tot het decimale stelsel te geraken.

Behalve de vraag of de aanmunting van den particulier kosteloos moet geschieden, en het welker ontkenning ik geheel instem, ook juist bij onderstelling eener algemeene eenvormigheid, onderzoekt de schrijver nog welk metaal voor de algemeene munt behoort te worden aangenomen. Daarbij komt hij tot eene conclusie die mij, toen ik ze door den Heer Wolowski in de sectie vergadering (zie de bijlage p. 53) eerst hoorde verkondigen, en anderen met mij, als economische ketterij in de ooren klonk, maar waarmede ik mij bij bezadigde lezing en nadenking heb verzoend. Nog herinner ik mij de verbazing die zich op verscheidene gezigten teekende toen de geestige franschman zijne schijnbare paradoxen debiteerde.

Zoolang de positie tusschen de verschillende landen bestaat zoo als nu, blijft het geloof aan een enkelen standaard, even als vroeger bij mij ongeschokt, en nog steeds verheug ik mij dat ons land het goud opofferde. Een groot verschil wordt echter geboren, op het oogenblik dat er eene algemeene munt-eenheid ontstaat. En dit was het standpunt van den Heer Wolowski en is dat van den schrijver; beiden redeneren voort op de hypothese der gelijkvormigheid.

Bij verschil in muntsysteem en standaard is er voordeel om bij verbroken verhouding, het te laag geschatte metaal uit te voeren, mits die transactie op vrij groote schaal gedreven worde, wijl vracht en assurantie op kleinen omzet te zwaar drukken. In dit bezwaar voor geringere specieverplaatsingen ligt, geloof ik, voor een deel de oplossing van het raadsel, door den Heer Wolowski op eenigzins zegevierenden toon aangegeven, als bewijs voor zijn beweren, dat de silver-uitvoer uit Frankrijk blijkbaar onvoordeelig zou zijn, daar het hem juist dier dagen bij een Amsterdamschen wisselaar was overkomen, dat hem voor een gouden 20 frankstuk f 9.40 en voor een zilveren 5 frankstuk f 2.33 (in plaats van f 2.35 of meer) was toegeteld. Andere redenen kunnen ook bestaan waardoor het goudstuk door reizigers veel meer gezocht is. Door de groote specie-speculatiën, op wisseltrekking gegrond, is de verhouding geheel anders en ziet men daarvan de prijzen nimmer genoteerd; want wat de couranten opgeven zijn slechts winkelprijzen. In welk vak van handel zal men daarop zijne berekeningen baseren?

Is er echter gelijkheid van muntsysteem, waar zal men heen met het meestwaardige metaal; waar anders dan naar de smeltkroes? Maar het bezwaar van versmelten wordt door den enkelen stan-

daard niet voorkomen, en doet zich voor, elk oogenblik dat de grondstof hooger stijgt dan de metalen munt die er van gemaakt is; 't geen eene zeldzaamheid is, als namelijk, volgens schrijvers wensch, de aanmunting niet gratis geschiedt. (*)

Bestond de dubbele standaard overal, ook nu reeds bij overigens ongelijke muntsystemen, de verplaatsing van een der beide metalen uit dien hoofde zou evenmin geschieden. Zoodra echter een enkel gouvernement den dubbelen standaard verlaat, is er een metaalstroom geboren, die niet weer ophoudt dan nadat de laatste regering dat voorbeeld gevolgd is. En op dit laatste komt de geheele vracht van het bezwaar neder. Ook hier is 't: *last, not least*. Zoolang er nog landen met dubbelen standaard blijven, zal de daling van het goud krachtig worden tegengehouden; hierin ligt de verklaring waarom dit metaal de donkere voorspellingen van Michel Chevalier schijnt te logenstraffen en, volgens sommigen den Heer Wolowski gelijk geeft, die de geheele vrees voor gouddepreciatie hersenschimmig acht.

De heer Nahuys, hozeer in den nu bestaanden toestand ook vóór den enkelen standaard gestemd, komt in de gestelde hypothese tot de conclusie dat voor internationale ruilingen het goud en voor die binnenslands het zilver aan te raden is: dus beiden nevens elkander voor verschillende einden. Ik voor mij geloof dat het zilver ook dan voldoende zou wezen, daar de handel, bij vooral toenemende vrijheid zich uitbreidende, er hoe langer hoe meer in slagen zal de specie-verplaatsingen overbodig te maken. Immers deze geven eerst voordeel als de handelsbalans niet dan met nadeel door wisseltrans-

(*) Op deze theoretische waarheid maakt echter de praktijk, zoo als vaak, inbreuk. Een zilver-fabriekant, dien ik juist dezer dagen sprak, deelde mij de voor den econoom verrassende bijzonderheid mede, dat hij zich de voor zijn fabriekaat noodigde grondstof *nimmer* anders verschaft, dan door versmelting van muntspelen. De redenen die hij opgaf, waren zeer geldend. Indien hij ongemunt zilver zou willen koopen zou dit een geheele baar moeten zijn. Toegegeven nu dat die prijs daarvan gemiddeld juist 1 pCt lager kon wezen dan die van het metaal uit de rijksdaalders verkregen, (immers om het muntloon) dan zou hij in het vooralsnog ongebruikte gedeelte dier baar een renteloos kapitaal bezitten, welken intrest dooréén per jaar ligt 2 pCt. verlies zou geven, terwijl de rijksdaalders en guldens zoo vele kleine plaatjes zilver waren, die daarenboven van rijkswege voor hem den waarborg hadden van juist het gehalte van 975 duizendste deelen fijn te bezitten; en, daar de groots keur 930 en de kleine keur 833 duizendsten eischt (met 3 deelen remedie) zoo wist hij steeds naauwkeurig hoeveel deelen voor alliege hij er had bij te voegen. Deze bijzonderheid kwam mij zeer meldenswaardig voor, en men ziet er uit hoe men in de economie zich moet wachten voor toepassing van een zelfden regel op alle mogelijke gevallen.

actien te voldoen is, zoodat zilververschepingen altijd eene stoornis in den wissel verraden, ontstaan uit overdreven in- of uitvoer. En al wil ik nu niet tot die onverbeterlijke optimisten gerekend worden, die reeds morgen de volmaaktheid op aarde verwachten, zoo geloof ik wel dat allengs de handel in zijn geheelen omvang een vak van studie wordt, waarvoor iedere crisis eene les, en iedere ondervinding een leermeesteres wordt; mits de koopman op de vermaningen eener niet bemoeialachtige economie acht slaat en der statistische wetenschappen bouwstoffen geeft, die hij meer dan iemand anders in staat is te leveren.

Welk verschil er nu ook nog besta over bank- en credietwezen en over menig ander onderwerp, ieder gevoelt levendig de behoefte om ook daarin tot meer zekerheid te geraken. Er is tusschen al die verschillende vraagstukken zulk een naauw verband dat men er nauwelijks een van kan behandelen zonder de andere aan te roeren. Daarom doet mij de verschijning der brochure van den Heer Nahuys genoegzaam wijl zij, hoewel schijnbaar bespiegelend, denkbeelden wakker maakt, waaruit eerlang daden kunnen geboren worden, op nieuw bevorderlijk voor de ontwikkeling der algemeene welvaart.

Na het schrijven van bovenstaand opstel kwam van denzelfden auteur in 't licht: „*de l'établissement d'une monnaie universelle*” waarin zooals ook de titel aanduidt, alleen over de eenheid der munten wordt gesproken. Hier wordt dus het meest bereikbare niet meer behandeld, dan alleen in het motto van Landgraaf Philip van Hessen :

Hätten wir Alle einen Gläuben,
Gott und Gerechtigkeit vor Äugen,
Ein Gewicht, Massz, Münz' und Geld,
Dann stünde es besser in dieser Welt.

Behoudens allen eerbied voor den edelen graaf uit het begin der 16^e eeuw, geloof ik dat zijn prachtig versje veel zou winnen door weglating der twee laatste woorden van den eersten en van den geheelen derden regel, rym en gerijmdheid beiden zullen er niet bij verliezen, en met wat er dan overblijft zou de wereld voorloopig reeds veel gebaat zijn.

Beter dan deze vlag is de lading zelve. Al draagt het geschrift ook vele blijken van groote ingenomenheid met het eenmaal aangenomen lievelingsdenkbeeld, wat nood? Het „trop de zèle” van

enkelen wordt in de wereld wel duchtig getemperd, en men behoeft zich wegens overmaat van ijver nog niet erg ongerust te maken. Ik heb eerbied voor elke vaste overtuiging, ook dan, of liever dan juist als zij met een weinig warmte wordt geuit. De geachte schrijver verwacht bestrijding van zijn voorgedragen plan, zelfs dat het vooroordeel het zal afkeuren. Zoodanige bestrijding en afkeuring verwacht ik niet, tenzij hij ook de minder groote sympathie voor zeer spoedige, voor geforceerde invoering als zoodanige wil beschouwen. In dit geval alleen zou ik mij ook als tegenstander zien aangemerkt. Maar evenzoo is het met elke poging tot vooruitgang. Zij die het haastigst zijn, noemen ligt hen, die wat bedaarder vooruit willen, tegenwerkers; dat is zoo op elk gebied van menschelijke ontwikkeling.

In dit vervolg preciseert de schrijver zijn voorstel, waarbij hij het zilveren muntstuk van 5 grammen met een gehalte van 900 duizendsten, alzoo wat de franschen als frank bezitten, tot algemeen standaard aanneemt. Onzen gulden acht hij te groot, en keurt af dat de halve cent bij ons tegen het decimale stelsel zondigt; voortaan zou zij alzoo het honderdste deel van den nieuwen gulden, of hoe men anders dit muntstuk zou noemen, uitmaken.

Dat de invoering dezer veranderingen in de verschillende landen op kosten te staan kouden ontveinst de schrijver niet; echter zouden er geene buitengewone financiële maatregelen, tot nieuwe belastingen leidende, noodig zijn, want de schade zou ruim gedekt worden door het voordeel der uitgifte van pasmunt. Wordt het onderscheid tusschen standaard- en pasmunt zeer juist aangetoond, en onder anderen Zwitserland veroordeeld, dat de frank verzwakte, onder voorwendsel van er een onderdeel van het vijf franks stuk van te maken, wordt welligt teregt het voorbeeld van België aangeprezen, waar de stukken van 5, 10 en 20 centimen uit nikkel met koper bestaan — minder vereenig ik mij met de verdere beoijfering der winst voor onze schatkist uit de vervaardiging der pasmunt van 1847 tot 1856 ontstaan, welke winst, volgens des schrijvers gevoelen, het dubbel zou hebben bedragen der schade op de ontmunte oude geldspeciën, zooals die schade geweest ware, indien die speciën niet van geldsnoeijers hadden geleden. Die pasmunten namelijk, tot een gezamenlijk geldbedrag van f 6,666,129.55 zouden aan sijn zilver hebben vereischt een gewigt van 60,660,445.50 wigtjes. Dit is zeer juist; minder, wat er onmiddellijk op volgt: „ainsi pour une valeur réelle de f 6,066,044.50”. Het zilver aannemende tegen een prijs van f 104.67 per kilo, zou die

massa zilver op f 6,345,082.02 te staan komen, welk bedrag van de zoo even gemelde nominale waarde van 6,666,129.55 aftrekkende er een voordeel van (*) f 321,047.53 overschiet, terwijl de schrijver de door hem becijferde zes millioen geheel als voordeel schijnt te beschouwen.

Tegenover het genoemde cijfer van f 321,047,53 zou men dan zonder schade eene omsmelting van f 30 millioen kunnen aanvaarden, indien men het muntloon in eens af op 1 pCt. stelt, het zou dan echter van zelf spreken dat de circulatie nog eenmaal een dergelijke dosis pasmunt zou moeten absorberen, of dat de nieuwe pasmunten van nikel met nog grooter voordeel dan van 4,8 pCt. zouden te slaan zijn.

Een en ander, zij 't ook hoogst bezwaarlijk in uitvoering, is niet onmogelijk, en over eene eeuw weet zelfs de gemeene man niet beter of het hoort zoo; de oude guldens en rijksdaalders en kwartjes enz. bestaan dan niet anders meer dan in de muntkabinetten. Behoudens het verschil in cijfers heb ik met den geachten schrijver ook geen ander verschil dan in de mate onzer wenschen. Eene aanmerking echter nog mag ik ten slotte niet achterwege laten.

Bij de ontwikkeling van denkbeelden in de eerste brochure kwam mij, blijkens het vorenstaande, in de hypothese eener munt-eenheid, de dubbele standaard niet als onhoudbaar voor. Al zou ik ook dan nog den enkelen, en wel den zilveren standaard blijven verkiezen, bij algemeene uniformiteit is de dubbele standaard minst genomen onschadelijk. Op deze voorwaarde alleen mogt ik de woorden des schrijvers en die van Wolowski onderschrijven; zoodat bij het terugnemen dier voorwaarde mijne adhaesie vervalt. En dit is hier geschied. Tot mijn leedwezen wil de Heer Nahuys, als ware hij bevreesd geworden voor het veelomvattende zijns voorstels, de regeringen vrij laten om, mits overal denzelfden zilveren standpenning invoerende, er, al of niet, het goud als wettig metaalmiddel nevens te doen circuleren. Dan immers blijft de kans van wegvloeiing van het meestwaardige metaal, uit de landen met dubbelen standaard, in volle kracht bestaan. Waarom bij 't invoeren van een zoo radikalen maatregel als de schrijver voorstelt, de grootste bezwaren ligt geacht, en toch teruggedeinsd voor iets, dat den geheelen nieuwen toestand ernstig zou bedreigen? Omdat de strijd tusschen enkelen

(*) Door één hielden die pasmunten, per f 100 waarde, 909 wigtjes zilver terwijl dezelfde som aan guldens er 945 bevat; ook hieruit is, even als uit bovenstaande cijfers, een voordeel van ca. 4.8 pCt. af te leiden.

en dubbelen standaard nog niet is uitgevochten? Welnu, men vechte dien dan eerst uit! Men stelle dan eerst eene internationale enquête in en roepe al de economisten van Europa en Amerika op om te strijden met al hunne wapenen van kennis en gezond verstand, tot dat een der beide partijen een beslissende zege behale. Dan ook komt noodzakelijk de geheele kwestie mede ter sprake door den ijverigen schrijver zoo krachtig behandeld en aan de orde gesteld.

Inderdaad geloof ik den Heer Nahuys een lang leven toe te wenschen, indien ik, afscheid van hem nemende, hoop dat hij de algemeene eenvormigheid van maten, gewigten en munten, maar vooral van de laatste, aanschouwe!

CREDO.

WAT WIJ Zouden KUNNEN.

De Engelsche regering verbiedt den invoer van vee uit Nederland, op grond, zoo zegt de koningin in echt ouderwetschen ordonnantie-stijl, „op grond dat er in de contrijen van Nederland een zekere ziekte onder de runderen is heerschende.” (NB. alsof men daarvan in Engeland niets gemerkt had!) Van hoeveel belang die maatregel is voor vele Nederlandsche belangen, wordt duidelijk wanneer men de hoeveelheden rundvee nagaat, die tot op onlangs week op week naar Engeland werden verscheept.

Gelijk bekend is, begon de uitvoer van rundvee eerst omstreeks 1846 van eenig belang te worden, bij de hervorming der beschermende regten in Engeland. Onze totale uitvoer, die in de voorafgaande jaren 12000 à 30000 stuks had bedragen, kwam toen spoedig (1846—1850) op 40000 à 50000 stuks. In de volgende jaren tot 1862 bleef het cijfer omstreeks de 70000 à 80000, maar de drie jongste jaren 1863, 64 en 65 toonden respectivelijk de cijfers van 106000, 155000 en 132000 stuks.

	n. Engeland.	n. België.	Tot. met andere landen.
1863	53000	39000	106000
1864	101000	39000	155000
1865	94000	30000	132000

Men ziet dus dat de uitvoer gaandeweg een cijfer heeft bereikt, dat thans in de allerlaatste jaren niet veel verschilt van de geheele binnenlandsche consumtie.

B. v. in de 5 jaren 1860—1864 was het gemiddeld getal voor de consumtie 152000 stuks runderen (exc. kalveren), en in het jaar 1864 bedroeg de uitvoer van runderen (exc. kalveren) nog meer, nl. 155000 stuks, een jaarlijksche uitvoer-waarde uitmakende van ongeveer 20 miljoen guldens.

Het eerste gevolg van de plotselinge sluiting der Engelsche markt is natuurlijk, dat het daarvoor bestemde vee hier te lande blijft aangeboden (daar ook België reeds vroeger zijne grenzen voor onze vee-producten had afgesloten). Eene aanzienlijke prijsvermindering van het slagtvleesch zou daarbij mogen verwacht worden, doch dat is, voor zoover wij weten, nog niet het geval. Mogelijk is het dat sommige eigenaars van vet vee, in afwachting eener weder-openstelling der Engelsche havens, hun vee niet dadelijk willen afzetten; waarschijn-

lijker komt het ons voor, dat de vleeschhousers, in de veesiekte een onverwachten bondgenoot vindende om de wet te kunnen stellen, thans, zoo lang zij maar kunnen, goed vee tegen lage prijzen koopen en dus buitengewone winsten maken.

Maar zoo het blijkt dat de slagers, niettegenstaande hun ruimere keus van vet vee, de vleeschprijzen niet afslaan, evenzeer ligt het in den aard der zaak dat duurder vleeschprijzen weer te verwachten zijn als te avond of morgen de uitvoer naar Engeland weer hervat wordt.

Nu moge men door groote vleeschhouwerijen bij aandeelen, zoo als te 's Hage, trachten het monopolie der vleeschhousers te breken, — wij zouden niets liever zien dan dat die pogingen gelukten, doch meenen dat bij dit onderwerp, eerst dan volle kans op welslagen zal zijn, wanneer de hoofdvoorwaarde voor krachtig werkende mededinging, nl. „geheel vrije productie” zal zijn daargesteld.

De afschaffing van den accijns op het Geslagt komt ons voor, juist in de omstandigheden van het oogenblik, meer en meer gewenscht te zijn. De tegenwoordige minister van financiën moge er teregt prijs op stellen, voorzigtige financier te blijven, dien *major* ontkennen wij niet, doch een tweede vraag zoude zijn: wat de ware voorzigtigheid in *casu* medebrengt, en dan kan de minister, evenmin als wij of de Kamers, vergeten zijn dat hij in 1853 een der voorstellers was tot afschaffing van den accijns op het Geslagt, tot ondersteuning van welk voorstel, in overeenstemming met hetgeen toen kort te voren in *de Economist* was aangetoond, met klem werd betoogd, hoe onze verhouding tot de nabijgelegen geheel vrije Engelsche markt een anomalie daarstelt, daar toch de Nederlandsche vleeschhouwer, ten gevolge van onzen accijns, nimmer zulke hooge prijzen voor het levend vee als de Engelsche markt kan besteden, een verschil dat door de geringe kosten der vracht niet wordt opgewogen. *De bedekte premie van uitvoer* was de leuze der voorstellers, terwijl tevens werd betoogd dat men hier niet met een gewoon handelsartikel te doen heeft, doch dat ruime, althans onbelemmerde *vleesch-consumtie* uit het oogpunt van volkswelvaart, een even bepaald vereischte is als vrije graanhandel. Vleeschverbruik schept arbeiderskracht en dus vleesch is grondstof van nijverheid, even ontwijfelbaar als steenkool of ruw ijzer; ja meer dan dat, want het is grondstof voor elke nijverheid, welke ook, overal waar kracht vereischt wordt.

Wij behoeven hier niet den treurigen tegenstand te herinneren dien het voorstel ondervond; staatkundige redenen van het oogen-

blik speelden daarbij een groote rol. Zeker is het dat een der weinige goede argumenten toen tegen het voorstel aangevoerd, nl. verstorning der gemeente-financien, thans niet meer bestaat, en even zeker is het dat de straks aangehaalde goede argumenten voor het voorstel aangevoerd, niet zijn *arguments de circonstance*, maar *de tous les temps!*

Volksarbeid heeft zijn *cisch*, en evenzeer als het voor een goed huisvader geen verontschuldiging mag zijn, dat het hem niet convenueert om de *noodige* reparaties aan zijne woning te laten doen, evenzeer geldt hier, (gelijk in 1853 met andere woorden werd betoogd): afschaffing van den accijns op het geslagt is onder de noodige reparatiën, die bij ons volk te doen zijn.

Maar het equivalent? hoor ik reeds zeggen. Ja, die discussie zou ons ver kunnen voeren: reeds werd meer dan een equivalent in den laatsten tijd ter sprake gebracht, doch in elk geval kan hier tot antwoord gelden: waar men jaar op jaar voor 10, 12, of meer millioen *onverplicht amortiseert*, daar is een gemakkelijk equivalent aangewezen: gedurende eenige weinige jaren een millioen minder!

Laat het zwaarste dan toch ook het zwaarste wegen, en de ware fiscaliteit daarin gevonden worden, dat men niet schier uitsluitend bedacht zij om den last te verminderen, doch ook vooral, om de draagkracht te vermeerderen.

Wij voor ons zouden het betreuren indien de verdienstelijke minister van financiën door eene andere opvatting van fiscaliteit, ten slotte vreemd moest blijven aan al die liberale belasting-hervormingen die geheel met zijne beginselen overeenkomen en die hij, na ze beaamd, ja soms beproefd te hebben, ten slotte door anderen moet zien volbrengen. De heer van Bosse, de hervormer onzer scheepvaartwetten, is *free-trader* bij uitnemendheid; de economische school van s. Robert Peel is zijne school, maar aan weldaden als: de opheffing van het ge- maal, van den turf-accijns, steenkool-accijns, en den gemeente-accijnsen, heeft hij zijn naam niet verbonden. Mogten wij dan althans één dier hervormingen, door hem in beginsel goedgekeurd, ook aan hem te danken hebben, en laat het niet gebeuren dat ook bij onze belastinghervorming *le couronnement de l'édifice* door de voortdurende exceptie van ontijdigheid feitelijk worde geëscamoteerd!

En voorzeker, de gelegenheid is schoon, nu men door een maatregel die voor de natie in 't geheel een maatregel van regtvaardigheid zoude zijn, tevens aan het groote volksbelang *de veehouderij*, die door een buitengewone ramp wordt geteisterd, langs den meest eenvoudigen weg de behulpzame hand zou kunnen bieden.

De eerste vergadering van den Geneeskundigen Raad in Zuid-Holland, op 19 Februarij ll., werd door den Voorzitter, den provincialen Inspecteur, Dr. L. Egeling, met eene korte toespraak geopend.

„Bij den aanvang eener nieuwe orde van zaken op medico-politisch gebied,” zeide o. a. de Voorzitter, „past het ons, een oogenblik stil te staan bij hetgeen achter ons ligt, en een blik te werpen op de taak die ons wacht.

Achter ons liggen 25 jaren van strijd; van telkens afgebroken, maar ook telkens weer hernieuwd strijd tegen eene geneeskundige Staatsregeling, die, niettegenstaande zoo herhaalde en krachtige aanvallen, meer dan eene halve eeuw over haar hoofd heeft zien henengaan.

En nu?... Daar liggen zij vóór ons, die vier wetten van Juni 1865! — De tijd van kritiek is nu voorbij: die van handelen is daar. Kracht en leven moet nu gegeven worden aan die doode letter. Daartoe zijt Gij, MHH.! daartoe zijn wij gezamenlijk geroepen.

Gij zult mij niet van te groote vooringenomenheid beschuldigen, wanneer ik de overtuiging uitspreek, dat de wetten, waarvan ons de uitvoering is opgedragen, in allen gevalle goede beginselen bevatten, die, behoorlijk ontwikkeld, leiden kunnen tot het schoone doel: bevordering der volksgezondheid. En — laat ons, geneeskundigen, in dat opzigt waarlijk niet verwend, het dankbaar erkennen — duidelijk heeft thans de wetgever de overtuiging uitgesproken, dat de maatschappij grootelijks behoefte heeft aan het licht, dat de geneeskundige wetenschappen kunnen doen schijnen.

Het hoofdmoment der nieuwe wetgeving ligt ongetwijfeld in de wet die het geneeskundig Staatstoezigt regelt. Ik behoef u niet te herinneren, dat haar doel niet is, te voorzien in al wat eene behoorlijke zorg voor de gezondheid vereischt, maar: „de noodige organen van Staatswege scheppen, die met voldoende kennis aan de Regering, aan de provinciale en gemeentebesturen de noodige voorlichting kunnen geven.” Haar doel is, gelijk de minister het uitdrukte bij de verdediging der wet: „na te gaan wat de algemeene gezondheidstoestand vordert, te onderzoeken en te instrueren wat daarvoor behoort te worden gedaan,” — „licht te doen vallen op hetgeen licht behoeft.”

Hoe lang en hoe dikwijls is niet geklaagd over onvoldoende zorg voor de algemeene gezondheid, over verwaarloozing der hygiène publieque, onder de vroegere wetgeving. En zeker niet geheel zonder grond. Maar, laat ons billijk zijn ten aanzien van onze voorgan-

gers: voor eene halve eeuw waren de eischen, die men in dat opzigt stelde, veel geringer. De studie der gezondheidsleer heeft sedert dien tijd hooger vlugt genomen. De openbare gezondheidsregeling is in dien tijd, men zou bijna kunnen zeggen, ontstaan. Aan het onderzoek naar de wetten, die gezondheid en ziekte, leven en dood eener bevolking beheerschen, aan het opsporen der oorzaken van epidemieën, aan de zorg voor eene goede sterftestatistiek, en wat meer voor een behoorlijk toezigt vereischt wordt, werden toen zulke hooge eischen niet gesteld, als men thans, niet slechts stellen mag, maar stellen *moet*.

Hygienisch toezigt was vroeger bijzaak. Toezigt op de uitoefening der praktijk, het examineren, het visiteren der apotheken, het waken tegen uitoefening door onbevoegden, was blijkbaar hoofdzak en wordt in de wet van 1818 in de eerste plaats genoemd. „De gezondheid der ingezetenen,” en de „contagieuse en epidemische ziekten” kwamen achteraan.

Thans omschrijft al aanstonds het 1^e artikel van de 1^e onzer wetten de taak van het geneeskundig Staatstoezigt als: „onderzoek naar den staat der volksgezondheid en aanwijzing en bevordering van middelen ter verbetering; handhaving der wetten en verordeningen, in het belang der volksgezondheid vastgesteld.”

Met het oog daarop is een stelsel van toezigt in het leven geroepen, waarin — gelijk het werd toegelicht — verantwoordelijke en aan de dienst uitsluitend gewijde ambtenaren vooral dáár werkzaam zullen zijn, waar gehandeld moet worden, en collegien vooral ook tot onderzoek, tot raadgeving en voorlichting, tot het aanbrengen van die uitgebreide kennis — (ook lokale kennis) — die bij enkele individus niet wel te verwachten is.”

De samenstelling der geneeskundige Raden is er op ingerigt, om grondige kennis en ervaring aan het geneeskundig Staatstoezigt te verzekeren, en tegelijkertijd een genoegzaam aantal waarnemers, over het geheele land verspreid, te erlangen. De leden en plaatsvervangende leden — in naam slechts verschillend, in werkkring en bevoegheid gelijk — zullen aan dien eisch in elke rigting kunnen beantwoorden, en de corresponderende leden, die de Raad het regt heeft zich toe te voegen, kunnen het cijfer der waarnemers nog aanmerkelijk vergrooten.

Met eene verwijzing op het belangrijke en grootsche der opgedragene taak, en op het noodzakelijke van eendragtelijke samenwerking bij de vervulling, besloot de voorzitter zijne korte doch welgevoelde toespraak.

GEBOORTE VAN HET CULTUURSTELSEL.

Vroeger is wel eens van het Departement onzer Koloniën gezegd, dat, zoo de minister er al, gelijk beweerd werd, in een glazen huis woonde, de vensters van dat huis dan toch van *mat-glas* waren; *mat-glas*, hetwelk wel licht geeft aan hem die zich in het huis bevindt, doch ten eenemale belet om van buiten in het huis te kijken. Bij het toenemend aandeel der volksvertegenwoordiging in de koloniale zaken kan zoo iets van het tegenwoordige regeringsbeleid voorzeker niet meer worden gezegd, doch voor hetgeen ons Bestuur van Java, tot zeer onlangs betreft, werd die oude geheimzinnigheid nog maar al te zeer gevoeld.

Is men ook door hetgeen de H.H. Steyn Parvé, Elout, Dr. van Hoëvell, van Soest, Dr. Bosch, Bartolo, Prof. Veth en anderen hebben gepubliceerd, met de bijzonderheden onzer huishouding op Java, en de werking van het cultuurstelsel vrij algemeen bekend geworden, er ontbrak nog altijd het noodige licht, waar het de eigenlijke geschiedenis van het cultuurstelsel gold, niet zozeer de uitwendige, nl. den invloed op den landbouw, den rijkdom en de bevolking van Java, doch de innerlijke geschiedenis, de beweegredenen der ontwerpers, de bezwaren die zij er al of niet in zagen, de verwachtingen die zij er van koesterden: het is vooral die geschiedenis aan den binnenkant die van belang is wanneer men een stelsel wil beoordeelen, hetwelk het leven, den toestand, den arbeid van eene maatschappij van tien millioen menschen, voor een reeks van jaren heeft geregeld.

Tot die geschiedenis aan den binnenkant sijn thans al de noodige bouwstoffen met onbekrompenheid aangeboden door den tegenwoordigen minister van Koloniën. Waren tot heden de matglazen ramen slechts nu en dan op een kiertje opengeset, de tegenwoordige bewoner heeft al de vertrekken der vorige bewoners doen luchten, t. w. het archief. — Aan den heer van Deveater, gewezen resident op Java, werd opgedragen om de meest belangrijke bescheiden bijeen te verzamelen nopens ons koloniaal Bestuur in O. Indië gedurende de laatste 50 jaren. Als resultaat van dien arbeid verschenen voor eenigen tijd twee deelen, tot titel voerende: Bijdragen tot de kennis van het landelijk stelsel op Java, bijeenverzameld op last van den minister van Koloniën Frans van de Putte. In het Maart-nummer van de Gids geeft Mr. P. A. S. van Limburg Brouwer, lid der Tweede Kamer, onder het opschrift: „Java's Hervormers” een résumé van dat geschrift, of, zoo als hij het noemt, een overzicht der uitkomsten tot welke het onderzoek der gepubliceerde stukken met het oog op de geschiedenis onzer koloniale staatkunde leiden moet.

Nuttiger overzigt treft men zelden aan. Moge het vele lezers vinden.

S. overziet kortelijk den gang der gebeurtenissen, de nieuwe grondslagen door Raffles gelegd, — de pogingen door de eerstopvolgende besturen van Nederland aangewend om op dien grondslag voort te bouwen, eindelijk het zwichten van het streven voor het stelsel van Van den Bosch, met herstel der gedwongene leveringen.

In een kort bestek vindt men hier de hoofdzaken schetsmatig, doch ook toetsachtig, voorgesteld — en de belangrijke maatregelen die de invoering en ontwikkeling van het kultuurstelsel betreffen, verschijnen in het helderst licht dat kan worden aangebragt, n.l. de toelichting en verdediging van de ontwerpers zelve.

Voorzeker is veel van hetgeen wij daar lezen, slechts betrekkelijk nieuw, in zoover dat het geen verrassende onverwachte feiten aanbrengt. Wanneer men den tijd, de omstandigheden, en de hoofdpersonen Willem I en van den Bosch in aanmerking nam, dan wist men reeds: het kon niet anders of de zaak moest zich achter de schermen ongeveer op die wijze hebben toegedragen, — maar toch, veel is er gewonnen dat men thans *west*, hoe het geschied is, en dat de geheele natie achter de schermen wordt toegelaten, al ware het alleen om de volle publiciteit te waarden die thans voor alle, maar ook voor koloniale zaken de onmisbare voorwaarde is. Men leert insien wat het overlaten van zooveel onschatbare belangen aan het Bestuur en de persoonlijke inzichten van enkelen aan de natie heeft gekost.

Een kort fragment uit de bedoelde schets: Het kultuurstelsel is ingewijd. Hoe verschijnt ons nu de geboorte van dat stelsel bij het licht der officieele stukken?

„Gesierd met het grootkruis van den Nederl. Leeuw en in afwachting van den graventitel tot loon zijner veelvuldige en uitstekende diensten, verliet van den Bosch in 1834 het door hem in den zin der Kompagnie weder hervormde Java, na, als Kommissaris-Generaal met onbeperkte magt bekleed, en bijgestaan door Baud als Gouverneur ad interim, de laatste hand aan zijn werk te hebben gelegd. Aan zijne opvolgers liet hij een werkring na, „waarin hunne ambitie ten volle kon worden bevredigd, en zij met de hoop zich mogten streelen, 's rijks voordeelen nog aanzienlijk te doen aangroeijen.” Hij liet hun de oplossing der vraag, niet zoo als nog in den aanvang der eeuw, op welke wijze het meeste nut aan den handel en 's lands finantiën, en tevens de hoogst mogelijke welvaart aan de Oost-Indische bezittingen kon worden verzekerd, maar alleen, hoever de dwangarbeid nog kon worden opgedreven, zonder volslagen vernietiging van alle middelen van volksbestaan: tot hoever dus de snaar nog, zonder te springen, te spannen was. En met ijver hebben de latere beheerschers van Neêrlandsch Indië gearbeid aan de oplossing van dat probleem. Den Landvoogden werd trouwens door de regering ook de vraag niet meer gesteld, wat kon; maar hun was voorgeschreven, wat moest. Eene in-

spektiereis over geheel Java, waarbij feesten aan de arbeidende bevolking werden gegeven, om later te kunnen melden dat de beste geest haar onder werking van het kultuurstelsel bezielde, had Baud, niettegenstaande al dat vertoon van vrolijkheid, tot de overtuiging gebracht, dat het stelsel niet alleen reeds zeer zwaar op de bevolking drukte, maar ook, zonder dien druk bovenmate te vermeederen, zoo gunstige geldelijke uitkomsten niet kon verzekeren, als men in Nederland verwachten en eischen bleef. En na voortgezet onderzoek en nieuwe ervaringen, schreef hij aan de regering, „dat het alle aanstrenging, (sic!) zou kosten om de tien millioenen (welke het gouvernement verlangd had) over te maken.” Als Minister van Koloniën antwoordde van den Bosch met het bevel om — achttien millioenen te zenden! En steeds bleef de vordering stijgen. En ongeveer ter zelfder tijd werd den resident van Banjoemas de som van dertig gulden koper 's maands geweigerd, welke hij tot bevordering van het inlandsch onderwijs ten zijnent had aangevraagd! De gouddorst had zich van het Nederlandsche volk en zijne regeerders meester gemaakt, en gunde aan andere gevoelens geen plaats. De aanbidding van het gouden kalf smoorde de stem van rede en van menselijkheid. En het hard verdruchte maar gewillige volk van Java leerde van zijn buffel, den nek te buigen onder het zware, door de onverzadelijkheid zijner beheerschers opgelegde juk. Niet terstond, wel is waar, maar toch gaandeweg. „Het ijzer, — zeide de regent van Bezoeki tot Baud, — wordt niet zonder moeite bewerkt; men moet het gloeijen en smeden, voordat het de gedaante van een kris of van een patjol aanneemt.” En onverzadelijk bleef het Nederlandsche gouvernement niet alleen, maar het bleek zelfs het geduld niet te hebben gehad om te wachten tot de tien millioenen overkwamen. Van de Handelsmaatschappij toch had het vooruit reeds eene som van acht millioenen op de koffij geleend, en tot aflossing van die schuld bezigde men ook nu de millioenen niet, welke men jaarlijks ontving, maar sloot weér eene geldleening, tot wier verzekering de belastingen van twee regentschappen op Java aan de geldschietters werden — verhypothekerd! De akte van die merkwaardige hypotheek werd met groote plegtigheid ter griffie van het Hoog Geregts-hof van Neêrlandsch Indië begraven in een welgesloten kist, en rust daar nog als een blijvend gedenkstuk van het regeringsbeleid dier dagen, als eene kostbare nalatenschap van het systeem der „volharding” in Nederland. Dat systeem, 't welk niet dan schade en oneer aan Nederland berokkend heeft, ware zonder de Javaansche millioenen onmogelijk geweest; het is door deze gekweekt en gevoed. Niet eens derhalve mag tot onze verontschuldiging worden aangevoerd, dat het kwalijk verkregen Javaansche goud ten nutte van het moederland is besteed.”

NEDERLANDSCHE BANK.

(In millioentallen guldens.)

DATUM.	Discon- to's.	Belee- ningen.	Oper. kapitaal.	Bank- biljetten.	Saldo's rek. crt.	Munt- voorraad.	Voorraad biljet.	Surplus dekking.	Wissel- disconto.
Jan. 2	51.14	42.46	98.60	109.06	43.40	76.72	39.84	15.74	6
" 8	52.16	42.23	94.89	109.36	42.95	76.37	38.11	15.25	6½ (5 Jan.)
" 15	50.99	41.49	92.48	109.97	41.22	76.88	40.89	16.36	"
" 22	50.80	40.54	90.84	109.15	40.18	76.78	42.50	17.—	"
" 29	49.52	39.46	88.98	108.17	39.06	76.55	44.15	17.66	"
Febr. 5	50.04	38.04	88.08	108.40	38.18	76.96	45.83	18.33	"
" 12	49.22	36.98	86.20	107.32	37.42	77.10	48.—	19.20	"
" 19	47.86	36.15	84.01	105.91	35.82	76.36	49.17	19.67	6 (19 Febr)
" 26	47.92	35.86	83.28	104.60	36.18	76.27	49.90	19.96	"
Mrt. 5	47.23	34.49	81.72	104.53	34.44	76.13	51.35	20.54	"
" 12	46.36	33.57	79.93	103.05	34.25	76.32	53.50	21.40	"
" 19	45.75	33.07	78.82	102.14	34.32	76.70	55.80	22.12	5½ (15 Mrt.)
" 26	46.51	32.55	79.06	103.06	33.55	76.70	55.14	22.06	"
April 3	46.33	31.78	78.16	102.04	33.72	76.54	55.60	22.24	"
" 9	47.75	31.10	78.85	104.77	31.08	76.29	54.87	21.95	"

WISSELKOERSEN TE AMSTERDAM.					PROLONGATIE KOERS TE AMSTERDAM.	STAND VAN HET WISSELDISCONTO OP ZEVEN VERSCHILLENDE PLAATSEN BIJ HET EINDE VAN ELKE WEEK IN 1866.						
DATUM.	Parijs kort.	Hamb. kort.	Frankf. 6/w.	Londen kort.		DATUM.	Parijs.	Wenen.	Berlijn.	Frankfort.	Hamburg.	Amsterd.
Jan. 2	56½	35½	99	11.87½	6½	Jan. 5	5	5	7	5½	6½	6
" 8	56½	"	98½	11.90	7	" 12	"	"	"	"	"	"
" 15	"	"	99	11.87½	6½	" 19	"	"	"	"	"	"
" 22	"	35½	9½	"	7	" 25	"	"	"	"	"	"
" 29	56½	35½	"	11.86½	7	Febr. 2	"	"	"	5	5	"
Febr. 5	56½	35½	"	"	7	" 9	"	"	"	4	6½	"
" 12	"	35½	"	11.89½	7	" 16	4½	"	"	4½	3½	6½
" 19	56½	35½	"	11.90	6	" 23	4	"	6	"	3½	7
" 26	56½	35½	"	11.88½	7	Mrt. 2	"	"	"	4	3½	6
Mrt. 5	56½	35½	98½	"	6	" 9	"	"	"	4½	"	"
" 12	"	"	"	11.90	7½	" 16	"	"	"	"	5½	6
" 19	56½	"	"	"	7½	" 23	3½	"	"	"	4	"
" 26	"	"	"	"	5½	" 30	"	"	"	"	4½	"
April 3	"	35½	98½	11.87½	6½	Apr. 7	"	"	"	"	4½	"
" 9	56½	35½	"	11.83½	6							

1866. ENGELAND'S IN- EN UITVOEREN VAN EDELE METALEN.

In de week eindigende.	INVOER VAN GOUD EN ZILVER.			UITVOER VAN GOUD EN ZILVER.		
	Goud.	Zilver.	Totaal.	Goud.	Zilver.	Totaal.
	pd. st.			pd. st.		
Januarij 3	778.797	315.567	1094.364	849.168	257.000	1106.168
" 10	17.689	104.561	122.200	890.480	185.871	526.851
" 17	116.938	216.989	333.927	71.834	419.052	490.886
" 24	244.483	103.895	348.378	175.477	45.358	220.835
" 31	181.757	283.739	415.496	281.795	325.178	556.973
Februarij 7	100.779	140.177	240.956	99.405	129.053	228.458
" 14	117.799	909.717	1027.516	41.743	281.323	323.066
" 21	495.875	103.685	599.560	84.562	162.690	197.252
" 28	26.572	52.675	79.217	58.166	326.568	384.734
Maart 7	120.366	253.943	374.309	41.254	129.473	170.727
" 14	229.528	55.974	285.502	17.985	202.433	220.218
" 21	70.684	227.627	298.311	20.960	104.525	125.485
" 28	520.299	43.052	563.351	2.943	173.401	176.349
April 4	332.577	195.912	528.489	23.898	58.851	76.244

**OPGAVE der hoogste en laagste Courzen van de onderstaande Effecten
aan de Beurs te Amsterdam.**

	Volle jaar 1865.		Jan. 1866.		Febr. 1866.		Maart 1866.	
	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.
<i>Nederl. Cert. W. Sch.</i> 2½ pct.	60½	63½	60½	61½	60½	61½	59½	61½
Dito dito 8 "	70½	74½	71½	71½	71½	71½	71½	72½
Dito dito 4 "	93½	98½	95½	95½	94½	95½	94½	95
Aand. Ned. Bank 4 "	222	245	248	251	253	254	257½	258
Handel-M. op reso. 4½ "	139½	148½	145½	147½	146	147	145½	146½
Aand. Holl. Spw.-Maats.	117	133	129	129	131	133	—	—
Leening idem 4½ pct.	97½	99½	97½	97½	97	97	—	—
Dito dito 4 "	89½	91½	89½	89½	89	89½	89½	89½
Aand. Rijn Spoorweg 4 "	105½	113	107½	109	107½	107½	106	107½
Obl. dito 2e Leening 4½ "	99	100½	97	97	—	—	97	97
Rijn shares 16 £ gestort f	252	287½	264	264	269	269	264	265
Rijn shares volgefourn. f	309	361	341	350	339	341	328	330
Aand. Centr.-Spw.-Maats.	30	41	32	32½	30	30½	25	26
Obligatien idem f	111	126	118½	122½	120	123	116	121½
Aand. Exp.-Spw.-Maats. . .	81	92½	92	92½	91½	92	91½	91½
Credit Disposito Bank . .	100	107	104½	104½	102	104½	—	—
Alg. Maats. v. Hand. en Nijv.	61	70	—	—	62	62	—	—
Pandbr. Nat. Hyp. B. 4 pct.	92	95½	93½	94	93½	93½	92½	93½
Rott. Bank	—	—	—	—	102	105	101	105½
<i>Spanje. Obligatien</i> 2 pct.	86½	41½	83	86½	85½	87½	85½	87½
Dito 8 "	43½	48½	41½	43½	41½	42½	41½	42
Dito Binnenlandsche 8 "	35½	43	32	37½	34½	36½	36	37½
<i>Portugal. Obligatien</i> 8 "	44½	47½	44½	45½	44½	45½	44½	45
Dito 1836/1863 8 "	44½	47½	44½	45½	44½	45½	44	45
<i>Rusl. Obl. Hope & Co 1798 5</i>	94	100	96½	99	95½	97½	95	97
Dito id. 1828/29 5 "	99	101	100	100½	100	100½	99½	100½
Cert. id. 1831/33 5 "	70	74	71½	72	69½	71½	69	71
Obl. <i>Stiegl.</i> 5e serie 5 "	67	71½	65½	66½	63½	66½	61½	68½
Dito 1855, 6e serie 5 "	79½	86½	80	81½	78	80½	77½	80
Dito Adm. Londen 3 "	51½	56½	53	54	51½	53½	51½	52½
Dito bij Hope 1860 4½ "	83	88½	85½	87½	83½	86½	83	85
Leening 1862 5 "	85½	91½	86½	87½	87½	88½	86½	89½
Dito 1864 5 "	86	97½	93½	95	90½	94½	91½	94
Certificaten van dito 6 "	44	46½	43	44½	42½	43	41½	42½
Spoorweg-Aandelen 5 f	180	198½	184	193	183½	186	182	185
<i>Pruisen. Obl. 1859</i> 5 "	101½	102½	100½	101½	100	100½	96½	99½
<i>Oostenrijk. Obl. Metall. 5</i>	55	62½	55½	56½	55½	56½	50	56½
Dito Rente Amsterd. 5 "	75½	80½	77½	78½	74	75½	70	74
Dito Nationale 1854 5 "	57½	65	58½	59½	57½	59½	52	58½
Woeuer Bank-Actien 3 f	770	870	825	846	832	846	760	840
Dito Aand. n. 250, 1839	374	437	386	405	404	418	396	416
Dito ,, n. 250, 1854 4 pct.	223	245	223	237	227	229½	216	229
Dito ,, 500, 1860 5 "	472	527	471	479	438	480	440	467
Dito ,, 100, 1864 f	82	100½	85	87	86	87½	74	84½
Aand. Oost. Cr. inst. 1858 n 100	125	136½	126	131	123½	131	126	131
Fr. Oost. Sp. Hope & Co. f	117	126½	119½	121	119½	121	115½	117½
<i>Turkije. Obl. alg. schuld 5 pct.</i>	—	—	38½	39½	36½	38½	34	37½
<i>Equador. Oblig. 1855 1</i>	10½	12½	—	—	11½	11½	10	11
<i>Venezuela. Obligatien 2</i>	13½	18½	14½	15½	14	14½	12½	14
Dito 1 "	7½	9½	7½	8	7½	7½	7	7½
<i>Grenada. Obl. Gestemp.</i> 2 "	11½	15½	13½	14	13	14	13	14
Dito 2 "	25½	32	29½	30	29½	30½	30	31
Dito Gestempelde 1 "	6	8½	7½	7½	7	7	6	7
<i>Mexico. Obligatien</i> 3 "	22½	27	20	22½	19½	22½	19	22½
<i>N.-Amerika. Ver. Staten 5</i>	44	71	62½	65	64½	69	67	70
Dito dito 6 "	46	79½	69½	70½	70	74½	73	75½
Dito dito 1882 6 "	45½	78½	67½	69½	69½	73½	72	74
<i>Griek. Obl. Geld. 1825 5</i>	12½	23	13	15	11½	13½	18	15
<i>Cours v. h. Geld. Beleening</i>	3	7	6	6	6	6	5	6
Prolongatie	2½	9	6	7	6	7	5	8
Disconto	3	6½	6	6	6	6	5½	6

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERIGTEN.

— Aan het verslag over 1865, door HH. Commissarissen der **Rotterdamsche Bank**, dezer dagen in de Algemeene Vergadering uitgebragt, ontleenen wij o. a. het navolgende:

In het afgelopen jaar 1865 bedroeg het maatschappelijk kapitaal f 5,000,000, waarvan de helft (f 2,500,000) was gestort.

Het cijfer der commanditaire deelneming hetwelk op 1 Januarij 1865 bedroeg f 5,640,000, was op 1 Januarij 1866 met f 1,509,000 vermeerderd, zoodat op dit laatste tijdstip het commandietkapitaal van de Rotterdamsche Bank tot f 7,149,000 was aangegroeid. De verbindtenissen van de Bank zijn derhalve door een waarborgkapitaal gedekt van ruim twaalf millioen gulden, waarvan f 2,857,450 werkelijk gestort zijn, terwijl het overige, behoudens de invordering, voor die verbindtenissen aansprakelijk blijft.

De Commanditaire Vereeniging heeft in het afgelopen jaar goede resultaten opgeleverd. Onse vennootschap heeft voor hare bemoeijingen de helft van de geboekte provisie, ad f 58,215.86, genoten zonder eenige risico van verlies. Het behoeft voorwaar geen betoog dat deze uitkomsten bij vernieuwing het hooge belang der Commanditaire Vereeniging voor de Bank bewijzen, daar reeds thans door de cijfers zelve wordt aangetoond, dat de provisie die in één jaar geboekt wordt, in verhouding tot het gemiddeld cijfer van het gebruikt commanditair crediet, in 1864 1,89 pCt. en in 1865 2,39 pCt. heeft bedragen.

De deposito-rekening is in het afgelopen jaar mede vooruitgegaan en de balans wijst voor dit onderdeel de aansienlijke som aan van f 1,045,731.02. „Aangenaam was het ons, zeggen commissarissen, in den loop des jaars te bemerken dat eenige gemeentebesturen en andere openbare autoriteiten, alsmede administrateurs van onderscheidene publieke en bijzondere instellingen, ons gelden hebben verstrekt à deposito. Dit feit is vooral belangrijk omdat daaruit blijkt hoezeer ook in Nederland meer en meer de overtuiging veld wint dat vele rentelooze kassaldo's, door de bij ons en an-

deren geopende deposito-rekeningen, rentegevend kunnen gemaakt worden, zonder gevaar voor verlies in kapitaal; iets waartoe tijdelijke geldbelegging in openbare fondsen menigmaal aanleiding geeft.

„Met het verleen van voorschot op cognosseminten van naar Nederlandsch-Indië, naar Nederland of elders bestemde goederen, werd ten gerieve van de vaste relatiën onzer Bank, geregeld voortgegaan. Bevat ons Wetboek van Koophandel te dien aanzien bepalingen die ter verkrijging van volledige rechtzekerheid met de behoefte der praktijk niet dan zeer moeilijk kunnen overeen gebragt worden, en is het uit dien hoofde niet wel mogelijk zich, bij beleenings-operatiën in het algemeen, van hulpmiddelen te onthouden ter verkrijging van den noodigen waarborg dien de wet zelve behoorde aan te bieden, wij maken daarvan te deser plaatse alleen melding ten einde den wensch uit te spreken, dat onze Regering den Franschen wetgever moge navolgen, die onlangs, door particeële herziening van den Code de Commerce, de wetgeving met het handelsgebruik in overeenstemming bragt, en alzoo aan de werkelijke behoefte des handels te gemoet kwam. Hetzelfde heeft ook in Duitschland bij de invoering van het nieuwe handelswetboek plaats gehad.

„De uitgifte van reiswissels is in 1865 geregeld ten gerieve van het reizen publiek zoowel in Indië als hier te lande voortgezet.”

Uit het Verslag van HH. Directeuren bleek voorts dat de Rotterdamse Bank in den loop van 1865, direct noch indirect eenig verlies heeft geleden.

De resultaten die door de Commanditaire Vereeniging, voor de Commanditaire Vennooten zoowel als voor de Bank zelve, in 1865 zijn verkregen, mogen allezins bevredigend genoemd worden. Het bij het Verslag gevoegd overzicht van de voortgaande ontwikkeling en uitbreiding dier Vereeniging, toont een geboekt provisiebedrag aan dat in elk volgend kwartaal een hooger cijfer aanwijst. In het geheel is f 58,215 36 aan commanditaire provisie geboekt, tegenover f 20,054.44 over 1864. Het verlies dat op commanditaire reserverekening in 1865 nog tengevolge van de geldcrisis van 1864 is verzekerd, waarvan reeds in het vorig jaarverslag werd gesproken als door achteruitgang der massa tot een cijfer geklommen dat op 1 Januarij 1865 niet kon worden voorzien, bedroeg f 23,316.99. Deze som werd geheel uit de helft van voormelde f 58,215.36 gedekt, terwijl het commanditair reservefonds, dat op 1 Januarij 1865 bedroeg f 1128, door vermeerdering met hetgeen uit bedoelde helft, na voormelde verrekening, nog beschikbaar bleef, en met de bijdragen der Commanditaire Vennooten die in den loop van 1865 tot die Vereeniging zijn toegetreten, op 1 Jan. 1866 tot f 7220.49 was gestegen.

Het bedrag van f 8214.04 uit de balans van 1864 als winst-saldo op nieuwe rekening overgebragt, is in den loop van 1865 aangewend tot dekking der nadeelige uitkomsten van in 1864 opgevallen massa's, die

minder hebben opgeleverd dan aanvankelijk kon worden te gemoet gezien. Deze som is direct op deleredere rekening overgebracht, zoodat de winst en verlies-rekening over 1865 met een winstsaldo van f 356,229.79½, de zuivere uitkomst over dat jaar aanwijst.

„Dit goede resultaat, zegt het Verslag, danken wij voor een groot deel aan de gunstige ligging die Rotterdam voor bankoperatiën in Europa, en Batavia voor dieselfde operatiën in Indië aanbiedt; alsmede aan de goede verstandhouding die tusschen de directiën van de hoofdbank in Europa en van het Hoofdagentschap op Java, en tusschen de leden dier directiën onderling, bij voortdurend wordt aangetroffen. Onze Vennootschap verheugt zich daardoor in de krachtige samenwerking van specialiteiten in bankzaken met kooplieden die volledig bekend zijn met den Indischen toestand.

„Ieder lid van beide directiën is ten volle overtuigd van de juistheid der volgende hoofdbeginselen, die bij alle operatiën in het oog gehouden worden. Het kapitaal der Bank moet uitsluitend worden aangewend tot het drijven van bankoperatiën, dat is tot de zoodanige die in betrekkelijk korten tijd afloopen. Speculatiën in openbare fondsen mogen geen deel uitmaken van de werkzaamheid der Bank. Daarentegen moet de Bank door de bevordering van den wisselhandel, en door het verleenen van crediet meer en meer een krachtige steun worden voor handel en nijverheid in het algemeen, en voor die van Rotterdam in het bijzonder. De balans toont u aan dat wij door aan deze beginselen getrouw te blijven steeds de noodige reserve in oontanten, dadelijk te realiseren wissels, en altijd opeisbare saldo's bij bankiers in handen houden, tot dekking van iedere eventualiteit.

„Op de resultaten van de Rotterdamsche Bank in 1865 heeft de algemeene handeltoestand geen bijzonderen invloed gehad. Bleef zij gevrijwaard voor verliezen, de kwijning of weinige opgewektheid in den handel, gevoegd bij den hoogen rentestandaard in het afgelopen jaar, heeft de finantieële tusschenkomst van de Bank binnen meer beperkte grenzen gehouden dan onder andere omstandigheden mogt verwacht worden.”

— „Sedert het einde van den burgeroorlog in de Vereenigde Staten van Amerika, en de daarop gevolgde herleving van alle handelsbetrekkingen die gedurende dat tijdperk hadden gekwijnend, zijn ook wederom nieuwe relatien aangeknoopt met dat werelddeel, die een goede uitkomst beloven voor het loopende en volgende jaren. Bijzonder is dit het geval met de finantieële hulp die de Bank verleent aan den directen handel tusschen Noord-Amerika en onze eigene overzeesche bezittingen.

„De terugblik op het afgelopen boekjaar geeft ons alle redenen van tevredenheid. De Bank is toch niet door buitengewoon gunstige omstandigheden of toevallig winstgevende operatiën in staat gesteld aan hare deelhebbers een voordeelig resultaat aan te bieden. Ons vertrouwen in de toekomst der Bank berust vooral op het feit dat dit resultaat het gevolg is van de geleidelijke en langzame ontwikkeling onzer operatiën,

volgens de beginselen die reeds bij den aanvang van onze organisatie door ons daaraan ten grondslag zijn gelegd.

„De winsten over 1865 zijn voortgevloeid uit eene bron van inkomsten, die wel kan toenemen in belangrijkheid en waarde, dooh welke inkrimping of vermindering niet kan worden aangenomen. Het zijn regelmatig terugkeerende zaken waaruit provisie, goede rente en koersgewin voortspromen, zoowel in als buiten Nederland; en deze zijn het die beschouwd moeten worden de hoofdelementen van die bron te vormen.”

De totale omzet (tegenover f 82,310,446.92 in 1864) is in het afgelopen jaar 1865 tot f 228,815,610.89½ geklommen, en verdeeld als volgt :

	ROTTERDAM.	BATAVIA.	TOTAAL.
Kas	f 46,549,175.50	f 32,184,152.31	f 78,733,328.31
Binnenl. Wissels	- 41,345,448.12½	- 9,832,074.31	- 51,177,522.43½
Buitenl. Wissels	- 30,003,479.33½	- 31,260,075.15	- 61,263,554.48½
Effecten	- 10,052,082.87½	- 63,299.04	- 10,115,381.91½
Coupons	- 948,981.14	- —	- 948,981.14
Te betalen Wiss.	- 20,841,418.44½	- 2,305,996.91	- 23,147,415.35½
Diversen	- 1,675,547.28½	- 1,753,879.97	- 3,429,427.25½
Te samen	f 151,416,132.70½	f 77,399,478.19	f 228,815,610.89½

De omzet tusschen het Hoofdagentschap Batavia en de Bank, die in de beide eerste kolommen begrepen is, bedraagt f 13,857,940.52, zoodat na aftrek van dit cijfer, voor totale omzet, zonder hetgeen tusschen bedoeld Hoofdagentschap en de Bank is omgezet, de som overblijft van f 214,957,670.37½.

De bruto winst bedraagt volgens de gespecificeerde winst- en verliesrekening f 489,415.93. Hiervan moet worden afgetrokken: Voor salarissen, onkosten, afschrijvingen, waaronder begrepen zijn al de nog openstaande oprichtingskosten f 133,186.13½. Blijft netto winst f 356,229.79½. Dit cijfer vertegenwoordigt 14½ pCt. over het gestort kapitaal, waaruit een dividend van 10 pCt. aan de aandeelhouders werd voorgesteld. (In de Alg. Verg. is dit voorgesteld dividend tot 11,½ pCt. verhoogd.)

— Onder het voorzitterschap van den heer W. Poolman werd op den 7a April te 's Hage eene vergadering gehouden van deelhebbers in de Nederl. Indiache Stoomvaart-Maatschappij. Uit het bij die gelegenheid uitgebragt verslag is gebleken, dat van het maatschappelijk kapitaal van f 3,600,000, verdeeld in aandeelen van f 1200, in Europa geplaatst zijn 2400 aandeelen, waarop bereids 50 pCt. is gestort, terwijl 600 aandeelen voor belangstellenden in Indië worden gereserveerd. Voorts vermaakt men uit bedoeld verslag, dat reeds een tiental, meestal schroefstoomschepen, allen gekoperd, in verschillende rigtingen in de dienst zijn of daarvoor bestemd waren; dat geene kosten noch zorgen gespaard zijn, om die schepen doeltreffend in te rigten; dat zij van 57 tot 98 last inhouden met 200

tot 40 paardenkr.; dat die vloot 1°. Januarij voor Batavia gereed lag, om de dienst aan te vaagen, die geregeld is als volgt: twee reizen maandelijks tussehen Batavia en Singapore, viá Muntok en Riouw; vier tussehen Batavia, Samarang en Soerabaya; één reis tussehen Soerabaya en de Molukken; één tussehen Batavia en Borneo's Westkust; twee reizen tussehen Batavia en Sumatra's Westkust; één reis tussehen Soerabaja en Borneo's Zuidkust. De dienst is den 1° Jan. jl. aangevangen, in tegenwoordigheid van Z. Exc. den gouverneur-generaal en de leden van den raad van Indië, die een proeftogt hebben gedaan met het stoomschip *Koning Willem III*. Z. Exc. betaigde bij herhaling zijne bijzondere ingenomenheid met den fraaijen bouw en de gepaste inrigting van dien bodem. In het verslag wordt opgemerkt dat het publiek blijkbaar tevreden is over de regeling van de dienst en de inrigting der schepen; dat ook de regering zoowel hier te lande als in Indië de meest ondubbelzinnige blijken heeft gegeven van haren wil om deze onderneming te bevorderen, waarvoor de maatschappij niet beter hare erkentelijkheid kan betuigen, dan door eene onbekrompen uitvoering te geven aan de overeenkomst, met de Indische regering gesloten. Voorschriften in dien geest zijn aan haar vertegenwoordiger op Java, den heer A. Fraser, gezonden. Met grooten ijver wijdt deze zich aan zijne taak, waaraan zoo groote verantwoordelijkheid verbonden is. (*N. R. Ct.*)

— Het toenemen van het aantal naamlooze en andere *vennoetschappen* tot uitoefening van industrieële ondernemingen hier te lande, waarbij aanzienlijke kapitalen betrokken zijn, en het belang, hetwelk het publiek er bij heeft om met die inrigtingen, hare grondelagen, werking en winstverdeling bekend gemaakt te worden, waardoor eene betrekkelijke waardeberekening mogelijk wordt gemaakt, heeft de heeren Boon Hartainck C^o. en Rutgers en de Beaufort, te Amsterdam, op het denkbeeld gebragt, zich te vereenigen, met het doel om aan de besturen van naamlooze en andere vennoetschappen tot uitoefening van industrieële ondernemingen de vereischte inlichtingen te vragen, welke kunnen dienen om hen in staat te stellen, aan het publiek, voorloopig maandelijks, eene opgave te doen van de waarde der aandelen en obligatiën en van hetgeen noodzakelijk is daarbij te vermelden, om zoodoende het verhandelen dier waarden, ook ter beurze, te bevorderen en te vereenvoudigen. De heeren Jhr. Mr. H. Hoeft van Velsen, A. Holtzman, Paul C. van Vlissingen en Mr. F. de Wilt hebben zich bereid verklaard, om dat plan op alle mogelijke wijzen te ondersteunen en te bevorderen.

Voorzeker soude dergelijke onderneming in eene lang gevoelde behoefte voorzien.

— Te Zwolle hield dezer dagen de Vereeniging tot verbetering der arbeiders-woningen hare algemeene jaarlijksche vergadering, waarin door

het bestuur verslag werd uitgebragt over 1865. Daaruit is o. a. gebleken, dat eene afschrijving van 2 pCt. per jaar voor de verminderde waarde der gebouwen zonder bezwaar geschieden kon; dat aan het in de algemeene vergadering van 21 Maart des vorigen jaars door het bestuur ter tafel gebragte voorstel om nog 12 woningen te doen bouwen, uitvoering is gegeven; dat die woningen, even als de vroeger gebouwde, terstond bewoond geworden zijn; dat de door de vereeniging den huurders gestelde voorwaarden slijpt nagekomen werden, omdat de huurder erkent, dat die evenzeer als het daarstellen der vereeniging in zijn wezenlijk belang zijn. De balans over 1865 sloot met een belangrijk batig saldo, hetwelk ten gevolge had, dat eenige der aanwezige leden, staande de vergadering, nieuwe actiën namen, waardoor het bestuur aan zijne verdere bouwplannen uitvoering zal kunnen geven. Het doel der vereeniging, om den mingevoeden goedkoope, ruime en gezondheid bevorderende woningen te verschaffen door het kapitaal der meervermogenen, tegen eene vaste rente van 4 pCt., is tot nu toe volkomen bereikt.

Wij sien hier een der menigvuldige voorbeelden van het welslagen dezer ondernemingen. Dat het doenlijk is op deze wijze zekerheid van kapitaalbelegging met wezenlijk voordeel voor den arbeidenden stand te vereenigen, is trouwens door de uitgebreide Vereeniging te 's Hage reeds overtuigend aangetoond. Over die welgelukte proeve deelen wij welligt eerlang de bijzonderheden mede.

Landbouw. Systeem Hooibrinck. Over de bekende uitvinding van den heer Hooibrinck wordt in het *Journal des Débats* van den 14ⁿ, in een overzicht van de werkzaamheden der fransche *Académie van Wetenschappen* gedurende het jaar 1865, door den heer Paul de Rémusat het volgende oordeel geveld: „De uitvinding van den heer Hooibrinck, die aangenomen had om door middel eener kunstmatige bevruchting den oogst der veldvruchten minstens te verdubbelen, is ernstig betwist geworden. Het is niet uitgemaakt kunnen worden, dat de overeenkomstig zijne aanwijzingen behandelde velden een beter resultaat opgeleverd hebben dan anderen. Reeds vroeger was door den heer Dailly aangemerkt geworden, dat de methode van den heer Hooibrinck welligt het aantal graankorrels in elke aar, en derhalve de opbrengst van het graan, maar niet het aantal der aren zelve of van hare stengels kon doen toenemen. Volgens den heer Dailly moet alzoo het gewigt van het stroo hetzelfde blijven. De voorstanders der methode Hooibrinck beweerden daarentegen, dat met het graan, ook tevens het stroo overvloediger werd. De jongste proefnemingen hebben niet tot een bemoedigenden uitslag geleid. Het verslag der akademie luidt vooralsnog niet beslissend, doch het is waarschijnlijk, dat de theorie van den heer Hooibrinck te ligt bevonden zal worden.”

— Ook de proeven, zegt de *Ann. Cl.* in 1865 met de kunstmatige

bevruchting van granen, volgens het stelsel van den heer D. Hooibrink, op de beaittingen van het kroon domein op ruime schaal genomen, hebben geene bevredigende uitkomsten opgeleverd. Die proeven, even als in het vorige jaar met zorg bewerkstelligd, en waarvan de uitkomsten telkens door eene commissie werden geconstateerd, waren over het algemeen zóó weinig afdoende, dat men, ook met het oog op de in Frankrijk en elders genomen proeven en het ongunstig oordeel, door de wetenschap daarover uitgesproken, besloten heeft, geene verdere proeven meer te nemen.

Veeziekte. — Volgens de officieele opgaven betreffende de veetyphus in de Provinciën Zuid-Holland, Utrecht en Noord-Holland, zijn de navolgende aantallen rundvee:

Prov. Zuid-Holland.

IN DE WEEK. van	aan 't eind der week nog ziek.				tot	BEDRUF MET BEGYN DER VEEZIEKTE.					
	aange- tast.	d.siekte gestorv.	afge- maakt.	her- steld.		aange- tast.	aan de ziekte gestorven.	afge- maakt.	her- steld.	nog ziek.	
6—18 Jan.	2721	447	303	202	1770	16 Jan.	27037	3188	6899	3763	3204
13—20	2034	280	226	218	1310	20 "	29031	3966	7410	9896	2759
20—27	2135	261	208	164	1502	27 "	31165	9643	7846	10962	2714
27—3 Febr.	1916	288	179	177	1272	3 Febr.	33025	10371	3159	11817	2678
3—10	1899	235	121	190	1353	10 "	34924	11079	3419	12769	2657
10—17	1510	240	125	153	992	17 "	36434	11843	3678	13656	2257
17—24	1340	259	108	130	843	24 "	37774	12451	3874	14412	2037
24—3 Mrt.	1000	184	49	56	711	3 Mrt.	38774	13012	3978	16003	1781
3—10	1352	244	106	64	938	10 "	40123	13521	9181	15067	2021
10—17	1133	261	48	46	778	17 "	41255	14184	9252	15932	1887
17—24	1410	309	48	35	1023	24 "	42665	14913	9373	16308	2076
24—31	1303	258	34	71	940	31 "	43958	15698	9471	16805	1979
1—7 April	1129	297	32	50	750	7 April	45082	16526	9515	17477	1564

Prov. Utrecht.

6—13 Jan.	299	112	17	165	13 Jan.	1710	612	65	723	230
13—20	424	148	—	208	20 "	2184	790	65	926	353
20—27	259	147	—	244	27 "	2393	937	65	1170	221
27—3 Febr.	212	108	—	136	3 Febr.	2605	1040	65	1306	194
3—10	321	77	—	158	10 "	2936	1117	65	1464	290
10—17	288	132	—	177	17 "	3224	1309	65	1641	269
17—24	250	81	4	244	24 "	3461	1330	69	1865	197
24—3 Mrt.	195	72	—	109	3 Mrt.	3656	1402	69	1974	211
3—10	297	133	35	133	10 "	3953	1535	104	2107	207
10—17	184	76	—	142	17 "	4137	1611	104	2249	173
17—24	243	99	—	108	24 "	4380	1710	104	2327	209
24—31	223	127	—	122	31 "	4708	1837	104	2579	133
1—7 April	273	123	—	123	7 April	4876	1965	104	2607	200

Prov. Noord-Holland.

10—17 Febr.	225	45	20	10	150	17 Febr.	632	129	178	76	249
17—24	275	35	19	69	152	24 "	817	174	199	175	269
24—3 Mrt.	179	34	26	45	280	3 Mrt.	986	258	225	223	230
3—10	51	48	48	34	157	10 "	1037	406	273	301	157
10—17	27	16	3	109	57	17 "	1064	322	275	410	57
17—24	36	11	7	29	46	24 "	1100	333	232	439	46
24—31	119	27	37	49	52	31 "	1221	360	321	438	52
1—7 April	71	34	—	52	37	7 April	1292	394	321	540	37

Hypotheekbanken. Uit het verslag over 1865 door Bestuurders der Rotterdamsche hypotheekbank van Nederland, in de Alg. Vergadering in deze maand uitgebragt, blijkt dat in het afgelopen boekjaar hypotheecair voorschot werd verleend tot een bedrag van f 1.663.400, gewaarborgd door 1° hypotheek op goederen in Nederland gelegen, wier getaxeerde verkoopswaarde ad f 2.817.637, die voorschotten met $c^a \frac{2}{3}$ overtreft. De aflossingen bedroegen f 33.509. Aanvragen ten gestale van 96, tot een kapitaal van f 2.251.000 werden om verschillende redenen afgewezen. De Bank gaf $4\frac{1}{2}$ pCt. pandbrieven uit tot een gezamenlijk bedrag van f 1.430.000. Het dividend over 1865 is vastgesteld op f 5.80 per f 100 gestort kapitaal.

ARBEIDERSVEREENIGINGEN.

Op tweeërlei wijze is in den laatsten tijd weder onze aandacht gevestigd op de zaak der arbeidersvereenigingen: door de beide vergaderingen die op 3 Maart en 7 April in het *Paleis voor Volksvlucht* hebben plaats gevonden, en door het proefschrift van den heer de Witt Hamer (*). Wat de vergaderingen betreft, daarvan was zeker wel de eerste de meest belangrijke. In de tweede waren de burgerklassen het sterkst vertegenwoordigd. Men hoorde daar veel goeds, maar nog meer, dat zonder nadeel achterwege had kunnen blijven. Bovendien schenen de meeste sprekers het praktisch bewijs te willen leveren, dat de wereld al zeer weinig is vooruitgegaan sedert Sterne in zijn *Tristram Shandy* die geestige tirade over de *hobby horses* schreef. In de eerste bijeenkomst daarentegen spraken meest de arbeiders zelve, en of er ook waren die goed hun woord wisten te doen! 't Is waar, ook hier was het niet enkel gezonde taal wat wij hoorden. Gindsche eenzame handwerksman, die ons betoogde, dat het geheele probleem van het pauperisme ware opgelost, zoo de arbeiders zich eenvoudig associeerden tot dit dubbele doel: „plichten te vervullen en rechten te verkrijgen,” zal er waarschijnlijk niet in geslaagd zijn aan de meerderheid zijner hoorders een klaar denkbeeld te geven van hetgeen hij eigenlijk wilde. En die ander uit de residentie die zoo fraai wist aan te wijzen, waar de oorzaak van de lage arbeidsloonen te vinden is — te weten in het gemis van bescherming van de binnenlandsche nijverheid tegen vreemde concurrentie — wekte voorzeker bij velen de gedachte op, dat de betrekking tusschen patroon en arbeider wel eens op zeer eigenaardige wijze tot zeer eigenaardige doeleinden wordt aangewend. Maar hier tegenover staat onder meer de pit-tige redevoering van dien braven Zaandammer, die van regeerings-

(*) *Arbeiders-vereenigingen*, academisch proefschrift van M. J. de Witt Hamer, Leyden 1866.

hulp en protectie niets weten wilde en toonde zoo goed te begrijpen wat het woord *self-help* beteekent. Al moest hij ook getuigen dat in de stad zijner inwoning veel armoede wordt geleden — 't geen, meende hij, wel verbeteren zou als Engeland voortaan evenveel werk van menschenhanden als koeien wilde trekken — al noemde hij het ook schamel, het brood dat aan „doizenden” zijner lotgenooten is gegund, toch gevoelde hij dat de arbeiders zelve in de eerste plaats de handen aan het werk moeten slaan. En zij hebben in Zaandam de handen aan het werk geslagen. Binnen kort zal er een winkelvereeniging worden opgericht, tot welk doel reeds een niet onaardig kapitaaltje is bijeengebracht.

Ik geloof dat de directie van het paleis voor volksvljht aan de zaak der coöperatie een dienst heeft gedaan door die beide *meetings* uit te schrijven. Er zijn wel geen besluiten genomen die rechtstreeks van invloed kunnen zijn op den toestand der lagere klassen, doch wat anders dan de wil des volks is ook bij machte arbeidersvereenigingen tot stand te brengen? Het eenige wat men doen kan om de zaak te bevorderen, is, het volk met het nut en de voordeelen der coöperatie bekend te maken; den weg aan te wijzen dien men behoort in te slaan, de gevaren op te noemen, die vermeden moeten worden. Welnu, daaraan zijn de beide vergaderingen in *Volksvljht* dienstbaar geweest. Het onderwerp is nu meer dan vroeger aan de orde van den dag. Het wordt besproken in kringen, waar men vroeger te nauwernood wist, wat coöperatie beteekent. Dit geldt zoowel van de hoogere klassen als van de arbeiders. Bovenal, en dat is misschien het meest verblijdende, er is oppositie uitgelokt. Waar geen oppositie bestaat, ontbreekt ook in den regel de ware sympathie.

Zijn er wellicht onder de lezers van dit tijdschrift wier belangstelling voor de zaak der arbeidersvereenigingen is opgewekt en die gaarne met de geschiedenis en den tegenwoordigen toestand dier vereenigingen nader bekend wenschen te worden, dan beveel ik hun de lezing aan van het proefschrift van den heer de Witt Hamer. Zij zullen er een duidelijk verslag vinden van al hetgeen zij wenschen te weten. De schrijver heeft zich eene uitgebreide bronnenstudie getroost om zijn boek zoo volledig mogelijk te maken, en toch niet ter wille der volledigheid den eisch der beknoptheid verwaarloosd. De stijl is levendig en boeiend, schoon zich zelve niet altijd volkomen gelijk. Hier en daar wordt de auteur wel een weinig te fideel met zijne lezers, te studentikoos, had ik bijna geschreven. Doch het ware onbillijk dergelijke kleine fouten breed uit te meten, te meer

nu daar wezenlijke verdiensten tegenoverstaan. De heer de W. H. doet zich kennen als een voorstander van de nieuwere richting in de economie, als iemand die zich wil losmaken uit het keurslijf van de geijkte formules der orthodoxe school, zonder toch aan den anderen kant het vele goede te miskennen, waardoor het oude zich onderscheidt. Intusschen mag ik niet verzwijgen, dat ook hij niet ontgaan is aan het lot van hen, die, ontevreden met de bestaande leer, naar iets beters zoeken. Zijn beschouwingen zijn somtijds te onbestemd gebleven. Ook meen ik — doch wie onzer is daarvan vrij? — in zijn werk nog te veel van den ouden zuurdeesem terug te vinden, te veel van dat streven naar absolute theoriën, dat zij, die doordrongen zijn van de beginselen der historische richting, in de school van Ricardo en Mill zoo sterk afkeuren. Zulke stellingen als: „het loon wordt bepaald door de ontwikkeling der arbeiders,” „opvoeding is het eenige middel, dat de maatschappij kan verbeteren,” „'t is eene dwaasheid de welvaart der arbeiders te beoordeelen door hun toestand te vergelijken met den toestand van arbeiders uit een vroegeren tijd,” „eene van de zekerste wijzen van geldbelegging is ter leengeving aan eene co-operatieve voorschotbank”, behooren niet meer te huis in een economisch geschrift uit de tweede helft der 19^e eeuw. De schrijver zal mij wellicht antwoorden dat de bedoelde volzinnen niet voorkomen in het boek zelf, maar in de theses aan het slot. Dit is zoo, maar men zou ook uit het eerstgenoemde stellingen kunnen naschrijven, die aan dezelfde bedenking onderhevig zijn.

Ik wil echter over dit punt niet verder uitweiden, en veeleer deze gelegenheid benuttigen, om een drietal vragen ter sprake te brengen, die met der zaak de arbeidersverenigingen in een nauw verband staan, drie vragen, waarvan twee van theoretischen, een van meer practischen aard, en waarop in den laatsten tijd door verschillende personen verschillend is geantwoord. De eerste vraag geldt de toekomst. Mag men aannemen dat de productieve associatie eenmaal de vorm zal worden van alle productie? De tweede geldt den invloed van de arbeiders-vereenigingen op de arbeidsloonen. Is het waar, wat Lassalle heeft beweerd, dat de loonen door dien invloed zullen dalen? — De derde vraag heeft betrekking op een onderwerp, dat in het Paleis van Volksvlijt reeds ernstig is besproken, doch, naar 't mij voorkomt, nog eenige toelichting behoeft. Hebben de arbeiders-vereenigingen in Nederland reeds nu kans van slagen of is ons volk daarvoor nog niet rijp? — Ik zal trachten het goede voorbeeld van den heer de Witt Hamer te volgen door zoo kort

en duidelijk mogelijk elk van deze drie onderwerpen te behandelen.

I.

Is de productieve associatie de toekomstige vorm van alle productie? Sommigen, ook de heer de Witt Hamer, zijn dit gevoelen toegedaan. De *Coöperator*, een tijdschrift dat aan de belangen der arbeidersvereenigingen is gewijd, en tweemaal 's maands te Manchester het licht ziet, schijnt evenzeer in die meening te verkeeren. Er is ook veel wat voor hare juistheid pleit. De coöperatie heeft in den laatsten tijd zulk een vlucht genomen, zooveel verwachtingen heeft zij overtroffen, zooveel twijfel beschaamd, dat het bijna vermetel schijnt aan hare ontwikkeling in onze gedachten grenzen te stellen. Waarom zou het onmogelijk zijn, dat eenmaal alle arbeiders hetzelfde deden als die piano-fabriekanten in Frankrijk, die spinners en wevers in Engeland hebben gedaan, waarom zou niet alle arbeid, zelfs de landbouw-productie op coöperatieve wijze kunnen geschieden?

Toch komt het mij voor, dat dit denkbeeld nooit verwezenlijkt kan worden, tot welke hoogte de ontwikkeling en de welvaart van den arbeidenden stand ook mogen klimmen. Ik kan mij zeer goed begrijpen hoe de illusie in de voorstelling van velen is ontstaan, doch tevens meen ik dat een weinig nadenken voldoende is om ons te dwingen haar prijs te geven. Wie toch zijn de natuurlijke tegenstanders van de coöperatie? Immers de kapitalisten; want de winsten die de arbeiders zich door middel van de coöperatieve vereeniging verzekeren, worden nu niet langer door genen genoten. Zal nu de coöperatie gelukken, zal zij het ideaal bereiken, dat zij nastreeft, dan moet zij van zelf kapitalisten vormen. Vormt zij die niet, dan mist zij haar doel, dan heeft zij ook opgehouden nut te stichten. Brengen wij nu die twee stellingen met elkander in verband, dan blijkt ons, dat de coöperatie haar eigen tegenstanders scheidt, en dit meer doet, naarmate zij zich meer ontwikkelt. Bij gevolg is het positief onmogelijk, dat de productieve associatie de toekomstige vorm kan zijn van alle productie.

Wellicht is deze redenering voor sommigen te afgetrokken; ziehier dan een ander argument dat eenvoudiger is. Stellen wij het geval, dat een duizendtal werklieden zich vereenigen om te zamen een fabriek op te richten. Nu is de onderneming niet groot genoeg om aan alle duizend terstond werk te verschaffen; een paar honderd

zijn voldoende om al den arbeid te verrichten, die noodig is. Met die twee honderd wordt dus een overeenkomst getroffen. Zij zullen een vaste belooning ontvangen als minimum, en hetgeen verder van de winst overblijft, wordt in twee gelijke of ongelijke deelen gesplitst, waarvan het eene aan de arbeiders, het ander als dividend aan de gezamentlijke deelhebbers wordt uitgekeerd. Tot zoover is alles goed: het coöperatieve beginsel is zuiver toegepast en ongeschonden bewaard. Maar is het denkbaar, dat dit op den duur zoo blijven kan? Zullen de acht honderd, die niet in de fabriek werkzaam zijn, niet allengs pogingen aanwenden om de overeenkomst te breken? Zal niet spoedig de gedachte bij hen opkomen, dat, zoo zij in hunne fabriek geene deelgenooten maar andere arbeiders plaatsen, die voor een vast loon werken, de geheele winst aan hen zal komen, onverminderd met hetgeen zij nu vooraf aan twee honderd uit hun midden moeten uitkeeren? Ik geloof dat men moeilijk het tegendeel verwachten kan. Geschiedt dit nu, worden de arbeiders-participanten door andere vervangen, dan is de fabriek een gewone onderneming voor rekening van eene naamlooze vennootschap geworden. Dan bestaat bovendien niet de minste waarborg meer, dat de aandelen in handen zullen blijven van de primitieve oprichters, want dan kan het zeer goed gebeuren, dat zij door groote kapitalisten worden opgekocht. Het is een feit, dat verscheidene coöperatieve fabrieken in Engeland reeds de hier bedoelde vervorming ondergaan en dus haar oorspronkelijk karakter geheel verloren hebben. Dit kon trouwens niet anders. Het eigenbelang is nu eenmaal een der drijfveeren bij de meeste onzer handelingen en wie redeneert, alsof het niet bestond, sluit zijn oog voor de werkelijkheid.

Men zou van dergelijke voorbeelden nog meer kunnen bijbrengen. Zoo o. a. laat het zich niet denken, dat alle arbeiders-vereenigingen even goed zullen slagen. Sommigen zullen ongetwijfeld voorspoedig zijn, anderen daarentegen verliezen lijden. Stel nu het geval dat een arbeiders-vereeniging, na haar kapitaal verloren te hebben, hare onderneming moet staken, zullen dan de werklieden niet dankbaar zijn, wanneer hun door den een of anderen kapitalist een vast loon wordt aangeboden, dat hun een geregeld wekelijksch inkomen verzekert, genoeg althans om in hunne eerste levensbehoefsten te voorzien? Het kan niet missen of dergelijke gevallen moeten van tijd tijd voorkomen, en zoo dikwijls zij plaats vinden zullen zij de stelling onwaar maken, dat de productieve associatie de toekomstige vorm is van alle productie.

Voor hen, die zoodanig met de coöperative beweging dweepen, dat zij daarbuiten geen lichtpunten kunnen ontdekken, zal deze uitkomst wellicht zeer onbevredigend zijn; doch wat mij betreft, ik verheug er mij over. Ik geloof dat de arbeiders-vereenigingen zeer veel nut kunnen stichten en wensch haar alle heil toe; maar ik zou het toch betreuren, zoo de stand der ondernemers-kapitalisten geheel verdween. Ik geloof, dat de verbeteringen in de industrie, wel niet haar grens zouden gevonden hebben, maar toch veel minder talrijk zouden worden, zoodra de productieve associatie de eenige vorm werd, waaronder alle productie geschiedde. Het is goed, dat er eene klasse van personen bestaat, die zich des noods jaren achtereen opofferingen kunnen getroosten om proefnemingen te doen op het gebied der nijverheid. Nu moge het waar zijn, dat de arbeiders zich veel meer moeite zullen geven om verbeteringen in de productie op te sporen, wanneer zij daarvan de directe voordelen genieten; doch, ditzelfde zal ook plaats vinden, wanneer men hun een deel geeft in de winst.

Ik besluit alzoo tot de negatieve beantwoording van de eerste van het drietal vragen, die ik zoo aanstonds heb gesteld.

II.

Thans een woord over het tweede punt. Is het waar, gelijk Lassalle heeft beweerd, dat de loonen onder den invloed der arbeiders-vereenigingen zullen dalen? De heer de Witt Hamer geloofte het niet en ik ben het ditmaal geheel met hem eens. Doch ik meen dat men nog verder kan gaan en het tegendeel van de stelling van Lassalle volhouden. Het laat zich, dunkt mij, zeer goed bewijzen, dat de arbeidersvereenigingen de strekking hebben om het loon te verhoogen en dat zij dus ook noodwendig dat gevolg zullen teweegbrengen wanneer geene andere oorzaken tusschenbeiden treden.

Lassalle redeneert aldus: De waarde van alle dingen wordt bepaald door vraag en aanbod. Het aanbod van arbeiderskracht nu is altijd zoo groot, dat het loon zelden meer bedraagt dan het minimum 't welk de arbeider noodig heeft voor zijn eigen onderhoud en dat van zijn gezin. Verschafft gij hem nu een inkomen buiten zijn loon — en dit zullen de coöperatieve, vooral de winkel-vereenigingen, doen — dan kan het loon dalen, zonder dat de bevolking vermindert. Die daling zal dan ook niet uitblijven, want als het inkomen der arbeiders klimt, neemt door meerdere geboorten en mindere sterfte hun aantal belangrijk toe.

Dit betoog schijnt zeer afdoende, doch het lijdt niettemin aan kardinale gebreken. De fout schuilt echter, dunkt mij, niet in de premissen, maar in de gevolgtrekking, die Lassalle er uit afleidt. De waarde van alle dingen wordt door vraag en aanbod bepaald: die stelling geldt evenzeer van den arbeid, als van al het overige. Ik ben het met den heer de Witt Hamer niet eens, wanneer hij dit laatste in twijfel trekt. Ik geloof, dat men zich van den rechten weg verwijdert, zoodra men afwijkt van het grondbeginsel, dat vraag en aanbod het loon bepalen. Loon is waarde van den arbeid; geen waarde nu is denkbaar zonder ruil, en geen ruil zonder vraag en aanbod, derhalve hangt het loon van vraag en aanbod af, gelijk het gevolg van de oorzaak die het te voorschijn riep. Tegen dit eenvoudig betoog baat geen redeneering, hoe spitsvondig ook, en schijnt soms de werkelijkheid het tegendeel te leeren, dan kan het niet anders, — ons gezond verstand zegt het ons — of de strijd tusschen praktijk en theorie moet hier slechts schijnbaar wezen.

Doch in de stelling dat vraag en aanbod de waarde bepalen, ligt niet opgesloten, dat de waarde enkel afhangt van de *numerieke* verhouding tusschen vraag en aanbod. Dit wordt door de meeste economisten, ook door Lassalle, geheel voorbijgezien. De heer de Witt Hamer begaat dezelfde fout. Wel toont hij op verschillende plaatsen van zijn werk, beter te zijn ingelicht, doch hij trekt van zijn kennis geen partij, hij laat haar ongebruikt bij de samenstelling zijner theorie en daarop vooral kwam het aan. Het kwam er op aan te doen uitkomen, dat *de wijze, waarop gevraagd, of aangeboden wordt*, bij de vaststelling van den prijs een zeer belangrijke rol vervult.

Stel dat iemand tien duizend balen koffie ter markt aanbiedt, is het dan volstrekt onverschillig of hij tot elken prijs realiseeren moet ten einde in staat te zijn, zijn wissels te betalen, of wel, uit eigen of geleende middelen, ook zonder den verkoop dier partij zijne schulden kan voldoen? Natuurlijk niet; tenzij hij zijn toestand wete te verbergen, loopt hij in het eerste geval groot gevaar een slechteren prijs te maken dan in het tweede, vooral als de markt op dat oogenblik zeer ruim is voorzien. Evenzoo is het met de vraag gesteld: een commissionair, die eene groote order heeft uittevoeren, laat niet alom rondbazuinen, dat hij van plan is à tout prix te koopen. Integendeel, hij tracht zooveel mogelijk zijn order geheim te houden, opdat de vraagprijzen der houders niet verhoogd worden. Zoo is het dan niet enkel de hoeveelheid die gevraagd en aangeboden wordt, maar ook de wijze waarop aanbod en vraag geschieden, die de waarde bepaalt.

Nergens nu, komt dit meer aan het licht dan bij het loon. De arbeiders verkeereren doorgaans in den toestand van dien koopman, die zijn goederen tot elken prijs moet realiseeren, zal hij zijn wissels betalen. Om te kunnen leven *moet* de arbeider loon verdienen. Hij is dus in den regel gedwongen zijn koopwaar, arbeid, ter markt te brengen en zoolang aan te bieden tot zij een nemer heeft gevonden. De wijze waarop het aanbod geschiedt is geheel in zijn nadeel, geheel in het voordeel meestal van den patroon. Dit blijkt nog duidelijker als wij de zaak uit een ander oogpunt beschouwen. Hoe meer het aanbod in weinige handen is geconcentreerd, hoe minder dus de verkoopers elkander concurrentie aandoen, hoe beter prijs zij bedingen. Ook in dit opzicht nu verkeereren de arbeiders in een ongunstigen toestand. Gewoonlijk biedt elk hunner individueel zijne diensten aan. Het contracteeren bij ploegen wint wel veld, maar is nog verre van algemeen en kan ook niet overal worden toegepast. In één woord, de toestand van de meeste arbeiders tegenover hunne patroons is die eener absolute afhankelijkheid.

Vandaar dan ook dat de meerdere winsten, die de ondernemers in verschillende deelen van Europa tegenwoordig genieten, volstrekt niet altijd eene evenredige verhooging van loon ten gevolge hebben gehad. Bij mindere afhankelijkheid zou dit wel degelijk het geval zijn geweest, vooral bij de landbouwende klassen. Laten b. v. in een of andere bevolkte streek, waar alle gronden reeds in cultuur zijn gebracht, de verdiensten van de pachters belangrijk zijn toegenomen, zoodat zij veel hooger zijn geworden dan elders. Naar de bekende economische wet nu, volgens welke er op den duur in hetzelfde land geen groot verschil kan bestaan tusschen de winsten in de onderscheidene bedrijven, moeten die buitengewone voordeelen allengs weder verminderen. Dit kan hier geschieden op tweederlei wijze: de arbeidsloozen kunnen stijgen of de pachten verhoogd worden. Ook is nog een derde mogelijk, namelijk, dat de winstvermindering der pachters voor een deel ten bate van de arbeiders en voor een ander deel ten bate van de grondeigenaars komt. Doch welk van die drie zal nu gebeuren? Het antwoord op die vraag is niet ver te zoeken. De hoogere winst van den pachter zal in een streek, waar reeds alle gronden in cultuur zijn gebracht, gewoonlijk geen grootere vraag naar arbeiders veroorzaken. Ook verkeereren deze laatsten in een veel te afhankelijken toestand om met nadruk eene verhooging van loon te kunnen vorderen. Het voordeel komt dus geheel en al ten bate van den kapitalist, voor wien eene hoogere

pachtsom met een vermeerdering van vermogen gelijk staat; want naarmate de pachten stijgen, stijgt ook de prijs van het land.

Men zou aan dit voorbeeld vele anderen kunnen toevoegen. Overal waar vermeerdering van winsten niet eene gelijke vermeerdering van vraag naar arbeiders ten gevolge heeft gehad, of waar die vermeerderde vraag werd opgewogen, hetzij door een mindere behoefte aan arbeidskracht uithoofde van herhaalde verbeteringen in de werktuigen, hetzij door vermeerdering van bevolking, heeft men gewoonlijk hetzelfde verschijnsel kunnen waarnemen. De voordeelen der kapitalisten en der ondernemers zijn daar toegenomen, zonder dat de loonen gestegen zijn. Des te minder kon van eene rijzing daar sprake wezen, waar de winsten der kapitalisten en ondernemers niet zijn vermeerderd. Al waren ook de loonen veelal te laag, al konden zij ook eene verhooging ondergaan zonder dat de onderneming, waaruit zij betaald werden, moest ophouden winstgevend te zijn, de arbeiders verkeerden gemeenlijk in een veel te afhankelijk toestand om met kracht op verbetering te kunnen aandringen.

Op hoedanige wijze kunnen nu de arbeiders eenigermate uit dien staat van afhankelijkheid worden opgeheven? Ziedaar eene vraag, die van het hoogste gewicht is bij iedere beschouwing omtrent de loonen. Verschillende middelen bieden zich hier aan onze overweging aan; enkele daarvan wensch ik met een enkel woord te bespreken.

Zou het baten, wanneer men trachtte bij de hoogere standen meer het gevoel van recht en billijkheid op te wekken, door hen te doen inzien dat elk gebruik dat men maakt van dien afhankelijk toestand, waarin de arbeiders zich bevinden, een misbruik is? Sommigen onzer lezers zullen welligt geneigd zijn hierop bevestigend te antwoorden. De economie, dus zou men kunnen redeneren, vermog in dit opzicht een schoone rol te vervullen en het hare bij te dragen om het billijkheidsgevoel te doen ontwaken. Zij het ook hare roeping niet moraal te prediken, wel is het hare plicht eene getrouwe voorstelling te geven van de werkelijkheid. Doch doet zij dit, dan doet zij reeds genoeg, want juist aan een klaar besef van den werkelijken toestand ontbreekt het velen. Hoe kon het anders? Zoolang de wetenschap, die bij voorkeur geroepen is over sociale vraagstukken licht te verspreiden, gedurig de stelling verkondigde, dat het loon uitsluitend afhangt van de numerieke verhouding tusschen de gevraagde en aangeboden hoeveelheden arbeids, moest zich natuurlijk in de openbare meening het begrip vestigen,

dat men evenmin zedelijk verplicht is aan zijn arbeider meer te geven dan een minimum van loon, als b. v. een speculant in effecten zedelijk verplicht zou zijn om meer te betalen voor de fondsen, die hij koopt, dan den prijs waarvoor hij ze krijgen kan. Vindt eens bij de groote meerderheid een juistere voorstelling ingang, wordt eens door allen levendig beseft, dat de arbeider die zich verhuurt in den ongunstigsten toestand verkeert, doordien de wijze waarop hij zijn koopwaar aanbiedt geheel in zijn nadeel is, dan zal wellicht de staat van zaken verbeteren. De publieke opinie is tot nu toe op dit punt nog nimmer recht wakker geschud. De ellendige bezoldiging der staats-ambtenaren, het bijna nog ellendiger loon, dat meestal aan kantoorbedienden wordt uitbetaald, het exploiteeren van arbeiders door sommige werkbazen en fabriekchefs, dit alles moge van tijd tot tijd de ergernis van dezen of genen hebben opgewekt, zelden of nooit heeft men een poging aangewend om de *algemeene* ergernis op te wekken. De publieke opinie is een macht in onze dagen: zou het onmogelijk zijn, die macht op dit gebied in beweging te brengen?

Ik geloof echter, dat zij die dus redeneren, zich illusies maken. In enkele gevallen moge eene opwekking van het billijkheidsgevoel tot een gunstig resultaat leiden: het loon der openbare ambtenaren en kantoorklerken zal wellicht eene verhooging ondergaan, zoodra een juister inzicht in den actueelen toestand meer veld wint; eene algemeene verbetering in het lot der arbeidende klassen als zoodanig, is, dunkt mij, langs dien weg ondenkbaar. Men moet niet vergeten dat de patroons menigmaal zelve in een afhankelijken toestand verkeeren, dat zij door de sterke concurrentie vaak gedwongen zijn tot een lage som gelds een werk te ondernemen, en dan buiten de mogelijkheid zijn geplaatst van meer dan een minimum van loon uit te betalen aan hunne arbeiders, tenzij al hunne concurrenten evenzeer het loon verhoogden. Kan de genezing van de kwaal, waarop wij wezen, door geen andere middelen worden verkregen dan het hier genoemde, dan, vrees ik, is de toekomst al zeer weinig bemoedigend.

Mag men eenig heil verwachten van de zoogenaamde *strikes*, van die coalities van werklieden, die ten doel hebben door staking van arbeid een hooger loon te bedingen? Zullen niet, wanneer dit middel meer algemeen wordt toegepast, de rollen allengs omkeeren en de bazen even afhankelijk worden van hunne arbeiders als nu de arbeiders het van hunne bazen zijn? Ook dit is eene illusie. Arbeiders, die nauwelijks genoeg verdienen om met moeite te voorzien

in hun dagelijksch onderhoud, kunnen zich onmogelijk aan een *strike* wagen; en waagden zij zich ook daaraan, zij zouden spoedig gedwongen zijn hun werk weder te hervatten. Slechts zij, die uit hun loon een klein kapitaal hebben bespaard, zijn bij machte zich op dergelijke wijze een hooger loon te verzekeren. Doch de zoodanigen zijn niet degenen wier lot het meest onze deërnis opwekt.

Men heeft dan ook bijna altijd bespeurd, dat slechts die werklieden den arbeid hebben gestaakt, die reeds een vrij goed loon verdienden. Nog onlangs maakte men deze opmerking, toen eenige kleedermakersgezellen in de hoofdstad, een *strike* ondernamen. Hierin is niets dat ons behoeft te bevreemden. Eene *strike* kost veel geld. Toen b. v. in 1854 de werklieden te Preston hun arbeid staakten, werd hun uit verschillende deelen van Engeland achtereenvolgens een bedrag van 20,000 pd. st. tot ondersteuning toegezonden, en toch is het bekend dat zij gedurende al den tijd, dien de *strike* duurde, groot gebrek hebben geleden. De veelvuldige stakingen van arbeid, die in den laatsten tijd hebben plaats gevonden mogen een teeken zijn, dat de welvaart onder de lagere klassen in Europa vooruitgaat, zij kunnen nimmer een middel zijn geweest om de diepste armoede op te heffen, een middel om hen, die een zeer gering loon verdienen, minder afhankelijk te maken van hunne patroons.

Ik geloof dat wij meer mogen verwachten van eene gewoonte, die in sommige deelen van ons land meer algemeen wordt onder arbeiders, de gewoonte namelijk van zich te verhuuren, niet elk geïsoleerd, maar bij ploegen. Ik heb echter op dit punt reeds gewezen en wensch er dus niet weder bij stil te staan. Dergelijke coalities van arbeiders schijnen mij daarom heilzaam toe, omdat zij de strekking hebben, het aanbod meer te concentreeren. Het aangeboden quantum arbeidskracht blijft wel hetzelfde, maar de wijze, waarop aangeboden wordt, is meer in het voordeel der werklieden. Verder spreekt het natuurlijk van zelf, dat alles wat bevorderlijk is aan de ontwikkeling van den arbeider, aan de vermeerdering van zijn kennis en de verbetering van zijn smaak, ook de strekking moet hebben om hem meer onmisbaar, dus minder afhankelijk te maken. Doch hoe dikwijls wordt niet die ontwikkeling juist belemmerd door den toestand, waarin de arbeiders verkeerden. Is het b. v. denkbaar, dat hun schoonheidsgevoel zal worden opgewekt, zoo lang hun ellendige woningen niet door betere worden vervangen? Is het mogelijk, dat hun geest zich beschave, zoolang de werkuren niet verminderen? Kunnen wij ons voor-

stellen, dat hun besef van eigenwaarde zal toenemen, zoolang zij zich zoo volkomen afhankelijk gevoelen van hen, onder wier bevelen zij zijn geplaatst? Ongetwijfeld: zij die beweerden, dat zedelijke ontwikkeling de welvaart verhoogt, prediken een groote waarheid. Doch geven zij zich wel altijd genoegzaam rekenschap van de voorwaarden, waaronder die ontwikkeling alleen mogelijk is?

Men zal reeds begrepen hebben, tot welke slotsom ik den lezer brengen wil. De afhankelijke toestand, waarin de arbeiders verkeeren, kan slechts worden opgeheven, wanneer óf het loon zelf stijgt, of de arbeiders er in slagen zich buiten hun loon door eigen inspanning een inkomen te verzekeren. Het eerste, de verhooging van het loon, kan slechts het gevolg zijn van een samenloop van sociale oorzaken. Het tweede is mogelijk door de oprichting van arbeiders-vereeningen.

En hierin licht dunkt mij, de economische beteekenis van de coöperatie ten opzichte der loonen. De coöperatie moet, wanneer zij althans met een goed gevolg wordt bekroond, de werklieden minder afhankelijk maken. Zij doet dit vooreerst door directe middelen. „Men heeft voorbeelden van arbeiders, die 10 jaren lang hunne inkoop in een coöperatieve store deden en, hunne dividenden gedurende dien tijd latende oploopen, de som van f 1200 hadden gespaard, zonder dat zij zich daarvoor iets behoeften te ontzeggen, dan wat de besparing van de som, voor de eerste bijdrage genoegzaam, (1 shilling) met zich bragt.” (*) Wanneer de arbeiders willen en zij volgen het voorbeeld van die enkelen, dan kan elk hunner hetzelfde resultaat bereiken. Natuurlijk zal de coöperatie niet op eens de lagere klassen tot dien toestand van mindere afhankelijkheid opvoeren; welke sociale hervorming, die duurzaam was heeft ooit plotseling gewerkt? Doch als men de grootsche uitkomsten gadeslaat, die vooral de winkelvereeningen in Engeland hebben opgeleverd; wanneer men ziet dat van de 700 coöperatieve vereeningen, die daar te lande vermoedelijk bestaan, 395 (de eenige die opgaven deden van haar toestand) bij het slot van 1865 reeds een kapitaal bezaten van ruim f 8,200,000; wanneer men bespeurt, dat van 889 Vorschuss-Vereine in Duitschland 455 op het einde van 1864 reeds, met inbegrip der reserve, een eigen fonds hadden bijeengebracht van ongeveer f 5,700,000, dan is men gerechtigd tot het besluit, dat de coöperatie onmiskenbaar de strekking heeft om een stand van kleine kapitalisten te vormen. Ik beweer niet, dat

(*) Mr. de Witt Hamer, t. a. p. blz. 171.

zij dit reeds op groote schaal gedaan heeft, maar ik vermoed dat zij het in de toekomst doen zal.

Doch behalve door deze directe, werkt zij ook door indirecte middelen, op krachtige wijze mede om de arbeiders meer onafhankelijk te maken. Vraagt men aan hen die goed bekend zijn met den toestand der lagere klassen, welke een van de voornaamste oorzaken is, die den ondergang van menig arbeidersgezin ten gevolge hebben, dan zal men voorzeker tot antwoord ontvangen: het koopen op crediet. Er is weinig, dat op den werkman meer demoraliseerend werkt dan dit. Door op crediet te koopen, houdt hij geld over om te besteden aan sterken drank. Er komt wanorde in zijn huishouding. Daar van de schulden niet altijd getrouw door hem boek wordt gehouden, weet hij zelf niet recht meer hoeveel hij verteert. Eindelijk komt de dag der afrekening en dan is de nood aan den man. Door verpanding van meubelen of kleedingstukken, door opoffering dikwijls van het meest noodzakelijke, gelukt het hem wellicht de schuld af te betalen; doch hoe is intusohen zijn huishouden achteruitgegaan, hoezeer is de afhankelijkheid, waarin hij verkeerde ten opzichte van zijn patroon toegenomen! Aan dit alles nu maakt de winkelvereeniging voor goed een einde door slechts à contant te verkoopen. Zij moet dit wel doen om te kunnen bestaan, want juist in het tweeledig voordeel dat zij door den contanten verkoop geniet — het voordeel van geen rente en geen kapitaal te verliezen — ligt het voornaamste element van hare winsten. Hoezeer zij hierdoor ook bijdraagt tot verbetering van den toestand der arbeidende klassen, zal beseft worden door een ieder die een oogenblik nadenkt.

Het tot nog toe gezegde zal waarschijnlijk voldoende zijn om mijn gevoelen toe te lichten. Lassalle beweert dat de arbeiders-vereenigingen de strekking bezitten om de loonen te doen dalen. Ik meen daarentegen te hebben aangetoond, dat juist het tegenovergestelde waar is. De arbeiders-vereenigingen zullen, zoo door directe als door indirecte middelen, de werklieden minder afhankelijk maken van hunne patroons en hen alzoo in de mogelijkheid stellen van met meer nadruk een beter loon te eischen.

III

En nu de praktische questie: Is ons volk voor arbeiders-vereenigingen al rijp? Ziedaar wel een belangrijke vraag, de belangrijkste misschien van allen. Ik zou wenschen ditmaal een zeer

positief gevoelen te kunnen uitspreken; maar dat is niet mogelijk, hier is meer ruimte voor verschil van gevoelen.

Men weet hoe sommigen oordeelen. Ons volk, dus beweerden zij, is onkundig; door armoede en onverstandige philanthropie gedomoraliseerd; niet bij machte om in eigen boezem de middelen te vinden tot verbetering van zijn socialen toestand. Wilt gij de coöperatie hier te lande mogelijk maken, begin dan met haar voor te bereiden. Dit kunt gij doen door onderwijs en opvoeding. Verzuimt gij echter dien weg in te slaan, wilt gij nu reeds trachten arbeiders-vereeningen te stichten, dan zaait gij op een onvruchtbaren akker. Niets zult gij oogsten dan teleurstelling en verdriet.

Voor de juistheid van dit gevoelen, dat in de tweede vergadering in *Volkswijk* gehouden, een eminenten verdediger heeft gevonden, kunnen voorzeker vele gronden worden aangevoerd. Men heeft reeds gewezen op den ongunstigen afloop der Amsterdamsche Winkelvereëning, wier treurige geschiedenis de heer de Witt Hamer in zijn werk heeft geschetst. Dit voorbeeld is zeker niet opwekkend en wel geschikt om de voorstanders van coöperatie den moed te ontnemen. Doch het is noodig de zaak van naderbij te beschouwen, om een billijk oordeel te vellen, en doen wij dit, dan zullen wij missehien eenige lichtpunten ontdekken.

De Amsterdamsche Winkelvereëning is mislukt. Doch waardoor? Hebben de arbeiders geweigerd kapitaal te geven? Verre van dien: *f* 1700 zijn achtereenvolgens door hen bijeengebracht. Heeft het na de oprichting aan koopers ontbroken? Tot op een zekere hoogte slechts. Voor sommigen lag de winkel te ver uit de buurt; bij anderen werkten de vrouwen de zaak tegen; het is een feit, dat een groot aantal leden nimmer in den winkel hebben gekocht. Maar desniettemin bedroeg het debiet in de eerste maanden ruim *f* 200 per week, of *f* 10 à 11,000 in het jaar, en met dien omzet had de zaak toch kunnen bestaan, althans niet met zulke groote verliezen moeten eindigen. Wat den val der Amsterdamsche Winkelvereëning heeft te weeg gebracht, is hoofdzakelijk wanbeheer. De directie, wie het, gelijk later gebleken is, zelve aan de noodige kennis ontbrak, is niet gelukkig geweest in de keus van haar winkel-personeel. Er zijn onverstandige inkoopten gedaan; de gekochte goederen werden slecht bewaard; hoe de commissarissen er ook op aandrongen, er werd nimmer een goed toezicht gehouden op het magazijn; in één woord, de leiding was niet in bevoegde handen. Dit alles bij elkander verklaart, den ongunstigen afloop reeds geheel.

Doch nu vraag ik: wat is hiermede bewezen ten aanzien van de mogelijkheid om winkelveenigingen hier te lande op te richten en te doen bloeien? Het volk, zegt men, is niet vatbaar voor de zaak. Toegegeven voor een oogenblik. Maar die *f* 1700 waren dan toch wel vatbaar om goed geadmistreerd te worden. En als nu het bestuur eens op eene betere wijze ware samengesteld geweest, als in plaats van wanbeheer en gebrekkig toezicht, flinke, der zake kundige arbeiders de leiding op zich hadden genomen, zou dan niet de uitlag geheel anders zijn geweest? Laten wij toch niet met groote woorden schermen. Het eenige wat de ongunstige afloop der Amsterdamsche Winkelveeniging bewezen heeft, is de moeilijkheid om een goed bestuur te vinden, en de geheele vraag komt dus eenvoudig hierop neder: hoe zal men in het vervolg die moeilijkheid overwinnen? — Wat het koopen in den winkel betreft: ware eenmaal slechts een dividend, hoe klein ook, aan de consumenten uitgekeerd, de omzet had zich in weinige weken verdubbeld.

Hoe men de moeilijkheid van een goed bestuur te vinden overwinnen zal? Mij dunkt, door eenvoudig het voorbeeld te volgen van eene winkel-vereeniging, die onlangs in Utrecht is opgericht en die kort geleden haar eerste jaarverslag in 't licht heeft gegeven. (*) Deze vereeniging is op zeer kleine schaal begonnen. Zij telde aanvankelijk slechts 18 leden. Voor gezamentlijke rekening tarwe in te koopen, die te laten malen, uit het meel in bestaande bakkerijen brood te doen vervaardigen en dat aan de deelhebbers te doen verkoopen, zou vooreerst de eenige werkzaamheid zijn van deze kleine vennootschap. Het kapitaal moest door wekelijksche bijdragen van 10 cents gevormd en gestadig uitgebreid worden. Toen het aantal leden tot 32 was geklommen en de inleg *f* 34.20 bedroeg, werd tot den eersten inkoop van tarwe besloten. Later ging men ook over tot den handel in steenkolen. Dit was mogelijk, doordien het kapitaal steeds vermeerderde, zoo door de wekelijksche bijdragen der aanvankelijke deelgenoten, als door de aanwinst van nieuwe leden. Op 20 Februari ll., het tijdstip van de afsluiting der eerste balans, waren er 64 vennooten; het kapitaal bedroeg *f* 226.48 terwijl in het afgelopen boekjaar voor *f* 1459.80 was omgezet, waarop na aftrek van de kosten (zijnde: *f* 168.86 aan de bakkerij, *f* 72.08 aan provisie voor de dépot-

(*) Ik ben een exemplaar van dit verslag verschuldigd aan de vriendelijkheid van Prof. O. van Rees.

houders en f 306.06½ aan diversen) circa 10 pCt. van het maatschappelijk kapitaal was verdiend.

Bij velen, die gewoon zijn aan de millioenen van groote credietinstellingen, zullen deze microscopische cijfers wellicht een glimlach verwekken. Mij echter schijnt het toe, dat de Utrechtsche arbeiders juist den goeden weg hebben ingeslagen. Zij begonnen niet met een bakkerij op te richten, maar trachtten eerst zich debiet te verwerven. Zij stelden de onderneming niet uit, tot een groot kapitaal bijeen zou zijn gebracht, maar begrepen wijselijk, dat zij, juist door in het klein aan te vangen, in de gelegenheid waren gesteld om, zonder veel leergeld te betalen, de noodige kennis en ondervinding op te doen. De Utrechtsche Winkelvereeniging heeft blijkbaar den weg afgebakend dien men moet volgen om tot een goed resultaat te komen en het bezwaar waarop ik straks gewezen heb, geheel op te lossen.

Ik vrees, dat zij die de oprichting van arbeidersvereenigingen hier te lande willen uitgesteld zien, tot het volk, gelijk zij het uitdrukken, er rijp voor is, ons lang zouden laten wachten, zoo hun invloed overwegend ware. Vergeten wij niet dat in de coöperatie zelve een krachtig middel tot opvoeding is gelegen. Hoe uitnemend b. v. moet reeds de invloed zijn op het moreel van de werklieden, wanneer het ernstig verlangen bij hen ontwaakt om eene arbeiders vereeniging van welken aard ook tot stand te brengen. Om hun doel te bereiken is het noodig, dat zij zich geruimen tijd achter een vele onnoodige uitgaven onttrekken, matig leven en vlijtig sparen. Hunne arbeidzaamheid wordt opgewekt. Zij hebben een ideaal voor oogen dat zij nastreven. De een wil voor den ander niet onderdoen om tot de verwezenlijking van dat ideaal het meest bij te dragen. Aldus ontstaat tusschen de leden der vereeniging een edele wedijver; zij worden onttrokken aan dien lagen kring van denkbeelden, waarin hun geest zich gewoonlijk beweegt; hun gezichteinder verruimt zich, hun gevoel van eigenwaarde neemt toe. Het besef van iets te vermogen, van door eigen inspanning zijn lot te kunnen verbeteren, werkt zoo heilzaam op het menschelijk gemoed. Het kan dunkt mij, niet anders, of het medewerken tot de oprichting van eene coöperatieve vereeniging moest voor vele arbeiders een gelukkig keerpunt zijn geweest in hun leven.

Ik wensch mij, evenmin als anderen, illusie te maken over de lagere klassen. Ik weet dat over het geheel het peil hunner zedelijkheid en ontwikkeling zeer diep is gezonken. Maar ik weet ook dat in ons volk krachten sluimeren, die slechts op-

gewekt behoeven te worden om zich te vertoonen. Er is een kern van arbeiders, wien het geenszins aan de noodige kennis en zelfstandigheid ontbreekt om het voorbeeld hunner broeders in Engeland te volgen. Van de zoodanigen moet de beweging in ons vaderland uitgaan. Geschiedt dit, dan zal hun kring steeds grooter worden. Velen zullen zich bij de opgerichte vereenigingen aansluiten, en aldus zal de coöperatie haar eigen weg banen, zelve den toestand in 't leven roepende, die tot haar bloei noodzakelijk is.

Wachten wij ons intusschen voor een gevaar. Het schoonste in de arbeiders-vereenigingen is, dat zij niet zijn voortgekomen uit het brein van een filosoof, maar uit de natuurlijke begeerte van het volk om zijn toestand te verbeteren. Gelijk de meeste goede dingen, zijn zij van zelf geworden. Ziedaar een waarborg voor hare levenskracht. Wat kunstmatig, niet natuurlijk is, kan zelden stand houden. Maar trachten wij dan ook niet door kunstmiddelen arbeidersvereenigingen op te richten. Laten wij het denkbeeld aan het volk mededeelen en daarbij onzen raad en voorlichting aanbieden, doch hiermede houde onze werkzaamheid op. Doen wij meer, dan zullen wij in den regel meer kwaad dan goed stichten. Tot deze zelfbeperking, ik weet het, is een zekere wilskracht noodig: zelfverloochening is nergens, en vooral hier niet gemakkelijk. Maar ik geloof toch, dat zij noodzakelijk is, om geen broeikasplanten te voorschijn te brengen, die, zoodra zij aan de vrije lucht worden blootgesteld, op treurige wijze verwelken.

Amsterdam, 3 Mei 1866.

N. G. PIERSON.

EEN WOORD OVER HOOFDELIJKE OMSLAGEN.

1 Mei 1866 is voor de inwoners van vele onzer steden de dagteekening van eene geheel nieuwe orde van zaken, die evenwel niet door iedereen met een even goed hart welkom zal worden geheeten. Na het vaarwel der gemakkelijke gemeente-accijnzen, maken de inwoners kennis met het aanslagbiljet van den hoofdelijken omslag (*). In zulke tijden is het goed de rekening van het oude en het nieuwe stelsel eens op te maken.

Stellen wij b. v. voor 's Gravenhage, waar men zich het hevigst tegen de verandering had verklaard, het geval van een huisvader, gehuwd, met drie kinderen en twee dienstboden. Hij bewoont een huis van *f* 600.— pers. huurwaarde. In het geheel zal deze *c^a* *f* 25.— in de nieuwe directe belasting betalen. Doch is dat een zuivere nieuwe last die hem wordt opgelegd? Geenszins. Immers gelijk-tijdig wordt hij ontheven van:

<i>gemeentelijke gemaalbelasting.</i> Stel consumtie	
van 700 pd. tarwebrood 's jaars, ad 3 cent	
per pd. belast	<i>f</i> 21.— uitgewonnen.
<i>geslagt.</i> Stel 400 à 480 pd. minstens	- 20.— „
<i>steenkolen.</i> Stel 40 mud. <i>f</i> 12.—	
<i>turf.</i> Stel 100 ton	- 10.— - 22.— „
	f 63.—

Er is dus een verschil van ongeveer *f* 40 ten zijnen voordeele bij de verandering. Wij onderstellen hier nl. het geval van een ordelijk huisvader die op de dubbeltjes lot, en dus inderdaad liever *f* 25 merkbaar wil betalen, dan *f* 60 zoogenaamd onmerkbaar.

In de bovenstaande berekening is nu de aanstaande geheele ontheffing van den wijn nog niet in rekening gebracht, en evenmin

(*) Waarschijnlijk aldus genaamd omdat het bedrag, niet *hoofdelijk*, doch naar gelang van elk presumpatief inkomen van de ingezetenen wordt geïnd. *Lucus a non lucendo.*

is in rekening gebracht dat de steenkoolprijzen bij geheele afschaffing van alle belasting daarop, ongetwijfeld meer dalen dan het bedrag van den accijns, zijnde tegenwoordig bij den geheel vrijen aanvoer en handel in steenkolen, dat artikel dan ook reeds in de meeste steden tegen 60 à 80 cent het mud vrij aan huis te bekomen. Zeker blijkt althans hieruit, dat een welgesteld huishouden gelijk het hier genoemde (van een werkelijk inkomen van waarschijnlijk c^a f 6000) in 1866 geenszins verliest, doch integendeel aanmerkelijk wint bij de verandering, al mogt zelfs weldra de belasting nog worden verhoogd.

Doch gaan wij verder: nemen wij de veel minder gegoede klasse. Stel een huishouden met f 400 inkomen, een ambachtsman die juist zijn brood verdient, — man, vrouw en drie kinderen. Aan dezen komt te 's Hage ook te goed na 1 Mei 1866, in vergelijking met 1865:

<i>Gemaalbelasting</i> , stel 100 pd. tarwe per hoofd	f 15.—
<i>Geslags-belasting</i>	<i>memorie.</i>
<i>Turf en Steenkolen</i> , stel:	- 8.—
	<hr/>
	f 23.—

Dit huishouden zal ongeveer voor dat volle bedrag zuiver ontheven worden, althans in den nieuwen omslag, die de bewoners van huizen onder de f 68 *officiële* huurwaarde geheel onbelast laat, zal hij òf niet òf zeer luttel bijdragen, en het geringe bedrag aan rijkspersoneel dat hij (nu gedeeltelijk voor de gemeente) betaalt, blijft voor en na 1° Mei 1866 hetzelfde.

Maar wij moeten nog verder gaan. De tegenwoordige opheffing der gemeente-accijnsen is niet de eenige ontheffing welke de kleine inkomens in de laatste jaren mogten ondervinden. De opheffing der brandstoffen-belasting door het rijk liet 2½ millioen en die der rijksgemaalbelasting 4½ millioen, dus te zamen *seven millioen jaarlijks* in de beurzen der ingezetenen. Voor den arbeiderstand was dit mede eene bijna zuivere ontheffing, want de geringe verhooging van den wijn-accijns sedert 1856 drukt bijna uitsluitend op de meer gegoeden en wordt bovendien thans weer ruim vergoed door de verminderingen bij het tractaat met Frankrijk beloofd. De verhooging van gedistilleerd, hoe aanzienlijk ook, mag niet gesocht worden op den arbeiderstand te drukken. Hoezeer er duizenden en duizenden werklieden zullen zijn, die ook zonder onmatigheid, nu en dan of zelfs geregeld een enkel glas jenever gebruiken, grootendeels zal de belasting ten gevolge hebben dat ietwat kleinere

ietwat meer aangellenge, of ietwat duurder borrels gedronken worden. In elk dezer gevallen zal men dus gewinnen om voor eene zelfde uitgave wat minder jenever te nuttigen, (en daarvoor juist is de hooge belasting ook indirectelijk zoo heilzaam). Voor het ordelijke arbeiders-huishouden, dat men zich hier als type moet voorstellen, moet het hooger gedistilleerd dus niet als nieuwen druk in rekening worden gebracht.

En hoe staat dan de vergelijking voor den arbeidersstand van thans met 1855? Hier vinden wij nog treffender uitkomst.

Stellen wij ons het huishouden van 5 personen met f 400 inkomen, zelfs in eene gemeente waar toen geene gemaal- of brandstoffen opcenten geheven werden, — dan is ook dat huishouden sedert 1856 met een bedrag van ongeveer f 20.— gebaat, nl.:

	<i>jaarl. bel.</i>
Rijksbelasting <i>gemaal</i> , ad f 2.70 per 100 pd.	
tarwe, stel	p. m. f 13.50
Turf en Steenkolen	" " 7.—
	Totaal p. m. f 20.50

Doch veel aanzienlijker wordt de ontheffing indien men de toenmalige verhooging van brood-, turf- en steenkolenprijzen, door de bijkomende plaatselijke heffingen aangebragt, in aanmerking neemt.

In Amsterdam, 's Hage, Rotterdam, ja bijna algemeen in de groote steden, werden 100, 200, in andere zelfs tot 300 en meer opcenten op de tarwe geheven. Onderstel slechts 100 opcenten op brood en brandstoffen, dan wordt de zuivere ontheffing in vergelijking met thans reeds f 30 à f 36 per gezin van f 400 inkomen. En voor Amsterdam, 's Hage, Haarlem, Dordrecht en vele andere plaatsen welligt, wordt de zuivere jaarlijksche winst per bedoeld huishouden reeds f 40 à f 55, ja meer.

De slotsom is dus: de arbeiders huishoudens en andere die van gering inkomen bestaan, worden thans *seer aanzienlijk* gebaat. En zeer terecht, want juist zij werden vroeger *seer aanzienlijk* belast, en ongetwijfeld zullen eerst nu bij velen de oogen opengaan, die met bevreemding zullen becijferen dat er gedurende een reeks van jaren door de welgestelde *arbeidersklasse* en den *kleinen burgerstand* door duurder brood en duurder brandstof (grondstof NB. voor elke voedselbereiding), bedragen werden betaald die 5, ja meer, die tot 15 à 20 pCt. hunner inkomsten bedroegen!

Wat zoude men wel zeggen van eene werkelijke inkomsten-be-

lasting van 20 pCt.! Het denkbeeld alleen doet sidderen, maar sluiten wij dan ook onze oogen niet voor de waarheid dat door het zamenstel onzer belastingen, die 20 pCt. werkelijk aan het inkomen van den arbeiderstand werd ontnomen.

Dat zoo zijnde, (of liever, Goddank, *geweesit zijnde*), moeten wij trachten niet in een ander uiterste te vervallen. „Hollen of stilstaan” zijn de twee uitersten waartusschen een matige draf ontzaggelijk veel voordeelen aanbiedt, ook bij het nu besproken onderwerp. Naar onze meening behooren de gemeentebesturen bij de uitvoering der nieuwe Directe Belastingen vooral in het oog te houden, om de toepassing zoo ruim mogelijk te maken. Onder Directe Belastingheffing behooren gebragt allen die met redelijkheid daaronder gebragt *kunnen* worden, al zij het voor nog zulk een klein bedrag. Vrees voor *non-valeurs* behoeft hier niet terug te houden; meermalen wordt dat argument overdreven (*) Tegenover de kans dat men *non-valeurs* zal belasten, staat aan den anderen kant het nadeel dat men door te groote zorgvuldigheid, werkelijke *valeurs* onbelast zoude laten. En om welke reden? Convenientie, populariteit of vrees voor omslag bij het gemeentebestuur? Dat alles blijve buiten sprake. Vrees om het bedrag niet genoeg op een juist cijfer te kunnen ramen? Maar dat zal zich in de twee eerste jaren van zelve corrigeren, en buitendien was er bij de verbruiksbelasting niet altijd noodwendig veel grooter verschil tusschen raming en opbrengst? — Waar het rijk de bewoners der perceelen van *f* 30 à *f* 80 huurwaarde nog belast (zij het dan met remissiën van $\frac{1}{4}$ of $\frac{1}{3}$ op den totaal-omslag), daar is in redelijkheid geen reden te vinden waarom gemeentebesturen niet overal hetzelfde kunnen doen. Zegt men nu welligt: „Juist omdat het rijk daar heft, moeten wij niet nog eens daarneven heffen,” — dan zeggen wij: het argument zou opgaan, indien het betaalvermogen dier bewoners hetzelfde ware gebleven, doch dat is het geval niet. Jaren achtereen heeft het rijk daar eenige directe belasting nevens de zwaar drukkende accijnsen gevorderd, en nu zijn het juist de gezinnen dier perceelen, die van 1855 tot heden gaandeweg (maar thans, in 1866, in sterke mate) bedragen van *f* 20, *f* 30 ja *f* 40 's jaars minder aan belasting te betalen hebben. Een derde of een vierde gedeelte van die werkelijke baten door middel van directe belasting te innen, wanneer het blijkt dat het beginsel

(*) Verg. o. a. *Economist* 1864, pag. 249 v. Amsterdam, enz. en p. 407 v. Utrecht.

van directe heffing dáár kan worden toegepast, is, dunkt ons, niet anders dan redelijk te achten.

De wijze van betaling kan zoo gemakkelijk mogelijk gemaakt worden, — waarom niet met toepassing van eenige korting bij voldoening van wat groote termijnen? — De tegenwerping dat de arbeider het bedrag voor zijne termijnen niet zoude kunnen opsparen, is niet afdoende. Of zorgt hij niet wel degelijk, dat de *f* 1.25 of *f* 1.50 huishuur *elke week* aanwezig zijn? En waarom zou hij dan niet kunnen zorgen dat hij *viermaal 's jaars* zijn *éne* gulden of *f* 1.50 gereed heeft. Men weet integendeel door de Hulpbanken en Bouw-vereeningen, hoe prompt de arbeiders met termijnbetalingen zijn, als zij maar eenmaal overtuigd zijn van hun nadeel bij tekortkoming, of voordeel bij prompte betaling! (*)

Het zijn deze opmerkingen die wij aan leden van gemeentebesturen te eerder in overweging mogen geven, omdat voor dergelijke uitbreiding van directe heffing geen tijdstip geschikter is dan juist dat, waarop de bate der ontheffing van verbruikbelasting krachtig wordt gevoeld. Eene eenmaal genotene weldaad wordt immers spoedig vergeten, en wil men nu over twee of drie jaren de directe belasting uitbreiden, dan schijnt dat al ligt een nieuw opgelegde last; thans wordt alle redelijke aanleiding tot misnoegen voorkomen, nu het tastbaar is dat men reeds dadelijk veel meer uitwint dan men aan directe heffing betaalt.

Het is hierop dat wij de aandacht willen vestigen; wij vreezen dat de gemeentebesturen maar al te zeer, bij de regeling der directe belastingen, zich den kleinen burgerstand blijven voorstellen zooals zij die jaren lang, onder het toen bestaande belastingstelsel hebben gekond, en voorzeker, van gezinnen die zóó bezwaard waren, kon moeilijk een eenigzins beduidend cijfer door directe heffing worden gevorderd.

Hoe geheel anders is het thans! En is hier geene aanleiding om te bedenken dat men ook in belastingzaken, als het getij verloopt, de bakens moet veranderen? Er is nu veel meer vaarwater in de mindere klassen; fiscus, maak er dan ook gebruik van: Zonder vrees kunnen de bakens met oordeel, iets ruimer uitgeset.

(*) Bij de Vereeniging voor arbeiderswoningen te 's Hage, die bij weekuren van *f* 0.75 tot *f* 1.50 verhuurt, wordt de premie van één week per jaar toegekend aan hen die het geheele jaar dóór, op tijd betaald heeft. Welnu, deze maatregel werkt zóó uitmuntend, dat het bedrag der wanbetalingen, nagenoeg tot *nihil* is gebragt, of *f* 5 à *f* 8 bedraagt op een som aan huurpenningen van ruim *f* 20,000 's jaars.

OVERZIGT VAN EENIGE ONDERNEMINGEN OVER 1865.

Het onlangs uitgekomen verslag der Kamer van Koophandel en Fabrieken te Amsterdam, over den Handel, Scheepvaart en Nijverheid der hoofdstad in 1865, bevat o. a. een belangwekkend overzicht aangaande de Kon. Ned. Stoomboot maatschappij, eene maatschappij die een tiental jaren geleden werd opgericht, die aanvankelijk met vele moeilijkheden had te kampen, en wier vooruitzichten door sommigen niet gunstig werden genoemd, — doch welke thans daarentegen, dank zij de ijverige pogingen der Bestuurders, een schoone positie schijnt verworven te hebben. — De maatschappij die in 1859 nog slechts 6 stoomschepen bezat, had er in 1864 reeds 11 en thans, na fusieering met de Rott. stoomvaart-vereening *de Maas*, 17 stoomschepen, (waaronder 1 in aanbouw.) Het kapitaal bedroeg tot 1865 een millioen, thans bijna twee millioen guldens, na de vereening met evengemelde maatschappij, en vergrooting van het kapitaal bovendien door inschrijvingen.

In het jaar 1865 werden door de *Koninklijke Nederlandsche Stoom-Maatschappij* de volgende lijnen geëxploiteerd:

Amsterdam — St. Petersburg via Kopenhagen. — Amsterdam Stockholm via Gothenburg. Amsterdam Rotterdam — Konigsbergen via Kopenhagen. Amsterdam Rotterdam — Danzig via Kopenhagen. Amsterdam Rotterdam — Stettin via Kopenhagen. Rotterdam — Bristol en Cardiff. Amsterdam — Bordeaux. Amsterdam Rotterdam — Marseille, Genua, Livorno en retour via Malaga en Cadix. — Amsterdam Rotterdam — Napels, Messina, Palermo en retour via Malaga en Cadix.

Op die lijnen werden volbragt: 13 reizen naar Petersburg en terug; 6 naar Stockholm en terug; 21 naar Konigsbergen en terug; 16 naar Danzig en terug; 24 naar Stettin en terug; 18 naar de Middellandsche zee en terug; 16 naar Cardiff en terug; 15 naar Bordeaux en terug; 2 naar de Aziatische zee en terug. Bovendien werden nog gemaakt: 3 reizen naar Bremen, 4 reizen naar Kopenhagen en 3 reizen naar Leith.

Niettegenstaande de aanzienlijke verlaging der vrachten (gedurende bijna het geheele jaar 1865) voor granen en zaden uit de Oostzee-havens en voor suiker naar de Middellandsche-zee-havens, was het totaal der brutovrachten door deze Maatschappij gemaakt, in verhouding tot het vermeerderd aantal van hare booten, bijna gelijk aan dat van 1864, hetgeen een bij uitnemendheid voordeelig jaar was.

De hooge eischen van den handel, vooral wat spoed betreft, maken, dat om een even groot cijfer van vracht te bevaren, meer reizen en dus veel meer kosten moesten gemaakt worden.

De Maatschappij opende haren werkring in 1856 aanvankelijk met slechts 1 eigen schip, terwijl bij wijze van proefneming een paar reizen met gehuurde schepen gemaakt werden. Thans bezit zij 16 stoombooten, waarvan 2 met 275 ton ladingruimte, 4 met 300 ton ladingruimte, 1 met 320 ton ladingruimte, 1 met 450 ton ladingruimte, 1 met 500 ton ladingruimte, 3 met 600 ton ladingruimte, 2 met 700 ton ladingruimte, 1 met 800 ton ladingruimte, 1 met 1000 ton ladingruimte, die voorzien zijn van machineriën van 50 tot 240 P. K.

Zij vervoerde in

1857	met	6	stoomschepen	22,000	ton en maakte	ƒ	320,000.00	vracht.
1858	„	5	„	20,500	„	„	350,000.00	„
1859	„	5	„	24,000	„	„	448,000.00	„
1860	„	8	„	40,000	„	„	680,000.00	„
1861	„	9	„	46,000	„	„	777,000.00	„
1862	„	9	„	50,000	„	„	768,000.00	„
1863	„	10	„	63,000	„	„	1,048,000.00	„
1864	„	11	„	79,000	„	„	1,358,000.00	„

Uit bovenstaande opgaven blijkt, dat elke vermeerdering van materieel steeds aanleiding gaf tot eene nog grootere toeneming van winsten. De reden hiervan is deze. Het bezit van vele schepen van different charter en het gelijktijdig exploitéren van onderscheidene lijnen leveren voordeelen op, wier belang moeilijk te hoog kan geschat worden. Men wordt daardoor in de gelegenheid gesteld om, al naar mate de aandrang van goederen zich in de eene of andere lijn sterker doet gevoelen, meerdere of mindere reizen en met grootere of kleinere schepen daarin te doen plaats hebben; door die verwisselingen kan men zich veelal volle ladingen voor alle schepen verzekeren, ongerekend nog dat de eene lijn dikwerf de andere helpt voeden, en men is bovendien bij magte bijzonder gunstige gelegenheden, wanneer die zich voordoen, waar te nemen. — Niet alsoo de Maatschappijen, die met een paar stoomschepen eene enkele lijn exploitéren; voor haar is er altijd of te veel of te weinig lading; beurtelingen moeten zij goederen afwijzen of met half ledige schepen varen. Ook hare relatiën vinden zij het moeilijk te behouden, omdat de handel nooit zeker is van door haar geholpen te worden. — Men ziet dan ook overal, dat groote Maatschappijen goede rekening maken tot vrachten, waartoe de kleine niet kunnen bestaan. De Koninklijke Nederlandsche Stoomboot-Maatschappij heeft in hare eigene ondervinding de waarheid van dezen regel bevestigd gevonden. Zij maakt nu veel betere rekening dan in den aanvang, hoewel de vrachtenstandaard toen voor stoombooten veel hooger stond.

Het spreekt echter van zelve, dat de vermeerdering van materieel alléén dan die goede vruchten kan afwerpen, wanneer er ook vermeerdering is van de te vervoeren goederen. Hieromtrent behoeft intusschen geene vrees te bestaan. De beoogde uitbreiding zal geenszins de vermeerderde behoefte vooruitloopen. Integendeel zij wordt reeds nu dringend vereischt, zal de Maatschappij de door haar in het leven geroepen lijnen naar behooren kunnen blijven exploitéren.

— In het gedeelte van het Verslag der Kamer nopens de *Goldmarkt* en *Fondsenhandel* lezen wij o. a.:

Een deel van de schuld, dat de Amsterdamsche beurs nog altoos veel toegankelijker is voor allerlei buitenlandsche staatsfondsen tot geldbelegging of tot speculatie dan voor de fondsen van Nederlandsche ondernemingen op het gebied van handel en nijverheid, komt voor rekening van de Nederlandsche Credit-Mobilier Maatschappijen, die, juist bestemd in dien stand van zaken verbetering te brengen, haar programma zeer slecht hebben nageleefd.

De *Nederlandsche Credit- en Deposito-Bank* heeft gelegenheid gegeven voor inschrijvingen op obligatiën van Tunis, Mexico en Turkije; zij heeft zelfs van de oude 6 pct. Turksche obligatiën certificaten uitgegeven, waardoor de plaatsing van dit fonds in Nederland zeer bevorderd is; maar tegenover zoovele buitenlandsche staatsfondsen, die zij onder haar patronaat heeft genomen, staat slechts ééne Nederlandsche maatschappij, tot welker vestiging zij heeft bijgedragen: de *Surinaamsche Bank*. En nog bood zij de aandeelen in deze Bank genomen, ($\frac{1}{3}$ van het kapitaal) onmiddellijk na hare oprigting bij openbare inschrijving en bloc aan; wel stelde zij daarbij de voorwaarde, dat die aandeelen slechts boven pari zouden worden afgegeven, maar dergelijke aanbieding was toch weinig geschikt het publiek voor die zaak in te nemen. Ofschoon dan ook de overige $\frac{2}{3}$ van het kapitaal der Surinaamsche Bank geheel volteekend waren door belanghebbenden bij de Surinaamsche zaken en eenige kapitalisten, die zich bij deze hadden aangesloten, had de gemelde inschrijving een zeer gering succes.

De moeilijkheden, waarin de *Maatschappij voor Handel en Nijverheid* gekomen is, zijn zeker voor een groot deel onafhankelijk van de wijze, waarop deze gemeend heeft haar programma te moeten uitvoeren. Maar het valt toch niet te ontkennen, dat ook zij een verkeerden weg heeft ingeslagen om de markt in de aandeelen van handels- en nijverheids-ondernemingen te verbeteren en de Nederlandsche kapitalen voor die waarden te winnen. Heeft zij al tot de oprigting van drie belangrijke maatschappijen krachtig medegewerkt, zij heeft, toen de opinie voor deze gestemd gunstig was, die vervreesd door de aandeelen aan zich zelve te houden en wel voor zulk een aanzienlijk bedrag, dat haar doel klaarblijkelijk moest zijn die spoedig met min of meer groote premie te verkoopen, terwijl zij in ieder

geval die nooit zou kunnen houden. Het publiek heeft zich toen van die fondsen teruggetrokken, ten deele langzamerhand geheel zijne aandacht daarvan afwendende, ten deele lager koersen afwachtede.

Die lagere koersen zijn niet uitgebleven. Reeds in ons verslag van 1864 hadden wij te wijzen op de daling der aandelen in de *Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen* tot 80 pct., op welk standpunt eindelijk weder kooplust kwam. Die aandelen bleven in 1865 zich in de gunst van het publiek herstellen; de koers is door aanhoudende vraag van 81 tot 93 pct. verbeterd; daarop is wel eene kleine reactie gevolgd, maar de prijs is toch boven de 90 pct. gebleven.

De aandelen *Nederlandsch-Indische Handels-Bank*, die in 1864 op ongeveer pari werden gehouden en in den aanvang van 1865 nog omstreeks 90 pct. stonden, maar steeds zonder omzet van eenig belang, daalden eerlang op 80 pct. Eerst toen mogten zij weder eene wezenlijke opname vinden en zelfs de koers zich langzamerhand op 84 à 85 pct. herstellen.

Over de *Nederlandsch-Indische Handelsbank* en in het bijzonder over hare werkzaamheden in het jaar 1865 kunnen nog geene uitvoerige mededeelingen worden gedaan, zoowel omdat die, voor zooverre Indië betreft, nog niet volledig hier kunnen bekend zijn, als omdat de vergadering der aandeelhouders eerst in Junij gehouden wordt en dus niet vroeger een verslag over 1865 kan geleverd worden.

Naast haar hoofd-agentschap, hetgeen medio Maart 1864 te Batavia was geopend, vestigde zij nog den 1ⁿ Maart 1865 een agentschap te Soerabaja en in Junij een kantoor te Samarang.

De eerste algemeene vergadering van aandeelhouders in deze Bank werd op 21 Junij 1865 gehouden. Uit het toen geleverd verslag bleek, dat op ult^o. December 1864 het hoofd-agentschap te Batavia in betrekking stond tot 28 ondernemingen van landbouw, over 16 residentien verdeeld. Toen was ongeveer 1,100,000 op hypotheek uitgezet en was onder verschillende vormen en voor korteren of langeren tijd voorschot verleend: aan transportondernemingen f 252,000; aan daarstelling van openbare werken f 60,000; aan suikerfabrieken f 445,000; aan tabaks-aanplantingen f 106,000; aan koffij-, thee- en rijstkultures f 95,000; te zamen f 958,000.

Van den tabaksoogst van 1864 voerde deze Bank ongeveer 4500 pakken Java-tabak in 1865 alhier aan. Bij de uitbreiding van hare werkzaamheden is vermeerdering van haren aanvoer van producten te verwachten. Van de gelegenheid tot het deponeren van gelden tegen genot van eene matige rente werd veel gebruik gemaakt; op 31 December 1865 bedroegen de aldus gedeponeerde gelden f 400,000.

In verhouding tot den korten duur van haren werkkring in Indië mag de *Nederlandsch-Indische Handelsbank* zich aanvankelijk over een gunstigen uitslag verheugen; langzaam en met behoedzaamheid breidt zij haren

werkkring uit in den geest van hare statuten: zij tracht door voorschotten op korten termijn den particulieren handel te steunen.

Voor de werkzaamheden dezer Bank is het wenschelijk dat door de Wetgevende Magt spoedig een einde worde gemaakt aan den onzeker stand van zaken ten opzichte der kultures op Java en ziet dan ook hare Directie met verlangen de behandeling der aangeboden kultuurwet te gemoet.

In Januarij 1865 werd 25 pCt. op de aandeelen gestort, waardoor het kapitaal dezer Bank voor 1865 gebragt werd op f 3,000,000.

HYPOTHEEKBANKEN. — De *Nationale Hypotheekbank*, wier werkring beperkt is binnen de grenzen van ons vaderland, heeft hare werkzaamheden op denzelfden voet als in 1864 voortgezet. De gespannen toestand der geldmarkt en de hooge rente, welke voor beleggingen van korten duur kon worden bedongen, heeft echter aan eene groote uitbreiding harer operatiën in den weg gestaan. Daarvan toch was het gevolg, dat de koers der pandbrieven terugliep, waardoor aan de eene zijde het sluiten eener leening voor nieuwe aanvragers, vermits deze de pandbrieven à pari in betaling moesten aannemen, allensg moeilijker werd, terwijl aan de andere zijde verschillende debiteuren juist daardoor werden uitgelokt tot het aflossen hunner schuld, uithoofde de stukken, welke zij eenige procenten beneden pari inkochten, door de Bank à pari werden aangenomen in mindering van het door hen verschuldigde.

Intusschen is de Bank ook dit jaar weder vooruitgegaan, gelijk haar stand op 31 December 1865 aanwijst.

In het jaar 1865 werden door haar aangegaan 30 leeningen tot een bedrag van f 481,600 met de tot 31 December 1864 geslotene ad. 3,576,800 uitmakende een bedrag van f 4,058,400 waarvan is afgelost f 620,300 zoodat het cijfer van hypothecaire schuldvorderingen op 31 December 1865 beliep f 3,438,100.

Daarentegen gaf de Bank 4 pCt. pandbrieven tot eene gelijke som uit, als: 456 stuks à f 1,000; 29 stuks à f 500; 111 stuks à f 100, totaal f 481,600, makende met het op 31 December 1864 gecreëerde bedrag van f 3,576,800 het voormelde bedrag van f 4,058,400, van welk laatste cijfer reeds zijn ingetrokken: 570 stuks à f 1,000; 60 stuks à f 500; 203 stuks à f 100 totaal f 620,300, zoodat in omloop was op 31 December 1865 een bedrag van f 3,438,100,00 gelijkstaande met het bedrag der uitstaande hypothecaire schuldvorderingen.

Genoemd cijfer van f 481,600 zal worden teruggegeven bij annuïteitenloopend van 5—54 jaar.

De 4½ pct. pandbrieven (*) van de *Nationale Hypotheekbank* zijn gedaald tot

(*) Er is hier eene misstelling in het Verslag der Kamer van Koophandel. De pandbrieven der Nationale Hypotheekbank renten 4 pCt., niet 4½.

93 à 94 pct. bij over het geheel beperkten omzet (*). In de pandbrieven der *Nederlandsche Hypotheekbank* was schier in het geheel geen handel en in de 4½ pCt. pandbrieven van eene nieuwe *Rotterdamsche Hypotheekbank* kwam slechts enkele malen eenige afdoening voor. Pandbrieven van hypotheekbanken zijn alleen voor geldbelegging geschikt; zij komen dus in vaste handen. Dientengevolge is de omzet daarin gering.

(*) Men ziet dus dat de koers, hoewel die, bij beperkten omzet, niet op pari is blijven staan, toch ongeveer gelijk bleef met de 4 pCt. Nat. Schuld. Naarmate er meer stukken geplaatst zijn, zal de koers meer de gewenschte vastheid bekomen. Intusschen mag reeds nu niet worden voorbijgezien, dat de pandbrieven de gevolgen der tegenwoordige daling (1° helft Mei) niet in diezelfde mate als de meeste fondsen ondervonden, en aan de Beurs te Amsterdam staan op dit oogenblik b.v. de pandbrieven Nat. Hypotheek hooger genoteerd dan de Staatschuld van gelijke reute.

RKD.

NEDERLANDSCHE BANK.

(In miljoentallen guldens.)

DATUM.	Discon- to's.	Bele- ningen.	Oper. kapitaal.	Bank- biljetten.	Saldo's rek. crt.	Munt- voorraad.	Voorraad biljet.	Surplus dekking.	Wissel- disconto.
Jan. 2	51.14	42.46	98.60	109.06	48.40	76.72	89.34	15.74	6
" 8	52.16	42.28	94.89	109.36	42.95	76.37	88.11	15.25	6½ (5 Jan.)
" 15	50.99	41.49	92.48	109.97	41.22	76.88	40.89	16.36	"
" 22	50.80	40.54	90.84	109.15	40.18	76.73	42.50	17.—	"
" 29	49.52	39.46	88.98	108.17	39.06	76.55	44.15	17.66	"
Febr. 5	50.04	38.04	88.08	108.40	38.18	76.96	45.33	18.38	"
" 12	49.22	36.98	86.20	107.32	37.42	77.10	48.—	19.20	"
" 19	47.86	36.15	84.01	105.91	35.32	76.36	49.17	19.67	6 (19 Febr.)
" 26	47.92	35.86	83.28	104.60	36.18	76.27	49.90	19.96	"
Mrt. 5	47.23	34.49	81.72	104.53	34.44	76.13	51.35	20.54	"
" 12	46.36	33.57	79.93	103.05	34.25	76.32	53.50	21.40	"
" 19	45.75	33.07	78.22	102.14	34.32	76.70	55.80	22.12	5½ (15 Mrt.)
" 26	46.51	32.55	79.06	102.06	33.55	76.70	55.14	22.06	"
April 2	46.88	31.78	78.16	102.04	33.72	76.54	55.60	22.24	"
" 9	47.75	31.10	78.85	104.77	31.08	76.29	54.87	21.95	"
" 16	49.16	30.58	79.74	105.21	31.28	76.28	54.21	21.68	"
" 23	50.42	29.92	80.34	104.80	31.95	76.01	53.27	21.31	"
" 30	51.92	29.84	81.76	106.00	33.64	76.63	51.98	20.77	"
Mei 7	56.97	29.19	86.16	109.79	34.11	76.64	47.70	19.08	6 (3 Mei.)

WISSELKOERSEN TE AMSTERDAM.

STAND VAN HET WISSELDISCONTO OP
ZEVEN VERSCHILLENDE PLAATSEN
BIJ HET EINDE VAN ELKE WEEK IN 1866.

DATUM.	P R O L O N G A T I E K O E R S T E A M S T E R D A M.				DATUM.	S T A N D V A N H E T W I S S E L D I S C O N T O O P Z E V E N V E R S C H I L L E N D E P L A A T S E N B I J H E T E I N D E V A N E L K E W E E K I N 1 8 6 6.							
	Parijs kort.	Hamb. kort.	Frankf. 6/w.	Londen kort.		Parijs.	Weenen.	Berlijn.	Frankfort.	Hamburg.	Amstard.	Londen.	
Jan. 2	56½	35½	99	11.87½	6½	Jan. 5	5	5	7	5½	6½	6½	8
" 8	56½	"	98½	11.90	7	" 12	"	"	"	"	"	"	"
" 15	"	"	99	11.87½	6½	" 19	"	"	"	"	5½	"	"
" 22	"	35½	93½	"	7	" 25	"	"	"	"	"	"	"
" 29	56½	35½	"	11.86½	7	Febr. 2	"	"	"	5	5	"	"
Febr. 5	56½	35½	"	"	7	" 9	"	"	"	4	4	6½	"
" 12	"	35½	"	11.88½	7	" 16	4½	"	"	4½	3½	6½	"
" 19	56½	35½	"	11.90	6	" 23	4	"	6	4	3½	6	7
" 26	56½	35½	"	11.88½	7	Mrt. 2	"	"	"	4	3½	"	"
Mrt. 5	56½	35½	98½	"	6	" 9	"	"	"	4½	"	"	"
" 12	"	"	"	11.90	7½	" 16	"	"	"	"	"	5½	6
" 19	56½	"	"	"	7½	" 23	3½	"	"	"	4	"	"
" 26	"	"	"	"	5½	" 30	"	"	"	"	4½	"	"
April 3	"	35½	98½	11.87½	6½	Apr. 7	"	"	"	"	4½	"	"
" 9	56½	35½	"	11.88½	6	" 14	"	"	"	"	4	"	"
" 16	56½	35½	"	"	6	" 21	"	"	"	5	5½	"	"
" 23	"	35½	"	11.89½	7	" 28	"	"	"	"	5½	"	"
" 30	56½	35½	"	11.77½	6½	Mei 5	"	"	7	"	6½	6	7
Mei 7	56	35½	"	11.71½	5½								

1866. ENGELAND'S IN- EN UITVOEREN VAN EDELE METALEN.

In de week eindigende.	INVOER VAN GOUD EN ZILVER.			UITVOER VAN GOUD EN ZILVER.		
	Goud.	Zilver.	Totaal.	Goud.	Zilver.	Totaal.
	pd. st.			pd. st.		
Januarij 8	778.797	815.567	1094.364	849.168	257.000	1106.168
" 10	17.639	104.561	122.200	390.480	185.871	526.351
" 17	116.988	216.989	333.927	71.834	419.052	490.886
" 24	244.483	103.895	348.378	175.477	45.858	220.335
" 31	131.757	283.739	415.496	231.795	325.178	556.973
Februarij 7	100.779	140.177	240.356	99.405	129.053	228.458
" 14	117.799	909.717	1027.516	41.743	231.323	273.066
" 21	495.375	103.635	599.560	34.563	163.690	197.253
" 28	26.572	52.675	79.217	58.166	326.568	384.734
Maart 7	120.366	252.943	373.309	41.254	129.473	170.727
" 14	329.523	55.974	385.502	17.985	202.433	220.218
" 21	70.684	227.627	298.311	20.960	104.525	125.485
" 28	520.299	43.052	563.351	2.943	173.401	176.349
April 4	332.577	195.912	528.489	22.393	53.851	76.244
" 11	60.277	136.957	197.234	41.769	170.966	212.735
" 18	300.671	99.448	400.119	200.583	285.148	485.731
" 25	124.866	38.779	163.645	128.403	40.135	168.538
Mei 2	140.489	121.399	261.788	242.973	50.896	303.869

OPGAVE der hoogste en laagste Coursen van de onderstaande Effecten aan de Beurs te Amsterdam.

	Volle jaar 1865.		Jan. 1866.		Febr. 1866.		Maart 1866.		April 1866.	
	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.
<i>Nederl.</i> Cert. W. Sch. 2½ pct.	60½	68½	60½	61½	60½	61½	59½	61½	58½	60½
Dito dito 3 "	70½	74½	71½	71½	71½	72½	71½	72½	69	71½
Dito dito 4 "	98½	98½	95½	95½	94½	95½	94½	95	91½	94½
Aand. Ned. Bank 4 "	222	245	248	251	258	254	257½	258	253	258
Handel-M. op res. 4½ "	139½	148½	145½	147½	146	147	145½	146½	144½	146½
Aand. Holl. Spw.-Maats.	117	138	129	129½	131	133	—	—	117½	119
Leening idem 4½ pct.	97½	99½	97½	97½	97	97	—	—	97	—
Dito dito 4 "	89½	91½	89½	89½	89	89	89½	89½	89½	—
Aand. Rijn Spoorweg 4½ "	105½	113	107½	109	107½	107½	106	107½	105	106
Obl. dito 2e Leening 4½ "	99	100½	97	97	—	—	97	97	97	97
Rijn shares 16 £ gestort f	252	287½	264	264	269	269	264	265	—	—
Rijn shares volgefouren. f	309	361	341	350	339	341	328	330	325	325
Aand. Centr.-Spw.-Maats.	30	41	32	32½	30	30½	25	26	22½	25
Obligatien idem f	111	126	118½	122½	120	123	116	121½	116½	120
Aand. Exp.-Spw.-Maats.	81	92½	92	92½	91½	92	91½	91½	—	—
Credit Dispositio Bank . .	100	107	104½	104½	102	104½	—	—	—	—
Alg. Maats. v. Hand. en Nijv.	61	70	—	—	62	62	—	—	—	—
Pandbr. Nat. Hyp. B. 4 pct.	92	95½	93½	94	93½	93½	92½	93½	98	98
Rott. Bank	—	—	—	—	102	105	101	105½	101	101½
<i>Spanje.</i> Obligatien 2 pct.	36½	41½	33	36½	35½	37½	35½	37½	33½	36½
Dito 3 "	43	48½	41½	43	41	42	41	42	41	41½
Dito Binnenlandsche 3 "	85½	43	32	37½	34½	36½	36	37½	34½	38½
<i>Portugal.</i> Obligatien 3 "	44	47	44	45	44½	45	44½	45	42½	44½
Dito 1856/1863 3 "	44	47	44	45	44½	45	44	45	42½	44½
<i>Rusl.</i> Obl. Hope & Co 1798 5 "	94	100	96	99	95½	97	95	97	92½	95½
Dito id. 1828/29 5 "	99	101	100	100½	100	100	99½	100	99½	100
Cert. id. 1831/33 5 "	70	74	71½	72	69½	71	69	71	66½	68
Obl. <i>Stiegl.</i> 5e serie 5 "	67	71½	65	66½	68½	66	61½	68½	60½	62½
Dito 1855, 6e serie 5 "	79½	86	80	81	78	80	77½	80	75½	78
Dito Adm. Londen 3 "	51½	56½	53	54	51½	53	51½	52½	51	52½
Dito bij Hope 1860 4½ "	83	88	85½	87½	83	86	83	85	81	84½
Leening 1862 5 "	85½	91	86	87½	87	88	86½	89½	85	86½
Dito 1864 5 "	86	97	93	95	90	94	91	94	90	91
Certificaten van dito 6 "	44	46	48	44	42	42	41	42	39	41
Spoorweg-Aandelen 5 f	180	198	184	193	183	186	182	185	181	185
<i>Pruisen.</i> Obl. 1859 5	101½	102	100½	101½	100	100	96½	99	98	99
<i>Oostenrijk.</i> Obl. Metall. 5	55	62	55	56	55	56	50	56	47	53
Dito Rente Amsterd. 5	75½	80	75	78	74	75	70	74	68	72
Dito Nationale 1854 5	57	65	58	59	57	59	52	58	49	56
Weener Bank-Actien 3 f	770	870	825	846	832	846	760	840	696	800
Dito Aand. fl. 250, 1839 "	374	437	386	405	404	418	396	416	345	380
Dito " fl. 250, 1854 4 pct.	223	245	228	237	227	229½	216	229	185	213
Dito " 500, 1860 5 "	473	527	471	479	458	480	440	467	380	450
Dito " 100, 1864 f	82	100	85	87	86	87½	74	84	62	78
Aand.Oost.Cr.inst.1858 fl 100	125	136	126	131	128	131	126	131	125	125
Fr. Oost. Sp. Hope & Co. f	117	126	119	121	119	121	115	117	118	115
<i>Turkije.</i> Obl. alg. schuld 5 pct.	—	—	38	39	36	38	34	37	29	36
<i>Equador.</i> Oblig. 1855 1 "	101	121	—	—	11	11	10	11	9	10
<i>Venezuela.</i> Obligatien 2 "	13	18	14	15	14	14	12	14	11	13
Dito 1 "	7	9	7	8	7	7	7	7	6	6
<i>Grenada.</i> Obl. Gestemp. 2 "	11	15	13	14	13	14	13	14	13	13
Dito 1 "	25	32	29	30	29	30	30	31	30	31
Dito Gestempelde 2 "	6	8	7	7	7	7	6	7	6	6
<i>Mexico.</i> Obligatien 3 "	22	27	20	22	19	22	19	22	18	20
<i>N.-Amerika.</i> Ver.-Staten 5 "	44	71	62	65	64	69	67	70	66	70
Dito dito 6 "	46	79	69	70	70	74	73	75	73	76
Dito dito 1832 6 "	45	78	67	69	69	78	72	74	71	75
<i>Griek.</i> Obl. Geld. 1825 5 "	12	23	13	15	11	13	13	15	10	12
<i>Cours v. A. Geld.</i> Beleening	8	7	6	6	6	6	5	6	5	6
Prolongatie	2	9	6	7	6	7	5	8	5	7
Disconto	8	6	6	6	6	6	5	6	5	6

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERIGTEN.

Uit het verslag der Amst. Crediet-Vereeniging blijkt, dat deze Vereeniging in het afgelopen jaar zich aanmerkelijk uitbreidde, zelfs meer dan in eenig der voorafgaande boekjaren. (*)

Den 31 Dec. 1853 telde zij 197 leden met f 1,110,500 deelneming en den 31 Dec. 1865, 2250 leden met f 13,040,425.

In het afgelopen jaar is de deelneming toegenomen als volgt:

niet crediet-trekkend met f 217,000, zij bedroeg f	1,235,500
in blanco „ 1,294,100, „ „ „	5,623,203
op hypotheek „ 1,416,457, „ „ „	4,310,815
„ incassa's „ 11,400, „ „ „	344,900
„ borgtogt „ 370,760, „ „ „	1,526,010

te samen f 3,309,735.	f 13,040,425.
--------------------------------	------------------------

Van de leden waren niet-crediet-trekkend 114, crediet-trekkend in blanco 846, op hypotheek 874, op incassa's 30, op borgtogt 308 enz.

Het getal niet-stemhebbende leden was	933
van f 3,000 tot beneden f 10,000 deelneming	848
„ „ 10,000 „ „ „ 30,000 „	407
„ „ 30,000 deelneming	59
„ „ 50,000 „	3

te samen 2250

Van de 2250 leden woonden 1219 in Noord-Holland (waarvan 1063 te Amsterdam).

De rente voor crediet-trekkende leden op eerste hypotheek was in 1865 gemiddeld bijna 5½, voor de andere bijna 6 pCt., waarbij echter moet gevoegd worden ½ pCt. provisie bij ieder accept, terwijl het dividend over het gefourneerde kapitaal daartegen te goed komt.

(*) Men vindt een kort overzicht van de werking en het doel der Crediet-vereeniging, *Bijblad Econ.* 1858, pag. 177 vv.

De Directie disconteerde voor $\text{ƒ } 30,228,088.64$, dat is $\text{ƒ } 9,409,315.74\frac{1}{2}$ meer, en verdisconteerde voor $\text{ƒ } 29,027,283.46$, dat is $\text{ƒ } 9,415,195.46$ meer dan in 1864. Even als vroeger liep het door de Vereeniging gedisconteerde papier in den regel drie maanden; zij verdisconteerde zoowel bij de Nederlandsche Bank, als van tijd tot tijd bij particuliere bankiers, dikwijls op kortere termijnen.

De à deposito ontvangen gelden bedroegen $\text{ƒ } 8,851,466.37\frac{1}{2}$, zijnde $\text{ƒ } 2,364,408.17$ meer dan in 1864.

Het reserve-fonds werd met $\text{ƒ } 28,458.14$ vermeerderd.

De verhouding van het gebruikte crediet tot het totaal der deelneming, was gemiddeld, naar de gewone wijze approximatief berekend, als 66,59 : 100; in 1864 was zij als 55,07 : 100.

Als baten op de winst- en verliefsrekening komen: de winst op disconto's, commissiën en plaatsverlies $\text{ƒ } 195,421.06$; ontvangst van posten die vroeger als verlies waren afgeschreven $\text{ƒ } 1,466.93\frac{1}{2}$; te samen $\text{ƒ } 196,887.98\frac{1}{2}$. Af: lasten (waaronder $\text{ƒ } 55,000$ verliezen aan leden) $\text{ƒ } 76,681.29$; zoodat het batige saldo is $\text{ƒ } 120,206.69\frac{1}{2}$: d. i. $\text{ƒ } 40,455.74$ meer dan in 1864.

De verliezen werden aan 28 personen geleden; 8 daarvan, bedragende $\text{ƒ } 8,787.35$, waren veroorzaakt door onvoldoende opbrengst van verkochte onderpanden; de 20 overige door faillissement of déconfiture; één van deze verliezen bedroeg meer dan $\text{ƒ } 10,000$.

Volgens het Verslag sullen de leden uit het saldo der winst- en verliesrekening genieten 4 pCt. der gefourneerde gelden, uitmakende p. m. $\text{ƒ } 45,000$, en van het overblijvende, (na aftrek van $\text{ƒ } 15,000$ voor directoren en $\text{ƒ } 15,000$ reserve-fonds) nog een gelijk bedrag van $\text{ƒ } 45,000$, dus als totaal dividend 8 pCt.

Hulpbanken. Hoe spoedig het beginsel der Hulpbanken veld kan winnen en door eene arbeidersbevolking gewaardeerd, blijkt o. a. thans weder uit de Hulpbank te Nijmegen. De Bank aldaar werd in 1862 opgericht, en volgens het Verslag dezer Instelling over 1865, vermeerderden de voorschotten in drie jaren tijd reeds van $\text{ƒ } 1,440$ (in 18 leeningen) tot $\text{ƒ } 19,070$ in 1865 (in 165 leeningen). De Bank heeft slechts een klein *eigen kapitaal*, zamengesteld uit de netto winsten der drie jaren; — zij bekomt het verder benoedigde kapitaal tegen lage vaste rente te leen. Zij werkte in 1865 met een opererend kapitaal van p. m. $\text{ƒ } 9,000$ en maakte daarmede eene zuivere winst van $\text{ƒ } 613$. — Wij hopen eerlang door een onzer geachte medewerkers in staat gesteld te worden weder een algemeen overzicht *der Nederlandsche Hulpbanken* aan onze lezers aan te bieden, hetwelk wij hopen dat door eene ruime toezending der verslagen over 1865 door de Besturen, zoo volledig mogelijk zal kunnen zijn.

Afschaffing van den Slavenhandel. Een der krachtigste middelen om
Econ. 1866. 16*

den slavenhandel in Afrika tegen te gaan, bestaat in het openen van afzet voor andere producten, als stofgoud, palm-olie enz. Daartoe zijn door Engelsche pogingen factorijen opgericht.

De factorijen Yelbana en Salmah, aan de Afrikaansche Westkust, zijn thans in volle werking. De plaatsen, alwaar die factorijen zijn opgericht, waren vroeger de voornaamste markten voor den slavenhandel. Aan de Gallinas, waar de laatstgenoemde factorij is gevestigd, bestond, nog eenige jaren geleden, een groot slavendepôt, hetwelk ten gevolge der bemoeijingen van den heer Harris, totaal is te gronde gegaan. De vestiging der nieuwe factorijen voor den palmolie-, rijst- en houthandel heeft aldaar dan ook eene verandering te weeg gebracht, inzonderheid doordien vele inboorlingen, die vroeger voor de slavenhandelaars werkzaam waren, zich thans met cultuur en handel bezig houden. Men houdt het er voor dat de uitbreiding van zoodanigen wettigen handel een uitmuntend middel is om den slavenhandel aldaar geheel en al te fnuiken.

Methode Hooibrink. Ook in 's lands plantentuin te Buitenzorg zijn door den hortulanus bij dien tuin, J. E. Teijsman, naar de methode van Daniel Hooibrink, proeven genomen met het neêrbuigen der takken, in eene rigting van $112\frac{1}{2}$ graad, van eenige gewassen. Van deze proeven heeft echter geen enkele een gunstig resultaat opgeleverd. Voorts zijn in 's lands plantentuin te Buitenzorg door genoemden hortulanus naar dezelfde methode proeven genomen met de kunstmatige bevruchting. Deze proeven hebben geen betere uitkomsten opgeleverd dan de eerstgemelde.

— In het verslag van Bestuurderen van de Noord- en Zuid-Hollandsche Redding-maatschappij over 1865, wordt als een verblijdend teeken opgemerkt, dat de algemeene aandacht meer en meer op de verbetering van het reddingwezen is gevestigd geworden. Gedurende het afgelopen jaar hebben op onze stranden plaats gehad zeven schipbreuken, waarbij onze reddingmiddelen met meer of minder goed gevolg zijn gebruikt geworden; er werden gered 39 personen, waaronder twee vrouwen en twee kinderen. Het aantal geredden sedert de oprigting der maatschappij, bedraagt 1711 personen.

De reddingboot van West-Terschelling onderging eene belangrijke reparatie; de beide booten op Vlieland werden van koperen luchtkisten als drijfvermogen voorzien, en het station Hollum, op Ameland, bekam eene geheel nieuwe reddingboot. Te Schiermonnikoog werd een nieuw bootshuis opgericht, en wordt eene nieuwe reddingboot en wagen in gereedheid gebracht, om de daar geplaatste te vervangen. Aan de Koog op Texel en aan het dorp op Vlieland werden *vuurpijloestellen* geplaatst. Bestuurderen vertrouwen, dat in geval van nood van deze reddingsmiddelen goede diensten te verwachten zijn. De reddingboeien of drijftoestellen, waarmede de roeijers der booten zich omkleeden, wanneer zij in zee gaan, werden allen

vervangen door anderen, beter ingerigt en van kurk gemaakt, naar het model zoo als die thaus in Engeland in gebruik zijn.

De algemeene uitgaven tot hernieuwing van het materieel, het onderhoud daarvan, benevens de loonen voor oefeningen als anderzins, hebben bedragen eene som van f 9764,77, terwijl f 1064,67 werd uitbetaald voor kosten van strandingen en premiën aan de manschappen. In deze belangrijke uitgaven is eerder vermeerdering dan vermindering te voorzien. Bestuurders hopen dus, dat door het toetreden van nieuwe deelnemers, ter vervanging van diegenen die aan de Maatschappij zijn ontvallen, zij in staat zullen gesteld blijven om hunne pogingen voort te zetten.

De Duitse Volksbank. Met verwijzing naar hetgeen wij *Economist* 1865 pag. 431 v. aangaande de Duitse *Volksbank* van Schulze Delitzsch mededeelden, volgen hier eenige nadere bijzonderheden aangaande deze merkwaardige instellingen, die wij aantreffen in het *Volksblad*.

In 1849 wist Schulze Delitzsch in zijne geboorteplaats eene vereeniging onder schrijnwerkers tot stand te brengen, een zoogenaamd *Rohstoffgenossenschaft*. Het doel van zulk eene vereeniging is, om ook aan kleine ambachtlieden een voordeel te bezorgen, dat vroeger slechts den groot-fabrikant te stade kwam. Door een gezamenlijken aankoop van voor hen benodigd hout en andere materialen in 't groot, konden zij zich die stoffen voordeelijker aanschaffen dan vroeger, toen ieder voor zich het benodigde aankocht. Met eene kleine verhooging kochten zij dan van de vereeniging, en die verhooging moest strekken tot betaling van den interest van het opgenomen kapitaal.

Die vereeniging ging spoedig te niet: men verlangde te koopen op crediet, zonder betaling van interest, en de verhooging van den inkoop prijs was niet genoeg, om den interest van het opgenomen kapitaal te voldoen.

Gelukkiger slaagde de Delitzscher schoenmakersvereeniging. Zij gaven slechts bij uitzondering crediet, bragten een kapitaal door leening te zamen, waarvoor alle leden aansprakelijk zijn, tot welks affossing en rente een klein entréegeld wordt betaald, en waartoe een deel der winst wordt aangewend. Die winst wordt verkregen door den verkoopprijs eenige procenten boven den inkoop prijs te stellen, en deze winst is, daar het kapitaal in één jaar vaak drie en viermaal wordt omgezet, soms zeer aanzienlijk, terwijl de leden der vereeniging bij betere waren, veel beterkoop zich de ruwe stoffen kunnen aanschaffen, dan toen zij niet in massa kochten.

Schulze Delitzsch ging in 1850 een stap verder, door de oprigting eener *Voorschotvereeniging*. De tot dus verre bestaande arbeidersbanken in Duitschland waren niet veel meer dan inrigtingen, die aalmoezen gaven aan de arbeiders; het geld werd daarin bijeengebragt door goeuden, en het werd uitgeleend aan arbeiders, die het dikwijls niet terug betaalden, en er althans geene rente voor gaven. Schulze's voorschotbank bestond nu

wel voor een groot deel uit rentelooze voorschotten en geschenken, maar gaf geen voorschot, dan tegen zekeren interest, terwijl de leden zelve het bestuur kozen, alleen aan leden geld werd geleend, en ieder lid maandelijks een Silbergroaschen moest storten, om zoo doende een eigen kapitaal te vormen. Ofschoon dus nog niet geheel vrij van te zijn eene weldadigheidsinrigting, sprak zich in de voorschotbank toch veel meer eigen werkzaamheid en het „help u zelveu” uit.

In navolging van de Delitzscher voorschotbank werd onder anderen te Eilenburg door zekeren Ds. Bernhard eene dergelijke instelling opgericht, naar welke Schulze Delitzsch weder zijne bank in 1854 hervormde. Er werd bepaald, dat de deelgenooten in de gemeenschappelijke kas in eens of in maandelijksche bijdragen 40 thaler zouden storten, en in termijnen 1 thaler entréegeld betalen. De deelgenooten ontvaugen uit het gezamenlijk kapitaal kleine sommen zonder, groote met borgstelling te leen. Het bestuur wordt door de leden gekozen, die voor de tegen interest opgenomen gelden aansprakelijk zijn. De voorschotnemers betalen 8 percent interest en provisie 's jaars, of 10 pCt., als zij achterlijk blijven in de terugbetaling. Bij het einde des jaars ontvangen de leden geëvenredigde aandeeleu in de winst, terwijl een klein deel in de reservekas wordt gestort. Wie zijn aandeel van 40 th. nog niet geheel heeft gestort, krijgt zijn aandeel in de winst niet in handen, maar dit winstaandeel wordt bij de gestorte som gevoegd.

Deze voorschotkas is tevens spaarbank, daar al wat boven de 40 thaler wordt gestort, 5 percent interest geeft, en uit de bank kan teruggehaald worden met zekere opzeggingatermijnen.

Het is opmerkelijk, hoe na deze hervorming de Delitzscher-voorschotbank in bloei is toegenomen. In 1852 was het aantal leden van 117 tot 30 gedaald; in 1853 was het reeds geklommen tot 175, die 159 thaler te zamen gestort hadden, en van lieverlede nam het toe tot 515 in 1862, 505 in 1863 en 493 in 1864, die te zamen 10,700 thaler gestort hadden: de bank verleende dat laatste jaar 85,712 (in 1863 87,545) thaler voorschotten, behaalde eene winst van 811 (in 1863 925) thaler, terwijl het reservefonds klom tot 1020 thaler.

De schoone uitkomsten van de voorschotbanken te Delitzsch en te Eilenburg trokken meer en meer de opmerkzaamheid, en door Schulze voorgelicht, begon men ze ook elders op te rigten. Tot 1859 waren er in Duitschland, zoo ver bekend was, slechts 9, maar sedert dien tijd zijn ze in buitengewone mate vermeerderd tot 183 in 1859; 257 in 1860; 364 in 1861; 511 in 1862; 642 in 1863 en 889 in 1864.

Bij dien snellen aanwas achtte Schulze eene algemeene aaneensluiting der voorschotbanken gewenscht, en slaagde er in een *Verbond von Vereinen* op te rigten, met het doel, om de belangen der Duitsehe vereenigingen te bevorderen en voor te staan met vereenigde krachten en middelen, en tevens hare zaken uit te breiden en te vergemakkelijken, door het aan-

knoopen van onderlinge betrekkingen. In 1864 waren reeds 511 vereenigingen tot dit algemeene *Verbond* toegetreden. Men heeft dit verbond in verschillende districten verdeeld; de directeurs dier districten vormen de *engere Ausschuß*; terwijl de hoofddirecteur den naam draagt van *Anwalt-schaft*, en daarvoor heeft men Schulze Delitzsch gekozen. Zijn werkring is de vereenigingen door schrift en woord, alsmede tegenover de wetgevers en de regering, zooveel hij kan, door raad en daad bij te staan; het opmaken eener zoo nauwkeurig mogelijke statistiek over de vereenigingen; de uitgave van een tijdschrift en de voorbereiding en uitvoering der besluiten op de jaarlijksche algemeene vergadering genomen.

In het tijdschrift worden de zaken der vereenigingen besproken en de verslagen van de onderscheidene inrigtingen medegedeeld. Hoogst belangrijk is het verslag van de zesde jaarlijksche algemeene vergadering, van 21—24 Augustus 1865 te Stettin gehouden. Inderdaad overtroffen de uitkomsten, die men toen vernomen heeft, van de voorschotbanken, de verwachting, en nog meer zou dit het geval zijn, wanneer de opgaven van al de 889 bekende banken in Duitschland waren ontvangen, doch slechts ruim de helft, of 455, hebben volledige berichten ingezonden. Die 455 banken telden te zamen 134,013 leden. Zij verleenden aan voorschotten 49,147,195 thaler. De storting der leden bedroeg 2,959,296 th. In de reservekasten was voorhanden 293,461 th. De tegen interest geleende gelden beliepen 7,401,317 th. Aan spaargelden was gestort 4,355,365 th.

Eigenlijke *winkelveereenigingen* zijn er in Duitschland niet velen, zoover bekend is, slechts 97; magazijnenvereenigingen, die gezamenlijk winkels huren, om er de vervaardigde artikels te verkoopen, telt men er ten getale van 15, terwijl er 185 grondstofvereenigingen, die winkels opgericht hebben, ten verkoop van ruwe grondstoffen, zijn. Voorts heeft men er 28 productieve, of voortbrengende, vereenigingen, welker leden de gemaakte goederen zonder tusschenkomst van anderen aan de gebruikers leveren, zoo als de schwalwevers te Berlijn, de boekdrukkers te Mainz, horologiemakers te Freiburg, enz. Schulze Delitzsch berekent, dat er in Duitschland minstens 1300 coöperatieve, dat is samenwerkende vereenigingen van arbeiders zijn, te zamen met omstreeks 300,000 leden en een bedrijfskapitaal van 20 à 21 millioen thaler. (*Volksblad.*)

Lage prijzen en ruime opbrengst. De Haarlemmermeer polder heeft een schoon standpunt bereikt. Wat is het nog maar korten tijd geleden, dat het scheen alsof de grond geene waarde meer had; dat men goede landerijen met beste gebouwen er op voor minder dan de helft kon koopen, dan ze aan den eigenaar hadden gekost. In weinige jaren stegen grond- en pachtprijzen tot het dubbele en het drievoud van dien tijd en evenaarden die van onze beste landbouwstreken. De hooge lasten werden geregeld opgebracht, en daarmede de waterstand goed geregeld, alle wegen

hard gemaakt en alle noodige uitgaven verrigt. Maakte men al gretig gebruik van de hooge pachtaanbiedingen, over slecht betalen werd weinig geklaagd, zoodat de polder toenemend in vertrouwen won, bij boeren, met geld achter den rug, om er zich neder te zetten, en bij kapitalisten om er tegen steeds klimmende prijzen land te koopen.

Grondeigenaars en pachters, de kapitalisten en de boeren hebben er het grootste belang bij dat die goede naam en die welvaart bestendig blijven. Als het bleek dat de hooge pachten niet meer konden worden opgebracht, dat de opbrengst van het land afnam in plaats van toe te nemen, dan zou men ligt die duur betaalde gronden ook weder zeer spoedig in waarde zien dalen, en die verminderde waarde, zij het ook van enkele geveilde perceelen, zou zeker op die van al de gronden terugwerken en spoedig verlaging van vrachtprijzen ten gevolge hebben.

Grondeigenaars en pachters beiden moeten derhalve samenwerken om dit te voorkomen, en daartegen in tijds te waken. En hiertoe is de ware weg, dat men, zij het ook met tijdelijke geldopoffering, het omgekeerde doet van hetgeen zoo ligt het gevolg kon zijn van den invloed der lage graanprijzen.

In plaats van de kultuur der geld gevende maar verarmende gewassen uit te breiden, moet men die integendeel bekrimpen, en de teelt van *mestgevende* en *den grond verrijkende* gewassen uitbreiden. De nadeelige invloed van *lagen prijs* der voortbrengselen kan het krachtigst bestreden worden door *ruimer opbrengsten*. Hij, die bij f 8 voor een mud tarwe slechte rekening maakt als hij slechts twintig mud per bunder oogst, zal welligt nog uitkomen, als hij die opbrengst tot dertig mud kan opvoeren. Daarom in de eerste plaats liever minder land met graan bezaaid, maar dit zwaarder bemest. Men blijve het vlas gebruiken als een kostelijk hulpmiddel om van weinig land veel te trekken, maar breidde dit niet zoo sterk uit, dat de geheele bouwerij er schade door lijdt, of op eene schaal die slechts een beperkt aantal jaren kan worden volgehouden, en de grondeigenaar zelf drage er zorg voor, dat men door het te sterke vlassen hem zijn pacht niet betaalt met de verminderde waarde van zijn land. Waar hij achten mogt, dat dit het geval is, doet hij beter door een geldelijk voorschot zijn pachter in staat te stellen, door aankoop van mest of op andere wijze zijn land zoo te verbeteren, dat vermeerderde opbrengst dezen in staat stelt die pacht in volgende jaren met gemak te betalen.

Om voor rijker oogsten in de toekomst zorg te dragen, is natuurlijk teelt van voedergewassen, en het houden van meer vee de beste weg. De vrees voor de veenziekte zal echter thans waarschijnlijk menigeen, en met goede reden, daarvan terug houden. Zoolang dit het geval is, zal mest-aankoop de beste weg zijn, en kan zelfs het gedeeltelijk braken en onderploegen van klaver of groene gewassen een goed hulpmiddel zijn. Het spreekwoord „halve oogsten bederven den boer” is het meest waar, als de prijzen laag zijn, zoodat men het dan vooral er op moet aanleggen, om

geen land te bezaaijen, waarvan men niet met grond een goede schoof mag verwachten. In tijden als deze, zij men in alles dubbel zuinig en ijverig in al hetgeen tot de vermeerdering van de vruchtbaarheid van zijn grond kan bijdragen. Als dan later de goede tijden en de hooge prijzen weder eens terugkomen, zal men ook dubbel winstgevende jaren hebben, die de kwade rekening goed maken; terwijl hij, die in de slechte jaren het laatste uit den grond heeft geput, wat er uit te halen was, in de dure jaren schrale oogsten zal hebben, die ook bij de hoogste prijzen geen rekening kunnen geven.

(Weekblad Haarlemmermeer.)

Veeziekte. — Volgens de officieele opgaven betreffende de veestyphus in de Provinciën Zuid-Holland, Utrecht en Noord-Holland, zijn de navolgende aantallen rundvee:

Prov. Zuid-Holland.

OP DE WEEK. van	aange- taast.	d.ziekte gestorv.	afge- maakt.	her- steld.	aan 't eind der week nog ziek.		tot	SEDERT HET BEGIN DER VEEZIEKTE.								
					16 Jan.	20 "		27 "	3 Febr.	10 "	17 "	24 "	3 Mrt.	10 "	17 "	24 "
6—13 Jan.	2721	447	302	202	1770	16 Jan.	27027	3183	6899	8768	3204					
13—20	2034	280	226	218	1310	20 "	29031	3966	7410	9396	2759					
20—27	2135	261	208	164	1502	27 "	31165	9648	7846	10962	2714					
27—3 Febr.	1916	288	179	177	1272	3 Febr.	33025	10371	8159	11817	2678					
3—10	1899	235	121	190	1353	10 "	34924	11079	8419	12769	2657					
10—17	1510	240	125	153	992	17 "	36434	11843	8673	13656	2257					
17—24	1840	259	108	130	843	24 "	37774	12451	8874	14412	2037					
24—3 Mrt.	1000	184	49	56	711	3 Mrt.	38774	13012	8978	16003	1781					
3—10	1352	244	106	64	938	10 "	40123	13521	9131	15067	2021					
10—17	1132	261	43	46	773	17 "	41255	14184	9252	15932	1887					
17—24	1410	309	43	35	1023	24 "	42665	14913	9373	16303	2076					
24—31	1803	258	34	71	940	31 "	43953	15698	9471	16805	1979					
1—7 April	1129	297	32	50	750	7 April	45082	16526	9515	17477	1564					
7—14	1365	411	65	44	845	14 "	46435	17421	9587	17317	1610					
14—21	770	199	51	28	492	21 "	47205	18088	9650	18177	1290					
21—28	703	215	8	33	447	28 "	47908	18613	9659	18417	1219					
28—5 Mei	649	329	11	12	397	5 Mei	48557	19124	9670	18718	1050					

Prov. Utrecht.

6—13 Jan.	299	112	17	165	13 Jan.	1710	612	65	723	280
13—20	424	148	—	203	20 "	2134	790	65	926	353
20—27	259	147	—	244	27 "	2393	937	65	1170	221
27—3 Febr.	212	108	—	186	3 Febr.	2605	1040	65	1806	194
3—10	321	77	—	158	10 "	2936	1117	65	1464	290
10—17	288	132	—	177	17 "	3224	1309	65	1641	269
17—24	250	81	4	244	24 "	3461	1330	69	1865	197
24—3 Mrt.	195	72	—	109	3 Mrt.	3656	1402	69	1974	211
3—10	297	133	35	133	10 "	3953	1535	104	2107	207
10—17	184	76	—	142	17 "	4137	1611	104	2249	173
17—24	243	99	—	108	24 "	4330	1710	104	2327	209
24—31	223	127	—	122	31 "	4703	1837	104	2579	183
1—7 April	273	128	—	128	7 April	4876	1965	104	2607	200
7—14	234	130	—	113	14 "	5110	2095	104	2720	191
14—21	254	133	—	73	21 "	5364	2278	104	2793	189
21—28	160	156	8	114	28 "	5524	2434	112	2907	71
28—5 Mei	135	104	4	33	5 Mei	5658	2538	115	2940	65

Prov. Noord-Holland.

10—17 Febr.	225	45	90	10	150	17 Febr.	632	129	178	76	249
17—24	275	35	19	69	152	24 "	817	174	199	175	269
24—3 Mrt.	179	84	26	45	290	3 Mrt.	986	258	225	223	250
8—10	51	48	48	84	157	10 "	1037	406	273	301	157
10—17	27	16	2	109	57	17 "	1064	322	275	410	57
17—24	36	11	7	29	46	24 "	1100	333	282	439	46
24—31	119	27	37	49	52	31 "	1221	360	321	488	52
1—7 April	71	34	—	52	37	7 April	1292	394	321	540	37
7—14	48	23	—	11	51	14 "	1340	417	321	551	52
14—21	78	26	18	46	44	21 "	1418	443	334	597	44
21—28	16	14	20	25	1	28 "	1434	457	354	622	1
28—5 Mei	44	17	—	17	11	5 Mei	1478	474	354	639	11

BANKEN VAN LEENING

I.

HERINNERING AAN HET IN 1856 INGETROKKEN WETS-ONTWERP.

Sedert de intrekking van het wetsontwerp op de banken van leening, zijn nu tien jaren verlopen. Was, na eene beraadslaging van vier dagen welke aan dit ontwerp werden besteed, er wel eenige reden om met deskundigen zich over dien uitslag te bedroeven: naar de meening van een beroemd staathuishoudkundige (wijlen Prof. Ackersdijck), uitgedrukt in zijn open brief, te dezer gelegenheid aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal gerigt, was het wets-ontwerp in sommige bepalingen nog gebrekkig, zoodat eene nog nadere kennisneming, zijns inziens, wenschelijk mogt worden geacht.

De regeering is sedert niet geheel werkeloos gebleven. Ben ik wel onderrigt, dan zou zij, bepaaldelijk omtrent het betwiste punt waarbij de verpachte banken van leening alsnog tijdelijk werden gehandhaafd, nadere berigten bij de onderhoorige besturen hebben ingewonnen.

Men mag dus aannemen, dat én door dezen maatregel, én door de rapporten welke jaarlijks omtrent die instellingen haar toevloesjen, de inzigten der regeering zijn verrijkt geworden. Met betrekking tot eene der hoofdbepalingen, zoo als die reeds bij eene der banken van leening in werking was getreden — de vervanging der inbren- gers door hulpkantoren — waren de uitkomsten allezins bevredi- gend. Een maatregel als deze, is nu sedert eenige jaren ook te Amsterdam gevolgd. Van enkele verpachte banken van leening werd almede openbaar, dat zij in stedelijke instellingen waren her- schapen. Zoo o. a. te Schiedam, waarvan mij bekend is, dat het gemeentebestuur al meer en meer tot overtuiging was gekomen van het bestaan van verkeerde, veelal moeilijk te weren praktijken, waaraan het publiek daar ter stede jaren achtereen onderworpen was geweest.

Reeds met het oog op deze bekende feiten, rijt dus als van zelve de vraag — en zij wordt door de ervaring, zoo als die uit geschriften van vroegeren tijd spreekt, aangebonden — of het niet wenschelijk ware, dat de regeering zoo spoedig mogelijk door eene nieuwe wetsvoordragt in de regeling van dit onderwerp voorzag — een onderwerp, waarvan de reeds genoemde hoogleeraar verklaarde, dat het „gewichtig is, diep in het volksleven grijpt en naauw zamenhangt met die kwalen der maatschappij, welke dringend herstel behoeven.”

Dat de regeering zelve hiervan bewustheid had, zal aan een ieder kunnen blijken, die met het ontwerp van wet en de uitvoerige bescheiden hierover gewisseld, zoowel met het naburige België als met onze eigen volksvertegenwoordigers, bekend is. Deze laatste drukten meermalen daarover hunne goedkeuring uit. Harerzijds kan dus onmogelijk verwacht worden, dat zij niet nader op deze zaak zoude terug komen. Slechts kon dit door den loop der gebeurtenissen op parlementair gebied worden vertraagd.

Het Provinciaal-Utrechtsch genootschap van kunsten en wetenschappen had dan ook ter regter ure begrepen, dat, nu de zaak zoover gevorderd was, men niet halverwege kon blijven stil staan. Zie ik wèl, dan ligt hiervoor wel eenig bewijs in de prijsvraag, nu vier jaren geleden, omtrent banken van leening uitgeschreven.

Ware op deze prijsvraag een antwoord ingekomen, waaraan de eereprijs van dat genootschap kon worden toegekend, het zou dan zeker eene gewigtige bijdrage en als zoodanig der regeering welkom zijn geweest. Het verdagen eener nieuwe wetsvoordragt was, voor een deel welligt, hieruit te verklaren. Nu dit het geval niet geweest is of zijn kon, vermits er zelfs niet een enkel antwoord bij het Bestuur was ingekomen, nu ook deed zich als van zelve de vraag voor, in hoeverre het raadzaam mogt worden geacht, tot eene vernieuwde uitschrijving van dezelfde prijsvraag, welligt eenigzins anders geformuleerd, de toevlucht te nemen.

Mijns inziens toch was, bij al het nut dat men zich alsnog hiervan beloven mogt, de kans niet zeer groot en was hieraan wel eenig bezwaar verbonden: 1°. met het oog op de specialiteit van het onderwerp en den omslag, door een grondige beantwoording geëischt, waardoor alligt eene volgende uitkomst gelijke teleurstelling en daardoor nieuwe vertraging zou kunnen baren; maar ook 2°. met het oog op een *incident*, dat zich kort te voren had opgedaan, namelijk het verleenen door de regeering van concessie aan particulieren tot oprigting van een *voorschotbank* te Amster-

dam — eene inrigting die wel heet het midden te houden tusschen de Nederlandsche bank te Amsterdam en de groote stadsbank van leening, voor rekening van de gemeente reeds sedert eeuwen aldaar in werking; doch waarvan uit overgelegde bescheiden genoegzaam blijkt, dat zij zich wel degelijk op het terrein eener gewone bank van leening beweegt.

Dit incident is het dan ook, dat tot veel geschrijf, voor en tegen deze zaak, in sommige dagbladen aanleiding heeft gegeven. Bekend is het, wat bij gelegenheid van de organisatie der bank van leening te Utrecht (vroeger aan het geref. weeshuis aldaar verbonden) nopens dezelfde aangelegenheid in den gemeenteraad verhandeld is geworden. Bekwame regtsgeleerden drukten in een zeer geacht tijdschrift niet onduidelijk hunne meening uit, dat het houden eener bank van leening, in een tijd als de onze niet langer aan de particulieren industrie mogt onttrokken worden.

En dit is 't wat ik zeer betreurenswaard acht, niet maar alleen met het oog op Amsterdam, waarvan bekend was, dat eerst sedert korten tijd gewigtige voorstellen tot verbetering der beleenbank in werking waren gekomen; maar in het algemeen met het oog op den aard dezer instelling en haren veelzins verholten gang, alsmede de klasse van menschen die hiervan in den regel gebruik maken. Ervaring en onderzoek hebben gedurende twee eeuwen tot op den jongst verloopenen tijd duidelijk doen zien, tot welke uitkomsten de particuliere ondernemingsgeest in eene zaak als deze heeft geleid. De reeds genoemde hoogleeraar legde in de aangehaalde woorden, om zoo te spreken, de slotsom zijner beschouwingen neder. Van de Tweede Kamer der Staten-Generaal is uit de voorhanden stukken blijkbaar, dat een ernstig onderzoek haar er toe gebragt heeft, het reeds genoemde artikel 34 van het wetsontwerp, waarbij de verpachte banken voorloopig nog gehandhaafd werden, af te stemmen. En zelfs ook de regeering, ofschoon zij hieruit aanleiding nam om het wetsontwerp terug te nemen, kwam in de memorie van toelichting tot de bekentenis, dat, niet-tegenstaande het bevolen toezigt van wege de gemeente-besturen ook over *die* inrigtingen, eene goede regeling van *deze* minder gewaarborgd was, dan die der banken van leening in eigen beheer.

En zoo is 't, naar hetgeen eigen ervaring en onderzoek gedurende eene reeks van jaren mij hebben geleerd. „De geschiedenis” schreef ik eenige jaren geleden, over deze zelfde aangelegenheid handelende, „de geschiedenis heeft hare lessen op de klippen zelve, om zoo te spreken, diep ingegriffeld. Die klippen zijn niet

anders dan het particuliere *egoïsme*. Wat door de ervaring van twee eeuwen in de zoogenaamde *banknregolie* wordt gewraakt, dat kan door eene gezonde staathuishoudkunde in onze dagen niet andermaal tot een tak van industrie worden aanbevolen, of als zoodanig gedoogd " (*)

De zaak is dus hier niet onverschillig. En dit is 't wat mij aanspoorde, om na jaren stilzweigens, nog eens de aandacht op dit onderwerp te verlevendigen, door op het groot belang te wijzen, dat er in eene spoedige wederopvatting van het wets-ontwerp op de B. v. L. gelegen is. En zulks op grond:

- 1°. Van den *wettelooszen* toestand, waarin banken van leening verkeerden, zoo als uit meer dan een regterlijk gewijsde gebleken is.
- 2°. Van de groote *gebreken*, die bij voortgezet onderzoek en eene grondige ervaring aan die inrigtingen, op meestal verholten wijze, blijken eigen te zijn.
- 3°. Uit aanmerking van de goede *vruchten*, die eene *betera regeling* wat sommige punten betreft, zoo in enkele steden hier te lande als daar buiten, alrede hebben opgeleverd. Eindelijk:
- 4°. Om het belang, dat van regeringswege in een voldoende *toezigt* en grondige *statistiek* over die instellingen gelegen is.

De motiven hier vermeld, in bijzonderheden te willen gaan ontleden, zou zijn herhaling van wat ten aanzien van dit onderwerp vroeger reeds in afzonderlijke geschriften en bijdragen is verhandeld geworden. Alleen scheen het mij, als reeds gezegd, in het belang der zaak te zijn, hierop nog eens opzettelijk de aandacht in te roepen. Te lang toch en met inspanning van veel krachten is aan het wets-ontwerp op de banken van leening gearbeid, dan dat het aan het stof der vergetelheid zou moeten worden prijs gegeven. Om zich hiervan te overtuigen, willen wij in gedachten nog eene schrede verder rugwaarts gaan. Wij komen dan van zelve tot wat het hoofddoel is van deze bijdrage.

Inmers, welke is de loop der zaak geweest? — Een eerste ontwerp, bijna geheel op den leest der Belgische wet van 1848 geschoeid, werd reeds onder het ministerie de Kempnaer, kort voor diens aftreden in 1849, om consideratiën en advies aan de onderhoorige besturen rondgezonden. Tot een definitief wets-ontwerp omgewerkt, bleek maar al te wèl, dat het een langen met doornen besaaiden

(*) Geschillen over de B. v. L., nu twee eeuwen geleden in Nederland gevoerd, bl. 102 vlg 's Gravenhage, W. P. van Stockum, 1858.

weg had afgelegd. Waar het hoofdkwestien goldt, zooals *vervangin* *der inbrengers door hulpkantoren en opheffing der verpachte banken* (eene kwestie eigenaardig aan ons land), daar was het duidelijk te bemerken, dat het der regeering moeilijk was geweest tusschen het *voor* en *tegen* eene keuze te doen; ja, dat het haar te zwaar was voorgekomen, de last der verantwoordelijkheid die hieraan kleefde, op zich te nemen. Men heeft de memorie van toelichting slechts in te zien, om zich hiervan te overtuigen. Niet alleen dat zij de besturen over die instellingen had geraadpleegd: zij was ook in correspondentie getreden met België en had, wat in Frankrijk daarover verhandeld was, nagegaan. Uitvoerige geschriften, zooals die van Arnould en andere had zij onderzocht en aanbevolen, en de resultaten hiervan in gezegde memorie nederleggende, was zij geïndigd met een soort van middenweg te betreden, en het aan de Kamer der volksvertegenwoordigers over te laten hierover te oordeelen en zelfs, zoo als met de kwestie der inbrengers het geval was, te beslissen. En werkelijk scheen nu het ontwerp zijne geboorte als wet nabij, toen op het reeds genoemde artikel 34 de gevoelens in botsing kwamen; ten gevolge waarvan de minister van Binnenlandsche zaken (van Reenen) het ontwerp terug nam. De *verpachte banken van leening* en meer nog de *klein-pandjeshuizen* te Amsterdam, waren het struikelblok geweest. Van deze laatste weet men (het is opmerkelijk genoeg) dat ze te gelijk met de kantoren der inbrengers, door den gemeenteraad aldaar uit eigen beweging al sedert eenige jaren zijn opgeruimd

Dit nog slechts tot herinnering. In twee geschriften over de banken van leening, in 1849 en 1851 uitgekomen, had ik beproefd dit onderwerp in al zijne onderdeelen in het licht te stellen, zoowel met het oog op wat in andere landen daarover verhandeld was, als meer bijzonder met betrekking tot het reeds genoemde, onder het bestuur van den minister de Kempenaar opgestelde, *eerste* wetsontwerp. Aan geen dier onderdeelen intusschen, wijdde ik meer en onverdeeld mijne aandacht, dan dat, wat betrekking had op de *inbrengkantoren*. Zonder daarom in het minst gering te achten, wat er, al ware het alleen om de *wettelijke* regeling, goeds in dat wetsontwerp lag opgesloten, scheen mij eene hervorming op *dit* punt, tot de meest dringende behoeften te behooren. Een afzonderlijk geschrift, dat den strijd, nu twee eeuwen geleden over die inrigtingen gevoerd, ten onderwerp had (merkwaardig vooral om het godsdienstig principe dat daaraan ten grond lag) bragt mij tot de slotsom, dat de verachting welke vroeger aan banken van leening

kleefde, voornamelijk te wijten was aan het partikulier eigenbelang, dat zich op schaamteloze wijze had weten te verrijken, met dien, zooals de regeering van Amsterdam het noemde, „uitzuipenden woeker” door vile en infame personen gedreven ten koste van het zweet hunner verarmde natuurgenooten. En dit waren niet alleen de zoogenoemde *tafelhouders*, maar, naar het oordeel later hierover geveld, ook de kleine bankhouders, anders inbrengers geheeten, zooals Amsterdam tot 56 van die zoogenaamde makelaars in de leening telde (*).

Dat hierin vele verbeteringen zijn gebragt, hebben wij vooral te danken aan het koninklijk besluit van 31 October 1826. Tot op zekere hoogte lagen daarin de grondlijnen van de voornaamste bepalingen, tot regeling van het inwendig beheer, gelijk ook den waarborg tot voortgaande vermindering van renten en andere lasten. Enkele bepalingen, en daaronder het hoofdbeginsel, namelijk ten wiens behoefte de baten zouden zijn (geen onverschillige zaak voorwaar!) maakte, behalve de *sanctie* van wettigheid die het miste, eene nadere herziening van dat besluit alreede dringend noodzakelijk.

Veel, zeg ik, is verbeterd, doch meer nog bleef er over; hetgeen, nu er van verschillende zijden licht over dit onderwerp is opgegaan, duidelijk genoeg in het oog viel. Doch, ik herhaal, nergens scheen mij de behoefte aan hervorming dringender — maar ook op geen punt ontmoette die heviger tegenstand, dan waar het de inbrengkantoren betrof. — Het scheen, zoo niet eenigzins gewaagd, dan toch ietwat voorbarig, om, vóór nog de wet had beslist, als 't ware hierop vooruit te grijpen. Te 's Gravenhage vond dit onder gelukkige omstandigheden plaats, toen een geheel nieuw bestuur, sedert de invoering der Gemeentewet van 1851 opgetreden, met blijkbare énergie die taak opvatte; gelijk het dan ook na zorgvuldig onderzoek het voorstel deed, tot oprigting van *twee* hulpkantoren ter vervanging van de toen nog in werking zijnde *drie* inbrengers, met het gevolg dat, met eenparigheid van stemmen hiertoe in den gemeenteraad (1854) besloten zijnde, op den 1 Februarij 1856 die beide kantoren geopend werden. Alzoo ruim twee maanden vóór het défnitief wets-ontwerp op de banken van leening in de Tweede Kamer in behandeling kwam: —

(*) Zie in het weekblad „de Koopman” eene verhandeling over de banken van leening, door Godfried Muceps, omstreeks 1770 te Amsterdam, bij Gerrit Bonuitgegeven.

tijdig genoeg om er in de memorie van toelichting gewag van te kunnen maken. „Met zorg,” wordt daarin door de regeering gezegd, „zou zij de uitkomst hiervan gadeslaan.”

Die uitkomst is er. In de tien jaren, sedert verloopen, leverde ik tot twee malen een geregeld verslag omtrent den toestand en de werking der hulpkantoren. In het eerste meer uitvoerige, (*) moest ik wel stil staan bij de geschiedenis der eerste oprigting, het voorstel met de consideratien die er toe geleid hadden, alsmede de reglementaire bepalingen, welke de nieuwe instelling moesten beheerschen; waarbij tevens werd gewezen op wat, in eenige voorname punten, daarin onderscheiden was van het stelsel in België en Frankrijk gevolgd: — een verschil, groot genoeg om er in een tweede verslag, drie jaren later (†) op terug te komen. Dáár toch vond ik, als tot afwisseling en om de eentoonigheid eener dorre opgAAF in cijfers te breken, aanleiding in eene brochure, toen even te voren van de hand van den gewezen directeur der Parijsche beleenbank, A. Blaize, in het licht verschenen en getiteld: *Lettre à M. Ad. Guérout, rédacteur et chef de l'Opinion National, sur le Mont-de-Piété de Paris*; eene brochure, welke zijn oorsprong had te danken aan geweldige tegenkating, welke Blaize, verklaard en te gelijk door en door kundig voorstander der nieuwe instelling (er waren door zijn toedoen 18 nieuwe hulpkantoren te Parijs in het leven geroepen), op dit punt ondervonden had, en dat wel van de zijde der commissionnairs (inbrengers), die bij de toenemende verachtering en eindelijke ontbinding, waarmede zij zich in deze hunne affaires bedreigd zagen, ter kwader ure begrepen hadden, van een ongelukkig vergrijp van een der beamtten al dat misbruik te moeten maken, waartoe een woedende tegenstand tegen de nieuwe instelling zich maar leenen kon. — Over de Parijsche beleenbank leverde ik wijders nog eenige bijzonderheden, in verband met een vroegere studie, waartoe eene volledige collectie van stukken, mij door de vriendelijke voorkomendheid van den heer W. H. Suringar te Amsterdam toegezonden, in staat stelde. (Zie het Naschrift.)

Om het belang der zaak in het algemeen, en te gelijk om de verscheidenheid ook thans, zoo veel mogelijk in acht te nemen, scheen mij een terugzigt op het ingetrokken wets-ontwerp op de banken van leening, bepaaldelijk in verband met de beweegredenen,

(*) *Economist* 1859, Maart en April.

(†) *Economist* 1862, Mei.

dié eene spoedige wederopvatting van dit gewigtig werk regtvaardigen, niet ongepast te zijn. — Wat nu volgt betreft uitsluitend eene der bij dit wetsontwerp bedoelde verbeteringen — namelijk de *vervanging der inbrengers door hulpkantoren* bij de bank van leening te 's Gravenhage.

's Gravenhage, April 1866.

C. J. VAN HEEL, Dz.

(*Vervoly en slot in het volgend nummer.*)

N A S C H R I F T.

Banken van leening in Nederland, I. bl. 110—142. Uit de „Compte Administratif du Mont-de-Piété de Paris” over 1863, mij voor eenigen tijd welwillend door de directie afgestaan, ontleen ik kortelijk nog de volgende bijzonderheden.

Het totaal der beleeningen in die bank bedroeg over 1863, 1,906,323 panden, in beleend kapitaal voor 40,092,918 fr. Van dit getal en bedrag waren *registreeks*, hetzij in de hoofdhank en hare beide succursalen, hetzij in de 20 hulpkantoren, ingebracht of op nieuw beleend 1,314,988 panden, in beleend kapitaal voor 27,263,264 fr., en door *tusschenkomst van de 18 commissionnaires* (inbrengers), 591,335 panden, in beleend kapitaal voor 12,829,654 fr. Terwijl de regtstreeksche beleeningen, vergeleken met het voorafgegane jaar, met 247 waren verminderd, doch daarentegen in het daarop voorgeschoten kapitaal met 624,177 fr. vooruitgegaan, waren die der inbrengers minder, in getal 48,737 panden, in beleend kapitaal 301,883 fr.

De directeur (de heer Ledieu) dit rapporteerende, merkt daarbij aan, dat door de achtereenvolgende snelle teruggang in de operatiën der inbrengers op het krachtigst wordt weêrlegd, het zoo dikwijls herhaald argument, als zouden de pandleggers aan de tusschenkomst dezer laatste boven de hulpbureaux de voorkeur geven; hetgeen hij nog nader aantoonst door een vergelijkend overzicht over de vier laatste jaren (1860—1863), waaruit blijkt, dat de vermindering voor de inbrengers gemiddeld geweest was, 391,925 panden, in beleend kapitaal voor 4,980,435 fr. — In het jaar 1863 werden regtstreeks, alléén door de hulpkantoren, *meer* dan door tusschenkomst der commissionnaires beleend, 465,468 panden, in beleend kapitaal voor 6,069,170 fr.

De ontheffing van lasten, hierdoor voor de pandleggers verkregen, was

dan ook niet gering — over 1863, 762,196 fr. 89 c. Een in het laatste jaar opgerigte tweede *Succursale bank* had al aanstonds tot die ontheffing bijgedragen voor eene som van 47,728 fr. 84 c.; terwijl het aandeel aan die besparing door toedoen van de hulpkantoren 510,795 fr. 71 c. bedroeg; hetgeen weder, met het laatst vorige jaar vergeleken, een gunstig verschil oplevert van 5281 fr. 99 c. Dit wederom vergeleken met wat door de *commissionnairs* gezamenlijk nog over 1863 aan loon genoten was, (333,505 fr. 73 c.) zoo volgt, dat de besparing voor dat gedeelte der pandleggers, hetwelk van de kostbare tusschenkomst der inbrengers niet langer gediend wilde zijn, deze lasten zelve reeds met 177,289 fr. 98 c. had overtroffen.

Belangrijk is hierbij de opmerking, dat, terwijl de *clientèle* der hulpbureaux meestal uit de nijvere voiklasse bestaat, dezulken die niet dan door wezenlijke behoefte gedreven tot de beleenbank toevlucht nemen, — die der *commissionnairs* voor het meerendeel was zamengesteld uit lieden, die zich over de kosten weinig of niet bekommeren; wier beleeningen niet altoos in het belang zijn van hunne gezinnen, wie daarom ook het grootst mogelijk voorschot welkom is, — iets, waartoe de *commissionnairs* maar al te gereed zijn, vermits zij in het beleenen niet altoos de behoorlijke grenzen in acht nemen. Dat deze laatste (wier getal trouwens aanmerkelijk was verminderd) nog altoos voor zich eene goede rekening maken, is hieruit op te maken, dat het gemiddeld bedrag hunner belooning over 1863 geweest is, 18,528 fr. — Eén hunner (de *commissionnair* Vallant, rue Geoffroy-Mari) had, buiten alle evenredigheid met de overige, genoten 68,852 fr. Dat de plaatsing, naar gelang van de bevolking in de onderscheidene kwartieren, alsook de afstand, die hunne kantoren van de hoofdbank of eene der hulpbureaux scheidt, hierop van grooten invloed moest zijn, blijkt nit de toelichting door voorbeelden tot dat einde bijgebragt.

Opmerkelijk was ook nog een verschijnsel dat zich had voorgedaan, namelijk het sterk toenemen van het getal der *aan huis*, (*binnen 24 uren*) beleende en weder geloste panden — bepaaldelijk bij een zestal *commissionnairs*, hetgeen tot een streng onderzoek aanleiding had gegeven, waarvan het gevolg is geweest, dat in den tijd van vijf maanden een drietal hunner werd ontslagen, waarvan twee nog daarenboven, wegens klagten van oneerlijkheid, een vonnis ten hunnen laste kregen.

De directeur doet eindelijk nog opmerken, dat de meening, sedert eene reeks van jaren op allerlei wijze verspreid, als zoude de uitbreiding der regtstreeksche beleening, gelijk nog in het afgelopen jaar, door de daaraan verbonden kosten, een onvermijdelijk *déficit* voor de banken van leening na. zich slepen, stellig wordt weersproken door de aanzienlijke uitkeering van overwinst aan liefdadige instellingen — over 1863 ten bedrage van 401,367 fr. 75 c. Over de zeven laatste jaren (1857—1863) bedroegen

die gemiddeld 309,924 fr. 33 c. Vóór die jaren (toen de uitbreiding nog geen plaats had) gemiddeld per jaar 250,139 fr. 25 c. — Wat dit punt betreft, blijkt ook nog, dat het gevoelen bij den Raad meer en meer veld won, dat de bank van leening niet is of zijn kan een middel van opbrengst voor de hospitalen. De directeur laat zich hierover aan het slot van het rapport aldus uit: „Il est certain que le Mont-de-Piété n'est pas, et ne peut pas être un établissement de produit pour les hospices (2). L'intérêt qu'il doit sauvegarder avant tout est celui des nécessiteux. Vous l'avez ainsi compris, Messieurs, et grâce au concours qui m'a été donné par le conseil pour assurer l'extension du prêt direct, j'ai été heureux de constater (pag. XII) que les emprunteurs avaient pu, en 1863, s'exonérer de 558,524 fr. 55 c. de droit de commission.

Ainsi, les charges nouvelles que l'Administration s'est imposées pour améliorer son action, ont largement profité aux emprunteurs et par le fait de l'accroissement des opérations, la part des pauvres, loin de s'amoinrir, est devenue plus considerable.”

In den noot hierop betrekkelijk lezen wij nog het volgende: (2) „Dans son exposé des motifs de la loi du 6 pluviôse an XII (portant suppression des maisons de prêt sur gage), Regnauld de Saint Jean-d'Angély dit expressément: que le bénéfice du prêt sur gage, réservé aux pauvres seulement, doit être *réduit le plus possible.*”

Wat dit laatste betreft, is het gevoelen, onlangs in *l'Economiste-Belge* geuit, in den grond der zaak hiermede overeenkomstig, namelijk: dat het heffen van een hooge intrest in die zoogenaamde Monts-de Piété, met het doel om hiermede de kas der liefdadige instellingen te stijven, is „une taxe des *pauvres sur les pauvres*”, een monopolie „soi-disant philanthropique”, etc. (Zie het n^o van Zaterdag 21 April 1866.)

Met het oog op het vervolg dezer bijdrage, rekende ik de bovenstaande officieële opgave met de bijgevoegde opmerkingen, hier niet met stilzwijgen te mogen voorbijgaan.

VERGELIJKEND OVERZICHT OVER EENIGE SPOORWEG- EXPLOITATIEN IN 1864.

Ten vervolge op het vergelijkend overzicht van de uitkomsten der exploitatie op de Nederlandsche en op eenige vreemde spoorwegen, in de laatste jaargangen van dit tijdschrift medegedeeld, bieden wij thans een dergelijk overzicht aan over het jaar 1864.

Die uitkomsten zijn getrokken, voor de Pruisische spoorwegen uit de „Statistischen Nachrichten von den Preussischen Eisenbahnen” door de Regering jaarlijks uitgegeven; voor België uit „Chemin de fer. Comptes rendus des opérations” door den Minister van Openbare Werken aan de Wetgevende Kamers aangeboden; voor Groot-Brittanje en Ierland uit een „Return to an Order of the Honourable House of Commons” bevattende de statistieke opgaven over het spoorwegwezen van het afgelopen jaar; en voor de Nederlandsche spoorwegen uit het openbaar gemaakte Verslag van den Raad van Toezigt op de spoorwegdiensten, en uit de jaarlijksche verslagen van de Bestuurders aan de aandeelhouders.

De gezamenlijke *lengte* van de spoorwegen in Pruisen in exploitatie was:

in 1862,	5999 mijlen,	waarvan	1813 met dubbel spoor,			
„ 1863,	6071	..	„ 1952	„	„	„
„ 1864,	6402	„	„ 2102	„	„	„ (*)
daarvan behoorden tot de Staatsspoorwegen:						
in 1862,	1560 mijlen,	met	418 mijlen	dubbel	spoor,	
„ 1863,	1560	„	„ 418	„	„	„
„ 1864,	1601	„	„ 498	„	„	„
tot de geconcessioneerde onder het beheer van den Staat:						
in 1862,	1402 mijlen,	met	263 mijlen	dubbel	spoor,	
„ 1863,	1409	„	„ 263	„	„	„
„ 1864,	1414	„	„ 271	„	„	„

(*) Wij herinneren dat alle in deze voorkomende maten zijn de uederlandsche of metrieke.

en tot de geconcessioneerde wegen onder partikulier beheer :

in 1862,	3037	mijlen,	met	1132	mijlen	dubbel	spoor,
"	1863,	3101	"	"	1271	"	"
"	1864,	3387	"	"	1331	"	"

Hieruit blijkt dat in 1864 de lengte der partikuliere exploitatie met 286 mijlen, en die der exploitatie door den Staat met 46 mijlen is toegenomen; gevende voor geheel Pruisen de belangrijke vermeerdering van 232 mijlen op de in exploitatie zijnde lengte van het vorige jaar.

De Belgische Staat exploiteerde:

in 1862,	748	mijlen,	waarvan	met	dubbel	spoor	727	mijlen,
"	1863,	748	"	"	"	"	727	"
"	1864,	748	"	"	"	"	728	"

Door de partikuliere nijverheid werden in 1864 bovendien ge-exploiteerd 1345 mijlen, hetwelk voor België geeft eene totale lengte van 2094 mijlen, tegen 2011 mijlen in 1863, of eene vermeerdering van 83 mijlen; in 1863 bedroeg die vermeerdering 105 mijlen.

In Frankrijk waren gedurende het jaar 1864 in exploitatie 13057 mijlen (*) tegen 11534 mijlen in 1863.

In Groot-Brittanje en Ierland waren in exploitatie de volgende lengten:

in 1862,	18482	mijlen,	met	dubbel	spoor	11214	mijlen,
"	1863,	19715	"	"	"	11632	"
"	1864,	20462	"	"	"	11843	"

De totale lengte der geëxploiteerde spoorwegen op Nederlandsch gebied, bedroeg:

in 1862,	339	mijlen,	waarvan	met	dubbel	spoor	74	mijlen,
"	1863,	339	"	"	"	"	75	"
"	1865,	483	"	"	"	"	75	"

Bovendien zijn over een gedeelte van het jaar 1864 geëxploiteerd nog 5 mijlen, behoorende tot den Nederlandsche centraal spoorweg, van Hattem tot Zwolle, voor het publiek verkeer geopend op den 6ⁿ Junij, zoodat op den 31ⁿ December 1864 in het geheel in Nederland in exploitatie waren 488 mijlen spoorweg, eene vermeerdering van 149 mijlen op de totale lengte van het vorige jaar:

Het *Kapitaal van aanleg* per mijl bedraagt op het einde van de volgende jaren:

(*) *Annuaire de l'Economie politique et de statistique 1865, par Block.*

	In 1862.	In 1863.	In 1864.
Pruisische Staatspoorwegen	f 108476	f 112403	f 115702
„ geconcess. onder Staatsbeheer.	128621	131678	184546
„ „ partikulier beheer.	122816	123120	121042
In Pruisen gemiddeld	119938	122367	125630
Belgische Staatspoorwegen	167075	172098	174580
In Frankrijk gemiddeld			205937
Groot-Brittanje en Ierland	181048	180849	181929
Hollandische IJzeren Spoorweg	130877	132565	133715
Nederlandsche Rhijnspoorweg	143340	145824	147927
Antwerpen-Rotterdam Spoorweg	86404	87042	87085
Aken-Maastricht Spoorweg	105168	105757	105767
Luik-Maastricht Spoorweg	134388	137763	138449
Nederlandsche Centraal Spoorweg		99847	98670
In Nederland gemiddeld	120039	118133	116602

Onder het gemiddeld cijfer voor de kosten van aanleg in Nederland, zijn die voor de Staatspoorwegen niet begrepen.

Zijn de opgegevene cijfers in de hierboven genoemde „Annuaire” juist, dan zou de aanleg der spoorwegen in Frankrijk buitengewoon kostbaar zijn, daar het gemiddeld cijfer zelfs dat van de Engelsche spoorwegen overtreft.

De hoegrootheid van het voorhanden *materieel* voor locomotieven voor elke mijl lengte, was op den 31st December voor de jaren:

	1862.	1863.	1864.
Op de Pruisische Staatspoorwegen	0.23	0.25	0.27
„ „ „ geconcess. onder Staatsbeheer.	0.24	0.25	0.26
„ „ „ partik. „	0.27	0.28	0.28
In Pruisen gemiddeld	0.25	0.26	0.27
Op de Belgische Staatspoorwegen	0.34	0.36	0.37
In Groot-Brittanje en Ierland	0.35	0.34	0.35
Op den Hollandischen IJzeren Spoorweg	0.26	0.26	0.28
„ „ Nederlandschen Rhijnspoorweg	0.25	0.25	0.25
„ „ Antwerpen-Rotterdam Spoorweg	0.14	0.16	0.27
„ „ Aken-Maastricht Spoorweg	0.18	0.18	0.18
„ „ Luik-Maastricht Spoorweg	0.17	0.17	0.17
„ „ Nederlandschen Centraal Spoorweg		0.14	0.14
„ de „ Staatspoorwegen		0.11	0.13
In Nederland gemiddeld	0.21	0.18	0.20

Deze cijfers geven eene verhouding van ééne locomotief, in België en in Engeland voor elke 3 mijlen, in Pruisen voor elke 4 mijlen en in Nederland voor elke 5 mijlen.

Het aantal *rijtuigen en wagens* per mijl was op den 31st December van de volgende jaren:

	Personen-rijtuigen			Goederen-wagens		
	1862	1863	1864	1862	1863	1864
Op de Pruisische Staatspoorwegen . .	0.37	0.38	0.40	4.86	4.95	5.24
" " " geconcess. o. Staatsbeh.	0.30	0.31	0.33	6.83	7.41	7.82
" " " " partik. "	0.45	0.46	0.47	4.93	5.18	5.17
In Pruisen gemiddeld	0.37	0.38	0.40	5.37	5.85	6.08
Op de Belgische Staatspoorwegen . .	1.47	1.73	1.87	9.97	10.26	10.50
In Groot-Brittanie en Ierland . . .	1.15	1.12	1.10	10.12	10.36	10.01
Op den Hollandischen IJzeren Spoorweg	1.89	1.99	2.01	0.99	0.99	1.06
" " Nederlandschen Rhijnspoorweg	0.89	0.92	0.95	5.17	4.95	5.90
" " Antwerpen-Rotterdam Spoorweg	0.55	0.55	0.54	1.98	1.98	1.96
" " Aken-Maastricht Spoorweg . .	0.26	0.26	0.26	4.18	4.18	4.18
" " Luik-Maastricht Spoorweg . .	0.77	0.77	0.77	3.67	3.67	3.67
" " Nederl. Centraal Spoorweg . .		1.04	0.98		1.28	1.21
" " de " Staatspoorwegen . . .		0.74	0.74		2.05	2.05
In Nederland gemiddeld	0.87	0.90	0.89	3.20	2.73	2.86½

Het aantal *doorloopen mijlen* door de locomotieven bedraagt per locomotief van den 1st Januarij tot en met den 31st December van de jaren :

	1862	1863	1864
Op de Pruisische Staatspoorwegen . . .	19956	19925	19538
" " " geconcess. o. Staatsbeheer	20550	20363	21803
" " " " " partik. "	19455	19705	21015
In Pruisen gemiddeld	19990	19994	20735
Op de Belgische Staatspoorwegen	23266	24144	27097
In Groot-Brittanie en Ierland	27024	28082	23688
Op den Hollandischen IJzeren Spoorweg . .	19850	20664	20165
" " Nederlandschen Rhijnspoorweg . .	27508	29942	34261
" " Antwerpen-Rotterdam Spoorweg . .	21416	18849	
" " Aken-Maastricht Spoorweg	14401	17665	20612
" " Luik-Maastricht Spoorweg	23858	31507	33977
" " Nederlandschen Centraal Spoorweg .			18298
" " de Nederlandsche Staatspoorwegen .			24616
In Nederland gemiddeld	21707	23726	25822

Het verbruik van *brandstof* was voor elke doorgelopen mijl gemiddeld :

	In 1862.	In 1863.	In 1864.
	Ponden.	Ponden.	Ponden.
Op de Pruisische Staatspoorwegen . . .	11.95	11.40	12.08
" " " geconcess. o. Staatsbeheer	12.51	12.33	13.29
" " " " partik. "	10.83	10.73	11.68
In Pruisen gemiddeld	11.80	11.49	12.33
Op de Belgische Staatspoorwegen	12.65	12.22	11.95
" " den Hollandischen IJzeren Spoorweg . .	6.51	7.59	7.75
" " Nederlandschen Rhijnspoorweg . . .	9.69	8.75	9.32
" " Antwerpen-Rotterdam Spoorweg . . .	11.19	11.68	
" " Aken-Maastricht Spoorweg	9.64	9.23	10.—
" " Luik-Maastricht	10.57	10.13	9.67
In Nederland gemiddeld	9.52	9.85	9.19

Aangaande het verbruik van brandstof worden in het verslag van de Maatschappij tot exploitatie der Nederlandsche Staatsspoorwegen en in dat van de Nederlandsche Centraal-spoorweg Maatschappij geene bijzonderheden medegedeeld, evenmin als in de statistische opgaven omtrent de exploitatie der spoorwegen in Groot-Brittanje.

Sedert de exploitatie van den Antwerpen-Rotterdamschen spoorweg is zamengesmolten met die van een drietal Belgische spoorwegondernemingen onder den naam van „Chemin de fer Grand Central Belge”, behelst het jaarverslag van de Maatschappij Antwerpen—Rotterdam alleen enkele voor de aandeelhouders belangrijke financiële bijzonderheden, zonder mededeeling van eenige de minste statistieke opgaven over de exploitatie van die lijn.

Overigens blijkt uit de hierboven uitgetrokken cijfers, dat in Pruisen gemiddeld veel minder werk door de locomotieven wordt verricht dan in de overige genoemde landen, en dat voor Nederland de gevolgtrekking gemaakt zou kunnen worden, vooreerst dat op de Rijn- en de Luik-Maastrichtsche spoorwegen het aantal dienstdoende locomotieven welligt te gering te achten is voor de zeer belangrijke beweging op die beide lijnen, en ten anderen dat het verbruik van brandstof per doorgelopen mijl geringer is dan in België en Pruisen.

Het aantal vervoerde *reizigers* per mijl geëxploiteerde lengte was :

	In 1862.	In 1863.	In 1864.
Op de Pruisische Staatsspoorwegen . . .	8170	8501	8591
” ” ” geconc. o. Staatsbeheer . . .	4948	5611	5933
” ” ” ” partik. ” . . .	4625	5105	5274
In Pruisen gemiddeld	4244	4736	4938
Op de Belgische Staatsspoorwegen . . .	10871	11790	12596
In Groot-Brittanje en Ierland	9762	10380	11205(*)
Op den Hollandschen IJzeren Spoorweg . .	17150	18762	19349
” ” Nederlandschen Rijnspoorweg . . .	6845	6672	7016
” ” Antwerpen-Rotterdam. Spoorweg . .	3900	4159	
” ” Aken-Maastricht spoorweg	3915	4179	4460
” ” Luik-Maastricht spoorweg	11865	14096	15258
” ” Nederlandschen Centraalspoorweg . .			2250
” de ” Staatsspoorwegen			4620
In Nederland gemiddeld	8688	9572	8826

(*) Behalve de „Holders of Season and Periodical Tickets;” over 1864, 76499 personen.

Aan goederen werden vervoerd per mijl, in ponden:

	In 1862.	In 1863.	In 1864.
Op de Pruisische Staatspoorwegen . . .	2.561074	2.795537	3.480753
" " " geconc. o. Staatsbeheer	4.420675	4.925360	5.671356
" " " " partik. "	3.341912	3.611828	3.886715
In Pruisen gemiddeld	3.441284	3.777408	4.845975
Op de Belgische Staatspoorwegen . . .	5.783071	6.050144	7.091318
In Groot-Brittanië en Ierland	5.148868	5.162316	5.479741
Op den Hollandschen IJzeren Spoorweg	146136	132573	199586
" " Nederlandschen Rhijnspoorweg	1.382888	1.698167	2.229862
" " Antwerpen-Rotterdam spoorweg	1.628718	2.101578	
" " Aken-Maastricht spoorweg . . .	2.411791	2.625030	3.074995
" " Luik-Maastricht spoorweg . . .	1.573500	2.612733	2.999400
" " Nederl. Centraalspoorweg . . .			107255
" " de " Staatspoorwegen			683640
In Nederland gemiddeld	1.428605	1.832076	1.540251

Allerbelangrijkst is de ontwikkeling van het goederenvervoer op de Belgische Staatspoorwegen; de vermeerdering die in 1863 ruim 250 tonnen per mijl bedroeg, bereikte in 1864 ruim 1000 tonnen. Hoewel voor een groot gedeelte die ontwikkeling kan worden toegeschreven aan de uitstekende wijze, waarop het Belgische Staatsnet wordt beheerd, zoo moet men echter niet voorbijzien dat de opening van nieuwe lijnen door de partikuliere nijverheid, vooral in die gedeelten des lands waar de voortbrengselen van den landbouw en de fabrieken tot nu toe slechts een gebrekkigen uitweg vonden, ook voortaan in het vermeerderde vervoer een niet gering aandeel dragen.

De vermindering van het gemiddelde cijfer per mijl voor Nederland, zoo van het goederen- als van het personenvervoer, is alleen te wijten aan het uiterst gering vervoer op den nieuw geopenden Centraal spoorweg van Utrecht naar Zwolle. Op alle andere Nederlandsche wegen is het vervoer steeds toenemende. Zeer bemoedigend zijn de cijfers van het eerste jaar van exploitatie der Nederlandsche Staatspoorwegen.

Het vergelijkend overzicht der *ontvangsten* per mijl is als volgt:

	Reizigers en Bagaadje.			Goederen en Vee.			Totaal, met inbegrip der bijzondere ontv.		
	1862	1863	1864	1862	1863	1864	1862	1863	1864
	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.
Pruiss. Staatspoorwegen.	4534	4807	4963	8540	8845	9638	13965	14569	15721
" " " " gec. o. Staatsbeh.	2015	3185	3328	10134	10669	11408	14299	14327	16147
" " " " partikulier . . .	5050	5341	5409	9528	9782	10485	15448	16001	16974
In Pruisen gemiddeld	4166	4444	4587	9403	9732	10509	14571	14966	16294
Belgische Staatspoorweg.	8155	8484	8867	11925	12317	13421	20435	21388	22785
Frankrijk							20535	19025	
Groot-Brittanië en Ierland	8925	8728	9034	9736	10004	10616	18676	18727	19199
Holl. IJzeren Spoorweg.	12736	13696	14164	2512	2355	2839	15714	16586	17500
Nederl. Rhijn	8689	9096	10018	5218	6304	8227	16033	16696	19916
" " Antwerpen-Rott. "	3406	3736		3025	3515		6641	7494	
" " Ak-n-Maastricht	1963	2167	2293	2770	2909	3173	5372	6001	6506
" " Luik-Maastricht	3718	4360	4751	1429	2204	2760	6352	6654	7633
" " Nederl. Centraal			2329			672			3173
" " " " Staatspoorwegen			2866			834			3242
In Nederland gemiddeld	6131	6611	6985	2999	3467	3917	9622	10686	9562

De cijfers der opbrengsten van het eerste exploitatie-jaar van de Nederlandsche Staatsspoorwegen en van den Centraal-spoorweg oefenen eenen nadeeligen invloed uit op het gemiddeld cijfer der ontvangsten in Nederland over het jaar 1864, niettegenstaande ook in dat jaar de ontvangsten zoo van het personen- als van het goederen-vervoer op de overige spoorwegen, inzonderheid op den Rhijnspoorweg, weder belangrijk zijn toegenomen.

Uit eene vergelijking van de cijfers der opbrengsten van het goederen vervoer met die der vervoerde hoeveelheden in 1864, volgt, dat voor elke 100 ponden per mijl is ontvangen; o. a. op

den Nederl. Centraal-spoorweg . . .	62 cents.
" " Rhijn " . . .	37 "
in Pruissen	24 "
" Belgie	19 "
Op de Nederl. Staatsspoorwegen . . .	12 "

Hoewel nu die cijfers moeten aangemerkt worden als het gemiddeld bedrag van de verschillende ontvangsten voor de bestelgoederen, vrachtgoederen en het veevervoer te zamen genomen, zoo schijnt echter de veronderstelling niet gewaagd dat de tarieven voor het goederenvervoer op de Nederlandsche Staatsspoorwegen over het algemeen te laag zijn gesteld, en men althans niet had behooren te gaan beneden het Belgische tarief, dat, hoewel reeds zeer laag in vergelijking van b. v. Pruissen, echter die vermindering eerst in den laatsten tijd heeft ondergaan na eene gerijpte ontdekking van vele jaren exploitatie in voor- en tegenspoed. — Bij de vaststelling van de tarieven over den Nederlandschen Centraalspoorweg daarentegen, zal dan ook wel de gedachte hebben voorgezet, dat vooral voor nieuw beginnende spoorweg-exploitatien het langzamerhand verlagen der tarieven minder bezwaren in heeft, dan het verhoogen, wanneer men eens tot de overtuiging mogt zijn gekomen dat zulks noodzakelijk is. Tegen het hier geopperde gevoelen zou welligt kunnen aangevoerd worden het hier boven als bemoedigend aangeprezen cijfer van vervoer op de Staatsspoorwegen in tegenstelling met dat op den Centraalspoorweg.

De gezamenlijke *uitgaven* per mijl geven in de navolgende jaren de cijfers:

Het *hoogste dividend* werd ook weder over 1864 uitgekeerd door de Magdeburg-Halberstadt spoorwegmaatschappij in Pruisen, en wel 25 pCt. per aandeel met inbegrip der renten, gevende voor het kapitaal van aanleg eene gemiddelde rente van 11.61 ten honderd. De spoorwegen van den Belgischen Staat gaven over 1864 eene rente van 7.064 ten honderd over het besteedde kapitaal.

Naar de laatste volkstelling bedroeg het aantal inwoners in het Koninkrijk Pruisen 19 millioen 252363; de gezamenlijke lengte der geëxploiteerde spoorwegen was in 1864, 6402 mijlen, zoodat voor elke 100000 inwoners in dat jaar in exploitatie waren 33 mijlen spoorweg. Vijf jaren geleden, in 1859, was dat cijfer 28 mijlen. (*)

In België was op het einde van 1864 in exploitatie eene gezamenlijke lengte van 2094 mijlen spoorweg, zoo onder het beheer van den Staat als van bijzondere maatschappijen; het aantal inwoners bedroeg volgens de laatste volkstelling 4 millioen 894071, zoodat in België voor elke 100000 inwoners werden geëxploiteerd 43 mijlen, tegen 37 mijlen in 1859.

In Frankrijk werden in 1864 geëxploiteerd 13057 mijlen spoorweg; het aantal inwoners bedroeg 37 millioen 472732, zoodat voor elke 100000 inwoners kwamen 35 mijlen.

In Groot-Britanje en Ierland bedroeg naar de laatst bekende volkstelling het aantal inwoners 29 millioen 321288; de lengte der geëxploiteerde spoorwegen was in 1864, 20462 mijlen, zoodat voor elke 100000 inwoners waren in exploitatie 70 mijlen spoorweg

In Nederland eindelijk werden op den 31^a December 1864 geëxploiteerd 488 mijlen spoorweg; de staat der bevolking op 1 Januarij 1865 was 3 millioen 493604, zoodat voor elke 100000 inwoners kwamen 14 mijlen spoorweg. In 1859 bedroeg dat cijfer slechts 10 mijlen spoorweglengte.

Volgens de statistiek van 1864 waren dus voor 100000 inwoners in exploitatie :

In Pruisen . . .	33	mijlen,	vermeerdering	in 5	jaren,	5	mijlen;
„ België . . .	43	„	„	„	„	6	„
„ Frankrijk . . .	35	„	„	„	„	„	„
„ Groot-Brittanje							
en Ierland. . .	70	„	„	„	„	„	„
„ Nederland. . .	14	„	„	„	5	„	4

(*) Zie de *Economist*, Jaargang 1861, Mei, bladz. 263.

In het vereenigd Britsche Koningrijk zijn de meeste, in Nederland tot nu toe de minste spoorwegen in exploitatie; zeer spoedig zal dat cijfer echter eene belangrijke vermeerdering kunnen aanwijzen naarmate door den aanleg van het Staatsspoorwegen-net, welke met krachtige hand wordt doorgezet, meerdere lijnen voor het verkeer kunnen opgesteld worden.

Ongevallen. Uit het Verslag van den Raad van Toezigt op de Spoorwegdiensten over 1864, blijkt weder dat op geen der Nederlandsche spoorwegen ongevallen zijn voorgekomen waarbij eenig reiziger letsel heeft bekomen.

Op de gezamenlijke Pruisische spoorwegen is één reiziger ge dood door eigen onvoorzigtigheid, en zijn 15 reizigers gewond.

Op de Belgische Staatsspoorwegen is mede één reiziger gedood door eigen roekeloosheid, en zijn zes reizigers gewond; geen dezer verwondingen had tot oorzaak eenig ongeval aan eenen trein overkomen.

In Groot-Brittanje en Ierland zijn gedood 36 reizigers, waarvan door eigen onvoorzigtigheid 21; en gewond 706 reizigers, waarvan 8 door eigen schuld.

Van het *personeel* van beambten en bedienden werden in Nederland slechts 2 personen ligt gewond.

In Pruisen werden 98 gedood en 181 gewond.

Op den Staatsspoorweg in Belgie 29 personen gedood en 36 gewond.

In Groot-Brittanje en Ierland bedroeg het aantal doden van deze cathogorie 103 en het aantal gewonden 78.

Het aantal ongevallen aan reizigerstreinen overkomen bedroeg in Engeland, Schotland en Ierland over het jaar 1864 niet minder dan 78, tegen 52 in het vorige jaar, waarvan weder 51 bestonden in botsingen van treinen.

Van *personen, geen reizigers of spoorwegbeambten* zijnde, werden in Nederland 2 gedood en 1 gewond; in Pruisen 63 gedood en 18 gewond; op den Belgischen Staatsspoorweg 9 gedood en 8 gewond, en in Groot-Brittanje en Ierland 83 gedood en 11 gewond. Het aanmerkelijk verschil van dit laatste cijfer met dat in het overzicht over 1863, ten vorigen jare aangegeven, mag doen vermoeden dat de opgaven van dergelijke ongevallen vroeger welligt niet in de Engelsche statistieke tabellen werden opgenomen.

Vergelijkt men het totale aantal doden en gewonden van de drie cathogorien te zamen met het aantal mijlen dat in het jaar 1864 in exploitatie was, dan verkrijgt men als uitkomst de navol-

gende cijfers van het aantal slachtoffers der spoorweg-exploitatie voor elke mijl lengte:

Voor de Belgische Staatsspoorwegen	0.118,
„ „ Spoorwegen in Pruisen	0.058,
„ „ „ „ Groot-Brittanje en Ierland	0.049,
„ „ „ „ Nederland	0.010,

volgens welke cijfers het spoorwegverkeer in 1865 de meeste offers heeft geëischt op de Belgische Staatsspoorwegen en verreweg de minste op de Nederlandsche spoorwegen, terwijl het cijfer van Groot-Brittanje en Ierland nog gunstiger verhouding aanwijst dan dat voor Pruisen.

Wij hopen en verwachten dat het toenemend spoorwegverkeer in Nederland steeds evenveel veiligheid zal opleveren zoo voor de reizigers en het dienstpersoneel als voor het algemeen, en de hier boven genoemde zoo sprekende cijfers ter geruststelling mogen strekken voor hen, die welligt juist wegens de zeldzaamheid van het gebeurde, niet alleen bij de zeer enkel voorkomende ongevallen, maar zelfs bij de minste en onbeduidendste voorvallen op onze spoorwegen, zoo luide en overdreven klagten aanheffen over de nalatigheid van de bestuurders en het onvoldoende van de voorzorgsmaatregelen.

P.

HET TWEDE VERSLAG DER NEDERLANDSCHE BANK.

Het is zeker een aangename taak voor het bestuur van een maatschappij om verslag uit te brengen over hetgeen in het afgelopen boekjaar is voorgevallen, wanneer men aan zijne aandeelhouders zulke verblijdende resultaten heeft mede te deelen als de president der Nederlandsche Bank den 16^{en} Mei laatstl. in staat was te doen. En niet minder moet het voor die vennoten zelve streelend zijn, zulke verblijdende mededeelingen aan te hooren. Het is nu toch weder gebleken, dat de belangrijke rijzing, die in den laatsten tijd in de aandelen der Nederlandsche Bank heeft plaats gegrepen, volstrekt niet op Schwindel, zelfs op geen „höheren Schwindel” berustte, maar integendeel volkomen gewettigd was. Het dividend van *f* 185, dat thans is uitgekeerd, geeft aan hen, die voor 250 pCt. deelhebers zijn geworden nog altijd een rente van meer dan 7 pCt.

Het Jaarverslag van den president is, gelijk wij het mochten verwachten, degelijk en *business-like*. Zonder onnoodigen omhaal wordt ons medegedeeld wat wij wenschen te weten en voor mededeeling vatbaar was. De veranderingen in het bestuur, het getal der deelhebers, de voortgang van het bouwwerk, den omvang der operatiën, den gemiddelden rentestand, de oorzaken die tot veranderingen in dezen laatsten hebben aanleiding gegeven, worden achtereenvolgens besproken. Daarop wordt te onzer kennis gebracht hoeveel aan wissels en hoeveel aan „ander papier” is gedisconteerd, welk aandeel de Agentschappen en de Bijbank in de bewegingen der portefeuille hebben gehad, en welke verliezen de Bank door hare disconto's heeft geleden. Ook omtrent de beleeningen worden soortgelijke mededeelingen gedaan. Eindelijk komt de speciehandel aan de orde, waarna met eenige opgaven betreffende de bankbiljetten, de bankassignatiën, de rekening-courant-saldo's, het reservefonds, en — *last not least* — de winst- en verlies-

rekening, het rapport wordt besloten. Als aanhangsel dienen, behalve het verslag der commissarissen en de balans, eenige statistische tabellen, welke samenstelling, zoo wat vorm als inhoud betreft, voorzeker weinig te wenschen overlaten.

Het zou overbodig zijn aan dezen korten index een breedvoerig uittreksel toe te voegen, daar het stuk zelf tot den billijken prijs van 50 cents voor een ieder verkrijgbaar is. Wij willen daarom slechts op enkele van de voornaamste punten ter loops de aandacht vestigen. Vooreerst wenschen wij opmerkzaam te maken op de verbeteringen die in dit verslag, vergeleken bij dat van het vorige boekjaar, zijn aangebracht. Men is nu eindelijk in staat gesteld te beoordeelen, hoeveel de Bank aan wisselbrieven en hoeveel aan ander papier elke maand heeft gedisconteerd en welke verhouding er heeft bestaan tusschen de goederen en effecten-beleeningen. Deze opgaven zijn inderdaad zeer belangrijk te noemen. Het blijkt thans — om eerst van de disconto's te spreken — dat het gezamenlijk bedrag van deze laatsten tot ruim f 242 millioenen is geklommen en dat de promessen enz. hierin voor f 81 millioenen, dus ongeveer voor *een derde* hebben gedeeld. Deze proportie is zeer aanzienlijk; want, volgens het verslag van den president, bedroegen de disconto's van „ander handelspapier” in 1864/5 ruim f 21 millioenen minder; dus moet de splitsing toenmaals als volgt zijn geweest:

wisselbrieven	f 178	millioenen.
ander handelspapier	- 60	„
	f 238	„

De verhouding was dus in het vorige boekjaar iets meer dan *een vierde*. Verder kunnen wij uit het rapport opmaken, dat de vermeerdering van circa f 17 mill., die tusschen Juni en Nov. 11. in de disconto-rekening heeft plaats gevonden, voor het grootste deel in voorschotten op *wissels* haar oorzaak heeft gevonden. Immers de disconteeringen bedroegen:

	Wissels.	Ander papier.
	millioenen	millioenen.
Juni	f 9 ⁸¹	f 7 ⁰⁰
Juli	- 11 ⁰⁰	- 5 ⁷⁸
Augustus	- 13 ⁰¹	- 7 ¹⁵
September	- 15 ⁹⁵	- 7 ²⁰
October	- 14 ⁴⁷	- 6 ⁹⁴
November	- 15 ²⁷	- 7 ⁰⁰
	f 80 ¹¹	f 41 ⁰⁶
	millioenen	millioenen.

Er werd dus in dat tijdsverloop gemiddeld elke maand voor $f 6\frac{1}{2}$ millioen meer aan wissels dan aan ander papier gedisconteerd, terwijl van April tot en met Juni het verschil gemiddeld slechts $f 4^4$ millioen had bedragen.

Het is de moeite waard deze opgaven in verband te brengen met de straks vermelde statistiek der beleeningen. Gelijk men weet, steeg deze rekening in het vorige jaar tusschen Juni en November ongeveer $f 15$ millioen. Wij zijn thans in staat te beoordeelen in welke mate die vermeerdering aan den goederen- en in welke mate aan den effectenhandel moet worden toegeschreven. De volgende tabel, dien het niet moeilijk was uit de gegevens in het verslag samen te stellen, geeft hierover voldoende inlichtingen.

Datum.	Beleening op goederen.	Beleening op effecten.
31 Maart 1865	$f 5.98$ millioen	$f 20.05$ millioen.
30 April „	- 5.73 „	- 21.22 „
31 Mei „	- 5.39 „	- 19.82 „
30 Juni „	- 5.37 „	- 23.53 „
31 Juli „	- 5.32 „	- 25.47 „
31 Aug. „	- 5.53 „	- 25.70 „
30 Sept. „	- 6.67 „	- 27.63 „
31 Oct. „	- 6.78 „	- 32.24 „
30 Nov. „	- 6.75 „	- 35.05 „
31 Dec. „	- 6.97 „	- 35.34 „
31 Jan. 1866	- 7.20 „	- 31.67 „
28 Febr. „	- 6.98 „	- 27.81 „
31 Maart „	- 6.63 „	- 25.03 „

Wij zien daaruit, namelijk, dat de bewuste vermeerdering bijna geheel moet worden toegeschreven aan beleeningen op effecten en dat de goederen hierin slechts een zeer klein aandeel hebben gehad.

Het verslag, dat wij thans voor ons hebben is het eerste, waarin mededeeling kon geschieden van de operatiën der Bijbank en agentschappen. De eerste schijnt aan de Bank belangrijke voordeelen te hebben opgeleverd. De discontingen toch van dat kantoor bedroegen niet minder dan 31,8 pCt. van het geheele quantum, terwijl daarentegen de agentschappen slechts 4,33 pCt. leverden. De gezamentlijke portefeuilles van deze laatsten beliepen op 31 Maart ll. $f 2^{25}$ millioen, tegen $f 12^{45}$ bij de Bijbank en $f 31^{72}$ millioen bij het hoofdkantoor. De behoefte aan disconto schijnt in de provinciën nog niet zeer belangrijk te zijn. De grootste portefeuille is die van Arnhem met $f 383,515.89\frac{1}{2}$, de kleinste, die van Meppel

met *f* 29,706.45. — De *beleeningen* daarentegen hebben bij de agentschappen meer bedragen, terwijl zij bij de Bijbank geringer waren. Van de *f* 36,681,500 gesloten effecten-posten, waren

54.03 pCt. bij de Hoofdbank,
 18.63 „ „ „ Bijbank,
 27.34 „ „ „ Agentschappen.

Van de thans loopende beleeningen is het grootste bedrag (*f* 1,171,150, waarvan *f* 67,700 op goederen) te Groningen, het kleinste (*f* 38,720) te Maastricht geplaatst.

Het valt moeilijk uit de gegevens die in dit Rapport aanwezig zijn op te maken, in hoeverre de oprichting der agentschappen reeds nu voor de Bank een bron van voordeel is geweest. Wel blijkt ons dat

aan disconto-rente	<i>f</i> 103,658.60
aan beleenings-rente	- 194,165.75½
te zamen in de agentschappen	<i>f</i> 297,824.35¼

is verdiend, en deze som is drie maal grooter dan de vermeerdering (van circa *f* 97,000) die de jaarlijksche onkosten hebben ondergaan; eene vermeerdering, die natuurlijk ook voor een groot deel het gevolg is van de oprichting der Bijbank. Maar hier tegenover staat, dat gewis vele zaken nu bij de agentschappen worden afgesloten, die eertijds met het Hoofdkantoor zelf werden verhandeld, zoodat men niet zeker weet welk deel van de verdiensten als aanwinst mag worden beschouwd. Het zou wellicht aan de directie zelve moeite kosten hier een juiste grenslijn te trekken. Zooveel schijnt ten minste vast te staan dat de agentschappen niet veel extra-uitgaven veroorzaken en voorshands geen gevaar loopen een bron van verlies voor de Bank te worden. De eene plaats moge wat voordeelijker zijn dan de andere, dooreengenomen zullen de kosten wel goed gemaakt worden. En het kan niet missen of op den duur moet de uitbreiding, die de Bank aan hare inrichting gegeven heeft, bevorderlijk zijn aan de uitbreiding van hare operatiën.

Op ééne zaak heeft zij ongetwijfeld reeds gunstig gewerkt, te weten op den omloop van bankbiljetten. In 1864/65 was het hoogste cijfer der circulatie *f* 119⁸⁵ millioen, het gemiddelde bedrag *f* 104⁸⁵ millioen. Nu was het hoogste cijfer *f* 122⁸⁹, terwijl het gemiddelde *f* 112⁸⁴, dus *f* 7¹⁰ millioen meer, beliep. „Onze bijkantoren” zegt het rapport, „hebben buiten twijfel tot dien vermeerderden omloop bijgedragen. Ruime gelegenheid is overal gegeven tot verwisseling, op welke wijze die ook begeerd werd, en die gelegenheid is niet ongebruikt gelaten.” Het totaal der verwisselingen op de bijkan-

toren (inclusief Rotterdam) bedroeg ruim f 58 millioen. Hiervan namen alleen de verwisselingen van biljetten tegen biljetten f 37⁰⁰ milloen in beslag en het schijnt dat weder meest klein papier tegen groot is gevraagd. De circulatie van de groote coupures toch neemt gedurig af, terwijl die der kleine daarentegen steeds vermeerdert. Op 31 Maart b. v. was

	1864	1865	1866
de geheele omloop van biljetten	f 105 ³⁰ m.	f 103 ¹⁰ m.	f 102 ²⁶ m.
Daarvan circuleerde aan biljetten			
van f 1000	- 28 ¹³ „	- 27 ⁴⁰ „	- 20 ⁵⁵ „
Aan biljetten van 100—25	- 39 ⁰⁰ „	- 42 ¹⁶ „	- 49 ²¹ „

terwijl dus de biljetten van f 1000 ruim f 7,000,000 waren verminderd, waren de kleinere biljetten ruim f 10,000,000 toegenomen.

De handel in muntmateriaal leverde dit jaar belangrijker voordeelen op dan in 1864—65. De winst bedroeg toen f 62,800, nu f 144,900. Deze meerdere winst is het gevolg van meerderen handel. De Bank verkocht in het vorige jaar 51,665 ned. ponden fijn zilver; in dit jaar 143,050 pond. Welke soorten van zilver, hoeveel aan vreemde munten en hoeveel aan baren, de Bank heeft verkocht, wordt ons niet medegedeeld. Wel vindt men in het verslag eene splitsing tusschen zilveren baren en per wicht verhandelde zilveren speciën (f 15 millioen), Mexicaansche piasters (f 500,000) en gouden baren en speciën (f 100,000); doch daar de eerste categorie bijna al het zilver bevat dat de Bank heeft verkocht, zoo laat de bedoelde opgave ons met betrekking tot het punt in kwestie nagenoeg geheel in het duister.

De koopprijs was als gewoonlijk f 104,65 per Ned. pond fijn, de verkoopprijs steeg tot de vroeger ongekende hoogte van f 106,05.

Ziedaar enkele der voornaamste punten aangestipt. Wij eindigen dit overzicht met eene opmerking en een wensch.

Eene opmerking. „Aanvankelijk,” dus zegt de president in zijn Rapport, sprekende van den metaalhandel, „werden niet onaan- „zienlijke hoeveelheden (zilver) tegen matige prijzen verkocht. „Toen echter in het najaar de steeds stijgende wisselkoers, gepaard „gaande met een hoogen buitenlandschen prijs van zilver, den „uitvoer sterker dreigde te maken dan bij de zoo sterk toe- „nemende credietvraag hier te lande wenschelijk scheen, trachtte „de directie diën gang van zaken te stuiten door den verkoopprijs „van zilver alhier van lieverlede te verhoogen en bij de crediet- „operatiën der Bank een hoogere rente te vorderen.”

Door verhooging van den verkoopprijs van het zilver *en* door het vorderen van een hooger rentekoers trachtte de Bank den specieuitvoer te weeren. Nu weet men, dat het eerste veel vroeger dan het tweede heeft plaats gevonden; de Bank heeft hare zilverprijzen verhoogd, lang vóór zij tot verhooging van disconto overging. Wij moeten dus uit de bovenstaande woorden in het verslag opmaken, vooreerst, dat de verhooging van den zilverprijs niet geschiedde om een voordeel te behalen; en vervolgens dat de Bank daarom haar rentekoers niet vroeger heeft veranderd, omdat zij eerst wilde trachten door een ander middel, verhooging van den zilverprijs, het kwaad te stuiten. Wij treden thans niet in eene beoordeeling, maar wenschen alleen dit punt te constateeren, daar het een verrassend licht werpt over de gedragslijn die de Bank in 1865 heeft gevolgd.

En thans een wensch. De Bank-directie heeft ditmaal in haar verslag uitvoeriger mededeelingen gedaan omtrent de disconto's dan vroeger, door ons bekend te maken met hetgeen aan wissels en hetgeen aan ander handelspapier is gedisconteerd. Ook heeft zij ons tabellen gegeven, waaruit wij kunnen opmaken hoeveel op den laatsten dag van elke maand de beleeningen op effecten en die op goederen hebben bedragen. Zou het nu niet mogelijk zijn dat wij elke week soortgelijke inlichtingen ontvingen, zoodat wij niet langer telkens in twijfel behoefden te staan over het aandeel dat van de disconto's aan wissels en ander papier en van de beleeningen, aan goederen en effecten toekomt. Het zou, meenen wij, aan de Bank weinig moeite kosten dien wensch te bevredigen, en zij die gewoon zijn de weekstaten met aandacht na te gaan, zouden er veel bij winnen. Zij zouden dan beter in staat zijn te beoordeelen uit welke oorzaken de veranderingen, die in den toestand der Bank plaats grijpen, voortvloeien, en niet, gelijk nu dikwijls het geval is, aan onzekerheid zijn prijs gegeven.

P.

WAT IS ER IN DE LAATSTE JAREN OP HET GEBIED DER OPENBARE WERKEN BELANGRIJKS GESCHIED.

Naarmate er op het gebied van Waterstaat en Openbare Werken meer voorvalt, wordt het belangrijk van tijd tot tijd een overzicht te nemen, in groote trekken, van hetgeen is tot stand gebracht onder de verschillende hoofdrubrieken waarin de werkzaamheid der regering voor dit onderwerp te verdeelen is. Hoofdzaak is: de zorg voor instandhouding en verbetering van de groote communicatiemiddelen des rijks (waaronder in de eerste plaats de waterwegen en havens). Bevordering van den algemeenen waterafvoer. — Een en ander geschiedt door algemeene rivierverbetering en rivierwerken; aanleg van kanalen en wegen. Voorts landaanwinning, en ook: schoon dit meer bij wijze van uitzondering tot den uitvoerenden werkring van den rijkswaterstaat behoort, eenige waterkeerende werken zelve.

De Verslagen door den minister van Binnenl. Zaken aan den Koning nopens de *openbare werken* uitgebragt, stukken die jaar op jaar in belangrijkheid winnen; de bescheiden bij de Staatsbegrooting ingediend of bij andere gelegenheid met de Staten-Generaal gewisseld; de halfjarige verslagen over den stand van het werk der Staatspoorwegen, zijn de bronnen waaruit men de werkzaamheid over het geheele gebied kan nagaan.

Door onze verschillende overzigten in het *Bijblad van de Economist*, en die van het werk der Staatspoorwegen in dit Tijdschrift zelf, alsmede door de verleende concessien voor spoorwegen, die thans in merklijken vooruitgang op vroeger, regelmatig in haar geheel in de *Staatscourant* worden medegedeeld, zijn onze lezers gaandeweg met de vorderingen op dit gebied bekend geworden. Toch is het goed van tijd tot tijd de verkregen resultaten zaam te vatten en zich reden te geven, of de gezamenlijke verhooging in het V^e hoofdstuk der Staatsbegrooting, Afdeeling Waterstaat en Openbaren Werken, (behalve de Staatspoorwegen), van *f* 4,160,000 voor

1862 tot f 5,800,000 voor het thans loopende jaar, al of niet geregvaardigd wordt door hetgeen het publiek belang daardoor aanwinst heeft gehad.

Zoodanig kort resumé van de voorname waterstaats-ontwerpen volgt hieronder, in afwachting van een soortgelijk overzicht over eenige andere deelen van ons binnenlandsch Bestuur, (zoo voor wetgeving als anderzins), hetwelk wij ons voorstellen eerlang te doen volgen.

In de eerste plaats is het inderdaad een voor allen verblijdend verschijnsel dat van ons geheele net van *Staatsspoorwegen*, een totaal van 790 mijlen, thans (Junij 1866) reeds nagenoeg de helft in werkelijke *exploitatie* is genomen, terwijl op een zeer gering verschil van enkele mijlen, de onteigeningswetten voor het geheele net zijn uitgevaardigd. (Conf. laatstelijk *Economist* 1866, n^o. v. Mei).

Gelijktijdig met den aanleg der Staatsspoorwegen (*), werd ook de verbetering der GROOTE WATERWEGEN met kracht voortgezet. In de eerste plaats verdienen hier de werken tot vorming der Nieuwe Merwede genoemd te worden; nl. het leiden van het stroombed voornamelijk door het afsluiten van killen, om daardoor meer water te brengen op die gedeelten der rivier, waarop men in het belang van scheepvaart en afwatering, meer water behouden wil. Deze werken zijn in de laatste jaren met kracht doorgezet. Terwijl tot verdieping der Nieuwe Merwede in het begin van 1862 slechts één stoombaggervaartuig werkzaam was; zijn er sedert dien tijd 1 bijgeleverd en nog 2 besteld. (†) Het zoolang aanhangige denkbeeld tot afsnijding van de kromming der Lek bij den Roodvoet werd tot rijpheid gebracht; het plan daarvoor is opgemaakt en het algemeen nut ter verbetering door de wet uitgesproken. De uitvoering der werken tot verbetering van den Rotterdamschen waterweg is bij de wet van 24 Januarij 1863 bepaald; de werken zijn met kracht aangevangen, zooveel de moeilijkheden bij de onteigening ondervonden gedoogden; de zuidelijke dam was dezen winter reeds tot 800 el, de noordelijke tot 230 el in zee voltooid; — van den zuidelijken

(*) Men zie nopens den aanleg der Staatsspoorwegen, onze overzichten Staten-Generaal, *Bijbl. Econ.* 1864. Alsmede wat het belangrijk contract ter exploitatie betreft, *Bijbl. Econ.* 1863, pag. 101, volg. p. 300 v.

(†) Een overzicht van de verdieping en verruiming der Nieuwe Merwede over de jaren 1862-1864 is als Bijlage gevoegd achter het Verslag van de openbare werken over 1864 pag. 123. Daaruit blijkt in verhoudingscijfers van de verschillende rivier-vakken uitgedrukt, de hoogst aanzienlijke vorderingen welke sedert 1862 plaats vonden

is de verlenging tot op 1000 el, van den noordelijken tot op 500 el besteed; ook het graven van het kanaal door den Hoek van Holland werd, na aanbesteding, gegund. Dezelfde wet bekrachtigde de concessie voor het kanaal door Holland ter verbinding van de Noord en Zuiderzee; de werken zijn zoover gevorderd dat het tot stand komen van het kanaal als verzekerd mag worden geacht. Ingevolge het tractaat met België tot regeling der wateraftapping uit de Maas (Stbl. 118 van 1863) wordt tot verbetering van die rivier tusschen Maastricht en Venlo gedurende 9 jaren een bedrag van *f* 900.000 verwerkt, waarvan $\frac{1}{3}$ ten laste van Nederland komt. Een algemeene maatregel, waardoor de scheepvaart zeer wordt gebaat, is voorts de regeling der bakendienst in het laatst van 1865; de bebakening geschiedt tengevolge van die regeling, zonder dat daarvoor eenige retributie wordt geheven; het korps bakemeesters is tevens met de handhaving der politie op de rivieren belast.

Wat de verdere WATERWEGEN betreft, zoo valt te wijzen:

in *Noordbrabant* op een ontwerp, dat gereed is gemaakt tot het heropenen der Oude Maas van Bokhoven langs Heusden tot den Amer; op de onderhouden verbetering door wegneming van bogten, van de Dieze; op de nieuwe regeling van de politie en het onderhoud der Moerdijkerhaven, gedeeltelijk bij het Rijk en gedeeltelijk bij den Amsterdam-Antwerpschen spoorweg (thans le Grand Central Belge) in gebruik:

in *Gelderland* op de verruiming van de Waal door onteigening van een steenoven te Herwijnen; op het ontwerpen voor Rijk rekening van plans en begrotingen voor de verbetering der afwatering van den Ouden IJssel van Gendringen tot Doesburg; op de regeling der wijze van voeding van het verlangde Apeldoornsche kanaal, door opening van sprengen en inleiding der Eerbeeksche beek;

in *Zuidholland* op de verbetering der haven van Middelharnis door toekenning van Rijkssubsidie van ruim *f* 100,000, op den ontworpen havenaanleg te Scheveningen met spoorwegverbinding; op de verbreding en verdieping van de haven van het kanaal door Voorne te Hellevoetsluis;

in *Noordholland* op het maken van de nieuwe groote Willemsluis in het Noordhollandsche kanaal tegenover Amsterdam; op de verbreding der koopvaarders-binnenhaven te Nieuwe Diep; op de verbetering van het Krabbersgat nabij Enkhuizen;

in *Zeeland* op de havenverbeteringen te Veere en te Breskens; op de ontworpen verbetering der uitwatering in het 4^e district van Zeeland, waarvoor een Rijkssubsidie van *f* 206,000 over 4 jaren verdeeld, is toegezegd; op het kanaal door Zuidbeveland met de groote sluizen te Hansweert en Wemeldinge, in verband met de spoorwegwerken; op de havenverbetering te Brouwershaven, met behulp van een Rijkssubsidie van *f* 28,000;

in *Utrecht* op de ontworpen plannen tot verbetering van de Eem door het maken van leidammen in zee of afsluiting der rivier door eene sluis;

in *Friesland* op de verruiming der ondiepte van de zoögenaamde Pollen voor Harlingen. waartoe van Rijkswegen een stoombaggermolen beschikbaar is gesteld; op de ontworpen verbetering der haven van Harlingen zelve;

in *Overijssel* op de voorbereiding der verbetering van den waterweg van Zwolle naar Zee, waarvoor het plan aan de betrokken besturen is onderworpen, met daarmede in verband staande krachtige verbetering van den IJssel beneden het Katerveer; op het gegeven uitzigt tot ondersteuning der verbetering van de Berkel en Regge;

in *Groningen* op de groote verbetering der scheepvaartkanalen in dit gewest, waarvoor bij de wet van 6 Julij 1863 (Stbl. 109) een, over 9 jaren verdeeld Rijkssubsidie van *f* 1,200,000 werd toegestaan;

in *Drenthe* op de wegruiming der moeilijkheden, die sedert jaren, eene doortrekking van den Lutterhoofdwijk (zijtak van de Dedemsvaart) tot in de grachten van Coevorden beletten; op de regeling, mede sedert jaren vertraagd, van de voeding der Drentsche hoofdvaart door plaatsing van stoommachines aan de sluizen der Noordwillemsvaart; op de verbinding der Drentsche kanalen met de Eems, eene levensvraag voor Drenthe, waartoe in overleg met Hanover een plan is gereed gemaakt; op het ontworpen kanaal van de Weerdinger en Roswenkelerveenen in verbinding met het Oranjekanaal, geconcessionneerd met uitzigt op een aanzienlijk Rijkssubsidie;

in *Limburg* op de werken aan de Zuidwillemsvaart, o. a. de nieuwe prise d'eau en de vervanging van sluis n° 19, ingevolge het hierboven aangehaalde tractaat met België tot regeling der wateraftappingen; op de regeling, bij datzelfde tractaat, van de aftappingen van het kanaal, op meer verwijderde tijdstippen.

Voor de LAND-COMMUNICATIEN was het een belangrijke maatregel toen op het laatst van 1862 besloten werd de traversen, door de voormalige plattelandsgemeenten loopende, en waarvan sommige sedert jaren buiten onderhoud en onbeheerd waren, bij het Rijk in onderhoud te nemen. De groote weg van Amsterdam naar Haarlem, die sedert Mei 1859 buiten onderhoud was, werd mede in den aanvang van 1863 bij het Rijk overgenomen. Klagten over den toestand van den grooten weg van Arnhem naar Nijmegen deden besluiten tot de kostbare verandering van de grindbaan in bestrating.

Aanleg en verbetering door besturen en particulieren werd, waar het algemeen belang er bij betrokken was en eigen krachten te kort schoten, met Rijksbijdragen ondersteund. Onder die wegen komen voor;

in *Noordbrabant* die van Empel—Alem;

in *Zuidholland* wegen op Schauwen, in den Hoekschen waard, onder Kethel en Spaland, Vlaardinger ambacht en Schipluiden;

in *Noordholland* die op Texel, op Wieringen en door den polder Waard; het wegen-net in den Haarlemmermeerpolder;

in *Zeeland* die van Axel—Wachtebeker, Koewacht—Zuiddorpen, Sluis—Nieuwliet, Oostburg—Groeden;

in *Friesland* wegen van Woudseud tot aan Gaasterland, in Gaasterland, en van Akkrum naar Beetsterzweeg;

in *Groningen en Drenthe* die van Gasselte—Stadskanaal, Beilen—Westerbork, Emmen en Sleen—Dalen, Luthen—Coevorden, Wedde naar de Hanoversche grenzen, Hardenberg—Gramsbergen;

In *Limburg* die van Sittard naar de Pruisische grenzen.

Ook tot LANDAANWINNING werd in de laatste vier jaren veel gedaan.

Eene onderneming, waarop allereerst valt te wijzen, is de droogmaking der plassen beoosten Rotterdam onder Hilligersberg en Kralingen, uit te voeren voor gemeenschappelijke rekening van het Rijk en de Provincie, en waardoor meer dan 2600 bunders water in land zullen worden herschapen; nadat eene tot onderzoek benoemde commissie rapport had uitgebragt is, mede onder de leiding eener commissie, met de voorbereiding der werkzaamheden aangevangen; het algemeen nut is reeds uitgesproken, de ontwerpen voor de stoomgemalen werden, na vele wisseling van denkbeelden over het te volgen stelsel, gereed gemaakt en onderzocht.

Een tal van concessien tot droogmaking en bedijking werden verleend; voor de droogmaking van de Geer en Blankaartpolders, den Oosteinderpoel en de Zegmeerplassen werd Rijkssubsidie toegezegd.

De aanhechting van Ameland aan den vasten wal van Friesland. waaromtrent sedert jaren overwegingen aanhangig waren, werd ernstig in behandeling genomen; nadat de staten van Friesland zich wel tot hulpbetoon maar niet tot eigen uitvoering bereid hadden verklaard, is het plan, waarnaar een particulier aanvraag om concessie voor de onderneming had gedaan, omgewerkt en daarbij in beginsel het verleen van Rijkssubsidie aangenomen.

Omtrent de indijking van kwelderlanden in den Dollard met verlegging der waterpeil en verbetering der uitwatering, wordt sedert geruimen tijd met de Hanoversche Regering onderhandeld.

Werpen wij thans nog een blik op eenige andere werken, grootendeels tot WATERKEERING, welke van Rijkswegen werden uitgevoerd of ondersteund.

De werken benoorden de Pettemer-zeewering, die dringend voorziening eischten, waartoe de provincie Noord-holland zich ongehouden achtte, worden door het Rijk voor f 95.000 hersteld; de Kanondijk en de Snippelingoverlaat zijn in verband met den aanleg van den spoorweg van Arnhem naar Zutphen en Zwolle, mede ten koste van het Rijk, verhoogd.

In Gelderland is de aanleg van vlughavens onder Kerkwijk, Heerewaarden, Appeltern, Dreumel en in Maas en Waal, door verleening van Rijkshulp, bevorderd.

In diezelfde provincie zijn de Duffeltsche dijken en de Babberichsche dijk verbeterd, en is de Bengerdensche sluis vernieuwd, een en ander ten gevolge van subsidiering door den Staat.

Eindelijk valt nog te wijzen op de aanhangige kwestie der zee-wering van Dronthen; ook deze kwam tot zekere mate van rijpheid: toen de onderhandelingen over verhooging van den overlaat waren afgesprongen, is een plan tot herstel der oude bedijking van Rijkswegen ontworpen, dat met uitzigt op subsidie, aan de betrokken besturen ter overweging is medegedeeld.

NEDERLANDSCHE BANK.

(In millioentallen guldens.)

DATUM.	Discon- to's.	Belee- ningen.	Opr. kapitaal.	Bank- biljetten.	Saldo's rek. crt.	Munt- voorraad.	Voorraad biljet.	Surplus dekking.	Wissel- disconto.
Jan. 2	51.14	42.46	93.60	109.06	43.40	76.72	39.34	15.74	6
" 8	52.16	42.23	94.39	109.36	42.95	76.37	38.11	16.25	6½ (5 Jan.)
" 15	50.99	41.40	92.48	109.97	41.22	76.83	40.89	16.36	
" 22	50.30	40.54	90.84	109.15	40.18	76.73	42.50	17.—	
" 29	49.52	39.46	88.93	108.17	39.06	76.55	44.15	17.66	
Febr. 5	50.01	38.04	88.05	105.40	34.18	76.96	43.83	18.38	
" 12	49.22	36.93	86.20	107.32	37.42	77.10	48.—	19.20	
" 19	47.96	36.15	84.01	105.91	35.82	76.36	49.17	19.67	6 (19 Febr.)
" 26	47.92	35.36	83.28	104.60	36.18	76.27	49.90	19.96	
Mrt. 5	47.23	34.49	81.72	104.53	34.44	76.13	51.35	20.54	
" 12	46.36	33.57	79.93	103.05	34.25	76.32	53.50	21.40	
" 19	45.75	33.07	78.82	102.14	34.32	76.70	55.30	22.12	5½ (15 Mrt.)
" 26	46.51	32.55	79.06	103.06	33.55	76.70	55.14	22.06	
April 3	46.38	31.78	78.16	102.04	33.72	76.54	55.60	22.34	
" 9	47.75	31.10	78.35	104.77	31.03	76.29	54.87	21.95	
" 16	49.16	30.58	79.74	105.21	31.23	76.23	54.21	21.68	
" 23	50.42	29.92	80.34	104.50	31.95	76.01	53.27	21.31	
" 30	51.92	29.84	81.76	106.00	33.44	76.63	51.93	20.77	
Mei 7	56.97	29.19	86.16	109.79	34.11	76.64	47.70	19.08	6 (3 Mei.)
" 14	59.22	28.93	85.15	111.64	34.76	77.28	46.80	18.72	6½ (9 Mei.)
" 22	58.85	28.59	87.44	112.58	35.46	77.47	45.63	18.25	
" 28	57.60	28.62	86.22	110.70	35.21	76.64	45.75	18.30	
Juni 4	56.35	28.44	84.79	106.18	36.60	75.10	44.97	17.99	

WISSELKOERSEN TE AMSTERDAM.

STAND VAN HET WISSELDISCONTO OP
ZEVEN VERSCHILLENDE PLAATSEN
BIJ HET EINDE VAN ELKE WEEK IN 1866.

DATUM.	Parijs kort.	Hamb. kort.	Frankf. 6/w.	Londen kort.	PROLONGATIE KOERS TE AMSTERDAM.	STAND VAN HET WISSELDISCONTO OP ZEVEN VERSCHILLENDE PLAATSEN BIJ HET EINDE VAN ELKE WEEK IN 1866.							
						DATUM.	Parijs.	Wenen.	Berlijn.	Frankfort.	Hamburg.	Amsterd.	Londen.
Jan. 2	56 9/8	35 1/2	99	11.87 1/2	6 1/2	Jan. 5	5	5	7	5 1/2	6 1/2	6 1/2	8
" 8	56 1/2	"	98 3/4	11.90	7	" 12	"	"	"	"	6 1/2	"	"
" 15	"	"	99	11.87 1/2	6 1/2	" 19	"	"	"	"	5 3/4	"	"
" 22	"	35 3/4	9 1/2	"	7	" 25	"	"	"	"	"	"	"
" 29	56 5/8	35 1/2	"	11.86 1/2	7	Febr. 2	"	"	"	5	5	"	"
Febr. 5	56 3/4	35 1/2	"	"	7	" 9	"	"	"	"	4	6 1/2	"
" 12	"	8 1/2	"	11.58 3/4	7	" 16	4 1/2	"	"	4 1/2	3 3/4	6 1/2	"
" 19	56 1/4	35 1/2	"	11.90	6	" 23	4	"	6	"	3 3/4	6	7
" 26	56 1/8	35 1/2	"	11.88 3/4	7	Mrt. 2	"	"	"	4	3 1/2	"	"
Mrt. 5	56 1/2	35 3/8	98 1/2	"	6	" 9	"	"	"	4 1/2	"	"	"
" 12	"	"	"	11.90	7 1/2	" 16	"	"	"	"	"	"	6
" 19	56 1/8	"	"	"	7 1/2	" 23	3 1/2	"	"	"	4	5 1/2	"
" 26	"	"	"	"	5 1/2	" 30	"	"	"	"	4 1/2	"	"
April 3	"	36 1/2	98 1/2	11.87 1/2	6 1/2	Apr. 7	"	"	"	"	4 1/2	"	"
" 9	56 3/4	35 1/2	"	11.84 3/4	6	" 14	"	"	"	"	4	"	"
" 16	56 5/8	36 1/8	"	"	7	" 21	"	"	"	5	5 3/4	"	"
" 23	"	35 3/4	"	11.82 1/2	6	" 28	"	"	"	"	5 1/2	"	"
" 30	56 3/8	35 5/8	"	11.77 1/2	6 1/2	Mei 5	"	"	7	"	6 1/2	6	7
Mei 7	56	35 1/2	98	11.71 1/2	5 3/4	" 12	4	"	"	6	8	6 1/2	10
" 14	56 1/4	35 1/8	"	11.66 1/2	5	" 19	"	"	9	7	7 1/2	"	"
" 22	56 1/2	35 3/4	"	11.78 3/4	6	" 26	"	5	"	"	"	"	"
" 28	56 1/4	36 3/4	98 1/2	11.83 3/4	5 3/4	Juni 2	"	"	"	"	7 1/2	"	"
Juni 4	56 3/4	35 1/8	98 3/4	11.80	6 1/2								

1866. ENGELAND'S IN- EN UITVOEREN VAN EDELE METALLEN.

In de week eindigende.	INVOER VAN GOUD EN ZILVER.			UITVOER VAN GOUD EN ZILVER.		
	Goud.	Zilver.	Totaal.	Goud.	Zilver.	Totaal.
	pd. st.			pd. st.		
Januarij 3	778.797	815.567	1094.364	849.168	257.000	1106.168
" 10	17.839	104.561	122.200	890.480	135.871	526.851
" 17	116.938	216.989	333.927	71.834	419.052	490.886
" 24	244.483	103.895	348.378	175.477	45.358	220.835
" 31	131.757	283.739	415.496	231.795	325.178	556.973
Februarij 7	100.779	140.177	240.956	99.405	129.053	228.458
" 14	117.799	909.717	1027.516	41.743	231.323	273.066
" 21	495.875	103.885	599.560	34.562	162.690	197.252
" 28	26.573	52.675	79.247	58.166	326.568	384.734
Maart 7	120.366	252.943	373.309	41.254	129.473	170.727
" 14	229.528	55.974	285.502	17.985	202.433	220.218
" 21	70.684	227.627	298.311	20.960	104.525	125.485
" 28	520.299	43.052	563.351	2.948	173.401	176.349
April 4	332.577	195.912	528.489	22.293	53.851	76.244
" 11	60.277	136.957	197.234	41.769	170.966	212.735
" 18	300.671	99.448	400.119	200.583	285.148	485.731
" 25	134.866	83.779	168.645	128.403	40.185	168.588
Mei 2	140.489	121.299	261.788	242.973	50.896	303.869
" 9	44.925	21.333	66.258	102.347	90.029	192.376
" 16	254.109	105.682	359.791	132.435	51.631	184.066
" 23	364.109	194.904	559.013	237.686	113.032	350.718
" 30	1050.708	148.543	1199.250	1134.233	86.713	1220.945

OPGAVE der hoogste en laagste Coursen van de onderstaande Effecten aan de Beurs te Amsterdam.

	Volle jaar 1865.		Febr. 1866.		Maart 1866.		April 1866.		Mei. 1866.	
	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.
Nederl. Cert. W. Sch. 2½ pct.	60½	63½	60½	61½	59½	61½	58½	60½	53½	59½
Dito dito 3 "	70½	74½	71½	71½	71½	72½	69½	71½	61	70½
Dito dito 4 "	93½	98½	94½	95½	94½	95	91½	94½	88	92½
Aand. Ned. Bank 4 "	322	245	258	254	257½	258	253	253	240	252
Handel-M. op resc. 4½ "	139½	148½	146	147	145½	146½	144½	146½	134½	144½
Aand. Holl. Spw.-Maats.	117	183	131	133	—	—	117½	119	103	107
Leening idem 4½ pct.	97	99½	97	97	—	—	97	—	91	91
Dito dito 4 "	89½	91½	89	89½	89½	89½	89½	89½	88	89½
Aand. Rijn Spoorweg 4½ "	105½	113	107½	107½	106	107½	105	106	103	102½
Obl. dito 2e Leening 4½ "	99	100½	—	—	97	97	97	97	—	—
Rijn shares 16 £ gestort f	252	287½	269	269	264	265	—	—	—	—
Rijn shares volgefourn. f	309	361	339	341	328	330	325	325	289	290
Aand. Centr.-Spw.-Maats.	30	41	30	30½	25	26	22½	25	—	—
Obligatien idem f	111	126	120	123	116	121½	116½	120	85	115
Aand. Exp.-Spw.-Maats. .	81	92½	91½	92	91½	91½	—	—	—	—
Credit Dispositio Bank . .	100	107	102	104½	—	—	—	—	—	—
Alg. Maats. v. Hand. en Nijv.	61	70	62	62	—	—	—	—	—	—
Pandbr. Nat. Hyp. B. 4 pct.	92	95½	93½	93½	92½	93½	93	93	—	—
Rott. Bank.	—	—	102	105	101	105½	101	101½	—	—
Spanje. Obligatien 2 pct.	36	41	35	37	35	37	33	36	28	34
Dito 3 "	18	48	41	42	41	42	41	41	36	38
Dito Binnenlandsche 3 "	35	43	34	36	36	37	34	38	29	35
Portugal. Obligatien 3 "	44	47	44	45	44	45	42	44	38	42
Dito 1856/1863 3 "	44	47	44	45	44	45	42	44	38	42
Rusl. Obl. Hope & Co 1798 5 "	94	100	95½	97	95	97	92½	95½	89	94
Dito id. 1828/29 5 "	99	101	100	100	99½	100	99½	100	—	—
Cert. id. 1831/33 5 "	70	74	69	71	69	71	66½	68	58	66
Obl. Stiegl. 5e serie 5 "	67	71	63	66	61	63	60	62	51	60
Dito 1855, 6e serie 5 "	79	86	78	80	77	80	75	78	69	77
Dito Adm. Londen 3 "	51	56	51	53	51	52	51	52	46	51
Dito bij Hope 1860 4½ "	83	88	83	86	83	85	81	84	76	83
Leening 1863 5 "	85	91	87	88	86	89	85	86	77	85
Dito 1864 5 "	86	97	90	94	91	94	90	93	83	91
Certificaten van dito 6 "	44	46	42	42	41	42	39	41	34	39
Spoorweg-Aandeelen 5 f	180	198	183	186	182	185	181	185	165	182
Pruissen. Obl. 1859 5	101	102	100	100	96	99	98	99	80	99
Oostenrijk. Obl. Metall. 5 "	55	62	55	56	50	56	47	53	37	48
Dito Rente Amsterd. 5 "	75	80	74	75	70	74	68	72	56	69
Dito Nationale 1854 5 "	57	65	57	59	52	58	49	56	39	51
Weener Bank-Actien 3 f	770	870	832	846	760	840	696	800	579	677
Dito Aand. fl. 250, 1839 "	374	437	404	418	396	416	345	380	260	348
Dito " fl. 250, 1854 4 pct.	223	245	227	229	216	229	185	212	156	190
Dito " 500, 1860 5 "	472	527	438	480	440	467	380	450	298	373
Dito " 100, 1864 f	82	100	86	87	74	84	62	78	50	68
Aand. Oost. Cr. inst. 1858 fl. 100	125	136	128	131	126	131	125	125	—	—
Fr. Oost. Sp. Hope & Co. f	117	120	119	121	115	117	113	115	98	113
Turkije. Obl. alg. schuld 5 pct.	—	—	36	38	34	37	29	36	24	29
Equador. Oblig. 1855 1 "	101	121	11	11	10	11	9	10	8	9
Venezuela. Obligatien 2 "	13	18	14	14	12	14	11	13	8	11
Dito 1 "	7	9	7	7	7	7	6	6	5	5
Grenada. Obl. Gestemp. 2 "	11	15	13	14	13	14	13	13	11	13
Dito 1 "	25	32	29	30	30	31	30	31	28	30
Dito Gestempelde 1 "	6	8	7	7	6	7	6	6	5	6
Mexico. Obligatien 3 "	22	27	19	22	19	22	18	20	13	19
N.-Amerika. Ver. Staten 5 "	44	71	64	69	67	70	66	70	60	67
Dito dito 6 "	46	79	70	74	73	75	73	76	66	74
Dito dito 1882 6 "	45	78	69	73	72	74	71	75	66	73
Griek. Obl. Geld. 1825 5 "	12	23	11	13	13	15	10	12	8	8
Cours v. h. Geld. Beleening	3	7	6	6	5	6	5	6	6	6
Prolongatie	2	9	6	7	5	8	5	7	5	7
Disconto	3	6	6	6	5	6	5	5	6	6

ECONOMISCHE MALEZINGEN EN BERIGTEN.

De Nederlandsche Staatsloterij. In de zitting van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 23 Mei ll., werd o. a. verslag uitgebragt (door de heeren Fokker, Schinmelpenniuck, de Raadt, Begram, de Poorter), nopens een adres van mr. A. D. Meyer en mr. J. van Lennep, tot hervorming der bestaande Staats-loterij. De Staats-loterij is een van de Nederlandsche holen des ongeluks waarin Klaasje Zevenster, Goddank wel niet verviel, doch waarin toch honderden vergaan. De loterij is de sirene die als eene andere Mont-Athos, menig ongelukkige in hare netten lokt. Zij berooft even meedoogenloos, doch meer systematisch en onder een blinkenden officielen titel, tot ze hare begunstigers, even als madame M.-A. met volkomen ledige beurzen weer wegzendt. Mr. A. D. Meyer heeft, gelijk het verslag der commissie zich uitdrukt, gedurende een halve eeuw, niettegenstaande voortdurende teleurstelling met zeldzame vasthoudendheid eene hervorming der Staats-loterij aanbevolen, en laatstelijk octrooi aangevraagd voor een plan, hetwelk hij in zijn *prospectus van het geotroijeerd openbaar kansgenot* heeft toegelicht.

Een adres in den geest dier hervorming door de heeren Meyer en van Lennep ingediend, is na den dood van eerstgenoemden, door mr. J. van Lennep verder toegelicht en verdedigd. Over dat adres rapport uitbrengende, zegt de commissie niet te aarzelen als haar gevoelen uit te spreken, dat de afschaffing der Staats loterij — zij het dan ook niet plotseling, maar binnen zeker beperkt getal jaren — haar toeschijnt in het algemeen volksbelang wenschelijk te zijn.

Deze meening is gegrond op de overtuiging van den schadelijken invloed dien de Staatsloterij op de welvaart en op de zedelijkheid des volks uitoefent. Het kan, wel niet anders, of een geheel improductieve omzet van 3½ millioen gulden, die, volgens des Ministers inlichtingen, jaarlijks in kansgenot worden omgezet, en waarop door de spelers ongeveer 26 per cent of 9 ton 's jaars *verloren* wordt, moet eenen verderfelijken invloed op de volkswelvaart uitoefenen. Dit springt vooral in het oog, wanneer men bedenkt dat het niet uitsluitend de rijken en de gegoeden zijn, die aan dit spel deel nemen, maar dat zulka ook in ruime mate wordt gedaan door velen van hen die de penningen, welke zij aan

Econ. 1866. 19*

dit spel verkwisten, moeten onttrekken aan het noodzakelijk onderhoud van zich zelven of van hunne gezinnen. Het is dan ook bekend dat jaarlijks vele huisgezinnen daardoor tot den bedelstaf worden gebragt; en de statistiek onzer spaarbanken getuigt, hoe deze zich in oneindig minderen bloei en deelneming mogen verheugen dan die van de meeste der naburige Staten, waar geen Staatsloterij gevonden wordt. De Nederlandsche Staatsloterij trekt een groot deel der gelden tot zich, die anders in de spaarbanken zouden worden gebragt. In plaats van te vertrouwen op eigen kracht tot het verdienen van het noodige onderhoud, jagen vooral de spelers uit den mingevoeden stand eene bedriegelijke winst na, die hun meestal ontsnapt, of die, zoo ze behaald wordt, dikwerf even spoedig verteerd wordt als zij verkregen is; zij meenen rijk te kunnen worden zonder te werken, krijgen een afkeer van den arbeid, en geven zich aan lediggang, aan misbruik van sterken drank en aan allerlei ligtzinnigheid over. Zóó wordt de volkszedelijkheid ondermijnd, en de gevolgen van verarming en van misdaad doen zich voor den Staat in meerdere kosten van onderhoud van bedelaars, van gevangenen en van krankzinnigen gevoelen; terwijl der algemeene welvaart het voordeel ontgaat, hetwelk uit de aanwending van de krachten tot voortbrenging, die deze spelers ongebruikt laten, zou hebben kunnen voortvloeijen.

Dat de Regering de speelzucht noch bedwingen, noch uitroeijen kan, kan voor haar geene reden zijn om zelf datgene te doen, hetwelk als een kwaad aan ieder, op straf van gevangenis en boete, verboden is (art. 410 Code Pénal); zij zou anders, om consequent te zijn, ook de prostitutie en de dronkenschap met voorzigtigheid behooren te leiden en te besturen. In het buitenland is men reeds sedert 40 jaren begonnen in te zien, dat het bevredigen der speelzucht van Staatswege geen Regeringszaak is; van daar dat men de Staatsloterij in Engeland, in België, in het Groothertogdom Hessen, in Frankrijk, in Zweden, in Beijeren en in Hannover heeft afgeschafft (*), al wisten ook de Regeringen dezer landen, dat de zucht tot het spel door die afschaffing niet zou worden uitgeroeid. Zij hebben begrepen dat, zoo het al ooit de roeping van eene Regering kon zijn om de speelzucht uit te roeijen, voorzeker het minst geschikte middel om daartoe te geraken zou zijn het dagelijks en openlijk verschaffen van de gelegenheid aan allen, zelfs aan den minst goeode, om aan die zucht te voldoen.

Ten slotte van het Verslag meent de Commissie dan ook den wensch te moeten uitspreken, dat de Regering moge besluiten om, ter gelegenheid, aan

(*) Ook in Zwitserland, waar in de kantons Uri en Schweiz officiële loterijen bestaan, besloot de Nationale Raad, bij de jongste herziening van de Staatsregeling, daarin eene bepaling op te nemen, welke verbiedt loterijen, speelbanken of speelhuizen op het Zwitsersche grondgebied te houden (*Nederlandsche Staatscourant* 12 en 13 November 1865).

de **Vertegenwoordiging** een maatregel te onderwerpen, waarbij de opheffing der Nederlandsche Staatsloterij binnen een zeker, beperkt, getal jaren zal worden uitgesproken, in den geest zoo als door den Minister van Financien, (den heer van Bosse) bij zijne rede van den 9den Maart jl. bedoeld werd; en om intusschen de loterij gaandeweg in te krimpen, niet slechts door geheele opruiming der verhuring, — ten aanzien waarvan de Commissie met genoeg kennis genomen heeft van het Koninklijk besluit van 20 April jl. (*Staatsblad* n°. 76), — maar ook door geleidelijke inkrimping van de splitsing der loten, des noods ook door het jaarlijksch aantal loterijen van 3 op 2 te verminderen.

Uitbreiding van het stuivers-port voor brieven. Volgens keizerlijk decreet van Nov. 1865 is, met 1 Jan. 1866 over geheel Oostenrijk het brievenport op p. m. 5 cents Ned. ct., (nl. $\frac{1}{16}$ flor.) bepaald geworden. Wanneer men de uitgestrektheid van het Oostenrijksche gebied in aanmerking neemt en de vaak nog onvolkomen communicatie middelen, bejammert men te meer, dat ons klein en digt bevolkt Nederland tot heden van dat voordeel moet verstoken blijven!!

Arbeiderswoningen. Veel belangstelling van de zijde der Staats-financiers verdienen de inzichten en maatregelen van den Engelschen minister van financien Gladstone.

Onze lezers kennen de inrigting der *spaarbanken* die van Staatswege aan de postkantoren zijn verbonden. Deze maatregel werkt uitmuntend, en werd onlangs opgevolgd door een ander om van Staatswege gelegenheid te openen tot het koopen van levensverzekeringen en lijfrenten van geringe bedragen. (Verg. *Economist* 1862, pag. 31).

Thans verneemt men dat de heer Gladstone een maatregel beraamt, om nl. geld tegen $3\frac{1}{2}$ pCt. rente te verstrekken aan die ondernemingen, die onder bepaalde voorwaarden, het bedrag tot het bouwen van doelmatige arbeiderswoningen willen besteden.

Een soortgelijke ondersteuning is vroeger verleend ten behoeve van het draineren der landerijen.

Men moet echter deze geldverstrekingen niet aanzien als een bedekt subsidie aan philanthropische inrigtingen. Geenszins. Wel zijn die ondernemingen er ook mede gebaat, doch men moet veeleer de zaak van dit standpunt beschouwen: Er is een surplus van inkomsten in Staats kas die tot amortisatie van schuld zou kunnen gebezigd worden; door voor dat bedrag schuld te delgen, zou men den rentelast die op de gezamenlijke inwoners drukt met 3 à $3\frac{1}{2}$ pCt. dier som verminderen. Door nu met die gelden een zekere inkomst van p. m. $3\frac{1}{2}$ pCt. netto aan het rijk te verzekeren, blijft hetzelfde voordeel voor de inwoners behouden, terwijl men tevens een uiterst weldadige zaak tot stand brengt, die den arbei-

denden stand weer verheft, en dus daarom ook indirect voordelig werkt voor het algemeen.

Dennenplanten in de duinen. De wijze waarop thans van Rijkswegen dennen in de duinen van Schoorl en Scheveningen worden uitgeplant, is die van Biermann, welke voor een dertigtal jaren in de omstreken van Aken, deze wijze van planten voor het eerst in zwang bragt. Dennen plantte men bijna altijd uit met de kluit, waarbij de wortels der drie- en vierjarige planten door een kluitje tegen verdroogen beschermd worden. De vele bezwaren, die aan die planten verbonden zijn, overwon Biermann door de dennen op eenen vruchtbaren grond, in eene kweekerij, uit te zaaijen en ze dan, één of hoogstens twee jaren oud, zonder kluit, te verplanten. De mogelijkheid om op deze wijze dennen te kunnen planten, onder omstandigheden waarbij zulks anders niet doenlijk is, en de onkostbaarheid hebben dit in Duitschland algemeen ingang doen vinden, en is later uitgebreid en verbeterd door zekeren Baron Buttlar, te Elberberg in Hessen, gelijk in het *Journal d'Agriculture pratique* van den Heer Barral te lezen staat. Het merkwaardige van de zaak is dat dit thans op allerhande andere boomsoorten met evenveel vrucht wordt toegepast; want behalve grove dennen, zaait men eveneens zeedennen, Weymouthsdennen en Corsicaansche dennen, eiken en beuken uit, om die één jaar oud te verplanten, alsmede zilversparren, lariksen, eschdoornen, iepen en elzen, ter verplanting wanneer ze twee jaar oud zijn. Hier te lande hoort men weinig van deze zaken om de natuurlijke reden, dat de houtteelt hier eene empirisch gedreven kunst is, die in enkele streken zeer goed, doch overigens zeer slecht gedreven wordt. Enkeligen hebben beproefd om de wetenschappelijke grondslagen van onze houtteelt vast te stellen, zonder dat zulks evenwel invloed gehad heeft noch op het wegnemen der gebreken, noch op het meer bekend maken van de beste methoden. (Volkslied).

Verg. De Houtteelt in Nederland door Dr. Rauwenhoff. *Economist* 1858, p. 131. *Econ.* 1859, p. 71. Ook *Bijbl. Econ.* 1862, pag. 3. Outginning onzer woeste gronden.

Buurt-spoorwegen. Het Belgische gouvernement heeft in de maand April II., behoudens goedkeuring der Kamers, de eerste concessie voor een Provinciaal spoorwegnet verleend. De concessionarissen verbinden zich om binnen vier jaren een aantal steden en dorpen van de provincie Brabant door spoorwegen onderling, met de hoofdstad en met het staats-spoorwegnet in verbinding te brengen. De kosten van aanleg, waarop een bepaalde interest door het rijk wordt gewaarborgd, zijn zeer matig berekend. Aan den anderen kant zijn de vereischten, waaraan de werken moeten beantwoorden, door de regering zoo laag gesteld als de zorg voor de veiligheid en voor de regelmatigheid der exploitatie maar toeliet; alle weelde zal bij den aanleg van het Brabantache spoorwegnet worden ver-

meden; de stationsgebouwen zullen klein en eenvoudig zijn; de banen zullen vrij korte bogten mogen hebben; enz. Ook in andere provincien van België ziet men uit naar de daarstelling van zoodanige buurtspoorwegen.

Voeziekte. — Volgens de officieele opgaven betreffende de voetyphus in de Provinciën Zuid-Holland, Utrecht en Noord-Holland, zijn de navolgende aantallen rundvee:

Prov. Zuid-Holland.

IN DE WEEK van					aan 't eind der week nog ziek.	tot	SEDERT HET BEGIN DER VEEZIEKTE.				
	aange- tast.	d.ziekte gestorv.	afge- maakt.	her- steld.	nange- tast.		man de gestorven.	afge- maakt.	her- steld.	nog ziek.	
6-13 Jan.	2721	447	802	202	1770	16 Jan.	27027	8133	6899	8763	8204
13-20	2034	280	226	218	1310	20 "	29031	8966	7410	9896	2759
20-27	2135	261	208	164	1502	27 "	31165	9643	7846	10962	2714
27-3 Febr.	1916	238	179	177	1272	3 Febr.	33025	10371	8159	11817	2678
3-10	1899	235	121	190	1353	10 "	34924	11079	8419	12769	2657
10-17	1510	240	125	153	992	17 "	36434	11843	8678	13656	2257
17-24	1340	259	108	130	843	24 "	37774	12451	8874	14412	2037
24-3 Mrt.	1000	184	49	56	711	3 Mrt.	38774	13012	8978	16003	1781
3-10	1352	244	106	64	938	10 "	40123	13521	9131	15067	2021
10-17	1133	261	48	46	778	17 "	41255	14184	9252	15932	1887
17-24	1410	309	43	35	1023	24 "	42665	14913	9378	16803	2076
24-31	1303	258	84	71	940	31 "	43953	15698	9471	16805	1979
1-7 April	1129	297	82	50	750	7 April	45032	16526	9515	17477	1564
7-14	1365	411	65	44	845	14 "	46435	17421	9587	17817	1610
14-21	770	199	51	28	492	21 "	47205	18088	9650	18177	1290
21-28	703	215	8	33	447	28 "	47905	18613	9659	18417	1219
28-5 Mei	649	229	11	12	397	5 Mei	48557	19124	9670	18718	1050
5-12	572	200	1	28	342	12 "	49129	19559	9677	18994	899
12-19	322	97	12	22	201	19 "	49461	19810	9690	19236	675
19-25	345	99	10	18	123	25 "	49706	19983	9703	19481	589

Prov. Utrecht.

6-13 Jan.	299	112	17	165	13 Jan.	1710	612	65	723	280
13-20	424	148	—	203	20 "	2134	790	65	926	353
20-27	259	147	—	244	27 "	2393	937	65	1170	221
27-3 Febr.	212	103	—	136	3 Febr.	2605	1040	65	1306	194
3-10	321	77	—	158	10 "	2936	1117	65	1464	290
10-17	288	132	—	177	17 "	3224	1309	65	1641	269
17-24	250	81	4	244	24 "	3461	1330	69	1865	197
24-3 Mrt.	195	72	—	109	3 Mrt.	3656	1402	69	1974	211
3-10	297	133	35	133	10 "	3953	1535	104	2107	207
10-17	184	76	—	142	17 "	4137	1611	104	2249	173
17-24	243	99	—	108	24 "	4380	1710	104	2327	209
24-31	223	127	—	122	31 "	4703	1837	104	2579	188
1-7 April	273	128	—	128	7 April	4876	1965	104	2607	200
7-14	284	130	—	113	14 "	5110	2095	104	2720	191
14-21	254	133	—	73	21 "	5364	2278	104	2793	189
21-28	160	156	8	114	28 "	5524	2434	112	2907	71
28-5 Mei	135	104	4	33	5 Mei	5658	2538	115	2940	65
5-12	67	43	13	34	12 "	5725	2583	123	2977	—
12-19	49	31	2	20	19 "	5775	2614	123	2977	39
19-25	88	51	—	25	25 "	5858	2665	125	3028	45

Prov. Noord-Holland.

10—17 Febr.	225	45	20	10	150	17 Febr.	639	129	178	76	249
17—24	275	35	19	69	132	24 "	817	174	199	175	269
24—3 Mrt.	179	34	26	45	280	3 Mrt.	986	253	225	223	280
3—10	51	43	48	84	157	10 "	1037	406	273	301	157
10—17	27	16	2	109	57	17 "	1064	322	275	410	57
17—24	36	11	7	29	46	24 "	1100	333	282	439	46
24—31	119	27	37	49	52	31 "	1221	360	321	433	52
1—7 April	71	34	—	52	37	7 April	1292	394	321	540	37
7—14	48	23	—	11	51	14 "	1340	417	321	551	52
14—21	78	26	13	46	44	21 "	1418	443	334	597	44
21—28	16	14	20	25	1	28 "	1434	457	354	622	1
28—5 Mei	44	17	—	17	11	5 Mei	1478	474	354	639	11
5—12	75	24	36	19	7	12 "	1553	498	390	658	7
12—19	20	8	9	6	4	19 "	1573	508	399	664	4
19—25	43	6	36	5	—	25 "	1616	512	435	669	—

BANKEN VAN LEENING.

II.

DE VEEVANGING DER INBRENGERS DOOR HULPKANTOREN TE 's GRAVENHAGE.

(Tienjarig overzicht.)

Hetgeen ik mij ditmaal heb voorgesteld is minder het leveren van een verslag, alswel in een vergelijkend overzicht te treden, waarin op de voornaamste punten het verschil uitkomt tusschen *hulpkantoren* en *inbrenghuizen*. Er volgt als van zelve, dat hier de vergelijking genomen moet worden over de tien *laatste* jaren van het bestaan der inbrengers met de tien *eerste* jaren van het bestaan der hulpkantoren. Wij beginnen met de onderstaande opgaaf:

Beleend in de Inbrengkantoren.			Beleend in de Hulpkantoren.		
Jaren.	Getal Panden.	Inbreng- en Lossingloon.	Jaren.	Getal Panden.	Administratie- kosten.
1846	151463	f 11066.24	1856	121240	f 8738.27
1847	162784	11420.77	1857	132293	4101.07
1848	171815	11525.46 ^s	1858	140063	4847.92
1849	173187	10974.98	1859	151252	4687.12
1850	177033	11391.53 ^s	1860	166442	5087.46
1851	200468	12960.41	1861	171436	5124.75
1852	179762	11670.99 ^s	1862	161999	4858.98
1853	140242	9126.98 ^s	1863	165122	5098.76
1854	143309	9214.17	1864	171640	5856.75
1855	140721	8970.16 ^s	1865	177360	5488.79
Totaal.	1640284	f 108821.60^s	Totaal.	1558847	f 47879.82

Dat is gemiddeld per jaar voor de inbrengkantoren op 164028 Pn. f 10882.16^s

" " " " " " " " hulpkantoren op . . 155885 " - 4787.98

Alzoo besparing voor het publiek bij een verschil van 8143 Pn. f 6044.18^s

Gemiddeld per pand bedroeg het loon der inbrengers voor beleenen en lossen 6,6 of ruim 6½ cents, en voor administratiekosten in de hulpkantoren 3,07 of ruim 3 cents.

De cijfers hier spreken duidelijk genoeg om de mindere kosten, voor de pandleggers aan het stelsel van hulpkantoren verbonden,
Econ. 1866. 20

te doen uitkomen; gezwezen nog van de besparing, welke voortsproot uit den sterkeren toeloop, vooral wat groote beleeningen betreft, tot de bank zelve, waar in het geheel geen kosten voor beleening geheven worden.

In de zes laatste jaren der inbrengers (wegens gebrek aan enkele bescheiden kon ik niet verder dan tot het jaar 1850 teruggaan) werden door *partikulieren* in de bank beleend 14287 Pn. f 150165. — In de zes laatst verloopene jaren der hulpkantoren steeg dit tot 54921 „ „ 405678. — Alzoo *meer* gedurende het laatstverl. tijdvak 40684 Pn. f 255508. —

Gaan wij de verschillende jaren der beleening achtereenvolgende na, dan springt de nadeelige werking der inbrengkantoren nog te meer in het oog, als wij letten op de groote afwisseling die er bij toe- en afnemings in het getal beleende panden bij hen is op te merken; terwijl er bij de hulpkantoren, uitgezonderd enkele jaren van een niet noemenswaard verschil, eene gelijkmatige opklimming is waar te nemen. Wat de inbrengkantoren betreft, verklaart zich hieruit het zoo even vermeld verschil in getal beleende panden. In mijn vorige bijdrage (Econ. Mei 1862) voerde ik reeds aan, dat van 1851 tot 1858, het getal panden door tusschenkomst van de inbrengers beleend, van 200468 tot 140242 was teruggedaan. Alzoo in twee jaren een verschil van ruim 60000 panden. Voegt men hierbij het meerder getal, sedert 1856 regtstreeks door partikulieren in de bank beleend, dan is er geen verschil hoegenaamd, dat in eenig opzigt als bezwaar tegen het bestaan van hulpkantoren zou kunnen gelden. (*)

Wat de kapitalen betreft konden wij de opgaven niet verge-

(*) Onze voorzaten hadden zeker geen ongelijk, als zij een dergelijk bedrijf als dat van inbrenger, om van geen minder liefelijke benaming te spreken, eenvoudig *banknegotie* noemden. Mr. J. Kalf merkte daarom ook voor eenige jaren te regt aan: „Waar het bijzonder belang bij deze zaak in het spel gemengd wordt, en de pandleening op het gebied der speculatie wordt overgebracht, gaan langzamerhand de waarborgen te loor, waarmede de Staat de instelling heeft willen omringen, wordt langzamerhand het belang der beleeners uit het oog verloren, het Staatsbelang eveneens, en loopt de instelling zelve gevaar, om van lieverlede, in meerdere of mindere mate, tot haren vroegeren treurigen toestand weder nêr te sinken.” Zie eene verhandeling, getiteld: „Onze Banken van Leening”, Tijdsch. voor Staathuishoudkunde en Statistiek, 5e dl., 2 st., bl. 204. De S. die ook voor de invoering van hulpkantoren is, zooals België, is tegelijk ook tegen het verpachten van Banken, en in het algemeen tegen het behalen van winsten, — punten, waarop het bij eene wettelijke reorganisatie dier instellingen voornamelijk aankomt.

lijkender wijs nevens elkander stellen; vermits wel de *getallen* voor de berekening van het loon der inbrengers rubrieksgewijze in den rooster voorkwamen, *met inbegrip der bij hen binnen 24 uren aan huis geloste panden*; maar daarentegen de beleende kapitalen, gelijk ook het getal dezer laatste, in den *staat der bank niet* werden opgenomen. Dit heb ik vroeger reeds eenigermate trachten te vergoeden, door achtereenvolgende opgaven van de gemiddelde beleensom gedurende de zes *laatste* jaren der inbrengers, vergeleken met de zes *eerste* jaren der hulpkantoren. Over de *tien* jaren gemiddeld genomen, bedroeg die voor de inbrengers *f 3.39^s*, voor de hulpkantoren *f 3.26*.

Nog moet ik hier, om op te helderen het onevenredig bedrag van het inbreng- en lossingloon, vergeleken met het getal beleende panden, aanmerken, dat gedurende de tien laatste jaren der inbrengers, het loon op de kleinste panden tweemaal is verminderd geworden, namelijk in 1847 en 1849, telkens met *een halve cent*. Om dus de besparing, welke de oprigting van hulpkantoren den pandleggers heeft aangebragt, zuiver te nemen, heeft men in de reeks der opgaven, die jaren naast elkander te stellen, waarin het inbrengloon tot zijn laagste tax werd gebragt, namelijk de zes *laatste* jaren van het bestaan der inbrengers (1850—1855) en de zes *laatste* jaren der hulpkantoren (1860—1865); waaruit ook nog blijkt, dat over dat tijdvak in de hulpkantoren *meer* zijn beleend dan bij de inbrengers 82464 panden, en daarentegen aan administratiekosten op de beleeningen in hulpkantoren *minder*, dan voor loon aan de inbrengers, is ontvangen (niettegenstaande de reductie) *f 32328.77*. Ten aanzien van het jaar 1850, toen door de gezamenlijke inbrengers beleend werden 177038 panden, en aan loon voor inbrengen en lossen genoten werd *f 11391.53^s*, vergeleken met het laatstverloopen jaar van het bestaan der hulpkantoren, toen het getal beleende panden steeg tot 177860, waarvoor aan kosten voor administratie ontvangen werd *f 5488.79*, blijkt, dat bij een nagenoeg gelijk getal panden, de besparing voor de pandleggers geweest is *f 5902.74^s*.

Het voordeel voor de pandleggers in de vervanging der inbrengers door hulpkantoren regtstreeks gelegen, is, niemand zal het betwijfelen, in het oogvallend. Doch het is niet het eenige. De aanmerkelijke vereenvoudiging, welke de nieuwe bij-instellingen in de administratie hebben aangebragt, verdient niet minder onze aandacht, ja is zoo sterk sprekend, dat er alle grond is om te

mogen verwachten, dat, zoo de besturen der banken van leening daaraan alleen hunne aandacht wilden wijden, hun welbegrepen eigenbelang hun zou nopen, zoo spoedig mogelijk, een gelijken weg van verbetering op te gaan. Bij besparing voor het publiek, dat in elk geval hoofdzaak moet blijven, is door dezelfde vereenvoudiging nu ook in vervolg van tijd bezuiniging in uitgaven voor het personeel en de bureaustkosten in de bank zelve mogelijk gemaakt. Te 's Gravenhage was dit het geval, waar bij overlijden en pensioneren, het getal der ambtenaren van 9 tot op 7 is kunnen gebracht worden. En had, blijkens de rapporten van onderscheidene besturen, zooals die in de memorie van toelichting tot het wetsontwerp op de banken van leening zijn opgenomen, de meening post gevat, als zoude het voordeel voor het publiek in de oprichting van hulpkantoren gelegen, slechts eene *illusie* zijn, en men welhaast om de kosten voor hulpkantoren goed te maken, tot eene verhooging der rentetax de toevlucht zou moeten nemen: de uitkomst te 's Gravenhage heeft het tegendeel bewezen; vermits sedert 1° Augustus 1863 de renten in plaats van 12 en 9 pCt., tot op 11, 10 en 8 pCt. is kunnen verminderd worden. Cijfers zullen, na het vroeger reeds bijgebrachte, ook hier het bewijs moeten leveren. Er blijkt namelijk, dat van het hiervoren opgegeven gemiddeld getal panden, jaarlijks in de hulpkantoren beleend (155885), vóór de verzending naar de bank (binnen de 8 dagen) reeds weder gelost werden 79353 panden, dat is gemiddeld per week 1526; zoodat alleen de kleinste helft naar de bank behoefde te worden overgebracht; waar zij, behoorlijk nagezien, slechts met de lijsten vergeleken en geregistreerd behoefde te worden, om dáár als bankpanden hunne plaats nevens de andere in te nemen. — De opbrengst aan rente op het vorenstaande getal weekpanden bedroeg slechts f 458.52.

Het afsnijden eener thans noodeloos geworden omslag, wegens verdubbeling der administratie, die zich op gezette dagen en uren der week, vooral des zomers, op afmattende wijze deed gevoelen, heeft ook nog deze gunstige zijde, dat eene werkelijke grief hierdoor is uit den weg geruimd. Vermits, namelijk, de hulpkantoren volledig in hun eigen onderhoud voorzien (wij hebben dit vroeger aangetoond en zullen het dus hier niet herhalen), kan er nu voortaan geen sprake meer zijn, dat de weekpanden ten bezware van de kas der bank komen, — eene grief die te sterker nog in het oog valt, om reden de inbrengers gezegd konden worden daaraan het grootste gedeelte hunner inkomsten te ontleenen. Van

het zooveel kleiner getal panden, dat telken dage na verloop eener volle week in de bank wordt opgenomen, kan nu veel minder gelden, dat zij voor een gedeelte meer schade dan bate afwerpen; iets dat van geene geringe beteekenis is, omdat, gelijk de hulpkantoren, zoo ook de bank in haar geheel in de kosten van eigen onderhoud en administratie moet voorzien; hetgeen van zelve eene daaraan geëvenredigde renteheffing ten gevolge moet hebben. En dit toch — de hooge *rentetax* — is in de publieke schatting nog altoos de steen, welke men die instelling, om zoo te spreken, naar het hoofd werpt.

Wij komen bij deze gelegenheid nog tot eene andere opmerking. Niet te verdedigen zeker was het, nog vóór ongeveer eene halve eeuw, bestaande gebruik in banken van leening, van voor minste rentebedrag op de geleende som, de volle maand en zelfs vijf weken uit, te berekenen; niettegenstaande het pand slechts enkele dagen in de bank gestaan had. Het voordeel hieruit, bij de menigvuldige kortstondige beleeningen voortspruitende, was zóó groot, dat in vorige eeuwen sommige tafelhouders er voor uitkwamen, hieruit alléén de kosten der inrigting te kunnen bestrijden. Weshalve dan ook, bij een trouwens veel hoogere renteheffing, aanmerkelijke sommen, bij contract door de Magistraten ten behoeve van de stads kas (of ook wel tot ondersteuning van liefdadige instellingen) konden bedongen worden. De som voor zoodanige recognitie bedroeg voor sommige van die tafels- of banken van leening, jaarlijks *f* 10000 à *f* 12000; behalve nog eene som in ééns, die vóór de aanvaarding van het octrooi of pachtcontract moest werden gestort. (*)

(*) Volgens een gespecificeerde rekening, aan het slot van een in 1659 te Utrecht uitgekomen strijdschrift, getiteld: „Aanbangael op de Apologie voor den armen en geringen in den Lande” zoude door eene bank van leening te N. alwaar tegen eene rente van 21½ ten honderd 'sjaars beleend werd, met een kapitaal van *f* 112,291.00, in den tijd van twintig jaren, *boven alle kosten*, gewonnen zijn geworden eene som van *f* 429,857, 14 st. en 2 penn. Voor kosten staan o. a. uitgetrokken aan huurwaarde *f* 600 'sjaars, welke echter gezegd wordt niet betaald te zijn; voor gagie aan de knechts tot bediening van de Bank met de huishouding en mondkosten *f* 2700, doch welke maar *f* 2300 zou bedragen hebben; voor spelen, touw, enz. *f* 100 en voor verponding *f* 140; zoodat, naar wij verder lezen, met de kosten en alle verdere lasten, „uit de slechtste en armste gemeente, jaarlijks werd in de Lombard betaald *f* 24,329, het eene jaar meer, het andere jaar wat minder, zijnde in twintig jaren omtrent de somma van *f* 456,580, zegge: vier honderd zes en tachtig duizend vijf honderd tachtig gulden.”

Neemt men de geldswaarde voor dien tijd hierbij in aanmerking, dan is het niet

Ditselfde het berekenen der renten per *volle maand*, gevoegd bij de kosten van *inschrijving*, alsmede die van *opslag*, *bewaar-en bergloom*, *assurantie*, en des gevorderd ook voor *taxatie*, is oorzaak, dat de voorschotbank te Amsterdam tegen een rente van 6 percent 's jaars, voorschotten op pand kan geven en toch nog, zooals reeds bij het opmaken der eerste jaarlijksche balans gebleken is, een behoorlijk *dividend* aan de aandeelhouders in het gefourneerde kapitaal kan uitkeeren. Zeker, er ligt iets verleidelijks in dat regime, hetwelk groote kans heeft, zoo slechts de aanvraag om concessie wordt toegestaan, elders navolging te vinden; waardoor dan als van zelven het houden eener *voorschotbank* (een anderen naam voor *bank van leening*) een tak van *industrie* wordt. Door niets, evenwel, kan dien verblindenden schijn beter worden weggenomen, dan door aandachtig te letten op den aard eener zoodanige instelling en de klassen van menschen die er, over het geheel genomen, gebruik van maken. Zij die door langdurige ervaring met banken van leening bekend zijn, zullen dit het best kunnen beoordeelen.

Ik herhaal: het per maand, of ook zelfs per week, voluit berekenen der interest van beleeningen op pand is, over het geheel genomen, niet te verdedigen. Ook niet het heffen van een *minimum* van interest, tot bijv. 5 centimes of meer, zooals voor de banken van leening in België tot wet is geworden. Maar wat wèl is aan te bevelen — ik geef dit hier alleen in overweging — is, dat men de *interest* bij de lossing der panden onderscheidt van wat *kosten voor administratie* zijn te noemen, en deze zoowel voor de bank als voor de hulpkantoren tot regel stelle. Niet zoozeer om daardoor, gelijk bij andere instellingen (het postwezen bijv.), tot

te verwonderen, dat, ondanks de verachting welke aan dat bedrijf kleefde, er lieden genoeg te vinden waren, die er zich (soms bij eelgeragtheid van onderscheidene personen en voor meer dan eene stad) toe leenden; zulke, die er het edelste zelfs, de rust hunner zielen, voor veil hadden; dat, zoo er gevallen waren bij te brengen waarin de *conscientie* naar bevrediging zoekt, blijkens verzoeken om tot het H. Avondmaal te worden toegelaten, bij anderen daarentegen het gezet zijn op hunne *reputatie* niet weinig bijdroeg, om met opoffering van geschenken of vereeringen, de algemeene *opinie* omtrent deze zaak ten hunnen gunste te sien keeren. Dit zoude dan ook, naar het oordeel der bestrijders in die dagen, aanleiding hebben gegeven, dat, de goeden niet te na gesproken, zij gewillige handlangers vonden, advokaten, zoo als ze genoemd werden, die onder de hand of meer openlijk de zaak hunner verdediging met bekwaamheid wisten te leiden, zoo zelfs, dat ter goeder trouw mannen van uitstekende vermaardheid zich daarin mengden. — *Van Heel, Geschieden over de B. v. L., N. 40, 41.*

een soort van gelijkstelling voor de gebruikers, hetzij der bank, hetzij der hulpkantoren, te komen — als wel, om door eene nog meer gelijkmatige schatting der in beleening aangeboden voorwerpen de samenwerking der hoofd- en bij-instellingen, in het belang van het publiek, te beter te verzekeren. Dit middel — het heffen *algemeen*, van kosten tot goedmaking der administratie — is in mijn oog althans verre te verkiezen boven dát, wat in enkele banken in gebruik is: het voor een, al zij het ook klein gedeelte, beschikbaar stellen der *interest* tot gedeeltelijke belooning, of ook tegemoetkoming, wegens verantwoordelijkheid voor het te kort of de schade bij verkoop. Wil men anders voor hetgeen hier *administratiekosten* wordt genoemd, in de plaats stellen: kosten voor *taxatie*, het zou geen verschil maken. mits dit niet *percentagewijze* aan den pandlegger in rekening wordt gebracht, wat, bij het opnemen van groote sommen, vooral wanneer dit dikwijls en bij herhaling voor korten tijd geschiedt, voor hem niet weinig bezwarend zoude zijn. Om die kosten in onderscheiding van de rente, die zich van zelve naar de hoegrootheid der beleende som regelt, evenredig te doen werken, neme men eenvoudig tot voorbeeld het *tarief*, dat tot op dit oogenblik te 's Gravenhage gevolgd wordt, namelijk één percent van het beleende kapitaal, verdeeld naar de onderscheidene reeksen van beleensommen; hetgeen dáár tot uitkomst heeft, hetzelfde wat als *minimum* voor interest in *Belgie* wordt betaald, gemiddeld 3 cents per pand. Al naarmate men eenig meerder bedrag tot basis aanneemt, (bijv. 1½ pCt. van het beleend kapitaal) in welk geval te gelijk de groote panden bij tarief hooger konden worden aangeslagen, zoude, zoo men die kosten tot *alle* panden uitstrekke, de rente veel beteekenend kunnen worden verminderd; hetgeen tot groote verligting zoude zijn van dezulken onder de pandleggers, wier goederen 6 maanden en langer, tot zoover de termijn van beleening strekt (na welks verloop die dikwijls weder wordt vernieuwd) in de bank verblijven. Ik heb dit denkbeeld vroeger reeds als ter loops aangegeven; doch meende dit hier nog eens meer opzettelijk, met het oog op de aangegeven verschijnselen van onzen tijd, ter toetsing en overweging te moeten aan bevelen.

Om het hier aangegeven denkbeeld, in toepassing op de groote steden waar inbrengers zijn, eenigzins toe te lichten, laten wij de opgave volgen van het bedrag der administratiekosten op de beleende panden, volgens tarief over 1865 in de hulpkantoren ontvangten.

Beleende sommen.		Administratiekosten.	Getal panden.	Opbrengst.
van	f 1.00 tot / 2.00	à 2 ots.	100098	f 2001.86
"	2.50 " 5.00	" 4 "	62174	2486.96
"	6.00 " 10.00	" 6 "	11768	706.08
"	12.00 " 30.00	" 8 "	2704	216.32
"	35.00 " 60.00	" 11 "	452	49.72
"	65.00 " 100.00	" 15 "	129	19.35
"	105.00 " 200.00	" 20 "	81	6.20
"	205.00 " 300.00	" 25 "	8	2.00
"	305.00 " 400.00	" 30 "	1	30
		Totaal . . .	177860 Pand.	f 5488.79

Wij merkten zoo even reeds aan, dat het tarief voor administratiekosten der hulpkantoren alhier, tot basis heeft één percent van het *beleend kapitaal*. Volgens die berekening zou de opbrengst geweest zijn f 5294 01^s; zoo dat, bij vergelijking met de vorenstaande opgaaf, voor administratiekosten meer ontvangen zijn f 194.77^s.

Neemt men tot basis 1½ pCt. van het beleend kapitaal, evenredig verdeeld op de wijze als hiervoren, dan zoude, na aftrek van alle kosten voor de hulpkantoren, er een overschot zijn van f 2744.—

De heffing der administratiekosten, bij rentevermindering, ook tot de partikuliere beleening uitgestrekt, zou bedragen van f 70,000 ad 1½ pCt. - 1050.—

Hierbij is nog te voegen voor hooger en aanslag, bij meerdere splitsing der grootere panden, volgens raming - 150.—

Te zamen f 3944.—

Stel nu dat, zoo als te 's Gravenhage, het saldo in beleend kapitaal over de twee laatste jaren gemiddeld geweest is f 170,000; dan zou, de doorgaande rente met 2½ pCt. verminderd zijnde, dit eene mindere ontvangst veroorzaken van f 4250.— hetgeen dus door de boven aangegeven verhooging der administratiekosten met ¼ pCt. van het beleend kapitaal, naar gezegde verdeling over *alle* panden genomen, nagenoeg wordt gedekt.

Van verder bijkomende voordeelen door bezuiniging te verkrijgen, zal ik hier niet gewagen. Ik geef dit slechts als maatstaf aan; waarbij, hetgeen van zelf spreekt, geen verschil maakt, welke op dit oogenblik de rentetax is, waarnaar eene bank van leening werkt. De vermindering der rentetax is op de gezegde wijze toepasselijk voor elke bank; mits daarbij (in plaats van inbrengers)

het stelsel van hulpkantoren worde gevolgd; immers in beginsel, zoo als dit nu tien jaren te 's Gravenhage in werking is geweest. Met het oog op de uitkomsten dáár verkregen, heeft men dit voor, dat men de basis dier instelling, wat het financieel betreft, kan inrigten naar den voorhanden toestand en met het oog op nog verdere verbeteringen, waaraan bij eene eerste vestiging alhier minder kon worden gedacht. De uitkomst zal in elk geval deze zijn: dat, bij nog aanmerkelijke besparing op de kosten voor de pandleggers vroeger aan *inbrengers* verbonden (minstens nog wel $\frac{1}{2}$), men tegelijk ook tot eene vermindering der rentetax met 2 à 3 pCt. zoude kunnen geraken, zonder dat de inkomsten der bank, noodig tot bestrijding der kosten voor onderhoud en administratie, hieronder behoeven te lijden. Integendeel zal in 't vervolg, door aanmerkelijke vereenvoudiging, behoudens dezelfde maatstaf van belooning, het uitzigt op nog verdere verbeteringen, in het belang der inrigting te beter zijn verzekerd.

Om intusschen de kosten voor administratie niet onevenredig drukkend te doen zijn voor het beleenen der kleinste panden, is het mij voorgekomen, dat tot grondslag voor het tarief geen hooger bedrag dient te worden aangenomen, dan $1\frac{1}{2}$ pCt. van de generale som der beleeningen. Uit de vorenstaande opgaaf toch blijkt, dat de panden tot en met f 5,00 in getal, $\frac{1}{10}$ en in opbrengst voor administratiekosten $\frac{1}{4}$ van de geheele beleening in de beide hulpkantoren uitmaken; zoodat een verhooging der grootere panden luttel voordeel aanbrengt, in vergelijking met wat voor de kleine panden zou worden gevorderd. Wil men dus de besparing op de kosten voor *inbreng-* en *lossingloon*, die bij herhaalde kortstondige beleeningen vooral zoo bezwarend zijn, niet geheel en al in het voordeel der rentevermindering doen opgaan, dan is het noodig zich een grens te stellen. Tot dat einde kwam mij deze opmerking, bij nadere overweging, niet ongepast voor.

Welke basis men voor de berekening van het administratieloon te Amsterdam gevolgd heeft, is mij niet duidelijk gebleken. Met het oog op de buiten alle vergelijking énorme voordeelen, vroeger door de *inbrengers* aldaar genoten, kon, ook bij een aanmerkelijk hooger tarief, dan dat voor 's Gravenhage gevolgd is, de besparing toch nog aanzienlijk zijn. En dat dit werkelijk het geval is, kan niet tegengesproken worden. Met het oog hierop kan dan ook niet gelden, wat tegen de jongste reorganisatie dier bank is aangevoerd, als zoude de verbetering hierdoor aangebragt van weinig beteekenis zijn; en daarentegen de nieuw opgerigte *voorschotbank*

te Amsterdam, wegens gunstiger voorwaarde voor de pandleggers, de voorkeur verdienen. Dit laatste heeft wel eenigen schijn met het oog op de renteheffing; doch slechts in de verbeelding van den voorsteller. Tot een geheel andere slotsom zou men geraken, wanneer men de zaak in zijn geheel nam, en die niet, zoo als met de bijgebragte voorbeelden geschiedt, in enkele ronde getallen wilde gaan uitmaken. De steller van het hierop betrekkelijk artikel in de *Assurantiebode* (20 Febr. 1864) moge in die voorbeelden, op zich zelf genomen, gelijk hebben, hij verzuimt daarbij in rekening te brengen, de groote voordeelen die het oplevert, door voor *minimum*, de intrest, in plaats van *per dag* (gelijk in de gewone banken van leening) *eene volle maand uit*, te mogen berekenen: een bezwaar voor de pandleggers, dat niet gering is te achten, als men bedenkt, dat het meerendeel der beleeningen in die banken, uit telkens wederkerende dag- en weekpanden bestaat; om niet te zeggen, dat al de overige beleeningen in dezelfde categorie vervallen, zoodra bij de lossing, de tweede of derde maand, enz. telkens ná den verschijndag is ingetreden. — Maar genoeg, er is uit het hier bijgebragte toch nog wel iets te leeren; namelijk, dat, wat de rentetax betreft, de vraag wel overweging verdient: in hoeverre hierin eene, voor de inrigting en het gebruik van banken van leening gunstige, wijziging zou zijn te brengen. Dit is 't dan ook, wat ik hiervoren heb beproefd.

Wat overigens de B. v. L. te Amsterdam aangaat, is het mij gebleken, dat de hulpkantoren aldaar, door ze tot eene blijvende bewaarplaats voor de kleine (d. w. z. het meerendeel) der panden te bestemmen, een gewijzigd karakter hebben verkregen, en dien ten gevolge ook tot andere uitkomsten moesten geleiden, dan die welke te 's Gravenhage zijn verkregen. De groote uitgebreidheid en de daardoor, naar het schijnt, gewettigde gebruiken, tot neg voor weinige jaren dáár in zwang, als ook de insmelting der kleinpandjeshuizen, zijn bij de laatste organisatie zeker niet buiten invloed gebleven; waarom dan ook die bank minder tot voorbeeld kan worden gesteld voor andere steden, waar de vervanging der inbrengers door hulpkantoren ongelijk aan veel minder moeijeligheden onderworpen is. (*)

(*) Zie een opstel, getiteld: „Een woord over de statistiek der Bank van Leening te Amsterdam” *Ecos*. April 1855, bl. 108 vlg. — Van eenige wijzigingen op het, in 1861 bij Kon. besluit goedgekeurde, reglement op die B. v. L., onlangs in den gemeenteraad vastgesteld, trof mijne aandacht niet het minst: die op art. 29, be-

Wij vervolgen ons vergelijkend overzicht met nog op een en ander verschijnsel te wijzen, waardoor de hulpkantoren zich, in onderscheiding van die der inbrengers, hebben gekenmerkt. Zij betreffen de verkooping en der, na verstreken termijn, onafgeloste panden. Wegens den nog loopenden termijn voor de laatste beleende panden, van af 1 October 1864, kan de vergelijking slechts over de acht eerste jaren der hulpkantoren, met de acht laatste jaren der inbrengers genomen worden; en zulks met inbegrip van de rechtstreekse of particuliere beleeningen, volgens de jaren waarin die plaats vonden.

Over de acht laatste jaren van het bestaan der *inbrengers* (1848—1855) te zamen genomen, zijn van het totaal der beleeningen *verbocht* geworden 33218 Panden, in beleend kapitaal voor *f* 99163.50; dat is gemiddeld per jaar 4151 panden in beleend kapitaal voor *f* 12395.50.

Het *maximum* over die jaren viel op de beleende panden van 1851, waarvan er niet minder dan 7364, in beleend kapitaal voor *f* 19275, verkocht werden; het *minimum*, op die welke beleend waren in 1855, waarvan verkocht werden 1703 panden, in beleend kapitaal voor *f* 5907.50.

Het in zijn geheel gesuppleerd *te kort* (de mindergelding bij verkoop) op een gedeelte der panden, bedroeg over dezelfde acht jaren *f* 9703.71⁵, d. i. gemiddeld *f* 1212.96⁵.

Het *hoogste* bedrag van het *te kort* der verkochte panden, viel (zoo als uit het zooveel grootere cijfer der beleeningen te verklaren is) op de panden in 1851 beleend, daar dit steeg tot de

trekking hebbende op de teruggaaf van beleende, als *gestolen* erkende voorwerpen, onder voorwaarde van vergoeding aan de bank van de voorgeschoten som, met vrijstelling van de verschenen interest en het administratieloon. Eene bepaling, minder, naar 't mij voorkomt, in strijd met het Burgerl. Wetboek, (art. 2014 en 687), dan wel met het Kon. besluit van 31 Oct. 1826, art. 31. Hoe het zij; rationeel schijnt het in ieder geval, dat op gelijke wijze, als waarop de *ondrenss* bepaling, welke aan B. v. L. onvoorwaardelijk de verplichting oplegt tot *geheel* kosteloze teruggaaf van *gestolen* en *verloren* voorwerpen, in het leven is geroepen, zij na ook op dezelfde wijze buiten werking worde gesteld. Hare toepassing, onbillijk niet alleen, maar hoogst gevaarlijk, was dan ook verre van algemeen. In België gaf het den eersten stoet tot de wettelijke reorganisatie van 1848; gelijk dan ook in het meergemeld wetsontwerp op de banken van leening in ons land (art. 32) eene heilsame voorziening op dat punt was opgenomen. — Zie de memorie van toelichting; waarmede vergeleken kan worden het verhandelde in de Belgische kamer: van Heel, B. v. L. in Nederland, *onderzocht met het oog op den toestand en de opdringen deser inrichtingen in andere landen*, bl. 159—163.

som van *f* 3371.48; het *laagste* bedrag, op die welke in 1855 waren beleend, waarvan het te kort slechts *f* 99.57^s beliep.

Het *overschot* of de meerdergelding op de verkochte panden, beleend in de *zes* laatste jaren der inbrengers, (1850—1855) bedroeg in zijn geheel *f* 17397.83^s; d. i. gemiddeld per jaar *f* 2899.64.

Van dat overschot is aan de houders der pandbriefjes *wilbetaald* *f* 11698.75^s; d. i. gemiddeld per jaar *f* 1949.79; zoodat, als *onafgehaald* na verloop van 20 maanden, aan de kas der bank vervallen is *f* 5699.08; d. i. gemiddeld per jaar *f* 949.85. (*)

En nu de *hulpkantoren*. — Over de acht eerste jaren van hun bestaan (1856—1863) zijn van het totaal der beleeningen (de particuliere in de Bank hieronder begrepen) *verkocht* geworden 10849 panden, in beleend kapitaal voor *f* 40582.50; d. i. gemiddeld per jaar 1356 panden, waarop beleend *f* 5066.50.

Het *maximum*, altoos volgens de jaren der beleening genomen, viel op de panden van 1861; waarvan verkocht werden in getal 1618, in beleend kapitaal voor *f* 5829.50; het *minimum* op die van het jaar 1856, zijnde 1056 panden waarop beleend *f* 4515.

Het op een gedeelte dier panden gesuppleerd *te kort*, zoo der bank als der hulpkantoren, bedroeg over dezelfde jaren te zamen *f* 1541 65; d. i. gemiddeld *f* 192.70^s.

Het *hoogste* bedrag van dat *te kort* viel op de panden, in 1860 beleend, zijnde *f* 321.79; het *laagste* bedrag, op die van het jaar 1856, bedragende *f* 101.58.

Het *overschot* of de meerdergelding op de verkochte panden, was over de *zes* eerste jaren van het bestaan der hulpkantoren, (1856—1861) te zamen *f* 11252 98; d. i. gemiddeld jaarlijks *f* 1875.49^s.

Van dit overschot is aan de houders der pandbriefjes *wilbetaald* *f* 8208.25; d. i. gemiddeld per jaar *f* 1368.04; zoodat ná den verstreken termijn, als *onafgehaald*, ten bate der kas is gekomen *f* 3044.73; d. i. gemiddeld per jaar *f* 507.45^s.

Wij recapituleeren in hoofdzaak:

Bij een gedurende de laatste acht jaren gemiddeld getal panden door de <i>inbrengers</i> beleend	165755 Pn.
werden verkocht	4151 „
dat is 1 op de 40 of 2½ ten honderd.	

(*) Wegens den zoo evengoemden termijn van 20 maanden ná den verkoop, waarin het overschot opeischbaar is, kon de vergelijking hier slechts over *zes* jaren genomen worden. De uitbetaling loopt steeds over de *zes* laatste verkoopingën.

Dat eene instelling als deze, door haar ingrijpen in persoonlijke belangen, met vooroordeelen te kampen heeft, is op zichzelf niet onverklaarbaar. Van een eigenlijken tegenstand, zoo als te Parijs had plaats gegrepen, kon te 's Gravenhage geen sprake zijn, om reden het Bestuur aldaar, te gelijk met de oprigting der hulpkantoren, tot de *afschaffing* der inbrengers had besloten; hetgeen te Parijs niet het geval geweest is. Toch vierde men ook te 's Gravenhage een oogenblik zijn weêrzin tegen de nieuwe inrigting bot; want nog geen twee maanden was die in werking, toen ik mij verplicht vond een aanval in het *weekblad*, toen aldaar uitgegeven, af te weeren. (*)

Dat het Bestuur te Amsterdam er in geslaagd is, om niet alleen de inbrengkantoren, maar ook de kleine pandfeshuizen door hulpkantoren (of wel *hulpbanken*) te vervangen, is hiervoren reeds opgemerkt. — Van Utrecht, waar de bank van leening eerst sedert eenige jaren onder het eigen beheer der burgerlijke gemeente gekomen is, deed zich een gelijke maatregel verwachten. Dit is echter niet geschied. Alleen is mij gebleken, dat de inbrengers aldaar zijn *afgeschaf*t; zoodat aan die bank tot taak gesteld is, *zonder eenige tussenkomst*, van welken aard ook, het hulpbehoefstig publiek ten dienste te staan. Zeker een allergewenschte zaak, indien dit voor eene stad als Utrecht is vol te houden. Een gelijk voorbeeld bestond reeds voor langen tijd te Leeuwarden; hetgeen allezins na volgen verdient, en gelijk wij vertrouwen, zijne uitwerking niet missen zal, als men bedenkt, dat in kleinere steden van tien of twintig duizend inwoners, tot drie, zoo niet nog meer, inbrengers werkzaam zijn. Ik zou het een gelukkig verschijnsel noemen, indien de gemeentebesturen zich door dit voorbeeld vonden opgewekt, om zelfstandig, daar vooral waar van de zijde der ambtenaren geene medewerking is te wachten, de hand aan het werk te slaan, in het belang der hulpbehoevende klasse. — Met groote belangstelling vernam ik dan ook, dat het Bestuur der bank van

(Bij zoodanige omstandigheden is het niet te verwonderen, dat men zich tot alternatief stelt: of de banken van leening te zuiveren van hare gebreken, of die op te heffen; maar dan tegelijk vrijheid te geven tot particuliere ondernemingen van dien aard, ten einde langs dien weg betere voorwaarden te bedingen en tevens te verhoeden, dat het minvermogens publiek niet ten prooi worde gelaten van willekeurige, meestal in 't geheim gepleegden; woeker. Tot zoodanig' uiterste, wat juist niet in de bedoeling ligt van de redactie, moet men wel komen, wanneer van Staatswege aan die instellingen de zorg wordt onttrokken, welke voor hare doelmatige en wel verzekerde werking onontbeerlijk is.

(*) Dagblad van Z. Holland en 's Gravenhage. 12 April 1856.

leening te Rotterdam zich op dit oogenblik onledig houdt met maatregelen, welke de strekking hebben, om eene organisatie in gelijken zin, wat hulpkantoren betreft, voor te bereiden. Zij 't dan ook, wat zeker minder verkiesselijk is, voorloopig met behoud van inbrengkantoren (aldaar door vrouwelijke personen bediend), het is dan toch een eerste stap op den weg, die in de gevolgen en tot ontlasting van de minvermogende gebruikers, en tot vereenvoudiging van de administratie der bank, niet weinig kan bijdragen. — Eindelijk nog vond ik mij verrast, nu eenige weken geleden, door een schrijven van den directeur der Bank, dat men te Arnhem op gelijke verbetering bedacht is en zelfs reeds, sedert 1 Februarij jl., met de oprigting van een enkel hulpkantoor de proef had genomen, welke ondanks tegenwerking van den kant der *gepatenteerde* inbrengers, hoop gaf op een gelukkig uitslag.

De toekomst intusschen behoort niet aan ons — wel het verledene. Bewijzen uit de ondervinding gelden dan ook, in eene zaak als deze, voor alles. Het is mij niet ontgaan, dat nu en dan aanmerkingen zijn gemaakt, die, zonder dat ze behoeven te worden aangeroerd, door het hierboven bijgebrachte genoegzaam worden wederlegd. Ik zie niet in, wanneer men op eene aanzienlijke vermindering in lasten voor een *minvermogend* publiek, tot een bedrag van f 80,000 in tien jaren, en tegelijk op eene in het oog loopende bezuiniging door vereenvoudiging in de administratie, waarvan de jongste rentevermindering (behoudens dezelfde finantieele positie van vroeger) het bewijs oplevert, wijzen kan, men zich nog zou behoeven te verledigen met het wederleggen van tegenbedenkingen, welke voor het minst het kenmerk dragen van gehechtheid aan het eenmaal bestaande stelsel. Dit alleen wil ik hier nog bijvoegen: er is mij gedurende de tien jaren dat de hulpkantoren alhier in werking zijn geweest, geene klacht bekend geworden, die blijk zou hebben gegeven van eene min gunstige werking; zoodat het niet noodig was op wijziging in eene of andere bepaling bedacht te zijn. Wat de hoofdzak betreft: mindere kosten, bij meerderen spoed en soliditeit van behandeling, kon de uitkomst, zoo als dan ook werkelijk gebleken is, niet anders dan bevredigend zijn. Van daar dat in het algemeen verslag van den toestand der gemeente over 1861, door Burge-meester en Wethouders hiervan gunstige melding is kunnen worden gemaakt. (*) Gelijk bij iedere administratie hangt ook hier veel af,

(*) Zie hier de woorden van het Verslag zelve: „Wij meenen niet onopgemerkt te mogen laten, dat deze instelling (de B. v. L.), door de sedert 1856 daaraan

of men over een kundig en ijverig personeel te beschikken heeft. Bezwaren, intusschen, door herhaalde langdurige ziekte van een hoofdbeampte van een der hulpkantoren, hebben niet kunnen verhinderen dat de zaken haren geregelden loop hadden, — bewijs te meer voor de deugdelijkheid van het stelsel.

De opmerking mij van eene geachte zijde gemaakt, of niet te 's Gravenhage de schatting der in beleening aangeboden voorwerpen, vergeleken met vroeger, kon zijn teruggegaan, zou ik niet zoo onbepaald durven tegenspreken; immers zoo men daarbij het oog heeft op den tax door de inbrengers over het algemeen gevolgd. De bijgebrachte cijfers omtrent de énorme te korten, vroeger op den verkoop gevallen, kunnen dit eenigermate toelichten. Eene andere vraag is, of de schatting, thans gevolgd, is beneden een redelijken maatstaf, zoo als die in het reglement zelve wordt aangegeven, en dan aarzel ik niet dit ontkennend te beantwoorden. Dat de te korten op de verkochte panden minder, en daarentegen de overschotten door meerdere opbrengst aanzienlijker zijn, kan hiertegen geen bewijs zijn; vermits zoo wel elders als hier gebleken is, dat (immers wat linnen en wollen goederen betreft), het stijgen der katoenprijzen, enz. als gevolg van de Amerikaansche onlusten, hierop een veel beduidenden invloed had. Doch gesteld de aanmerking ware gegrond; in dat geval zou niets gemakkelijker zijn, dan den prikkel, door het uitzigt op eenig meerder voordeel, of ook door beperking van de aansprakelijkheid voor schade, bij de belanghebbende een weinig te verscherpen. Wij zien tot op dit oogenblik de noodzakelijkheid hiervan niet in. Wil men eene bank van leening productief maken, het middel ligt voor de hand: men breide de beleeningen uit tot panden van een lager bedrag of andere soort, of ook — gelijk nu reeds met enkele banken het geval is, — men geve den ambtenaren het uitzigt op eene, aan den omzet of opbrengst min of meer geëvenredigde belooning. Wat 's Gravenhage betreft, zou een derde

verbonden hulpkantoren, meer en meer beantwoordt aan hare nuttige strekking, omdat daardoor aan de pandleggers tijd en geld wordt bespaard. Volgens de bekomen inlichtingen werken deze hulpkantoren, de eerste proef van dien aard in ons vaderland, zeer geregeld en met spoed en bedragen de kosten (thans alléén voor de beleening verschuldigd) minder dan de helft van het loon, vroeger door de inbrengers genoten. Deze besparing beliep, gedurende de zes jaren van het bestaan der hulpkantoren, gemiddeld f 5000 'sjaars, behalve het voordeel, genoten door het toenemend regstreeksch beleenen in de Bank zelve, alwaar geene zoodanige kosten worden geheven."

hulpkantoor al spoedig hierdoor noodig worden. Maar of dit in het belang zou zijn van de klasse der bevolking, welke gewoon is van banken van leening gebruik te maken: wij laten ieder zijn oordeel — wij voor ons hebben gemeend dit voor als nog te moeten betwijfelen, immers tot zoo lang de ondervinding ons van het tegendeel zal hebben overtuigd, in welk geval eene meer regtstreeksche werking der Bank, door wijziging in de uren van opening en sluiting, naar 't mij voorkomt, eerst en vooral de voorkeur zoude verdienen.

Ik eindig dit overzicht met de woorden, waarmede ik mijne jongste bijdrage in ditzelfde Tijdschrift geplaatst, besloot: „Wat ik in eigen werkkring als onder mijne oogen tot stand zag komen en rijkelijk vruchten dragen, meende ik der openbaarheid niet te mogen onthouden.” — Het doel dat ik mij thans had voorgesteld was tweeledig. *Eerstelijk*: in herinnering te brengen, wat op het gebied der Staathuishoudkunde, in eene niet onbelangrijke zaak, nog onafgedaan is gebleven, nadat nu tien jaren verlopen zijn sedert het wetsontwerp op de banken van leening werd ingetrokken — een wets-ontwerp dat, met het oog op den degelijken arbeid hieraan besteed, een beter lot had verdiend; en *ten anderen*, als door een sterk sprekende proef, zooals uit dit overzicht blijkt, de aandacht van de regering, en bijzonder van de besturen over die instellingen, te vestigen, op hetgeen door gedeeltelijke hervorming nu reeds, en in het belang der minvermogende gebruikers, en tot verbetering der inrigting, dáár waar inbrengers zijn, door het invoeren van hulpkantoren, verkregen kan worden. Als zoodanig reken ik de moeite aan de zamenstelling dezer bijdrage besteed niet te vergeefs, en blijf ik, gelijk op mijne vroegere pogingen, zoo ook op deze Gods onmisbaren zegen nog verder inwachten.

's Gravenhage, April 1866.

C. J. VAN HEEL, Dz.

PETROLIA

I.

PETROLIA, EN DE OLIE-KOORTS.

Het beloofde land van heden is.... Petrolia! (*) Daar vloeijen geen stroomen van melk, wijn of honig, maar van olie. Die olie is zeker niet volkomen dezelfde als die, wier golven, uit de rotsen ontsprongen, den aartsvader zoozeer verheugden; nogtans is zij ook eene rots-olie, gelijksoortig aan die van het bijbelsche verhaal. Niet alleen leent de maag er zich toe, maar zij rigt wonderen uit om de ledematen buigzaam te maken, de huid te verzachten en het gansche dierlijke weefsel te prikkelen. Zij is, wat men er ook van moge zeggen, eene plantaardige olie, want zij komt regtstreeks voort uit ante-diluviaansche bosschen, olie-bezittend varenkruid en harsachtige pijnboomen, in de diepten der aarde door elkander begraven. Het is evenwel te bejammeren, dat zij op de oppervlakte met vreemde bestanddeelen is vermengd, welke een scherpen en walgelijken reuk verspreiden; zij behoort tot de slijksoorten en het jodenlijm; zij voert den geest terug naar den vermaarden toren die nooit voltooid en naar dat onuitputtelijke meer dat nooit verzadigd zou worden. (†)

(*) Dit geheel oorspronkelijk verhaal is afkomstig van den bekenden correspondent van de *Times*, den heer W. Russell.

(†) De heeren Pelouze en Cahours hebben de mineraal-olien van Amerika scheidkundig onderzocht. Zij hebben daarin opgemerkt: het bestaan van een mengsel van kool- en waterstof, dat zij hebben genoemd *hydrure de caproïène*. De Amerikaansche olien lossen zich door middel van opvolgende distilleringen op in een ligt en vlugtig, vocht, als benzoin, en in eene zwaardere vlug-olie; dese laatste wordt gebruikt voor verlichting. Volgens Mowbray bevat de bruto-olie 55 perc. olie, geschikt voor verlichting, van eene digtheid van 0,77 à 0,82; 27 perc. ligteren geest en 12 perc. zwaardere olien, met parafine vermengd. Het overige bestaat uit onzuiver mengsel.

De natuurlijke minerale olie of petroleum (van het latijnsche *petra* (steen) en *oleum* (olie), ook *steenolie* genaamd, is in de geheele oudheid bekend. Zij wordt in Azië, in een zeker getal landstreken van Europa en vooral in Amerika aange-

Wat er van zij, men heeft in onzen tijd geen Eldorado gezien, dat gelijk op het land hetwelk deze olie voortbrengt. Onder haren zachten invloed werd eene uitgestrekte, woeste, dorre en verlatene landstreek van Pensylvanie eensklaps tot een nieuw leven opgewekt. Eenzame pachtboven zijn in bevolkte steden herschapeu; rivieren, slechts door visschers-schuiten bevaren, zijn thans met stoomschepen en pramen opgevuld; de bosschen worden door locomotieven doorkruist en de modder-achtige oever, die zich langs de helling uitstreckte, is veranderd in eene kade, met hôtels, woonhuizen, vergaarbakken van petroleum, restauratien en magazijnen omzoomd. De olie, hier door pompen opgehaald, springt op eenigen afstand verder in welbronnen te voorschijn en de menigte ijlt derwaarts heen, waar het kostbare vocht op de oppervlakte in den rijksten overvloed wordt aangetroffen. Kolossale fortuinen worden in een dag gemaakt of liever ontstaan van zelve. De cijfers, die men aanhaalt, zijn verblindend; er bestaan geene gelijksoortige voorbeelden van plotseling gemaakte fortuinen. De bewonderenswaardige buit der eerste Spaansche veroveraars is niets, daarmede vergeleken. Het betreft hier niet alleen eene waarde, die rijkdom vertegenwoordigt of een middenpunt van handel, maar wel een artikel van eerste noodzakelijkheid, en dit artikel brengt de grond in onuitputtelijke stroomen voort.

Tegen die lichtzijde staat echter eene donkere zijde over. Overvloed is nog niet altijd hetzelfde als genoeg. Voor den held, gewoon de lans te zwaaijen, is het kanon niet de hoogste uitdrukking van het schoon, en de stoom is nog niet het snelle renpaard, wiens hoeve wolken stof doet opstuiven, noch het zwellend zeil, dat op den rug der golven glijdt. Dat olie-paradijs is, alles te zamen genomen, een der walgelijkste oorden, die men ter wereld kan aantreffen. De olijf-olie, de palmolie of de klapperolie zijn aangename, zelfs dichterlijke oliën. Er is in het Zuidelijk Europa geen lusthuis, dat niet trotsch is op zijn olijfmolen. Indien gij eene kleine vlek dezer olie oploopt, al ware het eene wat garstige olie, weest niet ongerust. Men is er op voorbereid, de keukenmeiden ook; daarenboven wordt van deze zelfde olie een uitmuntende zeep bereid. Maar de petroleum komt uit de ingewanden der aarde en zijn reuk verraadt genoegzaam zijnen oorsprong. Denkt er niet aan

troffen. Sedert eenige jaren zijn in Canada en in de Vereenigde Staten inderdaad onuitputtelijke bronnen ontdekt. De Gabiaansche petroleum-bron bij Pézénas (Hérault) is genoegzaam de eenige, die men in Frankrijk kent, hetgeen aan den petroleum den naam van *Gabiaansche olie* deed schenken. Zij werd ontdekt in 1608. Anders bronnen moeten, naar het schijnt, in den Elzas hebben bestaan.

dien te ontkomen. De damp vervult de lucht in die mate dat zij haast outploffon zou en ofschoon de aanbeveling luidt dat men niet rooken mag, trotseert meer dan één onvoorzigtige het gevaar en waagt het te rooken. Alles rondom u is met olie doortrokken: het slijk waarin gij rondwaadt, iedere draad der kleeding die u bedekt... voegt daarbij zelfs de gesprekken der gansche bevolking. Rondom u hoort gij slechts spreken van de hoogte of laagte der olie en van den rijkdom of armoede van dit of dat deel. De olie maakt zich van uw gansche zijn meester, van uw neus, uwe oogen, uwe ooren, de poriën van uw huid, gij behoudt zelfs daarvan voortdurend den smaak in uw mond. Staat gij stil om de schoonheden van het landschap gade te slaan, dan voert de koelte u den reuk aan der met de geuren der wilde bloemen vermengde olie en het is al weër de olie, die de oppervlakte van het meer met regenboogkleurige vlekken bedekt, welke als metaal glinsteren. De huizen, de meubelen, de spoorwegen, de schuiten, de paarden, de menschen, alles is met olie bedekt. Wanneer iemands kleeding te morsig wordt of te zeer met olie opgevuld dan dat zij langer kan gedragen worden, gaat men zich van top tot teen in een kleerenmagazijn kleeden en werpt de oude plunje op straat. Men wacht zich wel ze te verbranden, daar men dan gevaar zoude loopen de stad in brand te steken en van Petrolia een woestijn of vulkaan te maken. Ieder denkt slechts op ééne zaak: geld te verdienen, en welstand, zindelijkheid, persoonlijke waardigheid, het leven zelfs, alles moet wijken voor dit éénige doel.

Tot dusver had de olie, van welke natuur zij ook was, een slechten naam in Europa, slechter dan zij verdiende. De lading van een gelukkig walvischvaarder is voor den reuk hoogst onaangenaam wanneer zij bij het naderen der Europeesche kusten begint te smelten. De kaarsen-fabrikanten behouden niettemin hun eetlust en hun bloeiend uitzigt. De reuk van het stoommachine, ofschoon wat hinderlijk voor den nieuweling, is voor zekere personen bijkans onmerkbaar. Er is in ééne Italiaansche keuken olie genoeg om de maag van vijftig Noordelijken van streek te brengen; de inboorlingen klagen daar echter niet over. Er zijn in Frankrijk zelfs hôtels in menigte, waar men naast lampen-fabrieken of ten minste onmiddellijk boven haar geopende vensters eet, drinkt en slaapt. Des noods kan men zich in dit alles schikken, maar in den petroleum kan men zich niet schikken. De landstreek, die dit voortbrengsel oplevert, zal nooit een bewoonbaar verblijf worden. Liever zou men leven in de diepe lagen eener kolenmijn of in de stad

Swansea te midden van de dampen van gesmolten koper. Petrolia is de levende Doode zee, de Doode zee in volle chemische en commerciële beweging, de Doode zee, die hare slagtoffers inzwelgt en uitbraakt, maar altijd en rusteloos met hare met stiklucht bezwan-gerde uitwasemingen vervolgt.

Het land is vervuld met geologische wonderen, waarop men vol-strekt geen acht slaat. Wie bekommert zich over de hoogere of mindere oudheid van zijne onderaardsche formatiën? Laten slechts de mineraal-wouden hun olie opleveren en in rust blijven, meer vraagt men hun niet. Ook wij zullen hierop alleen letten; de zuiver wetenschappelijke zijde van het vraagstuk is niet dat hetwelk ons het eerst moet bezig houden.

Maar, zal eenig lezer ons vragen, hoe is de wereld eensklaps zoo gereed geweest om aan de reeds bestaande consumtie eene zoo aanzienlijke hoeveelheid olie toe te voegen? Hierop zullen wij ant-woorden, dat op verschillende van den tegenwoordigen tijd niet ver verwijderde tijdstippen, ongeloofelijke pogingen zijn aangewend om de voortbrenging op het peil van dit verbruik te handhaven. De walvisch- en zeekalfvangst kwijnde, de handel van Russisch smeer daalde. De Engelsche volkplantingen hebben sedert eenige jaren hare schapen verslonden, in plaats van uit het dier al het vet te halen, dat het geven konde. Hetzelfde is gebeurd in Zuid-Amerika en de handel van palm-olie, die in Afrika den slaven-handel moest vervangen, verkeert nog in een kindschen staat. Daar-nevens, zijn de eischen van het verbruik in eene aanzienlijke verhouding gestegen. Men heeft meer en meer olie noodig voor stoommachines, verlichting, zelfs voor de eetwaren. De scheikunde doet dagelijks ontdekkingen, die ten doel hebben eene menigte vreemde grondstoffen in olie om te zetten en getroost zich voor dat doel dikwijls even moeilijke als onaangename verrigtingen. Kortom, sedert eenige jaren werd het verbruik met stilstand be-dreigd. Men heeft reeds den tijd berekend gedurende welken de uitgestrekte steenkolenmijnen van Groot-Brittannie nog product zouden kunnen leveren. De bosschen zijn van den Engelschen grond verdwenen; zij staan op het punt ook van den Franschen en Duit-schen grond te verdwijnen. De staten van het vasteland van Europa, wel verre van den invoer van Engelsche steenkolen tegen te gaan, sluiten tractaten om ze tot zich te trekken. Er was dus een crisis ophanden voor het reusachtige verbruik van dit artikel, toen eens-klaps de aarde hare gouden laden opende en daar, waar men die het minst verwachtte, schatten van een onberekenbaren rijkdom

aanwees, en ziedaar ons thans voor langen tijd voorzien van een onmetelijken voorraad olie, namelijk brandstof, licht en al wat dit nieuwe voortbrengsel kan opleveren. Beklagen wij ons dus niet te zeer over de onreinheid en den walgelijken reuk van dit artikel; vragen wij het niet gehuld in eenig waas van poezy. De arbeid is altijd bestoven, morsig, smerig of erger nog. Het is de oude vloek, die op de kinderen van Adam rust en die hen vervolgt tot in de jongste ontwikkeling van nijverheid en rijkdom.

De reiziger die heden, na vier jaren tusschenruimte, het woeste en slechts zelden bezochte land, waaraan de ontdekking van den petroleum eensklaps zulk eene groote beroemdheid heeft geschonken, zou terugzien, zou moeite hebben het te herkennen. Behalve de rivieren en bergen, is alles van aanzien veranderd. In plaats van verlaten bosschen en waterbeken, slechts van tijd tot tijd door vurige *sportsmen* bezocht, zou hij steden en dorpen ontwaren, bezielde door eene bedrijvigheid, die in geen plaats ter wereld haars gelijke heeft.

Sints drie jaren is Petrolia, met de onberekenbare rijkdommen van zijnen bodem, eene magt in den staat geworden, en iedere dag breidt zich zijn invloed uit en doet de lijst der kolossale fortuinen toenemen, in de tijdsruimte van eene week verkregen door de bezitters van eenige morgen van een ellendige hoeve waarop olie werd gevonden of door den gelukkigen speculant, wiens boring eene overvloedige petroleum-bron heeft ontmoet. In waarheid, de stoffelijke eigendom dezer landstreek is in eene fabelachtige verhouding toegenomen, en men kan zonder overdrijving beweren, dat op dertig mijlen in de omstreek rond Oil-City, thans meer steden gevonden worden dan men gehuchten of zelfs hoeven aantrof, vier jaren geleden. Corry, bijv. was op dat tijdstip een arme hoeve, wier magere grond, met inbegrip der gebouwen, voor een prijs van 8 dollars (*f* 20) per bunder goed werd betaald. Het was bloot een station voor de *sportsmen* op hunne jagt-togten in de valleijen, welke thans den zetel bij uitnemendheid van de petroleum-ondernemingen uitmaken. Corry is tegenwoordig dan ook eene stad van 10,000 inwoners. Daar heeft de *Atlantic and Great Western Railway* zijn groote stapelplaats. Corry is het middenpunt van den oliehandel; men telt er twintig banken en twee dagbladen, en men bouwt er op dit oogenblik een grooten schouwburg voor de opera. Dit alles is het werk van vier jaren, en de ruimte die deze stad beslaat, waar meer dan 37 millioen gulden 's jaars worden omgezet en waar het terrein veel duurder per el wordt verkocht dan in

het midden van Parijs of Londen, kon, naauwelijks vier jaren geleden, gemiddeld voor vijftig duizend gulden worden gekocht. En Corry is een voorbeeld onder honderden. Rouseville, Plummer, Titusville, Franklin, nog twee jaren jonger dan Corry, dingen reeds met haar in uitgestrektheid en gewigt. Oil-City, dat nog slechts van drie jaren dagteekent, is een wonder dat met Corry kan mededingen en dat alleen nog overtroffen wordt door Pithole-City, een stad, die nog slechts vier maanden telt, en naar wier merkwaardige bronnen men zich met een aan razernij grenzenden spoed heenbegeeft. Nooit hebben de goudmijnen van Californie of Australie eene koorts te weeg gebracht, welke gelijk op die, waaraan de ontdekking der nieuwe petroleum-bevattende streken van Noord-Amerika het aanzijn schonk; eene ware verbijstering heeft zich van deze petroleum-zoekers meester gemaakt. In de aarde te graven om goud te delven is een veel te langzaam en onzeker middel om fortuin te maken. In de petroleum-streken daarentegen gaat alles haastig toe en kan men op iets zekers rekenen. Het is eigenlijk eene ware loterij, waarbij het geldt een *f* 25,000 te wagen voor de kans 5 of 6 millioen te verdienen. Indien er vele nieten zijn, ook vele prijzen kunnen getrokken worden en wanneer men het geluk heeft een prijs te trekken, dan is deze zoozeer buiten alle verhouding met den inzet, dat men er zich niet over verwonderen kan, wanneer men soms personen hun laatsten stuiver ziet wagen in eene operatie, die hun in acht dagen ettelijke millioenen kan bezorgen. Al wat men geschreven heeft van de beruchte aandelen der Zuidzee-Compagnie in Engeland en de bank van Law in Frankrijk is niets, vergeleken bij de speculatie-woede, die in Petrolia heerscht.

Tegenover die feiten is alle redenering overbodig. Wat te denken, wanneer men, gelijk ieder oogenblik het geval is, vereenigingen van vijf of zes ruwe arbeiders aantreft, die, met het land bekend, zich zijn gaan bezig houden met het zoeken naar petroleum en, tegen 20,000 à 25,000 gulden, er toe geraken een zoo vruchtbaren put te boren, dat zij in minder dan acht dagen gelegenheid vonden dien voor meer dan *sas millioen* te verkoopen, *met de helft in de winst*, en dat gedurende een jaar, anderhalf jaar of twee jaren? Wat aan den anderen kant te denken, wanneer men menschen ontmoet die, moedeloos of doodarm of zelfs tegelijkertijd ontmoedigd en geruïneerd geworden, hun aandeel in eene putboring voor een paard en 10 dollars hebben verkocht ten einde hun land te kunnen verlaten, en die, vóór dat zij nog in hunne haardstede

zijn teruggekeerd, vernomen hebben, dat de onderneming ten gunste is gekeerd en een ander hun aandeel van 100 dollars heeft verkocht voor 50,000? In dit geval baat geen redenering. Ieder weet in deze streken dat hij zijn fortuin in zijne hand heeft en hij kiest eerst het hazenpad, wanneer hij zijne laatste kaart heeft uitgespeeld.

Men beweert evenwel, dat de waanzin der speculatie-woede is voorbijgegaan en dat eene grondige kennis van de petroleum-streken en van de exploitatie-middelen den toestand meer gelijk heeft gemaakt en de ondernemingen uit de handen der bloote speculanten overgebracht in die van magtige maatschappijen, welke op redelijker grondslagen steunende welligt minder groote, maar buiten allen twijfel oneindig zekerder voordeelen behalen (*) Indien dit in zekere opzigten met de waarheid overeenstemt, valt het evenmin te ontkennen, dat de feiten ieder oogenblik bewijzen dat, al neemt men aan dat zij in andere handen is overgegaan, de speculatie op groote schaal wordt gedreven. Het is voldoende te herinneren, dat het gansche grondgebied van Pithole-City, dat, nog geen jaar geleden, moeilijk voor den prijs van 15 dollars per morgen (of 75 à 80 gulden per vierk. roede) een koper had gevonden met inbegrip van de gebouwen der pachthoeven en de sluitingen, thans nu Pithole de hoofdstad van Petrolia is geworden, voor 80,000 dollars per halve morgen wordt verkocht. Neen, de olie-koorts is niet verdwenen en zal niet zoo ligt verdwijnen, zoo lang er menschen zullen zijn, die fortuin maken door goede putten goedkoop te koopen en anderen die zich nog grooter fortuinen verschaffen door slechte putten duur te verkoopen.

II.

OIL-CITY EN ZIJNE OMSTREKEN.

Oil-City (de olie-stad) is gelegen op 96 myriameters van New-York, in het meest westelijk deel van Pensylvanie; men begeeft zich derwaarts door den spoorweg New-York and Erie tot Salamanca. Van dit punt af, geschiedt de overtocht door den Atlantic and Great Western, een spoorweg, waarvan bijna al de aandeelen zich in Engeland bevinden, en die alleen reeds door zijne olie-transporten tot een der beste ondernemingen van het land belooft

(*) Er bestaan in Amerika thans 1457 maatschappijen, ingerigt voor petroleum-exploitatie en gezamenlijk beschikkende over een kapitaal van 1137 miljoen guldens.

te stijgen. Eene vertakking, uitgaande van Meadville, leidt rechtstreeks tot Oil-City, het hart van Petrolia. Het grootste gedeelte dezer nog woeste landstreek, welke deze laatste lijn doorsnijdt, was vroeger door de Sennaca-Indianen bewoond. De Sennaca-olie, gelijk men destijds den petroleum noemde, werd door hen gezocht als middel tegen rhumatiek en tering, welke eigenschappen zij nog bezit, behalve nog die, welke veel meer wordt gewaardeerd, van een meer algemeene kwaal te genezen, het gebrek aan geld.

Onmogelijk kan men zich een schilderachtiger land voorstellen dan de vallei, in wier diepte French Creek (de fransche rivier) zich kronkelt en die tot Oil-Creek (olie-rivier) loopt. In de bijzondere taal van Oil-City worden al de gronden die French Creek omzoomen als „drooge grond” beschouwd, dat is: beroofd van olie, ofschoon men zich afvraagt waarom dit zoo zoude zijn, ten ware dat men deze gronden heeft willen vergelijken met de reusachtige en onuitputtelijke bronnen van Pithole en Cherry-Rhun. Inderdaad is de lucht, die men langs French Creek inademt, sterk doortrokken met den scherpen en onaangename petroleumreuk; de rivier zelve is geheel bedekt met uitgestrekte regenboogkleurige vlekken van vloeijende olie; de moerassen en grachten, die haar omzoomen, vloeijen over van dit groenachtig en fonkelend slib, dat den petroleum eigen is; het modder zelf draagt er de tastbare sporen van. Maar de profeten van den omtrek hebben zich tot dusver verklaard tegen het aanwezen van dit kostbare vocht langs French Creek, hetgeen zooveel wil zeggen dat de bronnen-opspoorders liever hun fortuin beproeven op terreinen, waar men, gelijk te Pithole, springende putten kan boren die aan hunne gelukkige eigenaars 50,000 gulden dagelijks inbrengen, met de kans dat zij twee of drie jaren lang olie zullen opleveren.

De vertakking van den Oil-Creek Railway loopt tot acht of negen honderd ellen afstand van de eigenlijke stad. Deze afstand strekt om te verhinderen, dat de vonken der locomotieven eensklaps het petroleum-gaz, dat den dampkring vervult, doen ontvlammen. Bovendien ontbreekt de ruimte om de treinen digterbij te doen stilstaan. Gedurende de laatste mijlen, welke men doorloopt alvorens te Oil-City aan te komen, worden de put-toestellen steeds talrijker, de arbeid aan de pompen wordt bedrijviger, de wegen worden al weeker, en de jammerlijke tooneelen van in modder gezakte karren en aan-gehitste paarden steeds veelvuldiger. De reuk van het gaz, in den aanvang onuitstaanbaar, eindigt met te bedwelmen. Indien deze inademing, gelijk men bij iedere gelegenheid herinnert, uitmuntend

is voor de zwakke borsten, is zij, in ieder geval, in de eerste tijden onverdragelijk voor de sterke borsten, en weinige personen kunnen het onder de witachtige dampen, die uit een bearbeiden put opstijgen, langen tijd uithouden.

Het station van Oil-City is een losse planken loods, maar, hoe eenvoudig ook, een vergulde zaal, in vergelijking met de beslijkte menigte, die er zich in beweegt. Het slijk is in Petrolia vloeibaar genoeg om als het ware een waterpeil aan te nemen en te Oil-city regeren slijk en olie, gescheiden of vereenigd, oppermagtig over zaken, dieren en menschen. Wanneer men de stad nadert, dan breidt de vallei zich uit naar de delta, die Oil-Creek vormt. In de gangen, voor den spoorweg in de rots uitgehouwen, wijzen de versteende overblijfselen op de dichte bosschen van weleer. Deze boomen van een vergeten tijdvak liggen daar op elkander, gelijk zij zeker op den dag van den grooten watervloed zijn nedergestort. Nog kan men de ringvormige lagen hunner stammen volgen, nog kan men hunne rimpelige schorsen nagaan. Deze begraven wouden liggen niet meer dan 12 of 15 ellen beneden de oppervlakte van den grond. Niemand denkt er echter aan, gelijk reeds is opgemerkt, zich daarover uit het oogpunt der wetenschap te bekommeren, evenmin als over honderd andere geologische en mineralogische feiten welke de putboringen dagelijks in het licht stellen. Het eenige dat het voorrecht heeft de gemoederen der inwoners geheel te beheerschen, is de petroleum en niets dan de petroleum.

Geene plaats ter wereld, waar zooveel bewijzen van moedeloosheid en kracht, traagheid en werkzaamheid, armoede en rijkdom vereenigd zijn. Dit eene hebben ten minste hier allen gemeen: de geheele bevolking van Oil-City is bedekt met lompen, slijk en mersigheid; maar de bevolking is zonder uitzondering meer of minder voorspoedig, en, als algemeene regel, meer of minder rijk. Slechts degenen die spoedig rijk worden kunnen in dezen olie-oceaan leven, en ieder weet voor het overige dat de oudste plunje goed genoeg is voor de morsigheid waarin hij zich beweegt. Mitsdien staan twee denkbeelden onafscheidelijk vast in de openbare meening, te weten: dat al degenen die het olie-rijk bewonen vuil en haveloos zijn, en dat allen rijk zijn. De waarheid van het eerste gedeelte van deze stelling springt ieder in het oog, die den voet op den drempel van Petrolia plaatst en het tweede gedeelte kan over het algemeen evenmin onjuist worden geacht.

Gij daalt met uw rijtuig af in eene volmaakte zee van slijk, welk slijk eene diepte en taaheid heeft zonder wedergade. Het ligt

op de zoogenaamde wegen altijd twee of drie voet dik. Van tijd tot tijd wordt de eentonigheid van dit moeras afgewisseld door eene reeks van zware palen, om den voorbijgangers het gaan gemakkelijk te maken. Nevens deze hindernissen vindt men eene opeenhooping van overblijfselen van vaatwerk, scherven van flesschen, oude kisten met ingemaakte eetwaren, leege doozen van sardines, beenderen, stukken van verbrijzelde okshoofden of karren, enz. Deze aanduidingen van beschaving zijn even verschillend als afwisselend, want de eigenlijk gezegde stad is slechts eene lange bogtige straat, geheel gebouwd tusschen de rivier en den hoogen, steilen heuvel die haar omzoomt.

Op deze enge strook gronds betwisten de bewaarplaatsen, de werven, de hôtels, de magazijnen, de restauraties, de whisky-slijterijen en de petroleum-putten elkander eene plaats, zonder eenig de minste acht te slaan op gelijkvormigheid en ligging of de wederkeerige behoefte van ieder. Vlak naast een likeurstokerskantoor, waar gerookt en gedronken wordt, bevindt zich een bearbeide put die de lucht vervult met zijn ontvlambaar gaz, en op wiens bemorste planken men dit met krijt gekrabbeld opschrift leest: „Verboden te rooken.” Daarnevens bevindt zich een kleine trottoir waar, zoo de voetganger niet boven slijk kan gaan, hij ten minste tegen water en olie gevrijwaard is. Aan gene zijde bevinden zich gansche rijen petroleum-kuipen; iets verder, breken aardwerkers de rots open om ruimte te maken voor een huis buiten bereik van het slijk, terwijl anderen woningen oprigten op palen boven de rivier en zoo goed mogelijk met ijzeren krammen de muren met het dak verbinden. Te midden van eene groep putten en stilstaande poelen petroleum heeft een photograaf zijn planken werkplaats opgericht. Langs het strand, dienen schuiten, in het slijk gestrand, voor drie dollars per dag tot restauratie onder den klinkenden naam van *eating saloons*. Nog verder voortgaande, herkent men de verschillende soorten van magazijnen aan de lompen, voor hunne deur, op de trottoirs of te midden der straat achtergelaten. Want, gelijk reeds gezegd is, men koopt geene nieuwe kleeren alvorens de oude geheel versleten zijn, en dan laat men zich een geheel pak in de magazijnen aanmeten: hier een vest, daar een pantalon, verder laarzen, en men werpt op straat al de oude vodden neer, die men kwijt wil zijn. De beschaving is aldaar teruggegaan tot hare oorspronkelijke woestheid, maar alleen wat de uiterlijke vormen betreft, want de zekerheid van personen en eigendommen is er even groot als in eene der hoofdsteden van Europa.

Het uiteinde van de lange straat waaruit de stad bestaat en die tot Oil-Creek loopt, is in zijne soort onmogelijk te beschrijven. Men stelle zich de afgrijsselijkste wijken van de City van Londen voor, bezaaid met loodsen van ruw hout en die hooge houten huizen, welke men in de geïmproviseerde steden van Amerika aantreft, — loodsen en huizen van voren en van achteren opgepropt met stoommachines, pompen, afdak en al den nasleep der petroleumputten, alles voor een gedeelte verbrand en meer of min beschadigd door de overstromingen der rivier. Voeg bij dit geheel eene wriemelende bevolking in de schoonste moeraslaarzen, welke men zich denken kan, maar gehuld in lompen, welke onze straatvegers zich zouden schamen; — de wegen, belemmerd door de trekdieren, die hunne met olievaten beladen karren moeilijk voortslepen door de modderpoelen waarin zij rondwaden; — de naburige rivier bedekt met platte houtvloten, waarin hetzelfde vocht is opgehoopt; — boven alles den petroleum in al wat men eet, al wat men drinkt, al wat men aanraakt of inademt en men zal zich nog slechts een zeer onvolmaakt tafereel van Oil-City voor oogen stellen.

Hoe meer men deze stad en hare omstreken gadeslaat, hoe minder men zich er aan hecht en hoe meer reden men heeft zich te verwonderen over de bedrijvigheid welke men er opmerkt. Men kan echter niet genoeg wijzen op den bijkans onbegaanbaren toestand van den langen weg die de handelswijk uitmaakt. De bodem is er zoo vochtig dat hij meer op een oud kanaal dan op eene nieuw aangelegde straat gelijk, en zonder de zware rotsblokken, die van tijd tot tijd de golven slijk stuiten, zouden de vloten er zich gemakkelijker in bewegen dan de rijtuigen. Alleen loodsen konden in zulk eene straat van nut zijn en met eene lofwaardige consequentie heeft men slechts loodsen gebouwd. Enkele dezer gebouwen zijn vastgehecht aan de rots, andere steunen op palen of aardheuvels, zonder de geringste zorg voor het gemak der inwoners of burens, gelijk mede zonder den minsten schijn van methode of regelmatigheid. Met eene vrije ruimte op een punt van de rots tusschen twee bronnen of twee olie-bakken is men tevreden. Men vereenigt in eenige dagen al het voor het gebouw benodigd timmerhout en in veertien dagen is de woning gereed. Of men ook na onderzoek van een dezer benijdenswaardige plaatsen ontdekt dat er geene ruimte is voor het ontworpen gebouw, doet weinig af. Het kleed wordt gesneden naar de maat van de stof, en hoe belagchelijk ook van vorm, wordt het huis geschikt gemaakt voor den grond.

Het staat vast dat toen het plan van Oil-City ontworpen werd, de toekomstige bewoners er niet veel op vertrouwden. Zij geloofden niet aan den duur der olie-productie, en in plaats van eene stad, hebben zij een veldleger gemaakt. De huizen, die zij daar hebben opgerigt, zijn niet alleen getimmerde huizen, maar zij zijn van de lichtste constructie. De olie-stad bestaat uit eene lijn van woningen van deze soort, aan alle zijden van het modderig kanaal opeengehoopt, banken, hôtels, petroleum-kuipen, zuiverings-toestellen, bureaux voor den koop en verkoop van terreinen, stapels met leege en volle vaten, tapperijen, kleërenmagazijnen, hoopen onbruikbare machines, brokstukken van rijtuigen, vaartuigen vastgemeerd langs de huizen en ingerigt voor hôtels garnis, dat alles is in de zonderlingste verwarring en de ergerlijkste wanorde op de toevalligste wijze opeengestapeld. Men zou geen twee plaatsen kunnen vinden, die op elkander in eenigerlei opzigt gelijken, ware het niet in slijk, smeer en den stank van het eeuwigdurend voortbrengsel der streek. In dit drieerlei opzigt staan alle woningen met elkander gelijk en heeft iedere woning wel het toppunt van onaangenaamheid bereikt.

De groote straat van Oil-City is zoo groot als Cheapside, Cornhill en Thames-sstraat te Londen zamengenomen, en indien de lezer zich die straat wil voorstellen, opgepropt met trekwegens, glinsterend van olie en belegerd door eene walgelijke bevolking uit alle hoeken van Amerika — van Californië tot Nieuw-Schotland, van Canada tot Texas — zamengevloeid, dan zal hij eenig denkbeeld bekomen van het leven, hetwelk men in deze merkwaardige olie-residentie leidt. Dit alles is geene overdrijving, maar waarheid, en men moet zich daarbij herinneren, dat dit in vier jaren tijds werd geïmproviseerd. In iets meer dan drie jaren, is een kleine en onbeduidende streek, half ontgonnen en nauwelijks een vijftigtal personen voedende, herschapen in eene houten stad van negen duizend zielen met twee dagbladen, twee groote banken, een half dozijn hôtels, olie-raffinaderijen, vijf kerken en eene openbare school.

In deze opsomming van de bevolking en de voornaamste inrigtingen van Oil-City is niet begrepen een zindelijk en bevallig dorp, dat echter als voorstad kan beschouwd worden, en dat aan de andere zijde van Oil-Creek boven een heuvel, Cottage-Hill genaamd, uitsteekt. Deze plaats bestaat uit eene zeer schilderachtige reeks golvende heuvelen, op wier hellingen op eenigen afstand van elkander de residentiën van de olie-koningen en prinses der nabuurschap zijn opgetrokken. Men vindt daar huizen, wier eige-

naars twee of drie millioen dollars met petroleum gewonnen hebben. Deze groote hanzen van den lokalen handel houden hun verblijf niet in de *streek*, zoo als de plaats der exploitatie genoemd wordt; zij dalen er alleen van tijd tot tijd af om hunne belangen na te gaan en overeenkomstig de regelen van verkwisting welke in het land van den petroleum in zwang zijn, hebben zij er fraaije kleine villa's gebouwd, waarin zij op hunne korte bezoeken hun toevlugt nemen.

Al de huizen van Cottage-Hill, buitengemeen zindelijk en bevallig, zijn in den trant der Zwitsersche boerenwoningen gebouwd. Wanneer men bedenkt dat al wat zij bevatten aanzienlijke afstanden heeft moeten doorloopen en doorworstelen om er te komen, kan men niet genoeg verwonderd zijn over de sierlijkheid van het huisraad van sommige dier woningen, alsmede over de grove vormen der inwoners. Van den heuvel af heeft men een zeer prachtig vergezigt op de schilderachtige omstreken, en bijzonder op de zeer weinig schilderachtige modderige vlakte, waarin Oil-City zich baadt. Overal, boven en beneden, is de rivier bedekt met vaartuigen, die door de voorgespannen paarden met moeite worden opgesleept. Deze platte vaartuigen, met leege vaten geladen, varen in lange rijen op en de voerlieden moeten eene zekere handigheid ontwikkelen om de met olie geladen vaartuigen, welke den stroom afvaren, en met eene zeer groote snelheid worden weggesleept, te ontwijken.

Overal op de hoogten en in de diepten, te midden der pleinen en zelfs aan de hoeken der straten en doortogten, ziet men de onontbeerlijke toestellen voor putboringen opdagen; overal ontwaart men stoommachines en werktuigen in beweging om het stinkende en morsige vocht op te pompen en het vervolgens in kuipen, vaten of réservoirs, en verder in alle bakken, die er wel en niet voor gebruikt kunnen worden, over te gieten. Overal vloeit de olie in volle stroomen, hetzij zij uit zich zelve opwelt, hetzij zij zwicht voor de kracht der pompen; overal is haar gaz in eeuwigdurende ontwikkeling; overal is de dampkring zóózeer met deze walgelijke smetstoffen opgevuld dat de pijpen en vergaarbakken dikwijls bedekt zijn met druipsteen van paraffine, welke het gaz er heeft achtergelaten.

De bezoeker die in de hôtels van Oil-City zijn verblijf neemt, is zeer geneigd uit te weiden over de kwistigheid der olie-vorsten, die zich te Cottage Hill villa's hebben gebouwd. Pithole-City, Titusville, Franklin en andere middenpunten van de petroleum-industrie

hebben wezenlijke hôtels; maar de hôtels van Oil-City hebben er alleen den naam van, en wanneer het waar is, dat ieder onzer alvorens te sterven gedurende zijn leven een schepel stof en onreinheden moet inzwelgen, zoo is er geene plaats waar deze taak schielijker en meer aanhoudend kan worden volbragt dan hier. Alles is schrikkelijk ruw en grof in deze hotels, en het grofste is nog wel het gezelschap dat men er aantreft, want men komt daar alleen om geld bijeen te zamelen en zoo spoedig mogelijk de biezen te pakken. Men stemt toe, dat men er zich niet 't huis gevoelt, maar daar men niet voornemens is in Petrolia te komen om er te leven, ziet men niet in waarom men zou zorgen dat degeen, die er later komt, het beter zou hebben dan die er zich thans ophoudt. Hôtelhouders, winkeliers, iedereen in één woord houdt dezelfde redenering. Al deze lieden weten zeer goed dat hunne klanten nooit habitués zullen worden; zij weten eveneens dat zij niets dringender te doen hebben, wanneer zij genoeg hebben geschraapt, dan hunne zaak met voordeel over te doen, en zoo bevindt alles zich in een staat van overgang. Wegen worden niet gemaakt, ofschoon men weet, dat het, bij gemis van communicatie-wegen, $3\frac{1}{4}$ dollars per vat kost om de olie uit de putten naar de stad te voeren, terwijl een prijs van 10 conts per fust voldoende zou zijn om in eene maand een goeden weg aan te leggen en het vervoer van $3\frac{1}{4}$ dollars op 2 dollars en zelfs minder te brengen. Ook bruggen worden niet gemaakt, ofschoon van tijd tot tijd honderde olie-vaten in de rivier verloren gaan ten gevolge van de moeilijkheden van den overtocht.

Het is nog betrekkelijk gemakkelijk de olie uit de ingewanden der aarde te doen opborrelen, maar haar uit de putten te doen komen is iets nog geheel anders. Oil-City is letterlijk opgepropt met olie, waarvoor de transportmiddelen ontbreken. De Atlantic- en Great Western spoorweg, die deze landstreek voor den handel geopend heeft, voert nacht en dag in lange treinen dit voortbrengsel weg; niettemin, ofschoon deze spoorweg op dit vervoer heft de hoge tax van 4 dollars per ton en per afgelegden mijl, en ofschoon hij duizende tonnen daags laadt, is hij nog geenszins bij magte de werven van Oil-City te leégen of aan de ontzettende behoeften van het verbruik in de Vereenigde Staten te voldoen, waar de petroleum op honderderlei verschillende wijze wordt aangewend. Aan den anderen kant, is ook de weg van Oil-City naar Pithole-Creek, zelfs voor lastdieren, onbegaanbaar. Men zou hier evenwel in een maand tijds en voor 50,000 dollars een rijweg kunnen maken, die een millioen dollars 's jaars zou afwerpen.

Nergens vertoont zich het grillige mengsel van geestkracht en traagheid van het Amerikaansche karakter op treffender wijze dan in deze olie-streken. Men rigt, b. v. te Pithole, in vier maanden tijds eene stad op en vergeet geheel het oorspronkelijk bergpad te verbeteren, waardoor de olie ter markt moet worden gebracht. „Indien men mijne olie wil, — zegt de eigenaar van den put — welnu! men kome die halen.” Waarop de verbruiker, die het voortbrengsel koopt, antwoordt: „Daar ik zooveel extra moet betalen om op de plaats van den oorsprong de levering te ontvangen, moet de voortbrenger mij zijne olie des te goedkooper leveren.” En op deze wijze laten verkooper en koper op hunne wederkeerige voordeelen een last drukken die, wanneer hij door de regering was geheven, door iedereen buitensporig en vexatoir zou worden genoemd. De belasting der regering op den petroleum bedraagt een dollar per vat; die, welke de verkooper en koper elkander opleggen ten gevolge van dit zonderling gemis van communicatie-wegen voor het vervoer van het product, klimt op tot 3½ dollars. Maar de inwoners zijn ongenegen duurzame verbeteringen te brengen in een land, dat zij zoo spoedig als zij hun fortuin gemaakt hebben willen verlaten. Daarom dragen wegen, steden, werken, réservoirs, machines en al wat strekt om den goeden loop der zaak te bevorderen, — alles in één woord, het meest oorspronkelijk en meest tijdelijk karakter; en hoe schrander anders de Amerikanen zijn, schijnen zij in dit geval niet te bemerken dat degenen die hun de middelen leveren om hun olie te vervoeren, per slot van rekening, de beste en grootste voordeelen zullen plukken.

Met de menschen is het eveneens gesteld als met de wegen en steden. Ook hier verkeert alles in een staat van kindsheid. De bewoners van de morsige kleine vertrekken der logementen gelijken op niets van hetgeen men elders in Amerika aantreft. Iedereen is slecht gekleed, in lompen gehuld, en ziet er morsig en beslijkt uit. Zij, die millioenen dollars bezitten, leven naast karrevoerders, avonturiers zonder duit op zak, metselaars, aardwerkers, millionnaires als zij, koetsiers, schippers, naast allen kortom, die door gebrek van werk of zucht tot avonturen of winst naar dit zonderling oord zijn heengevoerd. Fraaije kleederen en goede manieren zijn bij de aristocratie van dit petroleum-Eldorado niet in tel. Hoe ellendig ook gekleed, hoe vreesselijk gemeen zijne manieren en spraak ook mogen zijn, kan uw buurman zoo onmetelijk in rijkdom boven u uitblinken dat hij in de maatschappij, waar rijkdom de eenige erkende onderscheiding is, in velerlei als uw meerdere wordt be-

schouwd. Olie en geld zijn daar de eenige zaken, waarnaar men vraagt, en, doorgaande regel, hoe meer iemand zich door morsigheid onderscheidt en hoe slechter hij gekleed is, hoe rijker hij naar alle waarschijnlijkheid kan genoemd worden. Er netjes uit te zien, dat wil zeggen, kleederen te dragen, die niet geheel met slijk en vlekken zijn bedekt, kan men beschouwen als vreemdeling te zijn in Petrolia, en doorgaande regel wederom, vreemdeling te zijn in Petrolia staat gelijk met arm te zijn. Wees even haveloos en morsig als u goedgevoelt, dat zal niet verhinderen dat men u wellicht met evenveel ontzag zal behandelen als een millionaire, want de lompen en de onzindelijkheid duiden den bewoner der landstreek aan, en niemand heeft recht of reden om te onderstellen dat iemand die Petrolia bewoond heeft, geen millionaire zou zijn.

Het in den petroleum-handel in zwang zijnde democratisch beginsel is dat alle menschen, rijken of armen, karrevoersers of eigenaars van putten, gelijk zijn. De bron der rijkdommen van den eigenaar van een put kan in ééne week opdroogen, en het zestiende der actie van zijn wagenvoerder kan in een enkelen dag van 250 tot 200,000 dollars stijgen. Deze voorbeelden van de onstandvastigheid der fortuin staan allen inwoners van Petrolia zoozeer voor den geest dat men zeer wel weet dat, hoe groot ook de bezitting van iemand is, hij die, zoo lang er nog in de olie-streken te speculeren valt, in eene week kan verliezen, gelijk men eveneens weet dat, tot welk eene armoede iemand in dezelfde omstandigheden gezonken is, hij in één dag millionaire kan worden. Zoo dalen de standen schielijk tot het laagste peil en is een iegelijk verplicht zich te schikken naar de ruwe gewoonten der plaats en meê te doen met dat jargon, dat onmisbaar is voor het onderhouden van aangename en dus ook voordeelige betrekkingen. Een hooge toon zou tot niets leiden, een welopgevoed voorkomen maakt niet den minsten indruk. Of men zich al of niet in den dagelijkschen omgang van de gewone beleefdheidsvormen bedient, dit is geheel eene zaak van individuen smaak, maar in geen geval wordt daarop acht geslagen. Welopgevoede lieden worden, om het ware woord te bezigen, met verlies geëskompteerd; niet, dat zij er niet zijn, maar zij maken de minderheid uit en gedurende hun verblijf in dit land moeten zij ook de manieren van dat land aannemen, geheel en al gelijk zij hun oudste kleederen en beslijkte laarzen moeten dragen.

Wanneer men echter eenmaal van Petrolia gezegd heeft wat er van gezegd is, heeft men er ook al het kwaad van gezegd, want men heeft nergens eene vlijtiger en vreedzamer bevolking ontmoet. Iedereen

gaat uit, met mes en revolver gewapend. Waarom? Niemand weet het. Algemeen is men het eens, dat er geen meer reden bestaat deze wapenen bij zich te dragen dan om daarvan voorzien te zijn om naar de kerk te gaan. De eerste pionniers die er kwamen droegen wapenen, hunne opvolgers eveneens en zij, die later kwamen, hebben het voorbeeld gevolgd uit kracht der navolging. Iedereen erkent dat dit eene ongerijmdheid is, en men zegt algemeen dat wanneer Oil-City gemeentelijke regten bekomt, welk oogenblik met rasse schreden nadert of welligt reeds genaderd is, het allezins wenschelijk is, dat het dragen van allerlei soort van wapenen verboden worde. Nogtans kan men zich afvragen, waartoe dit verbod moet dienen, want hoe hoog men ook opklimt in de geschiedenis dezer gewoonte om wapenen te dragen, kan men geene gevallen aanhalen, waarin daarvan is moeten worden gebruik gemaakt. Hij, die deze bijzonderheden mededeelt, heeft dikwijls gelegenheid gehad revolvers te onderzoeken en van al diegene welke hij in handen heeft gehad (en het waren er véle) heeft hij niet éen gezien, die niet onderscheidene maanden te voren was geladen. De dopjes waren groen van de roest en als wapens zouden al deze pistolen weinig meer dienst hebben gedaan dan zonneschermen. Het is waar, dat twee jaren geleden een inwoner van Oil-City vermoord is gevonden in de bosschen; onmiddellijk vormde zich een comité voor de veiligheid en alle verdachte personen werden verjaagd. Sedert zijn niet meer dan twee of drie karrevorders, die 'snachts door de bosschen terugkeerden, aangehouden en van de weinige dollars die zij bij zich hadden beroofd, maar hiermede eindigt de catalogus van de in Petrolia gepleegde misdrijven.

Dr. SAMUEL SARPHATI.

Dr. Samuel Sarphati, geboren te Amsterdam den 31 Januari 1813, bezweek den 23 Juni laatstleden ten gevolge van eene kortstondige ziekte. Gedenken wij met een enkel woord den man, die door allen die hem kenden, zoo diep wordt betreurd.

Hoeveel hij voor zijne woonplaats heeft gedaan is voor niemand een geheim. Reeds spoedig na zijne promotie als doctor in de geneeskunde ontwaakte in hem de begeerte om ook in uitgebreider kring nuttig te zijn. In 1848 ontstond de Maatschappij voor Landbouw en Landontginning, kort daarop de Handelsschool, later het Paleis voor Volksvlijt, de Maatschappij voor Meel- en Broodfabrieken, de Nationale Hypotheekbank, de Credit- en Deposito-Bank, de Nederlandsche Bouwmaatschappij, het Amstel-hôtel. Al deze stichtingen hebben vooral aan Sarphati's volhardenden ijver en scheppenden geest haar aanzijn te danken. Met hoevele andere zaken stond hij bovendien niet in minder onmiddellijke betrekking! Wat hij als medeoprichter en president-commissaris der Surinaamsche Bank is geweest, is in wijder kring dan in den boezem van het bestuur bekend geworden.

Doch niet enkel de stad zijner inwoning en hare belangen gingen hem ter harte. Zij mogen de eerste verplichtingen aan hem hebben, daar hij een nieuw leven in haar gewekt en aldus tot haar bloei zoo krachtig heeft bijgedragen, men zou Sarphati onrecht doen hem uitsluitend als Amsterdamsch burger te beschouwen. Hij was een dier persoonlijkheden, in wie sommige der verhevenste eigenschappen van een geslacht als belichaamd zijn. Als zoodanig behoort hij niet alleen aan Amsterdam of aan Nederland, maar aan de menschheid in haar geheel.

Ik deel het gevoelen niet, dat onze eeuw sceptisch zou zijn bij uitnemendheid. Wij brengen dien indruk slechts te weeg, omdat wij sceptisch staan tegenover vele positieve uitspraken van een vroeger geslacht. Ons geloof is niet meer of minder dan het eertijds geweest is. De 19e eeuw dweept met groote ideeën, niet minder dan de 16e of 17e eeuw het deden. *Italia ana*, vrijmaking van den arbeid, *libre-échange*, afschaffing van de slavernij, emancipatie van het verstand, verheffing der lagere klassen, ziedaar de groote gedachten die ons vervullen en aan wier verwezenlijking wij gelooven. Maar scepticisme is nu eens de kwaal, die ten allen tijde bestaan heeft en ten allen tijde bestaan zal. Geloofshelden zijn altijd schaarsch

geweest en zullen het altijd blijven. Het dagelijksch verkeer met anderen oefent in dit opzicht op de meesten onzer een nadeeligen invloed uit. Het maakt ons te reëel en verdooft daardoor vele onzer edelste aspiraties. Menig ideaal wordt door ons prijs gegeven, zoodra de meerderheid uit onze omgeving het tot eene illusie verklaart. Onze geestdrift is te weinig bestand tegen nuchtere beoordeeling. Het ontbreekt ons aan zelfstandigheid, aan moed, aan vertrouwen op de juistheid van eigen inzicht; en wie soms, in den aanvang zijner loopbaan, met dit alles ruim was bedeed, verloor het dikwerf later door de nivelleerende kracht van het leven. Alles werkt samen om ons tot gewone menschen te stempelen en het oorspronkelijke, het buitengewone, in ons te onderdrukken.

Sarphati behoorde tot de weinigen die anders zijn. Hij had geloof in zich zelven en geloof in de toekomst. Met de jaren klom zijn moed, in stede van te verminderen. Had eenmaal een denkbeeld hem aagegrepen, dan moest het bij hem tot uitvoering komen. Bezwaren waren voor hem slechts dingen, die men uit den weg ruimt. Of de meerderheid met hem instemde, was niet de maatstaf, waarnaar hij de juistheid zijner opvattingen beoordeelde. Hij vond zijn steunpunt niet buiten, maar in zich zelven.

Ziedaar het geheim van zijne kracht Ziedaar ook het geheim van dien bezielenden invloed, dien hij vaak uitoefende, een invloed, welken men persoonlijk moet ondervonden hebben om hem ten volle te begrijpen. Men had den moed niet van in zijne tegenwoordigheid moedeloos te zijn. Ik herinner mij eene vergadering, waarin onder zijne leiding de correctie moest plaats vinden van een stuk bestemd voor het publiek. De steller had geschreven: Wordt het doel, dat wij ons voorstellen, bereikt, dan zullen de gevolgen schoon zijn. Sarphati corrigeerde onmiddelijk: Daar het doel, dat wij ons voorstellen, bereikt *sal* worden, *sullen* de gevolgen schoon zijn. „Ik ben niet gewoon twijfel te toonen,” voegde hij er bij. Het zou hem moeilijk zijn gevallen iets te toonen, dat niet in hem was.

En daarom is de dood van Sarphati voor Amsterdam, voor Nederland, zulk een onberekenbaar verlies. Wij hebben geleerden in overvloed; ook kritische geesten, die uitnemend de kunst verstaan van de gebreken in het bestaande aan te wijzen, doch nimmer den vinger opheffen om iets degelijks tot stand te brengen. Aan schrijvers en sprekers is geen gebrek. Het aantal van hen, die met een bijzonder talent, denkbeelden van anderen in een bevalligen vorm weten voor te dragen, neemt zelfs op onrustbarende wijze toe.

Maar het ontbreekt ons aan mannen in den echten zin des woords; aan individus, die zich zelven weten te zijn; die den moed hebben om zonder gemaaktheid, zonder excentriciteit, iets anders te wezen dan gewone menschen, zich naar iets anders te schikken dan naar de openbare meening en te leven voor een idée. Men heeft in de laatste dagen dikwijls gevraagd of Sarphati door anderen kan worden vervangen. Het mag zijn, dat zijn ledige plaats in het bestuur van vele maatschappijen op eene geschikte wijze kan worden aangevuld. Wellicht zullen zelfs de details van vele zaken beter kunnen behartigd worden, wanneer de werkzaamheden, waarmede hij overladen was, worden overgedragen op verschillende personen. Doch waar vindt men een *man* terug gelijk Sarphati was, waar eene individualiteit als de zijne?

Zijn naam zal leven onder ons tot in geslachten. Ouden van dagen zullen later aan hunne kinderen en kindskinderen verhalen, wat Sarphati voor en in Amsterdam heeft tot stand gebracht. „L'humble toit dans cinquante ans, ne connaitra plus d'autre histoire.” Dus zal de liefde des volks zijn monument zijn, een monument, schooner en niet minder duurzaam dan het bronzen of marmereen beeld, 't welk Amstel's burgerij, ten blijke harer hoogachting en waardeering, wellicht voor hem zal oprichten.

Dat Sarphati niet zou sterven, zonder een groot werk onafgedaan te laten, was te voorzien. Hij stond niet stil: nauwelijks was het eene voltooid, of het andere werd door hem aangevangen. In den laatste tijd waren zijne gedachten onder anderen zeer vervuld met het beramen van middelen tot verbetering van den toestand der arbeidende klassen in de hoofdstad. Vooral op den nood der woningen was zijn aandacht gevestigd en het plan werd door hem gevormd om het bekende systeem, dat te Mühlhausen met zulk een uitnemend gevolg is toegepast, ook hier tot uitvoering te brengen. Moge dit denkbeeld verwezenlijkt worden: het zou een weldaad zijn voor de stad Amsterdam en de vervulling van een van Sarphati's liefste wenschen. Ik meen te weten, dat de zaak reeds zoo goed als besloten was; maar mochten er nog moeilijkheden zijn overgebleven, dan poge men die te overwinnen.

Drukken wij allen zijne voetstappen. Trachten wij door verdbubelde werkzaamheid in eigen kring het groote gemis aan te vullen. Laten wij mannen zijn als hij. Bezielt ons daarbij de herinnering aan hem, die ons verliet, dan zal Sarphati nog nut stichten na zijn verscheiden, en leven zal uitgaan van zijn dood.

Amsterdam, 29 Juni 1866.

N. G. PIERSON.

OPGAVE der hoogste en laagste Coursen van de onderstaande Effecten aan de Beurs te Amsterdam.

	Volle jaar 1865.		Maart 1866.		April 1866.		Mei. 1866.		Junij 1866.	
	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.
Nederl. Cert. W. Sch. 2½ pct.	60½	63½	59½	61½	58½	60½	53½	59½	53½	56
Dito dito 3 "	70½	74½	71½	72½	69	71½	61	70½	62½	66½
Dito dito 4 "	93½	98½	94½	95	91½	94½	83	92½	81½	88
Aand. Ned. Bank 4 "	222	245	257½	258	253	253	240	252	233	240
Handel-M. op resc. 4½ "	189½	148½	145½	146½	144½	146½	184½	144½	127½	136½
Aand. Holl. Spw.-Maats.	117	183	—	—	117½	119	103	105	96½	103½
Leening idem 4½ pct.	97½	99½	—	—	97	—	91	91	91	91
Dito dito 4 "	89½	91½	89½	89½	89½	—	88	89½	—	—
Aand. Rijn Spoorweg 4½ "	105½	113	106	107½	105	106	102	102½	101½	101
Obl. dito 2e Leening 4½ "	99	100½	97	97	97	97	—	—	95	95
Rijn shares 16 ½ gestort f	252	287½	264	265	—	—	—	—	—	—
Rijn shares volgefourn. f	309	361	328	330	325	325	289	290	260	257
Aand. Centr.-Spw.-Maats.	30	41	25	26	22½	25	—	—	6	18
Obligatien idem f	111	126	116	121½	116½	120	85	115	55	95
Aand. Exp.-Spw.-Maats. .	81	92½	91½	91½	—	—	—	—	85	86
Credit Disposito Bank . .	100	107	—	—	—	—	—	—	—	—
Alg. Maats. v. Hand. en Nijv.	61	70	—	—	—	—	—	—	—	—
Paadbr. Nat. Hyp. B. 4 pct.	92	95½	92½	98½	93	93	—	—	90	90
Rott. Bank	—	—	101	105½	101	101½	—	—	—	—
Spanje. Obligatien 2 pct.	36½	41½	35½	37½	33½	36½	28½	34½	26½	30½
Dito 3 "	43½	48½	41½	42	41½	41½	36½	38½	35	37
Dito Binnenlandsche 3 "	35½	43½	36	37½	34½	38½	29½	35½	26½	30½
Portugal. Obligatien . 3 "	44½	47½	44½	45	42½	44½	38	42½	39	41½
Dito 1856/1863 . . . 3 "	44½	47½	44	45	42½	44½	38½	42½	39	41½
Rusl. Obl. Hope & Co 1798 5 "	94	100	95	97	92½	95½	89	94	90	95
Dito id. 1828/29 5 "	99	101	99½	100½	99½	100	—	—	—	—
Cert. id. 1831/33 5 "	70	74	69	71	66½	68	58½	66½	58½	59½
Obl. Stiegl. 5e serie 5 "	67	71½	61½	63½	60½	62½	51	60½	52½	55½
Dito 1855, 6e serie 5 "	79½	86½	77½	80	75½	78½	69½	77	68½	74½
Dito Adm. Londen 3 "	51½	56½	51½	52½	51½	52½	46½	51½	46	48½
Dito bij Hope 1860 4½ "	83	88½	83	85	81½	84½	76½	83½	77½	82½
Leening 1862 5 "	85½	91½	86½	89½	85	86	77½	85½	76½	82½
Dito 1864 5 "	86	91½	91½	94	90½	93	83½	91½	84½	90
Certificaten van dito 6 "	44	46½	41½	42½	39½	41½	34	39½	32½	36
Spoorweg-Aandeelen 5 f	180	198½	182	185	181½	185	165	182½	167	173
Pruissen. Obl. 1859 . 5 "	101½	102½	96½	99½	98½	99½	—	—	—	—
Oostenrijk. Obl. Metall. 5 "	55	62½	50	56½	47½	53½	37½	48½	37½	48½
Dito Rente Amaterd. 5 "	75½	80½	70	74½	68½	72½	56½	69½	57½	65½
Dito Nationale 1854 5 "	57½	65	52	58½	49½	56½	39½	51½	39	46
Weener Bank-Actien 8 f	770	870	760	840	696	800	579	677	520	625
Dito Aand. fl. 250, 1839 "	374	437	396	416	345	380	260	348	265	300
Dito „ fl. 250, 1854 4 pct.	223	245	216	229	185	212	156	190	145	171
Dito „ 500, 1860 5 "	472	527	440	467	360	450	293	373	293	336
Dito „ 100, 1864 f	82	100½	74	84½	62½	78½	50	63	48	59½
Aand. Oost. Cr. inst. 1858 fl 100	125	136½	126	131	125	125	—	—	37	105
Fr. Oost. Sp. Hope & Co. . f	117	126½	115½	117½	113	115½	98	113½	90	95
Turkije. Obl. alg. schuld 5 pct.	—	—	34½	37½	29½	36	24½	29½	22½	28½
Equador. Oblig. 1855 1 "	10½	12½	10½	11½	9½	10½	8½	9	8½	9½
Venezuela. Obligatien 2 "	13½	18½	12½	14½	11½	13½	8½	11½	9½	9½
Dito 1 "	7½	9½	7	7½	6½	6½	5½	5½	5	5½
Grenada. Obl. Gestemp. 2 "	11½	15½	13½	14½	13½	13½	11½	13	10½	11½
Dito 1 "	25½	32	30½	31½	30	31	28	30	—	—
Dito Gestempelde . 1 "	6	8½	6½	7½	6½	6½	5½	6½	5½	5½
Mexico. Obligatien . . 3 "	22½	27	19½	22½	18½	20½	13	19	12	16½
N.-Amerika. Ver. Staten 5 "	44	71	67½	70	66½	70	60½	67½	62	64½
Dito dito 6 "	46	79½	73½	75½	73	76	66½	74½	68½	72½
Dito dito 1882 6 "	45½	78½	72½	74½	71½	75½	66½	78½	66½	70½
Griek. Obl. Geld. 1825 5 "	12½	23	18	15½	10½	12½	8	8½	7½	9½
Cours v. h. Gold. Beleening	3	7	5	6	5	6½	6	6½	6	6½
Prolongatie	2½	9	5	8	5	7	5	7	6	8
Disconto	8	6½	5½	6	5½	5½	6	6½	6½	6½

NEDERLANDSCHE BANK.

(In millioentallen guldens.)

DATUM.	Discon- to's.	Belee- ningen.	Oper. kapitaal.	Bank- billetten.	Saldo's rek. crt.	Munt- voorraad.	Voorraad billet.	Surplus dekking.	Wissel- disconto.
Jan. 2	51.14	42.46	93.60	109.06	43.40	76.72	89.84	15.74	6
" 8	52.16	42.23	94.39	109.86	42.95	76.37	88.11	15.25	6½ (5 Jan.)
" 15	50.99	41.49	92.48	109.97	41.22	76.88	40.89	16.36	"
" 22	50.80	40.54	90.84	109.15	40.18	76.73	42.50	17.—	"
" 29	49.52	39.46	88.98	108.17	39.06	76.55	44.15	17.66	"
Febr. 5	50.04	38.04	88.08	108.40	38.18	76.96	45.88	18.83	"
" 12	49.23	36.98	86.20	107.32	37.42	77.10	48.—	19.20	"
" 19	47.86	36.15	84.01	105.91	35.82	76.36	49.17	19.67	6 (19 Febr.)
" 26	47.92	35.86	83.28	104.60	36.18	76.27	49.90	19.96	"
Mrt. 5	47.28	34.49	81.72	104.53	34.44	76.18	51.35	20.54	"
" 12	46.36	33.57	79.93	103.05	34.25	76.32	52.50	21.40	"
" 19	45.75	33.07	78.82	102.14	34.32	76.70	55.80	22.12	5½ (15 Mrt.)
" 26	46.51	32.55	79.06	103.06	33.55	76.70	55.14	22.06	"
April 3	46.38	31.78	78.16	102.04	33.72	76.54	55.60	22.24	"
" 9	47.75	31.10	78.85	104.77	31.08	76.29	54.87	21.95	"
" 16	49.16	30.58	79.74	105.21	31.28	76.28	54.21	21.68	"
" 23	50.42	29.92	80.34	104.80	31.95	76.01	53.27	21.81	"
" 30	51.92	29.84	81.76	106.00	33.64	76.63	51.93	20.77	"
Mei 7	56.97	29.19	86.16	109.79	34.11	76.64	47.70	19.08	6 (3 Mei.)
" 14	59.22	28.93	88.15	111.64	34.76	77.28	46.80	18.72	6½ (9 Mei.)
" 22	58.85	28.59	87.44	112.58	35.46	77.47	45.63	18.25	"
" 28	57.60	28.62	86.22	110.70	35.21	76.66	45.75	18.80	"
Juni 4	56.35	28.44	84.79	106.18	36.60	75.10	44.97	17.99	"
" 11	56.34	28.83	85.17	104.80	36.80	73.85	41.97	16.79	"
" 18	55.95	29.09	85.04	102.92	37.23	72.43	40.87	16.35	"
" 25	57.08	29.74	86.32	104.20	36.29	70.99	37.—	14.80	"
Juli 2	57.47	30.21	87.68	105.08	35.83	69.73	34.26	13.71	7 (3 Juli.)

WISSELKOERSEN TE AMSTERDAM.

DATUM.	Parijs kort.	Hamb. kort.	Frankf. 6/w.	Londen kort.
Jan. 2	56 2/8	35 1/2	99	11.87 1/4
" 8	56 1/4	"	98 3/4	11.90
" 15	"	"	99	11.87 1/4
" 22	"	35 3/4	9 1/2	"
" 29	56 3/8	35 1/2	"	11.86 1/4
Febr. 5	56 3/4	35 1/2	"	"
" 12	"	35 5/8	"	11.88 3/4
" 19	56 1/2	35 1/2	"	11.90
" 26	56 1/8	35 1/2	"	11.88 3/4
Mrt. 5	56 1/2	35 5/8	98 1/4	"
" 12	"	"	"	11.90
" 19	56 1/8	"	"	"
" 26	"	"	"	"
April 3	"	35 1/2	98 1/2	11.87 1/4
" 9	56 3/8	35 1/2	"	11.83 3/4
" 16	56 3/8	35 1/8	"	"
" 23	"	35 1/8	"	11.82 1/2
" 30	56 3/8	35 1/8	"	11.77 1/2
Mei 7	56	35 1/8	"	11.71 1/2
" 14	56 1/4	35 1/8	98	11.66 1/2
" 22	56 1/4	35 1/8	"	11.78 3/4
" 28	56 1/8	35 3/8	98 1/2	11.83 3/4
Juni 4	56 1/8	35 1/8	98 3/4	11.80
" 11	56 1/4	"	99	11.73 3/4
" 18	56	"	"	11.72 1/2
" 25	55 1/2	35 1/2	"	11.67 1/2
Juli 2	55 3/8	"	"	11.66 1/2

PROLONGATIE
KOERS
TE AMSTERDAM.

STAND VAN HET WISSELDISCONTO OP
ZEVEN VERSCHILLENDE PLAATSEN
BIJ HET EINDE VAN ELKE WEEK IN 1866.

DATUM.	Parijs.	Wenen.	Berlijn.	Frankfort.	Hamburg.	Amsterd.	Londen.
Jan. 5	5	5	7	5 1/2	6 1/2	6 1/2	8
" 12	"	"	"	"	6	"	"
" 19	"	"	"	"	5 3/4	"	"
" 25	"	"	"	"	"	"	"
Febr. 2	"	"	"	5	5	"	"
" 9	"	"	"	"	4	6 1/2	"
" 16	4 1/2	"	"	4 1/2	3 3/4	6 1/2	"
" 23	4	"	6	"	3 3/4	6	7
Mrt. 2	"	"	"	4	3 1/2	"	"
" 9	"	"	"	4 1/2	"	"	"
" 16	"	"	"	"	"	5 1/2	6
" 23	3 1/2	"	"	"	4	"	"
" 30	"	"	"	"	4 1/2	"	"
Apr. 7	"	"	"	"	4 1/2	"	"
" 14	"	"	"	"	6	"	"
" 21	"	"	"	5	5 3/4	"	"
" 28	"	"	"	"	5 1/2	"	"
Mei 5	"	"	7	"	6 1/4	6	7
" 12	4	"	"	6	8	6 1/2	10
" 19	6	9	7	7 3/4	"	"	"
" 26	5	"	"	"	"	"	"
Juni 2	"	"	"	"	7 1/2	"	"
" 9	"	"	"	"	8	"	"
" 16	"	"	"	"	9	"	"
" 23	"	"	"	6	9	"	"
" 30	"	"	"	"	8	"	"

1886. ENGELAND'S IN- EN UITVOEREN VAN EDELE METALEN.

In de week eindigende.	INVOER VAN GOUD EN ZILVER.			UITVOER VAN GOUD EN ZILVER.		
	Goud.	Zilver.	Totaal.	Goud.	Zilver.	Totaal.
	pd. st.			pd. st.		
Jannarij 8	778.797	815.567	1094.864	849.168	257.000	1106.168
" 10	17.639	104.561	122.200	890.480	135.871	526.851
" 17	116.938	216.989	333.927	71.834	419.052	490.886
" 24	244.483	103.895	348.878	175.477	45.858	220.835
" 31	131.757	283.739	415.496	231.795	325.178	556.973
Februarij 7	100.779	140.177	240.356	99.405	129.053	228.458
" 14	117.799	909.717	1027.516	41.743	281.323	278.066
" 21	495.875	103.685	599.560	34.562	162.690	197.252
" 28	26.573	52.675	79.217	58.166	326.568	384.734
Maart 7	120.366	252.943	373.309	41.254	129.478	170.727
" 14	229.528	55.974	285.502	17.985	202.433	220.218
" 21	70.684	227.627	298.311	20.960	104.525	125.485
" 28	520.299	43.052	563.351	2.948	173.401	176.349
April 4	332.577	195.912	528.489	22.393	53.851	76.244
" 11	60.277	136.957	197.234	41.769	170.966	212.735
" 18	300.671	99.448	400.119	200.588	285.148	485.731
" 25	124.866	38.779	163.645	123.403	40.185	163.588
Mei 2	140.489	121.299	261.788	242.973	50.896	303.869
" 9	44.925	21.333	66.258	102.347	90.029	192.876
" 16	254.109	105.682	359.791	132.435	51.651	184.086
" 23	364.109	194.904	559.013	237.686	113.032	350.738
" 30	1050.708	143.542	1199.250	1134.232	86.718	1220.945
Juni 6	2034.102	29.054	2063.156	365.119	95.344	460.463
" 13	2395.584	197.880	2593.473	992.900	17.224	1010.124
" 20	1347.317	304.164	1651.481	811.389	53.844	865.233
" 27	1500.454	328.445	1828.899	1289.421	164.220	1453.641

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERIGTEN.

Aan het verslag van de hoofd-directeuren der Surinaamsche bank, uitgebragt in de algemeene vergadering op 27 Junij 1866, ontleenen wij o. a. het navolgende:

„Suriname, gelijk men weet, is eene landbouwende kolonie. In vroegeren tijd, tot kort voor onze dagen, werden hare suiker-, koffij-, katoen- en andere planterijen beheerd meestal door agenten, ten behoeve van eigenaren, die voornamelijk in het moederland waren gevestigd. Onder de toen bestaande wetgeving, konden hare hoofdproducten niet anders dan naar het moederland worden uitgevoerd; het moederland zond daarentegen naar de kolonie de verschillende Europeesche benodigdheden voor de planterijen uit, en behield of behield niet, naarmate van jaren van voor- of tegenspoed, een saldo over als winst. Deze overzending van producten en terugzending van Europeesche goederen geschiedde echter in den regel aan en door de eigenaren rechtstreeks, zonder tusschenkomst van den handel, aan welken laatste dan ook in Suriname slechts een zeer klein veld overbleef.

„Later, bij het toepassen op de koloniën van meer vrijzinnige regeeringsbegrippen, veranderde deze toestand, en de uitvoer van hoofdproducten, ook naar vreemde havens, schoon dan ook onder een differentiëel uitvoerrecht, werd toegestaan.

„Van dat oogenblik af ontstond in Suriname een productenmarkt, die meer en meer in uitgebreidheid toenam. Behalve Engeland, trokken de kleine naburige koloniën, maar vooral de groote nabuur, de Noord-Amerikaansche Republiek, door hare nabijheid en andere oorzaken in staat zijde hoogere prijzen dan Europa aan te leggen, in toenemende mate inzonderheid de Surinaamsche *swiker* tot zich. Van lieverlede begonnen de Nederlandsche eigenaren, door hooge prijzen aangelokt, de suiker hunner plantages in de kolonie te verkoopen, in stede van die herwaarts te doen komen, zoo als van ouds; de geldcirculatie verbeterde, doordien de koopers gereed geld medebrachten om de gekochte producten te betalen, en Suriname begon zich tot eene handelsplaats te verheffen.

„Begiftigd te worden met de instellingen, die in eene handelsplaats niet mogen ontbreken, daaraan was echter niet te denken, zoolang de groote maatschappelijke ommekeer, jaren lang in aantocht, maar nog immer toen aanstaande, de opheffing der slavernij, niet was volbracht. Wie toch zou kapitalen in eene kolonie wagen, wie zou daar bouwen en stichten, bij de onzekerheid, op welke voorwaarden die opheffing zou plaats vinden en welke hare gevolgen zouden zijn? Zou eene billijke schadeloosstelling aan de eigenaren worden verleend; zou de groote hervorming rustig tot stand

komen, of moord en verwoesting met zich voeren, tooneelen, waarvan de geschiedenis voorbeelden genoeg heeft geleverd, en zal blijven leveren; zonden, eindelijk, de vrijgemaakte negers den arbeid voortzetten? Al deze vragen kon alleen de toekomst oplossen.

„De oplossing echter was gunstig; de emancipatie vond in 1863 zonder rustverstoring plaats, en, schoon de arbeid der negers minder geregeld, minder vruchtdragend was dan vroeger, hetgeen niemand kon verwonderen, zoo bleek het toch, dat men vertrouwen kon stellen in de toekomst. Suriname zou blijven bestaan: op dezen thans gezuiverden, weelderigen bodem, welks horizont geene dreigende wolken meer vertoonde, kon in veiligheid worden gebouwd en geplant; kapitalen en werkkrachten zouden daarheen vloeijen, en het werk der voorzaten, door de nakomeling gelouterd en hervormd, zou voor Nederland behouden blijven.

„Maar niet alleen de landbouw zou in Suriname tot hooger en bloei kunnen opgevoerd worden, ook de handel zou zich daar meer en meer uitbreiden. Immers het oude stelsel, de exploitatie der plantages door agenten ten behoeve van eigenaren in Nederland, wordt nu langzamerhand verlaten, en de planterij komt in handen van eigenaren in de kolonie zelve gevestigd. Daaruit volgt dat het Surinaamsche product nog minder dan vroeger voor Nederlandsche rekening naar hier ten verkoop wordt gezonden, en bijna geheel op de koloniale markten wordt verkocht; en tevens is het gevolg der emancipatie dat de negers thans zelve hunne benoedigdheden uit hun werkloos aankopen, zoodat die goederen niet meer zooals vroeger door de plantage-eigenaren, maar door de kooplieden worden aangevoerd. Beide oorzaken hebben natuurlijk eene aanzienlijke uitbreiding der producten- en goederenmarkt ten gevolge.

„Onder de omstandigheden, die wij hebben getracht te schetsen, en bij de opheffing der hinderpalen die langen tijd elken vooruitgang in den weg stonden, kon het niet anders of inrichtingen, die in bijna elke kolonie bloeien, moesten ook hier verrijzen, en de Surinaamsche Bank werd door uwe medewerking gesticht.

„Inrichtingen te bezitten is echter niet genoeg, men moet ze ook leeren begrijpen. Van de oude kolonie Suriname was het niet te verwachten dat zij met één sprong op de hoogte zou zijn van het moderne bankwezen en, van alle veroordeelen afstand doende, op eenmaal van de diensten der Bank ten volle gebruik zou maken; veeleer mocht men zich in den aanvang op voortdurende vrees en misschien op tegenwerking en vijandschap voorbereiden. Immers, velen onder u heugt het nog, hoe hier te lande de Nederlandsche Bank aanvankelijk werd ontvangen; hoe lang het duurde, eer bare diensten algemeen werden begrepen; hoe bij voorbeeld het nemen van disconto op wissels twintig jaar geleden nog door velen als ootereend werd beschouwd, 't geen met beleening op goederen nog eenigermate het geval is; zoodat men kan zeggen, dat de werkkring der Nederlandsche

Bank zich nog heden ten dage uitbreidt, niet enkel door toeneming van handel, maar ook door toeneming van cliënten. Was het dan te verwonderen dat eene maatschappij van planters denzelfden weg moest volgen, dien de Nederlandsche handelsstand gevolgd heeft?

„De uitkomst beantwoordde natuurlijk aan die verwachting, en gij zult dus lichtelijk inzien, dat de resultaten die wij u van een half jaar werks onzer Bank hebben mede te deelen, al zijn zij wel beschouwd niet ongunstig, toch nog geen geldelijk voordeel voor de aandeelhouders konden medebrengen, te minder, omdat de Bank met groote voorzichtigheid van het terrein moest kennis nemen, en zich vooral van gewaagde credietverleening onthouden.”

„De biljetten onzer Bank”, vervolgt het verslag, „vonden in de kolonie eene goede ontvangst; de eerste balans, vier dagen na de opening gemaakt, toonde eene circulatie aan van f 7910; twee maanden na de opening was dit cijfer tot f 89,000 geklommen en op 30 December ll. bedroeg het f 192,100.

„Specievoorraad werd het eerst verkregen door de stortingen van aandeelhouders der Bank, die in de kolonie wenschen te fourneeren. Later werd door aanbieding van specie tegen biljetten door het publiek, en door verkoop van wissels voldoende hoeveelheid daarvan in het bezit der Bank gebracht, zonder dat wij van hier eenige uitzending behoeften te doen; de voorraad was kort na de opening f 80,000 en op ult. December f 234,409.32½. De kostbare overvoer van specie is dus tot heden geheel vermeden, 't geen eene voordeelige omstandigheid genoemd mag worden.

„De op disconto uitgezette gelden, of het eigenlijke opereerend kapitaal der Bank, want beleening op goederen vond tot heden geen plaats, bedroegen vier dagen na de opening f 2500 en op 30 December f 94,797.50, alles tegen 8 pCt. intrest 'sjaars. Het cijfer is wel is waar nog niet groot, maar men dient ten dese meer op de opklimming te letten, en deze is allezins voldoende en voor de toekomst beloovend. Het totaal bedrag der gedisconteerde posten bedroeg f 141,103.68, verdeeld in 63 stukken van gemiddeld f 2240. De looptijd was nagenoeg zonder uitzondering 90 dagen.

„Den 19ⁿ Mei 1866 was de disconto-rekening reeds tot f 248,795.19 gestegen, en bedroeg de omloop van biljetten f 272,205. De rentekoers werd sedert 27 Januari 1866 op 9 pCt. gesteld.

„Langzamerhand begon het publiek ook het nut in te zien dat de Bank als kassier kon verschaffen en het gemak van op haar, tegen gedane incasseeringen, door betalingen per quitantie te disponeeren. Het saldo-cijfer van gelden in Rekening Courant beliep op 30 December f 31,881.44 en belooft aanmerkelijk te zullen stijgen. Op 19 Mei 1866 bedroeg het f 53,591.70.

„De omloop der gelden in Rekening Courant was vrij aanzienlijk; de ontvangsten bedroegen tot ult. December 1865 f 437,000.

„Alle engagementen der Bank liepen geregeld af en verlieten of schaden werden niet geleden.

„Ook eenige financiële commissien werden der Bank opgedragen; onder anderen werden f 150,000 aan ons overgemaakt, ter belegging op het Grootboek, alhier.

„De bewaring van waarden in het brandvrije gebouw der Bank verschaft haar mede eenig voordeel.

„Een groot en nuttig bestanddeel van de operatiën is ook de wisselhandel; de Bank, daartoe door relatiën in de naburige kolonien, Frankrijk, Engeland en Noord Amerika in staat gesteld, koopt en verkoopt wissels op die plaatsen, maar vooral op Nederland. De wissel-operatiën beliepen in 1865 reeds bijna f 450,000; ook hier ter plaatse hebben wij bereids eenige niet onaanzienlijke, schoon veel geringere, transactiën in inkoop en verkoop van wissels op de kolonie gedaan en wij verwachten van dezen tak eene aanzienlijke uitbreiding, naar mate landbouw en handel in Suriname meer zullen herleven.

„Terwijl de Bank aldus in de kolonie werkzaam is, en — al beantwoordt zij wellicht niet aan de verwachtingen van sommigen, die in haar eene bron van blanco crediet meenden te zien — toch ruime hulpmiddelen verschaft aan handel en landbouw, mocht de Hoofddirectie het zeer groote gedeelte van het Bankkapitaal, waarvan de overbrenging naar Suriname nog niet noodig was, en dat bij gevolg aldaar renteloos zou hebben gelegen, hier ter stede op interest uitzetten.”

„Uit de som van f 35,906.35, uitmakende de gezamenlijke verdiensten der Bank, zijn afgeschreven de onkosten, f 28,647.46½, terwijl uit het overachot eene afschrijving van 10 pCt. of f 5,322,70 op de oprichtingskosten is gedaan. Op het crediet van winst en verlies blijft dus een saldo over van f 1,936.18½.

„Ziedaar dus het resultaat van het eerste boekjaar, hetwelk echter, wat betreft de operatiën in Suriname, slechts 5½ maand omvat. Ongunstig kan het niet genoemd worden, wanneer men let op de omstandigheden hierboven beschreven.

„Dat de kosten gedelgd en nog 10 pCt. afgeschreven zijn op de oprichtingskosten, schijnt vrij bevredigend voor eene nieuwe inrichting, die zich vestigen moest op zulk een vreemd terrein.”

— De circulaire der voorloopige commissie voor de **Rotterdamsche Drinkwaterleiding-Maatschappij** geeft o. a. de navolgende bijzonderheden aangaande die nuttige en hoogst belangrijke onderneming.

In de binnen- en polderstad wordt veelal het zoogenaamde welwater gebruikt, dat verkregen wordt uit de zandlaag, die zich op circa 16 el diepte beneden R. P. onder Rotterdam uitstrekt, maar vermengd is met vochten uit de groote veenlagen, die op de zandlaag rusten en daarbij

verontreinigd wordt door den inhoud van riolen. Verder wordt in deze gedeelten der stad water aangevoerd, dat geput is uit singels, wanneer versch spuiwater is binnengelaten. Maar daaronder ligt eene zware, lang bedorven laag Singelwater, die mede wordt opgeschept. In dien toestand wordt het uitgedeeld. Zóó ongunstig is de toestand, dat zelfs het water der sloten in sommige lanen tot drinkwater dient, en niet zelden het water uit de Schie en de Rotte tot dat doel wordt gebruikt. In het nieuw aangelegde deel der polderstad heerscht een volkomen gebrek aan drinkwater.

De buitenstad verkeert in een beteren toestand, maar die dagelijks verergert met den ongunstiger wordenden toestand der binnen- en polderstad. Het bederf toch der binnenwateren uit de lanen deelt zich mede aan de Rotte, de Schie en de Singels, wier wateren door de sluizen en het oostelijk stoomgemaal in meerdere of mindere mate door al de buitenhavens worden heengevoerd. Die havens, waarvan men zulk eene concurrentie tegen de waterleiding vreest dat, volgens de meening van sommigen, de onderneming zich in dit gedeelte der stad niet met voordeel zal kunnen vestigen, nemen in één etmaal ongeveer 40,000 liters faecale stoffen op. Is het water in onze stad dus nu reeds als drinkwater ongeschikt, het zal volkomen onbruikbaar worden wanneer, naar het aangenomen plan tot afvoer der faecale stoffen volgens het *système libre*, alle stoffen uit de riolen naar de havens en grachten zullen worden heengevoerd. Daarom heeft de gemeenteraad aan de toepassing van dat stelsel de oprigting eener drinkwaterleiding als onafscheidelijke voorwaarde verbonden.

Bij het tot stand komen der Waterleiding-Maatschappij zal het water genomen worden uit de Maas, op minstens 1500 ellen boven de Rijnspoorwegbrug over het Boerengat, en dus op een punt waar de rivier de onzuivere stoffen der stad nog niet heeft opgenomen. Boven de oude Plantage zullen de werken tot zuivering van het water worden aangelegd. De inhoud der filterbassins, die 11,388,000 liters water zullen kunnen bevatten, is berekend met het oog op de ondervinding, overal elders opgedaan, dat met de verbetering van het water het gebruik in hooge mate toeneemt. Het zal met stoomkracht naar de stad worden gevoerd en in de huizen tot op eene hoogte van 30 ellen boven R. P. kunnen worden gebracht, waardoor het veelzijdigst gebruik mogelijk is gemaakt. De gemakkelijke verkrijging van het water op alle verdiepingen der huizen zal ook daar waar de behoefte aan beter water niet wordt erkend, aan de onderneming dezelfde overwinning verschaffen, die het gas op alle andere middelen van verlichting heeft behaald. In de stad zullen standpijpen worden geplaatst tot levering van het water bij kleine hoeveelheden. De gemeente verbindt zich gedurende 20 jaren water te nemen tot besproeiing der straten, tot doorspoeling der riolen en tot brandblussching tegen betaling eener jaarlijksche som. Eindelijk stelt men zich voor, in navolging van Hamburg en andere plaatsen, het water tot verzorging der schepen

en als beweegkracht aan te wenden en in het algemeen aan allerlei industriële doeleinden dienstbaar te maken. Volgens het contract van den concessionaris met de gemeente moeten binnen drie jaren na het sluiten der overeenkomst de werken boven de Oude Plantage gereed en de buizen gelegd zijn in het gedeelte der stad, gelegen tusschen de Nieuwehaven, de Kolk, de Binnen-Rotte, de Goudsche- en Oostvesten. Binnen het vierde jaar moeten de buizen in de polderstad, binnen het vijfde in het overige deel der binnen- en buitenstad gelegd zijn, met uitzondering der districten, gelegen tusschen de Leuvehaven, de Blaak, het Haringvliet en de Maas, waar de exploitatie eerst dan verplicht is, wanneer de bewoners gedurende 6 jaren een waterverbruik van $\text{f} 14,000$ 'sjaars aan den concessionaris verzekeren. Men wenscht evenwel binnen de termijnen, bij de concessie gesteld, het werk te voltooien.

Twee voorwaarden moeten vervuld worden, indien de drinkwaterleiding tot stand zal komen. Een werk van grooten omvang kan de particuliere industrie niet ondernemen, zonder dat men verzekerd zij dat het aanzienlijk kapitaal, dat voor de uitvoering noodig is, rentegevend zal zijn. Daartoe is het in de eerste plaats noodig, dat zich vooraf een genoegzaam aantal ingezetenen verbindt, om gedurende 3 jaren het water der onderneming te gebruiken. Aan de 1000 eerste contractanten worden 15 ellen pijp met eene afsluitingskraan gratis geleverd. Hiervan zijn uitgezonderd de abonneeten voor waterverbruik à 10 cents per week.

De waarborg voor de zuiverheid van het water ligt in de contrôle die, volgens de concessie, van gemeentewege wordt uitgeoefend.

Het moet in de tweede plaats erkend worden, dat waterleidingen bij ons weinig bekende ondernemingen zijn, en dat het gebeuren kan dat slechts een deel van het kapitaal, dat voor het werk noodig is, in Nederland kan worden bijeengebragt. In dat geval zou op de deelneming van het buitenland, bijzonder van Engeland, waar de financiële resultaten dier ondernemingen meer bekend zijn dan bij ons, moeten gerekend worden. Bij de pogingen, die daartoe reeds zijn aangewend, bleek de noodzakelijkheid, dat onze ingezetenen door het nemen van aandeelen in het kapitaal hunne belangstelling en hun vertrouwen in de zaak doen blijken. Die deelneming kan met vrijmoedigheid gevraagd worden, omdat in de verbindtenissen tot waterverbruik, zonder welke de Drinkwaterleiding-Maatschappij niet tot stand kan komen, de waarborg liggen zal, dat het kapitaal rente zal afwerpen.

Aan den voet der circulaire zijn gevoegd de voorloopige bepalingen voor de oprigting der maatschappij. Daaruit blijkt, dat het maatschappelijk kapitaal bedraagt een millioen, vijf honderd zestig duizend gulden, verdeeld in 6500 aandeelen van 240 gulden. De aandeelen zijn gesteld op naam. Zoodra het volle bedrag is gestort, kunnen ze, op verlangen van den houder, aan toonder worden gesteld. De stortingen worden geregeld

naar de behoeften der maatschappij, met inachtneming der volgende bepalingen: Ze worden vastgesteld door commissarissen, op voordragt der directie, en minstens eene maand te voren aangekondigd. Ze zullen elkaar niet spoediger opvolgen dan met een tijdsverloop van minstens 4 maanden en telkens niet meer dan 20 pCt. bedragen. De eerste storting, ten bedrage van 10 pCt., heeft plaats veertien dagen na de koninklijke goedkeuring der statuten. Het beheer der maatschappij wordt uitgeoefend, onder toezigt van commissarissen, door twee directeuren, waarvan een den titel voert van directeur-ingenieur, de andere dien van dir-secretaris. De commissarissen kunnen een raad van bijzonder toezigt uit hun midden benoemen. In de algemeene vergadering geven vijf aandeelen recht op het uitbrengen van ééne stem. Echter zal niemand meer dan 6 stemmen voor zich zelve kunnen uitbrengen en niet meer dan 12 te zamen voor zich en zijne lastgevers. De verdeling der winst, bestaande uit de gewone opbrengsten, na aftrek van alle lasten en van hetgeen voor afschrijving wordt bestemd, zal bij de statuten worden bepaald. Echter zal van deze winst in de eerste plaats aan de aandeelhouders worden uitgekeerd 5 pCt. van het kapitaal.

Veeziekte. — Volgens de officieele opgaven betreffende de veetyphus in de Provinciën Zuid-Holland, Utrecht en Noord-Holland, zijn de navolgende aantallen rundvee:

Prov. Zuid-Holland.

IN DE WEEK. van					aan 't eind der week nog ziek.	tot	SEDERT HET BEGIN DER VEEZIEKTE.				
	aange- tast.	d.ziekte gestorv.	afge- maakt.	her- steld.	aange- tast.		aan de ziekte gestorven.	afge- maakt.	her- steld.	nog ziek.	
6—18 Jan.	2721	447	802	202	1770	16 Jan.	27027	8133	6899	8763	3204
18—20	2034	280	226	218	1810	20 "	29031	8966	7410	9896	2759
20—27	2135	261	208	164	1502	27 "	31165	9643	7846	10962	2714
27—3 Febr.	1916	288	179	177	1272	8 Febr.	33025	10371	8159	11817	2678
8—10	1899	235	121	190	1353	10 "	34924	11079	8419	12769	2657
10—17	1510	240	125	153	992	17 "	36434	11843	8678	13656	2257
17—24	1840	259	108	130	843	24 "	37774	12451	8374	14412	2037
24—3 Mrt.	1000	184	49	56	711	3 Mrt.	38774	13012	8978	16008	1781
8—10	1352	244	106	64	938	10 "	40123	13521	9131	15067	2021
10—17	1133	261	48	46	778	17 "	41255	14184	9252	15932	1887
17—24	1410	309	43	35	1023	24 "	42665	14913	9373	16303	2076
24—31	1303	258	34	71	940	31 "	43953	15698	9471	16805	1979
1—7 April	1129	297	32	50	750	7 April	45082	16526	9515	17477	1564
7—14	1365	411	65	44	845	14 "	46435	17421	9587	17817	1610
14—21	770	199	51	28	492	21 "	47205	18088	9650	18177	1290
21—28	703	215	8	33	447	28 "	47906	18613	9659	18417	1219
28—5 Mei	649	229	11	12	397	5 Mei	48557	19124	9670	18713	1050
5—12	572	200	1	23	342	12 "	49129	19559	9677	18994	899
12—19	322	97	12	22	201	19 "	49461	19810	9690	19286	675
19—25	345	99	10	13	123	25 "	49706	19983	9703	19481	539
26—2 Junij.	255	84	24	18	129	2 Junij	49961	20110	9731	19591	529
8—9	163	56	9	7	91	9 "	50124	20209	9742	19698	475
9—16	215	72	24	13	106	16 "	50339	20321	9766	19793	459
16—23	248	80	44	15	109	23 "	50587	20452	9812	19867	456
23—30	208	70	36	26	76	30 "	50795	20562	9848	19969	416

Prov. Utrecht.

6—18 Jan.	299	112	17	165	13 Jan.	1710	612	66	723	280
13—20	424	148	—	203	20	2134	790	65	926	353
20—27	259	147	—	244	27	2398	937	65	1170	221
27—3 Febr.	212	108	—	136	3 Febr.	2605	1040	65	1306	194
3—10	321	77	—	158	10	2936	1117	65	1464	290
10—17	288	182	—	177	17	3224	1809	65	1641	269
17—24	250	81	4	244	24	3461	1330	69	1865	197
24—3 Mrt.	195	72	—	109	3 Mrt.	3656	1403	69	1974	211
3—10	297	133	35	133	10	3953	1535	104	2107	207
10—17	184	76	—	142	17	4137	1611	104	2249	178
17—24	243	99	—	108	24	4380	1710	104	2327	209
24—31	223	127	—	122	31	4703	1837	104	2579	183
1—7 April	278	128	—	123	7 April	4876	1965	104	2607	200
7—14	234	130	—	118	14	5110	2095	104	2720	191
14—21	254	183	—	73	21	5364	2278	104	2793	189
21—28	160	156	8	114	28	5524	2434	112	2907	71
28—5 Mei	135	104	4	33	5 Mei	5658	2538	115	2940	65
5—12	67	43	13	34	12	5725	2583	123	2977	—
12—19	49	31	2	20	19	5775	2614	125	2977	39
19—25	83	51	—	25	25	5858	2665	125	3033	45
25—2 Junij	107	41	3	54	2 Junij	5965	2706	128	3077	54
2—9	86	48	—	49	9	6051	2754	128	3126	43
9—16	56	25	1	27	16	6107	2779	129	3158	46
16—23	60	31	3	40	23	6167	2810	132	3193	32
23—30	84	37	4	25	30	6251	2847	136	3218	50

Prov. Noord-Holland.

10—17 Febr.	225	45	20	10	150	17 Febr.	632	129	178	76	249
17—24	275	35	19	69	152	24	817	174	199	175	269
24—3 Mrt.	179	84	26	45	280	3 Mrt.	986	258	225	223	280
3—10	51	48	48	84	157	10	1037	406	273	301	157
10—17	27	16	2	109	57	17	1064	322	275	410	57
17—24	36	11	7	29	46	24	1100	333	282	439	46
24—31	119	27	37	49	52	31	1221	360	321	438	52
1—7 April	71	34	—	52	37	7 April	1292	394	321	540	37
7—14	48	23	—	11	51	14	1340	417	321	551	52
14—21	78	26	13	46	44	21	1418	443	334	597	44
21—28	16	14	20	25	1	28	1434	457	354	622	1
28—5 Mei	44	17	—	17	11	5 Mei	1478	474	354	639	11
5—12	75	24	36	19	7	12	1553	498	390	658	7
12—19	20	8	9	6	4	19	1573	506	399	664	4
19—25	43	6	36	5	—	25	1616	512	435	669	—
25—2 Junij	53	8	37	5	3	2 Junij	1669	520	472	674	3
2—9	72	13	48	15	4	9	1741	538	515	699	4
9—16	23	5	9	4	9	16	1764	538	524	693	13
16—23	53	8	38	9	12	23	1822	546	562	702	13
23—30	43	8	46	5	1	30	1865	549	608	707	1

PETROLIA.

III.

HET BOREN DER PUTTEN.

Er bestaat waarschijnlijk in de gansche wereld en vooral in Amerika geene landstreek, waar zoo weinig dagdieven zijn als in Petrolia. Niet alleen komt men er om te werken, hetgeen al wat zeggen wil, maar men werkt er inderdaad, hetgeen nog wat anders is. Van het kriecken van den dag tot den nacht is iedereen bezig, en indien Satan alleen bij de luijaards rekruten moest aanwerven, dan zou hij in Petrolia niets te doen hebben. Evenwel moet men erkennen, dat er een groote prikkel bestaat voor deze buitensporige werkzaamheid, het is dat men zonder aanhoudenden arbeid niet leven kan. De prijs der meest onontbeerlijke zaken, voedsel, kleeding, huisvesting, zijn in Amerika in de laatste vier jaren tot het driedubbele gestegen. De prijs der dagloonen is in de oelie-landstreek buitengewoon hoog, maar eveneens is het ook met den prijs der eetwaren gesteld. Wat heeft een karrevoerder aan een dagloon van veertig dollars, indien hij dertig moet uitgeven voor zich en zijne beide paarden? Nu wint hij wel tien dollars, maar dat wint hij ten koste van moeiten en ontberingen waaraan hij, hoe moedig ook, zich ongaarne elders in dezelfde omstandigheden zou blootstellen. Alleen zij, die de meeste vastberadenheid met de grootste kracht vereenigen, kunnen dit woeste leven uithouden. Wel heeft de landstreek den naam van zeer gezond te zijn, omdat er weinig ziekte heerscht onder deze krachtige bevolking van mijnwerkers, daglooners en avonturiers, gehard als zij zijn onder het klimaat van Californië; maar men mag wel eenigzins twijfelen aan dien gezonden toestand eener landstreek, waar typhus en typhouse bfaakloop de heerschende ziekten zijn die soms u in korten tijd doen bezwijken. Deze ziekten zijn geenszins het gevolg van slecht voedsel of misbruik van sterken drank; men ziet zeer zelden een dronkaard. Spel en vloeken zijn in den regel de voorname ondeugden dezer streek. De eerste is het schier natuurlijk gevolg van de soort van

speculatie waaraan men zich overgeeft; de tweede is meer een algemeene spreekwijs, een dialect der plaats, waarvan men zich algemeen bedient in de eenvoudigste gesprekken.

Aan den anderen kant moet men niet eene hoofddeugd voorbijzien, welke de bevolking van Petrolia in hooge en haast ongeëvenaarde mate bezit: gastvrijheid jegens vreemdelingen. Zij is zoo gastvrij mogelijk jegens ieder nieuweling, maar bovenal jegens Engelschen. Indien gij komt om te speculeren, dan zijt gij spoedig in den val. Wee u en uwe ongelukkige dollars, indien gij noch met het land, noch met zijne gewoonten bekend zijt; deze kalme en flegmatieke Pensylvaniërs hebben de slimste vossen van Nieuw-Engeland beet gehad en hun met het effenste gelaat ter wereld kleine stukjes „dorre landen”, die voor de olie-exploitatie geen duit waard waren, voor fabelachtige sommen verkoocht. Maar indien gij geen uitvinder, geen speculant zijt, dan kunt gij volkomen rustig blijven en indien gij nog bovendien een Engelschman zijt, dan wordt gij met open armen ontvangen en men betwist elkander het voorregt u te huisvesten.

De eerste keer dat ik — verhaalt de schrijver van dit opstel — Petrolia bezocht, kwam ik er alleen, niemand kende mijn naam noch mijn beroep. Ik kwam er bloot als Engelsch toerist en men weet, er zijn geen grooter flaneurs. Evenwel, toen men den reuk had dat er zulk een nieuwtjes-jager in de stad gekomen was, kwamen al de eigenaars van de putten, een voor een, mij zonder complimenten vragen of zij mij van dienst konden zijn, stelden hunne paarden ter mijner beschikking, boden mij gidsen aan, — in één woord, deden alles om het mij gemakkelijk te maken, in het klein en in het groot, en dat alleen, omdat ik een Engelschman was, nieuwsgierig de olie-bronnen van nabij op te nemen. Zooveel welwillendheid en hartelijkheid mogt ik niet afslaan. Ik nam aan en onder de leiding van enkele dier gastvrije burgers, bezocht ik de verschillende boringen, nam een kijkje in al het fraaije en onaangename, dat Petrolia oplevert, zijn rijkdom en oplegterijen, zijne wezenlijke en fictieve ondernemingen.

Ik heb inderdaad, zoo lang ik gereisd heb, geen merkwaardiger schouwspel gezien. Ik stelde mij op de hoogte van het gansche mecanisme dezer nijverheid, van het boren der putten, hunne opbrengst, hunne negatieve uitkomsten, van de wijze waarop sommige fortuinen vergaarden en anderen werden opgeligt, van de oprigting van onmogelijke maatschappijen, welke hare actionarissen verrijken op het oogenblik, dat men dit het minst verwachtte,

van den verkoop van „drooge gronden”, welke des nachts met van olie glinsterende spleten worden voorzien, om aan bronnen, die niet bestaan, te doen gelooven. Van dat alles hield ik dagelijks aantekening en ik wil er iets aan mijne lezers van mededeelen.

Ik moet, zal ik later wel begrepen worden, eerst iets verhalen van de wijs, waarop de olie naar de oppervlakte van den grond wordt gebragt.

Wanneer men het besluit heeft opgevat een put te boren, bestaat het eerste werk in het oprigten van een log houten gevaarte boven de gekozen plek. Dit gevaarte, dat *derrick* wordt genoemd — platvorm, windas, galg — ontleent, gelijk al wat strekt om vrachten op te hijschen, naar het schijnt, zijnen naam aan een vermaarden en volleerden beul, die hier vóór de onafhankelijkheid der Vereenigde Staten heeft geleefd. De *derrick* dien men bij de olie-putten gebruikt, heeft evenwel niets van den vorm dien zijn naam aanwijst. Het is eenvoudig een pyramidale steiger, vijftig voet hoog, tien vierkante voeten in de basis, nagenoeg vier op den top, en inderdaad veel gelijkende op de steigers, welke gebruikt worden om de hooge fabriek-schoorsteenen te bouwen, of op de houten romp van eene kleine dorpsklok. Op den top van den *derrick* is eene katrol aangebragt, van een touw voorzien, aan welks uiteinde een zware stalen peilstok is vastgemaakt, waarmede een gat van zes duim dooranede wordt geboord, diep genoeg om de olie te bereiken, dat is in den regel 500 of 600 voet (*). Op eenige schreden van

(*) De diepte waarop men de olie aantreft, zegt de heer Figuiet in een zijner wetenschappelijke overzichten, wisselt af van 10 tot 120 el. Het getal putten in Pensylvanie op het einde van 1860 geopend, bedroeg reeds meer dan 2,000, waarvan de 74 voornaamste dagelijks ongeveer 1,165 okschoofden van 190 kan of 220,000 kan bruto olie opleverden, zijnde eene waarde van nagenoeg 50,000 franca, hetwelk den prijs van het vocht op 22 centimes de kan deed stellen. De boring- en exploitatie-kosten werden op dat tijdstip op 5000 franca geschat voor een put van 60 el diepte. Het product was en is altijd zeer aanzienlijk. Men heeft eene bron ontmoet, die in de 24 uren 6000 ned. vaten opleverde. Soms is de oliestraal met zooveel geweld opgeborreld, dat hij niet zonder de krachtigste middelen kon worden gestuit. Men kan zich een denkbeeld maken van al de voorzorgen, welke moeten worden aangewend om een zoo ontvlambaar vocht als petroleum, zoo als dit, vermengd met bestanddeelen van jodenlijm en koolstof, uit den grond opwelt, te distilleren, te zuiveren en over te gieten. Nogtans kan men niet alle branden voorkomen, die soms groote onheilen kunnen veroorzaken. „Bens, — voegt dezelfde schrijver er bij, — geraakte een deser bronnen in brand en de geheele streek stond in vlam. De vlammen deelden zich aan alle zijden mede en deden eene oppervlakte van onderscheidene vierkante mijlen ontbranden; menschen en dieren kwamen in dezen vuur-oceaan om. Ter voorkoming van dergelijke ongelukken zijn alle bronnen thans van sluiting omringd en van gegoten buizen voorzien welke hermetisch kunnen gesloten worden.”

den derrick bevindt zich eene loods waarin een stoommachine van acht of tien paardenkracht is geplaatst welke door middel van een lederen riem een groot houten rad in beweging brengt, dat onder den derrick is geplaatst, en welk rad op zijne beurt een blok hout van zes voeten lengte en zwevende als een balans, in beweging brengt. Deze bewegelijke hefboom doet beurtelings het touw waaraan de boortoestellen zijn vastgemaakt, rijzen en dalen. Wanneer men tot de olie-plas genaderd is, moet juist deze beweging strekken om het kostbare vocht, indien het nog niet is opgeborreld, op te pompen. Naarmate het gat wordt uitgehold en de boor er uit gehaald, bedekt men het eerst met een ijzeren buis om het binnendringen van zoutwater te beletten en, ten einde datzelfde water niet door de beneden opening der buis oprijze, plaatst men er een leeren zakje in vol lijnzaad. De inhoud van het zakje zwelt zoo hoog mogelijk op en sluit die opening hermetisch.

Men kan zich geen eenvoudiger en practischer toestel denken. Behalve de machine, komt alles uit het nabijgelegen bosch, en de boring van een put kost zelden meer dan 1000 pond sterling, met inbegrip der arbeidsloonen. Voegt men nu nog bij dien derrick eene kleine rij zwarte en smerige houten kuipen, in den vorm van kleine gazometers, dan heeft men het gansche toestel van een olieput, die 2 à 3 miljoen dollars (5 à 7½ miljoen gulden) kan kosten.

Hier is nu nog niet eens gesproken van de moeilijkheden, waarmede het boren der putten kan te kampen hebben, van de algeheele onzekerheid waarin men verkeert of men al dan niet het verlangde vocht zal ontmoeten of van de niet geringe onzekerheid of, indien men eenmaal de bron gevonden en productief gemaakt heeft, zij ten minste acht dagen achtereen olie zal opleveren. Wij zwijgen over al de wisselvalligheden, welke dit land en zijne olie tot een onderwerp van verbazing en verwondering maken voor de geologen, maar terzelfder tijd ook de wetenschappelijkste theorien en de volkomenste ondervinding van het spoor brengen. Wat onder *derrick* wordt verstaan en hoedanig het toestel voor de boring en bewerking van een olieput is ingerigt, mogt hier echter niet achterwege blijven.

IV.

VAN OIL-CITY TOT CHERRY-RUN.

De weg van Oil-City tot Cherry-Run is de groote weg, langs

welken onophondelijk al de voortbrengselen van zijn kanton en die van Tar-Farm, Blood-Farm, Egbert-Farm en Pithole-City worden vervoerd. Men vindt nergens ter wereld zulk een morsigen weg. Ik heb — zegt de verhalen — fraaije staaltjes van slijk aanschouwd te Balaklava, maar de slijk hier wint het in dikte, in taaiheid, in verscheidenheid van kleuren, in walgelijkheid van reuk. Waar men komt, overal en altijd modder — gelijk overal de derrick en de gaslucht — donker zwarte modder in Oil-Creek, groenachtige zwarte, stinkende en onuitstaanbare modder in de nabijheid der bronnen, gele modder te Cherry-Run, kortom modder van alle tinten en diepten. Op zekere plaatsen van den weg zijn de modderpoelen zoo afschuwelijk, dat zij inderdaad gevaarlijk zijn voor de paarden en wagens, die er dichtbij komen. Men heeft beproefd ze met zware steenen te bedekken die men van de nabijgelegen heuvels heeft laten afrollen, maar dit middel heeft den weg niet verbeterd.

Op een traject van een of twee mijlen boven Oil-City kronkelt zich de bewuste weg rondom de rij heuvelen welke eene naauwe vroeger zeer schilderachtige vallei omsluiten, nog geen vier jaren geleden zeer eenzaam en verlaten en alleen bezocht door dassen, die des nachts in den stroom hun dorst kwamen lesschen. Omlaag, varen groote vloten met olievaten den stroom der rivier af, terwijl daarentegen paarden, tot hun buik in het water plassende, lange rijen met leege fusten geladen vaartuigen opslepen. Overal wagens, die zich met moeite een weg banen door het slijk, sommigen tot de naven in een wanhopigen toestand ingesloten, anderen geheel omgesmeten. Eensklaps, op een zijpad, breidt de vallei zich uit en leidt de weg regelrecht naar een snellen bergstroom of liever naar eene rivier, Oil-Creek geheeten, welke men in het schoone jaargetijde op eene geschikte plaats doorwaadt, maar welke in den regentijd niet is over te steken.

Als men dit punt voorbij is, komt men in eene breede vlakke vallei, waaruit een landschap oprijst dat men nergens elders dan welligt alleen te Pithole-City zal aantreffen. Het bosch is er op eene lompe wijze geveld; waar de boomen niet konden worden neêrgehouden, heeft men ze van hunne schors beroofd en men ziet thans alleen doode en witte stammen. De opene ruimte aan elke zijde van den stroom levert over eene lengte van drie mijlen en meer, den aanblik op eener onafgebroken reeks van derricka. Deze toestellen zijn zoo dicht op elkander zamengepakt dat men haast zou meenen te zien het mastenwoud van schepen die van Londen op den Theems liggen. Ieder toestel heeft zijn loods met

stoommachine en zijne ontzaggelijke kuipen, en dat alles is even zwart, vuil, morsig en de onaangenaamste lucht verspreidende.

Thans is de modder betrekkelijk geweken; men vindt ze vooral nog in de diepe bergholten en wagensporen; maar daarom is de weg nog niet beter, want, om dien te volgen, moet men met veel voorzorg tusschen de derricks, onder de dreigende hefboomen der machines of op den rand van zware kuipen van 12 à 15 voet diepte, in den grond begraven en met olie gevuld, laveren. Sommige dezer tallooze putten laten, wanneer zij in arbeid zijn, de digte en kleverige golven van het stinkende vocht, onder de regelmatige beweging der pompen, in hunne vergaarbakken doorspoelen; andere putten, en wel die het laatst zijn gegraven, geven hun zoutwater tot groote vreugde der eigenaars terug, want de regel is: geen zout, geen olie. Wat verder, wordt het water van overstroome putten uitgepompt, terwijl men ter zijde eene nieuwe boring beproeft; maar het meerendeel der putten blijft droog en verlaten. Inderdaad, het eerst, wat den bezoeker treft, is de stilte die hier van het eene tot het andere einde heerscht in eene streek waar alles op zoo zichtbare wijze eene onvergelykelijke bedrijvigheid verraadt. Deze verlatenheid is gedeeltelijk het gevolg van de schaden, door de jongste overstroming aan de putten veroorzaakt, gedeeltelijk ook van het uitgeput raken der oliebronnen, en vooral ook omdat iedereen op Pithole-City losstormt, waar de putten tot dusver om zoo te zeggen onafgebroken voordeel hebben opgeleverd. Dat zijn althans de redenen, waaraan de betrekkelijke verlatenheid van Cherry-Run wordt toegeschreven. Maar men kan hieromtrent toch eigenlijk niets met zekerheid zeggen, daar de petroleum-manie al de gewone regelen, waaruit zich de menschelijke gedragingen laten verklaren, logenstraft. Er is hier niet enkel sprake van speculatie, maar het is hier niets dan spel, even of oneven, kruis of munt, en wanneer dit spel alleen met kaarten of dobbelsteenen werd gespeeld, zouden waarschijnlijk negen tienden van hen, die er zich aan overgeven, bijv. de puriteinen van Nieuw-Engeland, zich ten spoedigste daarvan verwijderen; maar daar men om de kansen, die men kan loopen, zich eenige persoonlijke vermoeijenissen en onaangename ontberingen moet getroosten, heet dat spel thans allezins geoorloofd en regelmatig.

Dat een groot aantal industriëlen zich van Cherry-Run naar Pithole hebben begeven, is een stellig feit. Ik heb — zegt de verhalen — eenigen tijd te midden van deze lange rijen zwiigende derricks doorgebracht waar alles, raderen, machines, riemen on-

bewegelijk en ongebruikt was, alsof de arbeid slechts daags te voren was gestaakt, waar van vele bureaux, vroeger vol leven, de deuren op een hangslot waren gesloten, een met krijt en zonder dagteekening geschreven berigt vertoonende: „Vertrokken naar Pithole”. Merkwaardig was het gezigt van die straten met hooge houten torens eensklaps leeg en verlaten; die putten, waaruit het water, door de gas-ontwikkeling voortgestuwd, bij tusschenpoozen ontsnapte, verstopt en opgedroogd; al die uithangborden met de namen van de putten en maatschappijen en allen met de dringende aanbeveling: „Er mag hier niet worden gerookt”. Alsof dergelijke waarschuwing werkelijk noodzakelijk ware op eene plaats, waar moerassen en slooten zijn opgevuld met petroleum en het gas, dat uit de putten en den grond opstijgt, de lucht vergiftigt, en de nabijgelegen of verwijderde voorwerpen alleen vertoont door de bewogen lagen van de dampen van een brandend fornuis!

Men doorloopt hier, te Cherry-Run, een afstand van nagenoeg een mijl op een weg, dien olie, water, roet en modder elkander betwisten; waar de boomen even zwart en geëlied zijn als de derrick's zelve en waar het gras in een schoorsteen schijnt te zijn opgeschoten. Is men dat gedeelte voorbij, dan komt men weder op eene plek, waar de grootste bedrijvigheid heerscht en de pompen rusteloos in beweging zijn. Hier worden oude putten op nieuw uitgegraven, ginds nieuwe geboord. Daar weder worden derrick's opgerigt naast andere die door eene gas-ontploffing zijn verbrand of door eene overstroming meêgesleept. Daarop volgen planken loodsen, wier in lompen gehulde bewoners naar omstandigheden of karrevoerders of petroleum-prinsen zijn. Aan den overkant ziet men eene andere groep verlaten derrick's, afgewisseld door restauratiën en tapperijen. Wat verder leidt de weg naar een modderpoel, van waar men achtereenvolgens komt op eene doorwaadbare plek en een waggelende brug van boomstammen die over een ongemeen diep water zijn geworpen. Daarop moet men een hoek van het bosch door, en dan maakt de weg eensklaps een bogt en nadat men nog eene andere waggelende brug is overgegaan, komt men terug in dien echten doolhof van gesloten derrick's, agentschappen en kantoren, geëruïneerde maatschappijen, verbrijzelde olie-kuipen en brokstukken van machines, neêrgeslingerde boomen, beladen karren en met modder bedekte karrevoerders.

Men stelle zich, zoo het mogelijk is, een dergelijken kronkelweg voor in de diepte eener kalme, warme, schilderachtige, maar sombere en vuile, van gaz doortrokken, met roet bedekte en van

boomen beroofde vallei, om plaats te maken voor de derricks, en diezelfde opeengehoopte derricks om wederom plaats te maken voor de oliekuipen, voor gesloten en verlaten werkplaatsen, voor houten dorpen, afgewisseld door loodsen, en waar alles zich overgeeft aan eene koortsachtige gejaagdheid; men menge met dit geheel de zich telkens herhalende sporen van overstroming en brand en men zal zich altijd nog slechts een flauw denkbeeld kunnen maken van den weg, die van Cherry-Run naar Oil-City voert. Hij kan inderdaad alleen vergeleken worden met dien van Petroleum-Centre, Pithole-City en twee of drie andere gelijksoortige plaatsen, die in deze landstreek zijn gelegen.

Mijne medgezellen en ik maakten een omweg, om den put van Reed, die op grond, dat tot Blood-farm behoort, gegraven is, te bezoeken. Die put was eens de beste en overvloedigste dezer streek; maar zijne opbrengst daalde van 500 vaten per dag tot 30, en later tot 10 en zelfs tot 2. Nu kwamen de overstromingen de werken eensklaps verwoesten; het publiek verkeerde in den waan dat de put droog en niet de moeite waard was om te worden hersteld. Gelukkig voor hen, dachten de eigenaars er anders over. Zij veegden de buis schoon en bragten de doorsnede van 4 duim op 6 duim en de diepte van 500 voet op 600. Deze uitgave was eene kleinigheid, vergeleken bij de gevolgen, die zij had, want van toen af heeft de put geregeld 200 vaten daags opgeleverd, zonder dat op dit oogenblik eenige vrees voor verminderde opbrengst bestaat. Wel is waar is het tegendeel regel; op dezelfde halve morgen gronds waar de een een kolossaal fortuin verkrijgt, worden tien anderen geruïneerd. De ondervinding heeft bewezen dat de opbrengst, die uit de vermeerdering van doorsnede of diepte der putten voortvloeit, de kosten niet loont; nogtans, er bestaan soms uitzonderingen op dien regel, en dan zijn de winsten ontzettend. Men zal dan ook ondernemers aantreffen die zich ruïneren om hunne inderdaad uitgeputte bronnen te herstellen. Men speelt in dat geval een gewaagd dobbelspel en waarom zou iemand, die 10,000 dollars heeft verteerd met slechte putten, ook niet evenveel wagen op eene andere wijs, wanneer het resultaat maar hetzelfde blijve, dat hij een millionair of karrenvoerder worde? In dit zonderlinge land acht men al deze toestanden zeer natuurlijk, ofschoon het van zelve spreekt, dat men den eersten verre verkiest, en daarop het meest verzot is. Eene menigte putten zijn wederom op nieuw gegraven, maar in de meeste gevallen was het geld in het water geworpen.

Tegenover het venster waaraan ik schrijf — gaat de verhaler voort — is de rivier vrij breed en er heerscht veel bedrijvigheid in de vallei, want de opbrengst van het meerendeel der putten is er overvloedig; en het olie-transport gaat er van Pithole af over land en water op eene groote schaal. Op eenige schreden afstand ziet men een derrick, half verbrand, half door eene ontploffing verbrijzeld. Zijne overblijfselen hellen nog over de plek, waar eens een uitmuntende put is geweest. Maar op zekeren dag sprong de machine, zij brak den derrick stuk, deed den put in brand vliegen, doodde vele menschen en viel eindelijk, per slot van rekening, neêr in een tuin van een planken huisje met twee verdiepingen, waar zij nog neêrlicht als het geraamte van een olifant. Dat alles is niets buitengewoons, maar wel dat de plek waar de ongelukkige ketel sprong, vier jaren geleden, nog in het gansche land bewonderd werd. Dit kleine buitenverblijf was gebouwd door den eigenaar der hoeven van Tar en Blood. Deze hoeven bestonden uit eenige 500 morgen kleiachtig half ontgonnen land en de woning, die duizend dollars had moeten kosten, ging door voor een waar paleis; het was het Chatsworth of, zoo men liever wil, het Versailles van de bergen van Pensylvanië. Alles te zamen genomen, waren deze twee grondstukken te zamen waard 50,000 dollars. Toen de olie-koorts begon, werden de hoeven op 1000 dollars per morgen getaxeerd, maar de eigenaar, die volstrekt geen haast had om te verkoopen, wachtte tot de prijzen stegen. Hij handelde verstandig, want weinig tijds daarna, verkocht hij Tar-Farm voor 780,000 dollars en Blood-Farm voor 2 miljoen dollars, dus gezamenlijk voor ongeveer 500,000 pond sterling (6 miljoen gulden). Hebben de koopers eene goede zaak gemaakt? Men zou het niet durven verzekeren. Zooveel is zeker, dat de gelukkige verkooper niet meer zijn planken buitentje bewoont, maar liever elders zijn dagen slijt in een marmer paleis.

Naast die hoeve bevindt zich die van weduwe M'Clintock. Het was, naar het scheen, een vrij goed olie-terrein. De brave vrouw trok er eene zeer groote som van, waarvoor zij *greenbacks* nam, de loopende munt der Vereenigde Staten. Zij kreeg nu een pakje papieren van zeer eerbiedwaardigen omvang, dat zij zeer precieus bewaarde, terwijl zij te midden van het gewoel der derricks en van den hatelijken reuk der putten stil en eenzaam leefde in hare woning, die zij sinds lang had betrokken. Maar op zekeren avond ontplofte de petroleum-lamp en in den brand, die daarvan het gevolg was, werd het goede oudje verbrand, zij, haar huis en hare *greenbacks*; niets werd voor hare erfgenamen gered dan

80,000 dollars, die men haar had overreed in de Amerikaansche staatsfondsen te plaatsen.

Zoo is Petrolia vol van dergelijke anecdoten, sommige waar, gelijk de straks medegedeelde, — andere even vreemdsoortig, maar minder geloofwaardig. Onder deze laatste zal, naar wij hopen, wel moeten gerangschikt worden dit jongste en afschuwelijk gerucht dat de zuivere petroleum-olie thans zeer gezocht is als een kostbaar bestanddeel voor de bereiding van goedkoope champagne. Gelukkig dat in deze landstreken men geen slapper drank drinkt dan whisky.

V.

VAN CHERRY-RUN NAAR PITHOLE.

De weg die van Cherry-Run voorbij Rouseville, Plummer en de bosschen naar Pithole-Creek leidt, is minstens even merkwaardig als die van Oil-City. Alvorens Tar-Farm en Blood-Farm te verlaten, bezocht onze karavaan, — vervolgt de reiziger die vijftien reisgenooten had, Engelschen en Amerikanen — de meest vermaarde putten in de nabuurschap, als: Maples-Shade, Jersey en la Coquette, vroeger zeer overvloedig, maar thans bijzonder schaarsch. Naast la Coquette had men een nieuwen put gegraven, die, naar men beweerde, 350 vaten daags opleverde. Van af dit punt, was de weg slechts eene opvolgende reeks van moerassen, slijk, modderpoelen, waggelende bruggen, neergeworpen boomen en rotsblokken, afgewisseld door puttengroepen, waarvan enkele bearbeid werden, doch andere verlaten waren. Daar op het midden van den dag de hitte ondragelijk was, bleven wij uitrusten in het bosch, naast de zoogenaamde zwavelbronnen. Daar verhief zich natuurlijk, geheel in de eenzaamheid, de onvermijdelijke derrick; maar de boring had nog nooit iets anders opgeleverd dan een zeer zwavelachtig en ijskoud water, waaraan men groote heekracht toeschrijft.

De Plummer-vallei is een der treffendste voorbeelden van de onzekerheid, waaraan men zich bij de ondernemingen der petroleum-boringen overgeeft. Hare ligging boven Cherry-Run, hare geografische en aardkundige gesteldheid, alles deed deze landstreek als een der meest productieve van Pensylvanië kennen. De olie vloeide op de oppervlakte van alle beeken en zijpelde onder elken steen. De dampkring was met gas doortrokken, en de tusschenruimten tusschen de lagen steen vloeiden over van brak water. Plummer-Valley werd onmiddellijk de versamelplaats van alle olie-opspoorders; haar

nog houtrijk terrein werd voor fabelachtige prijzen verkoocht; in allerijl werd eene stad gebouwd; derricks werden bij honderdtallen in alle rigtingen opgerigt; dollars bij millioenen verteerd en de beslissende uitkomst was: een volkomen fiasco. Van al de gegraven putten, is er niet een die olie genoeg oplevert om zijne machine te smeren. Dus vertoont deze geheele vallei het zonderling schouwspel van een woud van derricks zoo nieuw als op den dag hunner voltooiing, van gesloten agentschappen, stilstaande machines en eene onsindige verzameling ledige en onbevleete kuipen, die men meenen zou dat pas even uit de handen van den kuiper waren gekomen. Dit alles schijnt daar zoo onveranderd gebleven te zijn om tot een afschrikkend voorbeeld te strekken voor roekelooze speculanten, en men weet dat zoo goed in het land, dat men algemeen mijdt van Plummer te spreken; die naam schijnt een rampsalig voortteeken aan te duiden. Men kan zich voorstellen wat de stad zelve is onder den invloed van dergelijke omstandigheden. Even als de ondernemingen in den omtrek in hare vlugt gestuit, bestaat zij slechts uit twee of drie honderd onbewoonbare houten huizen en kan slechts twee redelijke hôtels opleveren.

Indien men dit embryon eener stad verlaat, wordt de weg, zoo mogelijk, onbegaanbaarder dan ooit; wordt hij onophoudelijk doorsneden door karren, die naar Pithole rijden, geladen met steenkolen en andere voortbrengselen, en die met olie terugkeeren. Al deze voertuigen vloeijen zamen te Plummer en gedurende meer dan eene halve mijl baden dieren en menschen tot hun buik in het slijk en maken het meest hopelooze figuur. Deze modder kan echter in geene vergelijking komen met die hen wacht in den overtogt der boschrijke heuvelen van Pithole, op hetgeen de *Corduroy road* wordt genoemd. Door *Corduroy road* verstaat men hier een doortogt door een bosch, waar men geen weg kan aanleggen, een doortogt, wier bezwaren nog vermeerderd zijn door dwars over den weg gekapte boomen. Ik heb *Corduroy roads* gezien in de Vereenigde Staten en in Canada, waardoor men zich nog, des noods, te paard of met ligte rijtuigen een doortogt kon banen; maar die naar Pithole leidt is letterlijk afschuwelijk en gaat alle beschrijving te boven. Het is niets dan een zwaar stroo-leger van takkebossen, waaruit eene menigte scherpe wortels opsteken, welke de pooten der paarden openrijten en deze ieder oogenblik doen nederzigen.

Na een mijl ongeveer van dezen akeligen weg te hebben afgelegd, komt men eindelijk op den top van een hoogen heuvel, van

waar het oog weidt over eene boschrijke vallei. De twee zijden dezer kloof zijn op onmeedoogende wijze weggeruimd om plaats te maken voor een groote houten stad wier groene, witte of nog ongeschilderde gebouwen, voltooide of pas aangevangen woningen, hotels, magazijnen, loodsen enz. zich over alle rigtingen verspreid uitstrekken. Deze stad is Pithole-City, welke weinig tijds geleden nog een dicht bosch vertoonde, dat aan een armen Pensylvaanschen pachter behoorde. Thans telt zij 8000 à 10000 inwoners en, indien de zaken voorspoedig blijven gaan, zal de bevolking spoedig tot het dubbel klimmen.

Alles wijkt daar zoozeer af van hetgeen wij Europeanen gewoon zijn te zien, dat het schier onmogelijk is eene beschrijving der plaats te leveren, welke daarvan een eenigzins duidelijk denkbeeld kan geven. Het is eene geheel bewoonde, ofschoon half gebouwde stad, die het voorname middenpunt van den grooten petroleumhandel uitmaakt en gelegen in een woud, te midden van tronken van gekorven pijnboomen, en aan alle zijden door een modder-oceaan van de kleverigste soort omringd. In strijd evenwel met hetgeen men te Oil-City opmerkt, heeft de stad geene derricks; zij zijn allen lager, bij den stroom. Daarentegen zijn de beslijkte kanalen, die tot straten dienen, ten minste breed en ruim, terwijl de ellendige weeke stegen van Oil-City riolen vormen, welke in diepte vergoed zien wat daaraan in breedte ontbreekt. Pithole heeft in waarheid niets, dat daarop gelijkt, zelfs niet in Petrolia, waar toch alles even vreemd is.

Wanneer men, afdalende van den heuvel, den voet plaatst in de eerste straat, wordt men verdoofd door het geraas der hamers en zagen, want alles wordt er nu verbouwd of hersteld, na met de grootste haast gebrekkig te zijn opgebouwd. Aan den eenen kant bevindt zich eene kleine rij van belangrijke agentschappen en bureaux van maatschappijen welke van den ochtend tot den avond ijverig in de weer zijn, ofschoon zij met moeite te onderscheiden zijn van de loodsen waar men naar het heet te voet en te paard is gehuisvest, en waar mensch en paard evenzeer mishandeld worden. Daarop volgen lange rijen inderdaad zeer wel ingerigte houten geverwde en ongeverwde huizen met drie verdiepingen en dikwijls met balcon. Iets verder ziet men eene nieuwe straat met huizen, waarvan al de beneden-verdiepingen zijn bezet, terwijl de boven-étages nog worden op- en afgebouwd; vervolgens een groote woning van ruw hout, waarboven een groote vlag wappert en waarin een paardencirque is gevestigd; dan nog een

groot hôtel, waarvan iedere kamer bezet is vóór men er nog den laatsten hamerslag gehoord heeft; dan, daar de huizen van meer gewigt worden, de magazijnen, even als te Oil-City, opgevuld met oude plunje, waarmede de toegangen zijn bekleed; want overal is hetzelfde stelsel gevolgd, en zoowel te Pithole als elders, olievorsten of karrevoorders, men koopt geene nieuwe kleederen vóór de oude zijn in flarden gescheurd; is eindelijk dat oogenblik dáár dan treedt de havelooze klant het magazijn binnen, ontkleedt zich, kleedt zich op nieuw en werpt zijn oude plunje op straat, te midden van den modder.

Indien men eene vergelijking zou mogen maken tusschen deze streek en wat men in Europa ontwaart, dan zou men haar moeten vergelijken met het inwendige en de toegangen van eene onzer groote internationale tentoonstellingen twee of drie dagen vóór de opening, wanneer natuurlijk nog niets voltooid is; timmerlieden, metselaars, schrijnwerkers, inladers, architecten, opzigtters enz. elkander in allerijl tegen het lijf loopen en verkeerd doen wat zij goed hadden kunnen doen, wanneer zij er den tijd voor genomen hadden en, op het geraas van hamers en zagen, de werklieden heen en weer loopen, als door de tarentula gestoken, te midden van gebroken kisten en verspreide voorwerpen. Ziedaar nagenoeg het tooneel, dat Pithole op dezen oogenblik aanbiedt; overal steigers, stapels ruw hout, overal geïmproviseerde planken boven modder, en schragen beladen met zaken en levensmiddelen van allerlei soort, specerijen, wijnen, meubels, keukengereedschap, dat alles eene plaats verwacht in hôtels, restauratiën en in aanbouw zijnde winkels; overal oude pakkisten, flesschen, gebroken potten en pannen, balken met oud ijzer verbonden, steenblokken, overstroomde bruggen en hier en daar omgehakte boomen en hoopen afgerende paarden, gebonden aan palen en steenen, kortom in alle hoeken waar de voortgejaagde reiziger zijn span achterlaat met eenige hoop het terug te vinden. Men stelle zich dergelijke santenkraam voor, die een stad van groote uitgestrektheid en vol tegenstrijdigheden vertoont; waar naast een fraaije winkel, een modderige stal of een nog vuiler woonhuis opduikt, waar de telegraafpalen, even talrijk en noodzakelijk als de derrick's, vertegenwoordigd worden door getopte en gesnoeide pijnboomen, die te midden van den modder van den weg uitsteken; men bevolke nu deze stad met de morzigste bevolking, met overladen wagens die de straten belemmeren en met slib overdekte menschen, die zich in groepen vereenigen en het zakboekje in de hand, beraadslagen over het cijfer van

productie der putten, over de prijzen van de levensmiddelen, over de koersen, waarvoor men moet koopen of verkoopen, dan zal men zich eenig denkbeeld kunnen maken van Pithole-City, eene stad, die als het ware nog onder de handen is van timmerlieden en schrijnwerkers en die bijkans tien duizend inwoners telt, die te vergeefs beproeven haar bewoonbaar te maken. De waarheid eischt echter te verklaren, dat men er twee hôtels vindt waar men ten minste zindelijk en redelijk wel wordt behandeld, en waar men drooge bedden vindt, ofschoon de matrassen en hoofdpeluws van het land, naar men beweert, met spaanders zijn opgevuld; deze twee exceptionele huizen heeten Morey-Farm en Chase-House.

VI.

BESLUIT.

Het gesohetste tafereel is toepasselijk op de beide hellingen der vallei. Tusschen beide ligt de petroleum-grond, de *streek* of het *grondgebied*, gelijk die genoemd wordt. Eene zeer sterke helling leidt naar de putten. Er zijn er omstreeks honderd vijftig. Het grootste getal levert overvloedig olie op. Sommigen geven slechts gas, en dit gas, dat opspringt met een gesis, gelijk aan dat eener ontladingsbuis van stoom, vervult de lucht met kwalijk riekende measmen, alleszins geschikt om de nog niet aan het klimaat gewende nieuwelingen te vergiftigen. Langs den geheelen weg, boven en beneden aan beide zijden, ontmoet men menschen bezig of om boomen te vellen of om het terrein op te meten of om de deelen aan te duiden op de schors der pijaboomen of door middel van bakens. Naar mate men in de vallei afdaaft, wordt de weg meer en meer modder- en olieachtig, tot dat de geheele weg eindigt met eene bedekking van een afschuwelijk groenachtig mengsel in de gedaante van olieverw. In dezen modder waden paarden en rijtuigen door elkander, de laatste ledig of bezet, naarmate zij zich naar de putten begeven of van daar terugkeeren; soms ontstaat er een zoo verward gedrang, dat de voertuigen er zich niet anders door kunnen redden dan door het bosch.

Overal zijn de transportmiddelen onvoldoende. De eerste maal dat ik — vervolgt onze reiziger — de oevers der rivier bezoekt, waren juist twee geladen karren gebroken midden in den naauwen doortogt der ondiepte, en hadden een leege kar, die ze kruiste, omvergeworpen. Uit dit ongeval, dat den voornamen weg naar

de putten belemmerde, ontstond eene onbeschrijfelijke verwarring. Sommigen tot het midden in het water, poogden hunne paarden op te trekken; anderen, tot hun lijf in het slijk gezakt, trachtten op hunne beurt met hunne leege rijtuigen door het bosch heen te komen. Aan alle zijden rolden de met olie gevulde vaten tegen elkander, toen zich, te midden van een ongehoofelijk kruisvuur van vloeken en schreeuwen, eene zware ontploffing deed hooren; het gerucht verbreidde zich, dat een der putten in brand was gevlogen, een berigt, waarvoor men te Pithole even bevreesd is als men het in het midden van een kruidmagazijn zou zijn. Zou men het gelooven! wat welligt het meest er toe bijdroeg om dien chaos van menschen, paarden en rijtuigen uit elkander te jagen, was het valsche gerucht dat de groote put, waarheen alle gespannen zich hadden begeven, niets meer opleverde en er daar geen olie meer te laden viel. Dit berigt bragt geene de minste verrassing te weeg en niemand verwonderde er zich over dat de plas, die tot dusver het meest had opgeleverd, eensklaps was opgedroogd. De list vermag altijd te slagen, en dientengevolge keerde het meeren-deel van den karretrein terug om hun geluk elders te beproeven.

Toen de weg vrij geworden was, vervolgden wij onzen togt en bevonden wij ons weldra te midden eener oneindige reeks van kuipen, twee aan twee geplaatst en elk een inhoud van twee duizend vaten bevattende. De communicatie tusschen al deze kuipen werd door buizen gevormd. Wij stonden voor den welbekenden put Grant, een der productiefste der vallei. Een lange ladder, tusschen de laatste paar kuipen geplaatst, verleende toegang tot een plat, van waar men de ijzeren buis kon zien die de olie van den put naar de kuipen leidde. De petroleum sprong bij afgebroken stralen uit deze buis en met zulk eene kracht dat men zou wanen dat hij door eene geweldige machine werd voortgedreven. De dikke en donkere golf olie welde in regelmatige en onstuwige slagen, die ongeveer vijftien seconden aanhielden. Op die beweging volgde een rust van vijf seconden, welke werd ingenomen door een straal stinkend gas welken men, wat witheid en digtheid betrof, voor een straal stoom had kunnen aanzien. De put leverde vijftien honderd vaten olie in vier en twintig uren op of 255,000 kan, daar deze vaten ongeveer 170 kan bedragen. De helft dezer productie wordt betaald als recognitie aan de Vereenigde Staten, op wier grond de put Grant is geboord. Deze beide putten liggen op een afstand van honderd voet van elkander en gelijk altijd gebeurt, verschillen zij geheel van elkander, zoowel wat betreft de qualiteit

olie als de tusschenruimte van den straal. De put der Vereenigde Staten levert een grooten oliestroom die bijkans dertig seconden duurt, waarna er een tijd van stilstand komt van weer een halve minuut, welke tijd wordt ingenomen door een straal gas van de meest ontvlambare natuur. Deze damp is zoo nadeelig, dat elk der kuipen van dezen put voorzien is van een groot houten deksel, uit welks midden eene soort van hoogen schoorsteen oprijst, welke bestemd is om het gas zoo hoog mogelijk te geleiden.

In weêrwil van het steeds dreigend gevaar van brand, zijn de maatregelen van voorzorg volstrekt niet buitensporig. Ik heb geheele uren in groote kruidmagazijnen doorgebracht, welnu ik verklaar dat ik liever eene gansche maand daar zoude blijven dan een uur in de nabijheid van de groote putten van Pithole, welke even gevaarlijk zijn als al de kruidmagazijnen der wereld zonder van een hunner voorzorgen omringd te zijn. Wel ontmoet men op elken tred opschriften, als: „Men mag hier niet rooken.” — „Het is verboden hier te rooken.” — „De rookers zullen worden opgehangen”, enz.; toch rookt men ter sluiks zoo dikwijls als men kan, en de karrevoerders, conducteurs van rijtuigen en anderen rooken steelsgewijs hunne pijpen, op gevaar af van hun leven en dat hunner bureu in de waagschaal te stellen, even als de mijnwerkers dit doen te midden der dampen van den steenkool. Een voorbeeld tot staving. Op het oogenblik dat wij den put der Vereenigde Staten bezochten, kwam ons iemand verzoeken hem, vóór wij ons naar den petroleum-straal begaven, al de lucifers te overhandigen welke wij bij ons hadden. Wij onderwierpen ons onmiddellijk aan dit verzoek en zelfs met zulk eene gemoedelijkheid, dat hij weldra zijn handen vol had met lucifers. Deze gevaarlijke verzameling werd, toen wij de brug overliepen, in het water geworpen, maar dit geschiedde op zulk eene onhandige wijze, dat de helft op zijn voorschoot viel. De eerste groep, die ons volgde, trapte er bij vergissing op, de lucifers geraakten in vlam en nu was het „haast je rep je” om ze in het water te werpen.

Veertien dagen sints het eerste bezoek dat ik hier bragt, hebben de olie-reservoirs van den put Grant vlam gevat. Zeer gelukkig is het niet tot eene uitbarsting gekomen, maar de brand vernielde zeventien derricks, stak een heel bosch in vuur, deed het gas regts en links opspringen en rigtte eindelijk in niet meer dan twee uren eene schade aan van 25,000 pond sterling. Gelukkig brak de brand 's nachts uit; bij dag zijn meer onheilen te duchten, wanneer het bosch opgevuld is met menschen en beladen karren.

Van den put der Vereenigde Staten begaven wij ons naar den put Sherman en naar andere. Allen hebben dezelfde eigenaardigheid, dat zij bij tusschenpoozen opwellen, maar hoe dicht zij bij elkander zijn geplaatst, zoo is de lengte der tusschenruimten en de hoedanigheid der olie voor elk verschillend. Sommigen geven voor de helft zout water, voor de andere helft olie; anderen voor de helft olie, voor de helft gas; deze veel gas en weinig olie, gene weinig gas en veel olie. Er zijn er, die opwellen om het half uur, anderen om drie uren, weêr anderen om twaalf. Enkele putten springen slechts drie uren daags en wasemen gas uit in de een en twintig overige uren. Weêr anderen geven slechts drie dagen in de week olie. Hoe groot de duur der tusschenruimte echter zij, die tusschentijd van stilstand is altijd even regelmatig, ten zij de bron voor goed is opgedroogd. Er zijn ook putten, die nog nooit een drop olie hebben gegeven, maar eene groote hoeveelheid schadelijk gas laten ontsnappen. Iedereen weet dat dit de kans van productie, ook voor de omringende putten vermindert. Toch worden soms de gasputten zelfs nog met winst van de hand gedaan.

Weinige personen kunnen bij een eerst bezoek de vreeselijke gas-miasmen verdragen zonder daardoor oogenblikkelijk te worden aangedaan. De eerste malaise, die veel heeft van de zeeziekte, vergezeld van koorts, duurt nooit langer dan drie of vier dagen en dan kan men niet slechts de lucht weêrstaan, maar men raakt er aan gewend wegens zijne opwekkende eigenschappen. Niet alleen, dat men den geur der olie aangenaam vindt, maar ook den smaak kan men zich laten welgevalen en de werklieden, die, nacht en dag, bezig zijn met de vaten te vullen, verzwelgen op een dag twee of drie groote glazen zuivere petroleum als een uitnemend geneesmiddel tegen verkoudheid of koorts. Uitwendig aangewend, is de petroleum altijd een onfeilbaar middel tegen rhumatiek, en de ondervinding der lieden die hier in de vochtigheid werken, leven en slapen en geen ander geneesmiddel kennen dan een weinig zuivere petroleum, schijnt zeer gunstig te pleiten voor de geneeskundige eigenschappen der mineraal-olie.

Te Pithole wordt de arbeid onafgebroken vervolgd. De putten vloeijen op alle uren, en de boring der nieuwe, de uitbreiding der oude, de zuivering der buizen, duurt dag en nacht voort. De tijd is onschatbaar. Naar mate de nacht nadert, worden de ijzeren buizen die het gaz op den top der derricks laten ontsnappen, plotseling aangestoken met eene indrukwekkende ontploffing, groote vlammen stijgen van alle zijden op en bij haar verblindend licht arbeidt

men in het midden van het bosch als bij het volle daglicht. Dan levert het tooneel een allermerkwaardigst schouwspel op, dat alle beschrijving te boven gaat. Men zou meenen honderde hooge fornuizen, ijzer-smelterijen en digt opeengehoopte gazometers in de diepte der bergholte voor zich te zien; hier statige pijnboomen, tot aan de hoogste takken door eene golvende lichtweerkaatsing omstraald, en dáár vlak naast, sombere partijen wier digte gewelven de fonkelende stralen afsluiten; dáár mannen, bij de putten arbeidende, de eeuwige okshoofden opvullende en buiten de werven voortrollende, om met het kriecken van den dag te worden weggehaald; en verder, aan beide zijden der vallei, eene schitterende illuminatie, bij wier schijnsel timmerlieden en schrijnwerkers de huizen van Pithole-City opbouwen, met het doel om daarvan niet slechts eene bewoonbare, maar ook, zoo mogelijk, eene eenigzins fatsoenlijke stad te maken.

Indien, bij het gunstigste weder, de wegen der petroleum-streken moeilijk zijn, dan mag men er bijvoegen dat zij, gedurende den regentijd en bij het naderen van den winter, volstrekt ontoegankelijk zijn. Het land verliest dan ook veel van zijne natuurlijke bekoorlijkheden, en de vorst, die den loop der rivieren stremt, verstijft ook de olie in hare geheimzinnige holen. Geen barometer of thermometer wijst met meer naauwkeurigheid de veranderingen van het weder aan, dan de olie-verhouding welke door de putten geleverd wordt. De volledige verklaring van den invloed der temperatuur op de opbrengst der bronnen moet nog worden gegeven. De dagelijkse ondervinding der petroleum-nijverheid verbijstert nog dikwijls den natuurkundige. Onder de aardkorst van Pensylvanie stroomt het water op de oppervlakte der olie-plas; het tegendeel heeft plaats op de oppervlakte van den bodem; het zoute water vindt men er boven het zoute; het zoute is met olie vermengd, en zelden zal men de eigenaardigheid van den eenen put bij de anderen in den omtrek terugvinden. Van niets kunnen de uitkomsten met minder zekerheid worden voorzien dan van de putboringen. Waar negen speculanten geruïneerd worden, zal een tiende een fortuin maken, hetwelk aan alle negen hun rijkdom zou kunnen teruggeven. Zoo zal een put, die nooit iets anders dan zout water had opgeleverd, op eenmaal in den zin krijgen golven olie te doen uitstroomen. De put van de Wilde Kat bewaart veertig minuten achtereen een somber stilzwijgen en geeft daarna een kleinen straal kostbaar vocht, waarna hij weer twintig minuten rust neemt, om later tien minuten lang een aanzienlijken voorraad olie weer te

doen opwellen. Dan houdt hij wederom veertig minuten stil en zoo gaat het telkens voort in regelmatige afwisseling. Elk zijner olie-stralen gaat vergezeld van eene onderaardsche ontploffing, die veel heeft van den knal van een klein stuk geschut. De meeste putten arbeiden zonder geraas en in stilte, maar vele andere werpen olie op bij stralen en met een langdurig gesis. Kortom, elke put heeft zijne bijzondere eigenschappen, welke de eigenaars zeer wel kennen, waarom zij aan elk een bijnaam hebben gegeven, als gold het een renpaard of een jagthond.

Dezelfde onzekerheid, welke ten aanzien van de eventuele opbrengst van een nieuwen put bestaat, bestaat ook ten opzichte van de plaats, waar de boring moet geschieden. Als men twee putten graaft op eenigen afstand van elkander en die men meende dat door dezelfde onderaardsche plas zouden worden gevoed, zal de eerste een rijken oliestraal opleveren, terwijl de ander slechts een druppel geeft: de eene zal gestadig, de ander met tuschenpoozen opborrelen; de eene zal welligt jaren achtereen voortstroomen zonder in kraacht te verliezen, de ander zal in acht dagen zijn opgedroogd. Het gebeurde eens dat naast een put die twee honderd vaten per dag opleverde, een ander werd gegraven, die al den petroleum der plas opslorpte. Maar, en dat is zeer opmerkelijk, de eigenaar van den eersten put ontdekte dat, wanneer hij een der buizen wegnam, hij den straal van zijn mededinger zou doen stilstaan en hij ging even als vroeger door. De directeur van den anderen put had evenwel dezelfde ondervinding opgedaan, zoodat elk der beide mededingers naar willekeur den sleutel van de voortbrenging van zijn buurman in handen had. De oorlogvoerende partijen moesten natuurlijk eindigen met de handen in elkander te slaan.

In sommige gevallen duiken dezelfde naast elkander gelegen buizen in hetzelfde onderaardsche meer, en men kan het geraas van de boring van eenen nieuwen put duidelijk hooren naast de reeds gemaakte putten; maar van al deze verschillende putten zal de een olie geven, de andere gas, een ander weér zout water. Het zou voor de wetenschap zeer belangrijk zijn, indien al deze verschillende verschijnselen door bevoegde personen in hun verband konden worden nagegaan. De algemeen aangenomen meening, dat de temperatuur der aarde volgens eene bepaalde evenredigheid toeneemt in verhouding tot hare diepte, wordt door de ondervinding tegengesproken voor zoover den petroleum betreft, daar de olie, uit groote diepten verkregen, een lager temperatuur heeft dan die welke men meer nabij de oppervlakte verkrijgt. Een ander feit

dat evenzeer schijnt vast te staan, is dat de putten minder opleveren in den winter dan in den zomer, terwijl zij ook blootstaan aan de invloeden van warmte en koude. In zulk een geval verschilt de opbrengst van eenige putten van 20 tot 50 pCt, terwijl bij anderen de opbrengst zelfs geheel ophoudt. Dit feit moet nu niet verklaard worden uit het in den winter meer dan in den zomer aanwezig zijn van vaste paraffine in de buizen, want sommige eigenaren die, onder den invloed van die redenering, hunne putten van nieuwe buizen hebben voorzien, hebben na die proefneming geen droppel olie *meer* verkregen.

De petroleum-bronnen staan niet enkel bloot aan buitengemeene koude, ook de meteorologische invloeden doen haar op de onwraakbaarste wijze aan; een sneeuwstorm, een windverandering, eene daling der temperatuur worden niet alleen aangeduid, maar gevoeld. De invloed daarvan wordt in de ingewanden der aarde gevoeld veel vroeger dan men dien op de oppervlakte kon bemerken. De petroleum-kolom der buis rijst of daalt als het kwik van een barometer. Al wat men kan doen om den mond van den put te vrijwaren tegen de wisselvalligheden van de dampkrings-temperatuur blijft, in dit opzigt, zonder resultaat; het evenwigt wordt eerst bij het terugkeeren van den zomer hersteld.

Ten spijt van al de goede en slechte kansen, die de petroleum-industrie oplevert, gaat men niet minder krachtig en rusteloos voort met het onderzoeken en boren. De productie is op het gansche bearbeide grondgebied niet achteruit gegaan, al hebben een groot aantal putten sinds geruimen tijd niets meer opgeleverd, en Petrolia wordt dagelijks met nieuwe districten uitgebreid, waar gunstelingen der fortuin „de olieplas in beweging brengen” en waar menig gelukzoeker zonder een cent op zak, zich door een gelukkigen coup, van den eenen dag op den anderen, plotseling tot millionair ziet verheven.

EEN OPWEKKEND WOORD
OVER DE BEHANDELING VAN JEUGDIGE ONTSLAGENE
GEVANGENEN.

Een handvol zaad, met zorg vergaard,
Zinkt, met een vromen wensch, in de aard;
Gods adem houdt het wakker.
En 't zaad is eerlang opgegaan;
Blik om u, — 't langzaam rijpend graan
Drijft golvend langs den akker.
En g'ing ook menig kiem te loor,
Te vroeg verstikkend in de voor, —
Wij blijven planten, zaaijen,
In hoop, dat ligt één korrel val!
Welks vrucht, bij 't jublend oogstgeschal,
Gods Eng'len zullen maaijen.

W. H. SURINGAR.

Bij de algemeene zucht om de volksopvoeding, althans het volks-
onderwijs, voor alle standen meer overeenkomstig de behoeften
van onzen tijd in te rigten, moge het niet onbelangrijk geacht
worden een woord in 't midden te brengen ten behoeve van jeugdige
landgenooten, die reeds in de lente huns levens, meestal deerlijk
verwaarloosd, in handen der justitie vervielen en in hechtenis
geraakten.

Waar het voortgezet onderwijs der hoogere standen, thans vooral,
met zooveel belangstelling wordt ter harte genomen, mag de op-
leiding van jeugdige gevallen toch ook niet worden veronachtzaamd!

Gelijk immers in een goed afgerond beeld, licht en bruin door
passende nuances verbonden zijn, zoo ook dienen al de deelen
der volksopvoeding te zamen een welsluitend harmonisch geheel
te vormen.

Donker, zeer donker was het lot der jeugdige gevangenen, veertig
jaar geleden. „De kweekelingen in het kwade leefden toen te midden
der hoogleeraren in de boosheid, — de jonge dienaars der zonde
te midden van de vergrijsde dienaren en dienaressen der onge-
regtigheid.” (*)

(*) W. H. Suringar. Het vijfentwintig jarig bestaan van het Ned. Gen. tot zede-
lijke verbetering van gevangenen.

Het Nederlandsch Genootschap tot zedelijke verbetering van gevangenen, opgerigt in 1823, heeft, van het begin af, pogingen aangewend om dien heilloozen toestand te doen eindigen, en zijne pogingen zijn gelukt met de stichting der meisjes-gevangenis te Amsterdam, en die voor jongens te Rotterdam.

Al ware dit werk ook maar de eenige verdienste van 't Genootschap, dan zoude het reeds de regtmatische hulde verdienen van elk die volksverbetering op den regten prijs stelt.

Geen wonder dat gemelde stichtingen niet opeens en geheel aan hare bestemming konden voldoen. Tijd en ervaring zijn voedsters van meerdere volkomenheid. De inrigting der gebouwen, de regeling van den arbeid en de neiging bij 't schoolonderwijs schenen zoo vele beletselen te zijn tot het bereiken der bedoelingen, welke het Genootschap zich met de afzondering der jeugdige gevangenen had voorgesteld.

De vrucht „zedelijke zelfstandigheid”, het hoogste doel der opvoeding, dat schier het uitsluitend doel van elke gevangenis moest zijn, scheen nog te weinig op den ontgonnen akker te gedijen.

Deze ervaring heeft het Genootschap geleid tot meerdere volmaking van zijn werk door de stichting van inrigtingen voor jeugdige gevallen voor te bereiden, waar, bij het volle behoud van het denkbeeld, dat het eene strafplaats is en blijven moet, boven en voor alles een meer opvoedkundig karakter heerschende is. De overtuiging hiervan heeft het Genootschap doen aandringen op de stichting van verbeterhuizen gelijk die welke in Frankrijk en Belgie (*) reeds zoo goede uitkomsten gaven. Deze stichtingen, uitsluitend bestemd voor jeugdigen, die, volgens art. 66 van het strafwetboek, gerekend worden zonder oordeel des onderscheids gehandeld te hebben, werden te meer noodzakelijk geacht, wegens den verderfelijken invloed van degenen, welke hun misdrijf boven 16jarigen ouderdom en *met* oordeel des onderscheids hadden begaan.

In 1857 werd zoodanig verbeterhuis te Alkmaar, voor jongens, en, in 1859 te Montfoort, voor meisjes opgerigt. (†)

De regering heeft hiermede ongetwijfeld een groote weldaad be-

(*) Men vindt eene beschrijving van de merkwaardige inrigting *Ruissselede*, (de Belgische Hervormingschool) in de *Economist* 1857, p. 225, 257, 331.

(†) Het gesticht te Montfoort bevat zoowel degenen, die *met* oordeel des onderscheids gehandeld hebben, als die in de termen vallen van art. 66 C. P., maar beide categoriën zijn genoeg afgezonderd, om het kwaad der zedelijke besmetting te voorkomen.

wezen aan het vaderland, en het Genootschap tot zedelijke verbetering voldoening gegeven van een zijner vurigste wenschen. Nu toch kon, in afzonderlijke gestichten, de opleiding beter overeenkomstig de behoeften der beide categoriën worden ingerigt.

Hoe goed die inrigtingen evenwel ook zijn mogen, het ligt in den aard der zaak, dat jeugdige gevangenen en opvoedelingen na hun ontslag doorgaans nog te weinig zelfstandigheid bezitten, om de leidende en helpende hand van anderen te kunnen ontberen.

Het Genootschap heeft dit van den aanvang af ingezien, en hare beste krachten aan de verbetering van jeugdige ontslagenen toegewijd. Een poging hiertoe was de oprigting van het *Asyl* of *Reddingshuis* te Leiden in 1857. Na de krachtige opwekking van den onvermoeid ijverigen stichter des Genootschap, en de uitgave van het boeiend geschrift: „*het Reddingshuis*” door Dr. Herman de Ridder, was het niet te verwonderen, dat voor de vestiging en instandhouding van dat huis ruime giften werden verleend en honderden weldenkenden als leden des Genootschaps toetraden. Waar zulke uitstekende mannen tot zulk een heerlijk doel aankloppen, doen zij het in ons liefdadig Nederland nimmer te vergeefs.

Het Genootschap heeft groote sommen aan het huis te Leiden besteed. Maar ondanks deze opofferingen en de beste pogingen van hoofdbestuurders en die der Leidsche afdeeling, heeft de algemeene vergadering des Genootschaps in 1865 toch, na rijp beraad, tot de opheffing van het gesticht moeten besluiten.

Het mislukken der pogingen om de jeugdige ontslagenen, na hun verblijf te Leiden, bij den militairen stand of bij de Marine te doen dienst nemen, waartoe het huis hoofdzakelijk was opgerigt; — gebrek aan voldoende arbeid; — alligt ook aan doeltreffende leiding, hebben de aanvankelijk schoone verwachtingen die men van de stichting koesterde, in rook doen verdwijnen.

Wij treden hier niet in beschoouwingen in hoeverre het vrijwillig dienstnemen van vele verbeterde jongelieden, al was 't dat hunne namen vroeger in 't zwarte boek waren opgeteekend, tot demoralisatie van ons leger en van onze vloot strekken zou. Ook ligt het niet in ons plan, aan te toonen hoe eene eigenlijke ambachtsschool voor jeugdige ontslagenen, uit den aard der zaak, menig beletsel moest in den weg staan. En dat het, in den regel, van gepensioneerde militairen minder dan van opvoedkundigen van beroep te wachten is, den sleutel te vinden, die het hart opent tot verbetering — „en op elk hart past zoo'n sleutel” — zal wel geen deskundige logenstraffen

Is echter de opheffing van het huis te Leiden een bewijs, dat het Genootschap, door het mislukken dezer poging, den kampstrijd tegen de ingewortelde gebreken van jeugdige ontslagenen opgeeft? dat het flauwmoedig de handen laat hangen, omdat het bij al den ondank van gevallenen, ook nog deze teleurstelling dragen moet?

Neen, dit zij verre! Het Genootschap heeft gedurende haar veertigjarig bestaan *veelszijdig* gewerkt, en moge nu een enkele tak van den vruchtdragenden boom, eerder dan velen gewenscht en verwacht hadden, zijn weggevallen, het zal niet beletten, alligt wel bevorderen, dat een andere tak zich verder en verder uitbreide en vruchten geve, menigvuldiger en degelijker dan die van Leiden te aanschouwen gaf, of ooit zou kunnen geven.

In plaats van door het gestichtsleven wil het Genootschap thans, ingevolge besluit harer algemeene vergadering van 1865, door uitbesteding bij particulieren jeugdige ontslagenen weldoen en voor de zamenleving winnen. Aldus zullen, door de afdeelingen des Genootschaps, jeugdige ontslagenen kunnen worden voorgedragen ter plaatsing bij boeren of op ambachten in het ressort dier afdeelingen en door de commissie van toelating (welke tot hiertoe voor de plaatsing te Leiden gold) aanbevolen met gelijke waarborgen voor gunstig gevolg, als vroeger gevorderd werden tot hunne plaatsing te Leiden.

Zal deze veranderde werking de belangstellende medewerking in het Genootschap verflauwen en velen, die zich verplicht gevoelden het huis te Leiden te steunen, nu de helpende hand doen terugtrekken? 't Zou een miskennen zijn van den edelen zin, welke den echten weldoener kenmerkt, indien wij deze vrees ook maar eenigzins koesterden. Neen, veeleer hopen wij, dat een nieuw leven in onze zedelijke verbetering zal worden gewekt, en dat door dezen maatregel de stoffelijke en zedelijke krachten van ons Genootschap zullen worden gebaat. 't Zij ons vergund de gronden dier hoop in 't licht te stellen.

Hoe weldadig een welingerigt gestichtsleven ook werken moge, het heeft voor jongelieden die de kinderschoenen beginnen te ontwassen, of reeds ontwassen zijn, voorzeker zijne schaduwzijde. Dat stelselmatig eenvormige, in kleeding en voeding, bij werken en rust, en honderd andere zaken, moge voor kinderen nuttig kunnen zijn en voor opvoedingshuizen noodzakelijk: voor jongelieden, die jaar en dag in hechtenis geweest zijn, heeft het te weinig aantrekkelijks en te veel dat voor hunne toekomstige bestemming ongeschikt is.

Wie zal 't wraken, dat ze reikhalzend uitzien naar den dag van hun ontslag, zelfs met het uitzigt op velerlei ontbering, alleen om de lieve vrijheid te kunnen genieten? En zich dan vrijwillig op nieuw aan een gestichtsleven te onderwerpen, neen, men kan dat niet, of slechts van zeer weinige dezer jongelingen verwachten. Aldus zou de opleiding van ontslagenen, afgezien nog van de resultaten, die het uit den aard der zaak kostbare gestichtsleven geven zoude, zich slechts tot weinige jongelieden kunnen bepalen.

Wij juichen daarom het nu genomen besluit van harte toe. Door uitbesteding bij particulieren worden de ontslagenen beter ingelijfd in het familieleven. Zij hebben daaraan werkelijk behoefte. Want ze hebben het vroeger, doorgaans in achterlijken — vaak zeer ontaarden toestand leeren kennen. Thans huiselijk geluk leerende kennen, worden ze meer verzoend met het betere deel des volks, tegen 't welk zij vroeger veelal vijandig over stonden. Zij deelen mede in de genoegens des huiselijken levens en worden zoo door vriendschap aan anderen verbonden, en ondervinden 't, dat het deze vriendschap is, die het leven waarlijk vezoet. Door het huiselijk leven worden ze tevens ingeleid in 't maatschappelijk leven.

Het huisgezin heeft immers zoovele betrekkingen op de burgermaatschappij; en deze betrekkingen geven aanleiding tot vele en velerlei opmerkingen. Vele vragen worden dienaangaande gedaan en beantwoord, vele plannen beraamd en gewikt en gewogen, vele inlichtingen en waarschuwingen gegeven.

Zoo blijft de ontslagene geen vreemdeling in de maatschappij. Te meer niet, omdat hij geroepen wordt om voor het huisgezin, te midden dier maatschappij, werkzaam te zijn; werkzaam te zijn voor het gezin, dat hem niet zal minachten indien hij met lust, met eerlijkheid en goede trouw blijft arbeiden. Hij werkt mede voor 't geluk van zich zelf en anderen, en hij doet dit niet in gedurige vereeniging met anderen, bij wien, door het bewustzijn van schuld en gevangenisstraf, flinkheid en rondheid van karakter kwijnen, maar met dezulken die meer vrij en blij zijn in al hunne handelingen. Hij werkt en rust, hij eet en drinkt met dezen, — hij bidt en dankt met hen, — gaat in hun gezelschap op naar 't heiligdom, om zijn Schepper en Vader te verheerlijken, te verheerlijken ook in den tempel der natuur. In één woord, hij geniet de vrijheid, die bij hem dubbele waarde heeft, en dubbele blijheid te genieten geeft. Behoef ik te zeggen dat dit al een hoogst weldadigen invloed op de vorming van zijn karakter, op de verheffing van zijn geest uitoefent? Wie zou het betwijfelen!

De verwisseling van het gevangeniskleed met het burgerpak geeft den ontslagene in een punt des tijds een ander en beter voorkomen. Niet zoo spoedig wijkt de gevangenistint van zijn verbleekt gelaat, en nog langer van duur zijn bij hem dikwerf de eigendommelijke gebreken van het gevangenisleven zelf. 't Is in de vrije maatschappij, waar hij, zoowel uit- als inwendig het best ten goede gewijzigd wordt. Inzonderheid is dit het geval ten platten lande, waar de vrije natuur, die kweekster van zooveel goeds, ook in dit opzigt geeft wat het verkeer in onze groote en vele kleine steden, en met name het gestichtsleven, niet geven kan.

Waarlijk, waar het stelsel van uitbesteding met omsigtigheid, met ijver en belangstelling wordt toegepast, daar blijven de zegenrijke vruchten niet achter. De kracht der liefde werkt hier te zeer in onderlinge gemeenschap, en dus te krachtig, dan dat ze geen groote overwinningen in den vaak zoo zwaren strijd zoude behalen.

Dit zijn geen bespiegelingen, waarde lezer. Mag ik u op eenige ervaringen wijzen, welke het hoog belang der uitbesteding van jeugdige ontslagenen in 't licht stellen? Ze zullen ongetwijfeld uwe overtuiging sterken, dat het stelsel van uitbesteding, thans bij vernieuwing door het Genootschap aangenomen, zich veel meer aanbeveelt dan een voortgezet gestichtsleven ooit doen kan.

M. is een veertienjarige knaap. Hij moet, volgens regterlijke bepaling, nu reeds, en dat is te vroegtijdig, het verbeterhuis verlaten. Zal hij naar de ouderlijke woning in het Mosterdsteegje te *R.* terugkeeren? Maar vader zit ten tweeden male in hechtenis, en moeder is dood arm. Zal hij naar 't huis te Leiden worden opgezonden? Maar de knaap is nog zoo woelziek en speelzuchtig, — hij zal 't daar maar kort uithouden en bij de eerste spaak in 't wiel, wegloopen. Daarom werd hij, 2 jaar geleden bij een schoenmaker ten platten lande uitbested, voor f 1 in de week. In April des vorigen jaars is die onderstand geheel opgehouden. „De jongen is nu goed voor zijn brood,” zegt de baas, — en de boeren van 't dorp vertellen, dat hij beter werkt dan zijn meester. Daarenboven gaat hij trouw ter kerk en naar de catechisatie, heeft vele gebreken overwonnen, gedraagt zich flink en ziet er zeer gezond uit.

B. bij zijn ontslag 15 jaar oud en in het timmervak opgeleid, werd bij knappe menschen uitbested en bij een geschikt werkbaas in dienst gesteld. Daar hij al spoedig vrij goed in de verdiensten komt en de jongen zich voorbeeldig gedraagt, behoeft er slechts luttel tot zijne verpleging en voor kleeding en gereedschap te

worden bijgepast. Na twee jaren tijds is de geldelijke ondersteuning niet meer noodig. Het zedelijk toezigt duurt nog twee jaren langer. *B.* verwisselt een en andermaal van werkbaas, maar telkens „om er beter van te worden.” Hij wordt werkelijk gedurig beter. Wij zien het aan zijn kleeding en fatsoenlijk voorkomen en hooren 't van hen, die over hem gesteld zijn. Ofschoon Noordbrabander van afkomst, bleef hij tot zijn 18^e jaar in Holland, omdat hij er meer leeren kon. Nu is hij tot de ouderlijke woning teruggekeerd en strekt het gesin tot groote steun. De burgemeester schrijft van hem, dat hij een voorbeeld is voor de andere jongelingen van het dorp.

V. is slechts 10 maanden in hechtenis geweest. Met het oog op zulk een kortstondig verblijf werd hij in de bakkerij van 't gesticht geplaatst. Daar leerde hij zooveel, als er in eene bakkerij die uitsluitend munitiebrood levert, geleerd worden kan. Na zijn ontslag uitbesteed bij een bakker in eene kleine dorpsgemeente, ontwikkelde hij zich hoogst gelukkig. Wél zag men hem aanvankelijk met ietwat mistrouwende oogen aan, maar na korten tijd deelde hij in 't volle vertrouwen der huisgenooten. Na één jaar tijds bij den vader van zijn meester, ook een bakker, in dienst, was hij de meeste dagen niet minder dan 17 uren bezig, want was de bakkerij afgedaan, dan vorderde de boerderij van zijn' meester zijne dienst.

Thans verdient hij *f* 90 per jaar boven de gewone verpleging. Bij de loting voor de nationale militie heeft hij vader en moeder bezocht. Hij deed hiertoe eene reis van meer dan 50 uur gaans. Vader en moeder kenden hem eerst niet; hij was een wolk van een jongen geworden en gekleed, zooals een knap boerenzoon in Holland gekleed is. Dat is niet alledaags in een armoedig Limburgsch dorpje. Geen wonder, dat moeder, zeer laat in den avond vóór den gevreesden lotingsdag, zonder dat hij 't wist, haar trouwing ter linkersijde in de voering van zijn vest benaaide, opdat hij toch maar vrijloten zou, (dat gelukkig werkelijk gebeurde). Haar bijgeloof vindt verschooning in hare liefde en hij is die liefde dubbel waard.

D. was een diep bedorven Utrechtsche jongen. Als landleoper lui en diefachtig, als bedelaar snoepzuchtig, van huiselijke opvoeding en schoolonderwijs geheel verstoken geweest, was hij een type van het laagste standpunt onder de menschenkinderen, gelijk er, helaas! in onze eeuw, ook in ons land nog zoo velen zijn.

. Zijne tweejarige afzondering, ofschoon onteereikend om hem in

het timmervak genoeg te bekwamen, werkte evenwel zeer weldadig. Het schoolonderwijs slaagde voortreffelijk en een betere zin wordt hem eigen. Als boerenjongen bleef hij geruimen tijd onder het patronaat onzer afdeeling tot zedelijke verbetering. In 't eerst bleek het toezigt nu en dan nog noodig te zijn. Zoo eischte de eerste Alkmaarsche kermis van hem, als van velen, eene te groote kracht van zelfverloochening. De deur der verleiding staat hier, bij gedurige openstelling der kroegen, *sonder de minste beperking*, zoo wijd open! De jongen is evenwel, dank zij de verstandige leiding van zijn boer, behouden gebleven.

Thans is hij een flinke boerenknecht, die over de *f* 100 per jaar verdient en zoo fatsoenlijk van voorkomen, dat men in hem den ellendigen verstootingeling van eene ontuchtige familie onmogelijk meer herkennen kan.

S. was een ware zwerfvogel, en waar hij kwam voerde hij wat kwaads, soms veel kwaads uit. Daarom noemde men hem de schrik van *L.* . . .

Hij heeft knap schoenmaken geleerd; maar zijn geest was veel te levendig, om, dag in dag uit, op het driebeen te zitten. Steeds zijn voornemen te kennen gevende, om ter zee te gaan, is hij vrij goed ter school geoeffend, heeft hij het kompas in 't hoofd geprent, het touwsplitsen, knopenleggen en zeilmaken geleerd, ook een beetje kleermaken, heeft hij handig helpen adistereu in keuken en bakkerij en is hij een bol geworden in de gymnastiek.

Door belangstellende medewerking eens zeehandelaars gelukte het aanstonds hem op een aanzienlijk koopvaardijschip te plaatsen. Wel kostte zijne uitrusting eene niet onbelangrijke som, maar wie zou voor zulk een jongen het oudhollandsche spreekwoord: „*de kost komt voor de baat*,” niet in toepassing brengen? *S.* droeg binnen kort de genegenheid weg van zijn kapitein en stuurman. Hij was ook in alles kant en klaar. Voor een paar maanden ontving de welmeenende reeder een schrijven van den gezagvoerder uit China, waarin hij o. a. meldt: „*S.* gedraagt zich uitstekend; ik acht hem te fatsoenlijk, om hem vóór bij 't volk te houden, daarom heb ik hem tot hofmeester aangesteld.” Hij verdient nu *f* 20 per maand, boven den kost. Zijne brieven getuigen van zijn ondernemenden en dankbaren geest.

Dit vijftal voorbeelden ware gemakkelijk te verdubbelen, en met de ervaring van andere afdeelingen, met name van die van Rotterdam, Amsterdam en Montfoort te vermeerderen tot bouwstof van een lijvig boekdeel. 't Zal evenwel toereikend zijn tot verlevendi-

ging van de overtuiging, dat het stelsel van uitbesteding meer kans van welslagen geeft voor jeugdige ontslagenen, dan een gesticht.

Het volksleven der vrije maatschappij, vooral ten platten lande, is een beter reddinghuis dan een van hout en steen. Een beter reddinghuis? Ja, als maar geen priesters en levieten den gewonde voorbijloopen; als maar vele Samaritanen met olie en wijn aansnellen; als de reddende hand maar niet in de mouw blijft.

't Zou een vermetel ongeloof in 't goede en onverdiend wantrouwen van onzen volksaard verraden, wanneer men voedsel gaf aan den twijfel, dat de thans aangenomene bepalingen, tot verbetering van jeugdige ontslagenen, niet hoogst weldadig zouden werken. De afdelingen des Genootschaps toch, willen nu zelve, zooveel in hare magt staat, de hand slaan aan het werk van het patronaat over de ontslagenen, terwijl het hoofdbestuur des Genootschaps geene opoffering van geld te groot zal zijn om hare pogingen te ondersteunen (*).

Wij noemen dit een hoogst gelukkig teeken des tijds, een zeer verblijdend verschijnsel in de geschiedenis van ons Genootschap. Jaren lang heeft men moeten worstelen tegen 't hard vooroordeel van een groot deel des volks jegens den gevallen medebroeder, — ja zelfs tegen degenen, die aan zijn behoud wenschten werkzaam te zijn.

Thans is dat vooroordeel zooveel geweken, dat onze afdelingsbesturen kans zien in eigen ressort met goede vrucht te werken, door jeugdige ontslagenen bij landbouwerij en ambachtlieden voort te helpen. De afdelingen zullen dus nu nog meer levende steenen worden van onzen schoonen tempel. De algemeene werkzaamheid des Genootschaps, nu meer opgewekt, zal te meerdere vrucht geven. De verbetering der jeugdige gevallen zal niet meer op een centraal punt vereenigd zijn. Men zal den gang der natuur volgen, die toont dat de Schepper van licht en leven overal werkt. Men zal de hoogste roeping des Christendoms volgen, die wil dat het gekrookte riet niet verbroken worde, dat wij allen medewerkers zijn met elkander, allen, arbeiders voor hetzelfde rijk der liefde.

Het Genootschap verbeidt dus een blijde toekomst. Is het de vervulling van een Christenpligt, dengene wel te doen die ons beleedigde, — is het eene heerlijke roeping het kwade te overwinnen door het goede, — dat ons Genootschap dan ook, bij

(*) Circulaire van hoofdbestuurders aan de leden en begunstigers van het Ned. Genootschap tot zedelijke verbetering van gevangenen, dd. 1 October 1865.

een staag toenemend ledental, steeds het oedele deel des volks ver-
tegenwoordige, dat zich ten pligt stelt den gevallen medemensch
op te heffen, inzonderheid dien van jeugdigen leeftijd.

Zeker zal, bij verstandigen ijver, de voorgestelde maatregel wel
gelukken.

Wij twijfelen niet of de hoofdbeamten der gevangenissen en
opvoedingshuizen zullen, doordrongen van het gewigt hunner taak,
wel met allen ijver het geluk der hun vertrouwde jeugdigen be-
hartigen. Ze zullen niet slechts hunne verstandsbeschaving en
handwerksbekwaamheid, maar vooral hunne moreele vorming op
het oog houden. Ten dien einde zullen ze niet slechts door
voor allen geldende wetten, of uitsluitend op generaal kommando,
de menigte hunner onderhoorigen besturen en in toom houden, —
maar zich de meerdere moeite getroosten hen persoonlijk te leeren
kennen, hoofdelijk toe te spreken en individueel te leiden, te
leeren en te verbeteren. Zóó opmerkende wat daar omgaat in 't
zielenleven der jeugdigen, zóó bekend wordende met hunne neigingen
en wenschen, met hunne geschiktheid voor 't een of ander vak van
arbeid, met hunne kennissen in 't vrije volksleven, vooral van in-
vloedhebbende personen zullen ze, als vaderlijke vrienden zich
wenden tot de zedelijke verbeteraars daar buiten, die den jong-
ling of de jonge dochter na hun ontslag stoffelijke en zedelijke
hulp verschaffen, en het begonnen werk voortzetten, totdat de
versterkte kracht eindelijk sterk genoeg is tot redelijk en zedelijk
zelfbestuur. (*)

Edele taak voorzeker, welker zoetheid ruim kan opwegen tegen
de bezwaren daaraan verbonden.

Waarlijk, voor een gevangenisbeambte behoeft geen dag voorbij
te gaan waarop hij geene gelegenheid heeft het geluk van een der
hem toevertrouwde te bevorderen. Op zijn akker valt veel te ont-
ginnen, te wieden en te planten, en voor hem die gelooft in de
kracht van het goede, bestaat ook de zekere hoop dat zija ont-
ginnen, wieden en planten niet vruchteloos kan zijn.

Ik weet wel, dat nog menigeen dien zedelijken invloed betwijfelt,
en van „*boter aan de galg*” spreekt. De zoodanigen erkennen wel

(*) Het verdient aanbeveling voor gevangenisbeamten een *adresboek* aan te
leggen van weldenkende personen, die met gedetineerden bekend zijn en er be-
lang in stellen hen na hun ontslag stoffelijk en zedelijk voort te helpen. Men
stapt dan minder verlegen tot wien men zich in het belang van de hulpbehoeven-
den vroegtijdig wenden kan

de magt van een groot kapitaal, wel van een talrijke krijgsmagt; zij loopen welligt, elkander schier verdringend, naar een biologiserend wonderman, — maar loochenen en miskennen den zedelijken invloed des verstandigen, wiens standpunt van geestelijke ontwikkeling zooveel hooger staat dan dat der ongelukkigen die hij bewerken moet. En toch, voor hem die zijn leven wijdt aan de verbetering van den natuurgenoot, is de tempelreiniging van den grooten Meester en zijn ongedeerd heengaan door de benden die hem be-laagden en grijpen zouden, geen raadsel meer. Hij gevoelt van die kracht als hij, zich zelf verloochenend en reinigend en bezittend, met open oog en open hart zich wijdt aan zijne taak. Toenemend in ootmoed en staag meer tot liefde geneigd, treedt hij moedig in het strijdperk.

Zou voor die kracht de magt der zonde te sterk zijn? Zouden zelfs jeugdige gevallen een meesterschap in de verharding tegen den Goddelijken wil uitoefenen? Neen, driewerf neen! En zulks te meer niet, omdat zij zelf ondervonden, „dat het afwijken van den weg der waarheid en deugd den mensch op een pad brengt, waar geen zonnetje meer bloeit, maar waar men loopt met donkerheid rondom zich en met donkerheid in zich, met doornen in de solen en doornen in de ziel.” (*)

Zoo waar het is dat het aardrijk bloemen aanbiedt, wanneer winternevel en winterkoude door zuivere en verwarmende lentelucht worden opgevolgd, zoo waar is het ook op zedelijk gebied, dat er overwinningen worden behaald wanneer het licht maar schijnt in de duisternis. En te meer is zulks waarheid, wanneer de edelste krachten des geestes zich stellen tegen de zedelijke gebreken van jeugdige gevallen, die nog niet zoo zijn verhard, dat hunne verbetering weinig hoop zou geven. Alles hangt hier af van de liefde, den ijver en de geschiktheid dergenen, die zich aan deze verbetering toewijden en aan de gemeenschappelijke samenwerking van verschillende krachten. Het wetboek van strafregt blijve de misdrijven onderscheiden der jeugdigen beneden 16jarigen leeftijd die *met*, of die *zonder* oordeel des onderscheids gerekend worden gehandeld te hebben, maar bepale tevens voor de laatste categorie een voldoende minimum van opvoedingstijd, des noods van eenige jaren. Waar die opvoeding meestal ten eenenmale verwaarloosd werd, kan een verblijftijd van seer korten duur doorgaans weinig baten.

(*) Dr. E. Laurillard. Toespraak bij de opening der 41^e Algemeene vergadering des Genootschaps.

Het verdient opmerking dat de weinige ontslagen opvoedelingen uit het verbeterhuis te Alkmaar, die tot gevangenisstraf vervielen, slechts zeer kort daar vertoefden.

Daar de bepaling, of jeugdige personen *met of zonder* oordeel des onderscheids gehandeld hebben, geheel afhankelijk is van het subjectief oordeel des regters, neige zijn oordeel toch niet te zeer tot eene eigenlijke veroordeeling tot gevangenisstraf. Een kortstondig verblijf in de gevangenis geeft minder hoop op teregtbrenging dan een langduriger verblijf in een huis van opvoeding. Eene kleine gevangenisstraf was vaak eene inlijving in de gevangeniswereld. De beruchte misdadiger Jodocus Rose werd zoo, door de straf op het stelen van een trosje druiven, met de gevangenis gemeenzaam gemaakt.

Aan de huizen van verbetering en opvoeding voor jongens, en ook voor meisjes worde landbouw verbonden, aangezien vele opvoedelingen voor 't aanleeren van een ambacht of handwerk minder geschikt zijn, en de ondervinding leert, dat velen, in weerwil van 't genoten ambachtsonderwijs, toch weer tot den landbouw terugkeeren.

De regter stelle voorts, gelijk sommige regtbanken de gewoonte hebben, de expiratie der straf of van den opvoedingstijd tegen het voorjaar, wanneer er doorgaans behoefte is aan werkzame handen. Alleen door gebrek aan arbeid werden menigmaal weer de eerste stappen gezet op den weg van het misdrijf.

De hoofdbeamten der gestichten, die reeds voor 't ontslag der jeugdigen tot hunne gunstige plaatsing kunnen werkzaam zijn, zullen voor velen een goed werk doen met nog na hunne expiratie hun raadsman en hulp te zijn. In den regel kan dit met weinig moeite geschieden, daar het vermelde adresboek gewoonlijk aanwijst tot wien men zich in het belang der ontslagenen te wenden hebbe.

Voor de afdeulings-besturen der zedelijke verbetering is het overtollig te melden, dat het doorgaans onraadzaam is ontslagenen ondersteuning in geld uit te reiken. Het verstrekken van kleeding, gereedschappen enz. verdient verre de voorkeur. Van meer belang achte men de opmerking dat tot zedelijke verbetering, zoo van jeugdige als van volwassene ontslagenen, met veel vrucht kunnen werkzaam zijn mannen uit den burger- en werkenden stand. Menig zedelijk verbeteraar staat, zij 't ook meestal zijns ondanks, te hoog in maatschappelijke betrekking en beschaaving, om zich in de gedachten, de wereld en 't leven van de laagste standen gemakkelijk te kunnen verplaatsen, en waar zijne popula-

riteit meer kunst dan natuur is, kan zijn werk tot opheffing van gevallenen weinig hoop geven op welslagen. Vader Suringar merkt terecht aan, dat menig gevangene, hoe ruw in vorm, er een eigen kijkglas op na houdt. Hij weet daardoor hairfijn den man te onderscheiden, die het waarachtig goed met hem meent. Wij moeten dus vooral in groote steden knappe mannen opsporen van minder hoogen stand, die het weten wat in de arme zielen omgaat, mannen van energie en liefde voor God en de menschheid. De Heiland der wereld heeft zijn licht ook verbreid door eenvoudige volksmannen, en Thomas Wright, de zedelijke geneesmeester der Manchestersche gevangenen, geeft het voldingend bewijs voor den invloed, welke een nederig geplaatst persoon oefenen kan op het heil zijner naasten. (*)

Gelukkig ontbreekt het ook in Nederland niet aan geestverwanten uit den stand van dezen beroemden man. Al stellen ze zich, overeenkomstig onzen landaard, doorgaans minder uit eigen beweging op den voorgrond, ze zijn daarom Goddank, overal wel te vinden.

't Is met het oog hierop, dat wij de meerdere toepassing van het stelsel van uitbesteding zeer toejuichen; want hierdoor zullen velen uit den burgerstand, landbouwers en ambachtslieden geroepen worden, om aan de verbetering van onze jeugdige ontslagenen te arbeiden, waartoe velen, als tusschenpersoon, ook door hun' maatschappelijken werkkring zoo geschikt zijn.

Wekke alzoo ons Genootschap den geest der liefderijke samenwerking bij velen, die, al zijn ze ook niet hoog geplaatst, toch gaarne in den geest des Genootschaps, tot heil der menschheid zullen medewerken.

Alkmaar.

A. MEETER Pz.

(*) Samuel Smiles. Help u zelven. Proeve van geestkracht en volharding uit het leven van beroemde mannen. Amsterdam, Loman en Verater 1865, tweede druk, bl. 201 enz. Dit werkje, door de maatschappij: tot nut van 't algemeen bij duizenden verspreid, worde gelezen en herlezen, vooral door het opkomend geslacht.

DE WARE VRAAG VAN HET OOGENBLIK.

Jammer is het, dat bij het bespreken der jongste parlementaire gebeurtenissen, de werkelijke kwestie daarbij betrokken, vaak uit het oog wordt verloren. Wij herhalen hier niet 't geen nog ieder in het geheugen heeft en reeds in menig bondig geschrift ten krachtigste is uiteengezet. Het feit is, dat 39 leden der 2^e Kamer door een uitdrukkelijk votum, de gedragslijn van het Kabinet bij de uittreding van den heer Mijer hebben afgekeurd. Het ministerie heeft daarop aan den Koning voorgesteld de 2^e Kamer te ontbinden, op grond dat deze hare grondwettige bevoegdheid zou hebben overtreden.

De ontbinding (waartoe de bevoegdheid, ook zonder opgave van motieven, volgens de Grondwet steeds aan den Koning verblijft) is daarop gevolgd, doch bij de regtmatige emotie welke deze daad door het geheele land veroorzaakte, wordt nu maar al te zeer het oog gevestigd op de strijders vóór en tegen de bekende motie — : welke de ware strekking der motie was; wat de voorsteller zelf meende, al zeide hij het niet; wat vele der medestemmers kunnen hebben bedoeld, die hunne adhaesie aan het voorstel in het geheel niet hebben toegelicht.

Voorzeker al deze beschouwingen en gissingen zouden haar gewigt hebben, indien dezelfde Kamer thans nog aanwezig was; er is zeker eenige gevaarlijke zijde in dergelijke verklaringen van de Kamer, waarmede men zich met verschillende inzichten toch kan vereenigen. De opiniën dan te ziften en den waren stand der partijen weer trachten op te maken, zooals bij gelegenheid van het bekende amendement-Poortman bij de behandeling der cultuurwet, is dan geenzins overbodig, hoe moeilijk die taak overigens ook zijn moge.

Doch de nuttigheid van strijd op dat terrein vervalt, naar wij meenen, op dit oogenblik ten eenemale, nu de ontbinding op de bekende gronden is uitgesproken.

De vraag die thans te beslissen ligt voor het volk, is niet of

de 39 leden der Kamer den heer Mijer en de overige ministers al te gestreng hebben beoordeeld, — of zij wel deden vóór de motie te stemmen, dooh door de toelichting van het besluit tot ontbinding is de gave kwestie ter beoordeeling gesteld: is de Tweede Kamer al of niet *bevoegd* een afkeurend oordeel over de regeringsdaden uit te spreken, ook wanneer zij onderwerpen als deze: ontslag of benoeming van ministers en benoeming tot het Gouverneur-Generaalschap betreffen?

Daarom kan het inderdaad niet genoeg herhaald worden en aan allen op het hart gedrukt, dat het hier meer dan personenkwestien en partijkwestien geldt, meer dan den gewonen strijd voor of tegen de ministers, waar het bedaard gezond verstand van onze mede-ingezetenen, niet zonder eenig regt zoo vaak van afkeerig is, — doch inderdaad de eenvoudige vraag, of onze grondwettige waarborgen ons ten volle zullen verzekerd blijven. Immers de verantwoordelijkheid der ministers voor *alle regeringsdaden* is de basis waarop een werkelijk gezond-constitutionele monarchie alleen kan berusten. Voor het ongeschonden houden dier grondslagen moet met zorg, met jaloerschheid worden gewaakt.

Dat wordt maar al te zeer uit het oog verloren, en waarom? grootendeels omdat die zedelijke verantwoordelijkheid eigenlijk nergens anders is geformuleerd en omschreven dan in eenige korte beginsel-artikelen der Grondwet, — terwijl de *strafregterlijke* verantwoordelijkheid der ministers met zorg bij een vrij uitvoerige wet is aangeduid.

En toch juist deze verantwoordelijkheid mag (evenmin als de geldelijke, wanneer die zal geregeld zijn), de meest belangrijke genoemd worden. 't Is een scherp zwaard dat gereed moet zijn, ongetwijfeld, doch juist om het niet behoeven te gebruiken. — Vergrijpen tegen de strafregterlijke verantwoordelijkheid zijn, behoudens de uiterst critieke oogenblikken, schier niet te onderstellen. Men zou kunnen zeggen: De bedreiging is zoo sterk gemaakt, om de toepassing feitelijk te kunnen ontberen. Geheel anders is het met de zedelijke, de doorgaande staatkundige verantwoording voor alle regeringsdaden tegenover de Volksvertegenwoordiging. Hier ligt op den langen duur de ware grens tusschen willekeur en constitutioneele regering.

Indien men enkel op de woorden let, kan het, bij aanhaling van enkele zinsneden uit de zesde Afd., 2^e Hoofdstuk der Grond-

wet, bij oppervlakkige beoordeeling, inderdaad soms den schijn hebben alsof de afkeuring van sommige regeringsdaden ongrondwettig zoude zijn. Wanneer wij toch, zegt welligt menig gemoedelijk landgenoot, met ronde woorden in de Grondwet lezen dat het opperbestuur der kolonien, der buitenlandsche betrekkingen, het verklaren van oorlog, aan *den Koning* zijn voorbehouden, dan gaat het toch niet aan, die daden plegtig in de Volksvertegenwoordiging af te keuren, wanneer wij tevens in de Grondwet lezen: *de Koning is onschendbaar!* — Ofschoon het voor velen welligt onnoodig zal zijn, kan het in dit oogenblik toch niet schaden, er nogmaals op te verwijzen wat verstaan wordt onder de magt des Konings.

Elke regeringsdaad des Konings behoeft de mede-ondertoeeking des ministers, — en wel in die mate dat de handeling zonder dat, geen regeringsdaad is. De mede-ondertoeeking behoort tot de essence, tot het wezen van koninklijke regeringsdaad, en het is eerst wanneer men dat gestadig in het oog houdt, dat de kracht van de onschendbaarheid des Konings, art. 53 Grwt., kan worden gewaardeerd, en de geheele zesde afdeeling goed kan worden begrepen. Ongelukkig staat nu dat voorschrift der mede-ondertoeeking geheel aan het eind van het Hoofdstuk; stond het daarentegen geheel aan het begin van de zesde Afd., onmiddellijk aansluitende aan art. 53, dan zoude het begrip, hoe de Koninklijke magt alléén wordt uitgeoefend, meer duidelijk voor den geest blijven bij het lezen van al de navolgende artikelen 55, 56, 57 enz., waarin velen nu welligt een reeks van bijzondere, zoogenaamde praerogatieven zien, zonder te bedenken dat in dezelfde reeks van artikelen evenzeer verplichtingen worden opgelegd, als mededeeling aan de kamers, enz. (art. 56, 57, 60 en 66), en dat de geheele zesde afdeeling is eene omschrijving van den werkring der uitvoerende magt, waarvan elke daad ter verantwoording staat van den betrokken minister (*).

Met volkomen recht zegt dan ook de heer Groen van Prinsterer in ruimen zin dat de Kamer bevoegd is rekenschap te vragen van elk gecontrasigneerd besluit (van de uitvoering van een ongecontrasigneerd besluit zou trouwens de aangewezen strafregter rekenschap hebben te vragen, V. wet van 1855).

Het gewigt van het aanhangig beginsel in het oog houdende, betreuren wij het dan ook te meer dat de door ons hooggeschatte

(*) Wanneer men den titel: *magt des Konings* in een bijzonder autocratischen zin wilde uitleggen, dan verwijze men eenvoudig naar andere opschriften der Grondwet als b. v.: de magt der *Provinciale Staten*.

redacteur van het *Volksblad*, in zijn n^r van 11 October, terwijl al het gewigt van het oogenblik ligt in de beantwoording der vraag: „heeft de Kamer hare grondwettige *bevoegdheid* overschreden door „hare afkeuring over het kabinet uitgesproken,” — zijne lezers met aandrang verwijst op de persoonlijke bekwaamheden der tegenwoordige ministers, terwijl het gedrag van den heer Mijer vergoelijkt, en de bedoelingen van den heer Keuchenius in een zeer ongunstig daglicht worden geplaatst. Het *Volksblad* beschuldigt hem van ophemeling van eigen verdiensten, van vergedreven eigenwaan, terwijl de zin der motie volgens het *Volksblad* zoude zijn, dat niet de benoemde gouverneur-generaal, niet de tegenwoordige minister, doch hij, steller der motie, de ware man van het oogenblik voor Indie was, m. a. w. dat het hier eenvoudig gold: *Ste-toi de là, que je m'y mette.*

Tegen die wijze van bestrijding van 't *Volksblad* (waarmede het *Dagblad* van 's Hage door overneming van het geheele n^o. zich homogeen verklaarde), moet met nadruk worden geprotesteerd. Het karakter van den heer Kemper staat bij ons te hoog aangeschreven dan dat wij van „*hatelijke personaliteiten*” zouden willen gewagen, doch het heeft er eenigen schijn van, zeker is men van den heer d. B. K. deze wijze van spreken niet gewoon, welke trouwens bij een onderwerp als het hier geldt, alle klem ontbeert.

Immers, eene beschuldiging als deze zou kunnen ingebracht worden bij schier alle belangrijke stemmingen tegen de regering verkregen. Is het niet in het constitutioneele leven, zoo niet regel, althans bij vrije werking, veelvuldig voorkomend, dat de oppositie-partij op hare beurt aan de regering komt? En is dan niet, op het oogenblik der crisis, het gewigt van den strijd vaak op één persoon vereenigd, hetzij dat er, bij meerdere organisatie der partijen, een erkend *leader* der oppositie zij, — hetzij dat, in een woesten guerilla-strijd, zoo als vaak bij ons minder gedisciplineerd staatsleven het geval is, — de een of ander der opposanten het voorstel formuleert waardoor men hoopt het kabinet te doen vallen?

Dikwijls moeten bij die aanvallen programma's worden gegeven van hetgeen naar 's voorstellers meening, behoorde te geschieden. Dikwijls ook zal het gebeuren dat de aanvoerder der overwinnende parlementaire partij werkelijk aan de regering komt; — doch is nu deze omstandigheid, al werd zij door den oppositie-man voorzien, genoegzaam om zijne oppositie te doen veroordeelen? Inderdaad, zoodanige beschuldiging als hier door het *Volksblad* aan den heer K. wordt gedaan, kan met volkomen hetzelfde regt aan elken be-

strijder der regering in kritieke oogenblikken worden gerigt (*), en mist daardoor alle kracht. Oppositie- en regeringspartij zija noodzakelijk, ja onvermijdelijk in het parlementaire leven, men neme ze dan als zoodanig aan. Strijd om het bestuur is er altijd geweest en zal er altijd blijven, doch verre gevaarlijker is de bedekte strijd door hofkabaal of volksagitatie, dan de georganiseerde strijd in de publieke vertegenwoordiging, en waarom? omdat daar alleen hij overwinnen zal die de meerderheid dier vertegenwoordiging met zich heeft en hare meening uitdrukt.

Dat het een strijd om de hoogste plaats zou gegolden hebben is dus, naar wij meenen, al ware daartoe in casu eenige grond, een blijvend zwak argument.

De kwestie die thans ter beslissing ligt, strekt verder; doch zij is inderdaad zoo eenvoudig dat men zich haast verlegen ziet, de eerste grondslagen onzer constitutie nog te moeten verdedigen; doch dat „waken” de leuze moet zijn, blijkt thans. Jaren lang hebben wij allen, in welke kringen ook, in vol vertrouwen meegepraat over ons kleinood, de ministeriele verantwoordelijkheid, uit wier en dras geweld, en eindelijk in 1848 verkregen; en zie, plotseling ontzinkt ons de grond, en de Kamer wordt ontbonden op grond, „dat zij hare grondwettige bevoegdheid zou hebben overtreden.”

Wil men de motivering van het Ontbindings-Besluit inderdaad verdedigen, dan moet men antwoord kunnen geven op de navolgende vragen:

„Heeft de Kamer, al of niet, het *regt* om haar oordeel uit te spreken over alle gecontrasigioneerde Koninklijke besluiten? Zoo ja — dan vervalt de overschrijding der bevoegdheid. Zoo neen, — welke zijn dan de geprivilegeerde Besluiten en beschikkingen die daar buiten vallen (†), en waar is de wettige grond voor dat privilegie aangegeven, — met het oog op art. 53 Grwt. en art. 73, laatste al.?

(*) En met welk regt wordt deze bedoeling meer bij den heer K. dan b. v. bij sommige der tegenwoordige ministers verondersteld?

(†) Waarom zou b. v. 's Koniugs oppertoezicht op den Waterstaat in den vollen omvang, minder onder de bijzondere praerogatieven der onschendbaarheid behooren dan het opperbestuur der Koloniën?

Recapitulatie-cijfers der Veeziekte.

IN DE WEEK VAN	AANGETAST IN			TOTAAL.
	Noord.-Holl.	Zuid-Holland.	Utrecht.	
11—17 Februarij . .	225	1510	288	2023
18—24 „	275	1340	250	1865
25 Febr. — 3 Maart.	179	1000	195	1874
4—10 Maart	51	1858	297	1701
11—17 „	27	1183	184	1344
18—24 „	36	1410	243	1689
25—31 „	119	1308	223	1645
1—7 April	71	1129	273	1473
8—14 „	48	1865	234	1647
15—21 „	73	770	254	1102
22—28 „	16	703	160	879
29 April — 5 Mei .	44	649	185	828
6—12 Mei	75	573	67	714
13—19 „	20	332	49	401
20—26 „	43	245	83	371
27 Mei — 2 Junij . .	53	255	107	415
3—9 Junij	72	163	86	321
10—16 „	23	215	56	294
17—23 „	58	248	60	366
24—30 „	43	208	84	335
1—7 Julij	22	385	190	597
8—14 „	14	344	168	526
15—21 „	17	535	224	776
22—28 „	31	629	311	971
29 Julij — 4 Augustus.	24	617	348	969
5—11 Augustus . .	26	737	462	1225
12—18 „	21	579	538	1138
19—25 „	23	648	708	1379
26 Aug. — 1 Septemb.	31	659	953	1643
2—8 September . .	36	781	1022	1849
9—15 „	27	693	1220	1940
16—22 „	45	681	1202	1928
23—29 „	40	643	1078	1760
Totaal	1918	23733	11707	37503

De cijfers van dit overzicht schijnen te pleiten voor het onlangs aangenomen stelsel van afmaking van al het zieke en verdachte vee, op ruimer schaal dan tot heden plaats vond. Althans de jongste onrustbarende toevallening sedert Julij was het sterkst in Utrecht, alwaar men het middel van afmaking het minst heeft toegepast. Indien men het cijfer der aangetasten met dat der afgemaakte runderen vergelijkt, dan bevindt men, sedert het begin der veeziekte:

	aangetasten:	waarvan afgemaakt:	of pCt.
Noord-Holland	2222	899	c ⁿ . 40
Zuid-Holland	58683	10716	„ 18
Utrecht	14730	458	„ 3

Correspondentie.

Mijnheer de Redacteur! In mijne jongste bijdrage over de Banken van Leening, in het nummer Julij—Augustus van uw Tijdschrift geplaatst, komt eene misstelling voor, die ik hier gaarne verbeterd zag.

Er staat namelijk op bladz. 293, dat de *recognitie* voor sommige *tafels* of *banken van leening*, ten behoeve van de stads kas, of ook wel van liefdadige instellingen, bedroeg: „jaarlijks f 10000 à f 12000, behalve nog eene som *in eens*, die vóór de aanvaarding van het octrooi of pachtcontract moest worden gestort.”

Dit is eene vergissing. Zie hier de opgaaf, zooals die vroeger reeds uit oude bescheiden door mij werd overgenomen, en welke het niet onbelangrijk is hier nog eens in haar geheel te laten volgen:

„Voor recognitie van het octrooi te Utrecht werd, bij eene toegestane rente van 21½ ten honderd, in 1620 door den bankhouder betaald, *in eens* f 10000 en *jaarlijks* f 600. — Te Groningen (de rentetax niet opgegeven), *in eens* f 7700 en *jaarlijks* f 2000. Octrooi 1628. — Te Haarlem, bij een rentetax van 21½ ten honderd, voor „honorarium” *in eens* f 10000 en voor „pensioen of pacht” *jaarlijks* f 1800. Octrooi 1642. — Te Gouda, bij eene gelijke interest, *in eens* f 6000 en *jaarlijks* f 600. Octrooi 1626. — Te Gorinchem, bij eene gelijke rentetax, *in eens* f 6000 en *jaarlijks* f 1030. Octrooi 1622, en voor prolongatie van het octrooi in 1631 f 2500. — Te 's Gravenhage (de rentetax niet vermeld), *in eens* f 28000 en *jaarlijks* f 600. Octrooi 1634, en in 1649 bij continuatie voor den tijd van 20 jaren, *in eens* f 28000 en *jaarlijks* f 800. — Te Leeuwarden, bij eene rentetax van 21½ ten honderd, *in eens* f 14500, behalve eene som van f 400 voor den armen, en *jaarlijks* f 2000. Octrooi 1649. — Te Harlingen, bij eene gelijke rentetax, *in eens* f 5000 en *jaarlijks* f 700. Octrooi 1650. — Van al de hier genoemde banken werd alleen te Utrecht en Groningen de recognatie, bij eene vermindering der rentetax, in 1643 en 1649 afgeschaft. Daarentegen had men, bij een gelijken voorslag door de bankhouders, zulks geweigerd te Haarlem, Leeuwarden en Harlingen. Bekend was het eindelijk, dat bij eenzelfde rentetax van 21½ ten honderd, aan den bankhouder te Leiden (Sebastiaan Koningh) was opgelegd, ten behoeve van het arme pesthuis en van de armen der Duitsche en Waalsche gemeenten, te betalen voor recognatie, *jaarlijks* f 6110. Octrooi 1655” (*).

(*) De opgaaf hier is ontleend aan een in die dagen in het licht verschenen strijdschrift, getiteld: „Noodige verantwoordingh voor de *Huyzen* ofte *Bancken van Leeninghe*. binnen de Vereenigde Provincien, tegen seeckere boekskens, genaemt *RES JUDICATA*, oordeel der Eerw. Classis en van de Professoren der Theologie tot Utrecht, en anderen. — Uitgegeven door J. Kriex; der Rechten Doctor en de Advocaat in den Hove van Utrecht, 1658.” bl. 147—149. Zie wijders: *Geschillen over B. v L. nu twee eeuwen geleden in Nederland gevoerd*; meer bijzonder wat het geschrift van Kriex betreft, bl. 69—80,

Dat dergelijke heffingen, onder welke benaming ook, nog langen tijd daarna plaats vonden, blijkt o. a. uit een „Historisch Bericht en Staat van Stadsbank van Leening binnen Leiden.” A. 1799 uitgegeven, waarin vermeld wordt, dat van het jaar 1675, toen de Bank onder het eigen beheer der Magistraat was overgegaan, tot in 1798, behalve de renten voor opgenomen kapitalen, aan subsidiën was uitbetaald geworden, de som van f 667,000; hetgeen gemiddeld f 5400 's jaars zou hebben bedragen. Uit de beschrijving van Amsterdam door Wagenaar, Fol., IIde St. bl. 38 vinden wij aangetoekend, dat de groote Stads Leenbank aldaar, reeds vóór meer dan anderhalve eeuw, in het bezit gekomen was van een eigen kapitaal. Niettemin blijkt uit een, in het stedelijk archief van Amsterdam voorhanden *rapport over den financiëlen toestand der Godshuizen*, dat diezelfde Bank, omstreeks het einde der 17^e eeuw zou hebben opgebracht, de som van f 56000. (in 1847 bedroeg dit f 46000).

Wat van Leiden en Amsterdam in openbare geschriften staat aangetoekend, dat namelijk hare opbrengsten, hetzij dan geheel of te deele, direkt of indirekt, gebezigd werden tot subsidiën voor de armen, dat vindt nog met andere voorname Banken plaats, waartoe het Kon. Besluit van 31 October 1826, ondanks zijne milde strekking, wel eenige aanleiding gaf, door aan de gemeente-besturen, bij het ontwerpen der afzonderlijke reglementen, de bepaling te laten, ten wiens behoefte de zuivere winsten, door de banken gemaakt, komen zullen (art. 6), of ook vrijheid te geven tot het toestaan van een *divident*, in geval door openbare instellingen, welke in de bank deel hebben, de fondsen worden geleverd (art. 16).

Te oordeelen naar de hooge renten, welke in bijna al de banken van leening, tot nog voor ongeveer 30 jaren van de pandgevers geheven werden, (de thans verboden leges of ongelden en de wijze van renteberekening niet eens in aanmerking genomen), zouden de meeste van die instellingen in onze groote steden, zeker reeds lang in het bezit hebben kunnen zijn van een eigen fonds. Hoe het hiermede thans ook moge gelegen zijn, en welken naam men aan die opbrengst geven moge: het blijft in elk geval hoogst wenschelijk, dat bij eene définitive wet op de banken van leening ten uitvoer worde gelegd, het beginsel bereids in een vorig wetsontwerp opgenomen, namelijk dat van een eigen zelfstandig beheer, onder het toezigt en de leiding van het gemeente-bestuur, ten gevolge waarvan die instellingen van den abnormalen toestand, waarin zij tot hertoe bij ons verkeerden, worden losgemaakt, en daardoor, wat het financiële betreft, tot een standpunt gebracht, geëvenredigd aan den aard der inrigting en de behoefte aan verbetering, welke hiervan, althans voor een aanmerkelijk deel, het eigenaardig gevolg zullen moeten zijn. (Verg. wijders in het hiervoren bijgebragte stuk, de aant. op bl. 50 en 98).

's Gravenhage, Sept. 1866.

C. J. VAN HEEL, Dz.

OPGAVE der hoogste en laagste Coursen van de onderstaande Effecten aan de Beurs te Amsterdam.

	Volle jaar 1865.		Janij 1866.		Julij 1866.		Aug. 1866.		Sept. 1866.	
	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.
Nederl. Cert. W. Sch. 2½ pct.	60½	63½	58½	56	54½	57½	55½	57½	54½	56½
Dito dito 3 "	70½	74½	62½	66½	65½	67½	66	67½	64½	67
Dito dito 4 "	98½	98½	81½	88	84½	89	88	89½	85½	89½
Aand. Ned. Bank 4 "	222	245	233	240	234	241	241	241½	245	245
Handel-M. op resc. 4½ "	139½	148½	127½	136½	131½	138	134	136½	135½	137½
Aand. Holl. Spw.-Maats.	117	138	96½	108½	107	112	109½	111	108	109½
Leening idem 4½ pct.	97½	99½	91	91	—	—	92	92	93	—
Dito dito 4 "	89½	91½	—	—	—	—	85½	85½	—	—
Aand. Rijn Spoorweg 4½ "	105½	118	101½	101	104	104	104	104	108½	108½
Obl. dito 2e Leening 4½ "	99	100½	95	95	85	95	—	—	90	90
Rijn shares 16 ½ gestort f	252	287½	—	—	225	228	223	225½	240	240
Rijn shares volgefouren. f	309	361	260	287	250	285	277	287	298	295½
Aand. Centr.-Spw.-Maats.	30	41	6	13	11½	13½	11½	13	11½	12½
Obligation idem f	111	126	55	95	51	67	55	61½	52½	56
Aand. Exp.-Spw.-Maats.	81	92½	85	86	76	80	70	74	68	70
Credit Disposito Bank . .	100	107	—	—	—	—	—	—	—	—
Alg. Maats. v. Hand. en Nijv.	61	70	—	—	—	—	—	—	—	—
Pandbr. Nat. Hyp. B. 4 pct.	92	95½	90	90	88½	90	88½	89	88½	89
Rott. Bank	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Spanje. Obligation 2 pct.	86½	41½	26½	30½	29½	32½	30½	38	38	38½
Dito 3 "	43½	48½	35	37	36½	38	36	37	37	37½
Dito Binnenlandsche 3 "	35½	43½	26½	30½	29½	38	30½	33	32½	38½
Portugal. Obligation 3 "	44½	47½	39	41½	40½	44	42	42½	49½	43½
Dito 1856/1863 3 "	44½	47½	39	41½	40½	44	41½	42½	42½	49½
Rusl. Obl. Hope & Col 798 5 "	94	100	90	95	94	96½	94½	96½	95	97½
Dito id. 1828/29 5 "	99	101	—	—	99	99	—	—	—	—
Cert. id. 1831/33 5 "	70	74	58½	59½	58½	59½	68	68½	68½	69½
Obl. Stiegl. 5e serie 5 "	67	71½	52½	55½	53½	60½	58½	60½	58	59½
Dito 1855, 6e serie 5 "	79½	86½	68½	74½	71½	79	76½	78½	76½	77½
Dito Adm. Londen 3 "	51½	56½	46	48½	46½	51½	50½	51½	51½	53
Dito bij Hope 1860 4½ "	83	85½	77½	82½	80	85	82½	85	82½	84½
Leening 1862 5 "	85½	91½	76½	82½	78½	85½	84½	85½	85½	86½
Dito 1864 5 "	86	97½	84½	90	88	91½	91	94½	92½	95
Certificaten van dito 6 "	44	46½	32½	36	36½	40½	39½	40½	39½	41
Spoorweg-Aandeelen 5 f	180	198½	167	173	169	180	176	183	180½	188
Pruisen. Obl. 1859 5 "	101½	102½	—	—	—	—	—	—	98½	99½
Oostenrijk. Obl. Metall. 5 "	55	62½	37½	48½	40½	49½	48½	47½	45½	47½
Dito Rente Amsterd. 5 "	75½	80½	57½	65½	59½	67	63	70½	67½	70½
Dito Nationale 1854 5 "	57½	65	39	46	43½	54	45½	50	48½	50½
Weener Bank-Actiën 3 f	770	870	520	625	580	675	615	672	650	673
Dito Aand. fl. 250, 1839 "	374	437	265	300	290	330	296	341	338	350
Dito " fl. 250, 1854 4 pct.	223	245	145	171	158	175	154	177	175	180
Dito " 500, 1860 5 "	492	527	293	336	324	365	338	368	367	381
Dito " 100, 1864 f	82	100½	48	59½	53	62	55	65½	62	67½
Aand. Oost. Cr. inst. 1858 fl 100	125	186½	87	105	90	105	96	113	111	119
Fr. Oost. Sp. Hope & Co. . . f	117	126½	90	95	100	112	113	117½	113	115
Turkije. Obl. alg. schuld 5 pct.	—	—	22½	28½	22½	27½	28½	26½	26½	30½
Equador. Oblig. 1855 1 "	10½	12½	8½	9½	9	10½	9½	10½	10½	12
Venezuela. Obligatiën 2 "	13½	18½	9½	9½	10½	12½	11½	11½	11½	12½
Dito 1 "	7½	9½	5	5	5	6½	5½	6½	6½	6½
Grenada. Obl. Gestemp. 2 "	11½	15½	10½	11½	11½	12½	11½	12½	12½	14½
Dito 1 "	25½	32	—	—	27½	30	30	31½	31½	34
Dito Gestempelde 2 "	6	8½	5½	5½	5½	5½	5½	6½	6½	7½
Mexico. Obligatiën 3 "	22½	27	12	16½	13½	17½	15½	17	15½	16½
N.-Amerika. Ver. Staten 5 "	44	71	62	64½	63½	68½	66½	70½	68½	71½
Dito dito 6 "	46	79½	68½	72½	70½	74½	73	77	74½	77½
Dito dito 1882 6 "	45½	78½	66½	70½	67½	74	71½	75½	73	76½
Griek. Obl. Geld. 1825 5 "	12½	23	7½	9½	10	11½	10½	14	13	15½
Cours v. h. Geld. Beleening	3	7	6	6½	6	7	6	7	6	—
Prolongatie	2½	9	6	8	5	8	6	8	5½	7
Disconto	3	6½	6½	6½	7	7	6	7	5½	6

NEDERLANDSCHE BANK.

(In millioentallen guldens.)

DATUM.	Discon- to's.	Bele- ningen.	Oper. kapitaal.	Bank- biljetten.	Salde's rek. crt.	Munt- voorraad.	Voorraad billet.	Surplus dekking.	Wissel- disconto.
Jan. 2	51.14	42.46	93.60	109.06	43.40	76.73	89.34	15.74	6
" 8	52.16	42.23	94.39	109.86	42.95	76.37	88.11	15.25	6½ (5 Jan.)
" 15	50.99	41.49	92.48	109.97	41.82	76.38	40.89	16.36	"
" 22	50.30	40.54	90.84	109.15	40.18	76.73	48.50	17.—	"
" 29	49.52	39.46	88.98	108.17	39.06	76.55	44.15	17.66	"
Febr. 5	50.04	38.04	88.08	108.40	38.18	76.96	45.88	18.33	"
" 12	49.32	36.98	86.20	107.32	37.42	77.10	48.—	19.20	"
" 19	47.86	36.15	84.01	105.91	35.82	76.36	49.17	19.67	6 (19 Febr.)
" 26	47.92	35.86	83.28	104.60	36.18	76.27	49.90	19.96	"
Mrt. 5	47.23	34.49	81.72	104.58	34.44	76.18	51.35	20.54	"
" 12	46.36	33.57	79.92	103.05	34.25	76.32	53.50	21.40	"
" 19	45.75	33.07	78.82	102.14	34.32	76.70	55.80	22.12	5½ (15 Mrt.)
" 26	46.51	32.55	79.06	108.06	33.55	76.70	55.14	22.06	"
April 3	46.38	31.78	78.16	102.04	33.72	76.54	55.60	22.24	"
" 9	47.75	31.10	78.85	104.77	31.08	76.29	54.87	21.95	"
" 16	49.16	30.58	79.74	105.21	31.28	76.28	54.21	21.68	"
" 23	50.42	29.92	80.34	104.80	31.95	76.01	53.27	21.81	"
" 30	51.92	29.84	81.76	106.00	33.44	76.68	51.98	20.77	"
Mei 7	56.97	29.19	86.16	109.79	34.11	76.64	47.70	19.08	6 (3 Mei.)
" 14	59.22	28.98	88.15	111.64	34.76	77.23	46.80	18.72	6½ (9 Mei.)
" 22	58.35	28.59	87.44	112.58	35.46	77.47	45.63	18.35	"
" 28	57.60	28.62	86.22	110.70	35.21	76.66	45.75	18.40	"
Juni 4	56.35	28.44	84.79	106.18	36.60	75.10	44.97	17.99	"
" 11	56.34	28.33	85.17	104.60	36.80	76.35	41.97	16.79	"
" 18	55.95	29.09	85.04	102.92	37.28	72.43	40.87	16.35	"
" 25	57.08	29.74	86.32	104.20	36.29	70.99	37.—	14.30	"
Juli 2	57.47	30.21	87.68	105.08	35.03	69.73	34.26	13.71	7 (2 Juli.)
" 9	58.49	30.23	88.74	108.90	32.53	70.25	34.20	13.68	"
" 16	56.32	29.86	86.18	111.44	28.42	71.44	33.74	15.50	"
" 23	55.22	29.57	84.79	110.54	29.25	72.38	42.28	16.91	"
" 30	55.80	29.62	85.42	109.31	33.17	74.89	44.35	17.94	"
Aug. 6	55.35	29.59	85.44	108.52	34.33	75.49	45.87	18.35	"
" 13	54.71	29.57	84.28	107.43	34.75	76.08	48.02	19.21	6½ (8 Aug.)
" 20	52.89	29.44	82.33	106.15	33.31	75.41	49.07	19.63	6 (16 Aug.)
" 27	52.21	28.94	81.15	104.88	33.15	75.25	50.10	20.04	"
Sept. 3	51.31	33.69	85.50	105.60	35.11	73.64	43.39	17.36	"
" 10	50.85	33.50	84.35	104.21	33.91	72.26	42.58	17.01	"
" 17	49.17	33.40	82.57	103.00	31.95	70.97	42.48	16.99	"
" 24	48.89	33.28	82.17	103.03	31.99	71.55	43.36	17.54	"
Oct. 1	49.28	31.91	81.19	103.00	31.78	71.76	44.62	17.86	5½ (25 Sept.)
" 8	50.04	32.10	82.14	105.88	29.41	71.97	44.63	17.85	"

WISSELKOERSEN TE AMSTERDAM.					PROLONGATIE KOERS TE AMSTERDAM.	STAND VAN HET WISSELDISCOONTO OP ZEVEN VERSCHILLENDE PLAATSEN BIJ HET EINDE VAN ELKE WEEK IN 1866.							
DATUM.	Parijs kort.	Hamb. kort.	Frankf. 6/w.	Londen kort.		DATUM.	Parijs.	Weenen.	Berlijn.	Frankfort.	Hamburg.	Amsterd.	Londen.
Jan. 2	56 1/8	85 1/4	99	11.87 1/2	6 1/2	Jan. 5	5	5	7	5 1/2	6 1/2	6 1/2	8
" 8	56 1/8	"	98 3/4	11.90	7	" 12	"	"	"	"	6	"	"
" 15	"	"	99	11.87 1/2	6 1/2	" 19	"	"	"	"	5 1/2	"	"
" 22	"	85 3/4	98 1/2	"	7	" 25	"	"	"	"	"	"	"
Febr. 5	56 3/4	85 1/4	"	11.86 1/2	7	Febr. 2	"	"	"	5	5	"	"
" 12	56 3/4	85 1/4	"	11.88 3/4	7	" 9	"	"	"	"	4	"	"
" 19	56 1/8	85 1/4	"	11.90	6	" 16	4 1/2	"	"	4 1/2	8 1/2	6 1/2	"
" 26	56 1/8	85 1/4	"	11.88 3/4	7	" 23	4	"	6	"	8 1/2	6	7
Mrt. 5	56 1/8	85 1/4	98 1/2	"	6	Mrt. 2	"	"	"	4	8 1/2	"	"
" 12	"	"	"	11.90	6	" 9	"	"	"	4 1/2	"	"	"
" 19	56 1/8	"	"	"	7 1/2	" 16	"	"	"	"	"	5 1/2	6
" 26	"	"	"	"	7 1/2	" 23	3 1/2	"	"	"	4	"	"
April 3	"	85 1/4	98 1/2	11.87 1/2	5 1/2	" 30	"	"	"	"	4 1/2	"	"
" 9	56 3/4	85 1/4	"	11.88 3/4	6 1/2	Apr. 7	"	"	"	"	4 1/2	"	"
" 16	56 3/4	85 1/4	"	"	6	" 14	"	"	"	"	6	"	"
" 23	56 3/4	85 1/4	"	11.82 1/2	6	" 21	"	"	"	5	5 1/2	"	"
" 30	56 3/4	85 1/4	"	11.77 1/2	7	" 28	"	"	"	"	5 1/2	"	"
Mei 7	56	85 1/4	"	11.71 1/2	6 1/2	Mei 5	"	"	7	"	6 1/2	"	7
" 14	56 1/8	85 1/4	98	11.66 1/2	5 1/2	" 12	4	"	"	6	8	6 1/2	10
" 21	56 1/8	85 1/4	"	11.78 3/4	5	" 19	"	6	9	7	7 1/2	"	"
" 28	56 1/8	85 1/4	98 1/2	11.83 1/2	6	" 26	"	5	"	"	7 1/2	"	"
Juni 4	56 1/8	85 1/4	98 3/4	11.80	5 1/2	Juni 2	"	"	"	"	7 1/2	"	"
" 11	56 1/8	"	99	11.78 3/4	6 1/2	" 9	"	"	"	"	7	"	"
" 18	56	"	"	11.72 1/2	6	" 16	"	"	"	"	8	"	"
" 25	55 1/2	85 1/4	"	11.87 1/2	7	" 23	"	"	"	6	9	"	"
Juli 2	55 3/4	"	"	11.66 1/2	7	" 30	"	"	"	"	8	"	"
" 9	"	85 1/4	"	"	6	Juli 7	"	"	"	"	6	7	"
" 16	55 1/2	85 1/4	"	11.65	7	" 14	"	"	"	"	5 1/2	"	"
" 23	56	85 1/4	"	11.70	5	" 21	"	"	7	"	4 1/2	"	"
" 30	56 1/8	85 1/4	"	11.85	6 1/2	" 28	3 1/2	"	6	P	4	"	"
Aug. 6	56 3/4	85	"	11.83 3/4	7 1/2	Aug. 4	"	"	P	P	3	"	"
" 13	56 1/8	85 1/4	98 3/4	11.86 1/2	7	" 11	"	"	5	5	6 1/2	"	"
" 20	56 1/8	"	"	11.88 3/4	6	" 18	"	"	6	6	8	"	8
" 27	56 1/8	"	98 1/2	11.85	6	" 25	"	"	"	4	8	"	7
Sept. 3	56 1/8	"	"	11.81 1/2	8	Sept. 1	3	"	"	4	8 1/2	"	6
" 10	56 1/8	85 1/4	98 1/2	11.82 1/2	6 1/2	" 8	"	"	"	"	8 1/2	"	5
" 17	"	85 1/4	98 3/4	11.80	7	" 15	"	"	"	"	"	"	"
" 24	"	"	98 1/2	11.77 1/2	7	" 22	"	"	"	"	4 1/2	"	"
Oct. 1	"	"	"	11.80	6 1/2	" 29	"	"	"	"	4	5 1/2	4 1/2
" 8	"	85 1/4	"	11.76 1/2	6								

1866. ENGELAND'S IN- EN UITVOEREN VAN EDELE METALEN.

In de week eindigende.	INVOER VAN GOUD EN ZILVER.			UITVOER VAN GOUD EN ZILVER.		
	Goud.	Zilver.	Totaal.	Goud.	Zilver.	Totaal.
	pd. st.			pd. st.		
Januarij 8	778.797	315.567	1094.364	849.168	257.000	1106.168
" 10	17.639	104.561	122.200	390.480	135.871	526.351
" 17	116.938	216.989	333.927	71.834	419.052	490.886
" 24	244.483	103.895	348.378	175.477	45.358	220.835
" 31	131.767	283.739	415.496	281.795	325.178	556.973
Februarij 7	100.779	140.177	240.956	99.405	129.053	228.458
" 14	117.799	909.717	1027.516	41.743	231.323	273.066
" 21	495.875	103.685	599.560	34.562	162.690	197.252
" 28	26.572	52.675	79.247	58.166	326.568	384.734
Maart 7	120.866	252.943	373.809	41.254	129.473	170.727
" 14	329.538	55.974	385.502	17.985	202.433	220.218
" 21	70.684	227.627	298.311	20.960	104.525	125.485
" 28	520.299	48.052	568.351	2.948	173.401	176.349
April 4	332.577	195.912	528.489	22.893	53.851	76.244
" 11	60.277	136.957	197.234	41.769	170.966	212.735
" 18	300.671	99.448	400.119	200.538	225.148	425.781
" 25	124.866	88.779	163.645	128.403	40.185	168.588
Mei 2	140.489	121.299	261.788	242.973	50.896	308.869
" 9	44.925	21.333	66.258	102.347	90.029	192.376
" 16	254.109	105.682	359.791	132.435	51.651	184.086
" 23	364.109	194.904	559.013	237.636	113.052	350.738
" 30	1050.708	148.543	1199.250	1134.232	86.713	1220.945
Juni 6	2034.102	29.054	2063.156	365.119	95.344	460.463
" 13	2395.584	197.889	2593.473	992.900	17.224	1010.124
" 20	1347.317	304.164	1651.481	311.389	53.844	365.233
" 27	1500.454	328.445	1828.899	1239.421	164.220	1453.641
Juli 4	414.338	243.956	658.299	568.187	182.979	751.166
" 11	71.859	308.388	380.247	697.994	81.404	779.398
" 18	704.674	409.303	1113.977	246.738	25.974	272.712
" 25	1174.486	185.744	1360.230	798.541	88.860	887.401
Aug. 1	569.211	296.613	865.824	402.321	209.500	611.821
" 8	459.988	111.769	571.757	376.360	222.262	598.622
" 15	469.919	571.399	1041.318	407.226	260.197	667.423
" 22	433.050	106.185	539.235	99.820	336.652	436.472
" 29	1170.251	236.462	1406.713	112.336	124.193	236.529
Sept. 5	411.915	47.339	459.254	195.464	297.434	492.898
" 12	214.211	135.019	349.230	195.640	327.741	523.381
" 19	213.881	667.979	881.810	455.847	326.483	782.330
" 26	753.686	545.061	1298.747	27.559	233,059	260.618

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERIGTEN.

In de maand September verscheen de achttiende jaargang van het **Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje**, (3de jaargang van de vierde serie), uitgegeven door de thans 171 leden tellende Vereeniging voor de Statistiek.

De inhoud van den jaargang is belangrijk. Voor de 1e Afdeling (statistisch overzicht) werden geleverd:

A. Het rijk binnen Europa, door den heer J. P. L. Thiel.

B. Het Rijk buiten Europa: *a.* Ned. Oost-Indische Bezittingen door Jhr. Mr. W. T. Gevers Deynoot; *b.* de Nederl. West-Ind. bezittingen enz. door Jhr. C. A. van Sypestein.

Volgt Afd. II. Kort overzicht van de Handelingen der Staten-Generaal 1864—65.

Afd. III (onderscheiden mededeelingen, vergelijkingen enz.) bevat: De bevolking van Nederland in 1864, door Mr. M. M. von Baumhauer; Het Verslag over de verrichtingen aangaande het armbestuur in het Koninkrijk der Nederlanden over 1862, door Mr. W. de Sitter; Geregte Statistiek van 1862 en 1863, door Mr. J. Heemskerk Az.; Middelbaar onderwijs; toestand in April 1866, door Dr. D. J. Steyn Parvé; 's Rijks Geldmiddelen. De staatsbegroting voor 1866, in vergelijking met de werkelijke inkomsten en uitgaven in 1864; Overzicht van 's Rijks schulden en te betalen rente in 1866, in vergelijking met 1850 en volgende jaren; Handel en Scheepvaart in Nederland in 1864, door P. N. Muller; Nederlands Handel en Scheepvaart op den Rijn in 1865, door Mr. I. J. Rahusen; De Nederlandsche Handelsmaatschappij in 1865; De Crediet-vereeniging te Amsterdam in 1865, medegedeeld door Mr. J. Heemskerk Az.; Briefpostrij 1865; Effecten- en Wisselkoersen in 1865, in vergelijking met 1856 en volg.; De Begroting van Nederlandsch-Indië 1863—1865; Staat, aanduidende het getal vrijgemaakten en immigranten onder contract werkzaam in de verschillende buitendistricten der kolonie Suriname op 1 Jan. 1865, medegedeeld door Jhr. C. A. van Sypestein; Staat van den uitvoer van producten der kolonie Suriname, gedurende 1863, 1864, 1864. Als boven.

Afd. IV. Mengelwerk. De Beoefening der Statistiek in Engeland in de 19de eeuw, door Mr. O. van Rees; De Levensverzekering-maatschappijen in Nederland, door Mr. M. M. von Baumhauer; Eenige vergelijkingen geput uit de uitkomsten van de vierde tienjarige volkstelling, inzonderheid

betreffende den toestand der bevolking van de stad en provincie Groningen, vergeleken met dien van andere steden en provincien, door H. A. Wijjane; Een woord over de statistiek van den lijfswang, door Mr. T. M. C. Asser; Het onderwijs van den niet-christen inlander in Nederl. Indië over 1863; Overzicht der werkzaamheden van eenige Nederlandsche Credietinstellingen, door Mr. P. Verloren; De Voeding in Nederland, door Mr. M. M. von Baumhauer.

Afd. V. Geschriften over staatkunde, statistiek, staathuishoudkunde enz. in Nederland verschenen Junij 1865—1 Aug. 1866; Chronologisch Overzicht der voornaamste gebeurtenissen in 1865.

Niet bemoedigend is de uitkomst waartoe de bewerker der rubriek *handel en scheepvaart*, de heer P. N. Muller, geraakt ten aanzien onzer vorderingen op dat gebied. „Wat bevindt de koopman die de uitvoerige handelstabellen met zorg heeft gezift en vergeleken? of een stilstand die ergert, of een achteruitgang die bedroeft, hier en daar alleen wat voor uitgang, welke echter weer oogenblikkelijk het gevolg blijkt te zijn van bescherming of locale ligging. En dat resultaat verdriet. Niet, zegt S., dat ik zoo veel grootere verwachtingen van de uitkomsten had toen ik begon, ik zou dan wel met gesloten oogen dag aan dag de beurs moeten bezoeken, maar ik hoopte altijd dat hier en daar toch nog lichtstralen een vrolijker aanzien aan het geheel zouden geven. En daarin ben ik alweer bedrogen. Men moge grootspraak houden over onzen handel, hoog blijven opgeven van onze scheepvaart, die praatjes moeten verstommen voor de statistieke tabellen onzer naburen, vergeleken met die van ons eigen land. Verban het beschermde Java en de transito tusschen Engeland en Duitschland van onze statistiek, en wat ge als de vrucht van eigen, ongesteunde handelsbedrijvigheid overhoudt, zal niemand meêvallen.

Toch bloeit het land en wint in vermogen. Maar niet door den handel noch door de scheepvaart. De landbouw brengt millioenen meer op dan vroeger, de fabriekmatige nijverheid gaat met groote schreden vooruit. Ook door een levendigen geld- en fondsenhandel zijn in de laatste jaren fortuinen gewonnen. Men moge er over treuren dat die kapitalen het land verlaten en niet liever den goederenhandel voeden, gelukkig nog maar dat ze winstgevend belegd zijn. Maar het land zelf bloeit door meer eigen productie, door grooter nationale volkslijt, en vergoedt wat de handel en scheepvaart minder opleveren. Die grootere voortbrenging zij dan het plechtanker der hoop voor een blijde toekomst. Heeft vroeger de handel de nijverheid geholpen, weldra voede de nijverheid den handel weder. Want eerst dan wanneer eigene producten de uitvoeren naar den vreemde verdubbelen, en de grondstoffen voor eigen arbeid de invoeren vermeederen, eerst dan zullen ook wij op de Nederlandsche tabellen van handel en scheepvaart met een gepasten nationalen trots kunnen wijzen.”

Uit een statistiek overzicht van het *middelbaar onderwijs*, door den in-

specteur, Dr. Steijn Parvé, blijkt dat het getal leerlingen in April 1866 op de 22 scholen, 1467 bedroeg, waarvan 1252 die volledig onderwijs genoten en 215 die enkele lessen volgen. De aanzienlijkste cijfers der leerlingen vindt men te Delft (118), Haarlem (109), Middelburg (106), Maastricht (106), Sneek (98), Groningen (92), Zutphen (88), Deventer (75). Bemoedigende cijfers voorzeker, de bevolking dier steden in acht genomen!

De stukjes van het mengelwerk zijn nagenoeg alle belangrijk. Behartenswaardig is 't geen van den *Lijfsdwang* door Mr. Aesser wordt geschreven, terwijl Mr. P. Verloren eene zeer nuttige taak heeft verrigt door een beredeneerd overzicht der Nederlandsche *crediet-instellingen*, te weten: de Asociatie Cassa, de Twentsche Bankvereniging, Commandiet-kas te Rotterdam, Alg. Maats. van Handel en Nijverheid, Nederl. Credit en Deposito-bank, Rotterdamsche Bank, Nederl.-Indische Handelsbank, Internationale Crediet- en Handelsvereniging te Rotterdam, Haarlemsche Bankvereniging, Rentecassa, Surinaamsche Bank, Kasvereniging, Onderling Crediet.

In het *Dagblad van Z.-Holl. en 's Gravenhage* van 16 October geeft de hoogleeraar Vreede de redenen op, waarom hij het advies door de Leidsche hoogleeraren toegezonden, niet heeft mede-ondersteekend. In die beschouwing wordt „de ontbinding der Kamer, — de motieven ter zijde latende, toegejuicht.” Maar in de motieven waarop het besluit is gegrond, ligt immers de geheele vraag van het oogenblik. Wie betwist het *regt* tot ontbinding? Zoover wij weten, niemand. De *doelmatigheid* der ontbinding is een zuivere politieke vraag, doch juist het voor de ontbinding opgegeven *motief* wordt in het advies bestreden, en wel uit een louter Staatsregterlijk oogpunt.

Tot voorkoming van misverstand is het dus niet onbelangrijk, akte te nemen: 1° dat de heer Vreede zich van mede-onderteekening onthield, omdat het advies naar zijne meening tot politieke manifestaties zou worden misbruikt. Dus onthouding om gemeedelijke doch louter politieke bezwaren. Maar is mededeeling van hetgeen men *regt* acht, niet altijd de beste politiek?

2° dat de heer Vreede, door het ware geschilpunt niet te bespreken, het gegeven antwoord op de *juridische* vraag indirectelijk mede onderschrijft, en dus het advies met zijn onbetwistbaar gezag komt vermeerderen.

WAARDE EN PRODUCTIE-KOSTEN.

Het staat in onzen tijd nu eenmaal vast, dat niemand, onder welk voorwendsel ook, het recht heeft zijn evenmenschen in woord of geschrift te vervelen; maar het valt lichter met dit gevoelen in te stemmen, dan er zich altijd naar te gedragen. Gelukkige journalisten, gelukkige beoefenaars van letterkunde of geschiedenis, gij kunt, wanneer gij 't wilt, altijd boeiend zijn voor uwe lezers. Zijt gij 't niet, 't is uw eigen schuld. Maar voor ons, arme economisten of aspirant-economisten, hoe zwaar is de eisch, dien men stelt, als men wil dat onze geschriften iets anders zullen wezen dan droog en dor. Schrijf eens, indien gij niet het talent besit van een Frédéric Bastiat, in onderhoudenden vorm over wisselkoersen of belastingen. Te vergeefs pijnigt ge uw vernuft om een piquante saus te vinden, ten einde het onverteerbare der spijs die ge aanbiedt, voor 't oog ten minste genietbaar te maken. Te vergeefs spant gij uwe beste krachten in, om niet in dien taaien, houterigen stijl te vervallen, die den lezer het opstel uit handen doet leggen, eer hij halverwege gevorderd is. Het is een wanhopige arbeid. Een Duitse National-Oekonom moet gij zijn, een die zijn leven lang in Populationistik of Cameralwissenschaft lag begraven en in dat graf allen goeden smaak heeft verloren, om niet een diep gevoel van spijt te ondervinden, telkens wanneer gij bespeurt hoe ijdel uw streven is.

Zoo kom ik nu ditmaal voor de lezers van *de Economist* met een opstel, waarvan de titel luidt: „Waarde en productiekosten.” Is die titel alleen niet reeds afschrikkend? En toch, ik heb de overtuiging, dat dit onderwerp in een tijdschrift, gewijd aan het algemeen belang, eens opzettelijk behandeld moet worden. Kan men dwaling meenen te ontdekken en van oordeel zijn, dat tengevolge van die dwaling vele verkeerde dingen in het dagelijksch leven ieder oogenblik geschieden, zonder althans eene nederige poging aan te wenden om licht te verspreiden? Ik heb dus geene keuze, maar moet, ondanks mijzelf, de hoeveelheid vervelende lectuur

met een vel druks vermeerderen. Kan ik er niet in slagen onderhoudend te wezen, ik zal ten minste mijn best doen om kort te zijn en duidelijk.

Mijn opstel verdeelt zich in drie stukken. In het eerste tracht ik de uitdrukking „productiekosten” nader toe te lichten; in het tweede het verband tusschen den productieprijs en den marktprijs, gelijk zich dat op den duur vertoont, aan te wijzen, in het derde antwoord te geven op de vraag: Onder welke omstandigheden doet zich de invloed van een rijzing der productiekosten op de waarde het spoedigst ondervinden.

I.

De term *productiekosten* is een min of meer technische benaming. Men versta daaronder in dit opstel alle uitgaven, van welken aard ook, die noodig zijn, niet enkel om een artikel voort te brengen, maar ook om het den vorm te geven, waarin het geschikt is voor het verbruik en om het te brengen ter plaatse zijner bestemming. Stel dat een tabakplanter op Java zijn product consigneert naar Nederland, dan zijn de productiekosten van dien tabak aan den prijs, welke in Nederland bedongen wordt, gelijk, wanneer die prijs alle uitgaven van den planter dekt en hem eene gewone redelijke winst overlaat. Tot de productiekosten behooren dus in de eerste plaats alle huren of pachten, arbeidsloonen, vergoedingen voor verlies aan rente of kapitaal, uit- en ingaande rechten, vrachtpenningen en andere transportkosten, assurantiepremiën, commissiën enz.; benevens de winst van den ondernemer naar den gewonen maatstaf berekend.

Ziedaar het begrip productiekosten in zijn meest algemeenen zin. Doch hiermede kan onze beschrijving niet geëindigd zijn; immers wij hebben in dit opstel niet te doen met productiekosten in het algemeen, maar alleen met de *noodszakelijke* productiekosten. Beschouwen wij dit laatste begrip dus van een weinig naderbij.

Het woord *noodszakelijk* duidt altijd iets relatiefs aan. Iets is nooit noodzakelijk op zich zelf, maar altijd in betrekking tot iets anders. Wanneer wij van de noodzakelijke productiekosten spreken, dan denken wij aan de kosten, die tot de voortbrenging vereischt worden in verband 1°. met de benoedigde hoeveelheid goederen, 2°. met den ontwikkelingsgraad der nijverheid, 3°. met den economischen toestand der maatschappij.

1°. De kosten, die vereischt worden om een artikel voort te

brengeu, zijn niet dezelfde in alle streken. Wanneer nu van het een of ander voorwerp 100,000 stuks jaarlijks noodig zijn en hiervan de helft tot *f* 20, de andere helft slechts tot *f* 25 per stuk kan geleverd worden, dan drukt het laatste cijfer dat der noodzakelijke productiekosten uit. Immers, zoo de marktprijs op den duur *f* 20 bedroeg, dan zou men slechts de ééne helft met voordeel kunnen produceeren. Daar nu echter beide helften benoodigd zijn, zoo volgt daaruit dat de noodzakelijke productieprijs *f* 25 is en niet minder.

Het kan dus zeer goed gebeuren, dat de productieprijs belangrijk lager zou wezen, zoo de benoodigde hoeveelheid kleiner ware. Indien b. v. in het gestelde geval het vereischte quantum slechts 50,000 stuks bedroeg, dan zouden de noodzakelijke productiekosten niet *f* 25 maar *f* 20 per stuk beloopeu. Het is van belang dit wel in 't oog te houden, daar deze waarheid ons later te pas zal komen.

2°. De wetenschap en de practijk staan niet stil: steeds worden beter middelen van productie en van vervoer uitgevonden. De productiekosten die heden noodig zijn, zijn het morgen wellicht niet meer. Ook hierop dienen wij alzoo te letten.

Dikwijls b. v. brengt eene vermeerdering van een der elementen van productiekosten teweeg, dat men op andere kosten tracht te bezuinigen. Mac Culloch verhaalt hiervan een treffend voorbeeld, in zijn bekend werk *On Taxation and Funding* (3 Ed. Bl. 156). Vóór het jaar 1786 was het de gewoonte in Schotland om het gedestilleerd te belasteu naar de geproduceerde hoeveelheid; doch daar dit aanleiding gaf tot smokkelen, werd besloten in 't vervolg een zeker bedrag voor iedere kuip te laten betalen, en men belasteu nu dientengevolge per gallon inhoudsmaat. Daardoor was het voortaan in het belang der producenten om zooveel mogelijk van iedere kuip partij te trekken, en zij brachten het daarin werkelijk dan ook zoo ver, dat de Regeering de belasting in 1797 aanzienlijk kon verhoogen. Maar de producenten zaten toen nog niet stil en het is gebleken dat zij er eindelijk in geslaagd zijn, het destilleeren nog veel sneller te doen plaats vinden dan in 1786 en zelfs in 1797 kon geschieden. De vermeerdering van een van de elementen der voort brengingskosten had dus niet tot verhooging, maar eerder nog tot verlaging van den productieprijs geleid.

3°. Men kan niet zeggen, welke productiekosten noodzakelijk zijn, zoolang men niet weet, hoedanig de economische toestand is der maatschappij. Ik denk mij hier de uitdrukking: economische toestand in de meest algemeene beteekenis. Laten b. v. door grooter

vraag naar arbeid de loonen belangrijk zijn gestegen. Behooren dan die hooge loonen geheel en al tot de volstrekt noodzakelijke productiekosten? Op dat oogenblik zeker wel, doch niet in absoluten zin gesproken. Wanneer b. v. eene daling van den marktprijs eene bezuiniging in de productiekosten noodzakelijk maakte, dan zou in de allereerste plaats waarschijnlijk in de loonen eene daling plaats vinden. Ditzelfde geldt natuurlijk in gelijke mate van vrachten, commissiën, enz.

Bij één belangrijk punt moet ik in verband met het voorgaande nog even stilstaan. Behooren ook de pachten tot de noodzakelijke productiekosten? Het antwoord op die vraag hangt geheel af van omstandigheden, die wij dienen te kennen.

Indien iedere grond slechts voor de productie van één enkel artikel geschikt ware, dan zouden de pachten nimmer een element in de noodzakelijke productiekosten kunnen zijn. Immers, daalde de prijs van een product zóó belangrijk, dat de pachtsom niet meer uit de netto opbrengst kon gevonden worden, dan zou de kultuur daarom nog niet gestaakt behoeven te worden. Zoo lang voor 't overige uit de onderneming eene winst ware te verkrijgen, zou zij door den eigenaar zelve voor eigen rekening kunnen worden voortgezet. Op die wijze werd de benodigde hoeveelheid dan toch verkregen.

Deze beschouwing wordt echter in vele gevallen belangrijk gewijzigd, nu dezelfde grond vaak tot verschillende doeleinden kan worden aangewend. Nu toch kan het gebeuren dat een landbouwer, die zijn pachtsom niet meer in den bedongen prijs terugvindt, eenvoudig de productie van het tot nu toe voortgebrachte artikel laat varen en tot eene andere productie, die beter rekening geeft, de toevlucht neemt (b. v. door bouwland in weiland te veranderen). Stel b. v. dat de tabaksplanters in Cuba geen pacht meer konden betalen voor de landerijen die zij in huur hebben, dan zouden die gronden waarschijnlijk in beslag worden genomen voor de suikercultuur en het aanbod van Cuba tabak hield geheel op. De omstandigheid dat dezelfde grond dikwijls tot verschillende doeleinden kan gebezigd worden, heeft dus ten gevolge, dat de pacht in vele gevallen wel degelijk een element is in de noodzakelijke productiekosten.

Ik zeg: in vele gevallen; natuurlijk niet altijd. Want als door het verbouwen van een ander artikel geen bijzonder voordeel kan worden behaald, dan is natuurlijk niets van het gezegde toepasselijk en de bedoelde omstandigheid is van hoegenaamd geen be-

lang. Maar daarom juist is het onmogelijk het cijfer der noodzakelijke productiekosten van een artikel te bepalen, zoolang men niet weet of de grond, die tot het produceeren van dat artikel wordt gebezigd, aan een ander doel zou worden dienstbaar gemaakt, indien de pachtsom niet meer uit de netto opbrengst voldaan kon worden.

II.

Wij hebben thans onderzocht wat productiekosten zijn en wat men onder noodzakelijke productiekosten te verstaan heeft. Ik mag nu een stap verder gaan en vragen, welken invloed deze laatsten op de waarde der goederen uitoefenen.

Die invloed is op drieërlei wijze denkbaar. Eene vermindering in de productiekosten zou eene daling, en eene vermeerdering eene rijzing in de waarde kunnen teweeg brengen; of eindelijk, een stilstand in de productiekosten beide eene rijzing en eene daling kunnen verhinderen. Bespreken wij elk van deze drie punten achtereenvolgens.

Ik geloof, dat eene daling der productiekosten altijd op den duur de waarde der goederen moet verminderen, wanneer er genoegzame concurrentie bestaat. De concurrentie toch is eene nivelleerende kracht, die de winsten, welke in de verschillende ondernemingen worden behaald, gelijk maakt. Als een koopman altijd geld verdiende, dan zou, om zoo te spreken, iedereen wel koopman willen zijn. Wist men, dat de katoenspinners jaar in, jaar uit, 30 pCt. van hun geld trokken, dan zouden er katoenspinnerijen als uit den grond te voorschijn komen. Stegen de vrachten van Indië naar Nederland weder tot f 200 per last, dan zouden er geen werven genoeg zijn om zooveel schepen te bouwen als er besteld werden. Veel concurrentie onder hen die aanbieden, nu, doet de prijzen dalen. Zoodra eene ruime concurrentie dus mogelijk is, moet van zelf eene vermindering van productiekosten op den duur ten bate komen van de verbruikers.

Dit punt, waarover alle schrijvers het eens zijn, vereischt geene verdere toelichting. Minder gemakkelijk wordt onze taak, als wij wenschen te onderzoeken in welke gevallen eene rijzing in het bedrag der productiekosten eene verhooging van den marktprijs te weeg brengt, of een stilstand in dat bedrag, beide eene daling en eene rijzing verhindert. 't Is daarom van te meer belang de juiste methode aan te wijzen, die hier tot waarheid leiden kan.

Mij dunkt, onze methode moet deze zijn. Zou, dus behooren

wij ons af te vragen, de benooidigde hoeveelheid ook dan nog op den duur worden aangeboden, indien de noodzakelijke productiekosten niet in den marktprijs werden teruggevonden? Al naar het antwoord op die vraag uitvalt, moet onze beslissing zijn.

Passen wij deze methode achtereenvolgens op verschillende soorten van goederen toe. Stel b. v. dat in de een of andere stad de bevolking is verminderd; er is nu niet meer zooveel behoefte aan woningen als vroeger en de waarde der huizen daalt beneden de productiekosten. Zal nu op den duur het aanbod van huizen geheel ophouden en dien ten gevolge de marktprijs na eenigen tijd weder stijgen? Na zeer langen tijd, na drie of vier eeuwen b. v., misschien ja. Maar zoolang de eigenaars een huur kunnen bedingen, die iets noemenwaardigs meer bedraagt dan voor kosten van onderhoud benoodigd is, is het zeer goed denkbaar, dat het aanbod in de eerste tien geslachten geen belangrijke vermindering zal ondergaan. Vele steden in ons vaderland leveren hiervan het treffend bewijs. Hoe lang b. v. is te Amsterdam de waarde der huizen beneden de productiekosten gebleven, niettegenstaande de bevolking zelfs gedurig toenam? Eerst in de laatste jaren, nadat de huren zoo belangrijk zijn gestegen, heeft men er aan kunnen denken tot den aanbouw van nieuwe woningen over te gaan. — Er bestaat dus, wat die soorten van goederen betreft, die, mits behoorlijk onderhouden, eeuwen lang kunnen blijven bestaan, slechts in zoover eenig verband tusschen waarde en productiekosten, als het bedrag van deze laatsten de grens bepaalt, boven welke, bij genoegzame mededinging gene op den duur niet stijgen kan. Eene vermindering der productiekosten kan hier de waarde doen dalen, doch eene vermeerdering haar niet doen rijzen, of zelfs eene daling beletten. De bekende economische stelling, dat de marktprijs zich op den duur naar den productieprijs regelt, is dus als algemeene theorie onwaar, tenzij men de uitdrukking op den duur in een zin bezigt, waarin die gewoonlijk niet wordt gebruikt. Deze stelling toch, geldt niet van de uitgebreide categorie, die wij straks hebben genoemd. Hiertoe behooren woningen, pakhuizen, sommige fabrieksgebouwen, spoorwegen, enz. Zoolang men door het gebruik van die eigendommen een inkomen kan verkrijgen, waaruit de kosten van onderhoud meer dan bestreden kunnen worden, m. a. w. zoolang zij *eenige* waarde bezitten, blijven zij aangeboden in het maatschappelijk verkeer.

Het behoeft intusschen niet gezegd te worden, dat het aanbod van die goederen slechts dan zal *toenemen*, wanneer de marktprijs

zich naar den productieprij geregeld heeft of wanneer men vermoedt dat dit spoedig geschieden zal. Dat mijn huis de kosten van aanbouw niet meer waard is, kan voor mij geen reden zijn om het omver te halen; doch wel is dit een reden om geen nieuw huis er bij te bouwen.

Geheel anders is het gesteld met goederen van dagelijksch verbruik. Nemen wij aan, dat de fabrikanten van een artikel jaarlijks hunne rekening sluiten met een belangrijk verlies, dan zullen zij eerst wellicht trachten hunne kosten te verminderen; maar indien des ondanks de schaal te hunnen nadeele blijft overslaan, dan zullen ze noch kunnen, noch willen, voortgaan met produceeren. De verbruikers zullen dan vervallen in het straks gestelde dilemma van of een hooger prijs te moeten betalen, of hun verbruik te moeten staken. Doen zij het laatste dan verdwijnt een artikel van de markt, doen zij het eerste dan heeft de waarde zich naar de noodzakelijke productiekosten geregeld.

Men ziet hieruit dat de marktprijs van goederen van dagelijksch verbruik zich naar den productieprij regelt, zoolang de consumenten niet gezind zijn hun verbruik te staken. Onder die eene voorwaarde is op den duur de invloed der noodzakelijke kosten van voortbrenging hier absoluut. De benoedigde hoeveelheid is, behoudens tijdelijke uitzonderingen, voor de verbruikers slechts dan verkrijgbaar, wanneer zij er een prijs voor willen betalen, die alle onvermijdelijke kosten vergoedt en een winst overlaat.

Iedere rijsing van den productieprij zal dus, onder de gestelde voorwaarde, eene rijsing in den marktprijs te weeg brengen. Doch hoedanig zal nu die werking zijn, indien de productiekosten slechts *bij een deel* der voortbrengers vermeerderen? Ziedaar een vraag van groot practisch gewicht, want het hier gestelde geval komt in het dagelijksch verkeer zeer dikwijls voor.

Wij zijn in staat dit punt in weinige woorden op te helderen na de verklaring die hierboven gegeven is van den term „noodzakelijke productiekosten.” Alles hangt af van de hoeveelheid die benoedigd is. Denken wij ons slechts het volgende geval. Van zeker artikel wordt jaarlijks een quantum voortgebracht, dat wij 100 noemen, en aan dit jaarlijksch aanbod beantwoordt eene jaarlijksche vraag, die even groot is. Stijgt nu bij sommigen, stel bij 10 ten honderd der producenten, het cijfer der kosten van voortbrenging belangrijk, dan is, naar den vroeger gestelden regel, de algemeene productieprij verhoogd, *indien namelijk de benoedigde hoeveelheid dezelfde is gebleven*. Doch het is zeer goed mogelijk, dat de

benodigde hoeveelheid juist 10 pCt. kleiner is geworden, deels omdat vele consumenten weigeren den hooger prijs te betalen, deels omdat de overigen voortaan minder verbruiken. Immers de ervaring leert ons, dat bij hooge prijzen de vraag gewoonlijk vermindert, gelijk ze bij lage prijzen toeneemt. Gebeurt nu het eerste dan zal men in 't vervolg kunnen volstaan met die hoeveelheid, waarvan de productiekosten niet gestegen zijn. De waarde van het artikel zal dan misschien voortaan wel iets hooger zijn dan vroeger — want bleef zij op het oude cijfer, den ware ook het oude quantum weder noodig — maar niet zooveel hooger, dat de vermeerderde productiekosten er uit vergoed kunnen worden. Er is echter een geval mogelijk, waarin zelfs die kleine verhooging niet behoeft plaats te vinden, dan namelijk wanneer de producenten wier voortbrengingskosten niet zijn verhoogd, in staat zijn hunne productiekosten te verminderen en dus het geheele cijfer van 100 te leveren. In beide gevallen is echter het resultaat hetzelfde: een deel der producenten is overbodig geworden.

Stellen wij echter voor een oogenblik, dat de kosten niet bij 10 maar bij 90 van de 100 producenten belangrijk gestegen zijn. In dat geval zal waarschijnlijk de marktprijs een veel grooter rijzing ondergaan. Want willen de verbruikers zich nu voortaan niet met één tiende van hunne vroegere consumtie tevreden stellen, dan zullen zij op den duur juist zooveel meer moeten betalen als de kosten zijn toegenomen. Wij zijn dus in staat dezen algemeenen regel vast te stellen: Eene vermeerdering van productiekosten oefent gewoonlijk een belangrijker invloed uit, naarmate de hoeveelheid, die tot den verhoogden prijs wordt aangeboden, een grooter deel uitmaakt van de geheele aangeboden massa.

Ik meen dat dit zoo ongeveer het voornaamste is wat men over het verband tusschen waarde en productiekosten, gelijk zich dat op den duur vertoont, zeggen kan. Zooals men ziet, is ook hier eene wederkeerige werking te bespeuren. De productiekosten oefenen invloed uit op de waarde, doch vaak oefent deze laatste ook weder invloed uit op de eersten door ze tot haar minimum terug te brengen. De waarde is geen volgzame slavin, die gaat waar de productiekosten haar drijven willen; zij gehoorzaamt ook aan andere meesters, wier stem soms overwegend is. Hij, die het verband tusschen waarde en productiekosten wil nagaan, behoort dit wel in 't oog te houden, en niet aan eene enkele oorzaak eene kracht toe te schrijven, welke zij slechts onder bepaalde voorwaarden, die niet altijd, en tot zekere grenzen, die zeer dikwijls aanwezig zijn,

bezit. Het is noodzakelijk, dat men zich wel doordringe van de juiste beteekenis der uitdrukking: „noodzakelijke productiekosten,” en begripe, dat die term geen vast oijfer aanduidt, maar een bedrag, 't welk verandert naar gelang van de benooidigde hoeveelheid goederen, den ontwikkelingsgraad der nijverheid en den economischen toestand der maatschappij; en vervolgens, dat men niet alle artikelen op ééne lijn stelle, daar sommige vaste goederen den invloed van eene rijzende beweging in de productiekosten bijna in 't geheel niet ondervinden.

III.

Onze beschouwing kan hiermede echter niet geëindigd zijn. Immers tot nog toe bespraken wij alleen hetgeen *op den duur* plaats grijpt, en dit is niet voldoende. De meeste veranderingen, die in de waarde der goederen plaats vinden, zijn tijdelijke veranderingen en eene waardeleer, die deze laatste onverklaard liet of er zich niet mede bezig hield, zou zeer onvolledig blijven en weinig licht verschaffen voor het practische leven. Onderzoeken wij dan nu van hoedanigen aard de tijdelijke invloed is, dien eene rijzing in de productiekosten op de prijzen der goederen uitoefent.

Dit onderzoek is vooral daarom vruchtbaar, omdat hier de duurzame van de tijdelijke werking zoozeer verschilt. Een koopman die op de stellingen, welke wij tot nog toe als waar leerden kennen, zijne dagelijksche practijk zou willen bouwen, liep zeker gevaar van groote schade te lijden. Wat toch is de reden, dat de noodzakelijke productiekosten op den duur zulk een machtigen invloed uitoefenen op de prijzen der goederen? Immers dit, gelijk wij zagen, dat langen tijd achtereen niemand met verlies kan of wil werkzaam zijn. Welnu, wat langen tijd achtereen onmogelijk is, is voor een betrekkelijk korten tijd zeer goed mogelijk, ja zelfs in vele gevallen waarschijnlijk. Men staakt zijne onderneming niet, wanneer een enkel jaar de resultaten minder fraai zijn geweest. Menig fabrickant gaat voort met grondstoffen in te koopen en te verwerken, al weet hij, dat hij daardoor geld verliest; want door zijn fabriek te laten stilstaan, zou hij wellicht nog meer geld verliezen en daarbij zijn beste werklieden van zich vervreemden. Het vaste steunpunt, dat de productiekosten zoo sterk maakt in hun streven naar *duurzame* heerschappij over de waarde, ontbreekt hun nagenoeg geheel waar het den *tijdelijken* invloed geldt.

Die tijdelijke invloed kan dus slechts daar krachtig zijn, waar

gunstige omstandigheden medewerken; zwak moet hij wezen, waar die medewerking gemist wordt. Vragen wij dus nu, welke die gunstige omstandigheden zijn. Ik meen, dat het antwoord op die vraag aldus moet luiden:

hoe sneller de voorraad van een artikel kan verbruikt worden,
 hoe meer het voorziet in eene dringende behoefte,
 hoe minder het door surrogaten kan vervangen worden,
 hoe grooter het koopvermogen der consumenten is,
 hoe minder behoefte er bij de verkoopers bestaat om hun eigendom te gelde te maken, en

hoe kleiner winst op de productie genoten wordt, — hoe eerder eene rijzing in de productiekosten door eene rijzing in de waarde zal gevolgd worden.

Met een enkel woord wensch ik elk van die zes punten nader toe te lichten.

Hoe sneller de voorraad van een artikel kan worden verbruikt, hoe eerder, bij eene vermeerdering der productiekosten, het alternatief waarvan herhaalde malen gesproken is: of een hooger prijs te geven, of het verbruik te staken, voor den consument zal geboren worden. Juist daarom is bij sommige vaste goederen de productieprijs buiten staat om eene daling in de waarde te beletten, omdat hier de oude voorraad vaak eeuwen lang voldoende is ter voorziening in de behoefte. Kon een huis, hoe stevig ook gebouwd, slechts tien of twintig jaar duren, dan zou de productieprijs van huizen veel meer invloed op den marktprijs kunnen uitoefenen dan nu. Doch zelfs in dat geval zou die invloed op verre na zoo oppermachtig niet zijn als bij goederen van sneller verbruik, zooals steenkolen, katoen, granen enz. Wij zien dit duidelijk bevestigd door hetgeen men waarneemt bij schepen. Langen tijd achtereen kan hier de marktprijs beneden den productieprijs blijven, veel langer dan b. v. bij levensmiddelen mogelijk is. Hoe duurzamer dus een voorwerp is, hoe minder onmiddellijk de waarde van dat voorwerp den invloed van eene rijzing der productiekosten ondervindt.

Doch niet enkel op de duurzaamheid, ook op het cijfer van den voorraad in verband met de jaarlijks benoodigde hoeveelheid dient gelet te worden. Stel, om eens een uiterst geval tot voorbeeld te nemen, dat de bestaande voorraad koffie in Europa voldoende ware voor het eerste tiental jaren, dan zou eene vermeerdering der productiekosten voor den marktprijs al van zeer geringe beteekenis zijn. Nu de voorraad echter op verre na zoo groot niet is, zou zulk eene vermeerdering een veel grooteren invloed uitoefenen. Hieruit blijkt

hozeer het van belang is, wanneer men de vermoedelijke werking van eene rijsing in den productieprijs op een gegeven oogenblik voor een bepaald artikel wil nagaan, zich af te vragen, hoe het met het cijfer der voorraden is gesteld.

Nog een enkel woord over de methode, waarnaar gewoonlijk dit cijfer in de practijk berekend wordt: het komt mij voor, dat te dien aanzien dikwijls in den handel schroomelijk wordt misgetast. Men is nu eenmaal gewoon niet tot den voorraad te rekenen, wat zich in handen van winkeliers bevindt, en consumtie te noemen, wat uit de pakhuizen van de groote kooplieden en de fabriekanten in het kleine verkeer is overgegaan. Die gewoonte is natuurlijk en wordt min of meer door de noodzakelijkheid gewettigd. Doch op eene berekening van voorraden, die naar dezen maatstaf is geschied, handelsoperatiën te bouwen, kan dikwijls zeer gewaagd zijn. Hoe duidelijk is dit niet gebleken in het beruchte jaar 1857. Ik herinner mij toen becijferingen gezien te hebben, die uit een arithmetisch oogpunt niets te wenschen overlieten, volgens welke binnen weinig maanden in Italië geen pond suiker meer over zou zijn, indien men voortging dit artikel in dezelfde hoeveelheden te consumeeren als in de laatste weken was geschied. Geen jaar wellicht is meer in statistiek gewerkt dan toen. En hoe zijn al die berekeningen uitgekomen! Is het dan niet goed, vraagt deze of gene wellicht, de handels-statistiek te raadplegen? Ongetwijfeld is dit goed; wanneer men de beteekenis van technische termen maar niet verkeerd opvat en niet als consumtie of vermindering van voorraad beschouwt, wat in vele gevallen geen werkelijke consumtie en geen werkelijke voorraadsvermindering is, maar slechts eene verplaatsing van de goederen nader bij de verbruikers.

Hoe meer een voorwerp voorsiet in eene dringende behoefte, hoe sneller de marktprijs eene rijsing in den productieprijs volgt.

Gelijk wij reeds vroeger gezien hebben, houdt de waarde van een artikel op den duur slechts dan gelijken tred met de productiekosten, wanneer de verbruikers ongesind zijn, zelfs tot den hoogerem prijs, het genot van het bewuste voorwerp te staken. Doch die gezindheid of ongesindheid van de zijde der verbruikers staat niet op zich zelve; zij hangt samen met hunne ontwikkeling, smaak en gewoonten, maar vooral met hunne behoeften. Goederen, die men volstrekt noodig heeft, blijft men koopen, zoolang men geld beschikbaar heeft. Daarom zal eene rijsing in de productiekosten dan het snelst eene rijsing in de waarde teweegbrengen, wanneer het een artikel geldt waar niemand buiten kan, een ar-

tikel van levensonderhoud. Granen komen hier wel in de eerste plaats in aanmerking. Stel dat Rusland, Noord-Amerika en andere landen, van waar wij gewoon zijn koren te ontvangen, allen hun product met een uitvoerrecht bezwaarden, dan zouden waarschijnlijk — tenzij andere oorzaken tegenwerkten — de prijzen van de rogge en de tarwe hier te lande zeer spoedig stijgen, al waren de voorraden ook niet onbelangrijk. Wanneer dus de productiekosten van het een of ander artikel vermeederen en men verlangt te weten, of het waarschijnlijk is, dat spoedig eene waardeverhooging volgen zal, dan onderzoeken men vele dingen, maar in de allereerste plaats, of het bedoelde artikel in eene dringende behoefte voorziet.

Hoe minder een voorwerp door surrogaten kan worden vervangen, hoe meer onmiddellijk de invloed is, dien de productiekosten op de waarde van dat voorwerp kunnen uitoefenen. Ziedaar eene eenvoudige waarheid, maar die in het praktische leven maar al te vaak vergeten wordt. Een artikel moge in eene dringende behoefte voorzien: kan het tevens door surrogaten vervangen worden, dan volgt zijne waarde slechts langzaam en traag eene rijzing in de productiekosten. Velen zullen zich gewis nog levendig herinneren, welk eene teleurstelling weinige jaren geleden de houders van Maryland-tabak hebben ondervonden, alleen ten gevolge van het verbruik van surrogaten. De prijzen in Amerika waren belangrijk gestegen en, zoo schreef men van daar, die rijzing was niet op speculatie maar op eene werkelijke vermeederding in de productiekosten gegrond. Tot op eene zekere hoogte volgde onze markt, maar toen eenmaal een bepaald punt was bereikt, weigerden de consumenten ten stelligste om in verhouding tot de noteering te Baltimore te blijven koopen. De eigenaars van tabak meenden nu de verbruikers te kunnen dwingen, door hunne partijen van de markt terug te nemen. Maryland-tabak was hier te lande altijd in groote hoeveelheden geconsumeerd en men achtte het niet denkbaar dat die consumtie op eenmaal gestaakt zou worden. Een tijd lang, maanden achtereen, bleven nu de omzetten uiterst gering. De prijzen souteneerden zich nominaal, maar zij stegen niet in verhouding tot de Amerikaansche markt, en zij, die tot de hoogste noteering te Baltimore hadden gekocht, zagen nimmer kans om zonder schade te realiseeren. Toen eindelijk, het wachten moede, eenige houders begonnen te verkoopen, toen bleek het, dat de werkelijke waarde 20 pCt. beneden den nominalen prijs was gedaald. Wat was de oorzaak van dit verschijnsel? Had het tabak-rooken onder de mindere standen plotseling opgehouden? Volstrekt

niet, maar door de hooge vorderingen der houders van Maryland-tabak was allengs een handel in surrogaten ontstaan, waarvan men vroeger geen voorbeeld had gezien. Java tabak van mindere kwaliteiten, Hongaarsche tabak, zelfs inlandsche soorten hadden het gebruik van Maryland langzamerhand vervangen. De consument, van ouds gewoon om voor een pond tabak een zekeren prijs te betalen, was tot den vroegeren prijs blijven koopen, en men had hem, naar mate de voorraad Maryland bij de winkeliers verminderde, een steeds grooter mengsel van andere soorten in handen gegeven.

Ziedaar een practisch voorbeeld, ten bewijze, hoezeer de onmiddellijke invloed van eene rijzing der productiekosten op de waarde van een artikel wordt getemperd, wanneer dat artikel door surrogaten kan worden vervangen. Surrogaten zijn altijd goederen van mindere kwaliteit en minderen prijs, die ten deele in de plaats treden van een ander artikel, wanneer dit laatste duurder is geworden dan gewoonlijk. Het verbruik daarvan vermindert dus de benoedigde hoeveelheid van dat andere artikel belangrijk, en wie naar den vermoedelijken loop van de prijzen van zekere goederen wil gissen, dient dus wel de surrogaten in rekening te brengen, zal hij niet bedrogen uitkomen.

Onder practici wordt dikwijls de vraag besproken, of goederen van betere kwaliteit en hoogen prijs ooit als surrogaten kunnen dienen voor goederen van mindere kwaliteit en minderen prijs. Mij komt het voor, dat dit onmogelijk is. Iets dat duur is, kan nooit op die wijze in de plaats treden van iets dat beterkoop is. Hieruit volgt echter geenszins, dat de rijzing van een goedkoop artikel niet de rijzing van een duurder artikel kan bevorderen. Toen het katoen tijdens den Amerikaanschen burgeroorlog zoo belangrijk in waarde steeg, zijn de prijzen van het vlas ook gestegen. Maar dat was niet het geval omdat vlas als surrogaat diende voor katoen, maar eenvoudig omdat vlas beter is dan katoen en in verhouding tot die betere kwaliteit altijd beter betaald wordt. Had de rijzing van het vlas niet, eenigermate althans, tred gehouden met die van het katoen, dan zou het verbruik van linnen allerbelangrijkst zijn toegenomen. De werking van de surrogaten is altijd deze, dat zij het hoofdartikel in zijne rijzende beweging tegenhouden. Nu zal men toch niet beweren, dat de prijsverhooging van het katoen is belemmerd door het meerder verbruik van vlas! De waarde van het katoen is, dunkt mij, spoedig na het sluiten der Zuidelijke havens juist daarom zoo snel gestegen, omdat katoen een artikel is, waarvoor geen surrogaten hoegenaamd gevonden worden.

De invloed der productiekosten, zeide ik in de vierde plaats, is ook des te meer onmiddellijk, *hoe grooter het koopvermogen is der verbruikers.*

Het is zonderling hoe weinig aandacht dikwijls op het koopvermogen wordt geslagen bij het aanwijzen der oorzaken, die de waarde der dingen bepalen. Zoo lees ik onder anderen in een economisch werk van een onzer beste schrijvers: „De nuttigheid bepaalt in het maatschappelijk verkeer de *vraag* naar eene zaak; van de kosten van voortbrenging hangt het *aanbod* tot ruiling van eene zaak af, maar in omgekeerde reden. — Door de meer of mindere krachtige wederzijdsche werking van vraag en aanbod wordt alsoo voor elke zaak, die in de maatschappelijke ruiling komt, hare juiste en natuurlijke waarde geregeld.” Die stelling is volkomen juist: de nuttigheid bepaalt zeker *mede* de vraag naar eene zaak. Maar waarom is die andere oorzaak, het koopvermogen der verbruikers, die voor het minst evenveel invloed uitoefent op de vraag, *ja sonder welke de nuttigheid de vraag in het geheel niet mede zou kunnen bepalen*, hier verzwegen? Al is een voorwerp nog zoo nuttig en nog zoo schaarsch, als het geld ontbreekt om het te betalen, dan heeft het toch niet de minste waarde. Nu doet zich een zoodanig geval in de werkelijkheid nimmer voor: er is geen maatschappij denkbaar, waar het koopvermogen op een gegeven oogenblik geheel zou ontbreken, tenzij dan, dat de bevolking selve op eens ware verdwenen. Maar dat het koopvermogen nu eens groot is en dan weder kleiner, dat het zijne bepaalde grenzen heeft, en dat het dus volstrekt onmogelijk is om eene behoorlijke waardenleer samen te stellen zonder dit allerbelangrijkst element in rekening te brengen, dit zal een ieder mij toegeven, die ooit over dit onderwerp heeft nagedacht. Zij, die gewoon zijn op Indië te handelen, weten zeer wel, van hoeveel belang het is voor de prijzen der manufacturen, dat de rijstoogst ruim uitvalt. Waarom is dit van belang? Heeft men in Indië minder behoefte aan manufacturen als de rijst duur is? Bezitten die goederen dan minder „nuttigheid”? Neen, alleen het koopvermogen is dan geringer; daar de levensmiddelen schaarsch zijn, is er ook minder geld beschikbaar voor zaken die wel noodig, maar niet even dringend noodig zijn. Hoe is het gesteld met de prijzen van katoen en van wol in Europa als, hetzij door hooge prijzen van granen, hetzij door handelskrisis of andere rampen, het koopvermogen der verbruikers kleiner is dan vroeger? Wanneer vinden weelde-artikelen den besten afzet? Wanneer verdienen de ondernemers van publieke gemakkelikheden het meeste geld? Wanneer

is het personen-vervoer op de spoorwegen het drukst? Wanneer zijn de hôtels het meest gevuld? Wanneer zijn de arbeidsloonen het hoogst? Het antwoord is telkens hetzelfde: altijd weder, wanneer het koopvermogen het grootst is. Zoo vervult dan het koopvermogen een zeer gewichtigen rol in het maatschappelijk verkeer.

Maar nergens wellicht komt dit meer te voorschijn, dan wanneer wij het verband gadeslaan tusschen waarde en productiekosten. Men herinnere zich andermaal onder welke voorwaarde deze laatsten alleen bij machte zijn eenigen invloed op de prijzen der goederen uit te oefenen: slechts dan, als de verbruikers ongezind zijn, zelfs tot een hooger prijs, het genot van het duurder geworden voorwerp te staken. Doch even als die meerdere gezindheid of ongezinheid afhangt van de vraag, of het bedoelde voorwerp al of niet eene dringende behoefte bevredigt, zoo wordt zij mede beheerscht door het meerdere of mindere tijdelijke vermogen van den verbruiker om den hooger prijs te betalen. Heeft de vermeerdering van de voortbrengingskosten plaats op een oogenblik van ruim koopvermogen, dan kan de marktprijs zich zeer spoedig naar den productieprijs regelen. Treedt zij daarentegen op een ongunstiger tijdstip in, dan zal de marktprijs waarschijnlijk nog lang beneden den productieprijs blijven. Een koopman dus, die wil nagaan of de prijzen van een artikel, welks productiekosten zijn vermeerderd, weldra stijgen zullen, behoort nauwgezet te overwegen, of bij het bestaande koopvermogen der verbruikers reeds een hooger prijs betaald kan worden.

Doch deze overweging is ook van belang voor hem die wensch te onderzoeken, welken blijvenden invloed eene rijzing der productiekosten bij een *deel* der producenten op de waarde van een artikel zal uitoefenen. Zal voortaan de benoodigde hoeveelheid kleiner zijn dan vroeger en, zoo ja, sooveel kleiner dat men des noods het quantum, dat nu duurder dan het overige geproduceerd wordt, zal kunnen missen? Gelijk wij vroeger gezien hebben is dit een punt van veel belang. Maar om hierover te oordeelen behoort men zich drie dingen af te vragen: Vooreerst, is het bedoelde voorwerp een artikel van behoefte; vervolgens, kan het door surrogaten vervangen worden; eindelijk laat het koopvermogen der verbruikers toe, dat voortaan nagenoeg dezelfde hoeveelheid tot den verhoogden prijs worde gekocht.

Hoe minder behoefte er bij de verkoopers bestaat om hun eigendom te gelde te maken, hoe eerder de consumenten bij eene rijzing in de productiekosten een hooger prijs moesten betalen. Ziedaar eene

waarheid die in de praktijk genoeg bekend is. Bevindt zich een artikel in „vaste handen” of niet? Wie die ooit gespeculeerd heeft, verzuimde dit te onderzoeken? Een kleine voorraad in handen van zwakke houders drukt den prijs soms meer dan een groote voorraad in vaste handen; want niet de voorraad op zich zelf, maar dat deel 't welk tot den marktprijs wordt aangeboden, dient tot voldoening van de vraag.

Nu is het zeker dikwijls eene bloote toevalligheid, dat een artikel zich in vaste of in zwakke handen bevindt; maar niet altijd is dit toevallig. Er zijn omstandigheden waarin bijna iedereen, om 't even of hij al of niet eene rijzing verwacht, zijne goederen wenscht te verkoopen; dan namelijk, wanneer het crediet is ondermijnd en men er niet in slagen kan zijn eigendom te beleenen of zijn portefeuille te disconteeran. In ons land, bij onze organisatie van het bankwezen, is zoo iets nagenoeg ondenkbaar. In de laatste vijftig jaren althans was er geen crisis zoo hevig, of hij die voldoende onderpand kon geven, ontving crediet van de Bank. Doch dit was geenszins het geval in alle andere landen, en daar nu de prijzen op onze markt meestal door die van de naburige markten worden bepaald, zoo volgt daaruit, dat eene vermindering van het crediet in Engeland of in Amerika dikwijls hier te lande nadeelig terugwerkt.

Wie dus den vermoedelijken loop der prijzen van een artikel wil berekenen, schenke al zijne aandacht aan dit gewichtig punt: Hoe zal in de eerste maanden de toestand der geldmarkt zijn zoo hier als elders? Niet enkel is het van belang dit te weten om over het algemeene koopvermogen der maatschappij te kunnen oordeelen, maar ook om zich eene opinie te kunnen vormen over den meerderen of minderen aandrang, waarmede het artikel ter markt zal worden gebracht. Welke nu de kenteekenen zijn, waaraan men eenigzins kan bespeuren of de geldmarkt in een normalen of in een abnormalen toestand verkeert, of een crisis op handen is, dan wel of men te dien aanzien niets te vreezen heeft, — dit kunnen wij natuurlijk thans niet bespreken. 't Zij genoeg op de behoefte tot verkoop gewezen te hebben, als op een der hoofdelementen in de kwestie, die ons bezig houdt.

De marktprijs van een artikel regelt zich, ten laatste, des te eerder naar den productieprijs, *hoe kleiner de winst is, die op de productie van dat artikel wordt genoten.*

De nivelleerende kracht, die door de concurrentie op de winsten wordt uitgeoefend, hebben wij reeds besproken. Doch al bestaat die kracht voortdurend, tijdelijk kan toch het evenwicht tusschen de winsten verbroken worden, zoodat de eene tak van

bedrijf ruimer voordeel oplevert dan de andere. Dit zoo zijnde, vragen wij, welken invloed het verband tusschen waarde en productiekosten hierdoor ondervindt. Ik meen dien invloed aldus te kunnen aanwijzen.

Vooreerst: Als de producenten van een artikel gedurende langen tijd zeer ruime winsten hebben genoten, dan zullen zij om een of twee slechte jaren de productie niet onmiddellijk staken. Zijn daarentegen de winsten geruimen tijd achtereen zeer schraal geweest, dan zal de productie veel spoediger afnemen, als zij verlies veroorzaakt. In het laatste geval zal dus het alternatief: of hogere prijzen, of belangrijke vermindering van aanbod, veel eerder voor de verbruikers ontstaan.

Vervolgens: Als op de productie eene groote winst wordt genoten, dan kan eene vermeerdering van de voortbrengingskosten strekken tot vermindering van die winst, zoodat zij gelijk wordt aan de voordeelen die op elke andere onderneming worden behaald. In dat geval ondervindt de marktprijs noch tijdelijk, noch op den duur eenigen invloed van de verhooging van den productieprijs.

Het is derhalve van veel beteekenis te weten, welke winst een tak van bedrijf, waarvan de kosten vermeerderd zijn, in de laatste jaren gewoonlijk heeft opgeleverd. Stel b. v. dat een uitvoerrecht geheven wordt van een artikel, dat alleen van het buitenland kan verkregen worden. Wat zal nu geschieden? Zal de prijs op de markt van verbruik zoodanig stijgen, dat de consument het volle recht betaalt? Zal alleen de producent het recht betalen? Of zal het ten halve door den producent en ten halve door den consument worden betaald? Hoe eindelijk zal te dien aanzien de werking zijn op den duur, en hoe de tijdelijke werking? — Om die vragen te beantwoorden dient men natuurlijk vooraf te weten, of het bewuste voorwerp in eene dringende behoefte voorziet, of het door surrogaten kan worden vervangen, en hoe het gesteld is met het koopvermogen der verbruikers; maar niet minder noodzakelijk is het te onderzoeken, of de winst, die de productie aan de ondernemers verschafte, voor vermindering vatbaar is. Zoolang die wetenschap ontbreekt tast men rond in het duister.

Ook dan is het van belang dit punt op te helderen, wanneer men wil nagaan, welken invloed eene *daling* in den productieprijs op den marktprijs zal uitoefenen. Zulk eene daling brengt altijd onmiddellijk eene evenredige waardevermindering der goederen te weeg, wanneer er genoeg concurrentie is. Op dezen regel bestaat echter ééne uitzondering. Wanneer de winst, die op de productie

genoten werd, in den laatsten tijd onvoldoende is geweest, dan kan eene vermindering der kosten van voortbrenging ten gevolge hebben, dat die onvoldoende winst weder wordt aangevuld. De marktprijs blijft dan volmaakt dezelfde; er is slechts een verbroken evenwicht hersteld.

De taak, die ik mij voorgesteld heb, is hiermede ten einde. Mijn plan was slechts, een weinig licht te verspreiden over een belangrijk onderwerp, dat zoowel in de wetenschap als in de praktijk dikwijls verkeerd wordt begrepen. Ik resumeer thans ten slotte in een zestal stellingen al hetgeen in de vorige bladzijden is behandeld.

I. De marktprijs van die goederen, die, mits behoorlijk onderhouden, eeuwen lang blijven bestaan, volgt niet noodzakelijk alle bewegingen van den productieprijs.

II. De vereischte hoeveelheid daarentegen van die goederen, welke binnen korten tijd verbruikt worden, is voor de consumenten op den duur slechts dan verkrijgbaar, wanneer zij er prijzen voor willen betalen, die alle noodzakelijke productiekosten dekken.

III. Om te bepalen, welke productiekosten op een gegeven tijdstip noodzakelijk zijn, dient men te letten op de benodigde hoeveelheid goederen, den ontwikkelingsgraad der nijverheid en den economischen toestand der maatschappij — drie veranderlijke grootheden.

IV. De pacht behoort slechts dan tot de noodzakelijke productiekosten, wanneer de grond, waarvoor zij betaald wordt, tot een ander doel zou worden aangewend, indien de pachtsom niet meer in de voordeelen der bestaande onderneming werd teruggevonden.

V. Eene vermeerdering der productiekosten bij een deel der producenten oefent een sterker invloed uit, naarmate de hoeveelheid, die tot den verhoogden prijs wordt aangeboden, een grooter deel uitmaakt van de geheele aangeboden massa.

VI. De marktprijs volgt eene rijzing in den productieprijs niet altijd even spoedig. De werking van zulk eene rijzing is meer onmiddellijk, hoe sneller de voorraden van een artikel gewoonlijk verbruikt worden, hoe meer dit artikel voorziet in eene dringende behoefte, hoe minder het door surrogaten kan vervangen worden, hoe grooter het koopvermogen der verbruikers is hoe meer behoefte er bij de verkoopers bestaat om hun eigendom te gelde te maken, en hoe kleiner winst op de productie genoten wordt.

N. G. PIERSON.

 NASCHRIFT DER REDACTIE.

Wij wenschen een paar opmerkingen te voegen bij het betoog van onzen geachten medewerker, wiens degelijke kennis en schrandtheid van analyse onze lezers voorzeker, even als wij, op zeer hoogen prijs stellen.

Terwijl wij vele zijner beschouwingen deelen, is dat echter niet met alle het geval.

I. De marktprijs der huizen enz. volgt niet noodzakelijk alle bewegingen van den productieprijs.

Neen, niet dadelijk, niet zoo spoedig merkbaar als bij courante handelsartikelen, doch de werking der wet is volkomen dezelfde; het is slechts een kwestie van wat korter of langer tijd, doch door dien tot 3 à 4 eeuwen uit te strekken valt men in een ondenkbaar uiterste. Drie eeuwen voeren ons terug tot Karel V, en vier eeuwen bijna tot Jakoba van Beijeren, en welke huizen in onze steden dagteekenen van dien tijd?

Veeleer meenen wij dat soms bij tijdperken van 30 jaren of minder, de invloed zichtbaar kan zijn. Immers reeds in den loop dezer eeuw was er in dezelfde stad meer dan een tijdperk van algemeene verandering in den marktprijs der huizen, door toe- of afnemende vraag.

Het komt ons voor dat de heer P. bij het voorbeeld der huizen te uitsluitend op één der elementen der prijsbepaling, nl. de aanbodene *hoeveelheid*, het oog gevestigd houdt.

De heer P. meent, dat (behoudens de ongewone opvatting van de uitdrukking „op den duur”), eene vermeerdering van productie-kosten den marktprijs van huizen niet kan doen rijzen, noch zelfs eene daling beletten.

Wij deelen dat gevoelen niet.

Stellen wij b. v. een gewonen loop van zaken: eene stad met geregeld toenemende bevolking, zoodat ook een geregelde toename van het getal woningen noodig is. Bijaldien in dien stand van zaken nu een plotselinge rijzing in den prijs der materialen of der dagloonen plaats vindt, zal die meerdere productieprijs wel degelijk op den marktprijs der nieuwe huizen, en van daar (een gelijke vraag veronderstellende) ook op dien der reeds bestaande huizen in het algemeen, invloed moeten uitoefenen.

Doeh het aangehaalde voorbeeld van den heer P. onderstelt geen eigenlijke „vermeerdering van *productiekosten*”, doch vermindering van vraag, en wel door *afgenomen bevolking*, eene exceptioneele

omstandigheid. Maar dan vergeete men niet dat die oorzaak van prijsdaling, ook bij huizen wel degelijk van zelve wordt gecorrigéerd, althans opgewogen, even als bij andere goederen.

Immers, ook volgens het voorbeeld, zal de bijzonder lage huur die verondersteld wordt, wel nieuwe bewoners moeten lokken (overige zaken gelijkstaande) en de prijsverhooging dus niet enkel afhangen van het op den langen duur te niet gaan der oude huizen, en daardoor aanbouw van nieuwe.

Wij gelooven dus dat de regel: dat de marktprijs zich op den duur naar den productieprijs regelt (*), bij huizen even goed is waar te nemen als bij andere voorwerpen van maatschappelijke ruiling. Er is alleen dit verschil, dat hier meer oorzaken te werk zijn, van tragen invloed, als: verplaatsing van bevolking, verbeteringen in de techniek der bouwkunst (vooral niet te vergeten bij de beoordeeling der bijbouwingen die wij tegenwoordig in de meeste onzer voorname steden aanschouwen) en andere omstandigheden die de verhouding van aanbod en verbruik niet zoo spoedig kunnen regelen als bij courante handelsartikelen.

Bij al wat den bestaanden voorraad onroerend goed betreft, kan er slechts vermeerdering van verbruik zijn indien de verbruikers naar het goed gebragt worden, terwijl bij alle roerende goederen de artikelen naar de verbruikers worden verplaatst, hetgeen men natuurlijk meer in zijn hand heeft en sneller werkt.

II. Over *rent* geen noodzakelijk element van productiekosten, verg. men bij J. S. Mill, Principles of political economy, Book III ch. V en 6. — (Verg. pag. 573 volg. en pag. 585. IX 1^e Deel, van de 2^e uitgave 1849.) Trouwens, dit gedeelte der beschouwing over productie-kosten, komt ons voor, in het gebruik niet veel nut te kunnen hebben.

III. Aangaande de werking van surrogaten zij ons ook eene opmerking veroorloofd. — Het woord *surrogaat* duidt eigenlijk eenvoudig aan, dat het eene artikel (in meerdere of mindere mate) *in de plaats* van het andere wordt gesteld. — Vlas en linnen werd tijdens de Amerikaanschen oorlog gebruikt voor vele zaken waartoe men anders katoen zou gebezigd hebben. Waarom? omdat, bij de verhouding waarin de prijzen toen gebragt waren, het vlas- en linnen-verbruik dikwijls voordeeliger uitkwam. *Alles te samen*

(*) Of, stellen wij liever, minder absoluut, den regel aldus: „dat de marktprijzen op den duur de strekking hebben om den natuurlijken of zoogenaamden productieprijs te naderen.”

genomen, was de katoen voor vele gebruikers het duurste der twee artikelen geworden.

Al gaat het dus niet aan te zeggen (in den gewonen zin) dat de katoenprijzen gedrukt zijn geweest door het meerder verbruik van vlas, was dat, in indirecten zin, toch wel eenigzins het geval. — Althans het sterk toegenomen vlas-verbruik heeft *nog verdere* *rijzing* der katoenprijzen eenigzins tegengehouden.

VERSLAG omtrent de AMBACHTSSCHOOL
voor knapen uit de arbeidersklasse, opgericht door
de Maatschappij van den Werkenden Stand, te
Amsterdam, over de jaren 1863—1865.

Zeer gaarne voldoe ik bij deze aan het verzoek van de Redactie, om bovengenoemd Verslag in haar Tijdschrift te bespreken. Met klimmende belangstelling toch heb ik den ontwikkelingsgang der Inrigting, waarover dat Verslag handelt, sedert haar ontstaan gevolgd. Bij voortdoring treedt haar *raison d'être* meer op den voorgrond; daar pleiten haar toenemende bloei en de algemeene sympathie waarin ze deelt, genoegzaam voor. Hare wakkere Secretaris, E. S. Witkamp, heeft thans mede een tweejarig overzicht van den gang en stand van zaken van die Inrigting geleverd, dat zich door degelijkheid, zaakrijkheid en onpartigheid evenzeer onderscheidt. Het is een goed denkbeeld om de handelingen van den werkring van 2 jaren in één Verslag te resumeren. Kan het zijn, dan zouden wij zelfs voor het vervolg de publicering der Verslagen om de 5 jaren verlangen. Een revue over een vijftal jaren is toch beter geschikt om de mate van ontwikkeling eener jeugdige inrigting te leeren kennen, dan een 2jarig overzicht van feiten, dat meestal herhaling van een voorgaand, zoo klein tijdvak, wezen zal. De lezing van dit 2jarig overzicht moet in dubbele mate de belangstelling wekken. Wij leeren daar toch eensdeels uit, wat goede wil en volharding vermogen, anderdeels dat men den magtigen arm van den Staat niet behoeft, om iets goeds tot stand te brengen. Zelden is de spreuk: „door het volk voor het volk” schitterender bewaarheid dan hier. Eene Vereeniging van Industrieëlen vormt uit geringe bijdragen een matig kapitaal, en zondert daarvan een deel af, om daarmede eene Inrigting tot stand te brengen, waar anders werkelozen en behoeftigen, in staat gesteld worden een allernuttigsten arbeid tegen een voldoende loon te verrigten, terwijl hunne kinderen tot nuttige en bekwame burgers kosteloos worden opgeleid, en dat voorregt tevens voor elk kind uit de arbeidersklasse openstelt, wier ouders een beschermer kunnen vin-

den die gedurende 3 jaar *f* 15 's jaars geeft, of zijn praerogatief als lid der Vereeniging. Zoo werkte de *Maatschappij tot Verbetering van den Werkenden Stand* te Amsterdam. De Afdeling *Straatreiniging* en de *Ambachtsschool* zijn, onder andere, de middelen die zij aanwendt, om den toestand der arbeidersklassen te trachten te verbeteren. Dat het denkbeeld, waarop beide Inrigtingen steunen, bij de menigte ingang zou vinden, laat zich gereedelijk begrijpen, maar dat zijne verwezenlijking zoo spoedig met een gewenscht resultaat zou bekroond worden, was niet zoo gereedelijk te verwachten. En toch beide mogen niet alleen als gevestigd, maar zelfs bloeiend genoemd worden.

Om ons nu tot de Ambachtsschool te bepalen, zoo zien wij uit het Verslag, dat de Inrigting voor 5 jaar met 33 leerlingen geopend werd en op den 1ⁿ Maart 1866 reeds 119 leerlingen telde. In het geheel werd de Inrigting in genoemd vijfjarig tijdvak bezocht door 277 leerlingen, in 1861 bij afwisseling door 83, in 1865/6 door 160 leerlingen, dus bijna door het dubbeltal. Van het aantal geplaatste leerlingen in die 5 jaren ontvingen circa $\frac{1}{3}$ bijna of geheel kosteloos onderwijs. In de kosten van onderhoud voor de school in 1865 deelden de ouders der leerlingen slechts voor $\frac{1}{16}$, de ouders en protectors te zamen voor $\frac{1}{4}$. In het overige gedeelte werd door de gemeente, de maatschappij voor den Werkenden Stand en particulieren voorzien. Teregt doet de Verslaggever bij de vermelding van dat feit nitkomen, dat de Ambachtsschool „eene bij uitnemendheid liefdadige Inrigting is!” Twaalf liefdadige inrigtingen zonden een deel harer verpleegden daarheen; wel een bewijs hoezeer de school in de sympathie van Amsterdam deelt, want gewoonlijk zijn dergelijke instellingen niet de eersten om toe te treden.

Behalve in het aantal was er ook een voortdurende verbetering in het gehalte der toegetreden leerlingen. Zoowel in leeftijd als in bekwaamheid was vooruitgang zichtbaar. „Deze gunstige verhouding” lezen wij in het Verslag, — „werd niet geheel en alleen veroorzaakt door dat zich geene zeer jeugdige aspiranten opdeden, — er waren er zelfs van 10 en 11 jaren, — maar omdat hunne ontwikkeling nog verre beneden peil was, en zij om die reden werden afgewezen, terwijl ook aan onderscheidene andere de toelating werd geweigerd, zooals: wegens gebrekkige ligchaams- en geestontwikkeling...” Die gebrekkige ontwikkeling bij een groot deel der aspiranten levert wel een der grootste bezwaren voor de school op. Het is ons bekend, dat vele candidaten aan de meest billijke eischen van het toelatings-examen te kort schieten.

Trouwens de Verslagen doen die leemte duidelijk genoeg uitkomen. In het tegenwoordige leest men weder, „dat verreweg de meeste der leerlingen bij hunne opname het (primair onderwijs) meer dan noodig hebben.” En het „rekenonderwijs heeft, bij de zeer geringe bekwaamheden, die de meeste leerlingen bij hunne plaatsing daarin bezitten, (de meerderheid kent het decimaalstelsel niet) voortdurend veel zorg vereischt. Wel wordt erkend, dat daarin merkbare verbetering wordt waargenomen, „ofschoon”, — laat men er op volgen, — „en zelfs nog met uitzondering, bij het einde van het laatste schooljaar eenige leerlingen het niet verder gebracht hebben dan de hoofdregels der gewone breuken.” Wij waren, bij een bezoek dezer dagen aan de Inrigting gebragt, nog getuigen van de erbarmelijke ontwikkeling, waarin de meeste jongens van de laagste klasse, zelfs na een verblijf op de school van een half jaar en langer, ten dezen opzichte verkeerden. En toch moesten die kinderen alle heeten van ons voortreffelijk lager onderwijs gebruik gemaakt te hebben, en onder dezen niet weinigen op de openbare armen- en tusschenscholen. Bij nader onderzoek bleek dat een derde van laatstgenoemde leerlingen de scholen met een loffelijk ontslag hadden verlaten. Opmerkelijk was het, dat ik, bij het ondervragen dier knapen, nagenoeg dezelfde woorden voor een te geven bepaling vernam, als bij mijn jaarlijksch onderzoek op de armen- en tusschenscholen, doch die woorden waren zoodanig dooreengehaspeld, dat de zin klinkklare onzin was geworden en de jongen niet bij magte was met andere woorden eene duidelijke definitie te geven. Nu laat ik gaarne de conclusie aan een ander over.

Is dat een der bezwaren, waarmede de Inrigting te kampen heeft, een ander bestaat nog in het vooroordeel bij velen, ouders en protectors — waaronder vaak werkbazen — tegen de theoretische studiën, en dat op een leeftijd, dat de jongen reeds in staat geacht wordt iets te kunnen verdienen. Wel wordt daarin ook gaandeweg verbetering bespeurd, doch steeds heeft het bestuur nog noodig haar stelsel te verdedigen: de noodzakelijkheid van het theoretisch onderwijs te betoogen en aan den drang naar uitbreiding van de praktische oefeningen weerstand te bieden.

Van de 119 leerlingen namen bij het einde van het schooljaar 1865/66 94 leerlingen deel aan het „voorbereidend praktisch onderwijs” en wel 20 aan het boetseren, 22 aan het kunstdraaijen en beeldhouwen, 30 aan het timmeren en 44 aan het smeden. Nogtans was de keuze van beroep der leerlingen de volgende: 54 wenschten smeden te worden, 39 timmerlieden, 14 schrijn-

werkers, 5 beeldhouwers, 2 kunstdraaijers, 1 stukadoor, 1 steenhouwer, 1 loodgieter, 2 hadden nog geene keuze gedaan. Eene vergelijking van de zoo even medegedeelde cijfers, met die omtrent de verdeeling der leerlingen naar de keuze van beroep, toont aan, dat bijv. veel meer leerlingen in het boetseren, kunstdraaijen, enz. werden onderwezen, dan zij die deze beroepen hebben gekozen. „Zulks geschiedt,” zegt het Verslag, „deels in het belang eener veelzijdige ontwikkeling, deels in dat van het verkrijgen van meerderen kunstmaak en het oefenen van hand en oog.” Zeer juist!

Bij de keuze van beroepen der leerlingen liet het zich verwachten, dat die vakken het veelvuldigst gekozen zouden worden, welke de beste vooruitzichten op verdiensten in de praktijk zouden opleveren. Maar verwonderen moet het zeker, dat er onder dit geheele aantal van 277 leerlingen, die gedurende 5 jaren de School bezocht hebben, niet één de keuze van metselaar of schilder had gedaan. Wel een bewijs hoe laag die vakken bij het volk staan aangeschreven. En toch zal niemand ontkennen, dat deze evenzeer eene voorbereidende theoretische studie behoeven, zal men een kundig werkman worden. Nu leent zich eene werkschool — in casu de Ambachtsschool — minder tot praktische vooroefeningen voor deze vakken, maar op theoretisch gebied is voor den metselaar zoowel als voor den schilder daar toch veel te leeren. Vooral het teekenen, de materiaalkennis en de scheikunde zullen beide toch wel te pas komen. En ware het misschien niet wenschelijk, dat aanstaande metselaars en schilders zich tevens oefenden in het boetseren, kunstdraaijen en beeldhouwen? Wanneer ze zich de behandeling van die gereedschappen op de school eigen hadden gemaakt, dan zoude die kennis welligt later hun te pas kunnen komen, en zouden ze des winters, wanneer ze meestal geen werk hebben, daarmede nog iets kunnen verdienen. In mindere mate geldt die aanmerking ook de stukadoors en steenhouwers. Ook hun aantal is op de school zeer gering. En toch worden in deze vakken door goede werklieden hoogere loonen bedongen, dan door de timmerlieden en zelfs de smeden. Dit feit heeft, in verband met een thans door mij ingesteld onderzoek naar den toestand der arbeidende klasse te Amsterdam, mijne aandacht bijzonder getrokken.

Bij de verschillende bezoeken, die ik in de arbeidersgezinnen heb afgelegd, was het altijd bij de metselaars en schilders een morren over gebrek aan werk en lage loonen. Het was steeds hun klagen — en dat in een tijd als nu, te Amsterdam! — „de rijke lui laten niet werken en de bazen willen veel werk voor weinig

geld van ons hebben." Voerde men hiertegen aan, dat zooveel van elders hier geplaatst zijn, dan luidde het antwoordt weder: „ja, die vreemde beunhazen loopen met het beste werk weg en verteren het geld, dat nu eigenlijk ons toebehoort, in hun moffeland." Zou men de bazen vragen, welligt kreeg men ten antwoord: het zijn niet altijd de vlijtigste en bekwaamste die zoo spreken.

Tot deze weinige opmerkingen wenschen wij ons thans, te bepalen, ofschoon het Verslag tot tal van andere en zeker hoogst gewigtige beschouwingen aanleiding zou kunnen geven. Inzonderheid zouden wij nog eenige bladzijden kunnen wijden aan beschouwingen over de vraag: „welke vruchten heeft het onderwijs aan de Ambachtsschool aanvankelijk opgeleverd?" Het Verslag tracht die te beantwoorden door de getuigenissen van de bazen waar de leerlingen geplaatst zijn, woordelijk te reproduceren. Onpartijdiger kon het Bestuur niet te werk gaan, te meer daar het eerste gewag wordt gemaakt van een 9tal jongens die den verkeerden weg zijn opgegaan, nadat ze ontslagen waren na 3jarigen leertijd. Nogtans — men houde het ons ten goede — wij hechten aan die getuigenissen niet eene absolute waarde. Volgens onze overtuiging moet het aanvankelijk nut van de Ambachtsschool gezocht worden in de lust die bij de arbeidende standen tot degelijker werkzaamheid, opgewekt is, in den nijd die ook bij een hooger stand van burgers, de werkbazen, gaande gemaakt is, om hunne kinderen een dergelijk onderwijs deelachtig te doen worden. Sedert 3 jaren is toch een dergelijke school voor zonen en pupillen van werkbazen, leden van de Maatschappij voor den Werkenden Stand, te Amsterdam opgericht. Zoo moest het gaan: dat de bazen nijdverig op hunne aanstaande knechts worden. Zij gevoelden dat de knecht hun te knap af zou worden, als zij niet trachten zouden door wetenschappelijke vorming den titel van baas of meester te behouden. Ziet! zoo heeft de school voor den eenvoudigen handwerksman, den meester, vaak den man van routine en fortuin, eindelijk de bekentenis afgedwongen, dat hij ook eerst moest leeren, om anderen te commanderen. Zeg, lezer! is dit niet reeds een schitterend resultaat van „de Ambachtsschool voor knapen uit de arbeidersklasse?" Is de spreuk: „Kennis is magt" wel treffender bewaarheid?

En nu kan het ons weinig scheelen of de Ambachtsschool nu reeds een zeventig tal werklieden aan de maatschappij heeft geschonken, van welke het Bestuur „met grond mag verwachten, dat zij hunne staat eer zullen aandoen." Wij willen met het Bestuur

hopen, dat het alle knappe werklui zullen worden, die hun stand eer zullen aandoen: maar dit zou wel eens kunnen tegenslaan.

De vruchten die de Ambachtsschool af moet werpen, laten zich eerst na eene reeks van jaren waardeeren. Misschien beleven wij, volwassenen, dat niet. Een vijftal jaren voor een werk der beschaving is een druppel in de zee.

Wij hebben slechts twee zaken te constateren: vooreerst is de Ambachtsschool nuttig, noodig en gewenscht, vervolgens wordt haar doel begrepen, gewaardeerd en ten dienste van den stand waarvoor ze in het leven is geroepen, praktisch geëxploiteerd? Kan het antwoord daarop bevestigend luiden, dan geen nood! De Inrigting zal haren weg door het leven dan wel maken en de stand van menschen die er gebruik van maakt, zal er in *de toekomst* wél bij varen.

Wij zouden hiermede kunnen eindigen, ware het niet, dat wij nog met een enkel woord de finantieele kwestie wenschte te bespreken. We hebben boven reeds gezien, dat de school grootendeels aan de philantropen haar bestaan te danken heeft. De grootste bijdragen worden door de gemeente en de Maatschappij voor den Werkenden Stand geleverd. Tot lof van Amstels gemeenteraad moet hier vermeld worden, dat het met zeldzame onbekrompenheid de stoffelijke belangen der School voorstaat. Gedurende 3 jaren verleende de Raad jaarlijks een subsidie van f 3000; terwijl onlangs besloten werd dien post tot f 4000 te verhoogen, in weêrwil eene soortgelijke school, doch volgens de wet ingerigt, van wege de gemeente, binnen kort zal opgerigt worden. In weêrwil van deze en andere aanzienlijke bijdragen kan het Bestuur der Ambachtsschool echter niet aan alle billijke eischen voldoen, die eene dergelijke Inrigting voor eene stad als Amsterdam wel vorderen zou. Het boekjaar van 1865 sloot zelfs met een deficit. En toch is de belooning aan het dienstdoend onderwijzend personeel hoogst karig, Twaalf onderwijzers en een concierge, tevens met de administratie belast, krijgen gezamenlijk slechts f 3835.— honorarium. Van daar, dat men aan denzelfden onderwijzer zooveel vakken als mogelijk is opdraagt, en voor die vakken welker onderrigt het meest toezigt vordert en dus door het grootst aantal leerlingen beoefend worden, een te klein aantal docenten voorhanden is. Een tweede bezwaar voor het onderwijs en den goeden gang van zaken aan de Inrigting is de slechte lokaliteit waarin de theoretische lessen gegeven worden. Zoo ala men weet is de Inrigting thans gevestigd in de Eggertstraat, eigenlijk een bogtige steeg, terwijl de hooge

Nieuwe Kerk, die vlak voor het gebouw staat, het weinige licht van de naauwe straat onderschept. Maar nu het lokaal zelf. Verbeeldt u eene ruimte van 16.36 Ned. El lang, bij 2.6 hoogte, van voren met 3 à 4 klapperven van kleine ruiten voorzien en ter zijde even zooveel. Daarbij is de zoldering door eene reeks van dikke, plompe, meestal gescheurde balken versierd (?), die het weinige licht nog belemmeren, dat van voren invalt. Om in de behoefte aan licht en lucht te voorzien heeft men dan ook in de zoldering gaten moeten slaan, die toegang tot het vlieringdak geven, waar men glazen dakpannen in geplaatst heeft. In zulk een lokaal moeten nu de jongens dagelijks 8 uren vertoeven en daar met eene werkzaamheid bezig gehouden worden, die naast hunne intellectuele ontwikkeling toch grootendeels het opwekken van het aesthetisch gevoel ten doel moet hebben!

Jammer, dubbel jammer, dat men ter wille van de praktische oefeningen, de keuze tot zulk een lokaal moest nemen, te meer daar de lokaliteit, die de Inrigting vroeger bezat, zoo uitnemend was. Wanneer wij die feiten hier vermelden is het geenszins om aan het bestuur hiervan eene grief te maken. Integendeel, wij hebben allen lof over voor den ijver en het beleid door hetzelfde aan den dag gelegd, om met die middelen het doel tot zulk eene hoogte bereikt te hebben. Maar toch bejammeren wij het, dat eene Inrigting, die tot dusverre eenig in ons land is en zulke goede resultaten reeds heeft opgeleverd en daardoor een sieraad van die weldadige en rijke hoofdstad van Nederland moest zijn, met zulke twee voornamen bezwaren te kampen heeft. Menig Duitsch landstadsje, dat nauwelijks op een aantal inwoners als een middelmatig dorp ten onzent kan bogen, heeft een Gewerbeschule en daarvoor een gebouw en hulpmiddelen, die menige voornamen school ten onzent zou beschamen. Nu weten we wel, dat daar de wijsheid niet in zit, en dat onze landaard met al dien uiterlijken glans niet overeenstemt, maar tusschen de werkelijkheid hier en daar is het verschil te groot. Ik vraag geen gebouw dat imponeert, maar een dat voldoet aan de eischen des tijds, d. i. aan de behoefte van het onderwijs. Het doet het oog minder aangenaam aan, als men in hetzelfde lokaal den smid, den kunstdraaijer, den boetseerder, den timmerman of beeldhouwer werkzaam ziet. Ook zouden wij eene gelegenheid wenschen gegeven te zien, waar de jongens, in gymnastiek en den wapenhandel onderwezen werden terwijl het regt vorstelijk geschenk van gereedschappen en machineriën, onlangs door onzen geëerbiedigden Koning

aan de Inrigting vereerd, eene plaats zijner waardig kon vinden en niet, zoo als nu, in kisten gepakt, elders op een bergplaats zou staan te vergaan. Deze verzameling toch zou, met de andere kleine collectie modellen en materialen, in ruime zalen gerangschikt, ontzaggelijk veel nut voor de leerlingen opleveren en bij meerdere uitbreiding welligt later tot een volksmuseum kunnen dienen, zooals aan de école des arts et métiers te Parijs.

Het is ons bekend, dat het Bestuur er sinds geruimen tijd op uit is, om een geschikt gebouw te vinden, waar al die eischen beter verdeeld zullen worden. Maar dat is in Amsterdam gemakkelijker gezegd dan gedaan, indien men niet het gewenschte met goud wil betalen, en dat is juist wat het Bestuur ontbreekt. Goeden wil en zelfs de noodige kennis om een doeltreffend gebouw te plaatsen, bezit het daarentegen genoeg. Is het daarom niet te betreuren, dat elders nog eene som van f 43000 ongebruikt ligt voor een dergelijk doel, doch dat, zoo als het geformuleerd is, nimmer levensvatbaarheid zal erlangen. Bedriegen wij ons niet, dan is dit de som, die bij „de Hoofdcommissie tot oprigting van een Nationaal gedenktoeken voor November 1813”, als aandeel voor de oprigting van eene „Nationale Ambachtsschool” te Amsterdam op te rigten, nog berust. Overeenkomstig haar plan zou voor die som nimmer zulk eene „Nationale” school kunnen gebouwd en ingerigt worden. Over de mindere wenschelijkheid van zulk eene school hebben wij reeds vroeger (*) ons oordeel uitgesproken.

Zou het nu niet de meest praktische weg zijn, om die som te bestemmen tot de oprigting van een gebouw voor de Ambachtsschool, waarvan thans sprake is? We gelooven, dat de Inrigting evenveel aanspraak heeft op den titel van nationaal, als die de Commissie wenschte op te rigten. Hier worden knappe werklieden gevormd, die zich later over het geheele land zullen verspreiden, daar zouden van uit het geheele land knapen gezonden moeten worden, om tot knappe werklieden opgeleid te worden.

Ik geloof derhalve, dat het verstandiger ware die som voor eene reeds gevestigde zaak te besteden, dan ze voor een doel te bestemmen, dat nimmer zal bereikt worden.

October 1866.

Dr. S. S^t. CORONEL.

(*) *Economist*, 1868, bl. 887.

VOEDSEL-AANVOEREN.

(EEN WOORD OVER HET VLEESCH UIT ZUID-AMERIKA.)

De aanvoeren van vleesch uit Zuid-Amerika trekken meer en meer de aandacht, en de vleeschprijzen zijn in den laatsten tijd dermate gestegen, dat het niet te verwonderen is, dat in Engeland reeds meer dan eene Compagnie is verzezen om in Zuid-Amerika rund- en schapen-vleesch te verkrijgen van die massa's vee, die tot heden alleen voor de huid of vacht geslagt werden. Onlangs is aan het Engelsche ministerie van Buitenl. Zaken een verslag uitgebragt over de drie voornamste methoden die daarvoor door de Compagniën gevolgd worden. De schrijver van dat rapport, Mr. Ford, zegt o. a. dat thans reeds te Buenos-Ayres bouten verkocht worden, niet meer bij het gewigt, doch bij het stuk, voor 50 à 60 ct. Nederl., terwijl rundvleesch betrekkelijk nog goedkoop is. Naar het aantal huiden en het bedrag van wol dat in 1855 werd geëxporteerd, berekent hij dat er in de landen door de rivier Plata doorloopen, een veestapel van ongeveer 22 millioen stuks rundvee en 35 millioen stuks schaaapvee moet aanwezig zijn, waarvan ongeveer 12 pCt. jaarlijks geslagt wordt.

Veel van dat vleesch werd tot heden naar Brazilië en Havana verzonden en is een geliefkoosd voedsel der negerbevolking, doch de wijze van bereiding is ondoelmatig, en de verzendingen naar Engeland van het op die wijze ingemaakte vleesch werden alles behalve goed ontvangen. Het vleesch werd nl. in dunne reepen gesneden, met sterken pekeld doortrokken, en twee dagen gezouten. Het gevolg daarvan was, vooreerst, dat veel der voedende deelen in den pekeld trokken en dat, wanneer het binnenste gedeelte van het vleesch met het zout in aanraking was gekomen, de buitenste deelen nagenoeg vergaan of althans als voeding onbruikbaar waren geworden door overmaat van zout.

Betere uitkomsten heeft men van de nieuwe *procedés* ondervon-

den, bij name 1° van den heer Morgan, 2° dat van de heeren Paris en Sloper, 3° het ook hier welbekende systeem van Liebig.

Het eerste is een stelsel van doelmatige zouting, het tweede bestaat in bewaring in luchtledige blikken bussen, het derde in uittrkking der meest voedzame deelen, het zoogenaamde vleesch-extract.

Elk dezer stelsels heeft zijn eigenaardige voordeelen. Het zouting-systeem verzadigt het vleesch op vernuftige wijze met pekels, door middel van het bloedvaten-stelsel. — Het beest wordt opgesneden en door middel van een dwarshout goed opgehouden. Nu maakt men eerst eene opening in beide de kamers van het hart. Het bloed loopt dan van zelve er uit; als het niet meer vloeit, word een metalen pijp met kraantje in de opening der eene hartkamer gebragt, en daar diep in bevestigd, tot in de aorta (de groote slagader die het zuivere bloed onmiddellijk uit het hart vervoert). Het metalen pijpje is aan een gutta percha slang bevestigd, waardoor pekels kan toestroomen uit een vergaarbak, 20 à 30 voet hoog geplaatst; (circa 10 Ned. kan pekels op de 100 kilog, onder bijvoeging van 1 à 2 Ned. ruwe geraffineerde salpeter); nu wordt eerst het vocht met kracht ingeperst tot doorspoeling der bloedvaten, waar geen bloed mag in blijven. Eerst wanneer deze doorspoeling geschied is, wordt de andere hartkamer gesloten, en het pekelvocht nu ingeperst, blijft in de aren en bloedvaten. In eenige seconden is het geheele ligchaam goed doortrokken, waarvan men zich verzekert door b. v. een oor of hoef af te snijden als wanneer men den helderen pekels zonder eenige bloedkleur zal zien uitvloeijen. — Als anti-scorbutiek middel kan ook acidum phosphoricum in het vocht worden gemengd. Sedert Mei 1865, waarop dit middel in werking kwam, zijn reeds circa 25000 Ned. pond vleesch op die wijze te Liverpool aangekomen; en tegen 45 ct. het Ned. pond vindt dit vleesch gretige koopers. Deze prijzen schijnen echter niet veel winst voor de onderneming over te laten; de groote kosten voor eerste vestiging en proefneming zijn daarvan grootendeels oorzaak; men rekent echter dat reeds eene andere wijze van verpakking meer voordeel zoude aanbrengen.

In het tweede der aangeduide stelsels, van de H.H. Paris en Sloper, wordt al de zuurstof die zich in het vleesch bevindt verwijderd. Eerst worden alle beenderen uit de stukken genomen, doch het vet blijft er in. De bussen waarin de stukken vleesch geplaatst worden, worden luchtledig gemaakt door water, dat er doorheen geperst wordt, en bij het uitvloeijen van het water wordt het lucht-

ledige aangevuld door een zeker gas, welks zamenstelling echter geheim wordt gehouden. De openingen worden zorgvuldig digt-gesoldeerd, en die sluiting is van groot belang, want komt er een lekje in het soldeersel of metaal, dan ontsnapt het gas, en alles is verloren.

The Economist vermeldt dat vleesch, op deze wijze bereid, in Engeland is aangekomen en door regeringsleden der Argentijnsche republiek zeer deugdelijk verklaard. Ook dit najaar werd te Londen een maaltijd van dat vleesch gegeven (*) met volkomen bevredigenden uitslag. Men schijnt er veel van te verwachten voor de mindere klassen, indien althans het vleesch, zoo als men hoopt, mede voor 4 à 6 pence per Eng. lib. (45 à 65 Ct. Ned. het kilogr.) zal verkocht worden.

Het procédé van den heer Liebig, (ook hier te lande bekend) verschilt daarin van de voorgaande, dat het vleesch, in plaats van bewaard te worden, tot extract wordt gebracht. Nadat het rund gedood is, laat men het gedurende 24 uren opkoelen. Het vleesch wordt dan geplaatst tusschen ijzeren rollers, met punten voorzien en door stoom in beweging gebracht; — hierdoor wordt het vleesch fijn gehakt of eigenlijk in pap veranderd. Deze pap wordt nu in een grooten bak, gedurende een uur met stoom gekookt. Van daar wordt het in een soort van trog gelaten, met een zeef in den bodem; het vleeschnat loopt hierdoor in een ander vat, waar men het vet laat opkomen en er dan van verwijdert. Nu wordt het zuivere vleeschnat in open vaten verzameld, waarin stoompijpen uitkomen, terwijl blaasbalgen een luchtstroom over de oppervlakte brengen die de verdamping bevordert en condensatie belet. Na zes of acht uren op die wijze behandeld te zijn, wordt het vocht nogmaals gefiltreerd, en is nu, als volkomen zuiver vleesch-extract, gereed om in bussen gepakt te worden. Het is dan nog vloeibaar, doch wordt vaster naarmate het opkoelt; het neemt zeer weinig plaats in, en heeft naar zijn omvang een zeer aanzienlijke voedende kracht. Een Ned. pond extract wordt uit 33 Ned. pond vleesch verkregen, en levert vleeschbestanddeelen om soep te maken voor 200 man! De voedselbestanddeelen van een geheel os worden in acht kleine bussen vervat, enz. — Voor legeren marine-gebruik is het zeer aanbevelenswaard, en ook met oordeel toegepast, kan het in hospitalen en ziekenkamer, veel dienst bewijzen, door het niet bevatten van vetdeelen.

(*) Zie een verslag van den proef-maaltijd, in het Weekblad v. Haarlemmermeer, van Vrijdag, 2 Nov. 11.

Elk dezer drie systemen schijnt dus zijne bijzondere voordeelen en eigenaardige klasse van verbruikers te moeten hebben. Alleen de twee eerstgenoemde schijnen voor de eigenlijke volksklasse in aanmerking te kunnen komen, doch daarvoor bestaat, althans in Engeland, nog al verwachting. De prijzen van het slagvee schijnen daar door de veeziekte aanzienlijk te zijn gestegen, en men klaagt er zoo over, dat elke vermeerdering van aanbod met gretigheid wordt tegemoet gezien.

Bij ons te lande is die rijzing van slagvleesch nog niet aanwezig, hetgeen is toe te schrijven, mede aan het ophouden van den uitvoer naar Engeland. Zoodra die weder een aanvang neemt, zal men ook bij ons wel weer stijging der vleeschprijzen mogen te gemoet zien.

Om die reden schijnen ons de straks medegedeelde feiten wel waardig de aandacht van den handel tot zich te trekken. Tegen een detail-prijs van 45 ct. per kilogram, zou dan echter ten gevolge van ons invoerregt, dat artikel nog een belasting van p. m. 12 à 15 pCt. der waarde hebben te voldoen.

(Ingezonden.)

Aan de Economist.

Wijlen Dr. J. W. Schick vestigde reeds in 1852 in een zeer belangrijk boekje de aandacht op den ongunstigen toestand der gezondheid in de gemeente 's Gravenhage. Hij ging de geboorten, sterften en ziekten na en bewees door cijfers, hetgeen hij aldus uitdrukte: „Het is ons gebleken, dat zich sedert het midden der vorige eeuw eene verandering in den staat der bevolking van 's Gravenhage heeft geopenbaard. Sedert 80 jaren (thans bijna 100) is hier de levensduur verminderd en schijnt de individuele kracht afgenomen te zijn. Een zeer verontrustend verschijnsel, geheel in strijd met hetgeen over het algemeen wordt waargenomen! Te gelijk met de veranderingen, die in de levenswijze hebben plaats gegrepen, is bijna altijd vooruitgang in gezondheid gevonden en zijn de levenskansen toegenomen. Den Haag behoort onder de weinige uitzonderingen, waar zich die gunstige omstandigheden niet hebben kunnen doen gelden of waar de invloed daarvan door nadeelen opgewogen wordt.” Hij verloor de cholera niet uit het oog en constateerde dat hetgeen geschiedt om den gezondheidstoestand in het algemeen te verbeteren, ook van grooten invloed is op de werking der cholera. Hij zeide: „Te Nottingham stierven in 1832 van 53,000 inwoners, 290 aan cholera. Bij de epidemie van 1849 zijn in die stad slechts 6 personen slagtoffers van die ziekte geworden, niettegenstaande zij in den omtrek veel heviger heerschte en de bevolking tot 58000 gestegen was. In die tusschenjaren waren echter uitmuntende gezondheidsmaatregelen genomen, en was de stad van een ruimen aanvoer van goed water voorzien geworden.”

Welke is nu de oorzaak van den (ook nu weder gebleken) ongunstigen gezondheidstoestand in 's Gravenhage? zoo werd onlangs in „*de Nieuwsbode*” gevraagd.

Met het daarop gegeven antwoord kunnen wij ons gereedelijk ver-eenigen.

Het luidt aldus:

„Één woord kan alles resumeren: onreinheid.

„Prof. Mulder zegt in zijne onlangs uitgegevene brochure: „Ja, gij kunt uwe, — om hare zindelijkheid zoo geroemde, — stinkende en verpeste Hollandsche steden dan (als de ziekte uitbreekt) op eenmaal niet reinigen; maar leer dan ten minste door den dood van honderde menschen, het te doen voor eene volgende epidemie. En doe ~~is~~ de epidemie, wat gij kunt.”

„En elders:

„Er moet van wege de gemeente-besturen des noods een overdreven voorbeeld gegeven worden van reinheid der straten en goten en riolen, — wij zeggen, ook van grachten en sloten — en eene waakzaamheid leven

in het opruimen van het voor die Besturen bereikbare vuil, zoodat de minder beschaafden daardoor getroffen worden en dien maatregel in huune woningen toepassen."

„Herhaaldelijk is onlangs in den gemeenteraad over maatregelen betrekkelijk de epidemie en verbetering van den algemeenen gezondheids-toestand gesproken. Men heeft tijdelijk gedaan, wat men kon en vermogt. Een rapport wordt nu afgewacht over ons rioolstelsel, en dan zal de raad eene commissie benoemen, om te onderzoeken welke maatregelen tot verbetering bij de volgende gemeente-begrooting zullen worden voorgesteld. Er is sprake van „een groot werk." De zaak is dus ten deele aan de orde bij ons gemeente-bestuur. Het is echter noodzakelijk den geheelen toestand goed te onderzoeken en de gebreken aan te wijzen, opdat men afdoende maatregelen tot verbetering neme.

„Bij eene der discussiën, onlangs in den raad over den toestand van grachten, riolen en goten gehouden, werd de ongunstige toestand van 's Gravenhage, wat drinkwater, grachten en rioolstelsel betrof, slechts aan ééne enkele oorzaak toegeschreven, namelijk *de toeneming van de bevolking.*

„Onze ligging is echter niet ongezond, wij herhalen dat; het togendeel is waar. De residentie streeft eerst nu naar den rang van eene groote stad; zij telt nog niet honderd duizend zielen. Onze bevolking is voor een gedeelte over eene betrekkelijk groote ruimte verspreid; wij hebben vele ruime pleinen, vele breede straten, lucht en frischheid om de stad heen. Onze huizen hebben niet, zoo als in zeer groote steden, zes of meer verdiepingen, zoodat de bewoners daarin opgehoopt zijn. De bevolking neemt toe; maar is dat te vergelijken met de steden in Amerika, die in twintig of zelfs tien jaren hare bevolking zien verdubbelen? En zoo toeneming der bevolking alléén een toestand te weeg moest brengen, zoo als wij dien door Dr. Schick beschreven vonden, hoe zou het dan moeten gaan met steden als Parijs en Londen?

„Nee, die oorzaak alleen is niet aannemelijk. Wel moeten de maatregelen om den gezondheidstoestand te verbeteren, gelijken tred houden met toeneming van de bevolking. Maar de oorzaak van hetgeen hier bestaat, is gelegen in *veeljarig* verzuim of tekortkoming, hetgeen elken dag drukender en nadeeliger wordt bij de uitbreiding van de residentie. Dat verzuim dagteekent van langen tijd en wij wijten het direct aan niemand. Wij leven evenwel te midden van stinkende grachten, gebrekkige riolering, gebrek aan goed drinkwater, sloppen en poortjes zonder licht of lucht, maar vochtig en bedompt."

Met het oog op deze omstandigheden heeft de heer M. Henriques Pimentel te 's Gravenhage het denkbeeld opgevat, — dat al dadelijk bij den heer J. J. C. de Wijs, aan wien hij het mededeelde, bijval vond — om door eene samenwerking van bouwkundigen, geneeskundigen en indus-

trielen te trachten middelen te beramen om ten deze duurzame verbetering tot stand te brengen. Hiertoe werd eene voorloopige bijeenkomst belegd van slechts weinige doch zeer deskundige ingezetenen van 's Gravenhage. Zij had ten gevolge, dat door de in die bijeenkomst aanwezige heeren twee gelijkkluidende circulaires werden gerigt, de eene aan de 's Gravenhaagsche afdeeling der Maatschappij tot bevordering van *bouwkunst*, de andere aan die der Vereeniging tot bevordering van *fabriek- en handwerks-nijverheid*, om gezamenlijk eene commissie tot bedoeld einde te benoemen. Deze commissie zou naar de bedoeling der ondertekenaars van de circulaire, statistieke opgaven moeten inzamelen, inlichtingen inwinnen van geneesheeren, die cholera-epidemie hebben bijgewoond, zich in verbinding stellen met gelijke commissiën in andere gemeenten van ons land, om daarna met raad en voorlichting, misschien zelfs handelend op te treden.

Gemelde circulaires zijn van den volgende inhoud:

Wel Edele Heeren!

„Het zal wel geen betoog behoeven, dat de gezondheidstoestand in deze gemeente *hoogst* ongunstig is, en dat tot duurzame verbetering weinig of niets gedaan wordt.

„Het is uit dien hoofde, dat de ondergeteekenden, wier namen naar alphabetische orde volgen, het wenschelijk oordeelen, dat bouwkundigen, industrielen en geneeskundigen ten deze de handen mogten in een slaan.

„Het geldt hier verlenging van leven en gezondheid voor allen in deze gemeente. Bedoelde samenwerking zou veel vermogen: al dadelijk om te beramen, wat voor goede woningen in verband met een goed riolen-stelsel wordt vereischt; om daarna met raad en voorlichting, misschien zelfs om handelend op te treden.

„De ondergeteekenden achten het wenschelijk, dat te dien einde eene commissie worde geconstitueerd, bestaande uit zaakkundige leden uwer afdeeling.

„Zij verzoekt u hiertoe de vereischte keuze te doen en daarmede uit hoofde van het urgente der zaak, zoo spoedig mogelijk bekend gemaakt te worden.

„Gelijke uitnoodiging doen zij afgaan aan het Bestuur der 's Gravenhaagsche afdeeling van de *Maatschappij tot bevordering van bouwkunst* en de *Vereeniging tot bevordering van fabriek- en handwerksnijverheid*.”

Was getoekend:

„Dr. C. P. Pous Koolhaas, P. F. W. Mouton, M. Henriques Pimentel, A. C. Schoevers en J. J. C. de Wijs.”

Deze uitnoodiging had de gewenschte uitkomst. En de afdeeling bouwkunde en die voor fabriek- en handwerksnijverheid deden de verlangde benoemingen. Laatstgemelde afdeeling meende aan de gemengde commissie te moeten overlaten het assumeren van leden geneeskundigen en zoodanigen als in het welbegrepen belang dezer zaak mogt worden noodig geoordeeld.

Tengevolge van een en ander is de commissie thans zamengesteld uit de heeren:

M. Henriques Pimentel, voorl. Voorzitter, J. J. C. de Wijs, voorl. Secretaris, W. N. Rose, P. F. W. Mouton, A. C. Pierson, J. R. F. Nievergeld, W. A. Smit, Dr. J. F. Mouton, J. van Lith, Jacs. Pleysier, Dr. L. J. Egeling, Mr. M. M. van Baumhauer, Dr. C. P. Pous Koolhaas, A. C. Schoevers, Mr. de Greve, Dr. Vinkhuysen, Dr. Eikendal en Dr. Sanger.

Terwijl tot corresponderende leden zijn benoemd de heeren: Dr. Ali Cohen, te Groningen, Dr. Winkler Prins, te Utrecht, Dr. Modderman, te Arnhem, Dr. Levoir, te Delft, Dr. S. Senior Coronel, te Amsterdam, Dr. Jacobus, te Rotterdam.

De commissie verdeelt zich in afdelingen. De regeling harer werkzaamheden zal in een volgend nummer van de Economist worden medegedeeld.

In de gisteren gehouden vergadering is een definitief bestuur benoemd, nadat de voorl. Voorzitter had verzocht dat een geneeskundige aan het hoofd zou staan.

Het bestuur bestaat alsnu uit de heeren:

Dr. L. J. Egeling, voorzitter, M. Henriques Pimentel, ondervoorzitter, Mr. J. de Greve en J. J. C. de Wijs, secretarissen, Dr. J. F. Mouton, penningmeester.

's Hage, 15 Nov. 1866.

H.

OPGAVE der hoogste en laagste Coursen van de onderstaande Effecten aan de Beurs te Amsterdam.

	Volle Jaar 1865.		Julij 1866.		Aug. 1866.		Sept. 1866.		Oct. 1866.	
	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.
<i>Nederl. Cert. W. Sch.</i> 2½ pot.	60½	68½	54½	57½	55½	57½	54½	56½	54	55½
Dito dito 3 "	70½	74½	65½	67½	66	67½	64½	67	64½	65½
Dito dito 4 "	98½	98½	84½	89	88	89½	85½	89½	86½	88½
Aand. Ned. Bank 4 "	232	245	234	241	241	241½	245	245	253	256
Handel-M. op resc. 4½ "	139½	148½	181½	188	184	186½	185½	187½	185	186½
Aand. Holl. Spw.-Maats. 117	183	107	112	109½	111	108	109½	105	105	105
Leening idem 4½ pot.	97½	99½	—	—	92	92	93	—	—	—
Dito dito 4½ "	89½	91½	—	—	85½	85½	—	—	—	—
Aand. Rijn Spoorweg 4½ "	105½	118	104	104	104	104	103½	103½	108	103½
Obl. dito 2e Leening 4½ "	99	100½	85	96	—	—	90	90	92	94
Rijn shares 16 s gestort 232	287½	225	228	228	223	225½	240	240	—	—
Rijn shares volgefourn. f 309	361	250	288	277	287	287	293	295½	232	290
Aand. Centr.-Spw.-Maats. 80	41	11½	18½	11½	13	11½	12½	10	12	—
Obligatiën idem f 111	126	51	67	55	61½	52½	56	42½	55	—
Aand. Exp.-Spw.-Maats. . 81	92½	76	80	70	74	68	70	—	—	—
Credit Disposito Bank . . 100	107	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Alg. Maats v. Hand.enNijv. 61	70	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pandbr. Nat. Hyp. B. 4 pot. 92	95½	88½	90	88½	89	88½	89	—	—	—
Rott. Bank 86½	41½	29½	32½	30½	33	33	33½	31½	33	—
<i>Spanje. Obligatiën 2 pot.</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dito 8 "	43½	48½	36½	38	36	37	37	37	35	37
Dito Binnenlandsche 3 "	35½	48½	29½	33	30½	33	33½	33½	30½	32½
<i>Portugal. Obligatiën 3 "</i>	44½	47½	40½	44	42	42½	42½	43½	41½	42½
Dito 1856/1863 3 "	44½	47½	40½	44	42	42½	42½	43½	41½	42½
<i>Rusl. Ob. Hope&Co 1798 5 "</i>	94	100	94	96½	94½	96½	95	97½	95	96½
Dito id. 1823/29 5 "	99	101	99	99	—	—	—	—	—	—
Cert. id. 1831/33 5 "	70	74	58½	59½	63	63½	63½	69½	66	70½
Obl. <i>Siagl. 5e serie 5 "</i>	67	71½	53½	60½	58½	60½	58	59½	58½	60½
Dito 1855, 6e serie 5 "	79½	86½	71½	79	76½	78½	76½	77½	76½	78½
Dito Adm. Londen 3 "	51½	56½	46½	51½	50½	51½	51	53	52½	52½
Dito bij Hope 1860 4½ "	83	88½	80	85	82½	85½	82½	84½	83½	84½
Leening 1862 5 "	85½	91½	78½	85½	84½	85½	85½	86½	85½	86½
Dito 1864 5 "	86	97½	88	91½	91	94½	92½	95	92½	93½
Certificaten van dito 6 "	44	46½	36½	40½	39½	40½	39½	41	39½	41½
Spoorweg-Aandeelen 5 f 180	198½	169	180	176	188	180½	188	182½	186½	186½
<i>Fruisen. Obl. 1859 5 "</i>	101½	102½	—	—	—	—	98½	99½	98½	99½
<i>Oostenrijk. Obl. Metall. 5 "</i>	55	62½	40½	49½	43½	47½	45½	47½	42½	46
Dito Rente Amsterd. 5 "	75½	80½	59½	67	63	70½	67½	70½	65½	69
Dito Nationale 1854 5 "	57½	65	43½	54	45½	50½	48½	50½	47½	49½
Weener Bank Actiën 3 f 770	870	580	675	615	672	650	678	631	652½	—
Dito Aand. n. 250, 1859 "	374	437	290	330	296	341	338	350	339	352
Dito " n. 250, 1854 4 pot. 233	245	153	176	154	177	175	180	168	177	—
Dito " 500, 1860 5 " 472	527	324	365	338	388	367	381	362	376	—
Dito " 100, 1864 f 82	100½	53	62	55	65½	62	67½	62½	66½	—
Aand.Oost.Cr.inst.1858n100 135	186½	90	105	96	113	111	119	108	109½	—
Fr. Oost. Sp. Hope & Co. f 117	126½	100	112	113	117½	118	115	112½	114	—
<i>Turkije. Obl. alg. schuld 5 pot.</i>	—	—	22½	27½	23½	26½	26½	30½	25½	28½
<i>Equador. Oblig. 1855 1 "</i>	10½	12½	9	10½	9½	10½	10½	12	—	—
<i>Venezuela Obligation 2 "</i>	18½	18½	10½	12½	11½	11½	11½	12½	11	12½
Dito 1 "	7½	9½	6½	5½	6½	6½	6½	6½	6	6½
<i>Grenada. Obl. Gestemp. 2 "</i>	11½	15½	11½	12½	11½	12½	12½	14½	12½	13½
Dito 2 "	25½	32	27½	30	30	31½	31½	34	32½	32½
Dito Gestempelde 1 " 6	6	8½	6½	5½	6½	6½	7½	6½	7½	—
<i>Mexico. Obligatiën 3 "</i>	22½	27	18½	17½	15½	17	15½	16½	14½	15½
<i>N.-Amerika. Ver. Staten 5 "</i>	44	71	68½	68½	66½	70½	68½	71½	66½	69½
Dito dito 6 " 46	79½	70½	74½	74	73	77	74½	77½	73	74½
Dito dito 1832 6 " 45½	78½	67½	74	71	75½	78	76½	71½	73½	—
<i>Griek. Obl. Geld. 1825 5 "</i>	12½	23	10	11½	10½	14	13	15½	11½	18½
<i>Cours v. h. Gold. Beleening</i>	8	7	6	7	6	7	6	—	5½	6
Prolongatie	2½	9	5	8	6	8	5½	7	5	7
Disconto	3	6½	7	7	6	7	5½	6	5	5½

NEDERLANDSCHE BANK.

(In millioentalen guldens.)

DAFUM.	Discon- to's.	Behe- ningen.	Opér. kapitaal.	Bank- biljetten.	Saids's rek. ort.	Munt- voorraad.	Voorraad biljet.	Sarplus dekking.	Wissel- disconto.
Jan. 2	51.14	42.46	93.60	109.06	43.40	76.72	39.34	15.74	6
" 8	52.16	42.23	94.39	109.86	42.95	76.37	38.11	15.25	6½ (5 Jan.)
" 15	50.99	41.49	92.43	109.97	41.32	76.33	40.89	16.36	"
" 22	50.30	40.54	90.34	109.15	40.18	76.73	42.50	17.—	"
" 29	49.52	39.46	88.98	108.17	39.06	76.55	44.15	17.66	"
Febr. 5	50.04	38.04	88.08	108.40	38.18	76.96	45.33	18.33	"
" 12	49.22	36.98	86.20	107.32	37.42	77.10	48.—	19.20	"
" 19	47.86	36.15	84.01	105.91	35.82	76.36	49.17	19.67	6 (19 Febr.)
" 26	47.92	35.36	82.28	104.60	36.18	76.27	49.90	19.96	"
Mrt. 5	47.23	34.49	81.72	104.52	34.44	76.13	51.85	20.54	"
" 12	46.36	33.57	79.92	103.05	34.25	76.32	53.50	21.40	"
" 19	46.75	32.07	78.22	102.14	34.32	76.70	55.30	22.12	5½ (15 Mrt.)
" 26	46.51	32.55	79.06	103.06	33.55	76.70	55.14	22.06	"
April 8	46.88	31.78	78.16	102.04	33.72	76.54	55.60	22.24	"
" 9	47.75	31.10	78.85	104.77	31.08	76.29	54.87	21.95	"
" 16	49.16	30.58	79.74	105.21	31.28	76.22	54.21	21.68	"
" 23	50.42	29.22	80.34	104.80	31.95	76.01	53.27	21.31	"
" 30	51.92	29.24	81.76	106.00	33.64	76.62	51.93	20.77	"
Mei 7	56.97	29.19	86.16	109.79	34.11	76.64	47.70	19.08	6 (8 Mei.)
" 14	59.22	28.22	88.15	111.64	34.76	77.22	46.80	18.72	6½ (9 Mei.)
" 22	58.35	28.59	87.44	112.58	35.46	77.47	45.63	18.25	"
" 28	57.60	28.62	86.22	110.70	35.21	76.66	45.75	18.20	"
Juni 4	56.35	28.44	84.79	106.18	36.60	75.10	44.97	17.99	"
" 11	56.64	28.33	85.17	104.60	36.80	73.35	41.97	16.79	"
" 18	55.95	29.09	85.04	102.92	37.22	72.43	40.87	16.35	"
" 25	57.08	29.74	86.22	104.20	36.29	70.99	37.—	14.20	"
Juli 2	57.47	30.21	87.68	105.03	35.03	69.72	34.26	13.71	7 (3 Juli.)
" 9	58.49	30.25	88.74	108.90	32.53	70.25	34.30	13.68	"
" 16	56.22	29.26	86.18	111.44	28.42	71.44	33.74	15.60	"
" 23	55.22	29.57	84.79	110.54	29.25	72.33	42.28	16.91	"
" 30	55.20	29.62	85.42	109.21	32.17	74.89	44.85	17.94	"
Aug. 6	55.35	29.59	85.44	108.52	34.23	75.49	45.87	18.25	"
" 13	54.71	29.57	84.22	107.42	34.75	76.08	43.02	19.21	6½ (8 Aug.)
" 20	52.29	29.44	82.33	106.15	32.31	75.41	49.07	19.63	6 (16 Aug.)
" 27	52.21	28.94	81.15	104.88	32.15	75.25	50.10	20.04	"
Sept. 3	51.81	28.69	85.50	105.60	35.11	73.64	43.39	17.36	"
" 10	50.85	28.60	84.35	104.21	32.91	72.26	42.53	17.01	"
" 17	49.17	28.40	82.57	103.00	31.95	70.97	42.48	16.99	"
" 24	48.89	28.28	82.17	103.03	31.99	71.55	43.86	17.54	"
Oct. 1	49.22	31.91	81.19	103.00	31.78	71.76	44.62	17.25	5½ (25 Sept.)
" 8	50.04	32.10	82.14	105.88	29.41	71.97	44.62	17.25	"
" 15	50.55	28.99	79.54	105.87	27.99	72.98	48.90	19.56	"
" 22	50.10	28.96	79.06	106.86	27.10	72.42	50.09	20.04	5 (22 Oct.)
" 29	50.74	29.22	79.96	106.65	28.28	74.10	50.22	20.13	"
Nov. 5	54.50	31.42	85.92	108.79	31.96	74.02	44.20	17.72	"
" 12	54.91	31.22	86.19	108.20	32.75	74.06	44.20	17.68	"

WISSELKOERSEN TE AMSTERDAM.					PROLONGATIE KOERS TE AMSTERDAM.	STAND VAN HET WISSELDISCONTO OP ZEVEN VERSCHILLENDE PLAATSEN BIJ HET EINDE VAN ELKE WEEK IN 1866.							
DATUM.	Parijs kort.	Hamb. kort.	Frankf. 6/w.	Londen kort.		DATUM.	Parijs.	Weenen.	Berlijn.	Frankfort.	Hamburg.	Amsterd.	Londen.
Jan. 2	56 $\frac{1}{8}$	85 $\frac{1}{2}$	99	11.87 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{3}{4}$	Jan. 5	5	5	7	5 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{3}{4}$	6 $\frac{1}{2}$	8
" 8	56 $\frac{1}{8}$	"	98 $\frac{3}{4}$	11.90	7	" 12	"	"	"	"	6	"	"
" 15	"	"	99	11.87 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{1}{2}$	" 19	"	"	"	"	5 $\frac{3}{4}$	"	"
" 22	"	85 $\frac{3}{8}$	98 $\frac{1}{2}$	"	7	" 25	"	"	"	"	5	"	"
" 29	56 $\frac{3}{8}$	85 $\frac{1}{2}$	"	11.86 $\frac{1}{2}$	7	Febr. 2	"	"	"	"	5	"	"
Febr. 5	56 $\frac{3}{8}$	85 $\frac{1}{8}$	"	"	7	" 9	"	"	"	"	4	6 $\frac{1}{2}$	"
" 12	"	85 $\frac{1}{8}$	"	11.88 $\frac{3}{4}$	7	" 16	4 $\frac{1}{2}$	"	"	4 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{3}{4}$	6 $\frac{1}{2}$	"
" 19	56 $\frac{1}{2}$	85 $\frac{1}{2}$	"	11.90	6	" 23	4	"	6	"	3 $\frac{3}{4}$	6	7
" 26	56 $\frac{1}{2}$	85 $\frac{1}{2}$	"	11.88 $\frac{3}{4}$	7	Mrt. 2	"	"	"	4	3 $\frac{1}{2}$	"	"
Mrt. 5	56 $\frac{1}{2}$	85 $\frac{1}{8}$	98 $\frac{1}{2}$	"	6	" 9	"	"	"	4 $\frac{1}{2}$	"	"	"
" 12	"	"	"	11.90	7 $\frac{1}{2}$	" 16	"	"	"	"	"	5 $\frac{1}{2}$	6
" 19	56 $\frac{1}{8}$	"	"	"	7 $\frac{1}{2}$	" 23	8 $\frac{1}{2}$	"	"	"	4	"	"
" 26	"	"	"	"	5 $\frac{1}{2}$	" 30	"	"	"	"	4 $\frac{1}{2}$	"	"
April 8	"	85 $\frac{1}{2}$	98 $\frac{1}{2}$	11.87 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{1}{2}$	Apr. 7	"	"	"	"	4 $\frac{1}{2}$	"	"
" 9	56 $\frac{3}{8}$	85 $\frac{1}{2}$	"	11.88 $\frac{3}{4}$	6	" 14	"	"	"	"	6	"	"
" 16	56 $\frac{3}{8}$	85 $\frac{1}{8}$	"	"	6	" 21	"	"	"	5	5 $\frac{1}{2}$	"	"
" 23	"	85 $\frac{3}{8}$	"	11.82 $\frac{1}{2}$	7	" 28	"	"	"	"	5 $\frac{1}{2}$	"	"
" 30	56 $\frac{3}{8}$	85 $\frac{1}{8}$	"	11.77 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{1}{2}$	Mei 5	"	"	7	"	6 $\frac{1}{2}$	6	7
Mei 7	56	85 $\frac{1}{2}$	"	11.71 $\frac{1}{2}$	5 $\frac{3}{4}$	" 12	4	"	6	8	6 $\frac{1}{2}$	10	"
" 14	56 $\frac{1}{2}$	85 $\frac{1}{8}$	98	11.66 $\frac{1}{2}$	5	" 19	"	6	9	7	7 $\frac{3}{4}$	"	"
" 22	56 $\frac{1}{2}$	85 $\frac{3}{8}$	"	11.78 $\frac{3}{4}$	6	" 26	"	5	"	"	"	"	"
" 28	56 $\frac{1}{2}$	85 $\frac{3}{8}$	98 $\frac{1}{2}$	11.83 $\frac{3}{4}$	5 $\frac{3}{4}$	Juni 2	"	"	"	"	7 $\frac{1}{2}$	"	"
Juni 4	56 $\frac{1}{2}$	85 $\frac{1}{8}$	98 $\frac{1}{2}$	11.80	6 $\frac{1}{2}$	" 9	"	"	"	"	7	"	"
" 11	56 $\frac{1}{2}$	"	99	11.78 $\frac{3}{4}$	6	" 16	"	"	"	"	8	"	"
" 18	56	"	"	11.72 $\frac{1}{2}$	7	" 23	"	"	"	6	9	"	"
" 25	55 $\frac{1}{2}$	85 $\frac{1}{2}$	"	11.67 $\frac{1}{2}$	7	" 30	"	"	"	"	9	"	"
Juli 2	55 $\frac{3}{8}$	"	"	11.66 $\frac{1}{2}$	6	Juli 7	"	"	"	"	6	7	"
" 9	"	85 $\frac{1}{8}$	"	"	5	" 14	"	"	"	"	5 $\frac{3}{4}$	"	"
" 16	55 $\frac{1}{2}$	85 $\frac{1}{2}$	"	11.65	5	" 21	"	"	7	"	4 $\frac{1}{2}$	"	"
" 23	56	85 $\frac{1}{8}$	"	11.70	6 $\frac{3}{4}$	" 28	3 $\frac{1}{2}$	"	6	"	4 $\frac{1}{2}$	"	"
" 30	56 $\frac{1}{2}$	"	"	11.85	7 $\frac{1}{2}$	Aug. 4	"	"	"	"	8	"	"
Aug. 6	56 $\frac{3}{8}$	85	"	11.83 $\frac{3}{4}$	"	" 11	"	"	5	5	6 $\frac{1}{2}$	"	"
" 13	"	85 $\frac{1}{8}$	98 $\frac{3}{4}$	11.86 $\frac{1}{2}$	7	" 18	"	"	"	6	4	8	8
" 20	56 $\frac{1}{2}$	"	"	11.88 $\frac{3}{4}$	6	" 25	"	"	"	"	8	"	7
" 27	56 $\frac{1}{2}$	"	98 $\frac{1}{2}$	11.85	8	Sept. 1	8	"	"	4	8 $\frac{1}{2}$	"	6
Sept. 3	56 $\frac{1}{2}$	"	"	11.81 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{1}{2}$	" 8	"	"	"	"	8 $\frac{3}{4}$	"	5
" 10	56 $\frac{1}{2}$	85 $\frac{1}{2}$	98 $\frac{1}{2}$	11.82 $\frac{1}{2}$	"	" 15	"	"	"	"	"	"	"
" 17	"	85 $\frac{1}{2}$	98 $\frac{1}{2}$	11.90	7	" 22	"	"	"	"	4 $\frac{1}{2}$	"	"
" 24	"	"	98 $\frac{1}{2}$	11.77 $\frac{1}{2}$	"	" 29	"	"	"	"	4	5 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$
Oct. 1	"	"	"	11.80	6 $\frac{1}{2}$	Oct. 6	"	"	"	"	"	"	"
" 8	"	85 $\frac{3}{8}$	"	11.76 $\frac{1}{2}$	6	" 13	"	"	4 $\frac{1}{2}$	"	"	"	"
" 15	56 $\frac{1}{2}$	85 $\frac{3}{8}$	"	11.81 $\frac{1}{2}$	5	" 20	"	"	"	8 $\frac{1}{2}$	"	"	"
" 22	56	85 $\frac{1}{8}$	"	11.73 $\frac{3}{4}$	"	" 27	"	"	"	"	5	"	"
" 29	56 $\frac{1}{2}$	"	98 $\frac{1}{2}$	11.77 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{1}{2}$	Nov. 3	"	"	4 $\frac{1}{2}$	"	"	"	"
Nov. 5	"	85 $\frac{1}{8}$	"	11.78 $\frac{3}{4}$	5	" 10	"	"	"	"	8 $\frac{1}{2}$	"	4
" 12	56 $\frac{1}{2}$	85 $\frac{1}{8}$	"	"	"								

1866. ENGELAND'S IN- EN UITVOEREN VAN EDELE METALEN.

In de week eindigende.	INVOER VAN GOUD EN ZILVER.			UITVOER VAN GOUD EN ZILVER.		
	Goud.	Zilver.	Totaal.	Goud.	Zilver.	Totaal.
	pd. st.			pd. st.		
Januarij 8	778.797	815.567	1094.364	849.168	257.000	1106.168
" 10	17.639	104.561	122.200	390.480	135.871	526.351
" 17	116.988	216.989	333.927	71.834	419.052	490.886
" 24	244.483	108.895	348.378	175.477	45.358	220.835
" 31	181.757	283.739	415.496	281.795	325.178	556.978
Februarij 7	100.779	140.177	240.356	99.405	129.058	228.458
" 14	117.799	909.717	1027.516	41.743	231.323	273.066
" 21	495.875	103.685	599.560	84.562	162.690	197.252
" 28	26.572	52.675	79.217	58.166	826.568	384.734
Maart 7	120.366	252.948	373.309	41.264	129.473	170.727
" 14	229.528	55.974	285.502	17.985	202.433	220.218
" 21	70.684	227.627	298.311	20.960	104.525	125.485
" 28	520.299	48.052	568.351	2.948	178.401	176.349
April 4	332.577	195.912	528.489	22.293	53.851	76.244
" 11	60.277	136.957	197.234	41.769	170.966	212.735
" 18	800.671	99.448	400.119	200.533	285.148	485.731
" 25	124.866	88.779	163.645	128.403	40.185	168.588
Mei 2	140.489	121.299	261.783	242.973	50.896	308.369
" 9	44.925	21.333	66.258	102.347	90.029	192.376
" 16	254.109	105.682	359.791	122.435	51.651	184.086
" 23	364.109	194.904	559.013	237.686	118.052	350.738
" 30	1050.708	148.542	1199.250	1134.232	86.718	1220.945
Juni 6	2034.102	29.054	2063.156	365.119	95.344	460.463
" 13	2395.584	197.889	2593.473	992.900	17.224	1010.124
" 20	1347.317	304.164	1651.481	811.389	53.844	865.233
" 27	1500.454	328.445	1828.899	1289.421	164.220	1453.641
Juli 4	414.333	248.956	658.289	568.187	182.979	751.166
" 11	71.859	808.388	380.247	697.994	81.404	779.398
" 18	704.674	409.303	1113.977	246.738	25.974	272.712
" 25	1174.486	185.744	1360.230	798.541	88.860	887.401
Aug. 1	569.211	296.613	865.824	402.321	209.500	611.821
" 8	459.988	111.769	571.757	376.860	222.262	599.122
" 15	469.919	571.399	1041.318	407.226	260.197	667.423
" 22	433.050	106.185	539.235	99.820	336.652	436.472
" 29	1170.261	236.462	1456.713	112.386	124.122	236.578
Sept. 5	411.915	47.339	459.254	195.464	227.434	422.898
" 12	214.211	135.019	399.230	195.640	327.741	523.381
" 19	213.881	667.979	881.310	455.847	326.433	782.280
" 26	753.636	545.061	1298.747	27.559	233.059	260.618
Oct. 3	455.412	414.292	869.704	68.727	562.517	631.244
" 10	71.686	298.050	364.736	158.943	333.354	492.797
" 17	124.609	170.998	295.607	94.423	111.188	205.611
" 24	960.466	56.970	1017.436	136.394	134.981	271.375

Correspondentie.

Aan de Economist.

Onder het lezen der opmerkingen, in het September—October nummer van de Economist, met betrekking tot de rubriek handel en scheepvaart, opgenomen in het onlangs rondgezonden Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje, dacht ik aan de aanzienlijke uitvoeren van geslagt vee naar Engeland; — ter loops is wel in de dagbladen berigt, dat die uitvoeren plaats hadden, doch, zoo verre mij bekend, is van dien nieuwen tak van handel in geen dag- of tijdschrift opzettelijk melding gemaakt.

Wat mij dienaangaande met zekerheid bekend is, betreft alleen hetgeen plaats heeft in de gemeente Bodegraven; mogt het weinige dienaangaande u belangrijk genoeg toeschijnen, zoo verzoek ik u daarvoor eenige ruimte in uw veelgelezen maandschrift.

In die gemeente (Bodegraven) zijn sedert het laatst der maand Augustus door twee handelaars, die vroeger gewoon waren levend vee naar Engeland te senden, 3038 stuks schapen en 9 koesjen geslagt, in kisten gepakt, p. m. 13 schapen in eene kist, en met wagens naar Rotterdam vervoerd, om vervolgens met stoomschepen naar Engeland te worden uitgevoerd.

Wordt de landbouw door dien uitvoerhandel zeer gebaat, de binnenlandsche nijverheid wordt niet minder bevoordeeld. Voor slagtoon van elke 100 stuks schapen wordt betaald f 25, de kosten van transport per as zijn aanzienlijk, ongeveer f 14 voor elke wagenvracht; aan timmerlieden en smeden wordt werk verschafft, voor het maken en herstellen der kisten; daarenboven worden de vellen even als het vet met de binnenlandsche schroefstoombooten naar Leijden of Amsterdam vervoerd, om, aldaar gebloot, gesmolten, bewerkt en voor den handel geschikt gemaakt te worden.

Duidelijk blijkt uit het vorenstaande, dat deze nieuwe tak van handel, zoowel voor den landbouw als voor de nijverheid geldelijke voordeelen oplevert, en wel verdient dat de aandacht op haar gevestigd wordt; terwijl het te wenschen is, dat er spoedig gevolg kan worden gegeven aan het, ook door Z.Exo. den Minister van Financien besproken voornemen om bepalingen daar te stellen, waardoor teruggave van accijns kan worden verleend voor uit te voeren geslagt rundvleesch; want al zijn die regten niet buitensporig hoog (3 à 6 ct. per kilo schoon vleesch), zoo zal men toch moeten erkennen dat de billijkheid ook hier de teruggave dier *consumptie-regten*, in geval van uitvoer medebrengt.

B....., 6 Nov. 1866.

Bn.

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERIGTEN.

Volksbibliotheken. Bij al het goede hetwelk ons lager onderwijs reeds sedert jaren had en aanbragt, ontbrak nog steeds een behoorlijke aansluiting aan de verdere middelen tot volksontwikkeling. Te ~~aan~~ lezen is daartoe wel de eerste, onmisbare voorwaarde; doch te kunnen lezen is slechts middel, waarvan men al of niet kan gebruik maken. Werkelijk te lezen, en goede nuttige werken te lezen is de hoofdzaak. Tot heden ontbrak die schakel bij ons maar al te zeer, en bedroevend is het zeker, vele voorbeelden aan te treffen, zoowel in den ambachtsstand, als vooral ten platten lande, dat men op zijn 11e jaar goed konde lezen en schrijven, doch het op zijn twintigste door ongewoonte nagenoeg was verleerd. Zeer terecht heeft dan ook de M. tot N. v. 't Algemeen bij haar voortdurend streven tot volksbeschaving, ook aan de leesbibliotheken een voorname plaats in haren werkkring ingeruimd. Op vele plaatsen voldoen die inrigtingen echter thans niet aan hare roeping. De voorraad en keuze der boeken laat hier en daar veel te wenschen over, en het is soms schier vermakelijk bij het doorloopen van de catalogus, de werken na te gaan, die men aan het volk ter lecture aanbiedt en de menigte werkjes onzer zoo vruchtbare praktische volksliteratuur die men er niet aantreft. Hervorming dier bibliotheken kwam dan ook in de laatste jaren op het programma der maatschappij meer op den voorgrond. Het departement Rotterdam, in de rigting van het hoofdbestuur voortwerkend, heeft dezer dagen de volksbibliotheek op nieuw georganiseerd, daartoe door een bijdrage uit de Dep. kas, bijzondere giften, en geschenken van boekwerken op onbekrompen wijze in staat gesteld. Bij deze nieuwe inrigting heeft men het goede van de vorige behouden, en tal van de nieuwste werken aangeschaft. Op nuttige wijze kan dus thans aan de leesbehoefte worden voldaan, ook van die klasse der ingezetenen, voor welke het zoo gunstig bekend *Rotterdamsche Lees kabinet*, op hoe breede en onbekrompen schaal ook ingerigt, niet kon dienen, en ook niet bestemd was. Mogen vele departementen het goede voorbeeld der verlichte koopstad volgen, en ijverig medewerken in den door het hoofdbestuur op nieuw geopenden weg: „Heeft de staat”, zoo las men in het laatste jaarboek der maatschappij, „heeft de staat eindelijk, nadat onze Maatschappij 70 jaren lang aan deze taak hare beste krachten had gegeven, de zorg voor voldoende volksonderwijs op zich genomen, thans betaamt het ons, ook zonder ons pleegkind van weleer aan zijn lot over te laten, aan

onzen arbeid eene gewijzigde rigting te geven en onze liefde voor de school over te dragen op onze volksbibliotheken. Zóó lang behooren wij hiermede voort te gaan, totdat ten laatste een Nederlandsch minister als wet afkondige wat nog onlangs door den Franschen minister van onderwijs Duruy wenschelijk is genoemd: iedere gemeente moet zorg dragen voor eene behoorlijke volksbibliothek."

Wij beamen geheel de strekking van dien wensch, doch zouden die nog liever aldus formuleren, nl. „dat de Maatschappij er zoo lang in alle „departementen meê moge voortgaan, dat het *onnoedig wordt* dat eenig „Nederlandsch minister eene wet voordrage volgens welke ieder gemeente-„bestuur voor eene behoorlijke volksbibliothek zou moeten zorgen."

Landbouw-Crediet. Over het Crediet van den Landbouw vindt men een lezenswaardig artikel in het *Weekblad van Haarlemmermeer* van 21 September ll. — Waarom worden de menigvuldige verbeteringen in werktuigen en andere hulpmiddelen van het Landbouwbedrijf vaak zoo uiterst langzaam ingevoerd? is een vraag die menigmaal gedaan wordt.

Men heeft zich algemeen verwonderd, zegt o. a. genoemd artikel, dat vele landbouw-verbeteringen, die in andere landen, zooals b. v. in Engeland, Schotland, e. a. m., bijna een geheele ommekeer in de wijze van landbouwen teweeg bragten, elders zoo weinig navolging vonden, niet-tegenstaande door landbouw-tijdschriften, tentoonstellingen, landbouwers-vergaderingen en het voorbeeld van andere landbouwers, het nut daarvan zoo klaarblijkelijk was aangetoond. Dat dit alles zonder uitwerking bleef, schreef men aan onwil en traagheid en slaafsche gehechtheid aan oude gewoonten toe, en men vreesde wel dat al die goede voorbeelden onmagtig zouden blijven om bij het tegenwoordige geslacht wat uit te rigten, doch voedde tevens de hoop dat, als men dit alles het jonge opkomende geslacht reeds op de dorpschool inprentte, men dan ten minste een vijfen-twintig jaren later een landbouwgeslacht van de nieuwe school naar de lessen der wetenschap en der moderne landbouwkunst den grond zou zien bearbeiden." — Waarom is dat nog zoo weinig het geval?

Men vergeete nimmer, dat het verbeteren der wijze van landbouwen zulk een eenvoudige zaak niet is, en dat alles daarbij naauw te samenhangt, zoodat de eene verbetering geheel doelloos ja nadeelig wordt, wanneer men die niet door vele anderen volgen laat. Zoo zijn b. v. de meeste der fraaije engelsche akkerwerktuigen, die de engelsche fabriekanten ons tegenwoordig op elke groote tentoonstelling komen aanbieden, onbruikbaar op niet drooggelegden grond. Om met voordeel veredelde veesoorten te houden, moet men eerst voedergewassen leeren verbouwen, en om daarvan rijke opbrengsten te verkrijgen, moet men eerst den grond door aankoop van meststoffen tot verhoogde vruchtbaarheid brengen. Maar de meeste van die meststoffen werken slechts gunstig op een goed drooggelegden grond, die nimmer door

hoogen waterstand dras wordt; en waar men van den wind afhangt om van het overtollige water bevrijd te worden, helpt ook het draineren met gebakken buizen niet.

... Men heeft dus in den laatsten tijd ingezien, dat het aanprijzen van landbouwverbeteringen voornamelijk daarom weinig doel trof, wijl het minder aan goeden wil, dan aan krachten, en voornamelijk aan geldkracht, ontbrak. In den regel is reeds nu bij de meeste landbouwers het bedrijfskapitaal te gering in verhouding tot den omvang van hun bedrijf, vooral in de nieuwe polders en droogmakerijen, en zouden vele pachters van b. v. een zestigtal bunders betere zaken maken, als zij zich tot een veertigtal beperkten, en is het dus doorgaans geheel onvoldoende om daarmede uitschotten te doen, die niet met den eersten oogst in de kas terugkeeren. Vergrooting van het bedrijfskapitaal is alzoo hetgeen aan alle verbeteringen moet voorafgaan.

Dit is de oorzaak dat de kwestie van het *Landbouwkrediet* in den laatsten tijd zeer de algemeene aandacht bezig houdt. Eerst moet de gelegenheid bestaan om aan den landbouw het kapitaal te verschaffen dat ze behoeft om vooruit te komen, en eerst dan zullen de landbouwers van onverschilligheid of traagheid kunnen worden beschuldigd, wanneer zij de middelen verwaarloozen, waardoor zij hunnen toestand kunnen verbeteren.

Voorzeker kunnen de grondeigenaars daartoe reeds veel bijdragen. Dikwerf volgen zij echter juist den verkeerden weg. Waar zij, zooals in nieuwe polders dikwerf geschiedt, de pachters hunne eigen woningen laten bouwen, wanneer zij om zekerheid te hebben, de pacht een half of een heel jaar vooruit laten betalen, verminderen zij daardoor het bedrijfskapitaal van hunnen pachter, waarin voor de grondeigenaars juist de beste zekerheid voor eene goede bebouwing gelegen is. Dit behooren zij dus in elk geval na te laten, maar integendeel moeten zij gezind zijn, om alle werkelijk blijvende grondverbeteringen, die de pachter voor eene goede bebouwing noodig acht, voor hunne kosten te verrigten, en aan de gebouwen datgene te verrigten wat voor uitbreiding van het bedrijf nuttig kan zijn. Grondeigenaars, die hun waar belang verstaan, gaan dan ook dikwerf verder en treden als geldschieters van hunne pachters op; maar dit zijn zeker uitzonderingen, en voor de onafhankelijkheid der pachters zelven is dit ook dikwerf de meest wenschelijke wijze niet.

Tot nu toe bestaat echter voor den landbouwer in het algemeen geen gelegenheid om zich op andere wijze het kapitaal te verschaffen, dat hij voor het uitbreiden zijner zaken noodig heeft; de bijzondere gevallen daargelaten, waar hij door persoonlijk vertrouwen de gelegenheid tot geldopnemen vindt.

En in dit opzigt staat de landbouw zeer ten achteren bij handel en nijverheid. Zij, die in den handel slechts zooveel omzet van zaken zouden kunnen hebben als waartoe eigen kapitaal hen in staat stelt, zouden daaraan

niet veel uitbreiding kunnen geven, en ook in de nijverheid behoort in den regel slechts een gedeelte van het kapitaal, waarmede gewerkt wordt, aan den ondernemer toe. De landbouwer heeft daarentegen voor niet zeer grooten omzet van zaken een belangrijk kapitaal noodig; hij moet op weinige uitzonderingen na alles kontant betalen, en ontvangt de uitgeschoten gelden eerst na een jaar of nog langer terug, en gedurende dien tijd kan hij op zijn verkregen produkten geen voorschot ontvangen, of die als waarborg voor op te nemen gelden stellen.

Zij, die tegenwoordig in de bevordering van het *landbouw-krediet* een der krachtigste hulpmiddelen zien om den landbouwvooruitgang te steunen, achten, dat door eene goede inrigting daarvan, in overeenkomst met de eigenaardigheden van den landbouw, deze daarvan met niet minder voordeel en nut gebruik zal kunnen maken, als thans bij handel en nijverheid het geval is."

Paseroeansche trekspoorweg-maatschappij. — Bij besluit van den Gouverneur Generaal van Ned.-Indie van den 29 Februarij 1865 is aan de heeren G. J. Eschauzier, suikerfabrikant op Java, en B. M. de Quay, gepensioneerd majoor der genie bij het Indisch leger, concessie verleend voor den aanleg van een trekspoorweg van Paseroean naar Malang. Door de heeren Besier en Jonkheijm te Rotterdam is onlangs een boekje verspreid, inhoudende: „Prospectus, concessie, contracten met het Nederlandsch-Indisch gouvernement en Statuten der Passeroeansche trekspoorweg-maatschappij, waarvan de zetel gevestigd is te Rotterdam. Maatschappelijk kapitaal f 1,500,000, verdeeld in driehonderd aandeelen van f 5000." Dat geschrift moet dienen om de aandacht van het Nederlandsch publiek op de zaak te vestigen. Door de zaak met een enkel woord te bespreken, willen wij daartoe gaarne medewerken. De heeren Besier en Jonkheijm, aangewezen tot directeuren in Nederland der op te rigten maatschappij, verwijzen er op in hun prospectus, dat deze onderneming tot grondslag heeft: *een contract met het Nederlandsch-Indisch gouvernement voor het vervoer van 's lands goederen en producten in een der meest vruchtbare oorden van Java, tegen een zeer voordeelig tarief en waaraan zich vastknoopt het belangrijk vervoer van suiker en tabak, door particuliere fabriekanten voor de Europeesche markt bereid, en tal van andere opbrengsten.*" Het Gouvernements-contract, zegt verder het prospectus, „waarborgt niet alleen volkomen tegen verliezen, maar zijne opbrengst alleen overtreft reeds aanzienlijk alle kosten van exploitatie en beheer in den ruimsten zin: Men heeft hier dus: *zekere waarborgen voor eens: soliede en voordeelige getalbelegging en het vooruitsigt op hooge dividenden.*" Dit wordt dan verder betoogd, onder andere door te wijzen op onderscheidene bepalingen en cijfers uit de acte van concessie en uit de met het gouvernement gesloten contracten en uit meerdere ten hunnen kantore en ook bij de heeren Chabot te Rotterdam, Schuurleer en Zonen en E.

A. Haitink te 's Gravenhage en Joh. Buys en Zoon te Amsterdam ter visie liggende bescheiden. Zoo men overweegt: dat het geldt een eenvoudigen trekspoorweg, aan te leggen op de reeds bestaande heerbaan tusschen Pasoeroean en Malang, in het rijkste, meest productieve gewest van Java; dat aan concessionarissen, aanvankelijk voor den tijd van vijf jaren tegen een zeer voordeelig tarief, het vervoer van alle gouvernements-goederen wordt verzekerd; dat de spoorweg in verbinding zal worden gebragt met een aantal suikerfabrieken en andere bloeiende particuliere ondernemingen, die zich alle gewis beijveren om gebruik te maken van het hun aangeboden middel om te gemoet te komen aan de drie groote gebreken, waaraan de vervoermiddelen op Java thans lijden: duurte, gemis aan suelheid, gemis aan zekerheid, dan schijnt indedaad deze zaak de aandacht onzer kapitalisten wel zeer te verdienen.

— Het bekende verdienstelijke *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, van dr. W. R. baron van Hoëvell, zal onder eene andere redactie voortgezet worden. De redactie zal bestaan uit de heeren G. H. Betz, I. D. Franssen van de Putte, mr. C. van Heukelom, mr. C. J. F. Mirandolle, Hendrik Muller Sen. en prof. P. J. Veth, die zich de medewerking van een aantal andere staatslieden en geleerden hebben verzekerd. Het prospectus daarvan, dezer dagen verschenen, luidt als volgt:

„Het jaar 1866 schonk aan Nederlandsch Indië niet wat het bij den aanvang beloofde. In het begin des jaars scheen de koloniale quaestie hare oplossing nabij te zijn, onvoorziene gebeurtenissen hebben haar in de oude onzekerheid teruggeslingerd. Nooit was er een tijdstip, waarop het dringender noodig was, voor de belangen van Nederlandsch Indië te waken; nooit een tijdstip, waarop de noodzakelijkheid meer werd gevoeld, dat door het aanbrengen van licht van alle zijden de oplossing der koloniale quaestie bevorderd werd; nooit een tijdstip, waarop Indië met meer belangstelling oor en oog hield gevestigd op hetgeen in Nederland over zijne aangelegenheden werd gedacht, gezegd en geschreven. Voor die belangen te waken, dat licht aan te brengen, die kennis mede te deelen, is het doel der vereeniging, die zich thans heeft gevormd om het met roem bekende tijdschrift van dr. W. R. baron van Hoëvell voort te zetten en daaraan, zoo mogelijk, een nieuw leven in te storten.

Het is echter niet het oogmerk der nieuwe redactie, hare aandacht uitsluitend op de Indische politiek te richten. Haan wensch is elke degelijke bijdrage, waardoor de kennis van Nederlandsch Indië kan bevorderd worden, in hare bladen op te nemen. Niets wil zij buitensluiten dan wat, uit den aard, der zaak, slechts voor de beoefenaars van bijzondere vakken geschikt is en op algemeene belangstelling geene aanspraak kan maken. Aan kritiek van werken over Nederlandsch Indië, aan letterkundige overzichten, aan novellen, die de natuur, de geschiedenis, de zamenleving der Neder-

landsch Indische gewesten tot onderwerp hebben, zal zij gaarne eene plaats inruimen. De naamlijst harer medewerkers, die zij in het eerst verschijnend nummer hooft mede te deelen, zal aan hare lezers een waarborg geven, dat zij aan de verschillende gedeelten van haar programma zal kunnen voldoen."

Recapitulatie-cijfers der Veesiekte.

IN DE WEEK VAN	AANGETAFT IN			TOTAAL.
	Noord.-Holl.	Zuid-Holland.	Utrecht.	
11—17 Februarij . .	225	1510	288	2023
18—24 "	275	1340	350	1865
25 Febr. — 3 Maart.	179	1000	195	1374
4—10 Maart	51	1353	297	1701
11—17 "	27	1133	184	1344
18—24 "	36	1410	243	1689
25—31 "	119	1303	223	1645
1—7 April	71	1129	278	1478
8—14 "	48	1365	234	1647
15—21 "	73	770	254	1102
22—28 "	16	703	160	879
29 April — 5 Mei . .	44	649	135	828
6—12 Mei	75	572	67	714
13—19 "	20	332	49	401
20—26 "	43	245	33	321
27 Mei — 2 Junij . .	53	355	107	415
3—9 Junij	72	163	86	321
10—16 "	23	215	56	294
17—23 "	53	243	60	356
24—30 "	43	303	34	380
1—7 Julij	22	335	190	547
8—14 "	14	344	168	526
15—21 "	17	535	224	776
22—28 "	31	629	311	971
29 Julij — 4 Augustus.	24	617	343	984
5—11 Augustus . . .	26	737	462	1225
12—18 "	21	579	533	1133
19—25 "	23	643	703	1369
26 Aug. — 1 Septemb.	31	659	953	1643
2—8 September . . .	36	731	1032	1849
9—15 "	27	693	1220	1940
16—22 "	45	681	1202	1928
23—29 "	40	642	1073	1755
30 Sept. — 6 October.	75	641	1149	1865
7—13 October	61	775	1243	2079
14—20 "	43	532	1063	1638
21—27 "	70	499	917	1486
28 Oct. — 3 Novemb.	51	494	393	1438

DE VRAAG VAN HET OOGENBLIK.

..... en naarmate eene grootere bevoegdheid aan deze Kamer is toegekend, met des te meer omzigtigheid ons in de uitoefening daarvan te gedragen.

*(Redevoaring van den heer VAN RANSTEN
bij de aansaarding van het voorzitterschap
der Tweede Kamer op 22 Nov. 1866.)*

Elk Nederlander heeft het regt van te pruttelen, zelfs van na te pruttelen, soo het hem goeddunkt. Het is echter niet om van dat even onbetwistbaar als weinig voldoening opleverend regt van napruttelen gebruik te maken, dat wij ook in dit nummer nog eenige beschouwingen over het groote onderwerp van den dag in het midden brengen: geenszins, men moge welligt betreuren dat de meerderheid der natie het hooge gewigt van de vraag die ter beslissing kon worden gebragt niet genoegzaam schijnt te hebben gevoeld; de voorloopige uitspraak — indien het niet gewaagd is zelfs van voorloopige uitspraak te gewagen — dient met berusting, in elk geval met eerbiediging te worden ontvangen, in afwachting welke de directelijk of indirectelijk te verwachten definitieve uitspraak zijn zal, na het bedaren van den roes waarin de zoo fel opgezette strijd de gemoederen gebragt heeft.

Wanneer men ziet hoe van den eenen kant alles werd ingespannen om de oude Kamer als naijverig op Koninklijke praerogatieven, ja als vijandig tegen de Kroon over te stellen; — wanneer een geacht en invloedrijk man niet schroomt openlijk te verklaren, dat hij om politieke redenen er niet vooruit zal komen aan welke zijde het regt was, — terwijl toch in de regtsvraag, en in dese alléén, de vraag van het oogenblik lag opgesloten; — wanneer daarentegen van gemoedelijk-conciliante zijde wordt toegeroepen: „Ach, geen partijen, geen strijd! wees één, wees één, mijn vaderland!” in plaats van flinkweg: „Houd u aan 't regt, mijn vaderland! al koste dat ook strijd”, — ja, dan is het voorzeker minder te verwonderen dat zoovelen zich met de regtsvraag niet hebben ingelaten, doch eenvoudig hebben gedacht: „het regeren moet toch

mogelijk gemaakt worden; tot onlangs zijn telkens de Ministeriën voor de Kamer geweken, laat nu ook eens de Kamer voor het Ministerie wijken, liever dan dat men vier kabinetten in één jaar zie optreden." Voorzeker is voor die zienswijze veel, en tegen eene ontbinding der Kamer op zich zelve weinig te zeggen, en een ieder zou, welk ook zijn gevoelen zij, in de schijnbaar-practische oplossing moeten berusten, indien daarmede de zaak gevonden ware.

Doch zoo men zich het gebeurde voor den geest brengt, ziet men dat de gevolgen dezer ontbinding, indien het verkiezingsprogramma der Regering het karakter blijft geven aan het thans ingetreden tijdperk van ons staatsleven, hoogst gewichtig zijn, verre gewigtiger dan de April-beweging, omdat het daar meer op eene appreciatie van feiten, hier op de uitlegging der meest fundamentele regten aankomt. Toen was de leuze, dat de nieuwe regering met de nieuwe Kamer iets verrigten zou dat de vorige regering met de vorige Kamer had behooren te doen, en toen dat eens geschied was, was vormelijk, de zaak beslecht; — toen kon de Kamer, nadat eens de gemoederen weér bedaald waren en aan de bezwaren, zoo het heette, door de wet op de kerkgenootschappen voldoening was gegeven, hare gewone verhouding tegenover de Regering hervatten, thans is dat nagenoeg onmogelijk: de oude verhouding is van regeringszijde verbroken; een nieuwe verhouding is aangenomen, althans beproefd, door het voorop gezette beginsel, dat de Kamer grondwettig onbevoegd is, omtrent sommige regeringdadaden een afkeurend oordeel uit te spreken. M. a. w. het Ministerie heeft niet alleen eene andere Kamer verlangd, doch, verder gaande dan voor die eenvoudige constitutioneele daad noodig was, eene meer volgzame Kamer, en zoo hiertoe nog bewijs noodig ware, het spreekt duidelijk in de openingsrede des Ministers van justitie op 19 November jl. Dat mag niet vergeten worden; bij den strijd van sommige organen om het ware geschilpunt in het duister te laten en bij voorkeur alleen op het niet te loochenen bezwaar van herhaalde ministerie-wisselingen en op de gevolgen der motie-Keuchenius te verwijzen, kan het voor velen althans zijn nut hebben, in tijds nog de punten op de i te zetten, eer de eenvoudige kwestie geheel in den doezelachtigen achtergrond is geraakt waarin men haar zou willen begraven.

Het doel van deze enkele bladzijden is om bij onze lezers het bewustzijn te versterken of op te wekken, dat het vertrouwen in onze grondwettige instellingen, in liberalen zin opgevat, door het

gebeurde niet geschokt behoeft te zijn; dat, zoo stabiliteit van het gezag overal noodig is — en bij ons maar al te zeer —, die bevestiging daarom nog niet behoeft gezocht te worden in eene verkleining van de regten der volksvertegenwoordiging, (dat wil zeggen, hoe men het ook keere of wende: in eene meer absolute regering), doch juist in eene gave erkenning van de regten dier vertegenwoordiging, met regeling slechts der wijze waarop zij toegepast worden.

Men vergeve ons, zoo wij nu en dan moeten terugkomen op hetgeen op andere plaatsen reeds en zoo veel beter is gezegd, doch de gezigtspunten van het débat die ons het meest belangrijk voorkomen, moeten toch kortelijk worden zamengevat. Vooraf enkele woorden om alle misverstand zooveel doenlijk te voorkomen.

Zoo worden o. a. de ondertekenaars van het regtakundig advies van Leiden van 6 en 8 October somtijds genoemd „de goedkeurers der motie-Keuchenius.”

Het is niet overbodig ook hier duidelijk te doen uitkomen dat die opvatting niet gewettigd is. Het advies betrof de *grondwettigheid* der motie: de bevoegdheid om de motie te mogen aannemen werd *ontkend* in het regeringsvoorstel tot ontbinding, programma dus voor de nieuwe verkiezingen, — *erkend* in het advies.

Nu het oordeel over de regtsvraag.

Opmerkelijk mag het voorzeker genoemd worden, dat de meest belangrijke ondersteuning, welke de ministerieele meening van grondwettig-onbevoegdheid der kamer heeft ondervonden, die van den heer de Bosh Kemper, hierop neerkomt, dat niet zoozeer de bevoegdheid der kamer tot afkeuring der onderwerpelijke regeringsdaad wordt ontkend, dan wel om het bij eenvoudige *motie* te doen, terwijl het op de in de grondwet aangegeven wijze van adres aan den Koning had kunnen geschieden.

Daartegen werd echter door den heer Vissering in *de Gids* reeds aangetoond: dat zelfs de regering tijdens het conflict zich niet op dat gebrek in vorm heeft beroepen; — dat motiën als de onderwerpelijke tot heden bij ons als constitutioneel zijn beschouwd; — dat het regeringsvoorstel tot ontbinding op dezelfde motieven van „overschrijding” zou hebben moeten volgen, indien de afkeuring der kamer in een adres ware geformuleerd geweest.

Het motief der ontbinding toch was dat de kamer door de afkeuring uit te spreken, „was getreden op het gebied der uitvoerende magt, bij den Koning berustende, en heeft inbreuk gemaakt op het praerogatief der Kroon, waarvan de uitoefening, naar de

uitdrukkelijke bepalingen der grondwet, aan den Koning als hoofd der uitvoerende magt en als opperbestuurder der koloniën, vrij en onafhankelijk van elke tusschenkomst of inmenging der Staten-Generaal, gewaarborgd behoort te blijven."

Het kan dus, meenen wij, bij aandachtige overweging niet worden aangenomen, wat de heer de Bosch Kemper met ronde woorden zegt: „het constitutioneele vraagpunt is derhalve geheel en al beperkt tot de *motie van orde*." (p. 18 *Vooruitgang*.)

Ware dat het geval, dan zoude er veel te zeggen zijn voor deze opvatting: is afkeuring van regeringsdaden bij motie inconstitutioneel, dan ware voor de regering de eenvoudig aangewezen weg, om er ook geene waarde aan te hechten, en de heer Kemper (p. 539 *Handl. Staatsregt*, 1865) zegt dan ook zeer consequentelijk: „de ministers zijn niet gehouden de motiën der Kamers op te volgen; zij kunnen ze geheel als informeele adressen voorbijgaan." En p. 378 lezen wij, dat „aan die oordeelvellingen bij motiën van orde..... zeer weinig gewigt wordt gehecht, waardoor weër de ministeriele verantwoordelijkheid zeer veel van hare kracht verliest."

Van dat standpunt uitgaande zoude dus de genezing der motiekoorts gaandeweg van zelve kunnen volgen, bij het opgewekt gevoel van eigenwaarde der Kamer, hetwelk toch niet zoude gedoogen telkens wapenen te bezigen, die zouden blijken onmagtig te zijn.

Maar, — wordt nu hertegen door den heer d. B. K. aangevoerd, — de waardigheid der regering gedooft niet om voor het oog der natie in de uitgesproken afkeuring te berusten, al is die afkeuring ook niet grondwettig. Dergelijke afkeuringen toch grijpen bij een vrij volk, dat prijs stelt op moraliteit, altijd in de geregelde werking der uitvoerende magt in.

Door die erkenning van den morelen invloed van afkeuring wordt toch ook het stelsel van den heer Kemper weer verzaakt; immers dat stelsel erkent mede (p. 9 *Vooruitgang*) dat „al de leden individueel volkomen regt hebben om bij hun „spreken de handelingen der regering te berispen en aan kritiek „te onderwerpen;" — maar indien bij een Kamer van 75 leden, een 39tal individueel dat gevoelen uitpreken over een gehouden gedragelijn, is dan niet voor het oog der natie, de zedelijke afkeuring, waarin volgens den heer Kemper niet mag berust worden, even goed ondergaan, al is die dan niet in één votum der collectieve Kamer uitgesproken? — Ook zou nog altijd het middel overblijven om in een Verslag het afkeurend oordeel als door de meerderheid uitgesproken, uit te brengen, waardoor dus in het stelsel

van den heer K. de zedelijke nederlaag niet minder zou zijn ondergaan.

Uit een en ander, dunkt ons, blijkt wederom dat, zooals onze grondwet is liggende: bij de duidelijk sprekende verantwoordelijkheid der ministers voor alle regeringsdaden, —

bij het erkennen van het zedelijk gewigt, hetwelk eene door de meerderheid uitgesprokene afkeuring moet hebben, —

de bevoegdheid tot het verklaren dier afkeuring bij besluit dier Kamer wel onfeilbaar moet worden aangenomen; daargelaten de hoogst gewigtige appreciatie der gevallen, waarin de Kamer *wel doet* van dat regt, zonder verdere regeling der vormen, gebruik te maken, en vooral of zij *wel doet* er dikwijls gebruik van te maken.

Men vermene niet de twee vragen: waartoe men *regt* heeft? en wat *behoort te geschieden*? Een paar voorbeelden ter verduidelijking:

Gesteld dat er een gerechtshof ware, hetwelk voor elke misdaad op iederen schuldig bevondene, geen uitgezonderd, het maximum der straf toepaste, dan zou dergelijk systeem kunnen worden veroordeeld, doch zoude men voor elk der daden de *bevoegdheid* kunnen ontkennen?

Indien elk ingezetene op zoodanige wijze van het regt van petitie gebruik maakte, dat het geregeld behandelen der duizend petitien alleen feitelijk onmogelijk werd of de geregelde werkzaamheden der kamer zoude belemmeren, dan zou men het eens zijn dat dergelijk gebruik van het regt van petitie niet behoort gemaakt te worden, doch men zou de *bevoegdheid* der petitionnerenden toch niet kunnen ontkennen.

Belangrijk vooral wordt het onderscheid tusschen hetgeen behoort en het stricte *regt*, in het staatsregt, alwaar elk punt in geschil, niet, zoo als bij geschillen tusschen ingezetenen onderling, voor den regter ter beslissing te brengen is, — ja allermeest is het onderscheid van belang waar het de werkring geldt der hoogere staatsmagten onderling, omdat daar geen ander middel is om de grenzen aan te wijzen, dan het tegenwigt der overige staatsmagten, zonder eigenlijken hooger regten om het geschil te beëindigen.

De consciëntie der personen aangaande het al of niet betamelijke en den eisch van het algemeen belang; de ervaring aangaande het al of niet voordeelige van het volgen eeniger rigting; en de op grond daarvan gaandeweg gevestigde *usantie*: ziedaar wat bij onbestemdheid eener beschreven grondwet, aan de hoogere staatsmagten

de perken aanwijst, binnen welke men van een, zij het onbetwistbaar *regt*, al of niet *behoort* gebruik te maken.

Wil men een voorbeeld: de Engelsche constitutie geeft aan de Kroon het regt om pairs te benoemen; — daardoor bekomt de regering een middel om de meerderheid in het Hoogerhuis te versterken, indien men slechts, tegen den tijd der behandeling, het getal leden vermeerdert met zoodanige personen van wier politieke rigting men verzekerd is — zoo wordt dat regt een stemmachine der regering; meer dan eens is het zelfs gebleken een nuttig middel te zijn om den tegenstand te breken van een ligchaam dat soms een grooten maatregel zou tegenhouden, die door de volks-overtuiging dringend gevorderd werd; maar volgt nu daaruit, dat dat regt altijd als een gewoon middel gebruikt wordt? Heeft de regering daardoor het doordrijven van alle wetten in het Hoogerhuis in hare hand? Het is er verre van af. Bij de Engelsche staatslieden is het begrip dat het een netelig, ja in beginsel onregtvaardig middel is, zóó doorgedrongen, dat er niet dan met de uiterste omzigtigheid en bij onvermijdelijkheid om anders te handelen, gebruik van gemaakt wordt. (Verg. *Brougham*, Brit. Const. p. 268).

Bijaldien nu onverwachts een ministerie het uiterste middel weêr meer dan vroeger ter hand neemt om regeringsvoordragten door te drijven, dan zoude dergelijke regering wel zeker te veroordeelen zijn en waarschijnlijk spoedig voor den constitutioneelen zin van het Engelsche volk moeten bukken, doch ook dan zou men haar niet kunnen tegenwerpen: „dat zij hare bevoegdheid is te buiten gegaan.”

Maar, zal men zeggen, moet dergelijk regt dan niet ontnomen worden? Geenszins. Immers als een dreigend zwaard hangt het boven het Hoogerhuis, voor het geval dat deze, door erfelijkheid en vermogen nagenoeg geheel onafhankelijke tak der wetgeving zich tegen elke verbetering verzette. De bewustheid alleen dat het geschieden *kan*, werkt reeds temperend en doet binnen de palen blijven.

Zoo is het eenigzins met de regten der hooge staatsmagten in 't algemeen. Noemen wij b. v. het verwerpen van begrootingen. In Engeland wordt ook dat regt ten volle erkend, doch niet toegepast, omdat de regering het nimmer zoo ver laat komen en aftreedt vóór dat het doodyonnis op die wijze over haar wordt uitgesproken.

Nu moge men het veelvuldig uitoefenen van dergelijke regten als gewoon parlementair middel met reden aan bezwaren onderhevig achten, ja zelfs bepaald veroordeelen, toch kan die opinie zamengaan met de erkenning der noodzakelijkheid dat *het regt*

daartoe blijve bestaan, omdat die bewustheid het voor elke regering tot duren pligt maakt, de taak niet te aanvaarden, of die aanvaard hebbende, niet te behouden wanneer zij zich niet homogeen gevoelt met de meerderheid der natie. En dat toch blijft, volgens *allen* mag men zeggen, het hoofddoel der constitutionele regeringsvorm.

Passen wij nu de kwestie van *regt hebben* en dat *regt gebruiken* toe op de werking eener constitutie in het algemeen. Uitvoerende Magt en de beide Kamers moeten op één gegeven oogenblik zamenstemmen omtrent hetzelfde voorstel, zal dat voorstel tot Wet verheven worden. Onderstel voortdurende verwerping door een der takken, dan staan de twee bekende middelen open, of verandering van ministers, of beroep op het volk.

Gesteld dat niettegenstaande die middelen en herhaling dier middelen, de overeenstemming blijft ontbreken, ja, dan zou het blijken dat die natie van de voordeelen harer grondwet geen gebruik weet te maken, doch geen der takken van de wetgevende magt zou gezegd kunnen worden zijne bevoegdheid te hebben overschreden.

In den werkelijken loop der zaken alzoo is de overweging, hoeverre eene der staatsmagten in het gebruik zijner regten behoort te gaan, niet minder gewichtig dan het onderzoek, hoever zijn *bevoegdheid* zich uitstrekt. De laatste vraag zal slechts in enkele gevallen twijfel kunnen overlaten; de eerste kan uiterst moeijelijk onder algemeene regelen worden gebragt, hare beantwoording hangt eigenlijk geheel af van die gewichtige doch volkomen ontastbare eigenschap „*het besit van parlementaire tact.*”

Doch ook het gewigt daarvan ten volle erkennende, (en in den gewonen loop van zaken zal het daarop het meest aankomen), blijft het niettemin een hoofdvereischte voor geregelde werking, dat men wete, hoever men des noods zou *kunnen* gaan: nl. de uiterste grens van het regt moet ook *bekend* zijn.

Als de doodstraf ergens bestaat, doch geen der gevallen waarin zij bedreigd wordt, doet zich voor, dan is dat eene reden om haar te behouden, want het is een bewijs dat *hare bedreiging* gunstig werkt.

Eenigermate uit dat oogpunt beschouwe men de uitoefening van vele staatkundige *regten*.

Ook zij die, met ons, het gevaar beseffen van voortdurende kritiek in of door de Kamer op daden der uitvoerende magt uitgesproken, die zelfs met ons, een zoogenaamd „*mede regeren*” der Kamer hoogst ongewenscht vinden, ook die moeten niettemin aan het behoud der onbeperkte *bevoegdheid tot kritiek*, blijven vasthouden, als blijvende waarschuwing voor de regering om er zich niet aan

bloot te stellen (en wij bedoelen hier niet de kritiek van één lid of enkele leden, niet te duchten en ook niet te ontgaan, — doch een afkeurend oordeel door de meerderheid der Kamer uitgesproken, hetzij bij adres, hetzij bij enkele verklaring).

De natie zal de Kamer des te meer dankbaar zijn, dat zij zich van het mederegeren onthoudt, wanneer er tegen dat zoogenaamd mederegeren geen andere dam bestaat dan de gematigdheid en zelfbeheersching der Kamer zelve.

Tot staving van zijn gevoelen verwijst de heer d. B. K. in zijne beoordeeling van prof. Opzomer, op het voorbeeld van Engeland.

Men maakt in Engeland van motiën gebruik, om handelingen van de regering af te keuren; maar het gebruik heeft ingevoerd niet alleen dat alle motiën in een register zullen worden ingeschreven, maar ook dat geen gewichtige motie zal worden gedaan, zonder dat vooraf is gewaarschuwd (*de Grondwettige regten*, p. 6.)

Voorzeker wij zullen niet de laatste zijn, om het groote voordeel van dergelijke temperende gebruiken te erkennen; — doch spreekt nu deze verwijzing in het voordeel van het stelsel van Mr. Kemper? geenszins, „het gebruik heeft ingevoerd,” zeer juist, men zou dus mogelijk wel doen met dergelijk gebruik ook in ons achttienjarig parlementair leven in te voeren, maar het feit spreekt: ook in Engeland wordt dus afkeuring van regeringsdaden bij verklaring of motie in het parlement, als constitutioneel beschouwd.

Het eenige daartegen aan te voeren zou zijn: „ja, maar wij hebben een geschreven grondwet in artikelen, en daarin wordt van geene motiën melding gemaakt”, doch hierop is reeds met grond geantwoord dat, zoo daarin reden van ongrondwettigheid mogt zijn, de Grondwet evenmin van troonrede en adressen van antwoord melding maakt.

Hoe men overigens denke over de kwestie der vorm van afkeuring, de considerans van het ontbindingsvoorstel toont duidelijk, dat het bezwaar der regering niet dáárin was gelegen.

Immers ware dat het geval, dan had er van geene inmenging in opperbestuur van kolonien sprake behoeven te zijn, dan ware het eenvoudig verwijzen op het aannemen van eene afkeurende motie, zonder onderzoek in de afdelingen, en het daardoor verkleinen van het zoo noodzakelijk gezag in het oog der natie, reeds een voldoende motief tot ontbinding geweest.

Van vrij wat meer belang achten wij dan ook de tweede vraag,

door het voorstel der ministers aan de hand gegeven: hoever gaat het regt der kamer tot uitoefening van kritiek op regeringsdaden? Zijn alle regeringsdaden daaraan onderworpen, of zijn eenige, als zoogenaamde koninklijke praerogatieven, daarvan uitgezonderd?

Ook hier is het betoog aan de eene zijde hoogst eenvoudig.

„Alle koninklijke besluiten en beschikkingen worden door de betrokken ministers mede ondertekend. De ministers zijn verantwoordelijk.” Tegenover deze ondubbelsinnige verklaringen zou dus moeten gesteld worden het bewijs der tegenstanders, dat sommige regeringsdaden uitgezonderd zijn. Meent men dat te vinden bij de toepassing der woorden: „hoofd der uitvoerende magt,” en „opperbestuurder van de kolonien” dan zijn evenzeer aan dat toezigt onttrokken: het oppertoezigt des Konings over den waterstaat; het opperbestuur der geldmiddelen; het opperbestuur der buitenlandsche betrekkingen, ja eigenlijk alle daden der uitvoerende magt.

Naar onze meening is de grens in de *letter* der Grondwet dan ook niet te vinden, evenmin is er in den *geest* der Grondwet eene bepaalde grens van het *regt* tot kritiek. Doch dit gevoelen sluit geenszins in, dat men daardoor de Grondwet zou willen interpreteren in den zin van voortdurend mederegeren der Kamer, hetgeen, wij erkennen het gaarne, onze constitutioneele regering tot een vermomde democratie zoude maken.

Eene grondwet is geene wet als eene andere, die bepaald verbod, of vergunning van aangewezen daden inhoudt; zij is geene wet waarvan de handhaving onmiddellijk voor een burgerlijken of administratieven regter kan gevorderd worden.

Eene grondwet is veeleer slechts eene verklaring van beginselen en omvat weinig scherp afgebakende voorschriften omtrent *daden*; doch onder die weinigen is nu juist het onderwerp der ministerieele verantwoordelijkheid begrepen. Immers, er is geenerlei dubbelsinnigheid in dit artikel:

„Alle Koninklijke besluiten en beschikkingen worden door den betrokken minister mede ondertekend.”

In verband met het art. van de ministerieele verantwoordelijkheid en de geschiedenis van dit onderwerp in onze grondwet, kan het dus geen twijfel lijden of de verantwoordelijkheid tegenover de Kamer strekt zich uit tot alle regeringsdaden, welke ook (*).

(*) Even ondubbelsinnig is de Belgische Grondwet, art. 64: „Aucun acte du roi ne peut avoir d'effet, s'il n'est contresigné par un ministre, qui par cela seul s'en rend responsable.” Ook dezelfde volstrekte algemeene opvatting vinden wij in Engeland. Verg. Russell, English Gov. etc. pag. 129.

En zoo zegt dan ook de heer d. B. K. waar hij spreekt als leeraar van het positieve staatsregt (Handleiding, 1865, p. 290, 291; zie ook p. 375):

„De staatkundige onschendbaarheid des Koning bestaat:

1°. dat geene staatkundige verkeerdheden aan den Koning mogen verweten worden, *daar voor alle de regeringsdaden de ministers verantwoordelijk zijn*” (*).

Dat zuivere standpunt wordt echter, naar onze meening, in 1866 in het *Volkblad* verlaten, waarbij (p. 10 *Vooruitgang*) de meerderheid der Tweede Kamer beschuldigd wordt zich te hebben gemengd in hetgeen de grondwet *zonder beperking* aan de Kroon heeft opgedragen (†).

Dit zijn ongeveer dezelfde woorden welke in het voorstel der regering gebezigd worden; en hierin ligt o. i. juist het gewigt van het tegenwoordig oogenblik, dat, zoo de bevoegdheid tot afkeuring aan de Kamer wordt ontzegd, diezelfde ontzegging consequentlijk moet volgen voor overige *regeringsdaden* (§).

(De contrôle op daden der regering als tak der wetgevende magt

(*) Cursiefstelling door de Redactie.

(†) Bij eene erkenning van den volstrekt algemeenen eisch van het contreseign als middel ter verantwoordelijkstelling, is het, in verband met den overigen inhoud der grondwet, naar onze meening eene niet geregvaardigde opvatting, buiten de grondwet om, zoo men de gevolgen dezer verantwoordelijkheid voor sommige daden minder gestreng wilde opvatten dan voor anderen.

Wilde men aannemen dat het contreseign alleen met het oog op de strafregtelijke verantwoording gevorderd wordt, dan zonden weder alle regeringsdaden buiten de zoogenaamde *parlementaire* verantwoordelijkheid moeten vallen.

In één woord, daar het voorschrift van contreseign volstrekt algemeen is, is ook de ministeriele verantwoordelijkheid één, en regtens, op dezelfde wijze, op alle regeringsdaden in gelijke mate toepasselijk; dus: òf voor alle regeringsdaden alleen de strafregtelijke verantwoordelijkheid, òf wel voor alle ook de parlementaire.

(§) Indien wij ons meer dan eenige aanhaling uit de jongste en vroegere geschriften van den heer de Bosch Kemper veroorloven, dan is het geenszins om te trachten dien geschten schrijver hier en daar op eene inconsequentie te verwijzen. Bij iemand die dertig jaren lang zoo veel geschreven heeft als de heer K., (en, bekenne men het rondit, bij de ontwikkelings periode onzer jonge staatsregterlijke begrippen), is dat niet altijd te vermijden. *Scimus et hanc veniam petimusque damusque vicissim*; doch onze bedoeling is deze: de heer Kemper gaf de meest belangrijke en meest gezaghebbende ondersteuning aan het gevoelen der ministers omtrent de *regtsvraag*. Welnu, bij het weinig volledige, weinig bevestigende dat zijn stelsel ontegenspellig *daarbij* kan aanbieden, bij het hoofdzakelijk verwijzen op de feitelijke nadeelen, welke eene andere opvatting dan de zijne ten gevolge zou kunnen hebben, en vooral, bij de degelijke argumenten welke men dan toch

is volkomen onnoodig te vermelden, want die daden bestaan in het voorstellen en behandelen der wets-ontwerpen, en daarop volgt van zelf goed- of afkeuring bij de discussie en stemming).

Al werden *afkeurende motiën* door welke middelen dan ook, afgeschapt of onmogelijk gemaakt, het zoude het regeringsstandpunt niet blijvend kunnen versterken.

Het regt om afkeuring van regeringsdadn uit te spreken, sluit zich naauw aan de kwestie van al of niet bevoegdheid tot begrotingsverwerping om zuiver politieke redenen van vertrouwen of wantrouwen in de regering gesteld.

Motiën tot afkeuring, bepaald *votum van wantrouwen*, (en waar wordt daarvan in de Grondwet gesproken?) en afstemming eener begrooting om politieke redenen, zijn toch, hoezeer in vorm verschillend, drie uitingen van volkomen hetzelfde beginsel. En hoe kan de bevoegdheid tot de twee laatstgenoemde dezer middelen feitelijk worden tegengegaan? Wanneer eene regering soms moet besluiten, om, directelijk of indirectelijk, een *votum van vertrouwen* te vragen, zal men dan de Kamer kunnen beletten, een *votum van wantrouwen* uit te spreken?

Evenzeer komt het ons voor dat eene bediscussiering der vraag of het overeenkomstig onze Grondwet is, om een begroting, om redenen buiten de begrooting gelegen te verwerpen, — weinig practisch nut kan opleveren. Voor absolute beantwoording is de vraag niet vatbaar, tenzij dat men dat regt in alle omstandigheden zou willen ontkennen. Ten slotte is het altijd van het betamelijkheidsgevoel der leden, en het beoordeelen van den politieken toestand in zijn geheel omvang, waarvan de beantwoording der vraag zal moeten afhangen. Hoe dat zij, wij staan reeds eenige jaren tegenover het feit, dat deze kwestie, vroeger als van uiterst teederen aard beschouwd, gaandeweg en onder de meest uiteenloopende omstandigheden, door leden der meest verschillende gevoelens, in toestemmenden zin is beslist.

Immers kan het wel anders? — de Grondwet eischt *jaarlijksche* vaststelling bij de wet (art. 119), ja ook de Grondwet wil over elk departement afzonderlijke stemming (art. 121). Evenzeer eischt

moet erkennen tegen zijn systeem te zijn aangevoerd, blijkt toch minstens dat de grenzen der onderscheidene magten niet gelijk hij meent, (zie *Grondwettige regten* enz. pag. 9) sóó naauwkeurig en angatvallig in de grondwet zijn afgebakend, dat daaruit de kwestie reeds beslist konde worden. Neen, het blijkt juist ten sterkste dat er in die rigting van verdere aanvulling nog iets te doen valt.

de Grondwet *individuele stemming* — doch nergens wordt motivering van stem vereischt, en in geval van motivering, is men onschendbaar wegens de uitgebragte adviezen (art. 92). Er kan dus hier volgens onze Grondwet eigenlijk geen twijfel bestaan, doch alleen een vraag van conscientie voor de leden elk voor zich.

Hetzelfde wat van het formele regt tot begrootings-afstemming geldt, geldt van de afstemming of amendering van afzonderlijke artikelen der begrooting, die alle ingrijpen in de uitvoerende magt, daar men door het terughouden van bepaald aangewezen middelen, de regeringsdaad waartoe die middelen strekken moesten, tevens belet.

Zien wij nu hoe die vraag van begrootingverwerping in Engeland beschouwd wordt, dan vinden wij ook daar eene nieuwe bijdrage tot het verschil van *bevoegdheid* en gebruikmaking.

In Engeland bestaat de constitutie slechts voor een gedeelte in beschreven geformuleerde wetten, doch verder worden vele belangrijke regten als constitutioneel aangemerkt, al werden zij bij geene wet uitdrukkelijk gegeven, als b. v. het regt van vereeniging en petitie; de openbaarheid van de zittingen van het parlement is, even als het publiceren van beraadslagingen, een zaak van gedoogen van het parlement zelf. Geene wet schrijft openbaarheid voor, zoo als bij ons de grondwet.

Voorts is de verhouding der groote staatsmagten gaandeweg afgebakend, hetzij door bepaalde resolutiën der beide huizen, hetzij eenvoudig door hetgeen men noemt: het constitutioneel gebruik (trouwens door voortdurende redegevende interpretatie bestuurd), van welke gewoonten in den regel evenmin wordt afgeweken als van het beschreven regt, terwijl afwijking in die enkele gevallen waarin zij noodig mogt zijn, dan ook des te minder bezwaar oplevert.

Dat is trouwens geheel in den geest der Engelsche natie, die geen codificatie kent.

Bij ons is de opvatting der constitutie anders: wij hebben één beschreven grondwet, (*) doch dat neemt niet weg, dat ook voor

(*) Die, ofschoon minder dan in 1815, o. i. nog wel wat te veel heeft gereguleerd. Eene grondwet behoort in de eerste plaats eene verklaring van beginselen en regten te zijn; die treden eerst in het leven door organieke bepalingen, op den voet van gewone wetten tot stand gebragt; die bepalingen kunnen dus gaandeweg naar gelang der behoeften gewijzigd, en juist daarin is trapsgewijze ontwikkeling van het staatsleven mogelijk *met behoud van dezelfde grondwet*. Door te veel te willen vaststellen houdt onze grondwet op sommige gedeelten de ontwikkeling nog tegen; de bepalingen nopens kiesregt b. v. en aftreding der leden van de 2^e Kamer komen voor een grondwet in te veel bijzonderheden.

ons de beginselen, die in de Engelsche constitutie worden toegepast, waarde blijven behouden.

Immers het is genoeg bekend, hoe de gemengde monarchie als stelsel, de zoogenaamde parlementaire regeringsvorm, thans algemeen in Europa aangenomen, in Engeland zijne ontwikkeling vond, waardoor het doenlijk was diezelfde beginselen over te nemen en te codificeren voor de andere rijken.

De krachtige Engelsche natie, (die reeds tijdens het leenstelsel meer regtstreeksche betrekkingen had met de kroon dan andere feodale landen) bij een sterk gevoel van persoonlijke eigenwaarde der ingezetenen, was tevens ingevolge hare insulaire ligging meer voor vreemde inmenging en invloeden beveiligd, en de beginselen van staatsregt hebben dus aldaar goede aanleiding en onbelemmerde gelegenheid gehad om zich gaandeweg te kunnen ontwikkelen.

Men vindt dus daar te lande de langdurigste constitutionele ervaring, en Engeland levert zodoende eenigzins voor het staatsregt, wat de langdurige interpretatie der Romeinsche regtsgeleerden voor het privaat regt geweest is, en waardoor men, ook bij de uitlegging der hedendaagsche wetboeken nog vaak tot die bron moet terugkeeren.

In de Engelsche constitutie wordt het regt om de begrooting eens ministers, om redenen buiten die begrooting, te verwerpen zoo fundamenteel beschouwd, dat de toepassing nimmer te pas komt, daar de ministers het nooit zoo ver laten komen.

Regeren zonder eene ruime, ondubbelzinnige meerderheid wordt als ondenkbaar beschouwd (*), en het is het gestreng vasthouden

(*) An attempt, attended with most mischievous consequences, was made some years ago, to govern without such majority. It led to so great public inconvenience and was attended with so much discomfort and discredit to those who made it, that we may safely conclude the first experiment of this kind will also be the last. (Brougham, *The british constitution*, p. 279).

„The Sovereign (zegt lord Brougham) can choose whom he pleases for his ministers, dismiss them when he pleases, and appoint whom he pleases to succeed them. But then, if the houses of parliament refuse their confidence to the persons thus named, or require the return to office of those so removed, the sovereign cannot avoid yielding, else they have the undoubted power of stopping the whole course of government. (Brougham, *The British constitution*, p. 261.)

En Russell: „The King has, by his prerogative, the command of the army, but that army is only maintained by virtue of a law to punish mutiny and desertion, *passed from year to year*. The king has a right to declare war, but if the house of Commons deny supplies he cannot carry it on for a week.” (Engl. Gov. a. Constit. p. 129.)

aan dat beginsel hetwelk de ministeriën aldaar die meerdere vastheid geeft en het ligtvaardig aanvaarden uit persoonlijke eerezucht belet.

Wanneer men aan de meerdere stabiliteit van het regeringsgezag in Engeland en België gedenkt, dan ziet men dat in die beide landen dat benijdbaar evenwigt niet wordt gezocht in eene verkleining van de *bevoegdheden* der volksvertegenwoordiging, doch veeleer in de gave erkenning dat op den duur (wij meenen gezinsins elk gegeven oogenblik) het zwaartepunt eener constitutionele regeringsvorm inderdaad bij de volksvertegenwoordiging ligt.

De Belgische grondwet zegt ronduit: „*tous les pouvoirs émanent de la nation*” en toch, is daár de regering minder krachtig; staat de kroon er minder hoog, op hun stamhuis dat zooveel maanden telt als het Nederlandsche jaren? Is het regeren er moeilijker? Vergelijk den leeftijd der ministeriën met die ten onzent en het antwoord is gegeven.

In het monarchale Engeland ziet men (1780) in de vertegenwoordiging de motie gedaan: „De invloed der Kroon is toegenomen, zij blijft toenemende, en behoort verminderd te worden”, en die motie wordt aangenomen. (Verg. Russell, p. 292). Is er daarom in Engeland minder oprechte eerbied voor de Kroon? (*).

Hoe komt het dan dat bij ons, met eene in aard bijna gelijke constitutie als de Belgische, met zeker niet minder gehechtheid aan eene echt-nationale dynastie, de politieke gang van zaken veelal zoo veel minder bevredigend is te achten, — zoodat men soms zelfs zou kunnen vragen, of de twee hoofdvereischten: gezag bij de regering en contróle bij de volksvertegenwoordiging, werkelijk onvereenigbare elementen zouden zijn, en of men hier staat voor een even onoplosbaar probleem als dat van „vrije wil” en „voorbeschikking” op een ander gebied?

Gedeeltelijk voorzeker wordt die vraag reeds beantwoord door ons betrekkelijk korter parlementair leven; de politieke opvoeding der natie onder de jonge grondwet is zeker verre van voltooid; — doch ook de onderstelling komt ons voor niet gewaagd

(*) Men zag er deser dagen nog een sprekend bewijs van bij de volksmeeting over de groote reform-kwestie. In een der monstervergaderingen van de arbeidende klasse werd een der sprekers ten gunste van het kiesregt, met de meeste afkeuring door de uiterst liberale toehoorders ontvangen, ja belet verder te gaan, omdat hij op min eerbiedige wijze over de Koningin had gesproken. Wel een bewijs hoe zeer eerbied voor de Kroon, zelfs met de meest liberale denkbeelden omtrent staatkundige volksregten is overeen te brengen.

te zijn, dat de officieele verhouding van Kamers en Regering, voornamelijk de regeling van de werkzaamheden der Tweede Kamer, er voor een deel de schuld van draagt.

De regering en volksvertegenwoordiging zijn geheel afgescheiden takken van staatsmagt. De regering heeft hare geheel afgezonderde *uitvoeringstaak*, — en slechts op één punt werken de beide magten vereenigd: het tot stand brengen der wetten.

Op die punten van aanraking behoort alle aanleiding tot botsing zorgvuldig te worden voorkomen; het is niet doenlijk dat door bepalingen in de grondwet te verkrijgen, hoe zorgvuldig daar ook naar gestreefd zij, — ongetwijfeld hangt de goede loop grootendeels af van de opvatting der wederzijdsche verhouding, zoo bij de kamerleden als de ministers, persoonlijk, — doch ook het stelsel dat bij de behandeling der wetsvoordragten is aangenomen, en dat, in het reglement van orde omschreven, tot bindend rigtsnoer strekt, heeft hier een overwegenden invloed. En nu zal men niet mogen ontkennen, dat de loop der behandeling zoo als die bij ons bestaat, velerlei aanleiding moet geven om mingewenschte verhoudingen, ja, twistpunten tusschen regering en kamer in het leven te roepen, die zeer goed zouden kunnen worden vermeden.

Gedenken wij in de eerste plaats aan de openbare zitting, en den invloed daar aan de voorstellen der leden toegekend, omdat dit onderwerp zich het naauwst aan het belangrijk, doch niet omschreven punt der motiën aansluit.

De amendementen. Gelijk men weet, kunnen wijzigingen in eene wetsvoordragt, niet alleen vóór de openbare behandeling doch ook gedurende de discussiën worden voorgedragen; wel bepaalt nu het reglement van orde dat wijzigingsvoorstellen op voorstel van vijf leden of van den voorzitter, naar de afdelingen *kunnen* verzonden worden, doch in den regel geschiedt dat niet, en de voorbeelden zijn niet schaarsch, dat de beraadslaging over een wetsontwerp maar al te veel naar die van een redactie-bureau geleek; men behoeft slechts aan de tot standkoming der jagtwet, der policiewet op het gebruik der spoorwegen, der wetsvoordragten tot aanleg der spoorweglijnen, vooral aan die der geneeskundige wetten te denken; terwijl het gevaarlijke onzer wijze van behandeling van amendementen, dit voorjaar bij de koloniale wet, helaas maar al te zeer is gebleken. Wat is nu het gevolg van dit zuiver en ingrijpend aandeel aan het persoonlijk initiatief toegekend? Vooreerst dat de wet-redactie, en dat is toeh, bij de toepassing van wetten voor den regter „de wet zelf,” er onvermijdelijk onder lijden moet,

terwijl het bezwaar niet door eene opvolgende herziening der amendementen noch in de behandeling bij de Eerste Kamer kan voorkomen worden, daar deze geen regt van amendement heeft, doch het voorstel zoo als het is liggende in zijn geheel moet aannemen of verwerpen.

Maar niet alleen voor bloote kwestien van redactie geeft onze regeling moeilijkheid, soms worden de meest ingrijpende veranderingen in *het stelsel* der wetsvoordragt zelve bij eenvoudig amendement voorgesteld en afgedaan.

Wat zijn de gevolgen? Vooreerst, dunkt ons, kan het niet wel anders of de voorbereidende werkzaamheden eer het wetsvoorstel bij de kamer komt, zoowel bij het departement als bij den raad van state, moeten er ook eenigzins onder lijden.

Bij het belangrijke doch moeilijke werk van wet-concipiering is éénheid en onbevangenheid des ontwerpers een bepaald vereischte, doch de prikkel der verantwoordelijkheid en de bewerking der ontwerpen zelve kan er onmogelijk bij winnen, wanneer men weet dat de behandeling bij de Tweede Kamer nog een laatste stadium van belangrijke wijzigingen kan aanbrengen.

Ten andere moet het voor den minister met de verdediging belast dikwijls een min aangename indruk geven, wanneer hij telkens plotseling opgeworpen wijzigingen moet overnemen, bestrijden of andermaal wijzigen.

Dat dit soms eenig kwaad bloed moet zetten, is weder natuurlijk; het kan ook, bij het onbekend zijn welken strijd men zal te voeren hebben, van welke zijde de amendementen (soms met bedekte bedoeling) zullen opdagen, bij de gespannenheid waarin men alsoo gehouden wordt, — de noodige kalnte en vrijen blik op de zaken benemen; zoo worden kleine parlementaire nederlagen geleden die vermeden hadden kunnen worden, ja vele onschuldige amendementen erlangen, zoodra het tot stemmen komt, den schijn van parlementaire nederlagen door de regering ondergaan.

En toch, even gevaarlijk als het zou zijn alle voorgestelde amendementen te willen bestrijden, evenmin zou het aangaan, alle onschuldige amendementen over te nemen, hetgeen toch op den minister den schijn zoude laden als had hij de voordragt niet met de noodige zorg overwogen.

De spontane wijze van discussie heeft dus eenige, én voor de regering, én voor de kamer, gevaarlijke klippen, waarop het gemeen overleg wel eens schipbreuk komt te lijden.

Het komt ons voor dat de Tweede Kamer, door het regt van

amendement zooveel te meer gewigt tegenover de regering hebbende, met het oog op hare bevoegdheid, zich zelve perken tegen onvoorzigtig gebruik dier bevoegdheid behoort te stellen, — en hieraan sluit zich, naar wij meenen, het gebruik der bevoegdheid tot het doen van motiën ten naauwste aan.

Alleen het *self-acting principle* kan hier baten: de kamer, als feitelijk het meest invloedrijke der hooge staats-collegien, stelle zich vooraf waarborgen tegen handelingen der kamer *ab irato*, hetgeen geschiedt, zoo het onmiddellijk en zonder herziening gevolg geven aan persoonlijke initiatieven meer tot de uitzonderingen wordt teruggebracht.

Op welke wijze? Dat is voorzeker uiterst moeilijk.

Zoude men kunnen bepalen: Geen stemming over amendementen die verder gaan dan *redactie*; of over motiën van staatkundige strekking, (ook bij gemotiveerde orde van den dag) dan na onderzoek in de afdelingen, of wel op een volgenden dag?

Wij durven die vraag niet beantwoorden, en hare uitvoerige behandeling zoude ons te ver leiden, ons doel is hier te wijzen op vermijdbare of herstelbare aanleidingen tot conflicten die nog aanwezig zijn. Dat er overigens eenige combinatie te vinden moet zijn, die veel aan den Voorzitter overlatende, hem tevens tot leiding verstrekt om overijde beslissingen te kunnen voorkomen, zal, dunkt ons, toch wel toegestaan moeten worden. (Behartenswaardige wenken vindt men in het bekende werk van Mr. J. P. R. Tak, *Het regt van amendement*, 1862.)

Ook eene andere methode bij de voorbereidende schriftelijke behandeling der wetvoordragten zou veel tot verbetering in de verhouding tusschen Regering en Kamer kunnen medewerken. Voorzeker ware die wijziging reeds gewenscht ter vereenvoudiging en bekorting. Het aaneengeschakeld weergeven van al de uitgebragte gevoelens, — op hoe uitstekende wijze dat weergeven bij onze Kamer ook geschieden moge, — is zeer tijdroovend in de behandeling, en geeft, bij den meesten zorg, nog niet altijd met juistheid het voorloopig gevoelen der Kamer terug. De nadeelen van dit systeem bepalen zich echter niet tot dat onduidelijke en tijdroovende. Dewijl alle meeningen, in de afdelingen genit, zelfs die van zeer weinige, ja enkele leden, wanneer zij er op staan, in het verslag worden opgenomen, zijn die stukken eene zamenvatting van de meest uiteenlopende gevoelens. Niet alleen gezonde systematische bestrijdingen der ontwerpen, doch ook bepaald vijandige opmerkingen

zijn er in vervat, al is de hartstogt door den zachteren parlementairen vorm zoo veel mogelijk verwaterd, men leest er toch de politieke hartstogt in. — Menigeen die wat op het hart heeft tegen de regering, die zijn gemoed eens ter dege wil luchten, maakt daartoe gebruik van de gedrukte Verslagen, en lokt zoodoende van de Regering soms weer bitse antwoorden uit. Zij die aandachtige lezers hier bescheiden geweest zijn, zullen moeten erkennen dat die toon in de verslagen sedert 1854 vooral is toegenomen. Wij durven beweren dat de gewoonte om die stukken aldus in te rigten, schadelijk is voor het prestige van regering en vertegenwoordiging, en dat zonder eenige noodzakelijkheid. Het kwaad ware onbeduidend indien die stukken alleen voor Regering en Kamer bestemd waren, doch zij gaan verder. Zij worden bij den dag waarop zij uitkomen door duizenden en duizenden gelezen. Politieke zin moge bij het grootste gedeelte der natie nog niet ontwikkeld zijn, — daar waar politieke zin is, is men degelijk; de kiezer die zich zijn magt en pligt bewust is, leest de Kamerstukken in *Bijblad* of gewone courant. Welk nut kan het nu hebben dat opmerkingen en aantijgingen, als hier bedoeld, — soms in uitdrukkingen en aantijgingen, welke met die der hevigste oppositiebladen gelijk staan. — als van de Kamer uitgaande, over het geheele land worden verspreid en weer door de kiezers worden overgenomen. Letten die er genoegzaam op, of die berispingen, die strenge veroordeelingen, die insinuatien soms, van „vele”, van „eenige leden”, slechts „van een der afdelingen”, of ook wel van „een enkel lid” zijn uitgegaan? Voorzeker neen, — en dag aan dag wordt alzoo de indruk bij de kiezers levendig gehouden, dat van de zijde der Kamer een hevige strijd tegen de Regering wordt gevoerd.

De individueele uitingen, die bij de openbare discussie, door de orde der vergadering en de morele verantwoordelijkheid der leden, van zelve meer binnen palen worden gehouden, behoorden naar onze meening niet zoo veel ruim baan te hebben bij het bloot voorbereidend onderzoek. Bij de discussie heeft men toelichting, hier niet; bij de discussie volgt het antwoord onmiddelijk, hier blijft het soms weken of maanden, ja soms geheel achterwege; bij de discussie is het licht der openbaarheid, hier het duister der anonymit.

Dat dit alles weinig wenschelijk is, zal wel gereedelijk toegestemd moeten worden. Wie weet niet door zijne dagelijksche ondervinding, dat het bewaren van welwillende vormen in de zamenleving, het vermijden van noodelooze strijdpunten, een onwaardebaar

middel is om de goede verstandhouding zelve te bewaren? En zou die gulden regel der practijk minder gelden bij deze dagelijksche en vaak zoo gespannen verhouding tusschen Regering en Kamer? Volksvertegenwoordigers en ministers blijven gewone menschen. Kan het anders of de openbare discussie moet stormachtig wezen, wanneer de eerste instructie der zaak reeds met noodeloze uiting van vijandschap, ja van drift is vermengd geweest?

Waar eens de toon van het hartstogtelijk pleidooi de niet ongewone toon van de volksvertegenwoordiging is geworden, daar is, naar wij meenen, een bedenkelijk verschijnsel. 's Lands raadzaal moet geen pleitzaal wezen, en waarborgen voor degelijke, waardige discussie, waarborgen tegen alle noodeloze wrijving, moeten zoo veel doenlijk gezocht.

Maar niet alleen uit dat oogpunt is onze wijze van voorbereidende behandeling bedenkelijk te achten: zij beneemt ook aan den minister den prikkel van zelfstandigheid in nog sterker mate dan het vooruitsigt op de amendementen reeds doet. Immers, thans is het eerste ontwerp dikwijls slechts een *ballon d'essai*; men tracht de meening der kamer op de hoofdpunten te vernemen en rigt daarnaar de voordragt in. Zoo is er maar al te dikwijls indirectelijk *gezamenlijke* bewerking, ja eigenlijk voordragt van wetten, die niet in de grondwet lag, en schadelijk is voor de kracht der regering als tak van wetgeving.

Inderdaad, het ware tijd, dat men dien verouderden vorm van verslagen vaarwel zeide, die evenmin een stelselmatige beoordeeling van de ontwerpen aanbieden, als een mozaïk van excerpten in een Statistisch Jaarboek een nuttig beeld der nijverheid of volkstoestanden voor den geest kan roepen.

Hier, dunkt ons, is het geneesmiddel niet zoo bezwaarlijk te vinden als bij de regeling der uiterst teedere amendement- en motiënkwestie. Het bekende systeem van een verslag door een vijftal (of nog liever *zeven*) Zelfstandige Rapporteurs zou uit dit oogpunt veel aanbevelenswaardigs hebben. Nu is geen tirailleur-vuur meer toegelaten, maar alleen geslotene systematische beoordeeling, en wel door hen, die door het vertrouwen der meerderheid daartoe zijn aangewezen. Wespensteken zijn bepaald uitgesloten. Aan deze rapporteurs de verdediging van hun systeem, aan dezen de hoofdleiding der debatten, aan dezen ook de afwering van vele noodeloze amendementen.

Is het dan aan den eenen kant zeker waar dat onze kiezers, de staatkundige natie, nog politieke opvoeding behoeven, evenzeer durven wij nadruk leggen op de stelling: *ons parlementair leven behoeft regeling*.

En men vergeet niet dat de politieke opvoeding der kiezers grootendeels door middel van de parlementaire debatten moet geschieden. De kiezer zal in den regel, en behoeft ook, geen staatsregt te bestuderen, doch ontegenzeggelijk behoort hij deel te nemen aan het leven zijner volksvertegenwoordiging van het oogenblik, aan die geschiedenis die hij, voor zijn aandeel, mede helpt maken. En waarin anders zou hij zijn politieke opvoeding moeten zoeken? (*)

Dat nu de parlementaire debatten in de beide stadiën die zij doorloopen, hoewel binnen de palen der grondwet, toch verbetering kunnen ondervinden, meenen wij in het bovenstaande te hebben aangetoond.

Wat wij behoeven, is dus naar onze meening: verdere regeling van die (onverkorte) parlementaire magt, waarin, bij slot van rekening, het zwaartepunt der constitutie ligt — eenig slijpen van den ruwen diamant; eenige meerdere leiding van den krachtigen doch soms wat woesten stroom — een weinigje meer toilet voor de zoo naakte waarheid!

Elke andere rigting zou, naar onze meening, gevaarlijk zijn. Voorzeker met nog meer regt dan eene Regering zou kunnen volhouden zich aan afkeurende motiën van orde der Kamer niet te storen, zal elke Kamer ongetwijfeld aan het palladium der volksvrijheid, de onbelemmerde controle van alle regeringsdaden, blijven vasthouden; ongetwijfeld, zelfs diegenen die onder tijdelijke toryvlag gekozen zijn, worden onfeilbaar in de algemeene rigting geassimileerd. Elk ligchaam, dit toch is als 't ware een axioma in het staatsleven geworden, elk ligchaam tracht naar uitbreiding zijner bevoegdheid, en dus hoeveel te meer zal dat niet het geval zijn, waar het regt zoo duidelijk spreekt als hier, en waar het slechts geldt zich regtmatigen grond niet te laten ontnemen — (men lette hierbij op, dat de leer welke in het regeringsprogramma

(*) Onder het schrijven dezes ontvangen wij het jongste No. van *de Gids* met het artikel „onze Politieke opvoeding”, door den heer Vissering. Met kracht wordt daar op die groote behoefte voor onze kiezers in het algemeen, aangedrongen. De heer Kemper, die behoefte beamende, voegt er bij, (*Volksblad* 6 Dec.): „De „krachtigste opvoeding voor vrije volken en vrije menschen is de zelfopvoeding. „Eerst daar is krachtige vooruitgang, waar men door *zelf*kennis komt tot *zelf*„bestuur.”

Hierbij mag nu onzes inziens niet worden voorbijgezien dat politieke opvoeding der natie natuurlijkerwijze moet bestaan in de bestudering harer eigene Vertegenwoordiging. Aan deze, aan het voortdurend voorbeeld door haar gegeven, komt althans een zeer ruim aandeel toe in de politieke opvoeding. — De kiezers, zonder dat rigtsoer, zouden er niet komen; hare leiding is de ware vorming.

vervat is, nog nimmer in eenig vormelijk stelsel of geregelde interpretatie der grondwet is voorgesteld.)

Waar eene regering de afkeuring zou willen blijven trotseren of door allerlei middelen en bedekte bedreiging willen voorkomen, daar zoude voorzeker de afkeurende zin der Kamer zich én in de verslagen, én door afstemming van begrotingen of amenderen van artikelen der begrooting toonen; de strijd zou met nog minder waardigheid, maar niet minder klem tegen de Regering gevoerd worden — en deze zou alsdan zelve oorzaak zijn, dat de uiterste middelen ter hand werden genomen.

Wanneer men zich nu die doelmatiger regeling van de magt der Kamer voorstelt, eene regeling die, wel verre van haar magt en bevoegdheid te verkleinen, integendeel tot uitwerking zoude hebben haar in de gevallen waarin die te voorschijn treden, te klemmender te doen zijn, dan ziet men dat die magt-bevestiging, — door het doen verdwijnen van vele scherpe kanten — tevens moet bijdragen om ook het regeringsgezag te bestendigen; maar welk gezag? niet dat van elk ministerie, hetwelk zich weet op te werpen en, bij het doodvonnis over een voorgaand bewind uitgesproken, nu ook eene kans wil wagen; verre van dien, doch elk kabinet, homogeen met de meerderheid, zal dan te meer kans hebben aan het bewind te blijven, naarmate er minder punten van wrijving met de vertegenwoordiging bestaan, en naarmate minder aanleiding voor hare leden bestaat, om blijken van sympathie of antipathie uitelokken.

Ons dunkt, dat eene zienswijze als wij hier bescheidenlijk waagden aan te stippen, niet vreemd is aan de schoone woorden door den voorzitter der Tweede Kamer uitgesproken: „naarmate onze bevoegdheden grooter zijn, sullen wij zorgen ons met te meer voorzigtigheid in de uitoefening daarvan te gedragen.”

Gewigtige woorden voorzeker, waar de regering eene *ontkenning* van de *bevoegdheid* der Kamer *in casu*, op het programma der nieuwe verkiezingen had geschreven.

Genoeg, moge deze jongste bladzijde in onze parlementaire geschiedenis ook het hare bijdragen om de voordeelen van goed geregelde vrijheid te doen waarden.

Wij zijn eenvoudige ronde Hollanders en hebben gaarne goede waar voor ons geld. Het werk der Staten-Generaal is om, met de Regering, wetten te maken. Het is een wonderlijke zaak, maar het is nu eenmaal zoo, er dienen, altijd maar dóór, nieuwe wetten te zijn; die wetten behooren goed te zijn, want eenmaal in het Staats-

blad, blijven zij voor lang en worden niet zoo spoedig veranderd, en de regter spreekt regt, en beslist over onze belangen zoo als de wet daar ligt; — ook moeten de Staten-Generaal er zijn om *alle* onze gezamenlijke uitgaven goed te keuren en de wijze waarop daartoe het geld aan elk onzer persoonlijk zal ontnomen worden.

Even waar als het nu is dat de Kamers geene wetten kunnen maken dan met de Begering, even zeker is het dat het bestuur geen jaar langer kan blijven, ja met eere geen oogenblik langer bestuur kan blijven, dan waar het de meerderheid der toezigt-houdende Kamers voor zich heeft. Het komt hierop neder: duurzaam gezag is dringend noodig voor den staat, maar duurzaam gezag is ondenkbaar zonder *goedkeuring* dier parlementaire meerderheid, die mitsdien, dus ook het strikte *regt tot afkeuring* moet hebben.

Er is eene taktiek die in oogenblikken van opgewondenheid ligt eenigen indruk maakt, nl. om door verkeerde uitlegging, of ook maarenkel door sterke affirmatie, deze eenvoudige leer der constitutioneele beginselen als gevaarlijk, theoretisch-doctrinair, ja als revolutionair voor te stellen.

Van die taktiek is dezer dagen met een zekere weelde gebruik gemaakt. Behoort er nog eenige moed toe om, na zoo vele beschuldigingen, te zeggen dat men die beginselen voorstaat, zal voorstaan, en, voor ons land, als de eenige ware beschouwt? Wij gelooven het niet. Koddige uitvallen tegen „de radicale *factie*” hoogst naïve voorstellingen van al wat slechts wil medewerken om de regten der Kamer te verkleinen, als „de Nationale partij,” zullen door den gezonden, eerlijken zin der natie naar waarde worden geschat. Maar alles ten zijnen tijd, en menig gemoedelijk kiezer zal nog, op voorlichting van de Nationale partij, een tijdlang in gulden eenvoud zijn takkeboschje komen aanbrengeu voor die *radicale factie*,..... tot dat hij bemerkt dat hij zich zelf de vingers zou gaan branden.

De Nationale partij! en de strijders voor onze grondwet, hare opbouwers zelfs, behooren daar op eenmaal niet meer toe? Zij die voor ons de hand aan den ploeg sloegen, en zaaiden waar de natie reeds zoo rijkelijk heeft geoogst, — die heeten thans *een* radicale factie? Neen, bij zulke bestrijding behoeft men inderdaad nog niet te vreezen, dat de ware vrijheid impopulair zou kunnen worden in Nederland!

ONZE KOFFIJMARKT EN DE MAATSCHAPPIJ-VEILINGEN.

(Een woord aan den handel.)

Het tegenwoordig oogenblik achten wij wel geschikt om nogmaals het nieuwe veiling-systeem te bespreken, dat door onze regering is aangenomen voor den verkoop van de Javakoffij uit onze Oost-Indische bezittingen aangevoerd.

Tot heden wilden wij daarop niet terug komen omdat er reeds zooveel en zoo herhaaldelijk over dit onderwerp was geschreven, dat men nauwelijks belangstelling voor verdere beschouwingen kon verwachten, maar voornamelijk omdat de nieuwe maatregel nog te korten tijd in werking was geweest, om daarover een bepaald oordeel te kunnen uitspreken. (*)

Met belangstelling volgden wij den strijd tusschen de Heeren Joosten en den Heer F. W. C. Blom en terwijl wij het met den laatste in de hoofdpunten eens blijven, schijnen de eersten zich toch wel eenigzins met het bestaande te verzoenen, al blijven zij nog steeds eenigermate een verleden betreuren dat voor hen veel aantrekkelijks blijft behouden en waarvan de herinnering hun aangenaam blijft, of wel, en misschien meer nog, schijnen zij van verdere veranderingen, nieuwer, grooter heil te verwachten, doch hoe dit zijn moge, niemand die zich herinnert wat wij vroeger verlangden aangaande de nieuwe veilingen, zal het verwonderen dat wij ons thans nog niet geheel kunnen vereenigen met al de bepalingen, reeds door een gebruik van ruim twee jaren tot gewoonte geworden; maar dit op den voorgrond stellende, blijven wij er ons over verheugen, dat de groote veilingen, door kleinere zijn vervangen, dat onze koffijmarkt in plaats van twee maal's jaars te worden overvoerd, meer geregeld wordt gespijzigd, dat de dwang om vóór de veiling zijne belangen neder te leggen in handen eener combinatie van makelaars, wier handelingen men nooit kon nagaan, is vervangen door eene algeheele vrijheid, zelfs gedurende

(*) Het bovenstaande artikel van een voorstander van het grooter aantal veilingen komt ons voor op het tegenwoordig oogenblik zijn nut te kunnen hebben. — Met die plaatsing bedoelen wij echter geenszins, de polemiek over dit onderwerp in dit tijdschrift te heropenen.

RED.

de veiling weinig of niet belemmerd, dank zij het gewijzigd opbieden bij $\frac{1}{4}$ centen, — dat verschillende partijen niet meer tot één onzamenhangend geheel bij elkaar worden gevoegd, maar elke partij door eigen monster wordt vertegenwoordigd, daarnaar beoordeeld en gekocht. — De bovenvermelde daadzaken zijn onzes inziens ontegenzeggelijk voordeelen, verkregen door het nieuwe systeem, waarbij nog het volgende dient gevoegd te worden, wanneer men de zaken, meer bepaald, uit het standpunt der regering beschouwt. Voor deze toch, beantwoordde de wijziging volkomen aan de verwachting: zij was niet genoodzaakt de koffij zoo lang te bewaren als vroeger en had meer vrije hand, om elke kwaliteit op het juiste tijdstip aan de markt te brengen en wanneer wij nu de wijs nagaan waarop zij thans de ernstige en vrij langdurige politieke en handelscrisis doorkwam, vergeleken bij vroegere soortgelijke omstandigheden, dan kan ook deze beschouwing slechts gunstig stemmen voor de tegenwoordige wijs van verkoopen. Want ofschoon thans in de Mei en Junij veilingen een gedeelte van het aangeboden werd opgehouden, even als in de tweede najaars veiling van 1857, zoo bedroeg thans het totaal daarvan slechts 105/m balen tegen 216/m in 1857, terwijl de onmogelijkheid van eenen verkoop voor dit jaar geenszins, voor 1857 genoegzaam bewezen is. — Maar welk een onderscheid! *toen* werd het opgehoudene na ruim 7 maanden wachters ongeveer 14 cents *lager* verkocht, *thans* na slechts 3 maanden tot en grootendeels 2 à 5 Cts. boven de opgehoudene prijzen, terwijl slechts bij uitzondering enkele partijen iets onder die nominale waarde afgingen; die verlaging heeft echter in geen geval meer dan 2 Cts. bedragen. *Toen* bleek het spoedig dat de marktprijzen buitengewoon waren gedrukt geworden door het al te groote aanbod, zoodat de eerstvolgende veiling na die belangrijke daling c. 5 Cts. hooger afliep, terwijl in de daarop volgende, nogmaals 5 Cts. hoogere prijzen werden besteed, zoodat eerst na verloop van anderhalf jaar kon gezegd worden, dat de waarde van Javakoffij weder op een normaal standpunt was terug gekomen.

Thans daarentegen was de normale marktwaarde even spoedig hersteld als verloren, want naauwelijks waren de buitengewone omstandigheden waaronder de handel gedrukt ging, veranderd of de koffij was weder tot vorige prijzen te plaatsen, zonder dat men zeggen kan dat, evenmin toen als thans, het artikel in zich zelf eenige aanleiding tot zoodanige sterke afwisselingen gaf, en ofschoon bij het uitbreken der crisis de prijzen in 1857 iets hooger waren dan in 1866, zal men toch niet kunnen ontkennen dat het groote verschil

hierin gelegen is, dat toen de geheele toestand gedwongen en gekunsteld was, terwijl men thans eenen natuurlijken toestand meer nabij was gekomen. — Wij zeggen, meer nabij, want wij zouden niet van partijdig- of eenzijdigheid vrij te pleiten zijn, indien wij opzettelijk verzwegen, welke gebreken er nog aan de tegenwoordige inrigting zijn blijven kleven en welke verbeteringen er aan te brengen zouden zijn, en allerminst zouden wij het verwijt willen verdienen van te sloopen, zonder weder op te bouwen, of althans den weg daartoe aan te wijzen, waar wij de handen niet zelf aan het werk mogen of kunnen slaan, overtuigd als wij zijn, dat men slechts zeer zelden kan sloopen zonder nadeel voor de Maatschappij, wanneer niet tevens op de eene of andere wijs wordt opgebouwd.

In de vermeerdering der Maatschappij-veilingen hebben wij steeds gezocht een middel om, bij den bestaanden toestand, dat de hoofdtoevoeren van Javakoffij, in handen der regering, van een rekenpligtig ligchaam blijven, zoo veel mogelijk tot eenen natuurlijken ongekunstelden gang van zaken te geraken, en wij zijn nog steeds van meening, dat dit doel langs dezen weg het best en volledigst kan bereikt worden; wij herhalen het best en volledigst, omdat het optreden eener regering als verkoopster immer een onnatuurlijken toestand doet geboren worden, waarmede eene geheel vrije beweging en ontwikkeling van den handel ten eenemale onverenigbaar is. Het ligt toch voor de hand dat, terwijl een koopman slechts zijn eigen belang te raadplegen heeft, eene regering als beheerende gemeenschappelijk eigendom, rekenpligtig is en daarom aan vaste regelen onderworpen, aan banden gelegd moet worden en als groot zedelijk ligchaam te vele en verschillende belangen vertegenwoordigt en in het oog moet houden, om als verkoopster ten allen tijde, een vrij en onafhankelijk standpunt te kunnen innemen. — De nadeelen die bij de tegenwoordige inrigting nog voor den staat bestaan, zijn o. i. niet aan het aangenomen beginsel, maar aan het slechts gedeeltelijk toepassen daarvan te wijten; ware toch het beginsel van grootst mogelijke vrijheid, zoowel bij den verkooper, als bij den kooper, volledig toegepast, dan zoude de regering zich nooit maanden, ja bijna een vol jaar te voren verbonden hebben, omtrent den tijd der veilingen en hare grootte, iets dat wij geheel overbodig achten en dat slechts op het aanhoudend vragen en dwingen van enkele werd toegegeven, daar het aanvankelijk geenszins in het plan lag; men bleef daardoor helaas, op twee gedachten hinken, de voorbeelden, ook in ons vaderland

wel te vinden, voorbijziende van het walslagen van groote veranderingen waar die krachtig werden voorgenomen en met eenen vasten wil ten uitvoer gebracht. Sprekende van de nadeelen die de staat ondervindt bij den verkoop van de Javakoffij mogen wij niet met stilzwijgen voorbijgaan, het grootelijks toenemen der onzuiver smakende hoeveelheden; het tegenwoordige veiling stelsel moge daarop van hoegenaamd geen invloed zijn, toch meenen wij dat de regering hare vertegenwoordigers, de Nederl. Handel Maatschappij, tot dubbele waakzaamheid behoort aan te sporen, opdat niet weder, even als vroeger zoo dikwerf gebeurde, te vele partijen onverdiend in een kwaad gerucht worden gebracht, tot voordeel van de des bewuste koopers, tot groot nadeel der verkoopers. — Het is voorzeker moeilijk te bewijzen dat alle kavelingen eener als onzuiver gebrandmerkte partij, geheel zuiver van smaak bevonden werden, maar dat zulks ook nu weder met verschillende kavelingen van zulke partijen, zoo niet met sommige dezer in het geheel, heeft plaats gevonden, daarvan zal wel ieder handelaar in koffij overtuigd zijn. De regering vergete toch niet dat de Javakoffij haren opgang, haar toenemend verbruik, aan haren doorgaans zuiveren smaak te danken heeft, en dat haar dien goeden naam zoo veel mogelijk dient bewaard te worden, en dit zooveel te meer, omdat de scherpe maar niet altijd eerlijke concurrentie toch reeds door voortdurende vermenging met andere mindere soorten, den goeden naam van Javakoffij grootelijks heeft ondermijnd en nog steeds in gevaar brengt.

Indien wij ons, even als zoo dikwerf voor dezen, ook thans nogmaals op het standpunt der regering plaatsten, dan meenen wij aangetoond te hebben dat de verandering voor haar ten volle aan de verwachting heeft beantwoord en zijn overtuigd dat zij, om al de voordeelen van het aangenomen beginsel deelachtig te worden, slechts met voorzigtigheid, maar vooral met vastberadenheid, op den ingetreden weg behoeft voort te gaan, zich daarbij zorgvuldig onthoudende van alle bepalingen of toezeggingen, waardoor zij zich aan banden legt, met name omtrent het tijdstip en de grootte der veilingen. Eene tweeledige beschouwing van dit onderwerp én uit het standpunt der regering én uit het oogpunt van den handel, achten wij onvermijdelijk tot eene volledige behandeling en daarom vragen wij in de tweede plaats: welk oordeel spreekt de handel uit, over het nieuwe veilingssystem? Luidt dit algemeen gunstig? Zijn de vele tegenstanders van hetzelfde reeds in voorstanders veranderd? Wie zal het verwachten, wie het beweren! wij althans hoorden nog dikwerf, ook in den laatsten tijd, klagen dat deze veilingen al te

werkzaam waren, dat zij elkander te spoedig opvolgden, zoodat men geene genoegzame tijdsruimte had, om het gekochte weder te verkoopen, en dat de speculatie zich onmogelijk kan ontwikkelen, waardoor allens de handel vermindert en het hooge belang, de invloed van onze koffijmarkt afneemt. Het eerste dezer punten wordt door ons voorwaardelijk toegestemd; er wordt zeer veel tijd vereischt, om de veilingen behoorlijk te bewerken, om geheel op de hoogte van de koffijmarkt te blijven, maar wij achten dit meer een vóór- dan een nádeel, want daardoor wordt een voorrang gegeven aan ijver en zaakkennis en worden van het artikel verwijderd gehouden de zoodanigen, die zoo dikwerf evenzeer door overijld koopen, als ontijdig verkoopen, de berekeningen der mannen van het vak doen falen en wij aarzelen niet te verklaren dat, naar onze overtuiging, in den regel en op den duur, de handel in een artikel dat, om welke reden ook, niet voor een ieder toegankelijk is, meer loonend zijn en op betere, vastere grondslagen berusten zal, dan van elk ander, waaraan een ieder zich wagen kan, die moed en geld of crediet heeft. Wij kunnen ons dan ook naauwelijks voorstellen dat deze klagt bij mannen van het vak opregt gemeend zoude zijn, in eenen tijd dat wel is waar „tijd is geld” op den voeggrond wordt geplaatst, maar toch niet minder wordt erkend dat „arbeid adelt.”

Neen, hooren wij ons toeroepen, dat is ook geenszins onze klagt, wij willen gaarne werken, daarvoor leven wij, maar men laat ons geen tijd om de gekochte koffij te verkoopen, uit te slijten; naauwelijks zijn wij daarmee bezig of reeds wordt de kooplust weder onderdrukt, door vragen als deze: hoe groot zal de volgende veiling zijn, welke soorten zullen daarin voorkomen en zullen de prijzen dan niet lager loopen? Geen tijd om de koffij te verkoopen, dat klinkt, bij eenig nadenken, inderdaad vreemd; zijn dan de toevoeren grooter dan vroeger? of is welligt het jaar verkort? Indien noch het eene, noch het andere heeft plaats gevonden, dan blijven er immers als voor dezen 12 maanden voor den verkoop der 850/m à 1/m balen over, en indien gij dan klaagt over te beperkte tijdsruimte dan is dit alleen een gevolg van de beperktheid van uwen blik van de bekrompenheid van uwen geest die het u als eene noodzakelijkheid doen beschouwen, om juist steeds uwen voorraad tuschen elke Maatschappij-veiling op te ruimen, iets dat natuurlijk onmogelijk en onnoodig is, wanneer men in het artikel blijft handelen, en terwijl vroeger hetzelfde bezwaar bestond, heeft men thans het groote voorregt om 8 of 9 maal, in plaats van, zoo als vroeger,

slechts 2 maal 's jaars, den handel te zion verlevendigen en te vernemen wat de verschillende kwaliteiten waard zijn, zoodat de kans tot verkoop daardoor grooter wordt. Ja, wij gaan verder en beweren dat nog nooit het bewijs geleverd is, dat door voortdurende veilingen de speculatie wordt belemmerd, ja zelfs de bewering dat men niet tegen eene veiling in of over eene veiling heen kán speculeren, wordt gelogenstrafft zoowel door de, wel is waar korte ondervinding bij dit veilingssysteem, als bij andere artikelen van onze markt, bepaaldelijk suiker, maar veel krachtiger nog door hetgeen elders geschiedt.

Indien nu de speculatie niet belemmerd wordt en de consumtie niet vermindert, bij geenszins toenemende toevoeren, dan zoude daaruit moeten volgen dat de koffijhandel ten onzent niet kwijnt, en geen zoo zwarte en treurige toekomst onze plaats bedreigt, als hierboven uit den mond der tegenstanders van het tegenwoordig veilingssysteem werd vernomen; — daar echter zeer algemeen en zeer nadrukkelijk wordt geklaagd over den gang der zaken, is dit punt wel waard nader onderzocht te worden, zonder dat wij echter willen beweren dat deze klagten thans meer algemeen of meer gegrond zijn, dan onder het vorige stelsel; onzes inziens geldt het hier voornamelijk „lest heugt best.”

Daar nu de nieuwe wijs van veilen voor de regering wel, voor den handel slechts gedeeltelijk aan de verwachting heeft beantwoord, zij het ons vergund met bescheidenheid ons gevoelen uit te spreken omtrent de oorzaken waaraan deze gedeeltelijk min gunstige toekomst te wijten is, daar wij toch van den beginne af beweerd hebben, dat beide partijen daardoor gebaat moesten worden. Volgens onze overtuiging ligt de schuld daarvan dan ook niet in het beginsel, dat als overheerschend is aangenomen, maar behoudens enkele misslagen bij de toepassing en uitvoering van dat beginsel, hoofdzakelijk bij den handel zelf; het eerste gevolg der wijziging had moeten en kunnen zijn dat de handel in koffij tot zijnen oorspronkelijken natuurlijken toestand ware teruggebracht, door namelijk zoowel in als buiten de veilingen, de partijen op en volgens monster te verkoopen en het langzamerhand ingeslopen misbruik om volgens zoogenaamde typemonsters of veilingnummers te verkoopen, waar van men reeds lang de waarde of liever de onwaarde had leeren kennen, voor goed te doen vervallen; dit nu heeft de handel of niet begrepen óf niet gewenscht, althans niet in de hand gewerkt, want terwijl de orders van het buitenland voor de veilingen, zoo mogelijk nog zeldzamer werden, dan bij de groote veilingen, bleef de commissie-handel nog steeds ná elke veiling, ja doorloopend de

koffij, volgens het een of ander veilingnummer aanbieden, geheel in strijd met de bedoeling, waarmede daarvan monsters werden uitgegeven, daar deze toch in beperkt getal en zeer klein werden uitgegeven.

Door invloed of listige praktijken wisten de commissiehuizen zich eene genoegzame hoeveelheid van deze monsters te verschaffen, ten einde daarvan regts en links te kunnen opzenden. Hierdoor werd de handel, de eigenlijke handel in koffij gedood, en wist het buitenland, bijna even goed en even spoedig als onder het vroegere systeem, voor welken prijs elke partij was toegeslagen, terwijl wij ons hadden voorgesteld dat deze wijziging eene goede gelegenheid aanbod, om het buitenland te noopen, óf orders voor de veilingen te geven, óf later te koopen, zoo als op alle andere markten van Europa gebruikelijk is, volgens monster; en dan waren in het eerste geval onze commissiehuizen, commissionairs gebleven, in het laatste geval handelaren geworden, die niet alleen gerechtigd, maar verplicht zijn, de door hen gekochte goederen op de meest voordeelige wijs weder te plaatsen. Met dat doel voor oogen, waardoor de handel in dit belangrijk artikel ongetwijfeld verlevendigd zoude zijn en meer loonend geworden ware, drongen wij van het begin af, op het niet uitgeven van monsters aan, en blijven bij dit ons gevoelen, omdat daardoor de handel gedwongen zoude worden, meer zelfstandig op te treden; in deze handelwijs ligt slechts één bezwaar, de onzekerheid omtrent den smaak, waarin men zoude blijven verkeeren, maar dat zoude wel op te heffen zijn, door b. v. aan elken makeelaar één, maar ook slechts één klein stel monsters te geven, om dat te proeven en van zijne bevinding zoowel aan de Nederl. Handelmaatschappij als aan den handel kennis te geven.

Mogt nu, niettegenstaande deze wijzigingen, bij den handel *op de plaats* nog eenigen tijd uit sleur of gewoonte de degelijkheid aan het gemak opgeofferd worden en het verkoopen volgens de veilingnummers in zwang blijven, wij zouden daarin minder bezwaar zien zonder evenwel onze goedkeuring daaraan te geven, maar zijn er van overtuigd, dat indien deze wijs van handelen dadelijk bij de kleinere veilingen ware ingevoerd, thans reeds merkbare beterschap voor den handel zoude tot stand gekomen zijn, en wij voegen er uit volle overtuiging bij: zoo als thans de zaken gedreven worden, kan het op den duur niet blijven gaan.

Het buitenland toch koopt thans niet of althans slechts zeldzaam in de veilingen en verlangt na afloop daarvan aanbiedingen tot de veilingsprijzen met opgaaf van het nummer en overlegging van een monster *mit* de kaveling, wetende dat dit thaus daags na de

veiling^g aan de koopers wordt gegeven; door het eerste wenscht men zich zekerheid omtrent prijs en smaak te verschaffen, door het laatste te vergewissen dat geene mindere kwaliteit wordt geleverd. — In hoever beide oogmerken worden bereikt, zullen wij voor het tegenwoordige in het midden laten, maar een ieder zal ligt beseffen, dat het buitenland daardoor op meer voordeelige voorwaarden koopt dan de eerste koopers, en als zoodanig begaan deze laatsten eene dwaasheid door zulke onbillijke en overdreven eischen in te willigen; — zich daartegen te verzetten, vermag niet een enkele, maar daartoe wordt in het algemeen belang, onderlinge samenwerking vereischt, die uit overdreven vrees voor concurrentie of naijver wel niet tot stand schijnt te kunnen komen en daarom moet de handel daartoe, als ware het, gedwongen worden. — Wij wenschen niemand van de veilingen verwijderd te houden, maar integendeel dat een ieder vrij blijve om te koopen volgens door de Nederl. Handelmaatschappij tentoongestelde monsters, maar dat daarna elke classificatie zoo spoedig mogelijk worde weggecijferd, om dan alleen te vragen naar de werkelijke waarde van de koffij in de schatting van koper en verkoper, en door zóo te handelen zoude welligt allengs en als van zelf, eene tweede hand ontstaan zooals die vroeger door de Heeren Joosten en Comp. werd verlangd, zooals die dan ook trouwens altijd tot op zekere hoogte bestaat in elken houder van koffij, die geen aanvoerder is.

Bij de beoordeeling van deze gedachten blijve men toch niet al te zeer hechten en denken aan hetgeen hier vroeger plaats vond, maar men late liever zijnen blik eens gaan over de andere koffijmarkten van Europa, Londen, Hamburg en Antwerpen, om zich zelf daarna af te vragen of de aldaar gebruikelijke gang van zaken niet oneindig veel beter en meer praktisch is, mitsdien geene navolging verdient.

Op onze markt liggen de meeste onzer hoofdartikelen, en wel voornamelijk koffij, aan banden die niet verbroken kunnen worden en die wij het allerminst verbroken wenschen te zien, maar laat ons toezien dat wij die banden niet nauwer toehalen, niet knellender maken, dan noodig is.

Indien deze eenvoudige herinnering van daadzaken en de daaraan toegevoegde opmerkingen iets mogten bijdragen tot instandhouding van het tegenwoordige veilingstelsel en verbetering van den gang van zaken, ons doel zoude bereikt zijn.

A. F.

OPGAVE der hoogste en laagste Coursen van de onderstaande Effecten aan de Beurs te Amsterdam.

	Volle jaar 1865.		Aug. 1866.		Sept. 1866.		Oct. 1866.		Nov. 1866.	
	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.
Nederl. Cert. W. Sch. 2½ pct.	60¼	63¼	55¾	57¼	54¾	56¾	54	55¾	53¾	55¾
Dito dito 3 "	70¾	74¼	66	67¾	64¼	67	64¼	65¾	63¼	65¾
Dito dito 4 "	93¾	98¾	88	89¾	85¾	89¾	86¾	88¾	85¾	87¾
Aand. Ned. Bank 4 "	222	245	241	241½	245	245	253	256	—	—
Handel-M. op resc. 4½ "	139¼	148¼	134	136½	135¼	137¼	135	136½	135	136½
Aand. Holl. Spw.-Maats.	117	185	109½	111	108	109½	105	105	108	109
Leening idem 4½ pct.	97¼	99¾	92	92	98	—	—	—	92¾	92¼
Dito dito 4 "	89¾	91¼	85½	85¼	—	—	—	—	84	84¼
Aand. Rijn Spoorweg 4½ "	105¾	113	104	104	103¼	103¾	108	103¼	102¼	103
Obl. dito 2e Leening 4½ "	99	100¼	—	—	90	90	92	94	—	—
Rijn shares 16 £ gestort f	252	287¼	223	225¼	240	240	—	—	—	—
Rijn shares volgestouren f	309	361	277	287	298	295¾	282	290	285	294
Aand. Centr.-Spw.-Maats.	30	41	11¼	13	11¼	12¼	10	12	8¼	10
Obbligatien idem f	111	126	55	61¼	52¼	56	42¼	55	40	53
Aand. Exp.-Spw.-Maats.	81	92¾	70	74	68	70	—	—	63	75
Credit Disconto Bank . . .	100	107	—	—	—	—	—	—	—	—
Alg. Maats v. Hand. en Nijv.	61	70	—	—	—	—	—	—	—	—
Pandbr. Nat. Hyp. B. 4 pct.	92	95¼	88¼	89	88¾	89	—	—	87	87¼
Rott. Bank	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Spanjs. Obligatien . . . 2 pct.	36¾	41¾	30¾	33	33	33¾	31¼	33	30	31½
Dito 3 "	43¾	48¼	36	37	37	37¼	35	37	34¼	35¼
Dito Binnenlandsche 3 "	35¾	43¼	30¾	33	32¾	33¾	30¼	32¼	30¼	31¼
Portugal. Obligatien 3 "	44¼	47¾	42	42¼	42¾	43	41¼	42¾	40¾	42¾
Dito 1856/1863 . . . 3 "	44¼	47¾	41¼	42¾	42¾	43	41¼	42¾	40¾	42¾
Rusl. Ob. Hope & Co 1798 5	94	100	94¾	96¾	95	97¼	95	96¼	90	96
Dito id. 1823/29 5 "	99	101	—	—	—	—	—	—	—	—
Cert. id. 1831/33 5 "	70	74	63	63¾	63¾	69¼	66	70¼	65¼	69¼
Obl. Stiegl. 5e serie 5 "	67	71¼	58¼	60¼	58	59¼	58¼	60¾	58	59¾
Dito 1855, 6e serie 5 "	79¼	86¼	76¼	78¼	76¾	77¾	76¾	78¼	76	79¾
Dito Adm. Londen 3 "	51¼	58¼	50¼	51¼	51¼	58	52¼	52¾	51¼	52¾
Dito bij Hope 1860 4½ "	83	88¼	82¾	85¼	82¾	84¾	83¼	84¼	80¾	86¾
Leening 1862 . . . 5 "	85¼	91¼	84¾	85¾	85¼	86¾	85¾	86¾	83	86¾
Dito 1864 5 "	86	97¼	91	94¾	92¼	95	92¼	93¾	86	93¾
Certificaten van dito 6 "	44	46¾	39¾	40¼	39	41	39¼	41¼	37¼	40¼
Spoorweg-Aandeele 5 f	180	198¼	176	183	180	183	182¼	186¼	180	189¼
Pruss. Obl. 1859 5 "	101¾	102¼	—	—	98¾	99¾	98¾	99¼	99	99
Oostenrijk. Obl. Metall. 5	55	62¼	43¾	47¼	45¼	47¾	42¾	46	42¾	45¾
Dito Rente Amsterd. 5 "	75¾	80¼	63	70¼	67¾	70¾	65¾	69	64¾	68¾
Dito Nationale 1854 5 "	57¼	65	45¼	50¼	49¾	50¾	47¼	49¼	46¾	49¾
Weener Bank-Actien 3 f	770	870	615	678	650	678	631	652¼	637	659
Dito Aand. n. 250, 1839 5	374	437	296	341	338	350	339	352	339	352
Dito " n. 250, 1854 4 pct.	223	245	154	177	175	180	168	177	163¾	182
Dito " 100, 1860 5 "	472	527	338	368	367	381	362	376	354	376
Dito " 500, 1864 f	82	100¼	55	65¼	62	67¼	62¼	66¼	63¼	69¼
Aand. Oost. Cr. inst. 1858 n 100	125	136¼	96	113	111	119	108	109¼	111	116¼
Fr. Oost. Sp. Hope & Co. f	117	126¼	113	117¼	118	115	112¼	114	118	114
Turkije Obl. atg. schuld 5 pct.	—	—	23¼	26¼	26¾	30¼	25¼	28¼	27¾	32
Ecuador. Oblig. 1855 1 "	10¼	12¼	9¾	10¼	10¾	12	—	—	10¼	11
Venezuela. Obligatien 2 "	12¼	13¼	11¼	11¼	11¼	12¼	11	12¾	11¼	12¼
Dito 1 "	7¼	9¼	5¼	6¾	6¼	6¼	6	6	6	6
Grenada. Obl. Gestemp. . .	11¼	15¼	11¼	12¾	12¾	14¼	12¾	13¾	13¾	13¾
Dito 2 "	23¼	32	30	31¼	31¼	34	32¼	32¼	32¾	33
Dito Gestempelde 1 "	6	8¼	5¼	6¾	6¾	7¼	6¾	7¼	6¾	6¼
Mexico. Obligatien . . . 3	22¼	27	15¼	17	15¼	16¾	14¼	15¼	14¼	17¼
N.-Amerika. Ver. Staten 5	44	71	66¼	70¼	68¾	71¼	66¾	69¼	68¾	70¼
Dito dito 6 "	46	79¼	73	77	74¾	77¾	73	74¾	73¼	74¾
Dito dito 1852 6 "	45¼	78¼	71¼	75¼	73¼	76¾	71¼	73¼	72¾	74¾
Griek. Obl. Geld. 1825 5	12¼	23	10¼	14	13	15¼	11¼	12¼	12¼	12¼
Cours v. h. Gold. Beleening	3	7	6	7	6	—	5¼	6	5¼	5¼
Prolongatie	2¼	9	6	8	5¼	7	5	7	4¼	7
Disconto	3	6¼	6	7	5¼	6	5	5¼	5	5

NEDERLANDSCHE BANK.

(In millioentalen guldens.)

DATUM.	Discon- to's.	Bele- ningen.	Oper. kapitaal.	Bank- biljetten.	Saldo's rek. crt.	Munt- voorraad.	Voorraad billet.	Surplus dekking.	Wissel- disconto.
Jan. 2	51.14	42.46	98.60	109.06	43.40	76.72	89.84	15.74	6
" 8	52.16	42.28	94.39	109.86	42.95	76.87	88.11	15.25	6½ (5 Jan.)
" 15	50.99	41.49	92.48	109.97	41.22	76.88	40.89	16.86	"
" 22	50.80	40.54	90.84	109.15	40.18	76.78	42.50	17.—	"
" 29	49.52	39.46	88.98	108.17	39.06	76.55	44.15	17.66	"
Febr. 5	50.04	38.04	88.08	108.40	38.18	76.96	45.88	18.88	"
" 12	49.22	36.98	86.20	107.82	37.42	77.10	48.—	19.20	"
" 19	47.86	36.15	84.01	105.91	35.82	76.86	49.17	19.67	6 (19 Febr.)
" 26	47.92	35.36	82.28	104.60	36.18	76.27	49.90	19.96	"
Mrt. 5	47.23	34.49	81.72	104.58	34.44	76.13	51.35	20.54	"
" 12	46.86	33.57	79.98	103.05	34.25	76.32	53.50	21.40	"
" 19	45.75	33.07	78.82	102.14	34.32	76.70	55.80	22.12	5½ (15 Mrt.)
" 26	46.51	32.55	79.06	103.06	33.55	76.70	55.14	22.06	"
April 3	46.88	31.78	78.16	102.04	33.72	76.54	55.60	22.24	"
" 9	47.75	31.10	78.85	104.77	31.08	76.29	54.87	21.95	"
" 16	49.16	30.58	79.74	105.21	31.28	76.28	54.21	21.68	"
" 23	50.42	29.92	80.84	104.80	31.95	76.01	53.27	21.31	"
" 30	51.92	29.84	81.76	106.00	33.64	76.68	51.98	20.77	"
Mei 7	56.97	29.19	86.16	109.79	34.11	76.64	47.70	19.08	6 (3 Mei.)
" 14	59.22	28.93	88.15	111.64	34.76	77.28	46.80	18.72	6½ (9 Mei.)
" 22	58.35	28.59	87.44	112.58	35.46	77.47	45.68	18.25	"
" 28	57.60	28.62	86.22	110.70	35.21	76.66	45.75	18.80	"
Juni 4	56.85	28.44	84.79	106.18	36.60	75.10	44.97	17.99	"
" 11	56.34	28.33	85.17	104.60	36.80	73.35	41.97	16.79	"
" 18	55.95	29.09	85.04	102.92	37.28	72.48	40.87	16.35	"
" 25	57.08	29.74	86.82	104.20	36.29	70.99	37.—	14.80	"
Juli 2	57.47	30.21	87.68	105.08	35.03	69.73	34.26	13.71	7 (2 Juli.)
" 9	58.49	30.25	88.74	108.90	32.53	70.25	34.20	13.68	"
" 16	56.82	29.86	86.18	111.44	28.42	71.44	38.74	15.50	"
" 23	55.22	29.57	84.79	110.54	29.25	72.88	42.28	16.91	"
" 30	55.80	29.62	85.42	109.21	33.17	74.89	44.85	17.94	"
Aug. 6	55.85	29.59	85.44	108.52	34.83	75.49	45.87	18.35	"
" 13	54.71	29.57	84.28	107.43	34.75	76.08	48.02	19.21	6½ (8 Aug.)
" 20	52.89	29.44	82.33	106.15	33.31	75.41	49.07	19.68	6 (16 Aug.)
" 27	52.21	28.94	81.15	104.88	33.15	75.25	50.10	20.04	"
Sept. 3	51.81	33.69	85.50	105.60	35.11	73.64	43.39	17.36	"
" 10	50.85	33.60	84.35	104.21	33.91	72.26	42.58	17.01	"
" 17	49.17	33.40	82.57	103.00	31.95	70.97	42.48	16.99	"
" 24	48.89	33.28	82.17	103.03	31.99	71.55	43.86	17.54	"
Oct. 1	49.28	31.91	81.19	103.00	31.78	71.76	44.62	17.85	5½ (25 Sept.)
" 8	50.04	32.10	82.14	105.88	29.41	71.97	44.62	17.85	"
" 15	50.55	28.99	79.54	105.57	27.99	72.98	48.90	19.56	"
" 22	50.10	28.96	79.06	106.36	27.10	73.42	50.09	20.04	5 22 Oct.)
" 29	50.74	29.22	79.96	106.65	28.28	74.10	50.32	20.13	"
Nov. 5	54.50	31.42	85.92	108.79	31.96	74.02	44.30	17.72	"
" 12	54.91	31.28	86.19	108.20	32.75	74.06	44.30	17.68	"
" 19	54.48	30.34	84.82	106.92	32.91	74.39	46.15	18.46	"
" 26	52.78	30.87	83.15	106.21	32.58	75.11	48.98	19.60	"
Dec. 3	54.46	30.48	84.94	107.54	34.28	76.44	49.28	19.71	"
" 10	55.58	31.32	87.90	109.62	34.68	77.04	48.80	19.82	"

1866. ENGELAND'S IN- EN UITVOEREN VAN EDELE METALEN.

In de week eindigende.	INVOER VAN GOUD EN ZILVER.			UITVOER VAN GOUD EN ZILVER.		
	Goud.	Zilver.	Totaal.	Goud.	Zilver.	Totaal.
	pd. st.			pd. st.		
Januarij 3	778.797	815.567	1094.864	849.168	257.000	1106.148
" 10	17.639	104.561	122.200	890.480	135.871	526.351
" 17	116.938	216.989	333.927	71.834	419.052	490.886
" 24	244.483	103.895	848.378	175.477	45.358	220.835
" 31	181.757	283.739	415.496	281.795	325.178	556.973
Februarij 7	100.779	140.177	240.356	99.405	129.053	228.458
" 14	117.799	909.717	1027.516	41.743	231.323	273.066
" 21	495.875	103.685	599.560	84.562	162.690	197.252
" 28	26.572	52.675	79.217	58.166	326.568	384.784
Maart 7	120.366	252.943	373.309	41.254	129.478	170.727
" 14	229.528	55.974	285.502	17.985	202.433	220.218
" 21	70.684	227.627	298.311	30.960	104.525	125.485
" 28	520.299	48.052	568.351	2.948	173.401	176.349
April 4	332.577	195.912	528.489	22.393	58.851	76.244
" 11	60.277	136.957	197.234	41.769	170.966	212.735
" 18	300.671	99.448	400.119	200.583	285.148	485.731
" 25	124.866	38.779	163.645	128.403	40.185	168.588
Mei 2	140.489	121.299	261.788	242.973	50.896	303.869
" 9	44.925	21.333	66.258	102.347	90.029	192.376
" 16	254.109	105.682	359.791	132.435	51.651	184.086
" 23	364.109	194.904	559.013	237.686	113.052	350.738
" 30	1050.708	148.542	1199.250	1134.232	86.713	1220.945
Juni 6	2034.102	29.054	2063.156	365.119	95.344	460.463
" 13	2395.584	197.889	2593.473	992.900	17.224	1010.124
" 20	1347.317	304.164	1651.481	811.389	53.844	865.233
" 27	1500.454	328.445	1828.899	1289.421	164.220	1453.641
Juli 4	414.333	243.956	658.289	563.187	182.979	751.166
" 11	71.859	308.388	380.247	697.994	31.404	729.398
" 18	704.674	409.303	1113.977	246.738	25.974	272.712
" 25	1174.486	135.744	1310.230	798.541	88.860	887.401
Aug. 1	569.211	296.613	865.824	402.321	209.500	611.821
" 8	459.988	111.769	571.757	376.860	222.262	599.122
" 15	469.919	571.399	1041.318	407.226	260.197	667.423
" 22	483.050	106.185	589.235	99.820	336.652	436.472
" 29	1170.251	286.462	1456.713	112.386	124.192	236.578
Sept. 5	411.915	47.339	459.254	195.464	237.434	432.898
" 12	214.211	185.019	399.230	195.640	327.741	523.381
" 19	213.831	667.979	881.810	455.847	326.483	782.330
" 26	753.686	545.061	1298.747	27.559	233.059	260.618
Oct. 3	455.412	414.292	869.704	68.727	562.517	631.244
" 10	71.636	293.050	364.686	158.943	333.854	492.797
" 17	124.609	170.998	295.607	94.423	111.138	205.561
" 24	960.466	56.970	1017.436	136.394	134.931	271.325
" 31	245.426	242.520	487.946	221.404	96.781	318.185
Nov. 7	217.808	14.476	232.284	64.193	134.782	198.975
" 14	174.055	178.271	352.326	95.170	42.559	137.729
" 21	396.771	28.680	425.451	20.508	188.469	208.977

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERIGTEN.

Landbouw. De buitengewoon groote regenval, — zoo schrijft men uit Haarlemmermeer, begin van December, — bij niet laag afloopende ebbën, gedurende de jongste drie weken, waren bijna zonder voorbeeld, en deden schier overal een watersnood ontstaan, waarmede wel geen menschenlevens, maar toch de uitzigten van menigen landbouwer op een goeden oogst van winterkoren in 1867 gemoeid waren. In de best bemalen polders geraakte het land gelijk met, — in de overigen onder water, — de eenigen die eene gunstige uitzondering en scherpe tegenstelling uitmaakten, waren de door stoom bemalen polders. Terwijl de boeren in de omliggende streken, toen met de regens ook de molenwind ophield en de winter dreigde in te vallen, hun koren zagen verloren gaan, en berekenden, dat zelfs de grasvriet hunner weide bevrozen zou, hadden in de laagste streken van den Haarlemmermeerpolder de slooten nog een half el boord, en zag men in het voor anderhalfjaar pas drooggemaakte Lutkemeer ploegers, spitters en slootschieters hun werk onafgebroken voortzetten; zelfs werd het stoomtuig van laatstgemeld waterschap op den 30sten November, toen alle omliggende polders nog eene zee geleken, gestopt, omdat de bodem der onlangs verdiepte togten droog lag.

Zoodanig verschil geeft stof tot nadenken, en tot de vraag, welke bij het heerschen van de veepest van het hoogste belang is, hoe veel duizendtallen van bunders middelmatig en slecht weiland, door betere bemaling in goed bouwland konden herschapen worden, en hoe ontzaggelijk veel de produktie en waarde van Neerland's bodem kon worden verhoogd, indien men met den tijd vooruitgaande, meer algemeen den stoom op polderbemaling tot wateropvoer toepassen wilde. *(Weekbl. Haarlemmermeer.)*

Ziekte onder het rundvee. Uit het rapport van den Minister van Binnenlandsche zaken aan den Koning, betreffende de hier te lande heerschende ziekte onder het rundvee, en de daartegen genomen maatregelen, dd. 3 December 1866, blijkt o. a. het volgende:

Sedert het begin der ziekte tot den 24 November zijn in de drie provinciën :

	aan de ziekte			
	aangetast.	gestorven.	afgemaakt.	hersteld.
Zuid-Holland . . .	63,648	26,715	13,756	23,040
Utrecht	23,999	12,235	2,218	8,289
Noord-Holland . . .	2,892	645	1,486	761
Totaal	90,539	39,595	17,460	32,081

Op dien datum was van 1403 gevallen de afloop nog onbekend.

Van de 71,671 runderen, bij welke de ziekte haren loop heeft gehad, dat is de aangetasten, na aftrek van het cijfer der afgemaakte runderen, en van dat der gevallen, waarvan de afloop nog onbekend is, zijn alzoo gestorven 55,2 pCt. (*)

Aan het slot zegt de Minister o. a. :

„Het bleek duidelijk, dat het jaargetijde te ver gevorderd was, om thans aan uitroeiing der ziekte door afmaking te denken, en dat een gunstiger tijdstip moest worden afgewacht, wilde men niet millioenen schats ten offer brengen zonder waarschijnlijke vrucht.

„Binnen de lijn van afsluiting werd dus na den 28 November de onteigening en afmaking van ziek en verdacht vee tijdelijk gestaakt, doch overeenkomstig Ur. Ms. besluit van 20 September jl., buiten die lijn daarmede volgehouden. Het zal noodig zijn, die lijn zelve eenigzins te verleggen, daar Zuid-Holland bezuiden de Maas en Lek daarin niet langer behoeft te zijn begrepen.

„Aan de afmaking buiten de lijn heeft men het behoud, tot nog toe, van den veestapel van het grootste deel van Noord-Holland, van Gelderland en Friesland te danken.

„Maar ook, bij deze tijdelijke ophouding van onteigening binnen de lijn, moet streng de hand worden gehouden aan de bewaking, aan de voorschriften omtrent aangifte, afzondering, begraving en zuivering.

„In dezen stand der zaak rijst als van zelve de vraag: Wat zal de toekomst baren? De Minister zal het niet wagen, Sire! op deze vraag een antwoord te geven, maar vertrouwt, dat het niet ongepast zal schijnen, wanneer uit de ondervinding van het verledene de hoop op eene betere toekomst wordt levendig gehouden, en moed geschept, om, met inachtneming van tijden en omstandigheden, op gunstiger tijdstip de poging te hervatten.

„De tegenwoordige toename der ziekte is te beschouwen als een gevolg van de opstalling van het vee. De nadeelige invloed daarvan deed zich in het vorige jaar slechts eenige weken gevoelen. In Januarij begon reeds het wekelijksch cijfer der aangetasten te verminderen. Hetzelfde mag ook nu

(*) Uit deze cijfers is op te maken, dat, naarmate eene grootere verhouding der aangetaste runderen is afgemaakt, ook eene grootere verhouding der overblijvende sieke runderen is hersteld.

verwacht worden, en waarom zouden wij wanhopen hier dezelfde uitkomst te verkrijgen, die men in Engeland verkregen heeft, waar men in Februarij, toen er wekelijks 10,000 runderen werden aangetast, door consequent volgehouden onteigening en afmaking in den zomer de ziekte nagenoeg meester was?

„De Regering, Sire! heeft het vaste voornemen, om, met goedkeuring van Uwe Majesteit, en mits de noodige middelen daartoe bij de begrootingswetten worden verleend, krachtige pogingen aan te wenden, om onder Hoogen Zegen tot dezelfde uitkomsten te geraken, en zal te dien einde, zoodra het oogenblik gunstig is, den thans geschorschten maatregel binnen de lijn van afsluiting voortzetten.” (Staats Ct.)

Recapitulatie-cijfers der Veeziekte.

IN DE WEEK VAN	AANGETAST IN			TOTAAL.
	Noord.-Holl.	Zuid.-Holland.	Utrecht.	
1—7 April . . .	71	1129	278	1473
8—14 „ . . .	48	1865	284	1647
15—21 „ . . .	78	770	254	1102
22—28 „ . . .	16	703	160	879
28 April — 5 Mei .	44	649	135	828
6—12 Mei	75	572	67	714
13—19 „	30	332	49	401
20—26 „	43	245	83	371
27 Mei — 2 Junij . .	53	255	107	415
3—9 Junij	72	163	86	321
10—16 „	23	215	56	294
17—23 „	58	248	60	366
24—30 „	43	208	84	335
1—7 Julij	22	385	190	597
8—14 „	14	844	168	526
15—21 „	17	535	224	776
22—28 „	31	629	311	971
29 Julij — 4 Augustus.	24	617	348	969
5—11 Augustus . . .	26	787	462	1225
12—18 „	21	579	538	1138
19—25 „	23	648	708	1379
26 Aug. — 1 Septemb.	31	659	953	1643
2—8 September . . .	36	731	1082	1849
9—15 „	27	693	1220	1940
16—22 „	45	681	1203	1928
23—29 „	40	643	1078	1760
30 Sept. — 6 October.	75	641	1149	1865
7—13 October . . .	61	775	1243	2079
14—20 „	43	523	1068	1638
21—27 „	70	499	917	1486
28 Oct. — 3 Novemb.	51	494	898	1443
4—10 Novemb. . . .	38	510	1003	1551
11—17 „	118	509	968	1595
18—24 „	214	1006	2037	3257
24—30 „	483	2130	4549	7162
1—7 Dec.	411	2511	4788	7705

Handels-statistiek over 1865. De omvang van den Nederlandschen handel over 1865 wordt in de dezer dagen verschenen *Statistiek voor Handel en Scheepvaart* medegedeeld. Met bijvoeging van vorige jaren, sedert den aanvang dezer regerings-uitgave, vindt men in millioentallen guldens:

	Algemeene Invoer.	Invoer tot verbruik.	Algemeene uitvoer.	Uitvoer uit vrij verkeer.	Doorvoer.
1846	f 255 m.	f 162 m.	f 210 m.	f 118	f 92
1847	260	169	209	126	82
1848	254	181	192	124	67
1849	275	180	217	127	89
1850	284	188	230	137	92
1851	303	200	242	144	98
1852	322	205	272	157	115
1853	321	204	272	154	118
1854	356	244	308	193	115
1855	342	249	314	217	96
1856	411	294	338	225	112
1857	413	300	343	231	112
1858	416	312	331	231	100
1859	399	288	356	242	114
1860	452	316	389	251	137
1861	469	335	401	273	127
1862	445	329	381	253	127
1863	442	351	374	287	87
1864	474	380	433	344	89
1865	500	403	438	344	94

De waarde van den Algemeenen Invoer in 1865 tegenover 1864 is dus toegenomen met ca. 6 pCt., de Invoer tot Verbruik met ruim 6 pCt., de Algemeene Uitvoer met ruim 1 pCt., Uitvoer uit het vrije verkeer ongeveer stationair, de Doorvoer ruim 5 pCt. toeneming.

Het deel dezer statistiek bevat, als gewoonlijk, een uitvoerig voorbericht, waaruit ons o. a. blijkt dat tot de vermeerdering van de invoerwaarde hebben bijgedragen: *Katoen garens* ca. $4\frac{1}{2}$ millioen guldens meer, *ruw ijzer* $3\frac{1}{2}$ m. *steenkolen* $1\frac{1}{2}$ m. meer, *manufacturen* ruim f 6 m. meer, *slagtoes* ca. $2\frac{1}{4}$ m. *ruwe suiker* ca. $5\frac{1}{4}$ m. meer.

Van uitvoer-artikelen werd o. a. meer uitgevoerd; *boter* voor bijna 1 millioen meer; *kaas* ca. $1\frac{1}{2}$ m. meer; *geraff. suiker* ruim $2\frac{1}{2}$ m. meer; voorts *slagtoes* voor f $1\frac{1}{2}$ millioen minder, *glas* voor $4\frac{1}{2}$ millioen minder uitvoer.

De algemeene invoer heeft o. a. bedragen: uit Groot-Brittannie voor f 139 m., uit het Deutsche Tolverbond f 123 m., uit Belgie ruim f 54 m., uit Frankrijk ca. f 17 m., uit Noord-Amerika ca. f 4 millioen guldens waarde. Behalve van laatstgenoemde staten was het bedrag hooger, uit Engeland 25 millioen, en uit het Deutsche Tolverbond 10 millioen, boven 1864.

De algemeene uitvoer had o. a. plaats naar Groot-Brittannie voor

f 193 m., naar het Duitsche Tolverbond f 144 m., naar België f 62 m., naar Frankrijk f 11 m., naar de Vereenigde Staten van Noord-Amerika f 16 millioen.

De uitvoer naar al die landen was, met uitzondering in geringe mate van Frankrijk, merkelyk meer dan in 1864, onder anderen 9 millioen meer naar Groot-Brittannie, 16 naar het Tolverbond, en ruim 3 millioen naar de Ver. Staten.

De invoer van Java hier te lande heeft in 1865 bedragen eene waarde van ruim f 91 m., de uitvoer derwaarts f 35 millioen.

In 1865 zijn veracoijnsd 117,076 runderen, ter waarde van f 14,186,761, en 106,118 kalveren, ter waarde van f 2,159,221, te zamen f 16,345,982; tegen 177,000 runderen, ter waarde van 13 mill. en 112,000 kalveren, t. w. voor 2 mill. in 1864.

Partijzucht, is voorzeker sterk te veroordeelen, gelijk trouwens alle *oeverdrijving*, zelfs van een goed beginsel, te veroordeelen is, en niet anders dan schadelijk kan werken.

Doch even onbillijk als partijzucht doet worden, even onbillijk is het alles aan die partijzucht (nl. het boven alles hechten aan eigen meening en die zijner staatkundige medestanders) te willen toeschrijven. — In die onbillijke beoordeeling vervalt, naar onze meening, het *Volksblad* van den heer de Bosch Kemper, waar hij o. a. deze toelichting van de gevolgen van partijzucht geeft (*Vooruitgang*, pag. 8).

„Partijzucht drijft telkens verder en verder :

„Hoe kort is het nog geleden, dat de koloniale hervormingsgezinden met verontwaardiging van zich afwierpen, dat zij het cultuurstelsel wilden afbreken, — en eenige jaren later verklaart de heer van Heukelom, telkens voortgeacept, dat het cultuurstelsel is het allerellendigste stelsel. Men vergelijkte eens de denkbeelden vervat in de brochure geschreven door den heer Franssen van de Putte, toen hij pas uit Indië kwam, zijne eerste redevoeringen als lid der Staten-Generaal en als minister, en nu de beginselen in zijne cultuurwet voorgedragen, die zelfs naar het oordeel van den heer Keuchenius te ver gaan.”

Nu wordt bij deze voorstellingswijze ten eenenmale de invloed miakend van het meerdere licht, hetwelk men gaandeweg over onze koloniale toestanden heeft verkregen. Zoo het ooit waarheid was: *du choc des opinions jaillit la vérité*, dan gold het voorzeker wel in den nu zestienjarigen strijd over ons koloniaal stelsel. Wie is er, mag men vragen, wiens meening op dit punt niet eenige wijziging heeft ondergaan, of die, zoo hij er vroeger geen meening over had, er nu althans niet eene gevormd heeft, ten gevolge van die meerdere kennis van zaken, welke langzaam maar voortdurend, door die menigte geschriften, doch vooral door de debatten in de volks-

vertegenwoordiging en laatstelijk uit de belangrijke publicatiën van regeringswege, is verkregen? (Verg. *Econ.* 1866, p. 193.)

Vorming van opinie moest onfeilbaar het gevolg zijn van den nieuwen toestand, waarin men zich gaandeweg bij nieuwe gegevens bevond. Nu is het niet meer dan zeer natuurlijk dat diegenen die ook vroeger reeds eene liberale opvatting van het vraagstuk hadden, in dezelfde rigting zijn versterkt; doch tusschen die natuurlijke vordering en het „medegesleept zijn door *partijsucht*” is evenveel afstand als er tusschen oordeel en vóóroordeel kan bestaan.

Nemen wij een voorbeeld uit den loop van zaken bij een ander onderwerp. De heffing van accijnsen als middel van plaatselijke inkomst werd kort geleden afgeschaft. Het beginsel is gevallen, men mag zeggen voor de gaandeweg algemeen gevestigde volksovertuiging. En hoe was de opinie daarover een 15tal jaren geleden? Werden zij die toen de voorzigtige verlatting van dat middel aanraadden, ten einde eenmaal te kunnen geraken tot de geheele afschaffing, niet als theoristen aangezien, als iets onbereikbaars najagende? En zal men dan aan de meerderheid der Tweede en Eerste Kamer, die gaandeweg van opinie zijn veranderd, tot dat de zaak wet is geworden, de beschuldiging kunnen rigten, van door *partijsucht* te zijn medegesleept? Voorzeker niet, maar bij de vrije uiting van opinien, bij het onderzoek hetwelk, onder en door de beginselen in 1848 gevestigd, gaandeweg op alle deelen van onze staatsinrigting wordt toegepast, hebben wij geleerd vele vooroordeelen op hare waarde te schatten, klatergoud van goud te onderscheiden, — en veeleer zeggen wij, in den geest van die ruimere opvatting die het *Volksblad* op een ander gebied kenmerkt: De waarheid en hare beginselen vestigen zich niet zonder strijd op aarde, onder ons kortzigtige en licht behoevende menschen. Elke strijd om licht is dan ook reeds daardoor alleen een weldadige strijd.

